

PŘEHLED
VÝZKUMŮ

64 / 2

- 2 0 2 3 -

ARJ3 Archeologický ústav
AV ČR, Brno

PŘEHLED
VÝZKUMŮ

64 / 2

Recenzovaný časopis
Ročník 64
Číslo 2

Peer-reviewed journal
Volume 64
Issue 2

Odpovědní redaktoři Editors-in-chief	Petr Škrdla, Šimon Ungerman
Výkonná redaktorka Managing editor	Martina Kudlíková
Redakční rada Editorial board	Jaroslav Bartík, Pavel Burgert, Eduard Droberjar, Gabriel Fusek, Orsolya Heinrich-Tamáška, Katarína Hladíková, Bibiána Hromadová, David Kalhous, Adrián Nemergut, David Parma, Rudolf Procházka, Renáta Přichystalová, Pavel Šlězár, Ivo Štefan, Marek Vlach
Technická redakce Technical editors	Hedvika Břínková, Markéta Kamenská, Jakub Knobloch
Editor přehledu výzkumů Editor of the overview of excavations	Středověk a novověk / Middle Ages and Modern Times – Lenka Bartíková
Jazyková redakce Language editor	Jitka Procházková
Překlady Translation	David Gaul, Klára Matulová, Sean Mark Miller
Korektury Proofreading	David Gaul, Sean Mark Miller
Sazba Typography	Milan Filip / Azu design s. r. o.
Software Software	Adobe InDesign CC
Adresa redakce Address	Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i. Čechyňská 363/19 602 00 Brno IČ: 68081758 E-mail: pv@arub.cz Internet: https://www.arub.cz/prehled-vyzkumu
Tisk Print	Azu design s. r. o. Bayerova 806/40 602 00 Brno

ISSN 1211-7250 (Print)
ISSN 2571-0605 (Online)

MK ČR E 18648

Vychází dvakrát ročně / Published twice a year.

Vydáno v Brně, prosinec 2023 / Issued in Brno, December 2023.

Časopis je uveden v citační databázi SCOPUS a na seznamu vědeckých časopisů ERIH PLUS.
Časopis je uveden na Seznamu neimpaktovaných recenzovaných periodik vydávaných v ČR.
The journal is listed in the SCOPUS citation database and in the list of ERIH PLUS scientific journals.
The journal is listed on the List of non-impact peer-reviewed periodicals published in the Czech Republic.

Copyright © 2023 Czech Academy of Sciences, Institute of Archaeology, Brno, and the authors.

Obsah

Content

Editorial

Studie, Articles

Jaroslav Bartík, Jaromír Kovárník, Ján Tirpák

Non-destructive research of a double circular enclosure at Uherský Ostroh (Uherské Hradiště District, Czech Republic)
Nedestruktivní výzkum dvojitého rondelu u Uherského Ostrohu (okres Uherské Hradiště, Česká republika) 13

Piotr Włodarczak

The raw material aspects of flint production at the end of the Eneolithic in western Lesser Poland
Surovinové aspekty silicidové produkce na konci eneolitu v západním Malopolsku 27

Tomáš Zeman

Augustovy denáry typu Gaius/Lucius a intenzita výskytu ražeb julsko-klaudijské dynastie na Moravě
The Gaius/Lucius denarii of Augustus and the intensity of the occurrence the Julio-Claudian dynasty coinage in Moravia 35

Šárka Krupičková, Lumír Poláček, Michal Hlavica, Martin Fořt, Peter Baxa

Rozdělené páry? Identifikace a interpretace výskytu gombíků s identickou tepanou výzdobou z různých nálezových kontextů velkomoravské aglomerace Mikulčice–Kopčany
Separated pairs? Identification and interpretation of the appearance of spherical hollow buttons with identical chased decoration found in different find contexts at the 9th century site Mikulčice–Kopčany 73

Přehled výzkumů na Moravě a ve Slezsku 2022 Overview of excavations in Moravia and Silesia 2022

Středověk a novověk Middle Ages and Modern Times

Blansko (k. ú. Dolní Lhota, k. ú. Ráječko, okr. Blansko)	105
Blansko (k. ú. Klepačov, okr. Blansko)	106
Brno (k. ú. Ivanovice, okr. Brno-město)	106
Brno (k. ú. Město Brno, okr. Brno-město)	106
Brno (k. ú. Město Brno, okr. Brno-město)	108
Brno (k. ú. Město Brno, okr. Brno-město)	109
Brno (k. ú. Město Brno, okr. Brno-město)	110
Brno (k. ú. Město Brno, okr. Brno-město)	111
Brno (k. ú. Soběšice, okr. Brno-město)	111
Brno (k. ú. Staré Brno, okr. Brno-město)	112
Brno (k. ú. Staré Brno, okr. Brno-město)	113
Brno (k. ú. Staré Brno, okr. Brno-město)	115
Brno (k. ú. Staré Brno, okr. Brno-město)	116
Brno (k. ú. Staré Brno, okr. Brno-město)	118
Brno (k. ú. Staré Brno, okr. Brno-město)	120
Brno (k. ú. Staré Brno, okr. Brno-město)	120
Brno (k. ú. Zábrdovice, okr. Brno-město)	121
Brno (k. ú. Židenice, okr. Brno-město)	122
Břeclav (okr. Břeclav)	122
Břest (okr. Kroměříž)	123
Bukovina (okr. Blansko)	123
Cetechovice (okr. Kroměříž)	123
Čejč (okr. Hodonín)	124

Deblín (okr. Brno-venkov)	124
Dolní Kounice (okr. Brno-venkov)	124
Doubravník (okr. Brno-venkov)	125
Habrůvka (okr. Blansko)	126
Holštejn (okr. Blansko)	126
Hostěnice (okr. Brno-venkov)	126
Hovorany (okr. Hodonín)	127
Hranice (okr. Přerov)	128
Hulín (okr. Kroměříž)	128
Hýsly (okr. Hodonín)	128
Chromeč (okr. Šumperk)	129
Jaroměřice nad Rokytnou (okr. Třebíč)	129
Kopřivnice (okr. Nový Jičín)	130
Kozlov (k. ú. Kozlov u Velkého Újezdu, okr. Olomouc)	130
Kroměříž (okr. Kroměříž)	131
Kroměříž (okr. Kroměříž)	131
Kroměříž (okr. Kroměříž)	132
Kroměříž (okr. Kroměříž)	132
Křelov-Břuchotín (k. ú. Křelov, okr. Olomouc)	133
Kyjov (k. ú. Bohuslavice u Kyjova, okr. Hodonín)	134
Kyjov (k. ú. Bohuslavice u Kyjova, okr. Hodonín)	135
Lhánice (k. ú. Lhánice, okr. Třebíč)	135
Litovel (okr. Olomouc)	136
Lomnička (k. ú. Lomnička u Tišnova, okr. Brno-venkov)	136
Loštice (okr. Šumperk)	136

Loučka (k. ú. Loučka u Valašského Meziříčí, okr. Vsetín)	137
Luká (k. ú. Březina, okr. Olomouc)	137
Majetín (okr. Olomouc)	138
Medlov (k. ú. Medlov u Uničova, okr. Olomouc)	138
Mikulčice (okr. Hodonín)	139
Modřice (okr. Brno-venkov)	140
Moravský Písek (okr. Hodonín)	141
Mutěnice (okr. Hodonín)	141
Mutěnice (okr. Hodonín)	141
Nový Poddvorov (okr. Hodonín)	142
Olomouc (k. ú. Neředín, okr. Olomouc)	143
Olomouc (k. ú. Olomouc-město, okr. Olomouc)	143
Olomouc (k. ú. Olomouc-město, okr. Olomouc)	143
Olomouc (k. ú. Olomouc-město, okr. Olomouc)	144
Olomouc (k. ú. Slavonín, okr. Olomouc)	145
Olomučany (okr. Blansko)	145
Olomučany (okr. Blansko)	145
Opava (k. ú. Opava-Město, okr. Opava)	146
Opava (k. ú. Vávrovice, okr. Opava)	146
Oslavany (okr. Brno-venkov)	147
Polešovice (okr. Uherské Hradiště)	147
Polešovice (okr. Uherské Hradiště)	147
Pozořice (okr. Brno-venkov)	148
Prušánky (okr. Hodonín)	148
Předklášteří (okr. Brno-venkov)	149
Přílepy (k. ú. Přílepy u Holešova, okr. Kroměříž)	149
Senetářov (okr. Blansko)	149
Sivice (okr. Brno-venkov)	150
Spešov (okr. Blansko)	150
Suchohrdly u Miroslavi (okr. Znojmo)	151
Syrovice (okr. Brno-venkov)	152
Šelešovice (okr. Kroměříž)	152
Šlapanice (k. ú. Šlapanice u Brna, okr. Brno-venkov)	152
Šošůvka (okr. Blansko)	153
Telnice (k. ú. Telnice u Brna, okr. Brno-venkov)	153
Tišnov (okr. Brno-venkov)	153
Tvarožná (okr. Brno-venkov)	153
Uherské Hradiště (okr. Uherské Hradiště)	154
Uherský Brod (okr. Uherské Hradiště)	155
Uherský Brod (okr. Uherské Hradiště)	155
Valašské Meziříčí (k. ú. Valašské Meziříčí-město, okr. Vsetín)	156

Valašské Meziříčí (k. ú. Valašské Meziříčí-město, okr. Vsetín)	156
Valašské Meziříčí (k. ú. Valašské Meziříčí-město, okr. Vsetín)	157
Vavřinec (k. ú. Suchdol v Moravském krasu, okr. Blansko)	157
Velká Bíteš (okr. Žďár nad Sázavou)	159
Veselí nad Moravou (okr. Hodonín)	159
Veselí nad Moravou (okr. Hodonín)	159
Vranov (k. ú. Vranov u Brna, okr. Brno-venkov)	160
Zdounky (k. ú. Nětčice, okr. Kroměříž)	160
Znojmo (k. ú. Oblekovice, okr. Znojmo)	161

Přehled výzkumů na Moravě a ve Slezsku 2022 – seznam autorů 162

Varia

Zdenka Filipová, Kristína Zannikos

Archeologické léto 2023 – jak si stojíme po čtyřech letech? Archaeological Summer 2023 – How are we doing after 4 years?	166
--	-----

Lumír Poláček

Výstava Kouzlo stavebních technologií předrománské architektury mikulčicko-kopčanské aglomerace The Magic of Construction Technologies of Pre-Romanesque Architecture in the Mikulčice-Kopčany Agglomeration Exhibition.	168
--	-----

Olga Ležbychová

Projekt SEADDA: jak na bezpečnou archivaci archeologických dat v digitálním světě The SEADDA project: how to securely archive archaeological data in the digital world	169
--	-----

Róbert Antal, Petr Holub

Proces prohlašování archeologických kulturních památek a archeologických památkových rezervací The process of proclaiming archaeological Cultural Monuments and archaeological Monument Reservations	171
--	-----

Editorial

Vážené čtenářky, čtenáři a všichni, kteří se aktivně podílíte na podobě časopisu *Přehled výzkumů* svými příspěvky, je naší milou povinností představit vám v krátkosti nové číslo časopisu. Při této příležitosti bychom vás rádi seznámili s organizačními změnami a současně se též vyjádřili k některým novým pravidlům v rámci ediční politiky časopisu.

Začneme výše zmíněnými organizačními změnami. Počínaje aktuálním číslem došlo k částečné obměně složení Redakční rady (viz tiráž časopisu a naše webové stránky: <https://www.arub.cz/prehled-vyzkumu/redakce>). Rádi bychom proto i zde poděkovali všem kolegům a kolegyním, kteří se na tvorbě *Přehledu výzkumů* do teď podíleli či v následujícím období podílet budou.

Od čísla 65/1 dochází k sjednocení termínu uzávěrky pro zasílání pravěkých, středověkých a novověkých příspěvků do nerecenzované části *Přehled výzkumů* na Moravě a ve Slezsku. Důvodů je několik: jednak značná část příspěvků do oddílu Středověk a novověk byla již i dříve dodávána společně s příspěvky pravěkými, jednak formulář umožňoval zaslání pravěkých příspěvků i po uzávěrce, což komplikovalo redakční práce. Pro číslo 65 proto stanovujeme datum pro odevzdání všech příspěvků na 15. únor 2024. Odevzdávání recenzovaných studií se nemění a je možné je posílat v průběhu celého roku s ohledem na termíny jednotlivých čísel časopisu. Od čísla 65/1 budeme též stále důsledněji uplatňovat princip provázanosti publikovaných výzkumů a jednotlivých archeologických nálezů s evidencí v základním informačním systému pro sběr, správu a prezentaci dat o archeologických výzkumech, Archeologické mapě České republiky (viz níže). Naším hlavním záměrem je neustále zkvalitňování časopisu, zefektivnění redakční práce a také přispívat k možnosti přehledně, efektivně a dlouhodobě udržitelně pracovat s veškerými archeologickými poznatky v naší zemi. Proto věříme, že se tento trend setká u našich příspěvatelů a též u celé badatelské obce s pochopením.

Číslo 64/2, které nyní držíte v rukou, je již tradičně členěno na recenzovanou část, která tentokrát zahrnuje čtyři původní studie, na nerecenzovanou část *Přehled výzkumů* na Moravě a ve Slezsku za rok 2022, jež podává zprávy o výzkumech, průzkumech a ojedinělých nálezech z období středověku a novověku, a konečně informativní, rovněž nerecenzovanou část *Varia*.

Po zrušení chronologického členění (viz Editorial čísla 64/1) úvodní blok studií tentokrát pokrývá období od neolitu po raný středověk. Recenzovanou sekci otevírá příspěvek J. Bartíka et al., který čtenáře seznamuje s objevem, nedestruktivním průzkumem a pokusy o interpretaci rondelu ohrazeného dvojitým kruhovým příkopem na jihovýchodní Moravě. Následuje článek P. Włodarczaka o surovinových aspektech výroby štípané kamenné industrie na sklonku eneolitu v Malopolsku. Autor tento příspěvek dodatečně (z důvodu pozdního odevzdání se ho nepodařilo zapracovat do předchozího speciálního čísla) věnuje L. Šebelovi, kterému je toto téma blízké. Studie T. Zemana představuje nálezy mincí juliovsko-klaudiovské dynastie v nálezovém fondu naddunajského barbarika. Poslední příspěvek z pera Š. Krupičkové et al. se věnuje analýze velkomoravských gombíků s ohledem na možnou „sériovost“ jejich výroby.

Po tradičním bloku zpráv *Přehled výzkumů* na Moravě a ve Slezsku 2022, zahrnujícím období středověku a novověku, následuje rubrika *Varia*, která přináší ohlédnutí za vybranými akcemi posledních měsíců, a to zejména za čtvrtým ročníkem akce Archeologické léto, výstavou o stavebních technologiích

předrománské architektury mikulčicko-kopčanské aglomerace a za konferencí a výstupy projektu SEADDA zabývajícího se správou a uchováváním dat v archeologii. Poslední příspěvek tohoto bloku popisuje legislativní proces prohlašování archeologických kulturních památek a archeologických památkových rezervací.

Jak bylo avizováno v úvodu, postupně dochází k určitým změnám v ediční strategii našeho časopisu. Potřeba vysvětlení této strategie nyní vyvstala jako reflexe interních diskusí vedených jak v rámci vlastní redakční rady, tak i uvnitř vydavatelské instituce časopisu při příležitosti posouzení rukopisu jedné studie analyzující a zveřejňující výhradně nelegálně ze země vyzvednuté a na mezinárodním aukčním trhu zpeněžené detektorové nálezy z území cizího státu. Studie nakonec po důkladném zvážení různých argumentů k publikování přijata nebyla, proto není ani naším záměrem ji zde blíže popisovat. Redakce a zástupci a zástupkyně vydavatelské instituce se nicméně shodli na tom, že je vhodným impulzem pro formulování některých základních kritérií, která redakce na příspěvky nejen tohoto typu klade a v budoucnu bude klást.

Archeologie v celé Evropě se v posledních dekádách vypořádává s mimořádným (a zjevně pořád narůstajícím) objemem dat, která jsou ze země vyzvedávána zástupci veřejnosti zejména (nikoliv však výhradně) při hledání předmětů detektory kovů, užívanými zčásti autorizovanými, z větší části však neautorizovanými osobami. Tato skutečnost v zásadní míře ovlivňuje prakticky všechny články oboru a dnes je již zcela evidentní, že má-li být archeologie vykonávána jako vědecká disciplína, bez oněch dat se neobejde. Odborné, behaviorální a systémové aspekty, ale též konkrétní nálezy a poznatky související s problematikou detektoringu se dnes promítají do vědeckých studií, konferencí, výstav a diskusí. Těmto tématům je samozřejmě i časopis *Přehled výzkumů* otevřený, vnímá je jako součást dnešního vědeckého diskursu a nebrání se jeho fundovaným reflexím.

Jsmo si vědomi, že neexistují jednotné, celosvětové či celoevropsky univerzálně platné legislativní a oborové standardy pro zacházení s nálezy získanými zástupci veřejnosti a zejména tzv. detektoráři, ani pro přístup oboru k této části veřejnosti. Tyto odlišnosti, aniž bychom je chtěli hodnotit, respektujeme. Proto v časopise *Přehled výzkumů* jednoznačně preferujeme publikace vycházející z poměrů platných či akceptovaných v České republice. Týká se to zejména prvotního publikování jednotlivých nálezů. Samozřejmě se nebráníme fundované diskusi o nej-různějších odborných, právních, ale třeba i společenských aspektech tohoto tématu kdekoli na světě, včetně kritické reflexe aktuálních vývojových tendencí. Studie mající podobu kvalitně argumentovaného, myšlenkově hlubokého, širší spektrum názorů a literatury reflektujícího pojednání, jsme připraveni publikovat. Prvotní zveřejnění v jiné zemi dle tamních zákonných a oborových norem nelegálně vyzvednutých, tamní odbornou obcí nevalidovaných nálezů nepovažujeme za přípustnou součást ediční strategie našeho časopisu. Výjimkou mohou být, vedle zcela mimořádných, redakční radou *ad hoc* akceptovaných jevů (např. nutné upozornění na nálezy na černém či aukčním trhu, které by jinak mohly zcela zmizet ze zorného úhlu oboru, a to prioritně ve formě reportů v nerecenzované části *Varia*), zejména ojedinělé nálezy využívané např. jako analogie a komparativní data v rámci analytických studií, jejichž těžiště spočívá v archeologických pramenech získaných na území České republiky.

Realitou oboru je, že se bez znalosti nálezů učiněných (nejen) pomocí detektorů kovů amatéry archeologické bádání neobejde. Dokumentaci a evidenci všech na našem území objevených archeologických nálezů pokládáme za potřebnou činnost, ba profesní povinnost archeologických institucí, která vychází z podstaty poslání oboru. Považujeme tedy za nutné a správné i nálezy učiněné (nejen) detektoráři systematicky podchycovat, dokumentovat a zprostředkovat odborné veřejnosti, tedy i publikovat. Uvědomujeme si, že nálezy takto specificky získané mohou být zatíženy větší či menší mírou nejistoty a absencí některých atributů, které ovlivňují i jejich výpovědní hodnotu. Tato nejistota ovšem nesnižuje primární potřebu evidence, dokumentace a publikování jednotlivých nálezů, bez ohledu na formu jejich vyzvednutí ze země a následného uložení. Případné nedostatky, kterými mohou být tyto nálezy zatíženy, nejsou důvodem pro to, aby je archeologie vymazala anebo vůbec nezasla na mapu svých informačních zdrojů.

Redakce časopisu i jeho vydavatelská instituce pokládají za důležité neustále hledat a uplatňovat všechny dostupné prostředky k zamezení ničení a ztrát archeologických dat (nejen v důsledku neregulovaných detektorářských aktivit). Domníváme se, že tato snaha není v rozporu s potřebami archeologického poznání (takový přístup ani nelze od vědecké disciplíny smysluplně očekávat). Řešení tohoto problému však již není otázkou archeologickou, nýbrž obecně společenskou, a jeho břímě nemůže tudíž ležet (jen) na archeologii. V České republice v současné době existuje možnost aplikování kooperativního přístupu k (nejen) detektorářské veřejnosti, o němž bylo již dříve též referováno na stránkách Přehledu výzkumů. Základní parametry spolupráce se zástupci veřejnosti jsou všem odborným pracovištím známy a lze je nalézt též v dokumentech dostupných na stránkách Portálu amatérských spolupracovníků a evidence samostatných nálezů Archeologické mapy České republiky (AMČR-PAS). Tento portál – na rozdíl od občas v oboru i mezi laickou veřejností tradovaného mylného výkladu – není novou legislativní úpravou (nejen) detektorového hledání, nýbrž „jen“ jednotnou evidenční platformou transparentně dokumentující jak formální parametry spolupráce archeologického pracoviště se zástupci veřejnosti, tak zejména podchycující zásadní archeologické parametry „cesty“ každého nálezů od okamžiku vyzvednutí až po uložení v příslušné odborné organizaci. Jsme si vědomi, že tuto evidenční platformu využívá zatím jen menší část odborné i detektorářské a další laické veřejnosti. Na straně odborné obce ovšem existuje též alternativní možnost evidovat „tok nálezů“ od veřejnosti formou standardních nálezových zpráv evidovaných v AMČR. V AMČR-PAS lze jednoduše registrovat též nálezy, které odborné pracoviště jen převzalo, aniž by byly propojeny s konkrétním amatérským spolupracovníkem. Do AMČR-PAS může tzv. badatel (amatérský spolupracovník) též vkládat nálezy sám, aniž by (zatím) došlo k jejich předání do veřejných sbírek. Nikoliv v AMČR-PAS, ale formou jednoduché nálezové zprávy lze v centrální evidenci AMČR zachytit též nálezy, které odborné pracoviště pouze zdokumentovalo, aniž by došlo k jeho předání do některé ze sbírkotvorných institucí.

Časopis Přehled výzkumů považuje za součást své ediční politiky dle výše uvedeného publikovat také nálezy pocházející od „amatérských archeologů“ a detektorářů. Pokud panuje na straně dokumentující a publikující archeologické osoby vlastní erudicí a empirií ověřená jistota v otázce lokalizace místa nálezů jednotlivých předmětů, považujeme za potřebné nálezy předkládat i s těmito údaji. Zdůrazňujeme, že v jednotlivých publikacích uvedené lokalizace artefaktů jsou zásadní odpovědností publikujícího, nese za ně „odbornou záruku“. Publikovat lze i nálezy pocházející z detektorářského prostředí s pochybnou či zcela neznámou lokalizací, přičemž je zcela samozřejmou povinností dokumentující a publikující osoby na tuto skutečnost výslovně a nepochybně upozornit. Ani v případě takových předmětů nelze vyloučit, že pomocí některé z široké škály nástrojů studia artefaktů mohou v budoucnu přispět k posunu poznání v některém z prakticky nelimitovaných témat, jimiž se archeologie zabývá. Za přípustnou publikační praxi lze v oprávněných případech pokládat též „rozostření“ místa nálezů do té míry, do jaké ji připouští i samotná evidenční platforma AMČR-PAS (tedy s viditelnou lokalizací pouze na úrovni okresu).

Ve všech uvedených případech je podmínkou zveřejnění takových nálezů v Přehledu výzkumů uvedení zřetelné, transparentní a snadno identifikovatelné informace o původu jednotlivých předmětů (tedy, že se jedná o nález učiněný mimo kontext standardního archeologického výzkumu). Stejně tak je potřebné u každého nálezů uvádět jeho identifikátor, tedy buď číslo AMČR-PAS, číslo terénní akce nebo nálezovou zprávu v AMČR, doplněný případně též o inventární číslo systému sbírkové evidence konkrétní instituce, kam byl předmět předán. Je potřeba uvádět identifikátor, který je v archeologických evidenčních systémech (nikoliv jen v muzejní sbírkové evidenci, protože evidujeme nejen nález, ale i aktivitu s ním související) zpětně dohledatelný a ověřitelný, přičemž v těchto systémech musí být obsaženy informace, které do budoucna vylučují zaměnitelnost jednotlivých artefaktů. Pokud se jedná o předmět, který byl jen zdokumentován, musí být i tato skutečnost u jeho popisu zřetelně uvedena. Tato kritéria pokládáme za elementární odborný i etický požadavek. Jejich nedodržení totiž upírá oboru i veřejnosti možnost dodatečného ověření a kontroly, výrazně zvyšuje riziko zaměnitelnosti a zpětné nedohledatelnosti v záplavě nových předmětů a vytváří netransparentní prostor evidence a manipulace s kulturním dědictvím.

Doufáme, že v aktuálním čísle opět najdete zajímavé informace a že se společně s námi budete těšit na vydání příštího čísla PV.

V Brně, 20. prosince 2023

Balázs Komoróczy, Petr Škrdla, Šimon Ungerman a Martina Kudlíková

Editorial

Dear readers and all those who actively participate in the form of the journal *Přehled výzkumů* with their contributions, it is our beloved duty to briefly introduce you to the new issue of the journal. On this occasion, we would like to introduce you to the organizational changes and at the same time comment on some new rules within the editorial policy of the journal.

We will start with the organizational changes mentioned above. Starting with the current issue, the composition of the Editorial Board has been partially changed (see the magazine's imprint and our website: <https://www.arub.cz/prehled-vyzkumu/redakce>). Therefore, we would like to thank all our colleagues who have participated in the creation of the Research Review up to now or will participate in the following period.

Starting with Issue 65/1, the deadline for sending prehistoric, medieval, and modern contributions to the non-reviewed section 'Overview of Research in Moravia and Silesia' has been unified. There are several reasons: on the one hand, a significant part of the contributions to the Middle Ages and Modern Ages section were previously delivered along with prehistoric contributions, and on the other hand, the form allowed prehistoric contributions to be sent even after the deadline, which complicated the editorial work. For issue 65, we therefore set the date for submission of all contributions to 15 February 2024. The submission of peer-reviewed studies does not change and it is possible to send them throughout the year, taking into account the dates of individual issues of the journal. Starting with Issue 65/1, we will also apply more and more consistently the principle of linking published research and individual archaeological findings with records in the basic information system for the collection, management, and presentation of data on archaeological research, the Archaeological Map of the Czech Republic (see below). Our main intention is to constantly improve the quality of the journal, to make the editorial work more efficient, and also to contribute to the possibility of working with all archaeological knowledge in our country in a clear, efficient and long-term sustainable manner. Therefore, we believe that this trend will be met with understanding by our contributors as well as by the entire research community.

Issue 64/2, which you now hold in your hands, is traditionally divided into a peer-reviewed part, which this time includes four original studies, and a non-peer-reviewed part, 'Overview of Research in Moravia and Silesia for 2022', which reports on researches, surveys, and unique finds from the medieval and modern periods, and finally the informative, also unreviewed part *Varia*.

Since the decision to no longer divide the issue chronologically (see Editorial of Issue 64/1), the introductory block of studies this time covers the period from the Neolithic to the early Middle Ages. The peer-reviewed section opens with a contribution by J. Bartík et al., which introduces the reader to the discovery, non-destructive survey and attempts to interpret a roundel enclosed by a double circular fosse in southeastern Moravia. The following article is by P. Włodarczak on the raw material aspects of the production of the chipped stone industry at the end of the Eneolithic (Chalcolithic) in Lesser Poland. The author additionally dedicates this contribution (due to late submission it could not be included in the previous special issue) to L. Šebela, who works closely with this topic. The study by T. Zeman presents the finds of coins of the Julian-Claudian dynasty in the find fonds of the Transdanubian

Barbaric. The last contribution from the quill of Š. Krupičková et al. deals with the analysis of Great Moravian gombiks with regard to the possible 'seriality' of their production.

The traditional block of reports in 'Overview of Research in Moravia and Silesia for 2022', covering the Middle Ages and the Modern Period, is followed by the *Varia* column, which provides a look back at selected events of the last months, especially the fourth year of the Archaeological Summer event, an exhibition on the construction technologies of the pre-Romanesque architecture of the Mikulčice-Kopčany agglomeration and the conference and outputs of the SEADDA project dealing with the management and preservation of data in archaeology. The final contribution of this block describes the legislative process of declaring archaeological cultural monuments and archaeological heritage reserves.

As announced in the introduction, certain changes are gradually taking place in the editorial strategy of our journal. The need for an explanation of this strategy has now arisen as a reflection of internal discussions conducted both within the editorial board and within the journal's publishing institution over the review of a manuscript of a study analysing and publishing exclusively illegal detector findings from the territory of a foreign country that were collected illegally and monetized on the international auction market. In the end, after a thorough consideration of various arguments, the study was not accepted for publication, therefore it is not our intention to describe it in detail here. The editors and representatives of the publishing institution nevertheless agreed that it is a suitable impetus for formulating some basic criteria that the editors apply to contributions not only of this type and will apply in the future.

In recent decades, archaeology all over Europe has been dealing with an extraordinary (and apparently still increasing) volume of data that is collected from the ground by members of the public, especially (but not exclusively) when searching for objects with metal detectors, used in part by authorized, but for the most part by unauthorized persons. This fact significantly affects practically all articles in the field, and today it is quite evident that if archaeology is to be practiced as a scientific discipline, it cannot do without those data. Professional, behavioural, and systemic aspects, as well as specific findings and knowledge related to the issue of detecting, are today reflected in scientific studies, conferences, exhibitions, and discussions. Of course, the journal *Přehled výzkumů* is also open to these topics, it perceives them as part of today's scientific discourse and does not resist its well-founded reflections.

We are aware that there are no unified, universally applicable worldwide or pan-European legislative and industry standards for the treatment of finds obtained by members of the public and especially so-called detectorists, nor for the field's approach to this part of the public. We respect these differences without wanting to judge them. That is why in the journal *Přehled výzkumů* we clearly prefer publications based on the conditions valid or accepted in the Czech Republic. This applies particularly to the initial publication of individual finds. Of course, we are not opposed to a well-founded discussion of various professional, legal, but also social aspects of this topic anywhere in the world, including a critical reflection of current development trends. We are ready to publish a study in the form of a well-argued, deep-thinking,

wider spectrum of opinions and treatise reflecting the literature. We do not consider the initial publication in another country of findings illegally collected and not validated by the local professional community according to the local legal and industry standards to be a permissible part of the editorial strategy of our journal. An exception could be, in addition to completely extraordinary, phenomena accepted *ad hoc* by the editorial board (e.g. necessary notification of findings on the black or auction market, which could otherwise completely disappear from the field's purview, preferably in the form of reports in the non-reviewed section of *Varia*), especially rare finds used, for example, as analogies and comparative data within the framework of analytical studies, the focus of which lies in archaeological sources obtained on the territory of the Czech Republic.

The reality of the field is that archaeological research cannot be done without knowledge of finds made (not only) with the help of amateur metal detectorists. We consider the documentation and registration of all archaeological finds discovered on our territory to be a necessary activity, even a professional duty of archaeological institutions, which is based on the essence of the field's mission. We therefore consider it necessary and correct to systematically capture, document and mediate finds made by (not only) detectorists to the professional public, i.e., publish them. We are aware that the finds specifically obtained in this way may be burdened by a greater or lesser degree of uncertainty and the absence of certain attributes, which also affect their informative value. However, this uncertainty does not reduce the primary need for registration, documentation, and publication of individual finds, regardless of the form of their collection from the ground and subsequent storage. Any shortcomings that these findings may be burdened with are not a reason for archaeology to remove them or not to include them on the map of its information sources at all.

The editors of the journal and its publishing institution consider it important to constantly seek and apply all available means to prevent the destruction and loss of archaeological data (not only as a result of unregulated detector activities). We believe that this effort does not conflict with the needs of archaeological knowledge (such an approach cannot even be meaningfully expected from a scientific discipline). The solution to this problem, however, is no longer an archaeological question, but a general social one, and the burden cannot therefore lie (only) on archaeology. In the Czech Republic, there is currently the possibility of applying a cooperative approach to (not only) the detector public, which was also previously reported on the pages of *Přehled výzkumů*. The basic parameters of cooperation with representatives of the public are known to all specialist workplaces and can also be found in the documents available on the website of the Portal for Amateur Collaborators and the record of individual finds of the Archaeological Map of the Czech Republic (AMČR-PAS). This portal – in contrast to the misinterpretation that is sometimes handed down in the field and among the lay public – is not a new legislative modification of (not only) detector search, but 'merely' a unified registration platform transparently documenting both the formal parameters of the archaeological workplace's cooperation with representatives of the public, and especially capturing the essential archaeological parameters of the 'journey' of each find from the moment of collection to its storage in the relevant professional organization. We are aware that this registration platform is used by only a small part of the professional, detectorist and other lay public. On the part of the professional community, however, there is also an alternative possibility to record the 'flow of finds' from

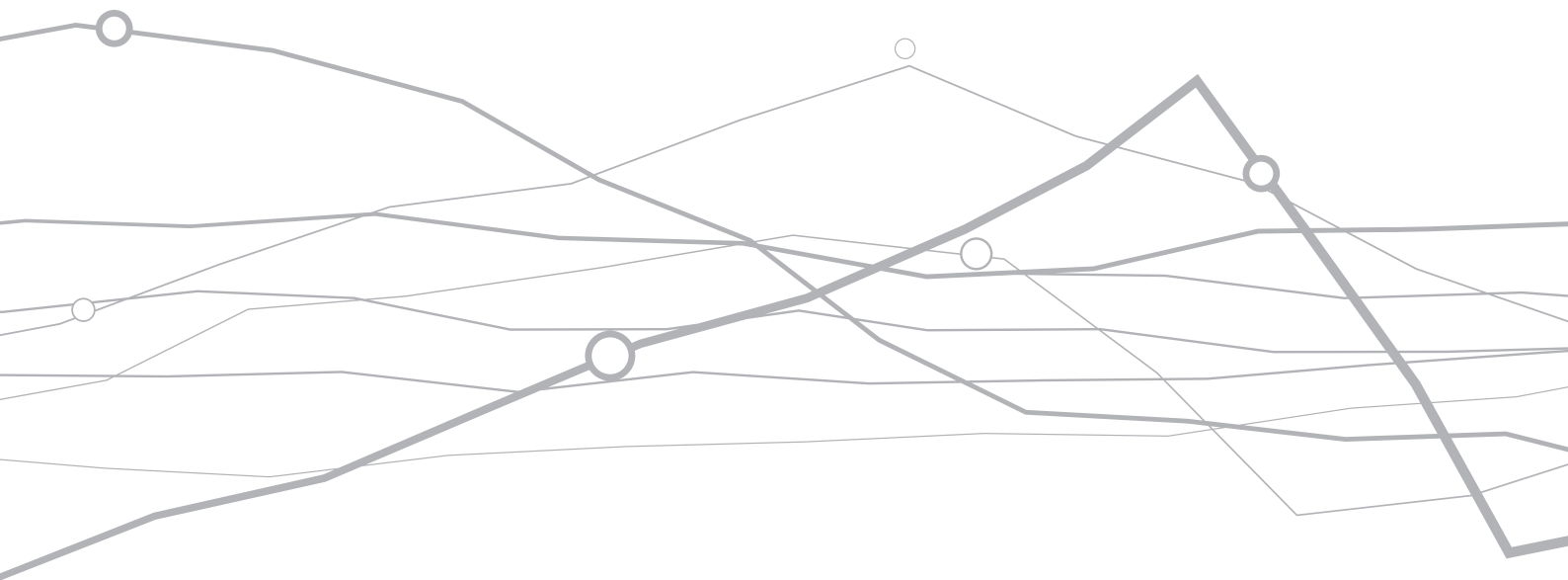
the public in the form of standard find reports registered in the AMČR. It is also possible to easily register finds in the AMČR-PAS that the professional workplace has just taken responsibility for without being linked to a specific amateur collaborator. A so-called researcher (amateur collaborator) can also enter finds into the AMČR-PAS himself/herself, without (yet) transferring them to public collections. Not in the AMČR-PAS, but in the form of a simple find report, you can also capture in the central records of the AMČR finds that were only documented by the specialist workplace without being handed over to any of the collection-forming institutions.

The journal *Přehled výzkumů* considers it part of its editorial policy, according to the above, to also publish findings originating from 'amateur archaeologists' and detectorists. If there is certainty on the part of the documenting and publishing archaeology person, verified by their own erudition and empiricism, regarding the location of the find site of the individual objects, we consider it necessary to submit the findings with this data as well. We emphasize that the localisation of artefacts mentioned in individual publications is the fundamental responsibility of the one publishing them, who bears the 'professional guarantee' for it. It is also possible to publish finds originating from a detector environment with a dubious or completely unknown location, while it is a self-evident duty of the documenting and publishing person to draw attention explicitly and unequivocally to this fact. Even in the case of such objects, it cannot be ruled out that with the help of one of a wide range of artefact study tools, they may in the future contribute to the advancement of knowledge in one of the virtually unlimited topics that archaeology deals with. In justified cases, the 'blurring' of the location of the finds to the extent permitted by the AMČR-PAS record platform itself (that is, with visible localization only at the district level) can be considered permissible publication practice.

In all the cases mentioned, the condition for the publication of such finds in *Přehled výzkumů* is the provision of clear, transparent, and easily identifiable information about the origin of individual objects (that is, that it is a find made outside the context of standard archaeological research). In the same way, it is necessary to indicate its identifier for each find, i.e. either the AMČR-PAS number, the number of the field event or the find report in the AMČR, supplemented, if necessary, with the inventory number of the collection record system of the specific institution to which the object was turned in. It is necessary to provide an identifier that is traceable and verifiable in archaeological record systems (not only in museum collection records, as we record not only the find, but also the activity related to it), while these systems must contain information that excludes interchangeability in the future individual artefacts. If it is an object that has only been documented, this fact must also be clearly stated in its description. We consider these criteria to be elementary professional and ethical requirements, because failure to comply with them denies the field and the public the possibility of additional verification and checks, significantly increases the risk of interchangeability and its being untraceable in the flood of new objects, and creates a non-transparent area of the registration and handling of cultural heritage.

We hope that you will again find interesting information in the current issue and that along with us you will look forward to the publication of the next issue of PV.

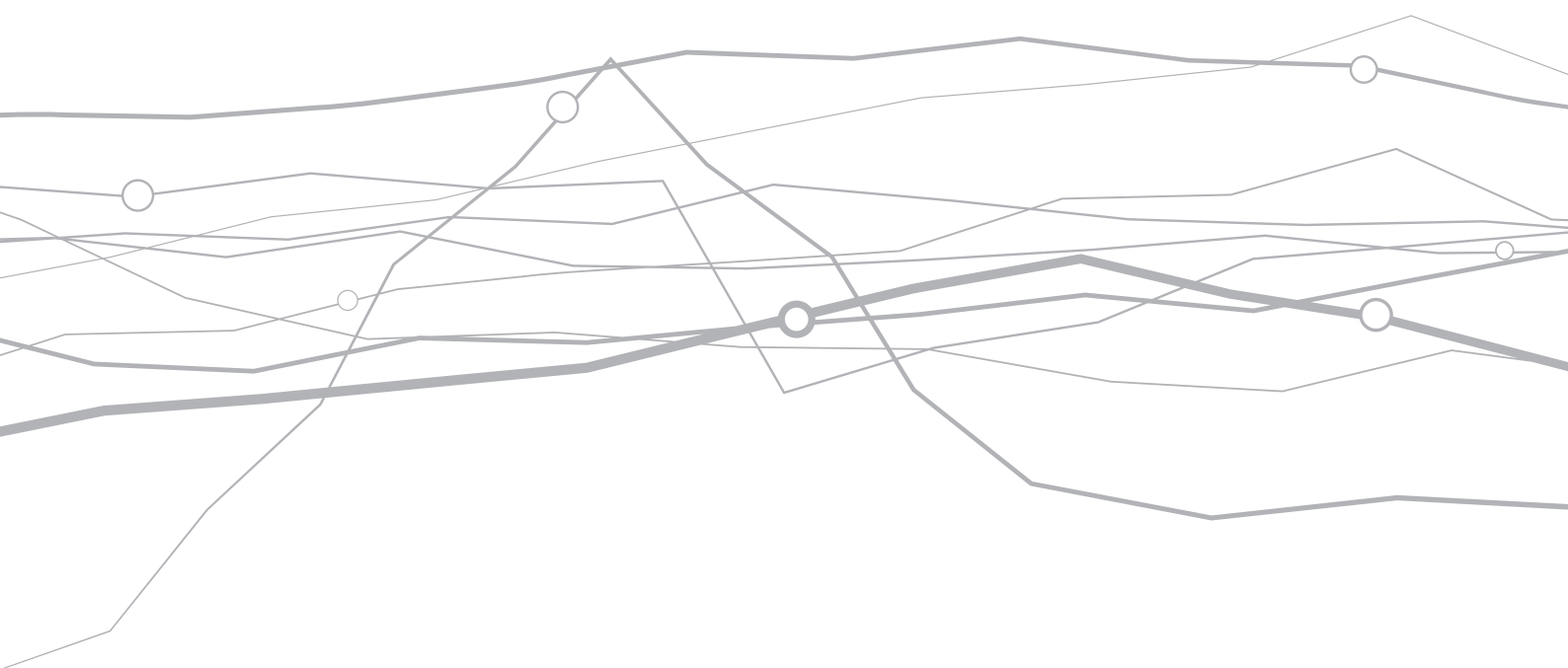
Brno, 20 December 2023
Balázs Komoróczy, Petr Škrdla, Šimon Ungerman and Martina Kudlíková

Studie Articles

Recenzovaná část

Peer-reviewed part

Non-destructive research of a double circular enclosure at Uherský Ostroh (Uherské Hradiště District, Czech Republic)

Nedestruktivní výzkum dvojitého rondelu u Uherského Ostrohu (okres Uherské Hradiště, Česká republika)

– Jaroslav Bartík*, Jaromír Kovárník, Ján Tirpák –

KEYWORDS

Remote sensing – satellite imagery – geophysical survey – surface survey – circular enclosure – double rondel – Neolithic – Eneolithic – Early Bronze Age

ABSTRACT

The article informs about the discovery of the remains of a circular structure called a rondel, in this case featuring a double rondel in 'Padělky' field near Uherský Ostroh (SE Moravia, Czech Republic) and offers the results of non-destructive methods of research performed there in 2016–2020. The double circular complex was discovered during an analysis of satellite images of the Earth's surface and subsequently verified by geophysical prospection. The resulting magnetogram revealed two ditches interrupted by five presumptive entrances at the site, along with dozens of anomalies that can be interpreted as potential archaeological features. Multiple-phase prehistoric occupation at the site was later proved by surface surveys. Occupation of the earlier phase of the Linear Pottery culture and the Lengyel culture has been documented. The age of the rondel itself remains an open question for the time being, however; it can only be clarified by a regular excavation. The present study discusses the existing possibilities of dating from various perspectives. Besides a probable dating the rondel to the Lengyel culture, a later, Early Eneolithic or Early Bronze Age, dating cannot be ruled out either.

* Corresponding author – E-mail address: bartik@arub.cz

<https://doi.org/10.47382/pv0642-02>

Received 1 August 2023; received in revised form 3 October 2023.
Available online 30 November 2023.

Copyright © 2023 Czech Acad Sci, Inst Archaeology Brno, and the authors.
This is an open access article under the CC BY-NC-ND 4.0 license
(<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).
Competing interests: The authors have declared that no competing interests exist.

1. Introduction

The growing number of new orthophotomaps of the terrain in recent years has led to increasingly frequent discoveries of previously unknown archaeological sites. The method of remote sensing and the use of the study of cropmarks on regularly made satellite images of the ground presented on various map portals has added considerably to aerial prospection, which started to be more widely used on Czech territory from the 1980s (Kovárník 1996; Gojda 1996; 1997; Hašek, Kovárník 1997; Podborský, Bálek 2000; Kuna ed. 2004, etc.). Besides the relatively frequently occurring marks of various settlement features or grave pits, more extensive structures are also revealed in satellite images, albeit less often, including, for instance, remnants of various fortifications and, last but not least, remnants of circular socio-cultic architecture – rondels. Thus identified prehistoric monuments include a double ditch complex near Uherský Ostroh (Kvačice cadastral area, Uherské Hradiště District; Czech Republic; Fig. 1). The site was discovered in 2016 by J. Bartík during the study of satellite images in *Google Earth* (on the application of software and methodology, see Kuzma 2013). In 2017–2020, the site was intensively examined by non-destructive methods of archaeological prospection in order to determine the precise course and age of the ditch enclosure. The main objective of this article is to present the gathered data and set it into a wider regional context. The fact that this is the very first documented double ditch enclosure in the region of southeastern Moravia, or more precisely on the left bank of the Morava River, makes the discovery even more important.

2. Site location and natural conditions

The site is situated in 'Padělky' field, ca 2.5 km NE of the centre of Uherský Ostroh (Fig. 1). In terms of its location in the relief, the ditch complex is situated on the boundary between an elevated plateau and a gentle SW slope (inclination of 3–4°) decreasing into the inundation of the nearby small Okluky River. The altitude is 185–190 m a.s.l.; the elevation difference above the floodplain is 3–8 m. The distance between the centre of the rondel and the present-day watercourse of the Okluky is ca 485 m. The site commands a good view of its vicinity, especially to the SE in the direction of the Okluky valley and the foothills of the White Carpathians (Fig. 2), but also to the SW in the direction of the confluence of the Okluky and the Morava River (left-bank tributary). The Okluky basin was part of important long-distance routes already in prehistory. In the west, it was connected to the main communication corridor in the NE–SW axis represented by the Lower Morava Valley. In the E–W axis, it was passed through by a route connecting Moravia and Slovakia within the 'Pannonian-Elbe Route'. Thanks to this fact,

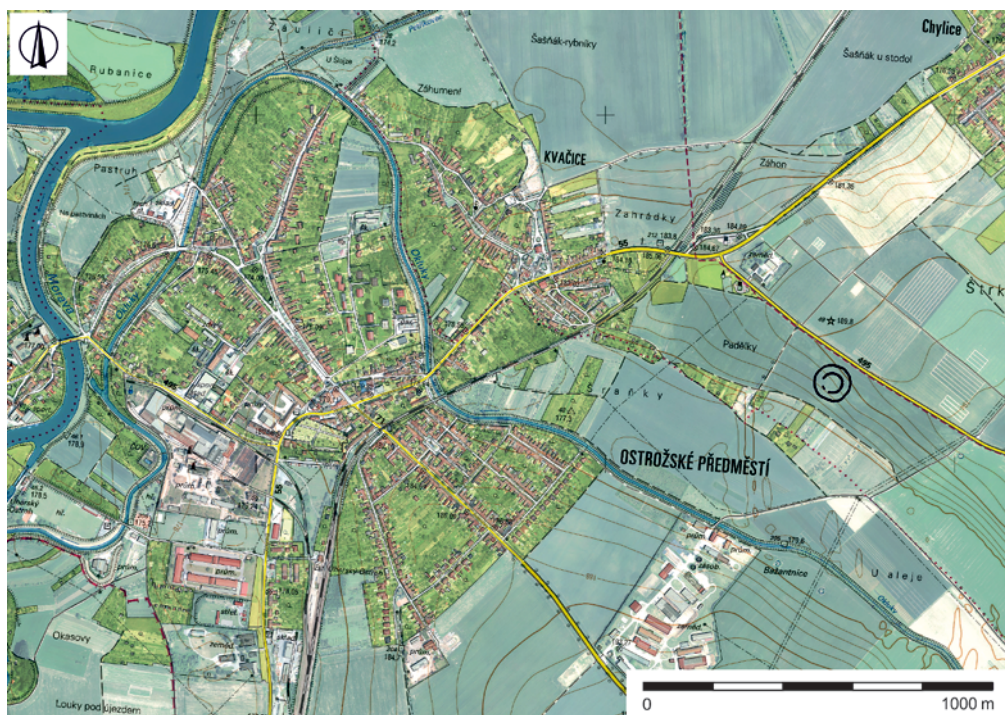

Fig. 1. Location of a double rondel in 'Padělky' field near Uherský Ostroh on cadastral map 1 : 10 000. Map source: © ČÚZK; author J. Bartík.
Obr. 1. Lokalizace dvojitého rondelu v trati „Padělky“ u Uherského Ostrohu na katastrální mapě 1 : 10 000. Mapový podklad: © ČÚZK; autor J. Bartík.

favourable landscape conditions and rich environmental resources, we register an unusually high quantity of archaeological sites there documenting intensive human occupation virtually throughout prehistory, the early historical period and the Early Middle Ages (cf. Hrubý 1951; Pavelčík 1967; 1968; 1970a; 1970b; 1990; Pernička 1973–1974; 1980; 1984; 1986; Koštuřík 1982; Procházka 1985; Hrubý, Pavelčík 1992; Galuška 2000; 2011; Menoušková, Vaškových 2004; Zeman 2003–2004; 2015; Vaškových 2008; 2011; Škrdla, Ježek 2009; Schenk 2012; Válek et al. 2012; Chrástek, Bartík 2016; 2017; Bartík 2018; 2019a; 2019b; 2020; Bartík, Škrdla 2020; Bartík et al. 2021, etc.). From the geomorphological perspective, the site is situated on the eastern periphery of the Lower Morava Valley (part of the Pannonian Basin), whose relief is comprised of rolling lowland, terraces and water-course floodplains (Demek 1992, 38). Geologically, it is part of the Western Carpathians, the Magurian, White-Carpathian unit (16a) of the Outer Carpathians. The unit consists of flysch with alternating sandstone and mudstone. Sandstones predominate

in the northeastern part in the Vlára development, and mudstones in the southwest in the Hluk development (Zapletal 1992, 64, Fig. 28). According to available map documents, the site's subsoil is comprised of non-separated gravel of proluvial genetic origin situated in the sloping areas and dusty clay, sand and, in places, gravel situated higher on the plateau above the slope. In the southern, lower part of the slope passing into the Okluky inundation, geological surveys have detected loose sand-clay or clay-sand sediments of Pleistocene origin. Alluvial and muck soils are situated along the rivers in the Lower Morava Valley, while brown soils with a loess pedogenetic substrate developed on its periphery. The soil cover on the site we describe consists of arenic cambisol with a deep profile and high quality (Prax 1997, 43).

The neighbourhood of Uherský Ostroh is part of a very warm T2 climatic area with a very long, warm and dry summer. The spring and autumn are very short and warm there. The winter is short, mildly warm and dry, with very brief snow cover (Quitt, Tolasz 1992, 147–148; Grulich 1997b, 114–116).

The area of interest is part of a periphery territory of the NW boundary of the distribution of thermophilic Pontic-Pannonian taxons and the western boundary of West Carpathian endemic species and Carpathian taxons (Grulich 1997a, 82–83, Fig. 17). In terms of phytogeographical classification, the microregion is part of the planar and, to a lesser extent, colline vegetational level. Representatives of the flora and vegetation with Pannonian influences occur. Riparian forests of the type of Pannonian lowland river hard meadows with narrow-leaved ash (*Fraxino pannonicae-Ulmetum*) are preserved in the floodplains, with oak in places (Chytrý 1997, 91; Grulich 1997b, 115).

3. Methods

So far, the double ditch complex near Uherský Ostroh has only been examined by non-destructive methods of archaeological prospection. Regular excavation has not been carried out yet. Remote sensing has been used for the identification and initial description of the ditch enclosure. All available satellite images of the Earth's surface on map web portals were analysed; based on them, cropmarks indicating potential features at the site were

Fig. 2. Location of a double rondel in 'Padělky' field near Uherský Ostroh on aerial photo taken by a drone. Photo by M. Vlach.

Obr. 2. Lokalizace dvojitého rondelu v trati „Padělky“ u Uherského Ostrohu na leteckém snímku pořízeném dronem. Foto M. Vlach.

described. Drone photography of the area of interest was utilized as well (Fig. 2).

Based on the results of remote sensing, a geophysical survey was conducted in 2017. An overall area of 150×150 m was measured; the grid of measured polygons was situated so that the ditch complex was located in the central part of the examined area, which enabled the study of prospective other archaeological structures in its vicinity. The measurement itself was carried out using a Sensys fluxgate magnetometer (Germany) with two probes; the subsequent measurements took place in a grid with a cell density of 0.5×0.1 m (Tírpák 2017).

In order to acquire archaeological material that would enable more detailed dating of the chronological framework of human activities at the site and specify the age of the double ditch complex, the research at the site continued in 2017–2020 by surface survey supported by a hand-held Garmin GPS device (accuracy ± 3 m). The survey was carried out in the same grid system as the geophysical measurements, with the individual lines 2 m apart. The position was recorded for each artefact found. During a later evaluation in the ArcMap 10.4 software, it was possible to study the spatial distribution of various groups of finds and test possible relations between surface artefacts and features identified by geophysical prospection.

Fig. 3. Satellite images of cropmarks of a double circular enclosure. A – 2009 (© Google Earth); B – 2015 (© ČÚZK). Graphic by J. Bartík.

Obr. 3. Satelitní snímky porostových příznaků dvojitého rondelu. A – 2009 (© Google Earth); B – 2015 (© ČÚZK). Grafika J. Bartík.

4. Results

4.1 Cropmark analysis

Cropmarks of the double circular complex were identified on two different map portals. The course of the ditches is the most distinct on *Google Earth* (Google Earth). Positive cropmarks (dark-green coloured grain) indicated parts of both ditches in an orthophoto from 1 May 2009 (Fig. 3: A). Other cropmarks (beige-coloured grain above archaeological structures surrounded by brown-shade vegetation) of both ditches are visible in a later orthophoto from 12 July 2015. An almost identical image with cropmarks is shown in an orthophoto that is available in the geoportal of the Czech Office for Surveying, Mapping and Cadastre (Fig. 3: B; ČÚZK). No more crop or soil marks were discovered by aerial photography of the site using a drone.

A remarkable discovery is that the visibility of the individual parts of the ditches is the same in all the orthophotographs mentioned above: the N and NE are the best visible parts of the

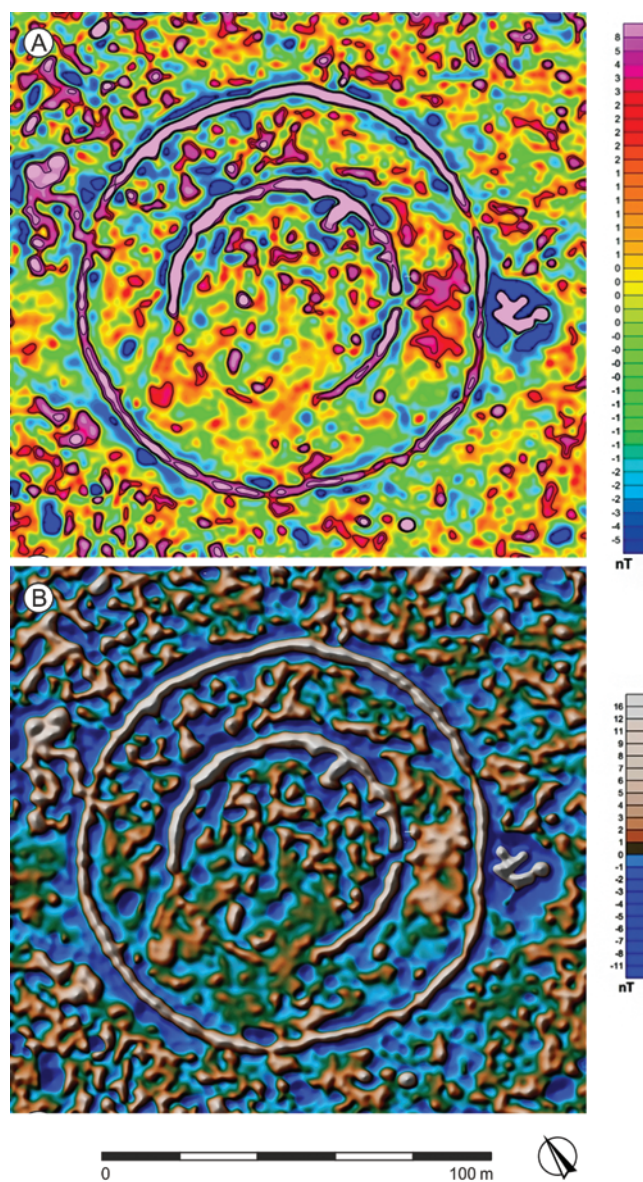

Fig. 4. Uherský Ostroh – ‘Padělky’ field. A – Map of magnetic isonomalies; B – shadow map of magnetic isonomalies. After Tírpák 2017.

Obr. 4. Uherský Ostroh – „Padělky“. A – Mapa magnetických isonomálií; B – Stínová mapa magnetických isonomálií. Podle Tírpák 2017.

circular complex in all of them. For both ditches, the cropmarks gradually fade away approximately in the area of the SE quadrant. The course of the southern edge is partially visible only for the outer ditch, but not for the inner one. Cropmarks are almost entirely absent in the SW quadrant. More cropmarks were identified both inside the circular complex and in its close vicinity, presumably indicating the occurrence of settlement features of smaller dimensions (so-called *maculae*; cf. Gojda 1997; 2004, 103–108; Gojda et al. 2002, 382). These structures are accompanied by a distinctive cropmark of a large (ca 16.5 × 11.2 m) archaeological feature (probably a clay pit) situated only a few metres from the outer ditch, near the SE entrance to the circular complex.

The following dimensions of the double circular complex have been established based on measurements from the orthophotographs: the outer ditch diameter is about 101.4 m in the N–S axis and 101 m in the NW–SE axis. The inner ditch has a diameter of 57 m in all axes. The width of both ditches is ca 3 m, except for the NE course of the inner ditch where the cropmarks are somewhat wider, reaching almost 4 m.

4.2 Magnetometric measurement

The geophysical survey of the site brought positive results and confirmed the occurrence of potential features predicted based on the cropmarks visible in satellite images of the Earth's surface. Several dozens of isometric magnetic anomalies were identified (Fig. 4: A, B); based on the measured nT values, they can be divided into three groups (Fig. 5).

The first group has the form of irregularly circular line anomalies in an interval from -10 to +25 nT. These anomalies can be interpreted as the layouts of two concentric ditches interrupted

by entrances in several places, comprising the double rondel. The results of geophysical prospection thus confirmed the interpretation of the circular complex's cropmarks and specified its real course, including places where cropmarks were not visible. Magnetometric measurements also determined the dimensions of the rondel's ditches more precisely and made it possible to establish the precise number of entrances or interruptions of the ditches. No more linear elements (such as remnants of palisade trenches) were identified by the geophysical survey.

The dimensions (Fig. 6) of the ditches are slightly larger compared to the figures based on the cropmarks. While the outer ditch diameter mostly varies between 104 and 105 m in various axes of measurement, the inner ditch has a regular diameter of 57 m according to the resulting magnetogram. The distance between the outer edge of the inner ditch and the inner edge of the outer ditch is 20 m on average. The area of the whole circular complex is 0.86 ha (the overall circumference is 300 m). The inner ditch alone demarcates an area of 0.25 ha. The width of both ditches varies between 2.5 and 4 m in various parts of their course. The outer ditch of the rondel is interrupted by two entrances oriented to the NW (length of interruption of ca 1.5 m) and SEE (length of interruption of ca 3.3 m). The entrances are not opposite; the angle formed by their orientation is 140° (Fig. 6). The inner ditch has three presumptive entrances situated to the SE, SSW and NWW. Two of the entrances (SE and NWW) are almost opposite, forming an angle of about 85° with the third, SSW entrance. The SE entrance, with a 2.7 m interruption of the course of the ditch, is best visible. Only the SE segment of the inner ditch is equipped with a rectangular, 2 m long, outward-oriented ending. A simple Moravian Painted Ware culture (hereinafter referred to as MPWC) rondel in Němčický

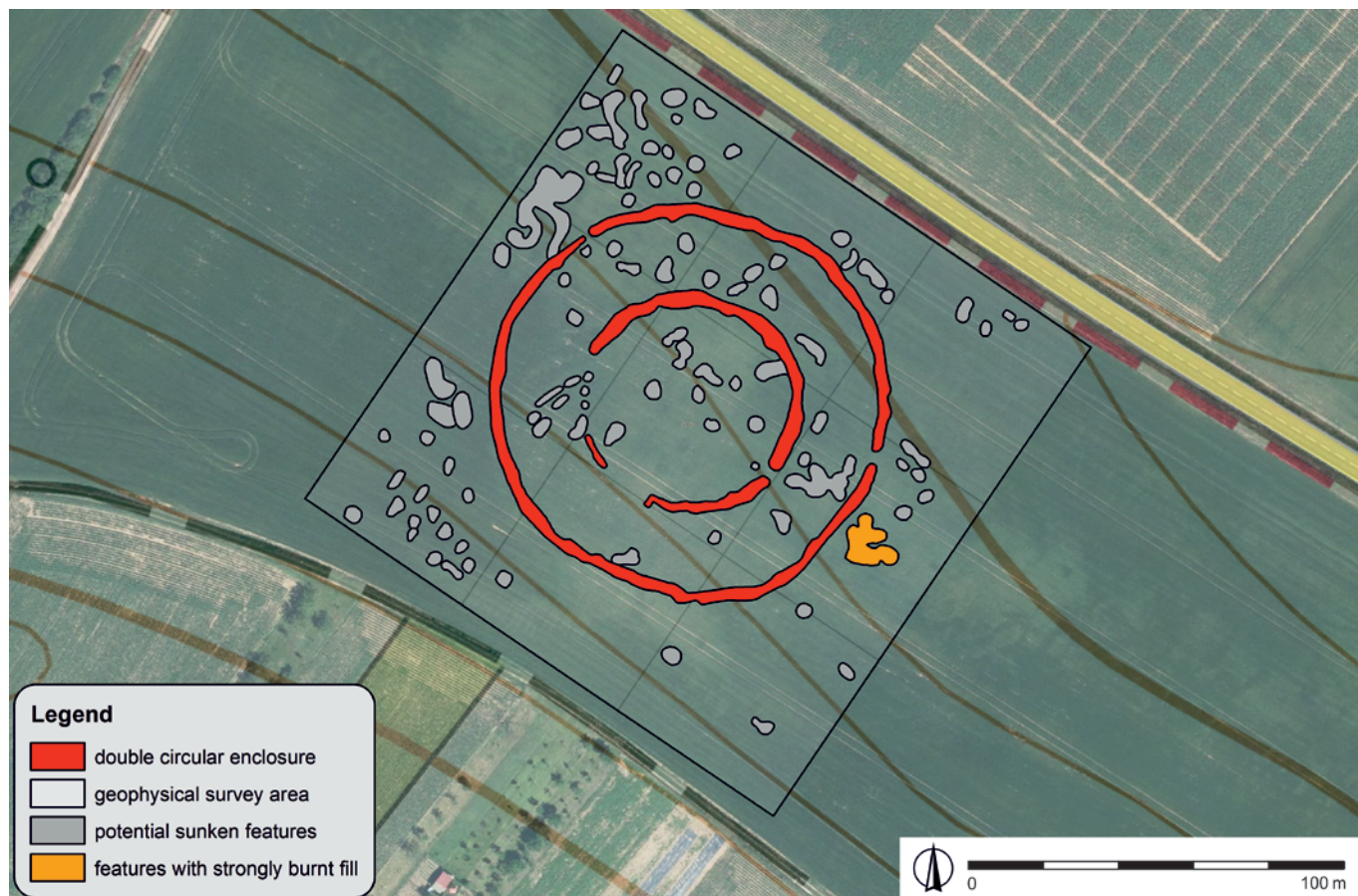

Fig. 5. Interpretation of magnetometric measurements. Map source: © ČÚZK; author J. Tirpák, graphic by J. Bartík.
Obr. 5. Interpretace magnetometrického měření. Mapový podklad: © ČÚZK; autor J. Tirpák, grafika J. Bartík.

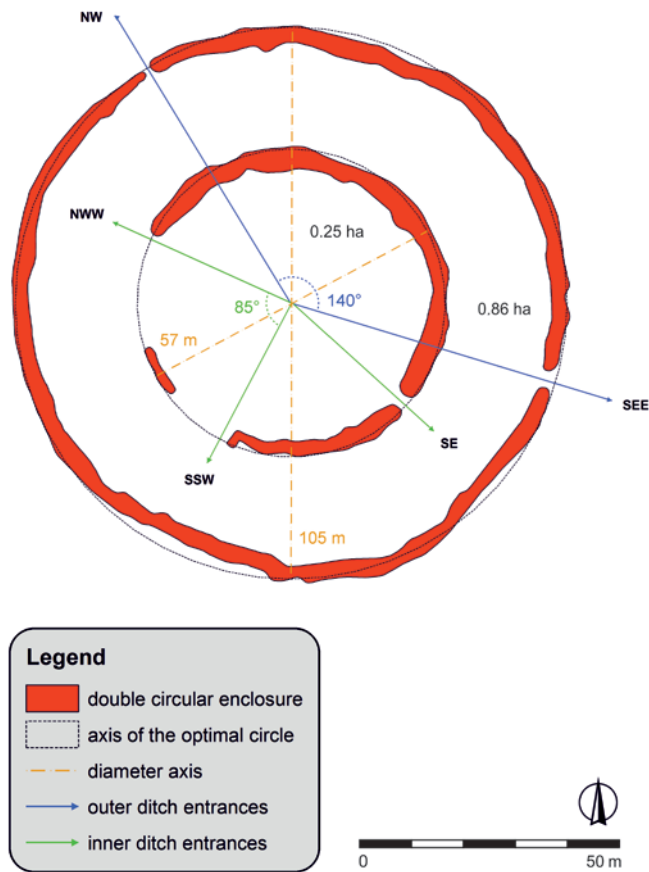

Fig. 6. Analysis of dimensions and entrances of double rondel. Graphic by J. Bartík.

Obr. 6. Analýza rozměrů a vstupů dvojitého rondelu. Grafika J. Bartík.

(Hašek, Kovárník 1997, 72, Fig. 2; Bálek 1999, 82, Fig. 2) had a similarly ended north entrance, for example. The SW segment of the inner ditch turns out to be problematic; it has not been completely detected by magnetometric measurement, and the opposite ending of the SSW entrance was not reliably identified, either.

The second group of anomalies with somewhat lower values ranging from -5 to +7 nT is characterised by numerous feature layouts of various sizes. These anomalies are regularly distributed throughout the examined area, with more substantial accumulations in the NW and SW parts (Fig. 5). It is very likely that the occurrence of features continues outside the examined area in all directions. A larger number of anomalies is situated also inside the rondel itself (Fig. 5). In some cases, it seems that the circular ditches are in superposition with these features, enabling the assumption of a multi-phase occupation at the site.

The third group is comprised of isometric magnetic anomalies with a high intensity of -100 to +100 nT; these can be interpreted as features with a strongly burnt fill. A cluster of these anomalies is situated in close proximity to the SE segment of the outer ditch (Fig. 5).

4.3 Surface survey

The results of several years of surface surveys are somewhat surprising. Even though geophysical measurements revealed dozens of anomalies near the double ditch complex, indicating an intensive occupation at the site, the number of surface finds is relatively low (Fig. 7). Strongly fragmented pottery material predominates among the finds (36 pc.); moreover, it is poor in the occurrence of chronologically significant elements, which considerably limits the possibility of detailed dating of human

activities at the site. At least two phases of Neolithic occupation have been documented based on the character of the pottery mass, shape morphology and rim typology. Several thick-sided fragments of muddy pottery with a considerable organic admixture and without music-note decoration indicates occupation in the early phase of the Linear Pottery culture (herein-after referred to as LBK). Besides closely undeterminable body sherds that can be categorised as coarse pottery, a base fragment with a lower part of a larger vessel (Fig. 8: 11), a round handle fragment and a partially damaged massive plastic application (Fig. 8: 10) can be also associated with this phase of occupation. The study of the spatial distribution of pottery dated to the LBK yielded interesting results: it occurred mainly in the NE part of the examined area (Fig. 7), overlapping with a small concentration of archaeological features predicted there based on geophysical surveys (Fig. 5). In the central part of the area of interest, there were several different pottery fragments of fine to medium-grained sandy mass and temper in the form of small stones. Several characteristic rim profiles (Fig. 8: 7–9) and the above-mentioned character of the pottery mass make it possible to date the second phase of Neolithic occupation to the MPWC or, more precisely, the Moravian – East-Austrian group (MOG), part of the Lengyel culture complex. Due to the absence of chronologically sensitive elements in pottery material, therefore, only general dating of Late Neolithic occupation is possible at present. Moreover, without a regular excavation, the surface MPWC finds cannot be linked to the time of the functioning of the rondel, even though their construction became a certain phenomenon during the Late Neolithic in multiple cultural milieux across a wide territory of Europe (e.g. Petrasch 1990; Trnka 1991; Podborský a kol. 1999; Kovárník 1997; 2004; Daim, Neugebauer Hrsg. 2005; Podborský, Kovárník 2006; Řídký 2011; Řídký et al. 2019, etc.), and a possible link would therefore offer itself.

Besides pottery, surface survey also yielded a smaller chipped stone assemblage comprising 13 artefacts. In terms of raw material, artefacts made of Jurassic silicite from the Cracow-Częstochowa Upland predominate. The presence of this material indicates long-distance contacts via the Upper Morava Valley to the Moravian Gate and further to Lesser Poland where its primary sources are situated (ca 220 km from Uherský Ostroh). As the material was used in the middle reaches of the Morava River throughout the Neolithic (Pavelčík 1998, 105; Vaškových 2006, 47, 80), the artefacts from Cracow-Częstochowa Jurassic silicite cannot be unambiguously assigned to any culture. However, a larger quantity of artefacts made of this material has been found in the area with the occurrence of LBK pottery. Another material imported from a large distance (ca 210 km) is radiolarite of Szentgál-type originating from NW Hungary, represented by a small trapeze (Fig. 8: 1). Based on the current state of knowledge of the distribution of radiolarites from the Bakony Mountains in Moravia (cf. Matejčuková 2001a; 2001b; 2010; Vokáč 2004; Bartík et al. 2022), finds from this material can be associated rather to the Early Neolithic occupation. Materials of regional and local provenance are less represented, including lower-quality cherts probably from local gravel (2 pc.) and red-brown radiolarite originating from the White Carpathians (2 pc.; ca 52 km), which was also widely used in eastern Moravia for the production of chipped artefacts by the bearers of both LBK and MPWC cultures (Vaškových 2006, 47, 80). The material of two artefacts could not be determined due to strong overburning and contact with fire was also documented on one flake of radiolarite (Fig. 8: 4).

From the perspective of dynamic classification of technological categories, the assemblage contains various forms of

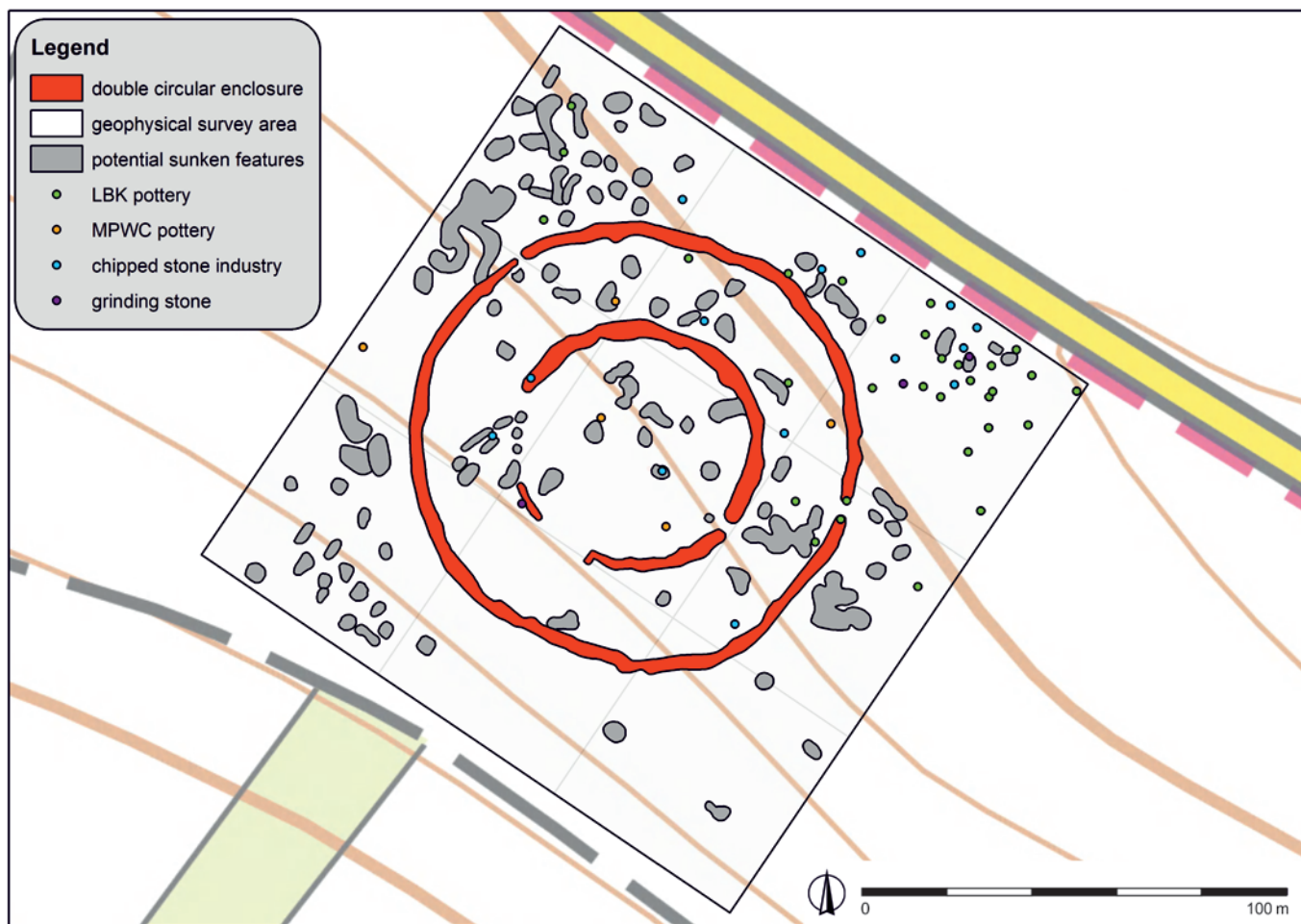

Fig. 7. Spatial distribution of finds from surface survey. Map source: © ČÚZK; author J. Bartík.

Obr. 7. Prostorová distribuce nálezů získaných povrchovým sběrem. Mapový podklad: © ČÚZK; autor J. Bartík.

preparation flakes (6 pc.) and their fragments, as well as finished products of extraction in the form of blades and their fragments (5 pc.). The tools were identified in five cases. Two end scrapers (Fig. 8: 5, 6) and a mesial fragment of a blade with lateral retouch (Fig. 8: 2) were made of from Cracow-Częstochowa Jurassic silicite. A small trapeze definable based on double-sided transverse oblique retouch is made of radiolarite of the Szentgál-type (Fig. 8: 1). The last tool is a damaged blade with bilateral retouch made of burnt silicite (Fig. 8: 3).

No polished stone artefacts have been identified, but several macrolithic artefacts made of local sedimentary rocks were determined, represented by a hand grinding stone and fragments or flakes of several more.

An important result of surface survey is the discovery that no finds from later phases of prehistory have been acquired, which, for the present, reduces the probability of dating the double circular complex near Uherský Ostroh to the Early Eneolithic or the Bronze Age. Unlike rondels of the MPWC Ia phase, however, the occurrence of rondeloids from these periods has been proved in eastern Moravia in the past (Pavelčík 1974; 1998, 2001a; Vaškových, Pavelčík 2000). Moreover, on the SW periphery of Uherský Brod, there was an Early Bronze Age (apparently fortification) system of triple arc-shaped ditches of the Věteřov culture (Geisler 2002). The absence of surface finds in the SE part of the examined area is somewhat peculiar, as geophysical prospection identified a larger quantity of potential archaeological features there.

5. Discussion

Several features of the double rondel from Uherský Ostroh seem atypical. Until an archaeological excavation is made, however, the solution of some unanswered questions will remain based only on hypotheses. One of the observable differences is represented by the character of the rondel's geological subsoil. Unlike most ditch complexes in the Czech Republic, the rondel near Uherský Ostroh was not dug into preferred loess or loess loams (as almost 60% of rondels known so far are; cf. Kravciv 2019, 265–266), but into less often sought non-separated gravel of proluvial genetic origin passing into loose sand-clay or clay-sand sediments of Pleistocene origin. The non-distinct course of some parts in the SW segment of the inner ditch may be related to the character of the geological subsoil to a certain extent. Several possible explanations of this phenomenon exist. One of the causes may be that the ditch eroded very quickly after its construction and was filled with sediment identical to the one that comprises the subsoil. The hypothesis that the ditch was never completed cannot be excluded, either. This might have caused the above-mentioned fragmentary character of magnetic anomalies, which are broken into an interrupted line of several subsequent features especially near the SWW entrance (Fig. 5). Based on several sites from Lower Austria, already G. Trnka (1998, 41–48) considered the possibility that the ditches might have been made dug in independent sections by partial work groups and interconnected later.

The fact that the rondel near Uherský Ostroh might not have been completed may be related to the atypical ratio between the diameters of the outer and inner ditch. The diameter of the outer ditch oscillates between 104 and 105 m, while the inner ditch's diameter (57 m) is only slightly larger than the outer ditch's radius (Fig. 6). However, most Late Neolithic rondels have the ratio between the outer and the inner ditch of 3 : 2 or 4 : 3. The cases where the diameters of the two ditches follow a 2 : 1 ratio only occur in rondels that might have presumably been designed as triple ones, with a middle ditch in the annulus. Such a situation is considered, for instance, for a probably unfinished double rondel near Kamegg, Lower Austria. There, the diameter of outer ditch No. I reached 144 m and the diameter of inner ditch No. II 76 m. The SW part of outer ditch No. I consisted of six segments and the S to SE part of two sections (Trnka 1992; 1998, 42–44, Tab. 1, Fig. 1). The length of the individual parts varied between 8.8 m and 18.4 m, and the width between 1.2 and 1.5 m. Other not fully completed ditches are known, for example, from a simple rondel in Puch-Kleedorf near Rosenberg (Melichar, Neubauer Hrsg. 2010, 107, 237, Fig. 78a, Tab. 47–50), a double rondel near Kamegg (Melichar, Neubauer Hrsg. 2010, 105, 230, Fig. 76) and a probably unfinished triple rondel near Moosbierbaum (Melichar, Neubauer Hrsg. 2010, 108, 257, Fig. 78b, Tab. 61, 63–64). Unfinished outer ditches might possibly include also that of a rondel in Běhařovice cadastral area, Znojmo District, SW Moravia (Kovárník 1998; 1999a, 27, 29, Fig. 2–4, 6, Tab. 2: 2).

Besides the overall shape, the number and orientation of the supposed entrances might also be of fundamental importance in determining the age of the double rondel near Uherský Ostroh. The outer ditch has two and the inner ditch probably three entrances, according to an interpretation based on the evaluation of geomagnetic measurements. The outer ditch was interrupted by two simple entrances, in the NW and SEE direction (Fig. 6). The entrances in the inner ditch do not represent these directions, however; their orientations are different (NWW, SSW, SE). These differences in the orientation of the entrances between the outer and the inner ditch cannot be explained by the prospective destruction of entrances in other directions, e.g. due to strong water erosion and subsequent cleaning and renovation of deformed ditches; no such information is available at present. Possibilities that cannot be ruled out include the origin of the individual circular ditches in different phases of occupation at the site or a purposeful intention of the authors, which, due to unknown specific requirements, did not follow the usual norms. It is evident, however, that a direction of entrances similar to that of the rondel near Uherský Ostroh cannot be found in any Late Neolithic rondels known so far (cf. Trnka 2005). One of the possible explanations may also be other than Late Neolithic dating of the rondel. While surface surveys proved occupation from the earlier phase of the LBK at the site, no case of an area delimited by ditches of circular layout with a diameter of about 100 m are known from the Early Neolithic as yet. Dating of the

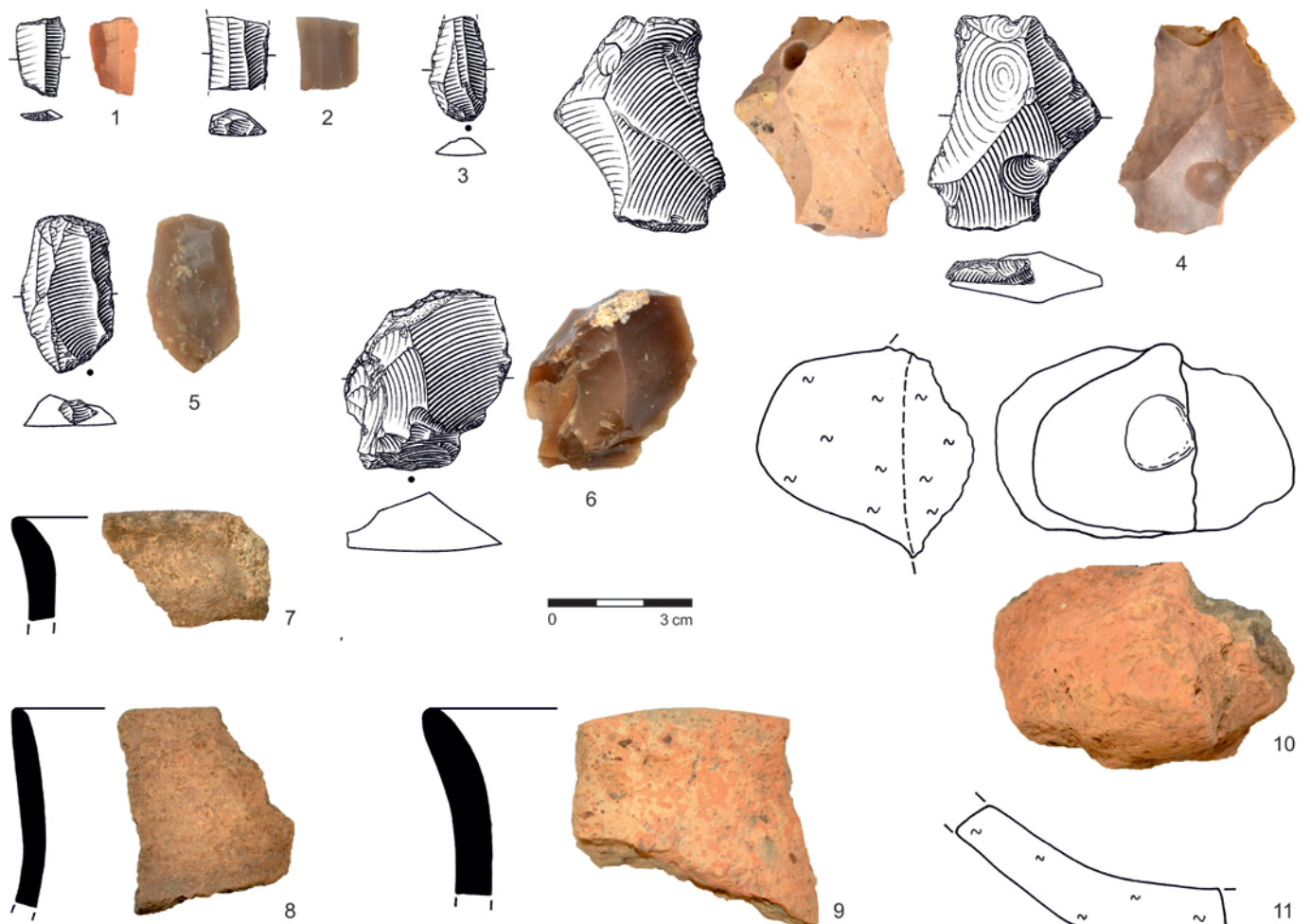

Fig. 8. Selected artefacts from surface surveys. Photo by J. Bartík, drawing by J. Brenner.
 Obr. 8. Výběr nálezů z povrchových průzkumů. Foto J. Bartík, kresba J. Brenner.

rondel to the Early Eneolithic or the Early Bronze Age is not corroborated much by the fact that surface surveys has not yielded any finds that would validate this possibility. A smaller part of the ceramic vessel fragment assemblage from the surface survey might be generally dated to the MPWC, without the specification of a particular chronological phase. A direct link between these finds and the rondel cannot be proved, however. The only indication may lie in their concentration within the ditch complex, in contrast to the LBK finds, which predominated in the N and NE parts of the area of interest (Fig. 7). The above-mentioned presumption of a superposition of some anomalies with the rondel ditches supports a multi-phase occupation at the site and might be related precisely to the LBK – MPWC (MOG) palimpsest. A secondary indicator of the cultural affiliation of the rondel might lie in the slightly wider width of the inner ditch which reaches up to 4 m, compared to the inner ditch whose maximum width does not exceed 3 m in most places. This phenomenon occurs above all in Late Neolithic rondels; in such cases, the wider inner ditch is described as the ‘main ditch’ (e.g. Melichar, Neubauer Hrsg. 2010, 96).

If the rondel near Uherský Ostroh really belonged to the Late Neolithic, it would considerably affect the current view of the occupation of the Uherské Hradiště region in the earlier phase of the MPWC (MOG). As most sites in the middle reaches of the Morava River belong to the later phase of the MPWC, it was generally presumed that more intensive colonization of SE Moravia did not take place until the MPWC IIa phase (Vaškových, Pavelčík 2000, 169; Vaškových 2006, 76–77). Sparse evidence of occupation in the earlier phase of the MPWC (Lengyel I) include finds from Uherské Hradiště – Mařatice, ‘Štanclova cihelna’ field, (Vaškových 2006, 156–157), Uherské Hradiště – Míkovice ‘Na Drahách’ field (Horsák 1942; Koštuřík 1982, 66), Tasov, ‘Čtvrťky’ field (Dohnal 1967; Vaškových 2006, 154) and apparently also some of the finds from the Staré Město – ‘Přední Kruhy’ field (Snášil 1981, 48), which was part of a larger polycultural complex situated on the so-called Velehrad Promontory (cf. Bartík, Chrástek 2021). A unique find assemblage from feature No. 6 in Uherský Brod – Těšov (Pavelčík 1970–1971; Vaškových, Pavelčík 2000, 169, Fig. 3: 1–6; 4) is probably dated to the time between the earlier and the later phase of the MPWC. The assemblage includes thin-walled pottery with typical Lengyel profiles, accompanied by a decorated plate with a ruged rim and a part of a smaller vessel with an imitation of stroke decoration. The material from Těšov was interpreted as evidence of lively cultural contacts along the Morava River in the direction of the NE. The joint occurrence of a stroke ornament, the characteristic decoration of the Malice culture and the presence of MPWC pottery classes testify to a more complex situation in this region, where the individual cultural components might have influenced one another (Koštuřík 1996, 116).

The intensification of rescue excavations and the activity of amateur researchers have both led to an increase in the number of sites in the Uherské Hradiště District where the occupation might have begun already in the earlier phase of the MPWC. They include above all the sites Popovice – ‘Milonín’ (Kuča et al. 2010), Ostrožská Lhota – ‘Chylické’ (Válek et al. 2012), Ostrožská Nová Ves – ‘Koruny’ (Bartík 2019c) and Bílovice – ‘Padělky’; the latter, like Těšov, is the source of unique finds of a pottery with stroke decoration (Bartík 2018; 2019c; Bartík et al. 2017). In terms of relative chronology (Kazdová et al. 1994), regrettably, these sites only show general marks of the earlier phase of the MPWC, or possibly of the transition between the earlier and the later phase. Pottery reliably datable to the MPWC Ib phase has been identified only sporadically. Occupation of the

MPWC Ia phase, which is crucial in terms of the occurrence of rondels (e.g. Podborský 1988, 123–147; 175–187, 277; Podborský a kol. 1999, 261; Daim, Neugebauer Hrsg. 2005, 14–15; Řídký 2011, 20, etc.), has not been unambiguously proved at any of the settlements. If such dating was proved for the site near Uherský Ostroh, it would be the very first in SE Moravia or, more precisely, in the area east of the Morava River. We need to add, however, that the Neolithic development in the middle reaches of the Morava River might have had its specifics, especially when taking into account the existing results of radiocarbon dating, which indicate an overlap of the Ia and Ib phases and make it possible to look for their real importance rather in regional differences and socioeconomic structures than in chronological succession (cf. Kuča et al. 2012; 2016; Trampota, Května 2020; Chmielewski 2020).

So far, circular ditch complexes have only been known from the middle reaches of the Morava River from the later periods of prehistory. Rondeloids of Early Eneolithic age are represented above all by the irregularly circular or elliptical ditch from Uherský Brod – ‘Kyčkov’ with reported dimensions of 52 × 49 m (Pavelčík 2001a, 170, 173). The rondeloid has a 5 m wide entrance preserved on the SE side. The ditch was 4–5.1 m wide and 1.3–2.5 m deep (Pavelčík 1950; Pavelčík 1974; 1998; 2001a). The Uherský Brod – ‘Kyčkov’ complex is dated to the Epilengyel, which is borne by the Jordanów group in SE Moravia (Pavelčík 2001b). The dating of the ditch is stratigraphically corroborated by a superposition with a settlement pit of the classical phase III of the Baden culture (Pavelčík 1950, 51; Pavelčík 1998, 103).

Part (about one-third) of another irregularly round rondeloid with a diameter between 48 and 50 m was examined in 1964 on the eastern periphery of the built-up area of the municipality of Dolní Němčí. Administratively, however, the field is part of the cadastral area of neighbouring Vlčnov. The circular complex was 1.6 m wide, and its depth was between 0.29 and 1.46 m (Pavelčík 1998; Vaškových, Pavelčík 2000, 177, Fig. 5). No entrances to the complex were detected, but the author of the research presumes the existence of two entrances. A partial superposition of the ditch with the layout of a triserial above-ground structure dated to the Early Eneolithic was important for the dating of the rondeloid. The regular rectangular house had the dimensions of 27.36 × 3.22 m. According to Jiří Pavelčík, the ditch itself came into existence during the final development of the later phase of the MPWC (Pavelčík 1998, 104–105; Podborský a kol. 1999, 264–265).

The results of excavations of the two mentioned rondeloids from the final phase of the development of the MPWC (MOG) and the Epilengyel clearly documented that their ditches have flat bottoms of the ‘Sohlgraben’ type. This is in contrast with earlier Late Neolithic rondels, which have a pointed shape of the ‘Spitzgraben’ type. The knowledge of the type of the ditch bottom might, therefore, help determine also the age of the rondel near Uherský Ostroh in the future.

For the sake of completeness, let us also mention that rondeloid building tradition survived into the Bronze Age. However, this is a typologically and apparently functionally different type of enclosure. Besides the above-mentioned ditch enclosure of the Věteřov group from Uherský Brod – ‘Katovky’, a partially examined triple ditch enclosure is also known from the Morava River basin from the Vřesovice – ‘Vřesovská’ field (Prostějov District). Based on the acquired pottery material, the enclosure can be dated to the Early Bronze Age Únětice Culture period (Daňhel et al. 2015; Fojtík et al. 2016; 2017). Since more similar structures are known from the wider area of Moravia, Slovakia and Lower Austria (e.g. Kovárník 1999b; Stuchlík, Stuchlíková

1999; Podborský, Kovárník 2006; Podborský 2006), the Bronze Age alternative needs to be taken into account when dating new circular complexes. If we look for analogies to the rondel near Uherský Ostroh from this period, one that offers itself is a rondeloid from Oberschoderle, Lower Austria, which has a similar ratio between the size of the outer and the inner ditch (Trnka 1994). No Early Bronze Age finds have been acquired yet directly from the studied site in the ‘Padělky’ field, but sporadic evidence of human activities from this period, especially the Únětice culture, are known from several neighbouring fields in the Uherský Ostroh cadastral area (cf. Galuška 2000, 30–31; Vaškových, Menoušková 2005, 132–134).

6. Conclusion

A double rondel was discovered in Uherský Ostroh – Kvačice – ‘Padělky’ field during the study of satellite images of the Earth’s surface in 2016. A magnetometric survey carried out at the site the following year confirmed the existence of two ditches predicted based on cropmarks. Besides the rondel, a larger quantity of anomalies, interpreted as potential archaeological features, were also identified in the examined area. Some showed signs of superposition, which indicated the probability of a multi-phase occupation at the site. In 2017–2020, the site was examined by surface survey with the support of GPS, which confirmed a polycultural character of the site. The results of surface surveys proved occupation from the earlier phase of the LBK and, only generally, from the MPWC (MOG) at the site. Apart from a collection of strongly fragmentary pottery, they also yielded a not very numerous assemblage of chipped artefacts made of local, but predominantly imported raw materials originating in S Poland, W Slovakia and NW Hungary.

The rondel near Uherský Ostroh represents the first double ditch complex in the area of the Lower Morava Valley in SE Moravia. It is situated on the boundary between an elevated plateau and a gentle SW slope near (ca 2.5 km) the confluence of the rivers Okluky and Morava. Possibly, the rondel was located close to the intersection of prehistoric routes, one passing through the Lower Morava Valley along the Morava River in the NE–SW axis and the other along the small Okluky River in the E–W axis towards the White Carpathians passes. The rondel’s ditches were dug into less often sought non-separated gravel of proluvial genetic origin passing into loose sand-clay or clay-sand sediments of Pleistocene origin, in contrast with the main trend preferring a loess subsoil.

The 2 : 1 ratio between the diameters of the outer and the inner ditch does not exclude the possibility that the whole complex might have originally been intended as a triple rondel. The question of the entrances is significant for double rondels. Except for the SSW entrance of the inner ditch, which has an indistinctive, orthogonally outwards oriented ending, all other entrances in both ditches have typologically simple, slightly fan-shaped ends of both faces of the ditch (e.g. Neubauer 2010, 92–93, Abb. 66: 1, 2). The two interpretable entrances in the outer ditch are oriented to the NW and SEE, while the presumed entrances in the inner ditch are oriented towards the NWW, SSW and SE. The directions of the presumed entrances in the outer and inner ditch show disharmony and are not mutually aligned. A change in the conception of the entrance orientation between the two ditches is visible here; the question is what caused it. Most multiple one-phase Late Neolithic rondels have the same number and orientation of the entrances in all ditches. This circumstance would not rule out different times of origin of the two circular ditches or the possibility that they were not used at the same time. Another possibility we cannot exclude is a later dating of the rondel to the Early Eneolithic or the Early Bronze Age, even though surface

surveys at the site has not yielded any finds from these periods yet. The existence of rondeloids in Uherský Brod – ‘Kyčkov’ and Vlčnov might indicate that the tradition of building monumental complexes delimited by circular ditches might have survived longer in SE Moravia and lasted at least from the later phase of the MPWC (MOG) possibly until the end of the Early Bronze Age. On the other hand, our contemplation is complicated by the concentricity of the two ditches. It might indicate either that the ditches were contemporaneous or, at least, that the builders of the second ditch respected the still visible course of the first one.

The discovery of a double rondel near Uherský Ostroh has shed new light on the research of socio-cultic architecture in SE Moravia and raised a number of questions. A precondition for answering them is to precisely date the rondel or the individual ditches. However, this will only be made possible by future excavations in the field.

Acknowledgements

The presented article was prepared with the institutional support RVO: 68081758 – Czech Academy of Sciences, Institute of Archaeology, Brno.

References

- Bálek, M. 1999: Němčičky, okr. Znojmo. In: V. Podborský a kol.: *Pravěká sociokulturní architektura na Moravě*. Brno: Masarykova univerzita, 81–86.
- Bartík, J. 2018: Neolitický model keramického trůnu z Bílovic u Uherského Hradiště. *Slovácko. Společenskovědní sborník pro moravsko-slovenské pomezí* LIX (2017), 133–145.
- Bartík, J. 2019a: Dolní Němčí (okr. Uherské Hradiště). *Přehled výzkumů* 60(1), 173. Available also from: https://www.arub.cz/prehled-vydanych-cisel/pv_60-1_2018_neolit.pdf.
- Bartík, J. 2019b: Dolní Němčí (okr. Uherské Hradiště). *Přehled výzkumů* 60(1), 248–249. Available also from: https://www.arub.cz/prehled-vydanych-cisel/pv_60-1_2018_doba_rimska_a_doba_stehovani_narodu.pdf.
- Bartík, J. 2019c: Sídliště lengyelské kultury v poloze Ostrožská Nová Ves – Koruny. *Slovácko. Společenskovědní sborník pro moravsko-slovenské pomezí* LX (2018), 75–94.
- Bartík, J. 2020: Uherský Ostroh (k. ú. Ostrožské Předměstí, okr. Uherské Hradiště). *Přehled výzkumů* 61(1), 141–142. Available also from: http://pv.arub.avcr.cz/61_1_11.pdf.
- Bartík, J., Chrástek, T. 2021: Pravěké osídlení v okolí velkomoravského kostela ve Starém Městě – „Špitálkách“. *Přehled výzkumů* 62(1), 47–67. DOI: 10.47382/pv0621-05. Available also from: https://www.arub.cz/wp-content/uploads/62_1_03.pdf.
- Bartík, J., Chrástek, T., Augustinová, K., Hons, D. 2021: Halštatské osídlení v povodí říčky Okluky na Uherskohradištsku ve světle nových archeologických výzkumů. *Slovácko. Společenskovědní sborník pro moravsko-slovenské pomezí* LXII (2020), 163–193.
- Bartík, J., Šebela, L., Přichystal 2017: Pozdně eneolitické silicové dýky z Místřic. *Slovácko. Společenskovědní sborník pro moravsko-slovenské pomezí* LVIII (2016), 119–130.
- Bartík, J., Škrdla, P. 2020: Pozoruhodná kolekce paleolitických artefaktů z Dolního Němčí – Babí hory. *Slovácko. Společenskovědní sborník pro moravsko-slovenské pomezí* LXI (2019), 59–69.
- Bartík, J., Škrdla, P., Schenk, Z. 2022: Chipped stone industry from the early LBK hilltop settlement at Spytihněv (Southeastern Moravia, Czech Republic). *Anthropologie* 60(1), 29–59. Available also from: <http://puvodni.mzm.cz/Anthropologie/article.php?ID=2350>.
- Chmielewski, T. J. 2020: Chronologia absolutna Austro-morawskiej grupy kultury Lengyel w dorzeczu Morawy i w górnym dorzeczu Odry. *Pravěk, Nová řada* 28, 49–102. Available also from: <https://lurl.cz/pupaW>.

- Chrástek, T., Bartík, J. 2016:** Horní Němčí (okr. Uherské Hradiště). *Přehled výzkumů* 57(1), 206–208. Available also from: https://www.arub.cz/prehled-vydanych-cisel/PV-57-1_doba_bronzova.pdf.
- Chrástek, T., Bartík, J. 2017:** Vlčnov (okr. Uherské Hradiště). *Přehled výzkumů* 58(1), 256–257. Available also from: <https://www.arub.cz/prehled-vydanych-cisel/PV-58-1-rim.pdf>.
- Chytrý, M. 1997:** Vegetace. In: V. Novák et al. (eds.): *Živá příroda*. Vlastivěda moravská. Nová řada Země a lid 2. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, 88–105.
- ČÚZK: Geoportál ČÚZK. Geoprohlížeč. Základní mapa ČR [online].** Praha: Český úřad zeměměřičský a katastrální [cit. 2020-04-18]. Available from: <https://geportal.cuzk.cz>.
- Daim, F., Neugebauer, W. Hrsg. 2005:** *Zeitreise Heldenberg. Geheimnisvolle Kreisgräben. Katalog zur Niederösterreichischen Landesausstellung 2005*. Horn, Wien: Verlag Berger.
- Daňhel, M., Fojtík, P., Northe, A., Peška, J. 2015:** Vřesovice (k. ú. Vřesovice u Prostějova, okr. Prostějov). *Přehled výzkumů* 56(1), 198–199. Available also from: https://www.arub.cz/prehled-vydanych-cisel/PV56_1_doba_bronzova.pdf.
- Demek, J. 1992:** Horopis. In: J. Demek, V. Novák (eds.): *Neživá příroda*. Vlastivěda moravská. Nová řada Země a lid 1. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, 15–38.
- Dohnal, V. 1967:** *Tasov*. Manuscript of the excavation report, M-TX-196700484 [cit. 2023-09-10]. Stored in: Archiv náleзовých zpráv Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i. Available also from: Digitální archiv Archeologické mapy České republiky <https://digiarchiv.aiscr.cz/id/M-TX-196700484>.
- Fojtík, P., Golec, M., Klauge, M., Northe, A., Peška, J. 2017:** Vřesovice (k. ú. Vřesovice u Prostějova, okr. Prostějov). *Přehled výzkumů* 58(1), 230. Available also from: <https://www.arub.cz/prehled-vydanych-cisel/PV-58-1-bronz.pdf>.
- Fojtík, P., Northe, A., Peška, J. 2016:** Vřesovice (k. ú. Vřesovice u Prostějova, okr. Prostějov). *Přehled výzkumů* 57(1), 234–236. Available also from: https://www.arub.cz/prehled-vydanych-cisel/PV-57-1_doba_bronzova.pdf.
- Galuška, L. 2000:** Osídlení katastru Uherského Ostrohu před vznikem Ostrova – Stanice. In: B. Rašticová (ed.): *Uherský Ostroh*. Uherský Ostroh: Město Uherský Ostroh, 23–40.
- Galuška, L. 2011:** Hluk v dobách starých Slovanů. In: J. Mitáček (ed.): *Hluk. Dějiny města*. Hluk: Město Hluk, 79–102.
- Geisler, M. 2002:** Lokalita se třemi příkopy ze starší doby bronzové na katastru Uherského Brodu (okr. Uherské Hradiště). *Pravěk, Nová řada* 2001/11, 233–253. Available also from: <https://lurl.cz/xuplA>.
- Gojda, M. 1996:** Letecká archeologie na území bývalého Československa. *Archeologické rozhledy* XLVIII(2), 173–176. Available also from: <https://lurl.cz/nuplx>.
- Gojda, M. 1997:** *Aerial Archaeology in Bohemia*. Praha: Institute of Archeology of the Czech Academy of Sciences.
- Gojda, M. ed. 2004:** *Ancient Landscape. Settlement Dynamics and Non-Destructive Archaeology. Czech Research Project 1997–2002*. Praha: Academia.
- Gojda, M. (ed.), Dreslerová, D., Foster, P., Křivánek, R., Kuna, M., Venc, Sl., Zápotocký, M. 2002:** Velké pravěké ohrazení v Klech (okr. Mělník). Využití nedestruktivních metod výzkumu k poznání nového typu areálu. *Archeologické rozhledy* LVI(2), 371–430. Available also from: <https://lurl.cz/3uply>.
- Google Earth: Google Earth [online].** Google [cit. 2016-08-15]. Available from: www.google.com/earth.
- Grulich, V. 1997a:** Cévnaté rostliny. In: V. Novák et al. (eds.): *Živá příroda*. Vlastivěda moravská. Nová řada Země a lid 2. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, 80–88.
- Grulich, V. 1997b:** Regionálně–fytogeografické členění Moravy. In: V. Novák et al. (eds.): *Živá příroda*. Vlastivěda moravská. Nová řada Země a lid 2. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, 111–135.
- Hašek, V., Kovárník, J. 1997:** Letecká a geofyzikální prospekce při výzkumu pravěkých kruhových příkopů na Moravě. *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity* M 1, 57–79. Available also from: <https://digilib.phil.muni.cz/cs/handle/11222.digilib/113708>.
- Horsák, A. 1942:** Výkopy v Kunovicích, Derflích, Míkovcích, Polešovicích, Tučapech a v Boršicích u Buchlovic. *Sborník velehradský. Nová řada* 13, 70–71.
- Hrubý, V. 1951:** Paleolitické nálezy z Uherskohradištska. *Acta Musei Moraviae, Scientiae sociales* XXXVI, 65–101.
- Hrubý, V., Pavelčík, J. 1992:** Nejstarší dějiny středního Pomoraví. In: V. Nekuda (ed.): *Uherskohradištsko*. 2. vydání. Vlastivěda moravská 63. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, 105–196.
- Kazdová, E., Košťurík, P., Rakovský, I. 1994:** Der gegenwärtige Forschungsstand der Kultur mit mährischer bemalte Keramik. In: P. Košťurík (Hrsg.): *International Symposium über die Lengyel-Kultur 1888–1988. Znojmo-Kravsko-Těšetice 3. – 7. 10. 1988*. Brno, Łódź: Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, Muzeum Archeologiczne i Etnograficzne, 131–155.
- Košťurík, P. 1982:** Neolitické sídliště s malovanou keramikou z Hluku-Dolního Němčí. *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity* E 27, 65–73. Available also from: <https://digilib.phil.muni.cz/cs/node/10753>.
- Košťurík, P. 1996:** Vlivy malické skupiny v českém Slezsku a na Moravě. In: J. Kozłowski (ed.): *Kultura Malicka. Drugi etap adaptacji naddunajskich wzorców kulturowych w neolite północnej części środkowej Europy*. Rozprawy Wydziału Historyczno-Filozoficznego 80. Kraków: Polska Akademia Umiejętności, 111–117.
- Kovárník, J. 1996:** Přínos letecké archeologie k poznání pravěku a rané doby dějinné na Moravě (1983–1995). *Archeologické rozhledy* XLVIII(2), 273–274. Available also from: <https://lurl.cz/nuplx>.
- Kovárník, J. 1997:** *K významu pravěkých kruhových příkopů. Úvahy k hospodářství, náboženství a organizovanosti starých zemědělských civilizací*. Knižnice Moravskoslezského archeologického klubu 3. Brno: Moravskoslezský archeologický klub.
- Kovárník, J. 1998:** Pravěké kruhové příkopy na Moravě. Letecká archeologie, geofyzikální měření, archeologický výzkum a interpretace In: P. Kouřil et al. (eds.): *Ve službách archeologie. Sborník k 60. narozeninám RNDr. Vladimíra Haška, DrSc. Příspěvky z konference Přírodovědecké metody v archeologii, Kravsko, 5.–6. března 1998*. Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno 10. Brno: Archeologický ústav AV ČR, Brno, 145–161.
- Kovárník, J. 1999a:** Běhařovice, okr. Znojmo. In: V. Podborský a kol.: *Pravěká sociokulturní architektura na Moravě*. Brno: Masarykova univerzita, 25–40.
- Kovárník, J. 1999b:** Troskotovice, okr. Znojmo. In: V. Podborský a kol.: *Pravěká sociokulturní architektura na Moravě*. Brno: Masarykova univerzita, 139–165.
- Kovárník, J. 2004:** Nově zjištěná pravěká příkopová ohrazení na Moravě. Rondely, rondeloidy a jiné příkopy – stručné shrnutí problematiky. In: V. Hašek et al. (eds.): *Ve službách archeologie V. Sborník k sedmdesátinám RNDr. Emanuela Opravila, CSc*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, 11–40.
- Kravic, Š. 2019:** *Mladoneolitické rondely na území střední Evropy. Tvorba predikčních map výskytu rondelů*. Manuscript of the dissertation. Univerzita Hradec Králové. Filozofická fakulta. Katedra archeologie. Stored in: Archiv Univerzity Hradec Králové.

- Kuča, M., Kovář, J. J., Nývltová Fišáková, M., Škrdla, P., Prokeš, L., Vaškových, M., Schenk, Z. 2012:** Chronologie neolitu na Moravě. Předběžné výsledky. *Přehled výzkumů* 53(1), 51–64. Available also from: https://www.arub.cz/prehled-vydanych-cisel/PV53_1_studie_4.pdf
- Kuča, M., Prokeš, L., Eskarousová, L., Kovář, J. J., Nývltová Fišáková, M. 2016:** Testing the proposed relative chronology model for the Moravian Late Neolithic using radiometric dating. In: J. Kovárník (ed.): *Centenary of Jaroslav Palliardi's Neolithic and Aeneolithic relative chronology (1914–2014)*. Hradec Králové, Ústí nad Orlicí: University of Hradec Králové, Philosophical faculty, Ořtis, 117–125.
- Kuča, M., Škrdla, P., Vokáč, M. 2010:** Analýza povrchové kolekce z výšinné neolitické lokality v Popovicích-Miloníně. *Slovácko. Společenskovední sborník pro moravsko-slovenské pomezí LI* (2009), 139–150.
- Kuna, M. ed. 2004:** *Nedestruktivní archeologie*. Praha: Academia.
- Kuzma, I. 2013:** Archeologické náleziská na Google Earth. *Študijné zvesti Archeologického ústavu SAV* 53, 183–230.
- Mateiciucová, I. 2001a:** Mechanizmy distribuce štipané industrie v mezolitu a neolitu aneb význam importovaných surovin. In: M. Metlička (ed.): *Otázky neolitu a eneolitu našich zemí 2000. Sborník příspěvků z 19. pracovního setkání badatelů zaměřených na výzkum neolitu a eneolitu České a Slovenské republiky. Plzeň, 9. – 12. 10. 2000*. Plzeň: Západočeské muzeum v Plzni, 7–18.
- Mateiciucová, I. 2001b:** Surovina kamenné štipané industrie v moravském neolitu. In: V. Podborský (ed.): *50 let archeologických výzkumů Masarykovy univerzity na Znojemsku*. Brno: Masarykova univerzita, 213–224.
- Mateiciucová, I. 2010:** The beginnings of the Neolithic and raw material distribution in eastern Central Europe. Symbolic dimensions of the distribution of Szentgál radiolarite. In: D. Gronenborn, J. Petrasch (Hrsg.): *Die Neolithisierung Mitteleuropas. Internationale Tagung, Mainz 24. bis 26. Juni 2005*. RGZM-Tagungen 4(1). Mainz: Verlag des Römisch-Germanischen Zentralmuseums, 273–300.
- Melichar, P., Neubauer, J. (Hrsg.) 2010:** *Mittelneolithische Kreisgrabenanlagen in Niederösterreich. Geophysikalisch-archäologische Prospektion – ein interdisziplinäres Forschungsprojekt*. Mitteilungen der Prähistorischen Kommission 71. Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften. DOI: 10.1553/0x0013e337.
- Menoušková, D., Vaškových, M. 2004:** Archeologické doklady osídlení katastru Ostrožské Lhoty. *Slovácko. Společenskovední sborník pro moravsko-slovenské pomezí XLV* (2003), 157–171.
- Neubauer, W. 2010:** 4. Archäologische Auswertung der systematischen Prospektion. 4.7 Anzahl und Form der Zugänge. In: P. Melichar, J. Neubauer (Hrsg.): *Mittelneolithische Kreisgrabenanlagen in Niederösterreich. Geophysikalisch-archäologische Prospektion – ein interdisziplinäres Forschungsprojekt*. Mitteilungen der Prähistorischen Kommission 71. Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 91–98.
- Pavelčík, Jan 1950:** Příkopem chráněná eneolitická osada u Uherského Brodu na Moravě. *Archeologické rozhledy* II(1–2), 49–51, 139. Available also from: <https://lurl.cz/mupFi>.
- Pavelčík, Jiří 1967:** Slovanské sekery z Dolního Němčí, okr. Uherské Hradiště. *Přehled výzkumů* 1966, 52. Available also from: <https://www.arub.cz/magazine/pv-11/>.
- Pavelčík, Jiří 1968:** Lengyelské sídliště u Dolního Němčí (okr. Uherské Hradiště). *Přehled výzkumů* 1967, 7. Available also from: <https://www.arub.cz/magazine/pv-12/>.
- Pavelčík, Jiří 1970a:** Hrob nitranské skupiny v Dolním Němčí (okr. Uherské Hradiště). *Přehled výzkumů* 1968, 71–72. Available also from: <https://www.arub.cz/magazine/pv-13/>.
- Pavelčík, Jiří 1970b:** Kůlová stavba a příkop u Dolního Němčí (okr. Uherské Hradiště). *Přehled výzkumů* 1968, 16–17. Available also from: <https://www.arub.cz/magazine/pv-13/>.
- Pavelčík, Jiří 1970–1971:** Sídlní objekty u Těšova. *Sborník Československé společnosti archeologické při ČSAV* 4, 21–23. Available also from: <https://lurl.cz/bup6U>.
- Pavelčík, Jiří 1974:** *Eneolitická sídliště Uherský Brod-Kyčkov a Havříce-cihelna*. Studie Archeologického ústavu Československé akademie věd v Brně II(5). Praha: Academia.
- Pavelčík, Jiří 1990:** Neolitické osady u Dolního Němčí. *Přehled výzkumů* 1987, 25. Available also from: <https://www.arub.cz/magazine/pv-32/>.
- Pavelčík, Jiří 1998:** Rondely na jihovýchodní Moravě. In: I. Prostrředník, V. Vokolek (eds.): *Otázky neolitu a eneolitu našich zemí. Sborník referátů z 16. pracovního zasedání badatelů pro výzkum neolitu a eneolitu Čech, Moravy a Slovenska, Lázně Sedmihorky 23. – 25. září 1997*. Turnov, Hradec Králové: OMČR, MVČ, 103–112.
- Pavelčík, Jiří 2001a:** Výsledky geofyzikálního a archeologického výzkumu rondeloidu Uherský Brod-Kyčkov. In: V. Hašek et al. (eds.): *Ve službách archeologie III. Sborník k 75. narozeninám Prof. RNDr. Jana Jelínka, DrSc.* Brno: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, 170–176.
- Pavelčík, Jiří 2001b:** Poznámky k závěrečné fázi lengyelského kulturního okruhu na Moravě (Problematika jordanovské skupiny). In: V. Podborský (ed.): *50 let archeologických výzkumů Masarykovy univerzity na Znojemsku*. Brno: Masarykova univerzita, 257–267.
- Pernička, R. M. 1973–1974:** Sondážní výzkum v prostoru Hluk-Dolní Němčí. (Předběžná zpráva o etapě 1972). *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity* E 18–19, 169–180. Available also from: <https://digilib.phil.muni.cz/cs/handle/11222.digilib/109134>.
- Pernička, R. M. 1980:** Výzkum archeologické lokality mezi Hlukem a Dolním Němčím v letech 1972–1979. *Slovácko. Společenskovední sborník pro moravsko-slovenské pomezí XXII*, 41–59.
- Pernička, R. M. 1984:** Laténské osídlení Hluka a jihovýchodní Moravy. *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity* E 29, 131–142. Available also from: <https://digilib.phil.muni.cz/cs/handle/11222.digilib/108953>.
- Pernička, R. M. 1986:** Laténský objekt na lokalitě Hluk-Dolní Němčí. *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity* E 31, 69–96. Available also from: <https://digilib.phil.muni.cz/cs/handle/11222.digilib/109712>.
- Petrasch, J. 1990:** Mittelneolithische Kreisgrabenanlagen in Mitteleuropa. *Bericht der Römisch-Germanischen Kommission* 71(1), 407–564.
- Podborský, V. 1988:** *Těšetice-Kyjovice. 4. Rondel osady lidu s moravskou malovanou keramikou*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně. Available also from: <https://digilib.phil.muni.cz/cs/handle/11222.digilib/103835>.
- Podborský, V. 2006:** *Náboženství pravěkých Evropanů*. Brno: Masarykova univerzita.
- Podborský, V. a kol. 1999:** *Pravěká sociokulturní architektura na Moravě*. Brno: Masarykova univerzita.
- Podborský, V., Bálek, M. 2000:** Začátky letecké archeologie na jižní Moravě. In: V. Podborský (ed.): *50 let archeologických výzkumů Masarykovy univerzity na Znojemsku*. Brno: Masarykova univerzita, 59–84.
- Podborský, V., Kovárník, J. 2006:** Neolithic and post-Neolithic enclosures in Moravia in their central European context. In: A. Harding et al. (eds.): *Enclosing the past. Inside and outside in prehistory*. Sheffield: J. R. Collins Publications, 44–68.
- Prax, A. 1997:** Zemědělský půdní fond. In: V. Novák et al. (eds.): *Živá příroda*. Vlastivěda moravská. Nová řada Země a lid 2. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, 41–49.
- Procházková, R. 1985:** Pravěké a slovanské nálezy z Dolního Němčí (okr. Uherské Hradiště). *Přehled výzkumů* 1983, 112. Available also from: <https://www.arub.cz/magazine/pv-28/>.
- Quitt, E., Tolasz, R. 1992:** Klimatické poměry. In: Demek, J., Novák, V. et al.: *Neživá příroda*. Vlastivěda moravská. Nová řada Země a lid 1. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, 128–154.

- Řídký, J. 2011:** *Rondely a struktura sídelních areálů v mladoneolitickém období*. Dissertationes archaeologicae Brunenses/Pragensesque 10. Praha: Univerzita Karlova. Available also from: <https://digilib.phil.muni.cz/cs/handle/11222.digilib/127614>.
- Řídký, J., Květina, P., Limburský, P., Končelová, M., Burgert, P., Šumberová, R. 2019:** *Big Men or Chiefs? Rondel Builders of Neolithic Europe*. Oxford, Philadelphia: Oxbow Books.
- Schenk, Z. 2012:** Nové sídliště s lineární keramikou v Hluku (okr. Uherské Hradiště). *Slovácko. Společenskovoědní sborník pro moravsko-slovenské pomezí* LIII (2011), 161–167.
- Škrdla, P., Ježek, L. 2009:** Pozdněpaleolitické osídlení na středním toku potoka Okluky. *Slovácko. Společenskovoědní sborník pro moravsko-slovenské pomezí* L (2008), 131–140.
- Snášil, R. 1981:** Osídlení území města v pravěku a časné době dějinné. In: J. Čoupek et al. (eds.): *Uherské Hradiště. Dějiny města*. Brno: Blok, 39–79.
- Stuchlík, S., Stuchlíková, J. 1999:** Šumice, okr. Znojmo. In: V. Podborský a kol.: *Pravěká sociokulturní architektura na Moravě*. Brno: Masarykova univerzita, 95–114.
- Tírpák, J. 2017:** *Geofyzikální průzkum Uherský Ostroh-Padělky*. Manuscript of the excavation report, č. j. ARCH10/2023. Stored in: Archiv Slovákckého muzea v Uherském Hradišti.
- Trampota, F., Květina, P. 2020:** How do they fit together? A case study of Neolithic pottery typology and radiocarbon chronology. *Archeologické rozhledy* LXXII(2), 163–193. Available also from: <https://lurl.cz/JupFN>.
- Trnka, G. 1991:** *Studien zu mittelneolithischen Kreisgrabenanlagen*. Mitteilungen der Prähistorischen Kommission der Österreichischen Akademie der Wissenschaften 26. Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften.
- Trnka, G. 1992:** Kamegg – eine „unvollendete“ mittelneolithische Kreisgrabenanlage. *Archäologie Österreichs* 3(1), 34–36.
- Trnka, G. 1994:** Frühbronzezeitliche Wehranlagen in Österreich. *Zalai Múzeum* 5, 137–145. Available also from: https://library.hungaricana.hu/hu/view/MEGY_ZALA_GZ_Zm_05/?pg=0&layout=s.
- Trnka, G. 1998:** Zur Bauweise mittelneolithischer Kreisgrabenanlagen. *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity* M 2, 41–48. Available also from: <https://digilib.phil.muni.cz/cs/handle/11222.digilib/113769>.
- Trnka, G. 2005:** Katalog der mittelneolithischen Kreisgrabenanlagen. In: F. Daim, W. Neubauer (Hrsg.): *Zeitreise Heldenberg Geheimnisvolle Kreisgräben. Katalog zur Niederösterreichischen Landesausstellung 2005*. Katalog des NÖ Landesmuseums, Neue Folge 459. Horn, Wien: Verlag Berger, 244–247.
- Válek, D., Kuča, M., Nývltová Fišáková, M., Vaškových, M. 2012:** Lengyelské sídliště staršího stupně z Ostrožské Lhoty (okr. Uherské Hradiště). *Slovácko. Společenskovoědní sborník pro moravsko-slovenské pomezí* LIII (2011), 169–194.
- Vaškových, M. 2006:** *Vývoj osídlení středního a severní části dolního Pomoraví v neolitu a na počátku eneolitu*. Manuscript of the dissertation. Masarykova univerzita. Filozofická fakulta. Ústav archeologie a muzeologie. Stored in: Archiv závěrečných prací Masarykovy univerzity. [cit. 2023-10-09]. Available also from: <https://is.muni.cz/th/mv3bq/>.
- Vaškových, M. 2008:** *Pravěké osídlení Dolního Němčí*. Dolní Němčí: Obecní úřad.
- Vaškových, M. 2011:** Pravěké osídlení Hluku. In: J. Mitáček (ed.): *Hluk. Dějiny města*. Hluk: Město Hluk, 59–78.
- Vaškových, M., Menoušková, D. 2005:** Doklady archeologického osídlení středního Pomoraví. Soupis nalezišť z katastrů obcí Babice, Huštěnovice, Jarošov, Kněžpole, Kostelany nad Moravou, Kunovice, Mařatice, Míkovice, Nedakonice, Ostrožská Nová Ves, Polešovice, Spytihněv, Topolná, Uherský Ostroh, Věsky. *Slovácko. Společenskovoědní sborník pro moravsko-slovenské pomezí* XLVI (2004), 109–141.
- Vaškových, M., Pavelčík, J. 2000:** Poznámky k vývoji neolitu a eneolitu na jihovýchodní Moravě. *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity* M 4, 167–177. Available also from: <https://digilib.phil.muni.cz/cs/handle/11222.digilib/113848>.
- Vokáč, M. 2004:** Suroviny štípané kamenné industrie v pravěku jihozápadní Moravy. *Acta Musei Moraviae, Scientiae sociales* LXXXIX, 167–206.
- Zapletal, J. 1992:** Geologické poměry. In: J. Demek et al. (eds.): *Neživá příroda*. Vlastivěda moravská. Nová řada Země a lid 1. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, 62–64.
- Zeman, T. 2003–2004:** Pozdně římské osídlení germánské osady ve Vlčnově–Dolním Němčí. *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity* M 8–9, 191–213. Available also from: <https://digilib.phil.muni.cz/cs/handle/11222.digilib/113677>.
- Zeman, T. 2015:** Germánská sídliště a pohřebiště ve Vlčnově–Dolním Němčí na základě nových detektorových nálezů. *Slovácko. Společenskovoědní sborník pro moravsko-slovenské pomezí* LVI (2014), 115–141.

Resumé

V roce 2016 objevil při studiu satelitních snímků zemského povrchu hlavní autor článku dvojitý rondel v poloze Uherský Ostroh – Kvačice – „Padělky“. V následujícím roce proběhl na lokalitě geofyzikální průzkum (Tírpák 2017), který potvrdil existenci dvou příkopů predikovaných na základě vegetačních příznaků. Kromě rondelu bylo na zkoumané ploše o rozloze 150 × 150 m identifikováno i větší množství anomálií, které mohou být interpretovány jako potenciální zahluobené objekty. Některé z nich vykazovaly známky superpozic, což naznačovalo pravděpodobnost vícefázového osídlení lokality. Mezi lety 2017–2020 byla lokalita zkoumána formou povrchových sběrů s podporou GPS (pozice každého identifikovaného artefaktu byla zaměřována), které polykulturnost lokality potvrdily. Výsledky povrchového průzkumu prokázaly na lokalitě osídlení ze staršího stupně kultury s lineární keramikou a pouze rámcově z období kultury s moravskou malovanou keramikou. Vyjma kolekce silně fragmentarizované keramiky se podařilo získat i nepočtený soubor štípané industrie zhotovené z lokálních, ale především z importovaných surovin původem z jižního Polska, západního Slovenska a severozápadního Maďarska.

Rondel u Uherského Ostrohu představuje první dvojitý příkopový areál v oblasti Dolnomoravského úvalu na jihovýchodní Moravě. Situován je na rozhraní vyvýšené plošiny a mírného jihozápadního svahu nedaleko (cca 2,5 km) od soutoku potoka Okluky s řekou Moravou. Je možné, že se rondel nacházel v blízkosti křížení pravěkých stezek probíhajících Dolnomoravským úvalem kolem řeky Moravy v ose SV–JZ a podél říčky Okluky směrem k průsmykům v Bílých Karpatech v ose V–Z. Příkopy rondelu byly zahluobeny do méně často vyhledávaných nevytřídných štěrků proluviálního genetického původu, přecházejících do nepevných písčito-hlinitých až hlinito-písčitých sedimentů diluviálního původu, což je v kontrastu s hlavním trendem preferujícím sprašové podloží.

Vnější příkop dosahuje v různých osách měření průměru zpravidla mezi 104 až 105 m, vnitřní příkop má podle výsledného magnetogramu pravidelný průměr 57 m. Prostor mezi vnějším okrajem vnitřního příkopu a vnitřním okrajem vnějšího příkopu nabývá v průměru hodnoty 20 m. Plocha celého kruhového areálu dosahuje 0,86 ha (celkový obvod činí 300 m). Pouze vnitřní příkop pak ohraničuje plochu o rozloze 0,25 ha. Šířka obou příkopů je v různých částech průběhu proměnlivá a pohybuje se v rozmezí 2,5 až 4 metrů. Vnější příkop rondelu je přerušen dvěma vstupy orientovanými k SZ (délka přerušení cca 1,5 m) a JV (délka přerušení cca 3,3 m). Vstupy tedy nejsou protilehlé a jejich orientace svírá vůči sobě úhel 140°. Vnitřní příkop měl pravděpodobně tři

vchody nasměrované k JV, JJZ a SZZ. Dva z hypotetických vstupů (JV a SZZ) jsou téměř protilehlé a vůči třetímu JJZ vstupu svírají úhel okolo 85°. Nejlépe patrný je JV vstup, kde přerušení průběhu příkopu dosahuje 2,7 m.

Průměr vnějšího k vnitřnímu příkopu v poměru 2 : 1 nevylučuje, že celý areál mohl být původně zamýšlen jako trojnásobný rondel. Podstatná je u dvojitých rondelů otázka vchodů. Až na JJZ vchod vnitřního příkopu, který má nevýrazné, pravoúhle vně orientované ukončení, jsou všechny ostatní vstupy obou příkopů tvořeny po typologické stránce jednoduchým, mírně vějířovitým ukončením obou konců (čel) příkopu. Směry předpokládaných vchodů u vnějšího a vnitřního příkopu vykazují disharmonii a vzájemně se nerespektují. Patrná je zde tedy změna koncepce orientace vstupů u obou příkopů a zůstává otázkou, co bylo její příčinou. Vícenásobné, ale jednofázové mladoneolitické rondely mají většinou jak stejný počet vchodů, tak shodně nasměrované vstupy u všech příkopů. Tato okolnost by nevylučovala rozdílnou dobu vzniku obou kruhových příkopů, respektive možnost, že nebyly využívány současně. Vyloučit ale nemůžeme ani mladší datování rondelu do časného eneolitu, či starší doby bronzové, a to i přes to, že povrchovým sběrem se na lokalitě prozatím nepodařilo získat nálezy z těchto období. Existence rondeloidů v Uherském Brodě – „Kyčkově“ a Vlčnově – „Padělkách“ by mohla nasvědčovat, že budování monumentálních areálů vymezených příkopy si udrželo na jihovýchodní Moravě delší tradici trvající přinejmenším od mladšího stupně kultury s moravskou malovanou keramikou, případně až po závěr starší doby bronzové.

Naše úvahy komplikuje na druhou stranu koncentričnost obou příkopů. Mohla by svědčit buďto o současnosti těchto příkopů, nebo přinejmenším o tom, že budovatelé respektovali během hloubení druhého z příkopů stále patrný průběh prvního z nich.

Objev dvojitého rondelu u Uherského Ostrohu vnesl nové světlo do problematiky výzkumu socio-kulturní architektury ve středním Pomoraví a otevřel celou řadu otázek, pro jejichž zodpovězení bude nutné nejprve přesně stanovit datování rondelu a jednotlivých příkopů. To však umožní v budoucnu až sondážní archeologický výzkum.

Contacts

Jaroslav Bartík

Institute of Archaeology of the Czech Academy of Sciences, Brno
Čechyňská 19
CZ-602 00 Brno
bartik@arub.cz
ORCID: 0000-0003-1078-5799

Jaromír Kovárník

Private researcher, Associate Professor Emeritus
jaromir.kovarnik@volny.cz
ORCID: 0000-0003-4045-0850

Ján Tirpák

Private researcher, Associate Professor Emeritus
tirpakjan7@gmail.com

The raw material aspects of flint production at the end of the Eneolithic in western Lesser Poland

Surovinové aspekty silicitové produkce na konci eneolitu v západním Malopolsku

– Piotr Włodarczak* –

KEYWORDS

Corded Ware culture – Lesser Poland – lithic industry – raw material – Świeciechów flint

ABSTRACT

Rich inventories of flint artifacts originate from the graves of the Corded Ware culture in western Lesser Poland. Additionally, materials from settlements have also been found in this area. The significant increase in available data in recent years has provided us with a deeper understanding of the raw material conditions of the flint industry during the Final Eneolithic Period. The grave inventories reveal the special significance of Świeciechów flint in the production of axes, while chocolate flint is primarily used for creating blade and flake tools. The use of K-type flint for axe production is specific to the western Lesser Poland region. The evident selection of raw materials is not merely utilitarian but is also influenced by the ideological system prevalent in Final Eneolithic communities.

1. Introduction

Occupying the southern part of the Lesser Poland Upland, the western Lesser Poland loess upland has yielded the largest cluster of funerary sites of the Corded Ware culture (CWC) in south-eastern Poland (Fig. 1). This cluster has usually been discussed jointly with the finds from the Sandomierz Upland as the ‘Kraków-Sandomierz group of CWC’ (Machnik 1966; Włodarczak 2006). Early Bronze Age finds, primarily graves and settlement sites from the early phase of the Mierzanowice culture, are also abundant in the region (generally: Kadrow, Machnik 1997). Final Eneolithic and Early Bronze Age funeral materials from western Lesser Poland stand out for their characteristic sets of flint objects (the term flint is used in a very broad sense, actually it means siliceous rock). In particular, the inventories of the Kraków-Sandomierz group (later phase of the CWC) are prominent here, comprising rich and functionally diverse sets of flint implements, with axes, arrowheads, various types of knife forms, and fire strikers as the basic tool types (Tab. 1). One noteworthy aspect in analyses of Final Eneolithic flintwork is the raw material preferences regarding the objects deposited in the grave. Interestingly, the choice of raw material depends on the tool category, with different preferences observed for core tools and tools made from flakes or blades. The effort put into furnishing the deceased with appropriately selected raw materials is most evident in the richest inventories associated with particularly distinguished burials of adult men.

Type of artefacts	The number of graves	Percentage representation of artefacts in the total number of graves (%)
Axes	145	50.0
Arrowheads	43	14.8
Blade tools	96	33.1
Flake tools	54	18.6
Flakes & blades	109	37.6

Tab. 1. Frequency of major categories of flint artefacts in CWC graves from western Lesser Poland (total number of graves: 290).

Tab. 1. Frekvence výskytu hlavních kategorií silicitových artefaktů v hrobech kultury se šňůrovou keramikou ze západního Malopolska (celkový počet hrobů: 290).

* Corresponding author – E-mail address: wlodarczak.piotr@gmail.com

<https://doi.org/10.47382/pv0642-01>

Received 20 June 2023; received in revised form 30 August 2023.
Available online 9 October 2023.

Copyright © 2023 Czech Acad Sci, Inst Archaeology Brno, and the authors.
This is an open access article under the CC BY-NC-ND 4.0 license
(<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).
Competing interests: The authors have declared that no competing interests exist.

The number of CWC burials known from western Lesser Poland has increased significantly in recent years owing to research carried out as part of major roadbuilding projects (database summary: Jarosz et al. 2022). As a result, cemeteries were discovered in previously poorly recognised micro-regions, which allowed for refining previous findings on the raw material preferences of Final Eneolithic communities (primarily: Balcer 1983;

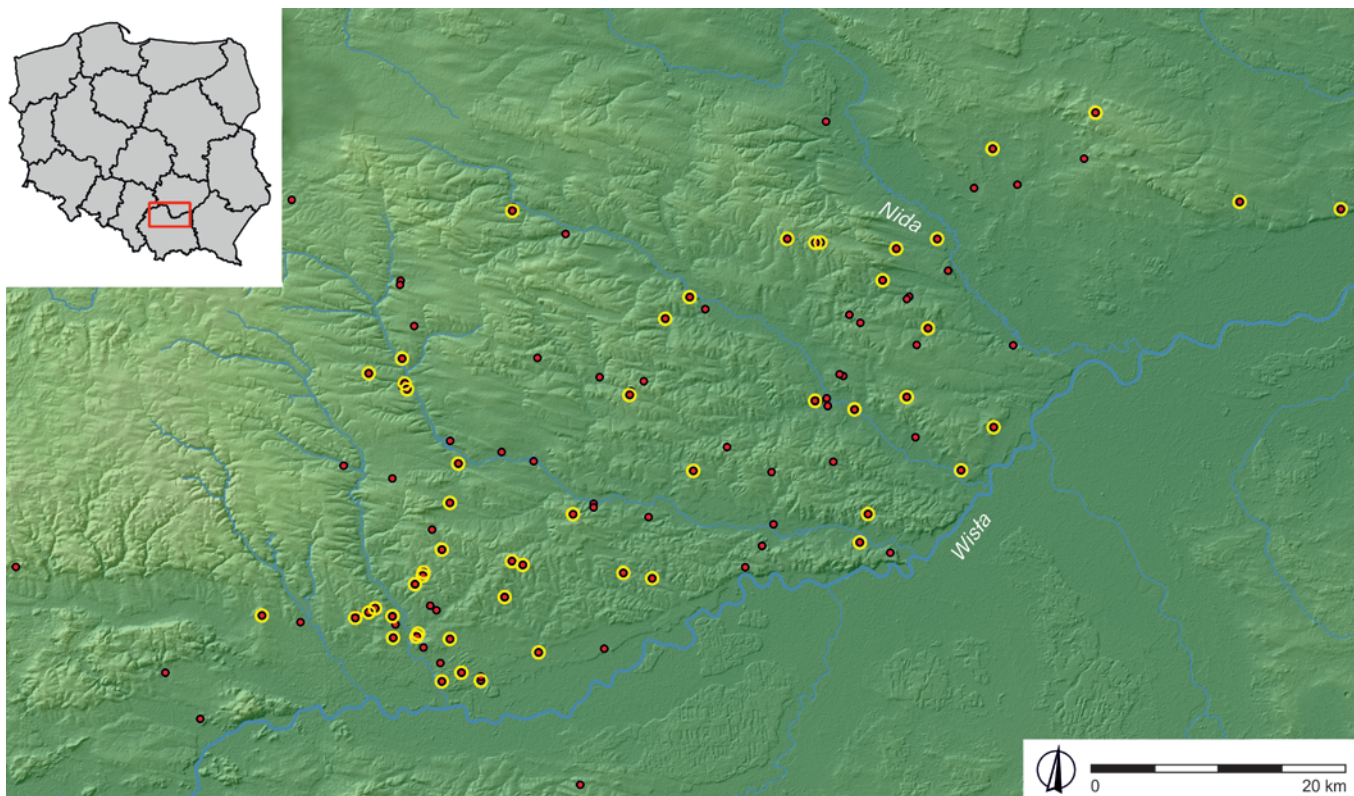

Fig. 1. Grave sites of Corded Ware culture from western Lesser Poland. Yellow circles mark the sites where axes made of Świeciechów flint were discovered. Graphic by A. Sznajdrowska-Pondel, P. Włodarczak.

Obr. 1. Hroby kultury se šňůrovou keramikou ze západního Malopolska. Žlutými kroužky jsou označeny lokality, kde byly nalezeny sekery ze świeciechowského silicitu. Grafika A. Sznajdrowska-Pondel, P. Włodarczak.

Włodarczak 2006; 2008). In addition, the large-scale rescue excavations of the last 20 years have resulted in the discovery of CWC settlement sites, previously unknown from western Lesser Poland altogether (summary: Włodarczak 2013). This has made it possible to verify views about the selective choice of raw materials and thus the special character of flint artefacts from grave inventories. However, the state of knowledge on Final Eneolithic flint mining sites remains poor. Only one mining-related feature from this period has so far been identified: shaft 1 from the chocolate flint mine in Polany Kolonia II (Schild et al. 1977).

Previous research into the use of flint raw materials in the Final Eneolithic of Lesser Poland has almost always been based on macroscopic examination of artefacts by archaeologists specialising in lithic industries. Such simple methods were usually successful, given the raw material diversity in the region. Indeed, in their majority, the flints of Lesser Poland can be quite easily divided into basic types, and this general division is sufficient to broadly characterise Final Eneolithic flint industries in terms of raw material patterns. What is much more difficult, and often impossible, is distinguishing varieties that would allow the provenance of the studied products to be precisely determined (e.g. for Jurassic flint from the Kraków region, Lower Turonian flints from the Świętokrzyskie region, or chocolate flint). The proposals in this respect put forward by archaeologists tend to be regarded with scepticism by specialists in the geological sciences (e.g. Kochman et al. 2020; Matyszkiewicz, Kochman 2020). The overview presented here does not go beyond general divisions of raw materials, which are generally not controversial. Reservations are raised only regarding the possibility of distinguishing the G-type flint from Jurassic Kraków flints. However, the former is quite characteristic and is associated with outcrops located in the Jurassic zone north of Kraków.

The other contentious issue remains the detailed division of the Lower Turonian raw materials from the eastern margin of the Świętokrzyskie Mountains, among which only the Świeciechów variety is unanimously distinguished. The other varieties distinguished here (Ożarów, Gościeradów, or generally Turonian) follow the division presented in an earlier study of Lesser Poland axes (Budziszewski, Włodarczak 2011). Admittedly, the controversy over their identifiability is not entirely unfounded. Still, the uncertainty surrounding the accuracy of their identification does not significantly affect the prehistoric interpretations presented below. This is because the outcrops of all these raw materials are located in the same zone to the north-east of the western Lesser Poland loess upland discussed here.

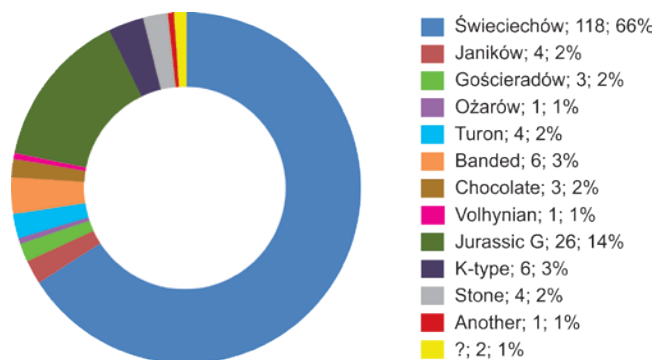
Raw material aspects of flint artefacts from graves long remained of low interest in prehistoric studies of Lesser Poland. As recently as the 1960s, a CWC monograph by Jan Machnik contained major interpretative errors, including an indication of the primary role of Jurassic flint in the production of blade tools and arrowheads (Machnik 1966, 52). A breakthrough finally came in the 1970s, when studies of mining sites in the Świętokrzyskie region were published (e.g. Balcer 1971; 1975; Schild et al. 1977). Thanks to these, subsequent works discussing the CWC flint-working correctly presented the general raw material characteristics (e.g. Kempisty 1978; Balcer 1983). A monograph on the Lesser Poland CWC published 40 years later (Włodarczak 2006) had a much richer source base to draw on than that available to Machnik. This enabled extending the raw material analysis to cover western Lesser Poland as well (Włodarczak 2006, 20–32). The increase in data was much greater in that area than in the Sandomierz Upland, and the source base has continued to grow over the last 15 years as well: at present (as of 2022), 290 CWC grave assemblages are known from the western Lesser

Poland loess upland, compared to the 165 assemblages used for analysis in the 2006 monograph. Discoveries from large-scale development-driven projects, most notably finds from excavations prior to the construction of the Kraków-Kielce section of the S7 road, have contributed to the marked enrichment of the dataset.

In the 21st century, new significant research opportunities have opened up with the excavation of Late Neolithic settlements and flint workshops in western Lesser Poland (first summary: Włodarczak 2013). Although still modest and often of uncertain homogeneity, the sources obtained from those sites allow a new perspective on CWC flint-working. This is because they make it possible to verify the raw material, functional, and technological findings established on the basis of funeral materials. Analyses of the latter often involved questions about the selective choice of flint artefacts, linked to the ritual context of their deposition.

2. Core tools and Świeciechów flint

Core tools, often referred to as ‘axes’ (this general name is applied to a diverse group of ‘wedge-shaped core tools’, i.e. tools like adzes and chisels as well), constitute the most important category of flint artefacts in the western Lesser Poland CWC graves (Tab. 1). The special role of Świeciechów flint is evident here, from which the clear majority of such tools were made (Graph 1). A considerable distance separates the discussed areas from the deposits of this raw material located on the right bank of the Vistula (depending on the site: from approx. 80 to approx. 170 km). At the same time, western Lesser Poland has easy access to deposits of Jurassic flints from the vicinity of Kraków. Outcrops of Jurassic flint of the G-type – intensively quarried used for axe production in the Middle and Late Eneolithic (e.g. Pelisiak 2008) – are also situated closer than the deposits from the eastern Świętokrzyskie region. This demonstrates beyond any doubt that Świeciechów flint was particularly valued (for non-utilitarian reasons) by CWC communities. Interestingly, its role was important only in the manufacture of core tools, which is in contrast to the picture of the Globular Amphora Culture (GAC) communities of Lesser Poland, where Świeciechów flint was used on a large scale for the production of regular blades, while axes were primarily made from banded Krzemionki flint. Świeciechów flint played a significant role in the manufacture of blades in the Middle Eneolithic as well (Funnel Beaker culture). In the Sandomierz Upland, there is only one CWC niche grave in which a series of Świeciechów flint blades was discovered: feature 15 from site 10 in Wilczyce (Boroń 2019). The grave is dated to the older phase of the Kraków-Sandomierz group, and its inventory refers to the GAC Late Eneolithic lithic tradition (Włodarczak 2019, 182–183).

Graph 1. Raw material spectrum of the silicite axes from Corded Ware culture graves in western Lesser Poland. Author P. Włodarczak.

Graph 1. Surovinové spektrum silicitových seker z hrobů kultury se šňůrovou keramikou v západním Malopolsku. Autor P. Włodarczak.

The communities from western Lesser Poland were not the only ones to import Świeciechów flint. It was also transported eastwards to the Lublin Upland, as well as to the south-east, towards the Rzeszów Foothills. To the north, in the areas of Mazovia and Kuyavia, it is less clear due to the very small number of grave finds there. However, the importance of this raw material is evidenced by finds of artefacts made from it far to the south, in Moravia (Přichystal, Šebela 2004). The southernmost site is a stray, and therefore uncertain, find of a Świeciechów flint axe from Schiltingeram (near Krems) in Lower Austria (Ruttkay 1999).

Lesser Poland axes have not yet been comprehensively analysed in terms of typology and technology. Taxonomic proposals rely on basic morphometric features (e.g. Machnik 1966; Balcer 1983; Włodarczak 2006; Libera 2016). The most detailed division so far (Budziszewski, Włodarczak 2011) attempts to take into account the functional differentiation of this group of tools (based on data on Eneolithic tool handles) and cultural diversity (for example, identifying axes with GAC or Baden features in Final Eneolithic graves). In addition to the dominant Final Eneolithic forms, specimens with Late Eneolithic characteristics were also present in CWC graves. These were usually axes made of Jurassic G-type flint (similar to Baden culture tools) or banded flint (typically resembling GAC forms). These finds prove that deposits of these two important Late Eneolithic raw materials continued to be exploited in the Final Eneolithic. They also indicate the survival of older technological traditions in the later phase of the Final Eneolithic (after c. 2600 BC). This situation has prompted some scholars to claim a lack of taxonomic distinctions between the GAC and CWC axes (Libera 2009). In general, however, it is possible to identify the characteristic features of the axes from the later phase of the CWC (Fig. 2), while accounting for a certain technological diversity resulting from the coexistence of different lithic traditions and the nature of long-distance cultural relations in the Final Eneolithic. The large collection of axes from CWC graves (almost 300 pieces) is clearly dominated by forms made using characteristic Final Eneolithic technology.

Axes made from Jurassic G-type flint come mainly from the western part of the region discussed here, in areas relatively close to outcrops of this raw material. Moreover, until the turn

Fig. 2. Typical Final Eneolithic axes made of Świeciechów flint (Niedźwiedz, grave 97). Photo by E. Włodarczak.

Obr. 2. Typické pozdně eneolitické sekery ze świeciechowského silicitu (Niedźwiedz, hrob 97). Foto E. Włodarczak.

of the 4th and 3rd millennia BC, Jurassic G-type flint was intensively used in this area by FBC-Baden communities (e.g. at the Bronocice settlement: see Kruk et al. 2023).

3. The role of chocolate flint

In the Kraków-Sandomierz group of the CWC, chocolate flint was the most important raw material in the production of blade and flake tools (Fig. 3). The main implements made from it were solid knife inserts (either blade or flake) and arrowheads. In the Sandomierz Upland, such tools were made almost exclusively from chocolate flint. In western Lesser Poland, on the other hand, varieties of Jurassic flint were also significantly used for this purpose. In the southern zone, local Jurassic ('Kraków') raw materials were used, while in the western zone (especially on the middle Nidzica and the middle Szreniawa Rivers) tools made from Jurassic G-type flint are present. Still, the special role of chocolate flint is evident in many assemblages from these areas, as shown by the addition of tools from this raw material even to inventories in which Jurassic flint objects predominate. In such cases, tools made of regular chocolate flint blades are present. This shows a desire to provide the deceased with a basic form of knife with an insert made from the raw material of the utmost value. Occasionally, fire strikers – another basic item in male grave inventories – are also made from chocolate flint. Summing up, chocolate flint was the raw material of first choice for the production of knives and arrowheads in the area of western Lesser Poland, and efforts to ensure its presence in grave furnishings of deceased males are evident.

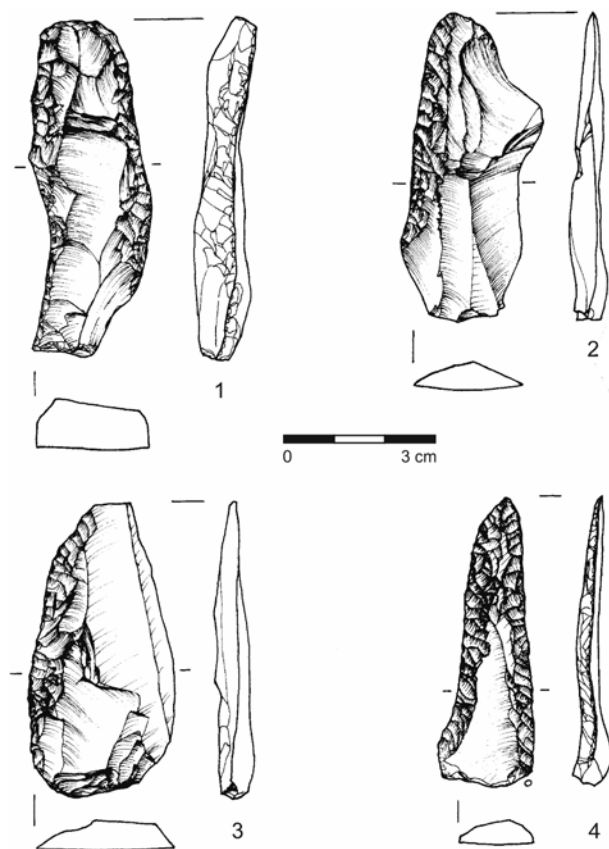

Fig. 3. Examples of typical blade and flake tools from Corded Ware culture grave (Zielona, site 3, grave 3). Material: 1 – jurassic G-type flint, 2–4 – chocolate flint. Drawing by E. Osipowa.

Obr. 3. Příklady typických čepelových a úštěpových nástrojů nalezených v jednom z hrobů kultury se šňůrovou keramikou (Zielona, lokalita 3, hrob 3). Surovina: 1 – jurský silicit typu G, 2–4 – čokoládový silicit. Kresba E. Osipowa.

Only three axes made from chocolate flint have been discovered in the western Lesser Poland graves (grave 2 from Gabułów, grave 4 from Kolosy and grave 5/2 from Książnice Wielkie). Interestingly, no axes made of this flint are known from CWC cemeteries in the Sandomierz Upland, the zone adjacent to its outcrops. This points to, on the one hand, the only marginal role of core tools made of chocolate flint in grave inventories, while on the other it proves that axes were sometimes made from this raw material – as previously indicated by materials from mining sites, above all from Polany Kolonia II (Schild et al. 1977). It can thus be assumed that on the occasion of the extraction of flint for blade and flake production, materials for axe production were also obtained. The true proportions in this respect are probably distorted by the scarcity of materials from CWC settlements.

4. Lithic industry in CWC settlements near Kraków

Excavations preceding major road-building projects in the Vistula Valley zone near Kraków uncovered several CWC settlements and associated workshops producing tetrahedral axes. The most important of these are site 20 in Kokotów (Czerniak et al. 2015) and site 33 in Kraków-Bieżanów (Jarosz et al. 2010). In both sites, the presence of ceramic and flint materials of the older phase of the CWC was recorded, including artefacts attesting the manufacture of core tools from K-type flint (Fig. 4). This raw material was identified at other settlement sites as well. When juxtaposed with flint workshops and stray finds of axes discovered in western Lesser Poland many years ago (especially in the vicinity of Ojców and Zakrzów), these finds demonstrate the significant role of local K-type flint in the manufacture of Final Eneolithic core tools (Włodarczak 2022). Previously, on the basis of data from cemeteries, this raw material was not attributed a major role, as axes made from it were only known from five graves from the Kraków area. Single flake tools made from K-type flint eluded identification and were included among artefacts made from Kraków Jurassic flints.

Thus, the raw material structure of the inventories from CWC settlement sites in western Lesser Poland differs from that emerging from funerary inventories. In settlements, a greater role is played by local raw materials, primarily Jurassic Kraków flint and K-type flint (Kaczanowska, Kozłowski 1976, 207–208), the latter also referred to as 'Wielka Wieś flint' (Přichystal 2009, 95). The location of these sites at the intersection of different geological zones means that artefacts made from Carpathian flysch rocks, such as sandstones, siltstones or various types of siliceous marls, also appear on them.

Another general conclusion emerging from analyses of flint materials from settlements is their technological and typological

Fig. 4. Artefact made of bedded chert labelled as K-type flint – the raw material typical only for sites of Corded Ware culture from western Lesser Poland (Kraków-Bieżanów, site 33). Photo by E. Włodarczak.

Obr. 4. Artefakt vyrobený z vrstevnatého rohovce typu K – suroviny typické pouze pro lokalitu kultury se šňůrovou keramikou ze západní části Malopolska (Kraków-Bieżanów, lokalita 33). Foto E. Włodarczak.

similarity with finds from graves. There is no evidence to suggest that the tools deposited in graves had special functions, although they admittedly were often refreshed or rejuvenated before being deposited (Osipowicz 2022, 226). The question of the special nature of grave inventories has been raised in the past: it has been pointed out that artefacts discovered in such contexts cannot show the full technological and typological spectrum of CWC flintwork (Gancarski, Valde-Nowak 2011, 286–287).

As indicated above, the settlements recorded so far come from the southern periphery of the western Lesser Poland cluster of CWC sites, which borders the Carpathian zone. Hence, the raw material patterns recorded there may be region-specific and not reflective of the patterns typical of areas deeper in the western Lesser Poland loess upland (from where settlement assemblages remain so far unknown).

5. Raw material valuation

Compared to earlier periods, the selective choice of stone raw materials, including flint for the production of major tool types, intensifies in the 3rd millennium BC (Włodarczak 2017). Selected types of flint were then transported over long distances from their deposits, in the form of blanks or finished tools. They were used to produce the most important tool types: axes, knife inserts (including dagger forms), and arrowheads. The long-distance distribution of axes made of banded flint by communities of the GAC has taken centre stage in studies of the Eneolithic of Lesser Poland. This continues to eclipse the equally intensive use of Świeciechów flint for the production of core tools by communities of the Final Eneolithic CWC. Although the technologically superior and aesthetically sublime GAC products understandably attract attention, the economic system of the Final Eneolithic communities was more strongly oriented towards long-distance imports of raw material. The raw material aspect played a major role here, determining the prestige value of artefacts. This is reflected in the funerary rites, with the deceased being furnished with tools made from flint raw materials of the highest value. Compared with grave inventories, settlement sites show a tendency towards the economically justified use of flints from the nearest available deposits.

Much like with flint products, the value of other objects, for example stone battle axes, was also affected by the raw material. In various regions of Europe, including Lesser Poland, tools made from metamorphic rocks, green or greenish in colour, primarily serpentinite, were of particular value. As a result, battle axes made from Lower Silesian rocks, including the characteristic forms of the Ślęża type (German: Zobtener Äxte), found their way into the area of Lesser Poland. Their presence has been recorded mainly in graves, while the forms known from settlement sites represent a variety of raw materials, including even different types of sandstone. This proves that battle axes made of particularly valuable raw materials were chosen for deposition into graves. What becomes important in funerary ritual is the highly valued raw material from which the artefact is made, rather than its specific form or type. This situation is probably attributable to the establishment in the Final Eneolithic of a network of long-distance exchange (in the 3rd millennium BC) in which whole groups of relatively egalitarian CWC communities participated. This resulted in relatively high frequencies of objects of high prestige value in cemeteries from this time.

6. Conclusions

The comments above were intended to juxtapose earlier findings on raw material patterns with the results of the most recent studies of the CWC lithic tradition in western Lesser Poland.

In recent years the database has expanded considerably and, in addition, sources from previously poorly recognised settlement contexts have been documented. As a result, earlier interpretations have received better source confirmation, and in several aspects new findings have been made.

The data obtained indicate that, with similar general trends, the raw material patterns differ somewhat among the individual micro-regions of western Lesser Poland. The reason for the differences is the focus on the exploitation of locally available deposits, such as K-type flint in the Kraków area or Jurassic G-type flint in the Miechów Upland. To a limited extent, these locally favoured raw materials replace the flints preferred throughout the Lesser Poland upland.

The raw material preferences of the western Lesser Poland CWC communities cannot be fully explained by the economic aspect, the availability of deposits, or the technological parameters of the flint. The choice of raw material was also influenced by the supra-regional, cultural predilection for flints of a certain appearance, and possibly colour as well. This resulted in the increased exploitation and subsequent long-distance distribution of products made from selected types of flint, such as axes made from Świeciechów flint.

References

- Balcer, B. 1971: Kopalnia krzemienia w Świeciechowie-Lasku, pow. Kraśnik w świetle badań 1967 r. *Wiadomości Archeologiczne* XXXVI(1), 71–132. Available also from: http://archive.wiadomosci-archeologiczne.pl/dl/pdf/WA_36_1_wiadomosci-archeologiczne.pl.pdf.
- Balcer, B. 1975: *Krzemień świeciechowski w kulturze pucharów lejkatowych*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Balcer, B. 1983: *Wytwórczość narzędzi krzemienych w neolicie ziem Polski*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Boroń, T. 2019: Wyroby krzemienne. In: P. Włodarczak (ed.): *Wilczyce, stanowisko 10. Norma i precedens w rytuale pogrzebowym małopolskiej kultury ceramiki sznurowej*. *Ocalone Dziedzictwo Archeologiczne* 9. Kraków: Wydawnictwo i Pracownia Archeologiczna Profil-Archeo, 61–88.
- Budziszewski, J., Włodarczak, P. 2011: Die schnurkeramischen Beile aus den kleinpolnischen Gräbern. In: H.-J. Beier et al. (eds.): *Varia Neolithica VII. Dechsel, Axt, Beil & Co – Werkzeug, Waffe, Kultgegenstand? Aktuelles aus der Neolithforschung. Beiträge der Tagung der Arbeitsgemeinschaft Werkzeuge und Waffen im Archäologischen Zentrum Hitzacker 2010 und Aktuelles*. Beiträge zur Ur- und Frühgeschichte Mitteleuropas 63. Langenweissbach: Beier & Beran, 55–64.
- Czerniak, L., Wąs, M., Józwiak, B., Szydłowski, M. 2015: Ślady osadnictwa mezolitycznego i neolitycznego we wsi Kokotów, gm. Wieliczka, woj. małopolskie, stanowisko 20. *Raport* 10, 7–42. Available also from: <http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-d2f4e19f-32da-4e32-bdad-ac24454e2b7f>.
- Gancarski, J., Valde-Nowak, P. 2011: Inwentarze „grobowe” kultury ceramiki sznurowej w nasypach kurhanów w Karpatach. In: H. Kowalewska-Marszałek, P. Włodarczak (eds.): *Kurhany i obrządek pogrzebowy w IV–II tysiącleciu p.n.e*. Kraków, Warszawa: Instytut Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk, Instytut Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego, 279–289.
- Jarosz, P., Libera, J., Włodarczak, P. 2022: Groby kultury ceramiki sznurowej w Małopolsce – zarys historii badań. In: A. Szczepanek et al. (eds): *Spółeczności schyłkowego eneolitu w południowo-wschodniej Polsce w świetle badań archeologicznych i analiz interdyscyplinarnych*. Kraków: Wydawnictwo i Pracownia Archeologiczna Profil-Archeo, 421–448.

- Jarosz, P., Włodarczak, E., Włodarczak, P. 2010: Settlement finds of the Corded Ware culture in the valley of the upper Vistula. Kraków-Bieżanów, site 33. *Acta Archaeologica Carpathica* XLV, 7–27.
- Kacznowska, M., Kozłowski, J. K. 1976: Studia nad surowcami krzemiennymi południowej części Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej. *Acta Archaeologica Carpathica* XVI, 201–216.
- Kadrow, S., Machnik, J. 1997: *Kultura mierzanowicka. Chronologia, taksonomia i rozwój przestrzenny*. Prace Komisji Archeologicznej 29. Kraków: Wydawnictwo Oddział Polskiej akademii nauk w Krakowie.
- Kempisty, A. 1978: *Schylek neolitu i początek epoki brązu na Wyżynie Małopolskiej w świetle badań nad kopcami*. Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego.
- Kruk, J., Oberc, T., Hudson, K. M., Milisaukas, S. 2023: *Neolithic Flint Technology at Bronocice (4th millennium BC)*. Kraków: Instytut Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk.
- Kochman, A., Matyszkiewicz, J., Wasilewski, M. 2020: Siliceous rocks from the southern part of the Kraków-Częstochowa Upland (Southern Poland) as potential raw materials in the manufacture of stone tools – A characterization and possibilities of identification. *Journal of Archaeological Science: Reports* 30, 102195. DOI: 10.1016/j.jasrep.2020.102195. Available also from: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2352409X19306467>.
- Libera, J. 2009: Czy siekiery krzemienne mogą być wyznacznikiem kultury amfor kulistych? In: H. Taras, A. Zakościelna (eds.): *Hereditas praeteriti. Additamenta archaeologica et historica dedicata Ioanni Gurba Octogesimo Anno Nascendi*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 169–179.
- Libera, J. 2016: Siekiery kultury ceramiki sznurowej z Wyżyny Lubelskiej – próba identyfikacji. In: P. Jarosz et al. (eds.): *Schylek neolitu na Wyżynie Lubelskiej*. Kraków: Instytut Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk, 479–492.
- Machnik, J. 1966: *Studia nad kulturą ceramiki sznurowej w Małopolsce*. Wrocław, Warszawa, Kraków: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej akademii nauk.
- Matyszkiewicz, J., Kochman, A. 2020: The provenance of siliceous rocks from the Kraków-Częstochowa Upland (Poland) used as raw-materials in the manufacture of siliceous artefacts from Central-Eastern Europe; An old problem in new light. *Journal of Archaeological Science: Reports* 34, 102600. DOI: 10.1016/j.jasrep.2020.102600. Available also from: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2352409X20303916>.
- Pelisiak, A. 2008: The Jurassic flint type G in Central Europe in the Late Neolithic (3100-2300 BC). In: M. Furholt et al. (eds.): *The Baden Complex and the Outside World. Proceedings of the 12th Annual Meeting of the EAA in Cracow 19-24th September 2006*. Studien zur Archäologie in Ostmitteleuropa 4. Bonn: Dr. Rudlof Habelt GmbH, 147–154.
- Osipowicz, G. 2022: Wyniki analizy traseologicznej wytworów krzemiennych kultury ceramiki sznurowej ze stanowisk kurhanowych zlokalizowanych na Grzędzie Sokalskiej i Roztoczu wschodnim. In: A. Szczepanek et al. (eds.): *Spoločnosti schyłkowego eneolitu w południowo-wschodniej Polsce w świetle badań archeologicznych i analiz interdyscyplinarnych*. Kraków: Wydawnictwo i Pracownia Archeologiczna Profil-Archeo, 213–230.
- Přichystal, A. 2009: *Kamenné suroviny v pravěku východní části střední Evropy*. Brno: Masarykova univerzita.
- Přichystal, A., Šebela, L. 2004: Silicite axes of central Poland provenience in Moravia. *Acta Archaeologica Carpathica* XXXIX, 5–23.
- Ruttikay, E. 1999: Ein Rechteckbeil aus Świeciechów-Flint von Schiltingeramt VB Krems, Niederösterreich. *Annalen des Naturhistorischen Museums Wien* 101 A, 43–55. Available also from: <https://www.jstor.org/stable/41702137>.
- Schild, R., Królik, H., Mościbrodzka, J. 1977: *Kopalnia krzemienia czekoladowego z przełomu neolitu i epoki brązu w Polanach Koloniach*. Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej akademii nauk.
- Włodarczak, P. 2006: *Kultura ceramiki sznurowej na Wyżynie Małopolskiej*. Kraków: Instytut Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk.
- Włodarczak, P. 2008: Krzemień czekoladowy w kulturze ceramiki sznurowej na Wyżynie Małopolskiej. In: W. Borkowski et al. (eds.): *Krzemień czekoladowy w pradziejach. Materiały z konferencji w Orońsku, 08-10.10.2003*. Studia nad gospodarą surowcami krzemiennymi w pradziejach 7. Warszawa, Lublin: Państwowe Muzeum Archeologiczne w Warszawie, Instytut Archeologii Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, 277–303.
- Włodarczak, P. 2013: The lost settlements – one from the visible problems in the research on the Final Neolithic in southern Poland. In: S. Kadrow, P. Włodarczak (eds.): *Environment and subsistence – forty years after Janusz Kruk's „Settlement studies...”*. Studia nad Pradziejami Europy Środkowej 11. Rzeszów, Bonn: Institute of Archaeology Rzeszów University, Dr. Rudolf Habelt GmbH, 173–184.
- Włodarczak, P. 2017: Battle-axes and beakers. The Final Eneolithic societies. In: P. Włodarczak (ed.): *The Past Societies. Polish lands from the first evidence of human presence to the early Middle Ages 2, 5500–2000 BC*. Warszawa: Institute of Archaeology and Ethnology, Polish Academy of Sciences, 276–336.
- Włodarczak, P. 2019: Grób 15 z Wilczyca na tle środkowoeuropejskim: odmienność i reguła w rytuale pogrzebowym małopolskiej kultury ceramiki sznurowej / Grave 15 from Wilczyce against the Central European background: distinctness and rules in burial rites of the Corded Ware Culture in Lesser Poland. In: P. Włodarczak (ed.): *Wilczyce, stanowisko 10. Norma i precedens w rytuale pogrzebowym małopolskiej kultury ceramiki sznurowej*. Ocalone Dziedzictwo Archeologiczne 9. Kraków: Wydawnictwo i Pracownia Archeologiczna Profil-Archeo, 169–209.
- Włodarczak, P. 2022: K-type flint in Final Eneolithic Lesser Poland. *Sprawozdania Archeologiczne* 74(1), 221–235. DOI: 10.23858/SA/74.2022.1.3221. Available also from: <https://journals.iaepan.pl/sa/article/view/3221/3079>.

Resumé

Článek se zabývá početným souborem silicitových artefaktů pocházejících z hrobů kultury se šňůrovou keramikou v západním Malopolsku a v menší míře i nálezy ze sídlištního prostředí. Výrazný nárůst dostupných dat v posledních letech nám umožnil hlouběji porozumět surovinovým aspektům silicitové produkce v období pozdního eneolitu. V současné době je známo 290 hrobů ze západního Malopolska. Jejich inventář často obsahuje bohaté a funkčně rozmanité soubory silicitových nástrojů, včetně seker, hrotů šípů, různých typů nožů a křesadel. Pozoruhodným aspektem při analýze silicitů z pozdního eneolitu jsou preference výběru použitých surovin u předmětů uložených v hrobech. Úsilí vynaložené na vybavení zesnulých vhodně zvolenými surovinami je nejzřetelnější v nejbohatších inventářích spojených se zvláště významnými hroby dospělých mužů. Inventáře hrobů prozrazují vazbu świeciechowského silicitu při výrobě seker, zatímco čokoládový silicit se používal především k výrobě čepelových a úštěpových nástrojů. Použití vrstevnatého rohovec typu K pro výrobu seker je pak specifické pro oblast západního Malopolska. Evidentní výběr surovin není pouze utilitární, ale je ovlivněn také ideologickým smýšlením převládajícím v pozdně eneolitických komunitách.

Oproti dřívějším obdobím zesiluje ve 3. tisíciletí př. n. l. selektivní výběr kamenných surovin, včetně silicitů pro výrobu

hlavních typů nástrojů. Vybrané druhy silicítů se pak přepravovaly ze zdrojových oblastí na velké vzdálenosti, a to jak ve formě polotovarů, tak hotových nástrojů. Dálková distribuce seker z páskovaného rohovce nositeli kultury kulovitých amfor se stalo středobodem studia malopolského eneolitu. V jejím stínu zůstává stejně intenzivní využívání świciechowského silicitu využívaného zejména kulturou šňůrové keramiky v pozdním eneolitu. Technologicky i esteticky působivé produkty pozdního eneolitu dokládají význam dálkového importu v pozdním eneolitu. Velkou roli zde hrál výběr suroviny, která určovala prestižní hodnotu artefaktů. Tento aspekt se odráží v pohřebním ritu, kdy jsou zesnulí vybaveni nástroji vyrobenými ze silicitu nejvyšší kvality. Sídlištní lokality vykazují oproti inventářům z hrobů tendenci k ekonomičtějším využívání silicítů z nejbližších dostupných zdrojů.

Preference výběru suroviny představiteli kultury šňůrové keramiky v západním Malopolsku nelze plně vysvětlit ekonomickými důvody, dostupností zdrojů suroviny nebo technologickými parametry jednotlivých využívaných silicítů. Volbu suroviny ovlivňoval i nadregionální trend v preferenci materiálu určitého vzhledu, případně i barvy. To vedlo ke zvýšené exploataci a následné dálkové distribuci výrobků z vybraných druhů silicítů, jako jsou například sekery ze świciechowského silicitu.

Contact

Piotr Włodarczak

Instytut Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk
Ul. Sławkowska 17
PL-310 16 Kraków, Poland
e-mail: wlodarczak.piotr@gmail.com
ORCID: 0000-0003-0359-7386

Augustovy denáry typu Gaius/Lucius a intenzita výskytu ražeb julsko-klaudivské dynastie na Moravě

The Gaius/Lucius denarii of Augustus and the intensity of the occurrence the Julio-Claudian dynasty coinage in Moravia

– Tomáš Zeman* –

KEYWORDS

Moravia – Julio-Claudian dynasty – surface finds of coins – denarii of the Gaius/Lucius type – countermark AVC – barbarian imitations – aureii of Nero

ABSTRACT

The first imperial dynasty significantly reformed the Roman coinage, the production of which was partly moved to the provinces closer to the Germanic regions. Due to the newly emerging settlement structure of the newly established provinces of Noricum and Pannonia as well as the irregular trade relations between them and the Kingdom of Vannius, the representation of coins from the first two thirds of the 1st century in Moravia is minimal (only 86 coins are currently available). Unfortunately, isolated surface finds without an archaeological context do not provide sufficient support for dating their deposition in the ground. Some of them could have been brought later, for example during Roman military operations in Barbaricum in the last third of the 2nd century or in Late Antiquity. Newly, the find collection in the central Danube region was extended by additional denarii of the Gaius/Lucius type (denarius and subaerat around Germanic settlement in Bzenec), which are otherwise mainly concentrated near the Varus's battle in the Teutoburg Forest and in the Rhineland. What is also noteworthy is the dominance of asses from the Roman mint struck under the supervision of the college of three mint officials (tresviri monetales) among the bronze denominations of Augustus. The gold aurei, silver denarii, billon tetradrachms and aes asses of Nero are also a fairly representative set, whereas the coins of the emperors Tiberius, Caligula and Claudius have a meagre numerical representation.

1. Úvod

Zástupci první římské císařské dynastie byli v určitém stupni příbuznosti se starořímskými rody Juliů a Klauidiů. Počínaje prvním občanem říše (princepsem) Octavianem, synovcem, adoptivním synem a dědicem Gaia Julia Caesara, který v občanské válce v letech 35–30 př. n. l. porazil svého protivníka Marka Antonia a formálně obnovil římskou republiku, načež mu senát v roce 27 př. n. l. udělil čestný titul „Augustus“, a konče Neronem představují vládnoucí garnituru pěti římských císařů, z nichž ani jeden nástupce nebyl přímým potomkem svého předchůdce, nýbrž sice pokrevně spřízněným, ale adoptovaným. Téměř celé století jejich vlády (27 př. n. l. – 68 n. l.) je naplněno překotnými událostmi jak ve vnitřní, tak zahraniční politice, které ovlivňovaly vývoj také v oblasti střední Evropy.

Počátek římského císařství je rovněž zásadním milníkem v numismatickém vývoji. Augustova reforma mincovnictví, aplikovaná na dřívější Caesarův monetární systém se stala nosným pilířem mincování následujících skoro čtyř staletí. Jeho základ byl odvozený z římské libry (327,45 g): aureus = 1/40 libry, denár = 1/84 libry (Sejbal 1997, 41). Při dobývání nových provincií přineslo římské císařské vojsko římskou měnu, tj. zlaté, stříbrné i bronzové/měděné nominály (aurei, denáry, asy, sestercie a dupondie aj.) i do oblasti tzv. barbarika, osídleného pestrou směsicí keltských, germánských, ilyrských, sarmatských, dáckých a jiných kmenů. Postupnou centralizací státní správy a konsolidací vojenských poměrů v evropských provinciích byly po roce 22 př. n. l. postupně likvidovány periferní mincovny v Hispanii (Emerita, Colonia Caesaraugusta, Colonia Patricia) a hlavní mincovna pro zlaté a stříbrné nominály byla zřízena kolem roku 15 př. n. l. v galském Lugdunu (dnešní Lyon). Bronzové nominály byly souběžně raženy i v Římě, Nemausu a Trevíru.

Důležitost sledování geografického rozptylu a nálezových kontextů římských časné císařských mincí v barbariku spočívá v jejich vhodné komparaci s jinak poměrně sporadickými chronologicky citlivými archeologickými kovovými nebo keramickými nálezy prvních dvou třetin 1. století. Vyjma kontaktů Svěbů s nositeli przeworské kultury na střední Moravě ve stupních A a B1a (Droberjar 2019, 258–265, Ryc. 5–10) je nejstarší germánské osídlení Moravy, charakterizované izolovanými hroby, jednotlivými sídlištními objekty nebo soliterními nálezy ze sídlištních kulturních vrstev, datováno až do druhé třetiny 1. století, do stupně B1b (Tejral 1977, 313–339; Zeman 2017b, 279–281). K nim je třeba přičíst množství se nestratifikované povrchové nálezy již od stupně A/B1a s markantní dominancí artefaktů druhé poloviny 1. století, fáze B1c (Zeman 2017b, 308–310). Všechny časné císařské nálezové mince sice není možné spojit s časově současnými sídelními strukturami, na řadě lokalit jsou ovšem doprovázeny i dobovými šperky a součástmi oděvu.

* Corresponding author – E-mail address: tzeman@mzm.cz

<https://doi.org/10.47382/pv0642-03>

Received 1 June 2023; received in revised form 3 October 2023.
Available online 27 December 2023.

Copyright © 2023 Czech Acad Sci, Inst Archaeology Brno, and the authors.
This is an open access article under the CC BY-NC-ND 4.0 license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).
Competing interests: The authors have declared that no competing interests exist.

2. Augustus (27 př. n. l. – 14 n. l.)

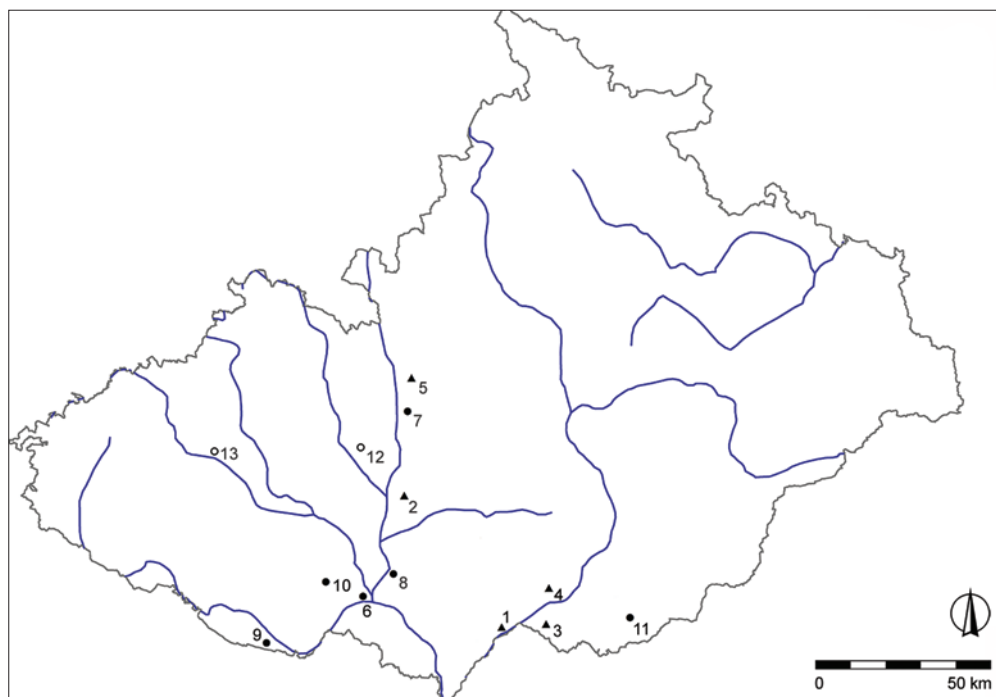
Moravské nálezy mincí prvního římského císaře byly za posledních několik desetiletí rozmnoženy téměř o 80 %. Potvrzuje se tak vzestupný trend díky intenzivnější povrchové prospekci patrný v sousedních oblastech, zejména na jihozápadním Slovensku. V současné době známe z Moravy celkem 17 Augustových ražeb, z nichž jednu třetinu představují stříbrné denáry včetně suberátů a dvě třetiny bronzové/měděné nominály (obr. 1). Vyjma lokality Bzenec „Bažantnice“ se jedná o solitérní nálezy po jednom kusu z 12 různých nalezišť (plus tři nelokalizovatelné v rámci Jihomoravského kraje). Před 15 lety byla přitom konstatována absence Augustových mincí na Moravě (Militký 2008).

Dosud nebyl na Moravě objeven ani jeden zlatý aureus. Nejde o neobvyklou situaci. V prostoru germánské střední Evropy se vyskytl pouze jediný Augustův aureus – typu Gaius/Lucius (RIC 206) objevený v roce 2003 v pozdně laténské kulturní vrstvě s přítomností časně římské keramiky ve vnitřním dvoře středního hradu na Děvině (Harmadyová 2009, 552, Abb. 3; Stoklas 2018, 35, 38, 47, tab. 1: 2) a v Čechách tři Augustovy aurei doprovázené blíže neurčeným počtem Tiberiových zlatých ražeb v hromadném nálezu z Dobronic (Militký 2013, 52). Augustovy stříbrné nominály zastupují výhradně denáry, příp. jejich suberáty a barbarské napodobeniny. Nejstarším moravským exemplářem je ještě předcísařský denár Octaviana, ražený v letech 29–27 př. n. l. mincovnou v Brundisium nebo Římě, s majestátní pózou Octaviana stojícího na voze taženém čtyřspřežím umístěným na vrcholu triumfálního oblouku, který se již na přelomu 19. a 20. století našel v Hodoníně a jenž je dnes bohužel nezvěstný. První císařskou římskou mincí je tak denár z let 19–18 př. n. l. pravděpodobně z hispánské mincovny Colonia Patricia s reverzním opisem OB CIVIS SERVATOS v dubovém věnci (RIC 77a), získaný již téměř před 100 lety povrchovým sběrem na germánském sídlišti v Blažovicích. Bohužel i ten zůstal v soukromé sbírce, a jeho nálezový stav tak neznáme. Další stříbrná mince v chronologickém sledu je poněkud neobvyklá, jelikož se nejedná o oficiální regulérní ražbu, nýbrž hybridní suberát, který mohl vzniknout na provinciální půdě, ale celkem dobře také přímo na barbarském území.

2.1 Hybridní suberátní imitace denáru z Petrova

Tato neobvyklá mince, formálně odkazující na ražby císaře Augusta, představuje vzácný příklad barbarizované ražby na pomezí hybridního suberátu a dobového padělků (obr. 2). Byla objevena v roce 2014 povrchovým sběrem na germánském sídlišti (některé nálezy ukazují i na možné žárové pohřebiště) v Petrově (okr. Hodonín) s poměrně výraznou komponentou osídlení z druhé poloviny 1. století (Zeman 2017a, 46, 274–282, tab. 78–87). Skrze několik drobných otvorů na povrchu mince prosvítá jádro z barevného kovu, které je napadeno zelenou korozní patinou. Z hlediska materiálového se tedy jedná o suberátní denár, jehož měděné jádro je na povrchu potažené stříbrným plechem. Averz této mince představuje napodobeninu (barbarskou?) Augustových denárů ražených v Lugdunu v letech 15–13 př. n. l. s vysokou bustou císaře s nakadeřenými vlasy a vyšším krkem, přičemž císařův portrét je v obličejových rysech silně, až nápadně barbarizovaný. Dalším znakem je zkomolený averzní opis císařova jména (C místo G a zrcadlově otočené S uprostřed jména). Rubní motiv kruhového chrámu bohyně rodného krku Vesty s kurulským křeslem uprostřed a volební urnou vlevo byl přejet z republikánského denáru, raženého v Římě v roce 55 př. n. l. se jménem mincovního úředníka Q. Cassia Longina.¹ V jeho pravém poli však chybí tabulka s písmeny AC (používaná při tajném hlasování soudu, kdy do urny byl vhozen buď hlas osvobozen = absolvo, nebo odsouzen = condemno) jako na předloze a jsou nahrazena písmeny IC postrádajícími symboliku původního významu. Tato ražba tedy pouze volně imituje averzní i reverzní stranu originálů. Díky měděnému jádru je mince lehčí (2,89 g) oproti standardním ražbám lugdunských denárů (hmotnost v rozmezí 3,7–3,9 g).

Hybridní římské mince jsou kusy, které nesou na lícni a rubní straně prototypy pocházející ze dvou různých emisí. Rozlišují se „oficiální“ hybridy, vyrobené ražbou mincovního obrazu do povrchu kovu, kdy velikost mince, hmotnost i použitý kov (nejčastěji stříbro) odpovídají oficiálním standardům. Druhým typem jsou suberátní hybridní mince, tj. pokovené stříbrem na povrchu měděného/bronzového jádra při použití kombinace prototypů na obou stranách mince. Jedná se o mince, které byly součástí

Obr. 1. Mince císaře Augusta z Moravia. 1 – Hodonín; 2 – Blažovice; 3 – Petrov; 4 – Bzenec; 5 – Vanovice; 6 – Mušov; 7 – Boskovicko; 8 – Uherčice; 9 – Jaroslavice; 10 – Branišovice; 11 – Slavkov; 12 – Drásov; 13 – Hostákov. 1–5 – Denár (trojúhelník); 6–11 – as (plný kruh); 12–13 – neznámý nominál (prázdný kruh).

Fig. 1. Coins of Augustus from Moravia. 1 – Hodonín; 2 – Blažovice; 3 – Petrov; 4 – Bzenec; 5 – Vanovice; 6 – Mušov; 7 – surroundings of Boskovice; 8 – Uherčice; 9 – Jaroslavice; 10 – Branišovice; 11 – Slavkov; 12 – Drásov; 13 – Hostákov. 1–5 – Denarius (triangle); 6–11 – as (full circle); 12–13 – unknown denomination (empty circle).

Obr. 2. Petrov, „Zadní pole od Plíží“. Hybridní suberátní imitace Augustova denáru. Měřítko 1 : 1, 2 : 1. Foto T. Zeman.

Fig. 2. Petrov, 'Zadní pole od Plíží'. Hybrid imitation of the denarius subaeratus of Augustus. Scale 1 : 1, 2 : 1. Photo by T. Zeman.

římského mincovního oběhu při každodenních ekonomických transakcích. Vůči objemu mincí ražených Římskou říší se jedná o minoritní zastoupení, např. v rámci provincií Panonie a Dácie dosahuje 1–3 % podle jednotlivých emitentů. Jako modelovou lokalitu je možné jmenovat Carnuntum, odkud je známo 206 plátovaných hybridů, z nichž téměř dvě třetiny pochází z 3. století. Jeden je ale z doby Augustovy a jeden Claudiův (Gaspar 2015, 68–70, Fig. 56).

Na Moravě jde zatím o nejstarší doklad římské hybridní ražby. O více než století mladší hybridní ražbou je denár císaře Hadriána z římské mincovny z neznámé lokality z Břeclavska, jehož averz reprezentuje některou z emisí s opisem HADRIANVS AVGVSTVS z let 125–134, zatímco reverz náleží mladší emisi s postavou obětující Salus nad oltářem s hadem z let 134–138 (Sejbal ml. 1988, 22). Augustův hybridní suberátní denár s místy odpadlým plátováním se nedávno objevil ve středních Čechách (nález ze srpna 2013 – Anonym 2013a). Také u něj došlo ke kombinaci busty císaře Augusta (ovšem nebarbarizované) hledící doprava na averzu se starším reverzním motivem Viktorie s palmovou ratolestí na kvadrize a opisem HISP.Q nahoře, převzatým z republikánského denáru L. Fabia Hispanensia z let 82–81 př. n. l. (RSC 5, Crawford 366/3, Sydenham 748g). Další příklad většího chronologického rozptylu použitých předloh na římských denárech poskytují dva exempláře z depotu 20 suberátů z areálu římského tábora na Mariánském náměstí v Kolíně nad Rýnem Rozdíl ražeb předloh na obou hybridních plátovaných denárech je téměř 40 let, averzní motiv pochází z denáru L. Furia Brocha z roku 61 př. n. l., zatímco reverzní motiv je z denáru císaře Augusta, raženého v letech 25–22 př. n. l. za monetáře P. Carisia v Hispánii (RIC 9a, RSC 397, BMC 289), se zobrazením městských hradeb a nápisem EMERITA nad bránou (Nuber 1974, s. 76–78, Taf. 6: 17–18).

Samostatnou kapitolou je termín „barbarizace“ či ražené „barbarské napodobeniny“ římských mincí. Automaticky jsou za jejich autory považováni příslušníci místního obyvatelstva oblastí za hranicemi římských provincií, na jejichž území se tyto mince nachází. Zajímavou úvahu nad možnými pracovními

postupy při jejich výrobě představil nedávno A. Dymowski v souvislosti s nálezem dvou imitací římských denárů Antonina Pia a Marka Aurelia z lokality Inowroclaw ve středním Polsku. Fyzické rysy obou císařů jsou výrazně pozměněné. Jejich stylová podobnost se standardními emisemi ukazuje na improvizaci barbarského řemeslníka, který nejspíš razidla k jejich výrobě mechanicky zkopíroval z originálních mincí. Razidla vyrobená tímto způsobem potom mají plytký a rozmazaný reliéf, který byl navíc technikou rytí opakovaně barbarským řemeslníkem opravovaný. Nekvalitní razidla měla potom za důsledek narušení mincovních obrazů a opisů, což je označováno za hlavní markanty barbarizace ražeb (Dymowski 2018, 31). Jiří Militký (2013, 63) rozlišuje dvě kategorie takových mincí. Ve shodě s výše uvedeným mluví o barbarských napodobeninách a odlišuje je od tzv. iregulerních ražeb, které vznikaly přímo na území římských provincií, často vyrobené z kvalitního kovu. Termín „barbarizace římských mincí“ se přitom obecně používá také ve většině severních a západních římských provinciích (Galie, Raetie, Germanie, Britanie) pro imitace oficiálních ražeb, které byly nepochybně v oběhu spolu a byly oficiálními orgány přinejmenším tolerovány, neboť jejich emitenty zde byly kromě soukromých osob také armáda či městská správa. První ze tří největších časových ohnisek barbarizování římských mincí, které vznikají jako reakce na nedostatek mincí vinou vojenských akcí, znehodnocení kvality mincí, uzavření mincoven nebo snížení mincovní produkce, nastává v období kolem poloviny 1. století. Nutno ovšem konstatovat, že v tomto prostoru se jedná především o nominály měděné/bronzové, u nichž se barbarizace pojí také s fenoménem jejich dělení v reakci na nedostatek mincí nižší hodnoty (Wigg-Wolf 2004, 55–66).

Z Moravy je jako nejstarší barbarská imitace uváděn denár rodu Sentia s nejednotným datováním ve starší literatuře (ražba je uváděna kolem roku 89 př. n. l. nebo kolem roku 15 př. n. l.) z hromadného nálezu šesti republikánských mincí z Hodonína – škrobárny, objeveného roku 1893 (Skutil 1927, 119; Červinka 1946, 151; Pochitonov 1955, 207, č. 845). Revizí tohoto exempláře v numismatické sbírce MZM (inv. č. 200283) je možné potvrdit, že se jedná o barbarskou napodobeninu. Rozměry i váha mince jsou srovnatelné s originály (17,92/18,84 mm; 3,164 g), mincovní obraz Saturna v jízdě na kvadrize na reverzu

Obr. 3. Hodonín, škrobárna – imitace denáru Lucia Appuleia Saturnina. Numismatická sbírka Moravského zemského muzea. Měřítko 2 : 1. Foto T. Zeman.

Fig. 3. Hodonín, starch factory – barbarian imitation of denarius of Lucius Appuleius Saturninus. Numismatic collection of the Moravian Museum. Scale 2 : 1. Photo by T. Zeman.

je poněkud schematizovaný a v exergu se nachází barbarizovaný opis ULTVGW s tečkou nad prvním písmenem, který nejspíše imituje původní legendu L·SATVRN. Averz představuje zřetelný motiv bohyně Romy v přílbě doleva (obr. 3). V žádném případě tedy předlohou této imitace nemohl být denár L. Sentia, ale je jí nepochybně denár Lucia Appuleia Saturnina z roku 104 př. n. l. (Crawford 317, Sydenham 578a, BMC 1523–1557). Z území Čech je časově nejbližším příkladem barbarské napodobeniny denár typu Gaius/Lucius z Čimelic-Krsic nebo imitace denáru blíže neurčitelného panovníka 2. století z Prahy-Bohnic (Militký 2013, 63–64, 106, 261, obr. 1: 1a/1, 38: 709). Zajímavá situace se v tomto ohledu vyskytla na středním Slovensku. V hromadném nálezu republikánských denárů ze Žiliny (100 ks), z něhož se zachovalo pouhých 30 mincí, byly až na jednu regulérní ražbu C. Postumia (74–73 př. n. l.) obsaženy samé barbarské napodobeniny denárů z let 78–58 př. n. l. Více než polovina z nich jsou imitace denárů L. Roscia Fabata z roku 58 př. n. l. (Kolníková 1972, 50).

Za současného stavu poznání se jako oblastí barbarika s nejčastějším výskytem hybridních suberátů nebo barbarských napodobenin jeví naddunajská část Dolního Rakouska. Všechny byly objeveny prospekci v povrchových vrstvách germánských sídlišť. Většinou jsou mladšího data (2. století až polovina 3. století). Namátkou je tak možné jmenovat dva hybridní suberátní denáry z Drösingu – Antonina Pia raženého pro Marka Aurelia (avers RIC 7a, revers RIC 415c – Jedlicka, Schmidt 1997, 842) a Septimia Severa a Caracalla pro Getu (avers s opisem P SEPTIMIUS GETA CAEST, revers se zrcadlově obrácenou Romou sedící na štítu – Nebehay, Stuppner 1989a, 221), hybridní suberátní denár císaře Caracally po roce 202 z Jedenspeigenu (avers RIC 318a, revers RIC 363b pro Plautilla – Adler, Nowak 1989a, 228) nebo hybridní suberátní denár Elagabala, raženého po roce 221 v Římě (avers RIC 71d – Caracalla, revers RIC 146 – Elagabal) z Ringelsdorfu (Stuppner 1991, 306). V případě barbarských napodobenin je možné uvést příklad z germánského sídliště v Drösingu – imitace sestercia Septimia Severa (Nebehay, Stuppner 1989b,

Obr. 4. 1 – Vanovice – drachma Fraatese IV. Denáry typu Gaius/Lucius; 2 – Vanovice; 3 – Bzenec, „Bažantnice“; 4 – Bzenec, „Bažantnice – suberát / litá napodobenina. Měřítko 1 : 1, 2 : 1. Foto by J. Mackerle (1–2), T. Zeman (3, 4).

Fig. 4. 1 – Vanovice – drachm of Phraates IV. Denarii of the Gaius/Lucius type; 2 – Vanovice; 3 – Bzenec, „Bažantnice“; 4 – Bzenec, „Bažantnice“ – suberatus/cast imitation. Scale 1 : 1, 2 : 1. Photo by J. Mackerle (1, 2), T. Zeman (3, 4).

223) nebo z provinciálního prostředí barbarskou napodobeninu republikánského denáru C. Servilia z roku 136 př. n. l. (Sydenham 525, Crawford 239/1) z Purkersdorfu (Adler, Nowak 1987, 244). Nedávno byly zveřejněny také barbarské imitace římských mincí v řádu jednotek ze Slovenska (netypická je zejména měděná napodobenina denáru Antonina Pia z výbavy bohatého ženského kostrového hrobu přelomu 3. a 4. století z Cejkova) a o něco málo více suberátů z kvádské oikumeny na jihozápadním Slovensku s nižší intenzitou výskytu než v podunajských provinciích (Stoklas 2017a, 21–24, obr. 3–5).

Specifickým územím, kde ve velkém probíhala imitace římských, zejména republikánských mincí, je Dácie. Kombinace různých mincovních obrazů byla potvrzena na jednom exempláři obsaženém v depotu republikánských denárů z roku 2018 v Peštiš v Rumunsku. V tomto souboru 379 denárů končícím ranými emisemi Augusta z let 19–4 př. n. l. se objevila jedna hybridní ražba. Shodné rysy s petrovským exemplářem nacházíme zejména v chronologické rozdílnosti předloh averzu a reverzu mince. Její averz s ověčenou hlavou Libera/Baccha je okopírován z denáru C. Vibia Vara z roku 42 př. n. l., reverzní motiv Herkula ve lví kůži hrajícího na lyru pochází z denáru Q. Pomponia Musy z roku 66 př. n. l. Denár byl vyražen pomocí různých tzv. cestovních matric, rozdíl mezi oběma použitými mincovními motivy je téměř 25 let (Gäzduc et al. 2020, 38–39, Fig. 1–4). Mladší příklad hybridní imitace denáru nejspíše lokálního původu je možné jmenovat z povrchové prospekce na malém pohřebišti przeworské kultury v Osiny v centrálním Polsku. Vyjma evidentní nesmyslné pseudolegendy na obou stranách mince (nápis imitující latinu) zde nalezený denár kombinuje barbarizovanou imitaci poprsí pravděpodobně Faustiny mladší na averzu s postavou stojícího boha Marse s kopím a štítem na reverzu. Reverzní mincovní obraz Marse se sice vyskytuje na antoninovských ražbách, nikdy však na denárech císařoven. Jde tedy o hybridní kombinaci mincovních obrazů ze dvou různých typů denárů, i když časově současných, tj. po roce 161 (Romanowski 2015, 117–121, Pl. 1: 1).

2.2 Denáry typu Gaius/Lucius

Průlomem v obrazu poznání distribuce Augustových stříbrných ražeb mimo římské území se mohou stát nové objevy na polykulturním sídlišti s archeologickými doklady osídlení od pozdní doby bronzové po stěhování národů v Bzenci „Bažantnici“ (okr. Hodonín). Intenzivní povrchové sběry s pomocí detektorů kovů, které zde probíhaly od roku 2015, přinesly zajímavou kolekci kovových a skleněných předmětů (spony, náramky, závěsky, součásti opasek aj.) včetně 38 římských mincí a šesti keltských obolů typu Němčice-Roseldorf.² Většinu římských mincí reprezentují stříbrné a bronzové nominály od Vespasiána po Konstantinovce. Osm exemplářů náleží republikánským denárům v chronologickém rozptylu od suberátu Cn. Domitia Ahenobarba (128 př. n. l.) po otřelý denár L. Livineia Regula (42 př. n. l.). Mezi tyto dvě skupiny se vklíní dvě Augustovy mince nalezené v letech 2021–2022.

Vzhledem k jedinečnosti obou nálezů byla provedena série analýz prvkového složení,³ které ukázaly, že pouze jeden denár je originální ražbou (obr. 4: 3), zatímco druhý představuje suberát nebo litou napodobeninu (obr. 4: 4). U prvního denáru (kat. č. 4a) byla pomocí hydrostatické zkoušky zjištěna hustota 10,4731 g·cm⁻³, což za předpokladu, že se jedná o binární slitinu mědi a stříbra, představuje obsah stříbra v minci 98,7 ± 0,1 % až 97,76 ± 0,14 %. K alespoň dílčímu ověření byla tato metoda kombinována s XRF analýzou. Byly zahrnuty prvky, které reprezentují aktuální složení povrchu, tj. včetně prvků souvisejících s korozními produkty, ale bez prvků souvisejících s kontaminací

povrchu zeminou (tab. 1). Kovové prvky reprezentující pouze složení slitiny mince jsou: měď, stříbro, zlato, olovo a bismut (tab. 2). Ryzost mincovní slitiny, stanovená pomocí hydrostatické zkoušky, je v podstatě shodná s ryzostí určenou pomocí XRF. Důvodem shody obou metod je skutečnost, že Augustovy denáry byly raženy z vysoce kvalitního stříbra (95–98 % – viz Pense 1992; případně 98,17 až 99,77 % – viz Estiot, Aymar 2001/2002, 159–160, Tabl. 2; Butcher, Ponting 2005, 175–178, tab. 1). V takových případech se složení povrchové vrstvy příliš neodlišuje od složení kovu uvnitř mince, a tudíž ani od složení celkového.

	S	Cl	Br	Cu	Ag	Au	Pb	Bi
	%	%	%	%	%	%	%	%
averz	16,40	22,99	0,285	0,136	58,80	1,328	0,0449	0,0273
	0,04	0,03	0,002	0,002	0,08	0,007	0,0011	0,0010
reverz	8,79	19,25	0,588	0,144	69,99	1,155	0,0475	0,0294
	0,03	0,03	0,002	0,002	0,10	0,006	0,0012	0,0010
průměr	12,59	21,12	0,436	0,140	64,39	1,241	0,0462	0,0284
	0,04	0,03	0,002	0,002	0,10	0,007	0,0012	0,0010

Tab. 1. Bzenec, „Bažantnice“ (kat. č. 4a) – výsledky povrchové XRF analýzy.⁴

Tab. 1. Bzenec, 'Bažantnice' (cat. No. 4a) – results of surface XRF analysis.

	Cu	Ag	Au	Pb	Bi
	%	%	%	%	%
averz	0,226	97,45	2,20	0,0745	0,0453
	0,004	0,13	0,01	0,0019	0,0016
reverz	0,202	98,07	1,62	0,0665	0,0412
	0,003	0,14	0,01	0,0016	0,0014
průměr	0,214	97,76	1,91	0,0705	0,0432
	0,004	0,14	0,01	0,0019	0,0016

Tab. 2. Bzenec, „Bažantnice“ (kat. č. 4a) – výsledky XRF analýzy slitiny mince.

Tab. 2. Bzenec, 'Bažantnice' (cat. No. 4a) – results of XRF analysis of coin alloy.

Odlitek či napodobenina denáru RIC 207 z Bzence (kat. č. 4b) obsahuje pouze 18,8 ± 0,1 % až 27,89 ± 0,06 % stříbra ve slitině a pomocí hydrostatické zkoušky (Kraut, Stern 2000) byla zjištěna jeho hustota 9,1250 g·cm⁻³. Odlupující se vrstva pokovení na povrchu ukazuje na pravděpodobné postříbření odlitého bronzového jádra. Provedená XRF analýza (tab. 3, 4) prokázala významnou přítomnost mědi a cínu, mince by tedy mohla být vyrobena ze slitiny na bázi bronzu. Bez provedení dalších chemických analýz však nelze spolehlivě rozhodnout, zda je zkoumaný denár vyroben ze složitější slitiny obsahující příměs stříbra, anebo zda se jedná o minci s jádrem ze slitiny obecných kovů (mědi a cínu) překryté na povrchu vrstvičkou stříbra. Vizualní posouzení svádí k poměrně přímočarému a zdánlivě evidentnímu závěru, že na povrchu mince se nachází tenká vrstva pokovení. Pokud by tomu tak skutečně bylo, vrstva stříbra na povrchu mince nebude ve skutečnosti příliš silná, jak se lze snadno přesvědčit výpočtem.⁵ Pokud porovnáme množství stříbra v suberátním denáru ($m_{Ag} = 0,188 \times 2,5633 = 0,4819$ g) s množstvím stříbra v oficiální ražbě ($m_{Ag} [min] = 0,95 \times 3,9 = 3,705$ g; $m_{Ag} [max] = 0,98 \times 3,9 = 3,822$ g), je množství stříbra v suberátu o přibližně 87 % nižší než v oficiální ražbě. Co se obsahu stříbra týká, jeden oficiální denár odpovídal zhruba osmi denárům suberátním/odlétaným.

	P	S	Cl	Cu	Zn	Ag	Sn	Pb
	%	%	%	%	%	%	%	%
averz	6,43	7,19	5,99	37,66	0,0068	19,82	22,59	0,310
	0,05	0,03	0,02	0,05	0,0027	0,04	0,05	0,003
reverz	5,71	8,40	2,84	26,75	0,0205	26,84	28,96	0,479
	0,04	0,03	0,01	0,05	0,0024	0,05	0,07	0,004
průměr	6,07	7,80	4,42	32,20	0,0136	23,33	25,77	0,394
	0,05	0,03	0,02	0,05	0,0027	0,05	0,07	0,004

Tab. 3. Bzenec, „Bažantnice“ (kat. č. 4b) – výsledky povrchové XRF analýzy.

Tab. 3. Bzenec, 'Bažantnice' (cat. No. 4b) – results of surface XRF analysis.

	Cu	Ag	Au	Sn	Pb
	%	%	%	%	%
averz	45,82	24,12	1,12	27,48	1,47
	0,07	0,05	0,01	0,06	0,01
reverz	31,56	31,67	0,89	34,17	1,71
	0,06	0,06	0,01	0,09	0,01
průměr	38,69	27,89	1,01	30,82	1,59
	0,07	0,06	0,01	0,09	0,01

Tab. 4. Bzenec, „Bažantnice“ (kat. č. 4b) – výsledky XRF analýzy slitiny mince.

Tab. 4. Bzenec, 'Bažantnice' (cat. No. 4b) – results of XRF analysis of coin alloy.

V obou případech se jedná o denáry ražené oficiálně v mincovně v Lugdunu pro Augustovy vnuky Gaia Caesara a Lucia Caesara od roku 2/1 př. n. l. Typologicky obě mince náleží do hlavní skupiny ražeb typu Gaius/Lucius, kam jsou řazeny aurei RIC 206 a 209 a denáry RIC 207 a 210. Výrazně se tím rozšiřuje dosavadní nálezový stav, neboť dosud byl z Moravy znám pouze jediný denár typu Gaius/Lucius z Vanovic na Boskovicku (Pochitonov 1955, 210, č. 861; Mackerle 1957, 89, tab. 23: 9), a to stejného typu RIC 207 (obr. 4: 2).

Augustus, sám bez mužských dědiců, si již v roce 17 př. n. l. pro prosazení nároků vlastní rodiny Juliů vybral za své nástupce malé syny jeho dcery Julie starší a Marka Vipsania Agrippy, které adoptoval. Roku 5 př. n. l. byl Gaius Caesar jmenován předákem mládeže (princeps iuventutis), vykonával úřad kněze (pontifex) a následně byl designován konzulem; v roce 2 př. n. l. se titulu předáka mládeže a konzula dočkal také Lucius Caesar, jenž byl zároveň augurem. Ve stejném roce obdržel Augustus od senátu čestný titul „otec vlasti“ (Pater patriae). To je základní historický rámec a indície, které vedou badatele ke shodě, že počátek ražby zlatých a stříbrných mincí s reverzním motivem typu Gaius/Lucius je třeba klást do let 2–1 př. n. l. Samotný císař Augustus byl prý odpovědný za výběr motivu mincovního obrazu na reverzu, tj. stojící mladí princové v tóze s čestnými symboly jezdeckva. Jejich natažené ruce spočívají na kruhových stříbrných štítech postavených na zemi před nimi, za štíty jsou dvě stříbrná kopí směřující diagonálně nahoru. U hlav obou princů jsou vyobrazeny atributy vykonávaných úřadů (Gaius simpulum/naběračka, Lucius lituus/zakřivená augurská hůl či válečná trubka). Oba mladí muži jsou typizovaní, reprodukováni bez konkrétních rysů, zobrazení je vysvětleno opisem v exergu C(aius et) L(ucius) CAESARES designovaní pro úřad konzulů a předáků mládeže (princeps iuventutis). Tento titul existoval již v pozdní republice s jiným významem, Augustus jej transformoval

do institucionálního statutu vůdců organizovaného jezdeckva. Augustus jako princeps senatus tak oficiálně ustanovil své mladé následovníky, aby se v budoucnu stali prvními mezi římským lidem. Postavy Gaia a Lucia jako Augustových synů na pojednáváných mincích jsou nejspíše volnou asociací a reminiscencí postav dvou Dioskurů jako synů Jupitera (připomínají pózu Dioskurů na denáru L. Memmia z let 109–108 př. n. l. – Crawford 304/1; Sydenham 558), kteří byli po smrti zbožštěni. Spojení titulu princeps iuventutis s božstvy ztělesňujícími bratrskou lásku mělo posílit jejich vnímání jako válečných hrdinů a patronů římského jezdeckva a armády a zachránců římského lidu (Horster 2011, 75–86). Až na výjimky je v zobrazení důrazně zachovávána seniorita a vyšší postavení Gaia (ať už je stojící vpravo nebo vlevo), která je vyjádřena výrazným detailem – jeho štít je zobrazen v popředí, před štítem mladšího bratra. Pečlivé dodržování protokolu reverzního zobrazení je právě typické pro hlavní skupinu denárů Gaius/Lucius (souhrnně k dané problematice Werz 2016, 17–20; 2018, 171–173, Abb. 6, 7; 2020, 101–103, Abb. 5). Tento úzus je dobře pozorovatelný na srovnávací kolekci ražeb typu Gaius/Lucius ze systematické sbírky numismatického oddělení Moravského zemského muzea (obr. 5).

Mladší emise vedlejší skupiny denárů (RIC 211 a 212) mají mezi symboly obou bratrů na reverzu vloženo písmeno/číslici X a v popředí je většinou vyobrazen kulatý štít, který drží postava vpravo a nad ním je umístěn lituus místo simpula. Má se obecně za to, že tato odchylka má chronologický význam, tedy exempláře nesoucí X byly raženy až v období po smrti Gaia Caesara. Starší bádání je kladlo mezi léta 4–13 n. l., přičemž X mělo být kontrolní značkou pro rozlišení pozdějších ražeb. Současné bádání se přiklání k názoru R. Wolterse, který výklad číslice X spojil s vydáním zákoníku Lex Valeria Cornelia v roce 5 n. l., jenž zavedl orgán 10 centurií senátorů a jezdců, kteří měli vybírat vhodné kandidáty pro posty konzulů a prétorů. Pět z těchto centurií bylo pojmenováno po Gaiovi a pět po Luciovi. Denáry označené X by tedy měly být pamětními emisemi vyraženými po smrti Gaia a Lucia v roce 5 n. l. či o něco později buď v Lugdunu nebo v Římě (Wolters 2002, 305, 311). Pro jejich datování je důležitý i fakt, že denáry s písmenem/číslicí X chybí bez výjimky ve všech římských sídlištích na pravém břehu Rýna, která byla opuštěna v roce 9 po bitvě v Teutoburském lese. Do určité míry je tato teorie podporována metrologickými hodnotami mincí i na nich provedenými metalografickými analýzami (souhrnně viz Woytek, Blet-Lemarquand, 2017, 190–193).

Je nutné se ještě vrátit k dataci denárů typu Gaius/Lucius hlavní série. Na počátku jejich ražby panuje v numismatické literatuře již obecná shoda, tj. na přelomu let 2/1 př. n. l. (Fischer 1981, 35; Giard 1983, 43–45; Berger 1996, 13; Kehne 2000, 47–48; Wolters 2001, 46–48; 2002, 298; Werz 2016, 18–19). Problematické je datum ukončení jejich mincování. Obecně jsou emise aureí a denárů C. L. CAESARES určené pro peněžní potřeby armády v provinciích velmi početné. K ražbě mincí stačil tříčlenný tým. Ten byl schopen vyrazit za hodinu kolem 450 stříbrných mincí o průměru 22 mm a tloušťce 3 mm. Podle nestejnoměrné pracovní intenzity s pracovní dobou 10 hodin denně a pracovní kapacitou 24 dní v měsíci byl jeden tým schopný vyrobít měsíčně zhruba 96 000 mincí. Souběžně v činnosti bylo 10, ale i 100 tříčlenných týmů, teoreticky tak lze vyrazit 960 000 až 9 600 000 mincí měsíčně (Werz 2018, 174). Vychází to ze skutečnosti, že mezi léty 8 př. n. l. až 13 n. l. se jiné typy mincí z drahých kovů nerazily, přestože římská armáda spotřebovala obrovské peněžní zdroje během panonského povstání i během přeskupování sil na Rýnu po Varově porážce. Ty by tak musely být hrazeny z běžných daňových příjmů nebo ze zásob starých mincí (Wolters 2000, 95; 2002, 312). Jako logický konec ražeb

Obr. 5. Mince typu Gaius/Lucius. Systematická sbírka Numismatického oddělení Moravského zemského muzea. Měřítko 1 : 1. Foto T. Zeman.

Fig. 5. Coins of the Gaius/Lucius type. Systematic collection of Department of Numismatics, Moravian Museum. Scale 1 : 1. Photo by T. Zeman.

mincí typu Gaius/Lucius se nabízí již rok 4 n. l. (smrt druhého z bratrů Gaia v Antiochii a následná adopce Tiberia Augustem). Řada badatelů se však přiklání k pokračování ražby mincí hlavní série (nejen vedlejší série s písmenem/číslicí X) jako emisí pamětních denárů s podobiznami zemřelých Gaia a Lucia až do zavedení dalšího denárového typu od roku 13/14 n. l. nebo v březnu 15 n. l., kdy je nahrazují denáry s motivem sedící Livie a jménem dalšího císařova adoptivního syna Tiberia (Fischer 1990, 352; Petráň 1995, 102; Berger 2004, 273; Woytek, Blet-Lemarquand 2017, 189).

Dominantním prostorem koncentrace denárů typu Gaius/Lucius je jednoznačně Porýní s nejvyšším výskytem v místě bitvy v Teutoburském lese (dnešní Kalkriese v Dolním Sasku) roku 9 n. l. (Berger 1996, 25–30, Abb. 16–19). Podle aktualizovaných průběžných zpráv do roku 2021 zde bylo objeveno v depotech a ojedinelých nálezích celkem 195 ks denárů typu Gaius/Lucius (108× RIC 207, 1× RIC 208, 28× RIC 210 a 58× nerozlišeno) doprovázených 18 aurei typu Gaius/Lucius (Berger 1996, 84–169; 2000, 20–45; Werz 2016, 16–17; Rappe, Fehrs 2017, 24; Zeisler 2020, 30, Abb. 3). Početně zastoupeny jsou denáry typu Gaius/Lucius rovněž v dalších augustovských vojenských táborech mezi Rýnem a Vezерou a na hornogermánsko-raetském

limitu – Haltern: 73 ks + 1 aureus, Seppenrade: 14 ks (Berger 1996, 70–71), Dorsten-Holsterhausen: 21 ks, z toho 20× RIC 207, 1× RIC 210 + 3× aureus RIC 206, Mainz: 11 ks (Ebel-Zepezauer 2003, 540, 552; Ilisch 2009, 127, 129, 131, Abb. 22: 2993, 2995, 3017), Köln: 12 ks (Nuber 1974, 67–69, Taf. 4: 25–32, 5: 33–36), Xanten: 9 ks, z toho 3 suberáty (Komnick 2015, 39–40), Novesium: 8 ks, z toho 4 suberáty (Chantraine 1982, 77–78, 186), Nijmegen: 8 ks, z toho 3 suberáty (Kemmers 2006, 62–63, tab. 3.2), Augst: 6 ks, z toho 3 suberáty (Peter 2001, 48, 289), Aventicum: 5 ks (von Kaenel, 1972, 66), Arae Flaviae: 4 ks + 1 aureus (Nuber 1988, 264, 285, 316, 324) nebo Waldgirmes: 3 ks (Wigg-Wolf 2009, 369). Kromě jižních oblastí s intenzivnějším výskytem denárů typu Gaius/Lucius, jako je centrální Galie, předalpská Galie a Hispánie, je pro poměry ve střední Evropě důležitá přítomnost těchto ražeb také v Ilyriku, Dalmácii a Panonii. Možnou geografickou spojnici s Podunajím směrem ze západu by mohla být oblast Norika s centrem na Magdalensbergu, kde byly nalezeny čtyři denáry (z toho jeden suberát) a jeden aureus typu Gaius/Lucius (Krmnicek 2010, 46, 370–371). V Ilyriku, Dalmácii, Moesii a Panonii bylo objeveno několik depotů republikánských denárů (Valpovo, Lički Ribnik, Kruševo, Viminacium, Tržišće – Dolenja Vas), které jsou ukončeny jedním až dvěma denáry typu

Gaius/Lucius (RIC 207 nebo RIC 210). Tradičně jsou interpretovány jako důsledek pronikání republikánských mincí z předalp-ské Galie po Augustových vojenských kampaních 35–33 př. n. l., 14–8 př. n. l. a 6–9 n. l. Se zpřesněním datace pozdních emisí denárů typu Gaius/Lucius byl stanoven *terminus post quem* pro ukládání těchto pokladů po roce 5–6 n. l., zatímco *terminus ante quem* vychází do poloviny druhé dekadý 1. století n. l. Středobodem této chronologie je velké povstání panonských kmenů v letech 6–9 n. l., které vyvolalo přesuny potřebných vojenských sil z Porýní a Raetie do dunajského prostoru (Bilic 2012a, 135–136; Dymowski 2016, 102, 115). Z jižního, dalmatsko-ilyrského prostoru se mohly ražby typu Gaius/Lucius směrem k severu, k dunajské hranici pohybovat podél Jantarové stezky, čehož důkazem může být významné obchodní středisko Strebendorf v Burgenlandu se dvěma denáry typu Gaius/Lucius, RIC 207 a RIC 207–212 (Schachinger, 2020, 125–126, tab. 2).

Nejdůležitějším výchozím obchodním a vojenským bodem směrem do středoevropského barbarika na římské straně Dunaje bylo Carnuntum. Vlastní legionářský tábor byl sice založen až za císaře Claudia, již v augustovském období zde byl ale Tiberiem zřízen opevněný zimní tábor. Z různých nálezových kontextů tak známe spoustu Augustových mincí. Celkem 4 aurei (3× RIC 206 a 1× RIC 209) a 18 denárů (13× RIC 207, 2× RIC 210, 1× RIC 211, 2× neuvedeno, z toho 1 suberát) jsou zastoupeny ražby typu Gaius/Lucius (Vondrovec 2007, 87, 89, 129, tab. 2.2, 2.19; Katalog, 34–35, 2046). Druhým důležitým římským geografickým bodem na dunajské hranici se jeví protilehlý Děvín, zde však až na jeden aureus denáry typu Gaius/Lucius chybí. Výskyt těchto mincí ve středoevropském barbariku je ještě vzácnější. V rakouské části dolního Pomoraví se nachází několik germánských sídlišť s nálezy augustovských mincí nebo časně římských spon, aurei nebo denáry typu Gaius/Lucius na nich však postrádáme. Ve slovenském Pomoraví se dosud objevil pouze jediný denár této emise (konkrétně RIC 210) bez bližších nálezových okolností v Malackách (Elschek et al. 2015, 78, Abb. 16: 16). Druhý slovenský exemplář denáru RIC 210 byl obsažen jako nejmladší mince v depotu 29 keltských mincí typu Velký Bysterec a Folkušová z hradiště Dolný Kubín – Velký Bysterec, tj. v sídelní oblasti Kotinů na Oravě (Pieta, Kolníková, 1986, 396, obr. 11: 13).⁶ Na Moravě nyní disponujeme dvěma denáry a jednou litou napodobeninou typu RIC 207. V Čechách žádný denár typu Gaius/Lucius objeven nebyl, vyjma jedné barbarizované napodobeniny z Čimelic-Krsic (okr. Písek) bez prověřených nálezových okolností (Milítký 2013, 52, 261, obr. 38: 709). Na lokalitě Poľaniec ve východním Polsku, v depotu 160 římských převážně republikánských denárů, reprezentuje nejmladší ražby sedm denárů Augusta z římské a lugdunské mincovny, mezi nimiž jsou jako závěrečné ražby tři denáry typu Gaius/Lucius (2× RIC 207, 1× RIC 212). Po jednom izolovaném denáru bylo objeveno v Siennici (RIC 207–208 nebo 210–212) nebo v Pidgajčiki na západní Ukrajině (RIC 207–208) – Dymowski 2016, 77–78, 272, image 135/145–147.

Suberáty, odlité napodobeniny nebo barbarické imitace denárů typu Gaius/Lucius, jsou vzhledem k objemu oficiálních ražeb zcela minoritní záležitostí. Napodobování označuje výrobu mince pomocí mincovních raznic nebo licích forem ve tvaru originální mince (také s použitím patrice) a vytvoření mincovního obrazu ručně (např. rytím) nebo záměrně upravování mechanické reprodukce vyobrazení a legend z původní mince. Obecně kopie nenesou žádné rysy barbarizace (Dymowski 2015, 151). Ve větším množství byly suberáty nebo napodobeniny denárů typu Gaius/Lucius zaznamenány v oblastech bezprostředně na východ od starého rýnského limitu a ve středním Polabí (Dymowski 2016, 116), a potom zejména v Zakavkazsku, na území dnešní Gruzie (Dymowski 2015, 152–153; Dymowski,

Myzgin 2021, 200–202), kde běžně doprovázejí jejich oficiální ražby. Na Moravě je nový exemplář z Bzence jediným případem a stejně tak výše zmíněný nález Čimelic-Krsic představuje soliterní výskyt v Čechách. Dvě barbarické napodobeniny byly nedávno nalezeny povrchovou prospekci na lokalitě Sarbinowo v západním Pomořansku, několik kilometrů východně od řeky Odry (současné hranice mezi Polskem a Německem). Obě mince mají barbarizované mincovní obrazy i legendy, byly nejspíše vyraženy různými páry raznic s různým stylem zpracování (Dymowski 2015, 152, 169). Není vyloučeno, že imitace denárů typu Gaius/Lucius mohou pocházet z nějaké předdunajské dílny a jejich posun dále do barbarika souvisí s pohyby polabských Germánů, tj. Markomanů (Dymowski, 2016, 117). Obecně jde o obtížně řešitelnou záležitost nejen pro ražby Augustovy, kdy soudobé imitace mohou vycházet z oficiálních i soukromých provinciálních dílen, ale mohly být odlévány také přímo v barbariku (o této činnosti máme zatím nejvíce dokladů z oblastí černjachovské kultury v pozdní době římské a také dáckých oblastí, které se v 1. a 2. století specializovaly na napodobování římských republikánských denárů).

V případě nového zjištění denáru RIC 207 a jeho lité napodobeniny v Bzenci spolu s dalšími osmi jednotlivě objevenými republikánskými denáry časového rozmezí 128–42 př. n. l. by bylo možné teoreticky uvažovat i o orbou rozvlečeném depotu, jehož závěrečnými mincemi před uložením mohly být právě denáry typu Gaius/Lucius. Jak již bylo výše pojednáno, jde o nejčastější nálezový kontext takového konvolutu stříbrných nominálů na jedné lokalitě v obou geografických oblastech jejich maximální koncentrace. Depoty republikánských denárů končící ražbami typu Gaius/Lucius jsou v Porýní spojovány s bitvou v Teutoburském lese roku 9 n. l., v Podunají potom s povstáním panonských a ilyrských kmenů a jejich pacifikací Tiberiem v letech 6–9 n. l. I v barbariku ukazují citované příklady (Dolný Kubín – Velký Bysterec, Poľaniec) na podobný způsob ukládání do země.

Zajímavou skutečností rovněž je, že ve Vanovicích na Blansku byla spolu s denárem typu Gaius/Lucius nalezena také dosud blíže neurčená stříbrná drachma parthského krále z arsakovské dynastie Fraatese IV. (38/37–2 př. n. l.; Pochitonov 1955, 210, č. 861). Na averzu je zobrazena hlava krále hledícího vlevo v „barbarském provedení“ s vlasy a vousy z kuliček a na reverzu je postava sedícího lučištníka a kolem něj opis v řečtině uspořádaný do čtverce (obr. 4: 1). V rukopisu J. Mackerleho se zachovala fotografie drachmy z obou stran (Mackerle 1957, 89, tab. 23: 10), je možno ji tudíž přesně numismaticky klasifikovat.

Její přesný popis je následující:

Vanovice, „Tříčtvrtné“, okr. Blansko

Parthia, Fraates IV. (38–2 př. n. l.), Ecbatana, drachma, 38–2 př. n. l.

Av.: vousatá hlava krále s diadémem doleva, vpravo za hlavou letící orl, který drží v zobáku věnec.

Rv.: ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΒΑΣΙΛΕΩΝ ΑΡΣΑΚΟΥ ΕΥΕΡΓΕΤΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ ΕΠΙΦΑΝΟΥΣ ΦΙΛΕΛΛΗΝΟΣ; lučištník sedící na trůnu doprava, v ruce drží luk nad monogramem A.

Ag; – g; 19,0 mm.

Ref.: Sellwood 52.10, Shore 276–283.

Spoluvýskyt drachmy Fraatese IV. s Augustovým denárem pro Gaia a Lucia Ceasara je o to zajímavější, že pochází z oblasti, kde se obě mocné starověké říše dlouhodobě vojensky konfrontovaly. Římsko-parthské války probíhaly s přestávkami od roku 54 př. n. l. do roku 20 př. n. l. Jablkem sváru bylo vždy prosazení vlastního politického vlivu v Arménii (římský klientský stát od roku 69 př. n. l.) a Sýrii (římská provincie od roku

64 př. n. l.). Sám Fraates IV. vedl dlouhou válku s Augustem mezi lety 30–20 př. n. l. a teprve po deseti letech uzavřel mírovou dohodu, stvrzenou posláním svých čtyř synů do Říma na vychování. Zemřel v roce 2 př. n. l., kdy byl zavražděn vlastním synem Fraatem V. a svou manželkou Musou (Olbrycht 2021a). Vzpourou podporovanou Parthy byl krátce po jeho smrti v roce 1 př. n. l. z Arménie vypuzen profírský král Artavasdés III. i s římskými jednotkami určenými na jeho podporu a moci se chopil Tigranes IV. Augustova diplomatická korespondence s Fraatem V. nezabrala, proto se nakonec rozhodl roku 1 n. l. vyslat jednadvacetiletého prince Gaia Caesara, aby situaci v Arménii vojensky vypořádal. Ani jedna ze stran se však nechtěla pustit do otevřené války. Během pobytu Gaia Caesara v Sýrii došlo k jeho osobnímu setkání s Fraatem V. na jaře nebo začátkem léta roku 2 n. l. na ostrově v Eufratu, zatímco jejich armády tábořily na protilehlých stranách řeky.⁸ Setkání Fraata V. s Gaiem bylo ve vztazích Říma s Parthií bezprecedentní událostí, neboť ceremoniál zdůraznil rovnost obou stran. Byla uzavřena mírová dohoda (foedus). Řím uznal Fraata V. za krále a Augustus pravděpodobně slíbil, že jeho nevlastní bratři, synové Fraata IV., zůstanou v Itálii. Tigranes IV. byl potvrzen za krále Arménie a Parthové se zavázali nezasahovat do arménských záležitostí. Dohoda Gaia Caesara s Fraatem V. se již záhy ukázala jako nedržitelná kvůli nestabilní situaci v Arménii a rostoucímu politickému napětí v Parthii. Ještě během léta roku 2 n. l. padl v boji Tigranes IV. a následoval rychlý římský zásah, kdy Gaius Caesar spolu s novým římským kandidátem na trůn Ariobarzanesem vojensky vpadli do Arménie, kde narazili na poměrně silný odpor. Při dlouhém obléhání pevnosti Artagira v povodí Horního Eufratu, které velel Parth zvaný Addon, byl Gaius 9. září roku 3 n. l. těžce zraněn. Pevnost přesto dobyl a stejně jako Augustus přijal titul imperátora, zatímco Ariobarzanes byl ustanoven arménským králem. Na zpáteční cestě do Říma však 21. února roku 4 n. l. podlehl svým zraněním v malém pobřežním městě Limyra v Lýkii (dn. Turecko). Na jeho počest zde byl Augustem vystaven monumentální mramorový kenotaf. Jeho výstavba trvala více než 5 let, slavnostně otevřen byl v roce 10 n. l. (k památníku a východnímu tažení Gaia Caesara viz Borchhardt 2002, 100–106, Abb. 13; Luther 2010, 103–127). Gaiovo tělo bylo převezeno do Říma, kde byl spálen na Martově poli a pohřben v Augustově mauzoleu (Olbrycht 2021b).

Vzhledem k politickým událostem, které obě dvě mince spojuje, není vyloučeno, že se na místo nálezu dostaly současně. S určitostí to bohužel konstatovat nejde, protože se jedná o starší nestratifikovaný povrchový nález bez známých náleзовých okolností nebo doprovodných archeologických artefaktů a obě mince jsou dnes v soukromé sbírce. Nemusí jít přitom o ojedinělé nálezy, ale o součást hmotné kultury některého z germánských sídlišť. Ze starších i novějších povrchových sběrů je z jihovýchodní a východní části katastru Vanovic doloženo fragmenty germánské i římsko-provinciální keramiky osídlení, které lze datovat nejdříve do první poloviny 2. století, tedy minimálně o století později než zmiňované ražby (Vích 2008, 154, 157–158, obr. 3, 4, 5: 1–20, 6: 10, 7: 2, 3, 8, 13). Chronologicky současné nálezy však byly zaznamenány v katastru obcí jižně sousedících s Vanovicemi: Paměťice (spona A 2a), Sudice (zlomek plaňanského poháru, serratus Mannia Aquillia z roku 71 př. n. l. – Crawford 401/1; Sydenham 798 s Vespasianovou kontramarkou MP VES s ligaturou prvních čtyř písmen⁹ a legionářský denár Marka Antonia z let 32/31 př. n. l.) a Šebetov (zlomek teriny s radélkovým meandrem a republikánský denár Marka Volteia z roku 78 př. n. l. – Crawford 385/2, Sydenham 775) – Droberjar, Vích 2009, 242–243, obr. 2: 1, 8; Militký, Vích 2011, 290–292, tab. 2; Jarůšková, Štof 2014, 222, 360, obr. 88, 171: 2–4; Droberjar, Jarůšková 2017, 83–84.

2.3 Augustovy měděné nominály

Nedostatek bronzových mincí v období pozdní republiky, které byly základem každodenních obchodních transakcí, vyřešil císař Augustus v rámci své měnové reformy římského mincovnictví roku 23 př. n. l., kdy nechal centralizovaně ve velkém objemu razit právě tyto nominály nejen v Římě, ale i v nově zřízených provinciálních mincovnách. Mincování císaře Augusta bylo díky zdokonalení technik rafinace surové mědi založeno na použití velmi čisté mědi, která byla výsledkem míchání kovu z jednotlivých rudních ložisek v jižním Španělsku, na Sardinii a částečně v Toskánsku. Prvotní míchání probíhalo tavením v nístějových pecích ještě v dobývacím prostoru, finální potom přímo v mincovnách (Klein et al. 2004, 479).

Tato situace se odráží nepřímo také na Moravě, kde téměř dvě třetiny Augustových mincí reprezentují ražby měděné/bronzové. Až na dva neznámé nominály (Drásov, Hostákov) se jedná výhradně o asy (9 ks). Tato situace analogicky kopíruje

Obr. 6. Augustusovy bronzové nominály z Moravy. 1 – Boskovicko; 2, 4, 5 – Jihomoravský kraj; 3 – Mušov, „Neurissen“. Měřítko 1 : 1. Foto T. Zeman (1); neznámý autor (2, 4, 5); O. Šedo (3).

Fig. 6. Bronze denominations of Augustus from Moravia. 1 – Surroundings of Boskovice; 2, 4, 5 – South-Moravian region; 3 Mušov, 'Neurissen'. Scale 1 : 1. Photo by T. Zeman (1), unknown authors (2, 4, 5), O. Šedo (3).

stav oběživa v podunajských provinciích, kde asy podle regionu dosahují četnosti od 61 % do 89 % (Bilić 2012b, 375–376, 384). V rámci mincovnictví celé julsko-klauidijské dynastie bylo v Panonii v oběhu 70–80 % asů, zatímco například denárů bylo pouze 5 % (Miškec 2005, 1005–1006). Modelovým příkladem může být poměrně detailně zpracované mincovní spektrum v Carnuntu, kde asy v rámci Augustových ražeb představují 74 % nálezů (Vondrovec 2007, 91, tab. 2.3). Absolutní převahu mincmistrovských asů z mincovny v Římě za Augusta dokládá situace na Magdalensbergu v Noriku (Krmnicek 2010, 47, tab. 13). Geografické rozmístění mincmistrovských asů odhaluje jejich maximální koncentraci podél Rýna v Raetii, v Carnuntu a v jihozápadněalpšském předhůří (Werz 2020, 107–108, Karte 31–33). Také nečetné moravské nálezy potvrzují dominanci ražeb asů z římské mincovny, které byly mezi lety 23–6 př. n. l. realizovány pod dohledem kolegia tří mincovních úředníků (tresviri monetales) navazujících na republikánské tradice, jejichž jméno se objevuje na reverzech měděných mincí jejich funkčního období. Tito monetáři měli za úkol dohled nad technickým provozem mincovny a jeho personálem a byli ve své funkci obměňováni po roce (Wolters 1999, 81–82; Küter 2011, 765–771). Nejstarším zástupcem je as z neznámé lokality na Boskovicku se jménem C. Asinia Galla, členompátého triumvirátu mincovních úředníků z roku 16 př. n. l. (obr. 6: 1). Druhou skupinu představují asy M. Salvia Otha z Jaroslavice a M. Maecilius Tulla (?) z neznámé jihomoravské lokality (obr. 6: 2) z jedenáctého triumvirátu monetářů z roku 7 př. n. l. Také zde můžeme najít paralelu v Carnuntu, kde mezi asy počtem dominují právě ražby těchto monetářů (Vondrovec 2007, 93, tab. 2.5). Další dva asy nelze kvůli špatně zachovalým reverzním opisům připsat konkrétně některému z mincovních úředníků. Mince nalezená při archeologickém výzkumu v trati „Neurissen“ u Mušova v roce 1993 (obr. 6: 3) pochází bohužel ze sekundárního nálezového kontextu, z přemístěné ornice zhruba 2,5 m od časně římské pece (kont. č. 305). V jejím širším okolí se jako doprovodné nálezy objevovaly jen keramické střepy z velkomoravského a mladohradištního období, bez jakýchkoliv vazeb na augustovské aktivity (Šedo, Kolníková 2007, 175, obr. 1: 1). Již dříve byla na jiném místě úpatí návrší Burgstall identifikována obdobná situace, a to přítomnost republikánského denáru A. Postumia Albina z roku 81 př. n. l. (Crawford 372/2; Sydenham 746) mezi milodary slovanského kostrového hrobu (Jelínková 1999, 28, tab. CVIII: 6). Měděné ražby kolegií mincovních úředníků z římské mincovny nejsou příliš početné ani v sousedních oblastech germánské sídelní oikumeny. Na jihozápadním Slovensku bylo sice nalezeno 16 exemplářů (13× Děvín, 1× Malacky, 1× Trnava-Modranka a 1× Dolná Krupá), převážně však pochází z Děvína s doloženou římskou posádkou (Stoklas 2018, 38, 40, 43–45, tab. 1: 3–7, 10, 2: 29–32; Kolníková 2021, 243, 250; Prohászka 2021, 98). V Dolním Rakousku bylo zaznamenáno šest ražeb (3× Sierndorf an der March, 2× Drösing, 1× Katzelsdorf), tři určitelné kusy jsou shodné s monetáři moravských nálezů, tj. C. Asinius Gallus a M. Salvius Otho (Dembski 1984, 352; Adler, Nowak 1989b, 245).

Zajímavým objektem k podrobnějšímu zkoumání se jeví setřelý as neurčitelného monetáře z Branišovic, který má přes císařovu hlavu na averzu umístěnou kontramarku v obdélníkovém rámečku (obr. 7). Značka není umístěna ve shodě s orientací původní ražby, ale je provedena stranově obráceně, a je potřeba ji číst zleva doprava při otočení mince. Uvnitř obdélníkového pole je vyražena kontramarka AVC (ustí) s ligaturou A V a mírně odsazené písmeno C stejně velikosti jako předchozí. Nedoražená je spodní část levé poloviny písmene A, jinak má kolek poměrně ostré kontury (obr. 7). Kontramarka NC v obdélníkovém rámečku (s ligaturou A a V) se stejně velkými písmeny na asu z Branišovic

má nejbližší k Werzovu podtypu 54.42, který datuje do středo-až pozdně augustovského období, ale značkování mincí tímto kolikem přetrvává až do tiberiovského období. Tato konkrétní varianta značky je uváděna pouze ze tří lokalit v Porýní (Trevír, Bingen, Alzey), pro tuto oblast tedy typická příliš není (Werz 2009, Teil II., 171, 186, 190; Teil III., 193). Odlišností je rovněž horní vodorovná linka přes ligaturu AV, takovou variantu z Porýní neznáme. V rámci třídění P. Kose a A. Šemrova náleží branišovická kontramarka k variantám Dod./App. 4 nebo 13 s výskytem v jihovýchodoalpšské oblasti (Kos, Šemrov 1995, 50–51, 117–118, Fig. 1, T. 74: 4, 75: 13). Nejbližší analogie k branišovické kontramarce AVC najdeme v Malackách (Prohászka 2021, 98) nebo na Děvíně, kde se vyskytly tři kolkované Augustovy měděné mince (v obdélném rámečku varianty AVCV, AVC a AVG) datované do pozdně augustovského období (9–14 n. l.) – Stoklas 2018, 38, 43, 45, 47, obr. 1, tab. 1: 7, 2: 31. Nově se tato kontramarka s ligaturou A a V vyskytla také v prostředí púchovské kultury na Spiši – na lokalitě Spišské Podhradí. Zde však její výskyt nepochybně souvisí s kontakty s geto-dáckou oblastí (Soják, Kolníková 2018, 16–17, 20–21, obr. 4). V Čechách máme doloženou kontramarku AVG spolu s dalšími třemi značkami na blíže neznámém bronzovém nominálu z Chrudimi (Militký 2013, 53, 200). Na dolnorakouských germánských sídlištích se objevila pouze neúplná kontramarka A.AR na mincmistrovském Augustově asu (?) v Katzelsdorfu (Nowak 1983b, 362) a časně tiberiovská IMPAVG s ligaturou MP a AV na Augustově asu z římské mincovny neznámého monetáře v Drösingu (Dick, Nebehay 1983, 358).

Hlavní oblastí raného kontramarkování byly vojenské pevnosti podél Rýna a Dunaje. Kontramarky AVC patří k jedněm z nejrozšířenějších značek na časně římských měděných mincích. Zatímco v porýnských vojenských táborech jimi bývaly nejčastěji označovány asy galské produkce z Nemausu či oltářních sérií ražené v Lugdunu (sumárně bylo nejvíce exemplářů s kontramarkou AVC zdokumentováno v Kalkriese, a to 1030 ks – Werz, Berger 2000, 240–241; Kemmers 2006, 70, tab. 3.6), v panonsko-ilyrském prostoru se používaly zejména na kolkování averzů asů monetářů II. a IV. série (Miškec 2005, 1006, tab. 4). Zde byla největší koncentrace kontramarek AVC (s ligaturou i bez ní) jednoznačně prokázána v Carnuntu, i když bylo již vícekrát vyvráceno, že by asy byly kontramarkovány právě zde, ale pravděpodobně sem dorazily již označené z Říma, neboť jsou staršího data než vlastní tábor (Miškec 2005, 1007; Vondrovec

Obr. 7. Branišovice, as Augusta s kontramarkou N C. Měřtko mince 1 : 1, zvětšený detail. Foto T. Zeman, kresba Š. Trávníčková.

Fig. 7. Branišovice, as of Augustus with the countermark N C. Scale of the coin 1 : 1, detail enlarged. Photo by T. Zeman, drawing by Š. Trávníčková.

2007, 103–105). V souvislosti s novými slovenskými nálezy byl vysloven opětovný názor na kontramarkování asů přímo v Panonii (Kos, Šemrov 1995, 53), a to v období Tiberiova formování východní části vojska na vojenskou výpravu proti Marobudovi v roce 6 n. l., za účelem zvýšení nominální hodnoty některých bronzových ražeb jakožto peněžitého daru císaře vojákům za jejich oddanost a službu v armádě (Elschek, Kolníková 2014, 176; Elschek et al. 2015, 79). Kontramarky AVC jsou připisovány císaři Augustovi, i když se objevily také dřívější pokusy je určovat jako AV(lus) C(aecina), tj. buď Caius Silius Aulus Caecina Largus (místodržící provincie Germania Superior v letech 14–21) nebo Aulus Caecina (místodržící provincie Germania Inferior v letech 14–16) – Werz, Berger 2000, 242.

Účel a význam kontramarek je stále diskutovaným tématem. Za nejpravděpodobnější důvody této činnosti je považováno potvrzení nebo změna hodnoty mince (zvýšení hodnoty při nákupu vojáků), označení speciální platby (donativa) z privátních pokladen nebo dodatečné schválení kvality (opotřebovanosti) mince vhodné k oběhu (Kos, Šemrov 1995, 46–50; Rant 2011, 951; Soják, Kolníková 2018, 19). Po kontramarkaci byly mince rozdávány při zvláštních příležitostech vojákům jako peněžní dary ve jménu uvedeného donátora na značce (např. dar od císaře Augusta, Tiberia, od Vara aj.), jak často zmiňují antičtí autoři. Změna charakteru mince spočívala ve skutečnosti, že nyní již nebyla součástí žoldu, ale odměnou za speciální služby (Wertz 2009, Teil II, 205). Lze předpokládat, že větší sumy peněz byly pravděpodobně vypláceny v aureích a denárech. Ty nenesou žádné značky z augustovsko-tiberiovského období. Kontramarkovanými asy se tak nejspíše platilo v menších částkách jako výše zmíněné dary vojákům či veteránům, symbolické platby „na ruku“ při ústním uzavření smlouvy či „náborové“ bonusy (Wertz, Berger 2000, 237, 239). Kontramarky Augustových mincí ze tří nejbohatších podunajských lokalit (Carnuntum, Mursa a Siscia) byly provedeny výhradně na asech ražených do roku 6 př. n. l. Ražba asů v lugdunské mincovně pokračovala až v roce 9 n. l., v římské mincovně o rok později. Augustus tak mohl upevnit svoji autoritu mezi vojskem označením asů kolkem AVG s cílem prodloužit platnost mincí starších emisí v oběhu do doby distribuce měny z nových emisí (Miškec 2005, 1005–1006).

Poslední skupinu Augustových měděných mincí na Moravě představuje blíže neurčitelný as ze Slavkova (Pochitonov 1955, 215, č. 888) a tři koloniální asy galské produkce z mincoven v Nemausu a Lugdunu posledního desetiletí před zlomem letopočtu. Jejich rozmístění po Evropě je spojováno se zásobováním římského vojska drobnými mincemi, primárně při taženích Drusa staršího v letech 13–9 př. n. l. a Tiberia v letech 9–7 př. n. l. v severní Galii a Germánii (na rýnském pravobřeží). Dnes nedochovaný starší nález získaný při orbě na poli v Uherčicích na Břeclavsku představuje as 2. série z mincovny Nemausus (RIC 158) s ověnčenými hlavami Agrippy a Augusta týly k sobě a opisem IMP DIVI F. Krokodýl řetězem přivázaný k palmě, vyobrazený na reverzu jako symbol dobytí Egypta (krokodýl jako symbol poraženého Egypta, palma jako atribut Augustova patrona boha Apolóna), je reminiscencí na demobilizování a usídlení veteránů z Augustova egyptského tažení (anebo vojáků armády poraženého Marka Antonia) v Colonia Augusta Nemausus v roce 28 př. n. l. a udělení městu práva kolonie. Mincovna byla záměrně zřízena v místě velké koncentrace římských vojáků podílejících se na dobývání Germánie. Ražba asů 2. nemauské série probíhala mezi léty 8/7 př. n. l. a 3/2 př. n. l. a jejich počet zdaleka nedosahuje intenzity mincí 1. série. Kartografické rozmístění nálezů asů 2. série z Nemausu je velmi redukováno, nevyskytují se již v nálezových kontextech důležitých porýnských vojenských táborů na pravém břehu Rýna, ale objevují se jižněji,

na lokalitách v Horní Germánii (střední a dolní Porýní) a ve střední a jihozápadní Galii (Akvitánie) – Berger 1996, 43–44, Abb. 24–25, Liste 6c, 6f; Kemmers 2006, 66; Werz 2020, 93–94, Karte 6, 13. Jejich výjimečný výskyt v barbariku potvrzuje také nálezový stav z Čech, kde jsou k dispozici dva exempláře z nejjistých depotů z Horních Chvatlin a Sedlce (Militký 2013, 53, 141–142, 236, obr. 11: 101/2) nebo jediný otržený exemplář 1. série s kontramarkou P z areálu germánského sídliště (?) z Kalné nad Hronem na jihozápadním Slovensku (Stoklas 2017b, 8–9, obr. 1, tab. I.).

Výsledkem povrchové prospekce posledního desetiletí na jižní Moravě, bohužel bez uvedených nálezových okolností, je objev dvou dosud zde neregistrovaných dělených asů tzv. 1. oltářní série z mincovny v Lugdunu. Averz s legendou CAESAR PONT MAX vpravo a vlevo kolem portrétu Augusta je na rubové straně doplněn reliéfně zdobeným lugdunským oltářem pro bohyni Romu a Augusta ze svatyně Tří Galů s opisem ROM ET AVG v exergu (obr. 6: 4, 5). Tato početná emise byla ražena mezi léty 7–3 př. n. l. (Berger 1996, 34–35; Wolters 2000, 93; Werz 2018, 170; 2020, 100–101). Na základě rozdílů některých detailů výzdoby bočních desek oltáře na reverzu nebo úpravy vlasů a pendilia císařovy čelenky na averzu se rozlišují dvě podskupiny: ražby z hlavní mincovny a ražby z pomocné vedlejší mincovny. Navíc ražby z pomocných mincoven jsou asi o 2 g lehčí (Wertz 2020, 94–96, Abb. 2: 1, 2). Ačkoliv jsou oba jihomoravské nálezy rozseknuté, dají se přesto přiřadit do druhé podskupiny, tedy vyražené v pomocné lugdunské mincovně. Půlení a čtvrcení asů je běžnou záležitostí, dokumentovanou po celé Evropě. Pravděpodobně se tímto způsobem řešil nedostatek drobných mincí (Kemmers 2006, 73; Ilisch 2009, 143; Soják, Kolníková, 2018, 19). Geografické rozmístění asů 1. oltářní série je vázáno primárně na Galii a Germánii, jejich nálezy jsou početnější ve vojenských táborech než v civilních osadách (podíl asů z pomocných mincoven dosahuje podle regionů 20–45 %). Těžště půlených a čtvrcených asů 1. série leží ve vojenských táborech na hornogermánsko-raetském limitu (Berger 1996, 36–38, Abb. 20, 21; Werz 2020, 97–99, Abb. 4, Karte 19–21). Vrcholem dosáhl tento zvyk v pozdně augustovském období a za Tiberia (Chantraine 1982, 25–33). Na základě elektronových a spektrometrických analýz je možné konstatovat, že na ražbu mincí obou oltářních sérií v Lugdunu byla používána velmi čistá měď (97,2–99,9 %). Překvapivým zjištěním je, že měď pro první oltářní sérii pochází převážně z místních galských zdrojů, z oblasti Cévennes (JV okraj Francouzského středohoří). Tyto zdroje však byly rychle vyčerpány, pro ražbu 2. oltářní série tak musela být měď dodatečně dovezena z jižního Španělska, z Iberského pyritového pásu (Klein et al. 2012, 94–95).

V rámci středodunajského barbarika se dva asy 1. oltářní série z Lugduna (s kontramarkami CAE a VAR) našly na germánském sídlišti v Zohoru na jihozápadním Slovensku, jeden dokonce přímo v zásypu zahlučené chaty pozdně augustovského až tiberiovského časového horizontu (Elschek, Kolníková 2014, 177, 182, obr. 19: 5, 6). V Čechách byly nalezeny čtyři exempláře (dva v Kostomlatech nad Labem a po jednom v Počeplicích a Třebestovicích), navíc všechny označené kontramarkou VAR (Militký 2013, 52–53, 181, 236, obr. 24: 266, 34: 566). V jihovýchodním přialpském prostoru (území dnešního Slovinska) se podíl mincí z koloniálních mincoven v Nemausu a Lugdunu pohybuje do 10 % a mají být důsledkem již římských vojenských aktivit pod vedením Tiberia v letech 14–8 př. n. l., jejichž výsledkem bylo zřízení provincie Panonie, která byla začleněna do Ilyriky (Miškec 2009, 286–287, 290, Fig. 3–5). Objevují se také interpretace posouvající výskyt augustovských mincí s motivem lyonského oltáře dosouvislosti s přesunem římských legií z Germánie

a Raetie do vojenských pozic ve východoalpším prostoru z důvodu seskupování posil k potlačení velkého panonského povstání v letech 6–9 n. l. (Soják, Kolníková 2018, 20). Na druhou stranu jejich zcela zanedbatelný počet vůči římským mincmistrovským ražbám v Ilyriku nebo Panonii hovoří proti tomuto výkladu (Bilić 2012b, 375). Rozhodně se nedá hovořit o masovém přílivu těchto mincí ze západních provincií na rozdíl od přesunu lidských sil. Spíše pozorujeme individuální průnik tohoto každodenního oběživa, a to i severně – směrem do barbarika.

Počet augustových mincí z Moravy bude nepochybně vyšší než zde uvedený přehled. Určité procento nezapočitatelných mincí zůstává v rukou soukromých držitelů, kteří své objevy nezveřejňují, nebo část nálezového fondu ještě není vyhodnocena a publikována jednotlivými badateli, k nimž se nové nálezy dostanou – viz zmínka o vícerych augustovských ražbách včetně půlených asů z Mušova (Soják, Kolníková 2018, 20). Právě augustovské mince z areálu římské vojenské základny na mušovském Burgstallu, získané během dlouholeté systematické prospekce Archeologického ústavu AV ČR, Brně, v. v. i., stále ještě nebyly publikovány. V literatuře se objevují pouze jednotlivé příklady jako ilustrativní doplněk přehledových kapitol dokladů římské přítomnosti v oblasti kolem Mušova, např. půlené asy C. Calpurnia Pisa z roku 15 př. n. l. nebo neurčeného monetáře 11. až 12. mincovního triumvirátu z let 7–6 př. n. l. (Komoróczy et al. 2022, 75, obr. 101, 102). Tyto exempláře bez numismatických detailů a metrologie nemohou být do daného přehledu zařazeny a zohledněny v jeho vyhodnocení stejně jako čtyři nové, pouze heslovitě kategorizované denáry císaře Augusta obsažené v depotu eravských ražeb z Dřevohostic u Přerova (Beneš, Militký 2023, 172, tab. 2).

2.4 Katalog

1. Hodonín, okr. Hodonín

Neznámá italská mincovna (Brundisium?, Roma?), denár, 29–27 př. n. l.

Av.: hlava Octaviana doprava.

Rv.: IMP CAESAR v architrávu; triumfální oblouk se stojícím Octavianem na kvadrize na vrcholu.

Ag; – g; 17,5 mm.

Ref.: RIC I², 60, č. 267, BMC I, 102, č. 624.

NO: nález z konce 19. nebo začátku 20. století bez bližších nálezových okolností (Křížek 1933, 34; Pochitonov 1955, 210, č. 859).

Uložení: soukromá sbírka J. Skutila, Brno.

2. Blažovice „Na Dílech“, okr. Brno-venkov

Colonia Patricia?, denár, 19–18 př. n. l.

Av.: CAESAR AVGVSTVS; hlava Augusta doprava.

Rv.: OB CIVIS SERVATOS ve třech liniích v dubovém věnci.

Ag; – g; – mm.

Ref.: RIC I², 47, č. 77a, BMC I, 70, č. 378.

NO: povrchový nález zvěrolékaře Josefa Stávka mezi léty 1927–1935.

Poznámka: v odborné literatuře bylo přesné určení této mince několikrát překrouceno; první ji zveřejnil J. Skutil v roce 1935 jako minci Augusta typu Cohen I, s. 60, č. 177, tj. denár dle výše uvedeného popisu (Skutil 1935, 27), následně I. L. Červinka ve své studii z roku 1946 při odvolání se na citaci zprávy J. Skutila bez uvedeného důvodu změnil nominál na as císaře Augusta (Červinka 1946, 145–146), a toto určení převzal později také E. Pochitonov (1955, 281, č. 1264), kdy uvádí detailní popis jako as Coh. I., p. 60, 177. Jako hodnověrné považují původní určení J. Skutila, který měl minci při klasifikaci fyzicky půjčenou od nálezce a majitele, zatímco ostatní

badatelé bez fyzického ověření mince ponechali její původní určení jako Cohen 177, ale nelogicky ji popisují místo jako as místo jako denár.

Uložení: soukromá sbírka J. Stávka, Šlapanice.

3. Petrov, „Zadní pole od Plíží“, okr. Hodonín

Lugdunum, denár (hybridní suberát/barbarská napodobenina), po 15–13 př. n. l.

Av.: AVCV(2)TVS DIVI F; barbarizovaná hlava Augusta doprava.

Rv.: chrám Vesty s kurulským křeslem uprostřed, vlevo volební urna, v pravém poli IC.

AE + Ag (měděné jádro plátované stříbrem); 2,890 g; 19,40/19,10 mm.

Ref.: averz RIC I², 52, jako č. 162–173, reversz Crawford 1974, 452, jako č. 428/1, 2, Pl. LII: 2, 3.

NO: povrchový nález pomocí detektoru kovů z 23. 10. 2010 bez bližších nálezových okolností (Zeman 2017a, 46, 274, tab. 78: 2).

Uložení: Obecní muzeum Ostrožská Lhota, inv. č. 520.

4. Bzenec, „Bažantnice“, okr. Hodonín

a)

Lugdunum, denár, 2 př. n. l. – 4 n. l.

Av.: [CAESAR AVGVSTVS] DIVI F PATER [PATRIAE]; ověřená hlava císaře doprava.

Rv.: [AVGVSTI F COS D]ESIG PR[INC IVVENT], v exergu [C L C]AESA[RES]; stojící Gaius a Lucius oděni v tógách, mezi nimi dva kruhové štíty a dvě kopí, nad nimi vlevo simpulum doprava a vpravo lituus doleva.

Ag; 3,628 g; 17,37/18,81 mm.

Ref.: RIC I², 55, č. 207, BMC I, 90, č. 533.

NO: povrchový nález pomocí detektoru kovů z března 2022 bez bližších nálezových okolností.

Uložení: Masarykovo muzeum v Hodoníně, inv. č. P 8506.

b)

Lugdunum, suberátní denár, 2 př. n. l. – 4 n. l.

Av.: CAESAR AVGVSTVS DIVI F PATER PATRIAE; ověřená hlava císaře doprava.

Rv.: AVGVSTI F COS DESIG PRINC IVVENT, v exergu C L CAESARES; stojící Gaius a Lucius oděni v tógách, mezi nimi dva kruhové štíty a dvě kopí, nad nimi vlevo simpulum doprava a vpravo lituus doleva.

AE + Ag; 2,563 g; 19,33/18,10 mm.

Ref.: RIC I², 55, č. 207, BMC I, 90, č. 533.

NO: povrchový nález pomocí detektoru kovů z 2. 5. 2021 bez bližších nálezových okolností.

Uložení: Masarykovo muzeum v Hodoníně, inv. č. P 8507.

5. Vanovice, „Tříčtvrtné“, okr. Blansko

Lugdunum, denár, 2 př. n. l. – 4 n. l.

Av.: CAESAR AVGVSTV[S DIVI F PAT]ER PATRIAE; ověřená hlava císaře doprava.

Rv.: AVGVSTI F COS DES[IG PRINC IVVENT], v exergu [C L CA]ESARE[S]; stojící Gaius a Lucius oděni v tógách, mezi nimi dva kruhové štíty a dvě kopí, nad nimi vlevo simpulum doprava a vpravo lituus doleva.

Ag; – g; 18,0/16,0 mm.

Ref.: RIC I², 55, č. 207, BMC I, 90, č. 533.

NO: povrchový nález z roku 1905 při rýhování pro zakládání ovocnářské školky jižně od obce (Pochitonov 1955, 210, č. 861; Mackerle 1957, 89, tab. 23:9).

Uložení: soukromá sbírka R. Vlka, Vanovice.

6. Mušov, „Neurissen“, okr. Brno-venkov

neurčený monetář, Roma, as, 18–6 př. n. l.

Av.: opis nečitelný; hlava Augusta doprava.

Rv.: ...přidat mezery mezi jednotlivá písmena správně: A A A F [F] kolem středového S [C].

AE; 7,679 g; 25,80 mm; povrch mince je velmi setřelý, v ploše reverzu četné vrypy.

Ref.: RIC I², 65–76, č. 323–442.

NO: nález při záchranném archeologickém výzkumu v roce 1993 při stavbě silnice I/52 Mikulov–Pohořelice v prostoru 2,5 m od pece (kontext č. 305) na úpatí svahu východně od Burgstallu (Šedo, Kolníková 2007, 175, obr. 1: 1).

Uložení: Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i., ev. č. 305/1.

7. Boskovicko, okr. Blansko

monetář C. Asinius Gallus, Roma, as, 16 př. n. l.

Av.: [CAESAR AVGVST TRIBVNIC POTEST]; hlava Augusta doprava.

Rv.: C [ASINIVS] GALLVS IIIVIR A A A F F kolem středového S C.

AE; 9,981 g; 27,09/26,10 mm.

Ref.: RIC I², 69, č. 373, BMC I, 33, č. 163.

NO: mince pochází z konvolutu antických mincí z neznámých lokalit předaných v roce 1983 z boskovického muzea do Moravského zemského muzea.

Uložení: Moravské zemské muzeum, Numismatické oddělení, inv. č. H 235/1.

8. Uherčice, okr. Břeclav

Galie, Nemausus, as, 8/7 př. n. l. – 3 př. n. l.

Av.: IMP/DIVI F]; dvě ověněné hlavy týly k sobě, hlava Agrippy s hákovitou korunou a vavřínovým věncem doleva a dubovým věncem ověněná hlava Augusta doprava.

Rv.: COL – NEM po stranách palmy s ohnutou špičkou doprava, v popředí na řetězu připoutaný krokodýl, nad palmou věnec s dlouhou stuhou.

AE; – g; – mm.

Ref.: RIC I², 51, č. 158, AMC I, č. 425.

NO: starší nález vyoraný v poli od Němčic (Červinka 1946, 175; Pochitonov 1955, 205, č. 835).

Uložení: neznámé (bývalá Červinkova sbírka).

9. Jaroslavice, okr. Znojmo

monetář M. Salvius Otho, Roma, as, 7 př. n. l.

Av.: [CAESAR AV]GVST PONT MAX [TRIBVNIC POT]; hlava Augusta doleva.

Rv.: M SALVIUS OT[HO] IIIVIR A A A F F kolem středového S C.

AE; – g; – mm.

Ref.: RIC I², 75, č. 432, BMC I, 44, č. 233–234.NO: povrchový nález na poli v neznámé trati někdy mezi léty 1876–1878 (Červinka 1946, 154; Pochitonov 1955, 271–272, č. 1214).¹⁰

Uložení: neznámé (bývalá Červinkova sbírka).

10. Jihomoravský kraj

monetář M. Maecilius Tullus?, Roma, as, 7 př. n. l.

Av.: [CAESAR AVGVST PONT] MAX [TRIBVNIC POT]; hlava Augusta doprava.

Rv.: [MAECILIVS TVLLVS IIIV]IR A A A F F kolem středového S C.

AE; 8,0 g; 27,00/25,00 mm.

Ref.: RIC I², 76, č. 435?, BMC I, 43, č. 220.

NO: povrchový nález pomocí detektoru kovů z roku 2015 bez bližších nálezových okolností (Anonym 2015a).

Uložení: soukromá sbírka neznámého nálezce.

11. Jihomoravský kraj

Lugdunum, as, 1. oltářní série, 7–3 př. n. l.

Av.: CAESAR [PONT MAX]; ověněná hlava Augusta doprava.

Rv.: v exergu [RO]M ET AV[G]; po stranách dvě Viktorie na sloupech proti sobě nad průčelím lugdunského oltáře zdobeného občanskými věnci (corona civica) mezi vavřínovými keři, horní strana oltáře je lemována stylizovanými nahými mužskými postavami.

AE; – g; 26,00 mm (třetina mince odlomena).

Ref.: RIC I², 57, č. 230.

NO: povrchový nález pomocí detektoru kovů z roku 2015 bez bližších nálezových okolností (Anonym 2015b).

Uložení: soukromá sbírka neznámého nálezce.

12. Jihomoravský kraj

Lugdunum, as, 1. oltářní série, 7–3 př. n. l.

Av.: CAESAR [PONT MAX]; ověněná hlava Augusta doprava.

Rv.: v exergu [R]OM ET AV[G]; po stranách dvě Viktorie na sloupech proti sobě nad průčelím lugdunského oltáře zdobeného občanskými věnci (corona civica) mezi vavřínovými keři, horní strana oltáře je lemována stylizovanými nahými mužskými postavami.

AE; – g; – mm (polovina mince odlomena).

Ref.: RIC I², 57, č. 230.

NO: povrchový nález pomocí detektoru kovů z roku 2012 bez bližších nálezových okolností (Anonym 2012).

Uložení: soukromá sbírka neznámého nálezce.

13. Branišovice, okr. Brno-venkov

neurčený monetář, Roma, as, 23–6 př. n. l.

Av.: setřelý opis ... VST...; hlava Augusta doprava s obrácenou kontramarkou AVC v obdélníkovém rámečku (ligatura A a V).

Rv.: setřelý opis ... A A A... kolem středového S C.

AE; 7,761 g; 25,53/25,74 mm.

Ref.: –

NO: povrchový nález mezi lety 1952–1954 bez bližších nálezových okolností, mince byla darována Numismatickému oddělení Moravského zemského muzea v roce 1960.

Uložení: Moravské zemské muzeum, Numismatické oddělení, inv. č. 200145.

14. Slavkov, okr. Uherské Hradiště

?, as, 27 př. n. l. – 14 n. l.

Av.: –

Rv.: –

AE; – g; – mm.

Ref.: –

NO: nález z roku 1938 bez bližších nálezových okolností (Pochitonov 1955, 215, č. 888).

Uložení: soukromá sbírka.

15. Drásov, okr. Brno-venkov

?, neznámý nominál, 27 př. n. l. – 14 n. l.

Av.: –

Rv.: –

–; – g; – mm.

Ref.: –

NO: blíže neznámý nález bez nálezových okolností (Pochitonov 1955, 215, č. 887).

Uložení: neznámé.

16. Hostákov, okr. Třebíč

?, neznámý nominál, 27 př. n. l. – 14 n. l.

Av.: –

Rv.: –

–; – g; – mm.

Ref.: –

NO: blíže neznámý nález bez nálezových okolností (Pochitov 1955, 262, č. 1161).

Uložení: Muzeum Vysočiny Třebíč?

3. Tiberius (14–37)

Ve srovnání s kolekcí Augustových mincí představují ražby druhého římského císaře Tiberia nalezené na Moravě pouze poloviční počet (8 ks). Tyto mince se až do středoevropského barbarika příliš nedostávaly (obr. 10, graf 1), o čemž svědčí nálezový stav i z okolních oblastí (Slovensko 8 ks, Čechy 6 ks, Dolní Rakousko 4 ks). Stříbrné nominály jsou opět v menšině. Oba dva dosud zdokumentované moravské denáry z Mikulova a Uherskohradištska (obr. 8: 1, 2) jsou navíc suberáty, tedy pouze stříbrem plátované exempláře s měděným jádrem. Jde o dobové padělky nejběžnějších Tiberiových denárů s reverzní legendou PONTIF MAXIM a sedící postavou, interpretovanou jako Livia oděná jako Pax, které byly raženy v Lugdunu, konkrétně typu RIC 26. Emise zlatých a stříbrných mincí typu PONTIF MAXIM (RIC 25–30) patří k jednomu z nejpočetnějších v rámci římského císařského mincovnictví dosahujících řádu několika milionů ražeb, které se s určitou pravidelností razily po celou dobu Tiberiova panování

v letech 14–37. Existují sice pokusy o jejich detailnější třídění do tří variant s chronologickou posloupností (BMC I = Mattingly 1965, cxxx) – oba moravské exempláře by tudíž náležely k 1. variantě s dvojitou linií pod křeslem datované do rozmezí let 16–21, ale tato klasifikace není obecně přijímána (Szaivert 1984, 29, Ann. 39). Jejich četné suberáty nebo barbarské napodobeniny potvrzují oběh mincí těchto emisí daleko za hranicemi impéria (RIC I² = Sutherland 1984, 87–88). Dvě regulérní ražby denárů RIC 26 známe pouze ze středních a východních Čech (Militký 2013, 139, 208, obr. 10: 81), na Slovensku a v Dolním Rakousku byly až na jeden sestercius nalezeny výhradně asy. Z jižních Čech údajně pochází také blíže nepopsaný depot Tiberiových aureí, z jehož obsahu známe pravděpodobně jedinou dochovanou minci (Militký 2014, 106–108).

Tiberiovy měděné mince byly v římské mincovně raženy z kvalitní mědi z jižního Španělska (Severní Almerie, Murcie), která byla nově míchána s mědí z Kypru, jejíž dovoz nahradil původní augustovská ložiska na Sardinii (Klein et al. 2004, 479). Hlavní skupinu moravských nálezů představují asy z římské mincovny. Dva exempláře z Boskovicka a neznámé jihomoravské lokality (obr. 8: 4, 6) patří do okruhu obsáhlých pamětních emisí deseti různých typů na počest císaře Augusta s titulaturou DIVVS AVGVSTVS PATER, ražených po celou dobu Tiberiovy vlády (Szaivert 1984, 37–38). Polovinu zdokumentovaných Tiberiových asů v markomansko-kvádské sídelní oblasti představují právě tyto ražby (Dick, Nebehay 1983, 358; Nowak 1983a, 361; Kolníková 2021, 237, 243). Mezi ně se časově vklíní jedna z mála stratifikovaných ražeb, as RIC 44 z germánského sídliště

Obr. 8. Mince císaře Tiberia z Moravy. 1 – Uherskohradištsko; 2 – Mikulov; 3 – Vícemilice; 4 – Boskovicko; 5 – Bulhary; 6 – Jihomoravský kraj; 7 – Hevlín. Měřítka 1 : 1. Foto T. Zeman (1, 4), Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i. (2, 7), D. Kašparová (3), J. Beneš (5), neznámý autor (6).

Fig. 8. Coins of Tiberius from Moravia. 1 – Surroundings of Uherské Hradiště; 2 – Mikulov; 3 – Vícemilice; 4 – Surroundings of Boskovice; 5 – Bulhary; 6 – South-Moravian region; 7 – Hevlín. Scale 1 : 1. Photo by T. Zeman (1, 4), Czech Academy of Sciences, Institute of Archaeology, Brno (2, 7), D. Kašparová (3), J. Beneš (5), unknown author (6).

v Bulharech (obr. 8: 5) ražený mezi léty 22–23 (Beneš 1964, 120–121, tab. XI: 1). Na germánském sídlišti byl nejspíše objeven také výrazně opotřebený, a z toho důvodu blíže neurčitelný as z Hevlína (obr. 8: 7), a starší nález neznámého bronzového nominálu ze Skalice nad Svitavou (kat. č. 7). Raritou je nepochybně setřelá drobná bronzová koloniální mince (prutah), judská ražba za protektora Pontia Pilata z jeruzalémské mincovny (obr. 8: 3), která mohla být původně součástí pozdně antického depotu na germánském sídlišti ve Vícemilicích a mohla také plnit funkci aktivního platidla v rámci germánsko-římských obchodních vztahů (Kašparová 2014, 227–228, 232).

3.1 Katalog

1. Mikulov, „Nad Valtickou silnicí“, okr. Břeclav

Lugdunum, denár (suberát), 14–37 (16–21?)

Av.: TI CAESAR DIV[I] AVG F AVGVSTVS; ověňčená hlava císaře doprava.

Rv.: PONTIF MAXIM; oděná Livie jako Pax sedící doprava na křesle s nízkými vyztuženými nohami nad dvěma horizontálními liniemi, v pravé ruce drží dlouhé žezlo a v levé ruce větvičku.

AE + Ag (měděné jádro plátované stříbrem); 2,780 g; 18,72/19,76 mm.

Ref.: RIC I², 95, č. 26, BMC I, 125, č. 34.

NO: povrchový nález pomocí detektoru kovů dne 26. 10. 2015 bez bližších nálezových okolností (nálezce: Zdeněk Omelka – Anonym 2015c).

Uložení: Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i., ev. č. 694193-17/16.

2. Uherskohradištsko, okr. Uherské Hradiště

Lugdunum, denár (suberát), 14–37 (16–21?)

Av.: TI CAESAR DIVI AVG F AVGVSTVS; ověňčená hlava císaře doprava.

Rv.: PONTIF MAXIM; oděná Livie jako Pax sedící doprava na křesle s nízkými vyztuženými nohami nad dvěma horizontálními liniemi, v pravé ruce drží dlouhé žezlo a v levé ruce větvičku.

AE + Ag (měděné jádro plátované stříbrem); 3,553 g; 19,05/18,95 mm.

Ref.: RIC I², 95, č. 26, BMC I, 125, č. 34.

NO: mince byla předána spolu s dalšími předměty ze Slovákého muzea v Uherském Hradišti v roce 1984 bez přesné lokalizace, někde ze širšího prostoru Uherskohradištska.

Uložení: Moravské zemské muzeum, Numismatické oddělení, inv. č. 200316.

3. Boskovicko, okr. Blansko

Roma, as, 15–16

Av.: [DIVVS] AVGVST[VS PATER]; hlava císaře Augusta s paprskovitou korunou doleva, nahoře hvězda, v popředí blesk.

Rv.: po stranách S C; oděná ženská postava (Livia?) sedící doprava s nohama na stoličce, v pravé ruce drží pateru, v levé ruce dlouhé žezlo.

AE; 7,238 g; 24,27/24,90 mm.

Ref.: RIC I², 99, č. 72, BMC I, 141, č. 152.

NO: mince pochází z konvolutu antických mincí z neznámých lokalit předaných v roce 1983 z boskovického muzea do Moravského zemského muzea.

Uložení: Moravské zemské muzeum, Numismatické oddělení, inv. č. H 235/2.

4. Bulhary, „Nad Cihelnou“, okr. Břeclav

Roma, as, 22–23

Av.: [T]I CAESAR DIVI AVG F AVGVST I[MP VIII]; hlava císaře doleva.

Rv.: [PONTIF] MAXIM TRIBVN POTEST XXIII kolem středového S C.

AE; 10,450 g; 30,20 mm.

Ref.: RIC I², 97, č. 44, BMC I, 133, č. 91.

NO: mince byla nalezena roku 1961 během systematického archeologického výzkumu břeclovského okresu Prehistorickým ústavem (dnes Ústav archeologie a muzeologie) FF MU v Brně a Okresním muzeem v Břeclavi (Beneš 1964, 120–121, tab. XI: 1). Uložení: neznámé.¹¹

5. Jihomoravský kraj

Roma, as, 22/23–30

Av.: [DIVVS A]VGVSTVS P[ATER]; hlava Augusta s paprskitou korunou doleva.

Rv.: v exergu [P]ROVIDE[NT], po stranách S C; průčelí oltáře se zavřenými panelovými dveřmi, nejasné ornamenty na vrcholu.

AE; – g; – mm.

Ref.: RIC I², 99, č. 81, BMC I, 141, č. 146.

NO: povrchový nález pomocí detektoru kovů z roku 2007 bez bližších nálezových okolností (Anonym 2013b).

Uložení: soukromá sbírka neznámého nálezce.

6. Hevlín, „Na Šanovsku“, okr. Znojmo

Roma, as, 14–37

Av.: ...S...; hlava císaře doleva.

Rv.: nečitelný opis kolem středového S C.

AE; 7,360 g; 27,63/26,82 mm.

Ref.: –

NO: povrchový nález pomocí detektoru kovů z roku 2017 bez bližších nálezových okolností (nálezce: Vítězslav Freiwald).¹²

Uložení: Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i., ev. č. 638781-30/17.

7. Skalice nad Svitavou, okr. Blansko

?, bronz, 14–37

Av.: –

Rv.: –

AE; – g; – mm.

Ref.: –

NO: starší povrchový nález před rokem 1927 bez bližších nálezových okolností (Pochitonov 1955, 211, č. 863).

Uložení: soukromá sbírka neznámého nálezce.

8. Vícemilice, „Přední půllány, Na Sedlišti“, okr. Vyškov

Judea, Jeruzalem, prokurator Pontius Pilatus, prutah, 29–31

Av.: TIBEPIOY KAICAPOC; lituus.

Rv.: LIZ nebo LIH uvnitř věnce.

AE; 2,313 g; 14,60/14,80 mm.

Ref.: Hendin 1996, č. 649a.

NO: mince pochází z jednotlivých nálezů na germánském sídlišti od konce 19. století do 50. let 20. století (Kašparová 2014, 232, 236, obr. 1).

Uložení: Moravské zemské muzeum, Numismatické oddělení, inv. č. 169215.

4. Caligula (37–41)

Augustův pravnuk Gaius/Caligula navazoval v rámci svého mincovnictví na monetární systém svých předchůdců s hlavními mincovnami v Lugdunu a Římě. Vzhledem ke krátké, čtyřleté vládě není pestrost jeho mincí velká. Zlaté a stříbrné nominály v moravském nálezovém fondu chybí, známe pouze devět měděných mincí (obr. 10). Caligula výrazněji než jiní římscí císaři s velkým zaujetím usiloval o připomenutí a rehabilitaci svých předků – pradědečka Augusta, dědy Agrippy, rodičů Germanika a Agrippiny starší nebo sester Agrippiny, Drusilly a Julie, což se odráží ve struktuře jeho mincování z barevných kovů. Téměř 40 % vyražených bronzových mincí jsou právě tyto ražby, které jsou kombinací pamětních a rodinných typů (Hekster et al. 2014, 11, graph 2, 5–7). Není tedy překvapivé, že většina moravských nálezů (5 ks) náleží asům 3. emise, typu RIC 58 raženýmna počest Marka Vipsania Agrippy s reverzním zpodobněním Neptuna jako symbolujeho námořních vítězství u Naulochu a Actia (obr. 9: 2–4). Počátky vývoje averzního mincovního motivu Agrippy s korunou admirála je možné najít v portrétech Augusta a Agrippy na Augustových koloniálních emisích z Nemausu. Třebaže se připouští, že počátek emise Agrippových asů náleží již do pozdně tiberiovského období (cca 22–28) a v ražbě krátce pokračoval i Claudius, jsou převážně připisovány Caligulovi (RIC I² = Sutherland 1984, 89; Szaivert 1984, 46, 48–49; Kemmers 2006, 77), což bylo potvrzeno také empiricky, rentgenovo-fluorescenční komparací s jinými asy tohoto císaře (Carter, Metcalf 1988, 146–147). Caligula byl neobyčejně vojensky aktivní na rýnské hranici na podzim 39 a v létě roku 40, což vyžadovalo značnou sumu peněz. Pramennou reflexí je právě velký počet asů (včetně Agrippových) v rýnských vojenských táborech jako Vindonissa, Mainz, Vetera a Novaesium, jimiž si formou donativ zajišťoval císař loajalitu armády (Nicols 1974, 84–86). Oblíbenost této varianty asu potvrzuje i situace ve středoevropském barbariku. Tři ze šesti Caligulových mincí z dolnorakousko-slovenské oblasti jsou právě ražby pro M. Agrippu (Jedlička 2004, 79; Kolníková 2021, 237; Prohászka 2021, 98, 101).

Jedním exemplářem z Mušova, ze staré sbírky kaplana Matyáše Schappa, máme zastoupenou i rodinnou ražbu s alegorickými postavami Caligulových tří sester na rubu, tj. Agrippinou oděnou jako Securitas, Drusillou jako Concordia a Julií jako

Fortuna. Jedná se o sestercius 1. emise ražený v letech 37–38 v Římě. Po smrti Drusilly a zapojení Agrippiny a Julie do Gaeticova povstání proti Caligulovi na podzim roku 39 nebyl tento typ dále ražen (von Kaenel 1987, 150). Do stejné kategorie náleží blíže neurčený bronzový nominál z Přerova-Předmostí emitovaný pro matku Agrippinu starší (kat. č. 7). Augustově památce je potom věnovaný sestercius typu RIC 36 na reverzu s motivem chrámu božského Augusta s pravouhloú iónskou hexastýlovou strukturou s předsíní opatřenou sochami na střeše a v architrávu a girlandami v přední části potvrzený legendou DIVO AVG (obr. 9: 1).¹³ U něj je mimořádně zajímavý jeho nálezový kontext. Byl totiž uložen spolu s jinými milodary původně v dřevěné skřínce v inventáři germánského ženského žárového urnového hrobu v Žarošicích. Germánská trubkovitá spona, profilované opaskové nákončí, vědérkovitý závěsek, ale zejména římská bronzová opasková přezka s dlouhou prolamovanou destičkou a volutovitě zatočenými konci datují uložení tohoto hrobu do země někdy v průběhu druhé poloviny 1. století, tedy jen zhruba o půl století později, než byl vyražen Caligulův sestercius (Tejral 1962, 110–120, obr. 1: 3–11). Tato mince svým rubovým motivem odkazuje na zasvěcení chrámu božského Augusta v Římě v den Caligulových narozenin (31. srpna roku 37), čímž chtěl Caligula (přinášející oběť před chrámem) poukázat na příbuzenství s Augustem (Szaivert 1984, 50; von Kaenel 1987, 146, 148). Stavba chrámu Divi Augusti byla zahájena již Tiberiem nedlouho po Augustově smrti v roce 14 a dokončil ji teprve Caligula. Měla být kopií velkého Jupiterova chrámu na Kapitolu; byla vystavěna na jeho dohled, pod Palatinem, a demonstrovala tak Augustův vztah k Jupiterovi (Fishwick 1992, 252–255).

4.1 Katalog

1. Mušov, „Burgstall“, okr. Břeclav

Roma, sestercius, 37–38

Av.: C CAESAR AVG GERMANICVS PON M TR POT, ověčená hlava císaře doleva.

Rv.: AGRIPPINA DRVSIILA IVLIA, v exergu S C; tři sestry Caligulovy převlečené za Securitas, Concordii a Fortunu stojící vedle sebe čelně.

AE; – g; – mm.

Obr. 9. Mince císaře Caliguly z Moravy. 1 – Žarošice; 2, 3 – Petrov; 4 – Loštice. Měřítko 1 : 1. Foto J. Langová (1), T. Zeman (2, 3), P. Kašpar (4).

Fig. 9. Coins of Caligula from Moravia. 1 – Žarošice; 2, 3 – Petrov; 4 – Loštice. Scale 1 : 1. Photo by J. Langová (1), T. Zeman (2, 3), P. Kašpar (4).

Ref.: RIC I², 110, č. 33, BMC I, 153, č. 37.

NO: starší povrchový nálezy při polních pracích ve vinohradech v 17. a 18. století, mince pochází ze sbírky mušovského kaplana Matyáše Schappa shromážděné k roku 1786 (Skutil 1927, 123; Červinka 1946, 162).

Uložení: neznámé.

2. Žarošice, „Díly u mlýna“, okr. Hodonín

Roma, sestercius, 37–38

Av.: [C] CAESAR AVG GERMANICVS P M TR [POT], v exergu [PIETAS]; Pietas v závoji sedící doleva, v pravé ruce drží pateru, levá ruka spočívá na malé oděné postavě stojící čelně na podstavci.

Rv.: DIVO – AVG, S – C po stranách hexastylového chrámu ověšeného girlandou s kvadrigou na vrcholu, před ním oděný Caligula se závojem obětuje s paterou nad oltářem, sluha vpravo vede býka k oltáři, druhý sluha po levici drží pateru.

AE; – g; – mm.

Ref.: RIC I², 111, č. 36, BMC I, 153, č. 41.

NO: mince byla uložena jako milodar spolu s dalšími předměty v germánském žárovém popelnicovém hrobě z druhé poloviny 1. století, který vykopal rolník F. Bajer v roce 1945. Celý soubor získalo zlínské muzeum koupí od V. Broukala ze Žarošic v roce 1958 (přírůstkové číslo 7/58).

Uložení: Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně, inv. č. A 1954.

3. Petrov, „Zadní pole od Plíží“, okr. Hodonín

a)

Roma, pro Marca Vipsania Agrippu, as, 37–41

Av.: [M] AGRIPPA L F COS II[I]; hlava Agrippy doleva s hákovitou korunou (corona navalis).

Rv.: po stranách S C; Neptun stojící doleva, v pravé ruce drží malého delfína a v levé ruce vertikální trojzubec.

AE; 8,158 g; 27,94/27,45 mm (provrtnatý otvor ve středu).

Ref.: RIC I², 112, č. 58, BMC I, 143, č. 161 (Tiberius).

NO: povrchový nálezy pomocí detektoru kovů z 20. 7. 2014 bez bližších nálezových okolností (Zeman 2017a, 274, tab. 78: 3).

Uložení: Obecní muzeum Ostrožská Lhota, inv. č. 581.

b)

Roma, pro Marca Vipsania Agrippu, as, 37–41

Av.: [M AGRIP]PA L F COS I[II]; hlava Agrippy doleva s hákovitou korunou (corona navalis).

Rv.: po stranách S C; Neptun stojící doleva, v pravé ruce drží malého delfína a v levé ruce vertikální trojzubec.

AE; 7,350 g; 28,38/30,26 mm.

Ref.: RIC I², 112, č. 58, BMC I, 143, č. 161 (Tiberius).

NO: povrchový nálezy pomocí detektoru kovů z 20. 7. 2014 bez bližších nálezových okolností (Zeman 2017a, 274, tab. 78: 8).

Uložení: Obecní muzeum Ostrožská Lhota, inv. č. 580.

4. Loštice, „Za Židovskou školou“, okr. Šumperk

Roma, pro Marca Vipsania Agrippu, as, 37–41

Av.: M AGRIPPA L F COS [I]II; hlava Agrippy doleva s hákovitou korunou (corona navalis).

Rv.: po stranách S C; Neptun stojící doleva, v pravé ruce drží malého delfína a v levé ruce vertikální trojzubec.

AE; 10,14 g; 30,0/28,0 mm.

Ref.: RIC I², 112, č. 58, BMC I, 143, č. 161 (Tiberius).

NO: povrchový nálezy pomocí detektoru kovů před rokem 2008 bez bližších nálezových okolností (Faltýnek 2009, 327; Kašpar 2014, 83, obr. 1: 2).

Uložení: Vlastivědné muzeum v Šumperku – muzeum Mohelnice, inv. č. A 65291.

5. Znojmo, okr. Znojmo

Roma, pro Marca Vipsania Agrippu, as, 37–41

Av.: M AGRIPPA [L F COS III]; hlava Agrippy doleva s hákovitou korunou (corona navalis).

Rv.: po stranách S C; Neptun stojící doleva, v pravé ruce drží malého delfína a v levé ruce vertikální trojzubec.

AE; – g; – mm.

Ref.: RIC I², 112, č. 58, BMC I, 143, č. 161 (Tiberius).

NO: nálezy z let 1877–1878 u dolního stromořadí u bývalého Německého domu (Červinka 1946, 179; Pochitonov 1955, 273, č. 1224).

Uložení: neznámé (bývalá Červinkova sbírka).

6. Telč, „Studnický kopec“, okr. Jihlava

Roma, pro Marca Vipsania Agrippu, as?, 37–41

Av.: M AGRIPPA L F COS III; hlava Agrippy doleva s hákovitou korunou (corona navalis).

Rv.: po stranách S C; Neptun stojící doleva, v pravé ruce drží malého delfína a v levé ruce vertikální trojzubec.

AE; – g; – mm.

Ref.: RIC I², 112, č. 58?, BMC I, 143, č. 161? (Tiberius).

NO: povrchový nálezy z roku 1896 bez bližších nálezových okolností (Pochitonov 1955, 210–211, č. 862).

Uložení: neznámé.

7. Přerov-Předmostí, okr. Přerov

Roma?, pro Agrippinu st., bronz, 37–41

Av.: –

Rv.: –

AE; – g; – mm.

Ref.: –

NO: starší povrchový nálezy bez bližších nálezových okolností (Pochitonov 1955, 211, č. 868).

Uložení: soukromá sbírka neznámého nálezce.

8. Malhostovice, okr. Brno-venkov

?, bronz, 37–41

Av.: –

Rv.: –

AE; – g; – mm.

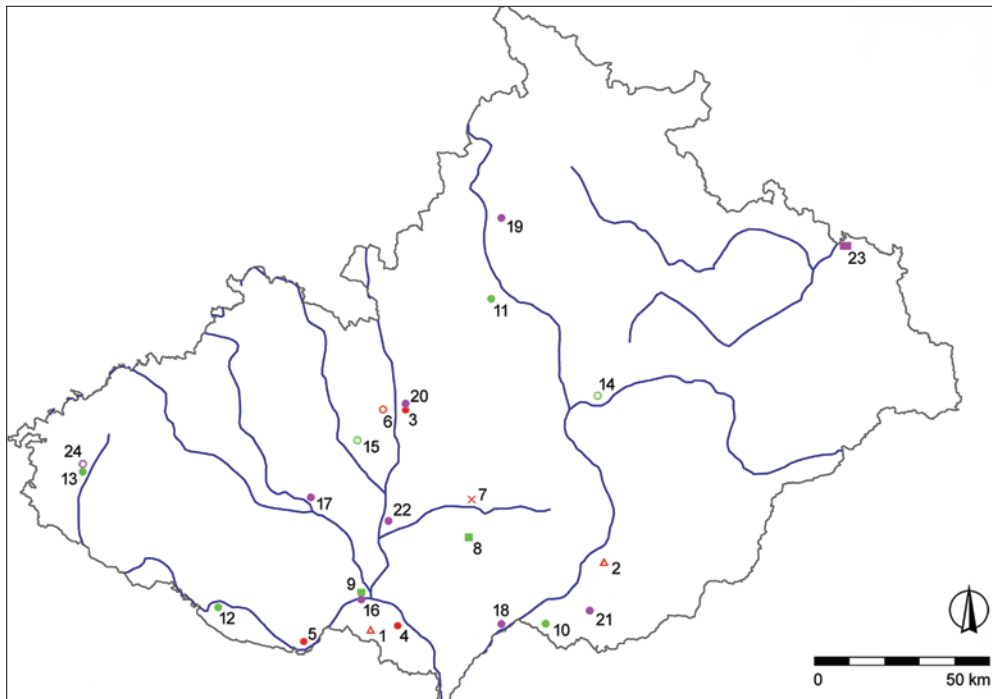
Ref.: –

NO: starší povrchový nálezy bez bližších nálezových okolností (Pochitonov 1955, 211, č. 865).

Uložení: soukromá sbírka neznámého nálezce.

5. Claudius (41–54)

Mincovníctví císaře Claudia organizačně i tematicky plynule navazuje na Caligulovo. Nálezový fond jeho mincí z Moravy kopíruje počty ražeb Tiberia a Caliguly s minimálním nárůstem o jeden až dva kusy. Opět nemáme zastoupeny zlaté či stříbrné ražby, všech 11 exemplářů představuje nominály měděné/bronzové (obr. 10). Až na dva starší blíže neurčené nominály z Telče (?) a jeden nespecifikovaný dupondius z Bohumína (kat. č. 9, 10) klasifikujeme zbylých osm kusů jako asy. Dva z nich jsou bohužel detailně neurčitelné vzhledem k jejich značné opotřebenosti. Mince z Blatnice pod svatým Antonínkem a Rajhradici (obr. 11: 5, 6) pocházející z povrchových vrstev germánských sídlišť, lze podle torzovitě dochovaných opisů na averzu s jistými pochybnostmi přiřadit Claudiovi. Málo zřetelné obrysy určitých postav reverzních obrazů s písmeny S C po stranách svědčí pro některou z emisí personifikovaných ctností nebo božstev. Masivní produkce bronzových ražeb v prvních dvou letech Claudiovy vlády do přijetí titulu Pater patriae v moravských

Obr. 10. Mince císařů Tiberia (červeně), Caliguly (zeleně) a Claudia (fialově) z Moravy. 1 – Mikulov; 2 – Uherskohradištsko; 3 – Boskovicko; 4 – Bulhary; 5 – Hevlín; 6 – Skalice nad Svitavou; 7 – Vícemilice; 8 – Žarošice; 9 – Mušov; 10 – Petrov; 11 – Loštice; 12 – Znojmo; 13 – Telč; 14 – Přerov-Předmostí; 15 – Malhostovice; 16 – Mušov; 17 – Oslavany; 18 – Hodonín; 19 – Brníčko; 20 – Boskovicko; 21 – Blatnice pod svatým Antonínkem; 22 – Rajhradice; 23 – Bohumín; 24 – Telč. 1, 2 denár suberát (prázdný trojúhelník); 3–5, 10–13, 16–22 as (plný kruh); 6, 14, 15, 24 – neznámý nominál (prázdný kruh); 7 – prutah (křížek); 8, 9 – sestercius (plný čtverec); 23 – dupondius (plný obdélník).

Fig. 10. Coins of Tiberius (red), Caligula (green) and Claudia (violet) from Moravia. 1 – Mikulov; 2 – surroundings of Uherské Hradiště; 3 – surroundings of Boskovice; 4 – Bulhary; 5 – Hevlín; 6 – Skalice nad Svitavou; 7 – Vícemilice; 8 – Žarošice; 9 – Mušov; 10 – Petrov; 11 – Loštice; 12 – Znojmo; 13 – Telč; 14 – Přerov-Předmostí; 15 – Malhostovice; 16 – Mušov; 17 – Oslavany; 18 – Hodonín; 19 – Brníčko; 20 – surroundings of Boskovice; 21 – Blatnice pod svatým Antonínkem; 22 – Rajhradice; 23 – Bohumín; 24 – Telč. 1, 2 – Denarius subaerat (empty triangle); 3–5, 10–13, 16–22 – as (full circle); 6, 14, 15, 24 – unknown denomination (empty circle); 7 – prutah (cross); 8, 9 – sestertius (full square); 23 – dupondius (full rectangle).

Obr. 11. Mince císaře Claudia z Moravy. 1 – Oslavany; 2 – Hodonín; 3 – Mušov; 4 – Boskovicko; 5 – Blatnice pod svatým Antonínkem; 6 – Rajhradice. Měřítko 1 : 1. Foto T. Zeman (1–5), I. Peškař (6).

Fig. 11. Coins of Claudius from Moravia. 1 – Oslavany; 2 – Hodonín; 3 – Mušov; 4 – surroundings of Boskovice; 5 – Blatnice pod svatým Antonínkem; 6 – Rajhradice. Scale 1 : 1. Photo by T. Zeman (1–5), I. Peškař (6).

nálezech příliš znát není. Změnu stylu politiky deklaroval Claudius v narážce na předchozí Caligulův despotický režim emisí asů LIBERTAS AVGVSTA, jehož zástupce známe ze starší kolekce nálezů na mušovském Burgstallu (kat. č. 1). Následuje velmi oblíbená a početná série asů s reverzním zobrazením bojovné bohyně Minervy ve zbroji, s napřaženým kopím a kruhovým štítem, symbolizující císaře jako vojáka i učence v jedné osobě. Dva izolované asy z Oslavan a Hodonína (obr. 11: 1, 2) patří ještě k časným ražbám bez titulatury PP, třetí příklad z Brníčka u Uničova patří již k mladší emisi po udělení titulu Pater patriae Claudiovi (kat. č. 4). Přestože byla nalezena spolu s velkou bronzovou mincí Valentiniana II. (375–392), nelze jednoznačně určit, zda byla součástí pozdně antického depotu mincí, nebo se jedná o dva samostatné nálezy (Pochitonov 1955, 292, č. 1312). Jediným typem Claudiových pamětních ražeb na Moravě jsou dva exempláře z Mušova a Boskovicka typu RIC 106 (obr. 11: 3–4), které oslavují císařova bratra a významného vojevůdce Germanika.

Nálezy Claudiových mincí v okolních oblastech středodunajského barbarika jsou o něco početnější než na Moravě (Dolní Rakousko 12 ks, jižní a západní Slovensko 18 ks), v některých aspektech však nacházíme společné rysy (graf 1). Tím hlavním je výskyt výhradně bronzových ražeb, mezi nimiž mají převahu polovičním zastoupením asy (často právě s Minervou s kopím a štítem) nad dalšími nominály (dupondius, sestercius, quadrans). Řada zveřejněných nálezů je navíc natolik opotřebovaných a otřelých dlouhým oběhem, že není možné jejich detailnější určení.

5.1 Katalog

1. Mušov, „Burgstall“, okr. Břeclav

Roma, as, 41–42

Av.: TI CLAUDIVS CAESAR AVG P M TR P IMP; hlava císaře doleva.

Rv.: LIBERTAS AVGVSTA; oděná Libertas stojící čelně s hlavou doprava, v pravé ruce drží pileus, levá ruka je natažená.

AE; – g; – mm.

Ref.: RIC I², 128, č. 97, BMC I, 185, č. 145.

NO: starší povrchový nálezy mezi léty 1897–1915 bez bližších nálezových okolností (Červinka 1946, 163–164).

Uložení: soukromá sbírka neznámého nálezce.

2. Oslavany, okr. Brno-venkov

Roma, as, 41–42

Av.: [TI CLA]VDIVS CAESAR AV[G P M TR P IMP]; hlava císaře doleva.

Rv.: po stranách S C; Minerva v přílbě stojící doprava, pravou rukou vrhá oštěp, v levé ruce drží kruhový štít.

AE; 10,460 g; 28,10/29,72 mm.

Ref.: RIC I², 128, č. 100, BMC I, 185, č. 149.

NO: povrchový nálezy bez bližších nálezových okolností, zakoupeno v roce 1959 od MUDr. Vladimíra Němečka z Velkého Meziříčí.

Uložení: Moravské zemské muzeum, Numismatické oddělení, inv. č. 200143.

3. Hodonín, okr. Hodonín

Roma, as, 41–42

Av.: TI CLAUDIVS CAESAR AVG P M TR P IMP; hlava císaře doleva.

Rv.: po stranách S C; Minerva v přílbě stojící doprava, pravou rukou vrhá oštěp, v levé ruce drží kruhový štít.

AE; 11,173 g; 29,49/29,39 mm.

Ref.: RIC I², 128, č. 100, BMC I, 185, č. 149.

NO: povrchový nálezy z roku 1925 bez bližších nálezových

okolností (Pochitonov 1955, 211, č. 866).

Uložení: Moravské zemské muzeum, Numismatické oddělení, inv. č. 200239.

4. Brníčko, okr. Šumperk

Roma, as, 42–43

Av.: TI CLAUDIVS CAESAR AVG P M TR P IMP P P; hlava císaře doleva.

Rv.: po stranách S C; Minerva v přílbě stojící doprava, pravou rukou vrhá oštěp, v levé ruce drží kruhový štít.

AE; – g; – mm.

Ref.: RIC I², 130, č. 116, BMC I, 192, č. 206–207.

NO: starší nálezy před rokem 1943 v bývalé cihelně bez bližších nálezových okolností (Pochitonov 1955, 292, č. 1312).

Uložení: neznámé.

5. Mušov, okr. Břeclav

Roma, as, 50–54

Av.: GERMANICVS CAESAR TI AVG [F DIVI AVG N]; hlava Germanika doprava.

Rv.: [TI CLAUDIVS CAESAR AVG GERM P M TR P IMP P P] kolem středového S C.

AE; 8,536 g; 29,43/27,45 mm.

Ref.: RIC I², 129, č. 106, BMC I, 193, č. 218.

NO: povrchový nálezy bez bližších nálezových okolností, který daroval pan Heger z Mušova do mikulovského muzea, mince byla převodem v roce 1979 získána do Numismatického oddělení Moravského zemského muzea.

Uložení: Moravské zemské muzeum, Numismatické oddělení, inv. č. 200215.

6. Boskovicko, okr. Blansko

Roma, as, 50–54

Av.: nečitelný opis; hlava Germanika (?) doprava.

Rv.: nečitelný opis kolem středového S C.

AE; 7,616 g; 28,44/26,39 mm.

Ref.: RIC I², 129, č. 106?, BMC I, 193, č. 218?.

NO: mince pochází z konvolutu antických mincí z neznámých lokalit předaných v roce 1983 z boskovického muzea do Numismatického oddělení Moravského zemského muzea.

Uložení: Moravské zemské muzeum, Numismatické oddělení, inv. č. H 235/3.

7. Blatnice pod svatým Antonínkem, „Díly“, okr. Hodonín

Roma, as, 41–54

Av.: ...VDI... ...AR; hlava císaře doprava.

Rv.: nečitelný opis, S – C po stranách; stojící postava?.

AE; 8,540 g; 25,98/25,55 mm.

Ref.: –

NO: povrchový nálezy pomocí detektoru kovů mezi léty 2010–2012 bez bližších nálezových okolností (Zeman 2017a, 46, 206, tab. 1: 8).

Uložení: Obecní muzeum Ostrožská Lhota, inv. č. 582.

8. Rajhradice, okr. Brno-venkov

Roma, as, 41–54

Av.: ...AVGVST...; hlava císaře doleva.

Rv.: opis zcela nečitelný; nezřetelná postava?

AE; – g; – mm.

Ref.: –

NO: povrchový nálezy z roku 1952 na germánském sídlišti na svahu za starou klášterní sýpkou (Pochitonov 1955, 212, č. 869; Peškař 1964, 191).

Uložení: Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.

9. Bohumín, okr. Karviná

Roma, dupondius, 41–54

Av.: –

Rv.: –

AE; – g; – mm.

Ref.: –

NO: starší nález bez bližších nálezových okolností (Pochitonov 1955, 211–212, č. 868a).

Uložení: soukromá sbírka neznámého nálezce.

10. Telč?, okr. Jihlava

?, 2x neznámý nominál, 41–54

Av.: –

Rv.: –

AE; – g; – mm.

Ref.: –

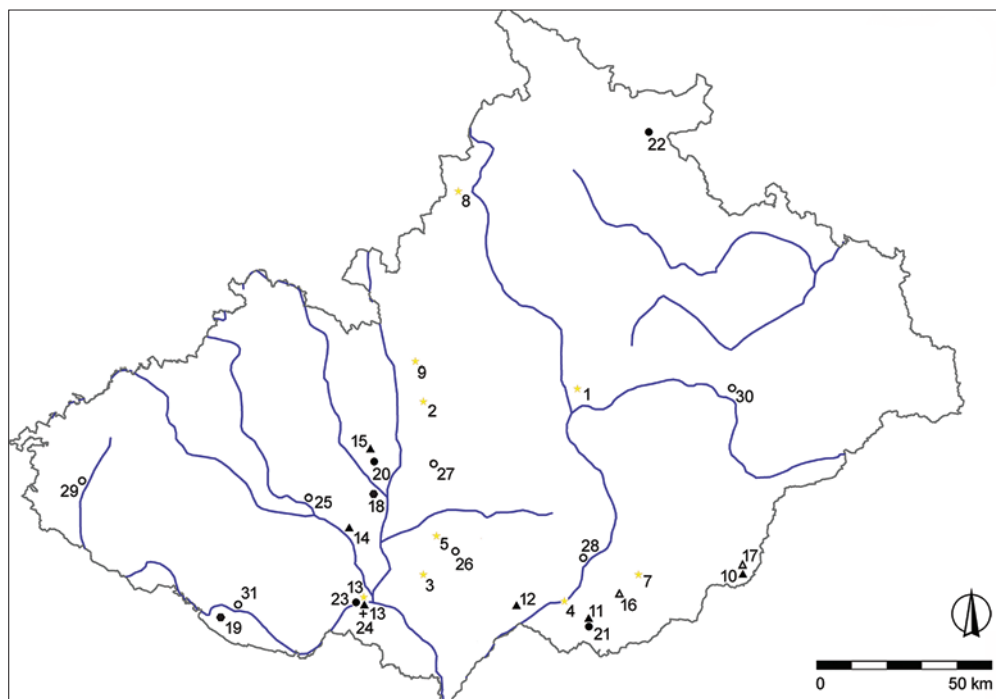
NO: povrchový nález z 80. let 19. století bez bližších nálezových okolností (Pochitonov 1955, 287, č. 1294).

Uložení: neznámé.

6. Nero (54–68)

Poslední císař julsko-klaudijské dynastie má na Moravě největší početní zastoupení mincí (41 ks). Oproti všem předchozím emitentům vykazuje skladba jeho ražeb úplně jinou strukturu (obr. 12). Bronzové nominály nejsou tak dominantní v porovnání s mincemi z jiných kovů, ale ražby jsou téměř rovnoměrně rozděleny na třetiny (9 zlatých, 14 stříbrných a 12 bronzových mincí včetně billonových a 6x neznámý nominál).

Zejména je nápadná již vícekrát v literatuře komentovaná koncentrace Neronových aureí v barbariku severně od středního Dunaje (Sejbal ml. 1989). Právě území Moravy s devíti, příp. jedenácti exempláři je epicentrem jejich výskytu mezi germánskými kmeny.¹⁴ V sousedních oblastech středoevropského barbarika bylo zachyceno o něco méně aureí císaře Nerona: na jihozápadním Slovensku (Rajtár 2013, 128, Abb. 1) a v Polsku (Ciołek 2014, 330, tab. 1) po šesti kusech, v Čechách (Militký 2013, 137; Droberjar, Jarůšková 2018, 656) a v Dolním Rakousku (Mitscha-Märheim 1965–1967, 8; Jedlička 2004, 76) pouze po dvou kusech. Tři z moravských aureí nelze blíže určit, protože se jedná o staré, blíže nepopsané objevy (kat. č. 7–9). Všech zbylých osm exemplářů jsou poreformní ražby Nerova čtvrtého konzulátu z římské mincovny. Nejstaršími reverzními typy 2. emise z let 64–65 (RIC I² = Sutherland 1984, 145) jsou AVGVSTVS GERMANICVS ražené na počest vítězství G. Domitia Corbula nad Parthy v Arménii v roce 63 (obr. 13: 1) a CONCORDIA AVGVSTA jako aklamace harmonického sňatku Nera s Poppeou Sabinou (obr. 13: 2). Následuje početná série ražeb oslavující ceremoniální uzavření dveří Janusova chrámu na znamení míru v roce 65 (obr. 13: 3). Nejpočetnější sadu aureí na Moravě (3 ks) však reprezentují typy RIC 52 (IVPPITER CVSTOS) dedikované Jupiterovi-ochránci po císařově úniku z připravovaného Pisonova spiknutí (obr. 13: 4, 5). Mladší emise aureí z let 65–66 reprezentuje exemplář z mušovského Burgstallu (kat. č. 6) se zdobením Salus (personifikace spásy), tedy paralelní variace k Jupiterovým aureím, raženým po zažehnání Pisonova spiknutí a připomínajícím stavbu chrámu bohyně Salus v roce 65 (RIC I² =

Obr. 12. Mince císaře Nera z Moravy. 1 – Majetín; 2 – Knínice; 3 – Boleradice; 4 – Veselí nad Moravou; 5 – Kobeřice; 6 – Mušov; 7 – Uherský Brod; 8 – Štíty; 9 – Zadní Arnoštov; 10 – Brumov-Bylnice; 11 – Blatnice pod svatým Antonínkem; 12 – Vacenovice; 13 – Mušov; 14 – Dolní Kounice; 15 – Moravské Knínice; 16 – Vlčnov-Dolní Němč; 17 – Brumov-Bylnice; 18 – Brno-Bosonohy; 19 – Znojmo – okolí; 20 – Brno-Ivanovice / Kuřim; 21 – Blatnice pod svatým Antonínkem; 22 – Holčovice-Hejnov; 23, 24 – Mušov; 25 – Oslavany; 26 – Archlebov; 27 – Holštejn; 28 – Staré Město; 29 – Telč; 30 – Lešná; 31 – Dobšice. 1–9 – Aureus (hvězdička); 10–15 – denár (plný trojúhelník); 16, 17 – denár suberát (prázdný trojúhelník); 18, 19 – billonová tetradrachma (šestiúhelník); 20–23 – as (plný kruh); 24 – semis (křížek); 25–31 – neznámý nominál (prázdný kruh).

Fig. 12. Coins of Nero from Moravia. 1 – Majetín; 2 – Knínice; 3 – Boleradice; 4 – Veselí nad Moravou; 5 – Koberice; 6 – Mušov; 7 – Uherský Brod; 8 – Štíty; 9 – Zadní Arnoštov; 10 – Brumov-Bylnice; 11 – Blatnice pod svatým Antonínkem; 12 – Vacenovice; 13 – Mušov; 14 – Dolní Kounice; 15 – Moravské Knínice; 16 – Vlčnov-Dolní Němč; 17 – Brumov-Bylnice; 18 – Brno-Bosonohy; 19 – surroundings of Znojmo; 20 – Brno-Ivanovice / Kuřim; 21 – Blatnice pod svatým Antonínkem; 22 – Holčovice-Hejnov; 23, 24 – Mušov; 25 – Oslavany; 26 – Archlebov; 27 – Holštejn; 28 – Staré Město; 29 – Telč; 30 – Lešná; 31 – Dobšice. 1–9 – Aureus (star); 10–15 – denarius (full triangle); 16, 17 – denarius subaerat (empty triangle); 18, 19 – billon tetradrachm (hexagon); 20–23 – as (full circle), 24 – semis (cross), 25–31 – unknown denomination (empty circle).

Sutherland1984, 146). Nový nález z českomoravského pomezí s reverzním motivem kopulovitého hexastylového chrámu bohyně Vesty odkazuje na přestavbu této svatyně po ničivém požáru Říma v roce 64.

Hromadné nálezy zlatých mincí z 1. století patří obecně k velmi vzácným nálezovým situacím. Možnou motivaci pro jejich ukládání ukázal depot 38 aureí Tiberia, Claudia a Nerona ze Savarie, římské kolonie veteránů, který byl svým majitelem (vojákem/obchodníkem?) ukryt někdy na přelomu let 62/63 z obavy podstoupit výměnu starších kvalitních ražeb nařízením Neroovy mincovní reformy. Je však možné, že soubor předreformních mincí byl sbírán delší dobu a toto malé jmění bylo ukryto do země až v 80. letech 1. století, kdy byla Savarie postižena Domitiánovými válkami s Germány (Torbágyi 2020, 508–509, Fig. 1, 3). Obdobná, poněkud mladší situace, se nedávno objevila přímo v barbariku, na jihozápadním Slovensku. Zde hromadně nalezené tři aurei v Jalšové (1× Galba a 2× Vespasianus) a jeden

aureus Vespasiána v Senci byly relativně krátce v oběhu, mírně opotřebením svědčí o jejich brzkém uložení do země. Stejně jako v případě aureí Nerona by jejich deponování mohlo souviset s o něco málo pozdějším kontextem, např. s Domitiánovými válkami s Kvádý za účasti i Markomanů v letech 89–93 nebo občasnými vojenskými konfrontacemi v průběhu první poloviny 2. století (Budaj, Militký 2011, 157). S nejčasnějším datem přílivu Neronových aureí na Moravu počítá J. Sejbal ml., který jejich přítomnost vysvětluje jako podíl na válečné kořisti s vazbou na účast Kvádů ve Vespasiánově vojsku za občanské války v Římě proti Vitelliovi, zejména v rozhodující fázi v bitvě u Bedriaca a při vyplenění Cremony roku 69 (Sejbal ml. 1989, 2). Nápadný výskyt aureí Nerona, ale i Vespasiána, Tita nebo Domitiana na Moravě,¹⁵ v Dolním Rakousku (aureus Titus pro Divus Vespasianus z Ringelsdorfu – Schmidt 1992, 503 a aureus Vespasiána z Katzelsdorfu – Jedlička 2004, 76) a na jihozápadním Slovensku (nově také aureus Vespasiána pro Tita na lokalitě Kostolište

Obr. 13. Aurei císaře Nera z Moravy. 1 – Majetín; 2 – Knínice; 3 – Boleradice; 4 – Veselí nad Moravou; 5 – Zadní Arnoštov. Měřítko 2 : 1. Foto T. Zeman (1, 3), D. Kašparová (4), V. Skálová (2, 5).
Fig. 13. Aureii of Nero from Moravia. 1 – Majetín; 2 – Knínice; 3 – Boleradice; 4 – Veselí nad Moravou; 5 – Zadní Arnoštov. Scale 2 : 1. Photo by T. Zeman (1–3), D. Kašparová (4), V. Skálová (2, 5).

Obr. 14. Denáry císaře Nera z Moravy. 1 – Vlčnov-Dolní Němčí; 2 Brumov-Bylnice; 3 – Znojemsko; 4–6 Jihomoravský kraj. Měřítko 2 : 1. Foto T. Zeman (1, 2), Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i. (3), neznámý autor (4–6).

Fig. 14. Denarii of Nero from Moravia. 1 – Vlčnov-Dolní Němčí; 2 – Brumov-Bylnice; 3 – surroundings of Znojmo; 4–6 South-Moravian region. Scale 2 : 1. Photo by T. Zeman (1, 2), Czech Academy of Sciences, Institute of Archaeology, Brno (3), unknown authors (4–6).

– Elsček, Sedlmayer 2022, 147–150, Abb. 2: 9) v blízkosti římských vojenských pozic během markomanských válek vybízí některé autory dávat tyto zlaté ražby do souvislosti s pohybem římské armády na barbarském území v poslední třetině 2. století, jakožto podíl z kořisti či dary pro germánskou nobilitu (Militký 2013, 71–72; Rajtár 2013, 129; Droberjar, Jarůšková 2018, 657, 660; Elsček, Sedlmayer 2022, 149). Poslední interpretace je všeobecně přijímaná jako nejpravděpodobnější, i když v konkrétních případech nelze časovou spojitost spolehlivě doložit (Militký 2019, 221).

Jak vyplývá z výše uvedeného přehledu, mezi Neronovými mincemi na Moravě převažují stříbrné denáry, příp. jejich suberáty. Všechny mají reverzní motivy shodné s aurei, tyto emise byly totiž raženy paralelně ve zlatě i ve stříbře. Důležitý je také jejich nálezový kontext, často se nachází přímo na germánských sídlištích (Vlčnov – Dolní Němčí, Blatnice pod svatým Antonínkem, Vacenovice, Znojemsko, ale také Bratislava-Trnávka,

Bernhardsthal, Drösing, Ringelsdorf, Enzersfeld); dva kusy byly obsaženy v denárovém depotu v Brumově-Bylnici, uloženém v době markomanských válek,¹⁶ a dva denáry pochází z areálu římské vojenské základny na Mušově. Na Slovensku se analogicky objevil jeden Neronův denár v okolí římského tábora v Iži (Mínavičová 1970, 86). Emise denárů z let 64–65 zastupuje jeden suberát typu AVGVSTVS GERMANICVS (obr. 14: 1) doplněný čtyřmi exempláři a jedním suberátem velmi oblíbené varianty RIC 53 (IVPPITER CVSTOS), svázané s Neronovou štědrostí vůči armádě (obr. 14: 2–6). Mladší emise z let 65–66 je doložena jedním denárem a jedním suberátem s motivem na trůnu sedící Salus (obr. 15: 1, 2) a jedním denárem s chrámem bohyně Vesty (obr. 15: 3). V denárovém sortimentu na Moravě byly zdokumentovány také ražby následující emise z let 66–67 se Salus nebo Jupiterem na trůnu z Mušova (kat. č. 19, 20) a jedním exemplářem z neznámé jihomoravské lokality, i nejmladší emise z let 67–68 s Neronovi uděleným titulem Pater patriae

(obr. 15: 4). Zbylé dva denáry z Dolních Kounic a Moravských Knínic nedisponují dostatečnými indiciemi k jejich bližšímu určení (kat. č. 22, 23). Popsaný počet i sortiment moravských denárů císaře Nera dobře koresponduje se situací v sousedních regionech markomansko-kvádské sídelní oblasti, jak dolnorakouským s devíti exempláři výhradně z germánských sídlišť potvrzujícími oblibu emisí IVPPI TER CVSTOS a SALVS, tak jihozápadoslovenským se dvěma jednotlivými denáry z Bratislavy-Trnávky a Iži a osmi zástupci v depotu z Vyškovic nad Ipľom.¹⁷ Naopak východoslovenský region s ambivalentními vazbami na dáckou i przeworskou kulturní oblast přináší pouze dva denáry obsažené v hromadném nálezu z Prešova.

Obr. 15. Denáry císaře Nera z Moravy. 1 – Blatnice pod svatým Antonínkem; 2 – Brumov-Bylnice; 3 – Vacenovice; 4 – Jihomoravský kraj. Měřítka 2 : 1. Foto T. Zeman (1–3), neznámý autor (4).

Fig. 15. Denarii of Nero from Moravia. 1 – Blatnice pod svatým Antonínkem; 2 – Brumov-Bylnice; 3 – Vacenovice; 4 – South-Moravian region. Scale 2 : 1. Photo by T. Zeman (1–3), unknown author (4).

Neronovy bronzové nominály z Moravy vykazují poměrně pestrou skladbu. Exoticky působí dvě egyptské billonové tetradrachmy z mincovny v Alexandrii, nalezené společně v Brně-Bosonohách (drobný hromadný nález?). Tento nominál obsahující do 16 % stříbra vrátila do oběhu Tiberiova reforma na přelomu let 19/20 (před ní naposledy ražen za Kleopatry VII.), a zřejmě představoval ekvivalent římského denáru či řecké drachmy určený výhradně pro lokální egyptský peněžní trh (Skowronek 1998, 10–11; Militký 2005, 12). Starší ražba z let 64–65 zobrazuje na reverzu orla jako symbol královské moci (obr. 16: 2). Mladší alexandrijská tetradrachma z let 65–66 nese rubní motiv personifikované Alexandrie – ženskou bustu s pokrývkou hlavy ze sloní kůže symbolizující polohu města v Africe, a zkratku L IB odkazující na dvanáctý rok vlády císaře (obr. 16: 3). Třetí egyptskou billonovou tetradrachmou je nález z okolí Znojma, ražený v Alexandrii v třináctém roce Neronovy vlády v letech 66–67 (viz zkratka LII na averzu), zobrazující na reverzu podobiznu Tiberia (kat. č. 27). Právě během čtyř posledních let Neronovy vlády lze pozorovat zvýšenou produkci tetradrachem v Alexandrii jako reakci na stažení starších Ptolemaiovských mincí z oběhu (Skowronek 1998, 11). Dosud však není jasné, zda tyto mince v barbariku souvisejí s dobovým kontextem. Většina autorů se kloní spíše k jejich pozdějšímu dovozu jako staršího oběživa v průběhu druhé poloviny 3. století a počátku 4. století, v době největší kulminace přílivu egyptských mincí spolu se severoafrickou terrou sigillatou Chiara do středoevropského prostoru skrze obchodní trhy panonských provincií, jako finanční hotovosti přesunutých vojenských jednotek či kolonistů přesídlených z Egypta do Panonie (Nemeškalová-Jiroudková 1958a, 57–61; Jančo 2002, 23–25; Militký 2005, 11–13).

Volnou připomínku slavného vítězství císařského vojévůdce G. Domitia Corbulona z roku 63 v dlouholeté parthské válce o Arménii mohou představovat emise asů s reverzním námětem letící bohyně Viktorie s kruhovým štítem s nápisem SPQR, které byly raženy v mincovně v Římě a Lugdunu (BMC I = Mattingly 1965, clxxx). Po jednom exempláři z každé mincovny je máme doloženy z Brna-Ivanovic či Kuřimi (obr. 16: 1) a z Holčovic-Hejnova (obr. 16: 5). Stejněho typu mohou být také setřelé mince s nekompletně dochovanými opisy a pouze obrysově identifikovatelnými reverzními obrazy z Mušova (kat. č. 30) a Blatnice pod svatým Antonínkem (kat. č. 28). Poslední jmenovaná mince má vpravo od hlavy císaře výrazné obdélníkové pole s velmi špatně dochovanou, a tudíž dnes nečitelnou kontramarkou (obr. 16: 4). Jediná Neronova drobná bronzová mince (semis) je uváděna z mušovského Burgstallu (Červinka 1946, 163–164; Pochitonov 1955, 217, č. 902). Jedná se o emisi na počest velkolepých rétorských, poetických, hudebních a sportovních her (neronií) konaných v Římě jednou za pět let, založených císařem v roce 60. Odkazuje na ně také reverzní motiv těchto nominálů s věncem pro vítěze a urnou pro hlasy porotců (BMC I = Mattingly 1965, clxxx). Kolekcí moravských jednotlivých nálezů doplňují blíže nepopsané starší objevy Neronových bronzových nominálů z Oslavan, Archlebova, Holštejna a Starého Města (kat. č. 32–35). Nálezy Neronových bronzových mincí na Moravě, v Dolním Rakousku a jihozápadním Slovensku (graf 1) jsou srovnatelné co do pestrosti nominálů (z určených ražeb jsou zastoupeny dupondie, sestercie i asy), co do počtu je však slovenská kvádská oikumena dominující (17 ks).

Obr. 16. Bronzové nominály císaře Nera z Moravy. 1 – Brno-Ivanovice / Kuřim; 2, 3 – Brno-Bosonohy; 4 – Blatnice pod svatým Antonínkem; 5 – Holčovice-Hejnov. Měřítko 1 : 1. Foto T. Zeman (1–4), M. Daňhel (5).

Fig. 16. Bronze denominations of Nero from Moravia. 1 – Brno-Ivanovice / Kuřim; 2, 3 – Brno-Bosonohy; 4 – Blatnice pod svatým Antonínkem; 5 – Holčovice-Hejnov. Scale 1 : 1. Photo by T. Zeman (1–4), M. Daňhel (5).

6.1 Katalog

1. Majetín, „Na Panském“, okr. Olomouc

Roma, aureus, 64–65

Av.: NERO CAESAR; ověčnená hlava císaře doprava.

Rv.: AVGVSTVS GERMANICVS; Nero stojící čelně, oděný v tóze s paprscitou korunou na hlavě, v pravé ruce drží větvíčku, v levé ruce Viktorii na glóbu.

Au; 6,954 g; 18,23/17,76 mm.

Ref.: RIC I², 153, č. 46, BMC I, 208, č. 56.

NO: povrchový nález z roku 1905 bez bližších nálezových okolností (Pochitonov 1955, 214, č. 886; Sejbal ml. 1989, 3).

Uložení: Moravské zemské muzeum, Numismatické oddělení, inv. č. 200088.

2. Knínice, „Pastvisko“, okr. Blansko

Roma, aureus, 64–65

Av.: NERO CAESAR AVGVSTVS; ověčnená hlava císaře doprava.

Rv.: CONCORDIA AVGVSTA; oděná Concordia sedící doleva s nohama na stoličce, v pravé ruce drží pateru a v levé ruce roh hojnosti.

Au; 7,08 g; 17,0/18,0 mm.

Ref.: RIC I², 153, č. 48, BMC I, 209, č. 61.

NO: povrchový nález z let 1939–1940 při vláčení pole při cestě od Sudic (Pochitonov 1955, 214, č. 884; Sejbal ml. 1989, 2; Droberjar, Jarůšková 2018, 655–656, obr. 2).

Uložení: soukromá sbírka M. Martinka, Knínice.

3. Boleradice, okr. Břeclav

Roma, aureus, 64–65

Av.: NERO [CAESAR AV]GVSTVS; ověčnená hlava císaře doprava.

Rv.: [IANVM CLVSIT PACE P R TERRA MA]RIQ PARTA; zavřené dveře chrámu boha Januse.

Au; 4,876 g; 15,09/14,78 mm.

Ref.: RIC I², 153, č. 50, BMC I, 209, č. 64.

NO: povrchový nález z roku 1890 na poli pod hradem, minci získal I. L. Červinka od odborného učitele Vojtěcha Schierla z Hustopečí (Pochitonov 1955, 213–214, č. 881; Sejbal ml. 1989, 2).

Uložení: Moravské zemské muzeum, Numismatické oddělení, inv. č. 200238.

4. Veselí nad Moravou, „Rybníček“, okr. Hodonín

Roma, aureus, 64–65

Av.: NERO CAESAR AVGVSTVS; ověčnená hlava císaře doprava.

Rv.: IVPPIETER CVSTOS; do pasu nahý Jupiter sedící na trůnu doleva, v pravé ruce drží blesk a v levé ruce dlouhé žezlo.

Au; 7,233 g; 18,39/17,97 mm.

Ref.: RIC I², 153, č. 52, BMC I, 209, č. 67.

NO: povrchový nález okolo roku 1920 bez bližších nálezových okolností (Sejbal ml. 1989, 3; Kašparová 2017, 4–5).

Uložení: Moravské zemské muzeum, Numismatické oddělení, inv. č. 200167.

5. Kobeřice, „Přední pozemky“, okr. Vyškov

Roma, aureus, 64–65

Av.: NERO CAESAR AVGVSTVS; ověčená hlava císaře doprava.
Rv.: IVPPIETER CVSTOS; do pasu nahý Jupiter sedící na trůnu doleva, v pravé ruce drží blesk a v levé ruce dlouhé žezlo.

Au; – g; – mm.

Ref.: RIC I², 153, č. 52, BMC I, 209, č. 67.

NO: povrchový nález z roku 1909 na germánském sídlišti bez bližších nálezových okolností (Pochitonov 1955, 214, č. 883; Sejbal ml. 1989, 3).

Uložení: soukromá sbírka neznámého nálezce.

6. Mušov, „Burgstall“, okr. Břeclav

Roma, aureus, 65–66

Av.: NERO CAESAR AVGVSTVS; ověčená hlava císaře doprava.
Rv.: v exergu SALVS; oděná Salus sedící na trůnu doleva, v pravé ruce drží pateru, levá ruka spočívá na opěrci trůnu.

Au; – g; – mm.

Ref.: RIC I², 153, č. 59, BMC I, 211, č. 87.

NO: povrchový nález před rokem 1786 bez bližších nálezových okolností (Pochitonov 1955, 240, č. 1029; Sejbal ml. 1989, 3).

Uložení: neznámé.

7. Uherský Brod, okr. Uherské Hradiště

Roma, aureus, 54–68

Av.: –

Rv.: –

Au; – g; – mm.

Ref.: –

NO: povrchový nález před rokem 1901 bez bližších nálezových okolností (Pochitonov 1955, 213, č. 878; Sejbal ml. 1989, 5).

Uložení: neznámé.

8. Štítý, okr. Šumperk

Roma, aureus, 54–68

Av.: –

Rv.: –

Au; – g; – mm.

Ref.: –

NO: mince byla nalezena ve 40. letech 19. století vyplavená na povrchu při bouřce (Pochitonov 1955, 213, č. 880; Sejbal ml. 1989, 5).

Uložení: neznámé.

9. Jižní Morava

Roma, aureus, 54–68

Av.: –

Rv.: –

Au; – g; – mm.

Ref.: –

NO: starší nález bez bližších nálezových okolností (Pochitonov 1955, 213, č. 879; Sejbal ml. 1989, 5).

Uložení: neznámé.

10. Vlčnov-Dolní Němčí, „Pajsarůvka“, okr. Uherské Hradiště

Roma, denár, suberát, 64–65

Av.: [NERO] CAESA[R]; vousatá ověčená hlava císaře doprava.

Rv.: AVGVSTVS GERMANICVS; Nero oděný do tógy s paprsčitou korunou stojící čelně, v pravé ruce drží ratolest a v levé ruce Viktorii na glóbu.

Ag; 2,815 g; 17,74/18,74 mm.

Ref.: RIC I², 153, č. 47, BMC I, 209, č. 60.

NO: povrchový nález na germánském sídlišti z roku 2018 bez

bližších nálezových okolností.

Uložení: soukromá sbírka neznámého nálezce.

11. Brumov-Bylnice, pod vrchem Kubovec, okr. Zlín

Roma, denár, 64–65

Av.: NERO CAESA[R A]VGVSTVS; vousatá ověčená hlava císaře doprava.

Rv.: IV[PPITER CVSTOS]; do pasu obnažený Jupiter sedící na trůnu doleva, v pravé ruce drží blesk, v levé ruce dlouhé žezlo.

Ag; 2,476 g; 17,80/16,16 mm.

Ref.: RIC I², 153, č. 53, BMC I, 210, č. 74.

NO: mince byla obsažena v depotu 192 ks denárů, který byl objeven v roce 2017 pomocí detektoru kovů několika neznámými nálezci.

Uložení: soukromá sbírka neznámého nálezce.

12. Znojensko, okr. Znojmo

Roma, denár, 64–65

Av.: [NERO] CAESAR AVGV[S]TVS; vousatá ověčená hlava císaře doprava.

Rv.: [IVPPITER] CVSTOS; do pasu obnažený Jupiter sedící na trůnu doleva, v pravé ruce drží blesk, v levé ruce dlouhé žezlo.

Ag; – g; 17,59/16,89 mm.

Ref.: RIC I², 153, č. 53, BMC I, 210, č. 74.

NO: povrchový nález pomocí detektoru kovů z 30. 10. 2014 na germánském sídlišti bez bližších nálezových okolností (nálezci: Jan a Vladimír Oulehlovi – Anonym 2014; Komoróczy et al. 2022, 21).

Uložení: Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i., ev. č. 657531-30/15.

13. Jihomoravský kraj

Roma, denár, 64–65

Av.: [NERO CAESAR] AVGVSTVS; vousatá ověčená hlava císaře doprava.

Rv.: IVPPIETER CVSTOS; do pasu obnažený Jupiter sedící na trůnu doleva, v pravé ruce drží blesk, v levé ruce dlouhé žezlo.

Ag; – g; 16,0 mm.

Ref.: RIC I², 153, č. 53, BMC I, 210, č. 74.

NO: povrchový nález pomocí detektoru kovů před rokem 2021 bez bližších nálezových okolností (Anonym 2021).

Uložení: soukromá sbírka neznámého nálezce.

14. Jihomoravský kraj

Roma, denár, 64–65

Av.: NERO CAESAR [AVGVSTVS]; vousatá ověčená hlava císaře doprava.

Rv.: IVPPIETER CVSTOS; do pasu obnažený Jupiter sedící na trůnu doleva, v pravé ruce drží blesk, v levé ruce dlouhé žezlo.

Ag; 2,80 g; 18,0 mm.

Ref.: RIC I², 153, č. 53, BMC I, 210, č. 74.

NO: povrchový nález pomocí detektoru kovů před rokem 2015 bez bližších nálezových okolností (Anonym 2016a).

Uložení: soukromá sbírka neznámého nálezce.

15. Jihomoravský kraj

Roma, denár, suberát, 64–65

Av.: NERO CAESAR AVGVSTVS; vousatá ověčená hlava císaře doprava.

Rv.: IVPPIETER CVSTOS; do pasu obnažený Jupiter sedící na trůnu doleva, v pravé ruce drží blesk, v levé ruce dlouhé žezlo.

Ag; – g; 19,0 mm.

Ref.: RIC I², 153, č. 53, BMC I, 210, č. 74.

NO: povrchový nález pomocí detektoru kovů před rokem 2016 bez bližších nálezových okolností (Anonym 2016b).

Uložení: soukromá sbírka neznámého nálezce.

16. Blatnice pod svatým Antonínkem, „Díly“, okr. Hodonín

Roma, denár, 65–66

Av.: [NERO CAESAR] AVGVSTVS; vousatá ověčená hlava císaře doprava.

Rv.: v exergu SALVS; oděná Salus sedící na trůnu doleva, v pravé ruce drží pateru, levá ruka spočívá na boční opěrce trůnu.

Ag; 2,704 g; 18,70/17,70 mm.

Ref.: RIC I², 153, č. 60, BMC I, 212, č. 90.

NO: povrchový nález pomocí detektoru kovů uskutečněný mezi lety 2012–2014 na germánském sídlišti bez bližších nálezo-
vých okolností (Zeman 2017a, 206, tab. 1: 9)

Uložení: soukromá sbírka neznámého nálezce.

17. Brumov-Bylnice, pod vrchem Kubovec, okr. Zlín

Roma, denár, suberát, 65–66

Av.: [NERO CAESAR] AVGVSTVS; vousatá ověčená hlava císaře doprava.

Rv.: v exergu SALVS; oděná Salus sedící na trůnu doleva, v pravé ruce drží pateru, levá ruka spočívá na boční opěrce trůnu.

Ag; 2,250 g; 16,91/17,18 mm.

Ref.: RIC I², 153, č. 60, BMC I, 212, č. 90.

NO: mince byla obsažena v depotu 192 ks denárů, který byl objeven v roce 2017 pomocí detektoru kovů několika neznámými nálezcí.

Uložení: soukromá sbírka neznámého nálezce.

18. Vacenovice, „Růdník“, okr. Hodonín

Roma, denár, 65–66

Av.: NERO CAESAR AVGVST[VS]; vousatá ověčená hlava císaře doprava.

Rv.: VE[STA]; kopulovitý hexastylový chrám se čtyřmi schody, uvnitř oděná Vesta sedící čelně na trůnu s hlavou doleva, v pravé ruce drží pateru a v levé ruce dlouhé žezlo.

Ag; 2,964 g; 17,91/16,13 mm.

Ref.: RIC I², 153, č. 62, BMC I, 213, 104.

NO: povrchový nález pomocí detektoru kovů uskutečněný v roce 2012 na germánském sídlišti bez bližších nálezo-
vých okolností (Zeman 2017a, 322, tab. 119: 18).

Uložení: soukromá sbírka neznámého nálezce.

19. Mušov, „Burgstall“, okr. Břeclav

Roma, denár, 66–67

Av.: IMP NERO CAESAR AVGVSTVS; vousatá ověčená hlava císaře doprava.

Rv.: v exergu SALVS; oděná Salus sedící na trůnu doleva, v pravé ruce drží pateru, levá ruka spočívá na boční opěrce trůnu.

Ag; – g; – mm.

Ref.: RIC I², 154, č. 67, BMC I, 212, č. 96.

NO: starší povrchový nález při polních pracích ve vinohradech v 17. a 18. století, mince pochází ze sbírky mušovského kaplana Matyáše Schappa shromážděné k roku 1786 (Červinka 1946, 162).

Uložení: neznámé.

20. Mušov, „Burgstall“, okr. Břeclav

Roma, denár, 66–67

Av.: IMP NERO CAESAR AVGVSTVS; ověčená hlava císaře doprava.

Rv.: nečitelný opis; nezřetelná sedící postava na trůnu doleva.

Ag; – g; – mm.

Ref.: RIC I², 154, č. 64/67.

NO: starší povrchový nález mezi lety 1897–1915 bez bližších nálezo-
vých okolností (Červinka 1946, 163–164; Pochitonov 1955, 217, č. 902).

Uložení: soukromá sbírka neznámého nálezce.

21. Jihomoravský kraj

Roma, denár, 67–68

Av.: [IMP NERO CAESAR] AVG [P P]; vousatá ověčená hlava císaře doprava.

Rv.: v exergu SALVS; oděná Salus sedící na trůnu doleva, v pravé ruce drží pateru, levá ruka spočívá na boční opěrce trůnu.

Ag; – g; 17,0 mm

Ref.: RIC I², 154, č. 71, BMC I, 212, č. 98.

NO: povrchový nález pomocí detektoru kovů před rokem 2021 bez bližších nálezo-
vých okolností (Anonym 2015d).

Uložení: soukromá sbírka neznámého nálezce.

22. Dolní Kounice, okr. Brno-venkov

Roma, denár, 54–68

Av.: –

Rv.: –

Ag; – g; – mm.

Ref.: –

NO: starší nález bez bližších nálezo-
vých okolností (Pochitonov 1955, 212, č. 872).

Uložení: soukromá sbírka neznámého nálezce.

23. Moravské Knínice, okr. Brno-venkov

Roma, denár, 54–68

Av.: –

Rv.: –

Ag; – g; – mm.

Ref.: –

NO: starší nález bez bližších nálezo-
vých okolností (Pochitonov 1955, 213, č. 876).

Uložení: soukromá sbírka neznámého nálezce.

24. Brno-Ivanovice, okr. Brno-město / Kuřim, okr. Brno-venkov

Roma, as, 64–65

Av.: IMP NERO CAESAR AVG GERM; ověčená hlava císaře doprava.

Rv.: po stranách S C; Viktorie letící doleva držící v obou rukou kruhový štít s nápisem SPQR.

AE; 11,655 g; 27,42/26,56 mm.

Ref.: RIC I², 171, č. 351, BMC I, 247, č. 246.

NO: starší povrchový nález z roku 1920 na poli v mlázích směrem ke Kuřimi bez bližších nálezo-
vých okolností (Pochitonov 1955, 214, č. 882, 885).

Uložení: Moravské zemské muzeum, Numismatické oddělení, inv. č. 200240.

25. Brno-Bosonohy, okr. Brno-město

Alexandria, billonová tetradrachma, 64–65

Av.: ΝΕΡΩ ΚΑΙ ΑΥ ΚΑΙ Σ ΕΒ ΓΕΡ; hlava císaře s paprskovitou korunou doprava, aegis na levém rameni.

Rv.: ΑΥ-[ΤΟΚΡΑ]; orel se sklopenými křídly stojící doleva na blesku, palmová ratolest přes vzdálenější křídlo, v levém poli ΛΙΑ.

AE+Ag; 12,985 g; 23,66/23,40 mm.

Ref.: Dattari 1901, č. 270; BMC Alexandria, 20, č. 165; RPC I, č. 5283.

NO: starší povrchový nález z roku 1909 bez bližších nálezo-
vých okolností (Pochitonov 1955, 212, č. 870).

Uložení: Moravské zemské muzeum, Numismatické oddělení, inv. č. 200057.

26. Brno-Bosonohy, okr. Brno-město

Alexandria, billonová tetradrachma, 65–66

Av.: ΝΕΡΩ ΚΑΑΥ ΚΑΙΣ ΣΕΒ [ΓΕΡ]; hlava císaře s paprskovitou korunou doprava, aegis na levém rameni.

Rv.: ΑΥΤΟ-ΚΡΑ; busta Alexandrie doprava s pokrývkou hlavy ze sloní kůže, v pravém poli LIB.

AE+Ag; 13,111 g; 23,97/23,84 mm.

Ref.: Dattari 1901, č. 204; BMC Alexandria, 20, č. 163; RPC I, č. 5289.

NO: starší povrchový nález z roku 1909 bez bližších nálezo- vých okolností (Pochitonov 1955, 212, č. 870).

Uložení: Moravské zemské muzeum, Numismatické oddělení, inv. č. 200051.

27. Znojmo – okolí, okr. Znojmo

Alexandria, billonová tetradrachma, 66–67

Av.: [ΝΕΡΩ ΚΑΑΥ] ΚΑΙΣ ΣΕΒ ΓΕΡ ΑΥ; hlava císaře s paprskovitou korunou doleva, v levém poli ΛΙΓ.

Rv.: ΤΙΒΕΡΙΟΣ ΚΑΙΣΑΡ; hlava Tiberia s vavřínovým věncem doprava.

AE+Ag; 12,012 g; 24,00 mm.

Ref.: Dattari 1901, č. 185; BMC Alexandria, 15, č. 114–115;

RPC I, č. 5295.

NO: starší povrchový nález kolem roku 1941 v blízkém okolí Znojma učiněný synem Karla Polesného, ředitele znojemského gymnázia (Nemeškalová-Jiroudková 1958b, 337).

Uložení: soukromá sbírka J. Dobiáše, Praha.

28. Blatnice pod svatým Antonínkem, „Díly“, okr. Hodonín

Roma, as, 65–68

Av.: [ΝΕΡΩ] CAESAR AV – G [GERM IMP]; ověncená hlava císaře doprava, v pravém poli nečitelná kontramarka.

Rv.: po stranách S C; Viktorie letící doleva držící v obou rukou kruhový štít s nápisem SPQR?

AE; 7,830 g; 27,12/25,52 mm.

Ref.: RIC I², 169, č. 312?; BMC I, 246, č. 241?.

NO: povrchový nález pomocí detektoru kovů mezi lety 2010–2012 bez bližších nálezo- vých okolností (Zeman 2017a, 46, 206, tab. 1: 7).¹⁸

Uložení: Obecní muzeum Ostrožská Lhota, inv. č. 583.

29. Holčovice-Hejnov, okr. Bruntál

Lugdunum, as, 64–68

Av.: [IMP ΝΕΡΩ CAESAR AV] G P MAX [TR POT] P P; hlava císaře doprava.

Rv.: po stranách S C; Viktorie letící doleva držící v obou rukou kruhový štít s nápisem SPQR.

AE; 7,980 g; 27,50/28,00 mm.

Ref.: RIC I², 182, č. 545?; BMC I, 276, č. 389?.

NO: povrchový nález pomocí detektoru kovů před rokem 2019 v lesním prostředí v mělkém sedle v nadmořské výšce 645 m, 1,5 km severně od kostela Neposkvrněného početí Panny Marie v Holčovicích (Daňhel 2019, 216).

Uložení: soukromá sbírka neznámého nálezce.

30. Mušov, „Burgstall“, okr. Břeclav

Roma, as, 54–68

Av.: N[ER]O AVG GER/CAES...; hlava císaře doprava.

Rv.: po stranách S C; ženská postava.

AE; – g; – mm.

Ref.: –

NO: starší povrchový nález mezi lety 1897–1915 bez bližších nálezo- vých okolností (Skutil 1927, 122; Červinka 1946, 163–164; Pochitonov 1955, 217, č. 902).

Uložení: soukromá sbírka neznámého nálezce.

31. Mušov, „Burgstall“, okr. Břeclav

Roma, semis, 62–68

Av.: ΝΕΡΩ CAES AVG IMP; ověncená hlava císaře doprava.
Rv.: CER QVINQ ROM CO, v exergu S C; obětní stůl čelně a doprava s urnou vlevo a věncem vpravo, na čelním panelu basrelief dvou sfing nebo gryfů hlavami proti sobě, u nohy stolu leží kruhový štít.

AE; – g; – mm.

Ref.: RIC I², 164, č. 228; BMC I, 251, č. 265.

NO: starší povrchový nález mezi lety 1897–1915 bez bližších nálezo- vých okolností (Červinka 1946, 163–164; Pochitonov 1955, 217, č. 902).

Uložení: soukromá sbírka neznámého nálezce.

32. Oslavany, okr. Brno-venkov

?, bronz, 54–68

Av.: –

Rv.: –

AE; – g; – mm.

Ref.: –

NO: starší povrchový nález bez bližších nálezo- vých okolností (Pochitonov 1955, 213, č. 877).

Uložení: soukromá sbírka neznámého nálezce.

33. Archlebov, okr. Hodonín

?, bronz, 54–68

Av.: –

Rv.: –

AE; – g; – mm.

Ref.: –

NO: starší povrchový nález z roku 1881 bez bližších nálezo- vých okolností (Pochitonov 1955, 212, č. 871).

Uložení: soukromá sbírka neznámého nálezce.

34. Holštejn, okr. Blansko

?, bronz, 54–68

Av.: –

Rv.: –

AE; – g; – mm.

Ref.: –

NO: starší povrchový nález na hradě asi z roku 1890 bez bližších nálezo- vých okolností (Pochitonov 1955, 212, č. 873).

Uložení: soukromá sbírka neznámého nálezce.

35. Staré Město, okr. Uherské Hradiště

?, bronz, 54–68

Av.: –

Rv.: –

AE; – g; – mm.

Ref.: –

NO: starší povrchový nález více měděných mincí bez bližších nálezo- vých okolností (Pochitonov 1955, 287, č. 1295).

Uložení: Muzejní spolek Staré Město-Veligrad.

36. Telč, okr. Jihlava?

3× neznámý nominál, 54–68

Av.: –

Rv.: –

AE; – g; – mm.

Ref.: –

NO: starší nález z 80. let 19. století neznámého počtu římských mincí bez bližších nálezo- vých okolností (Pochitonov 1955, 287, č. 1294).

Uložení: soukromá sbírka neznámého nálezce.

37. Lešná, okr. Vsetín

?, neznámý nominál, 54–68

Av.: –

Rv.: –

AE; – g; – mm.

Ref.: –

NO: starší povrchový nález před rokem nebo roku 1898 bez bližších náleзовých okolností (Pochitonov 1955, 213, č. 875).

Uložení: Muzeum regionu Valašsko Valašské Meziříčí

38. Dobšice, okr. Znojmo

?, neznámý nominál, 54–68

Av.: –

Rv.: –

AE; – g; – mm.

Ref.: –

NO: starší povrchový nález z roku 1854 bez bližších náleзовých okolností (Pochitonov 1955, 215, č. 886a).

Uložení: soukromá sbírka neznámého nálezce.

39. Dolní Kounice, okr. Brno-venkov / Konice, okr. Prostějov

?, neznámý nominál, 54–68

Av.: –

Rv.: –

AE; – g; – mm.

Ref.: –

NO: starší povrchový nález bez bližších náleзовých okolností (Červinka 1946, 157 – jako nominál uvádí aureus; Němeček 1950, 241 – jako nominál uvádí denár; Pochitonov 1955, 212–213, č. 872, 874 – neuvádí konkrétní nominál mince).

Uložení: soukromá sbírka neznámého nálezce.

7. ZÁVĚR

Úrodná část území Moravy (jižní polovina země a region Hané) spolu s oblastí jihozápadního Slovenska a naddunajské části Dolního Rakouska byly v průběhu první poloviny 1. století postupně obsazovány novými osadníky z řad germánských kmenů Markomanů a Kvádů, kteří nahradili, a někde částečně asimilovali předchozí keltské obyvatelstvo, jež toto území před zlomem letopočtu z větší části opustilo. Konkrétní historické události a politické uspořádání poměrů můžeme částečně rekonstruovat pouze na základě velmi sporých zpráv od antických autorů (G. I. Caesar, Strabón, Velleius Paterculus, Tacitus), často i velmi problematických z důvodu většího časového odstupu od popisovaných událostí, či pocházejících ze středověkých opisů. Zatímco ve středních a jižních Čechách máme v průběhu posledních několika desetiletí 1. století př. n. l. (40/30–9/6 př. n. l.) archeologicky doloženou první vlnu germánského osídlení, etnický spojovanou pravděpodobně s Hermundury a archeologicky pojmenovanou jako plaňanská skupina (Droberjar 2006), která tvoří okrajovou oblast většího kulturního komplexu germánských kmenů předřímské éry (Großromstedtské kultury); na území Moravy nám zatím doklady o germánském osídlení v tomto časovém úseku chybí. Přesun Markomanů a Kvádů do České kotliny se odehrál po roce 9 př. n. l., kdy markomanský král Marobud odvádí příslušníky svého kmene před aktuální hrozbou římského sousedství do vzdálenějších a bezpečnějších oblastí. Na směr vojenského tažení Drusa staršího k Labi v letech 10–9 př. n. l. a lokalizaci původních sídel obou kmenů existují protichůdné názory. Dosavadní bádání popisovalo příchod Markomanů do Čech v několika vlnách z oblasti středního Pomohání, zatímco Kvádové měli českým územím pouze projít a doputovat do svých trvalejších sídel až na Moravu, kde se stali

součástí tzv. Marobudovy říše, která měla východním směrem zasahovat až k řece Váh (souhrnně Droberjar 2000, 39–49; 2008, 575–600). Novější revize písemných i archeologických pramenů ukazuje na východisko postupu těchto kmenů v západním Durynsku, přičemž dříve do Čech měli přijít Kvádové, vedení Tudrusem, a až po nich Markomani (Salač 2016). Ve středních Čechách vzniklo poměrně silné království jako symbióza několika svěbských kmenů pod nadvládou Markomanů, označované jako Marobudova říše. Její celkový rozsah směrem za pohraniční hvozdy České kotliny je však problematické stanovit (Salač 2021). Posun Kvádů na Moravu a jihozápadní Slovensko se mohl odehrát až po roce 18/19, po sesazení Marobuda Katvaldou. Tam byli přemístěni spolu s Marobudovými družiníky pod dohledem Římanů a císař Tiberius jim za vládce dosadil klientského krále Vannia, právě z řad Kvádů. Logiku tento nový názor nepochybně má, neboť početnější archeologické doklady o přítomnosti Markomanů a Kvádů na Moravě pochází až z druhé čtvrtiny 1. století, z relativně chronologického stupně B1b (Tejral 2009; Zeman 2017b). Jinak tomu není podle současného stavu poznání pramenů základny ani na jihozápadním Slovensku (Elschek 2009; 2015) a v Dolním Rakousku (Stuppner 2009). Novým jevem, který bude třeba ještě důkladněji sledovat, jsou aktuální objevy depotů eraviských denárů, provázené Augustovými denáry jako závěrečnými mincemi (Ovčáry na Mělnicku a Dřevohostice na Přerovsku), jejichž deponování lze bezpochyby spojovat s horizontem Marobudovy říše – stupněm B1 (Beneš, Militký 2023, 171–173).

Dalším fenoménem archeologického a numismatického bádání, týkajícím se prvního desetiletí nového letopočtu v oblasti středního Podunají, je snaha svazovat výskyt jednotlivých soliterních archeologických nálezů římské proveniencí pozdně augustovského stáří s jejich možným exportem do barbarika v souvislosti s chystanou římskou vojenskou výpravou budoucího císaře Tiberia proti Marobudovi v roce 6 n. l. Podle plánu měly ze dvou různých výchozích bodů vyrazit dva samostatné proudy římského vojska a spojit se někde ve středním Polabí, v těsné blízkosti Marobudovy říše. První, západní, pod vedením Gaia Sentia Saturnina z Mogontiaci (Mohuč), východní kontingent legionářů pod vedením samotného Tiberia ze zimního tábora v Carnuntu, na dohled od Děvína na protějším břehu Dunaje, měl postupovat do Čech přes Moravu. Problémem automatické interpretace výskytu římských importů augustovského stáří (Augustovy denáry a asy, spony typu Aucissa, Alesia nebo Langton Down, spony s prohnutým lučíkem A 18a aj.) ve středodunajském barbariku jakožto dokladů pobytu římského vojska na daném území v rámci tažení proti Marobudovi je, že tato vojenská akce nakonec vůbec nepřekročila stadium plánování a primárních příprav. Tiberiova armáda dosáhla v terénu maximálně geografické úrovně Carnuntum – Děvín, dále do barbarika nepokračovala a následně byla odvolána k pacifikaci velkého povstání v Panonii a Dalmácii, která nakonec zabrala celé tři roky (Kehne 2006). Přesto se nabízí ještě jeden aspekt, který by pro argumentaci ve prospěch jednorázového přílivu augustovských mincí, spon nebo součástí opasků do naddunajské části středního Podunají prostřednictvím fyzického průniku Římanů mohl být relevantní. Tažení proti Marobudovi Římané připravovali minimálně rok. Plánování takové akce na neznámém území vyžadovalo již před jeho zahájením shromáždit dostatečný objem strategických a taktických informací o dění a hustotě osídlení na barbarském území, a zejména geografických dat (geomorfologie terénu, topografie, hydrografie, klimatické podmínky, trasy existujících komunikací apod.), které bylo nezbytné znát pro modelaci nejvýhodnějšího směru, časové náročnosti a synchronizaci obou postupových tras vojska včetně logistické

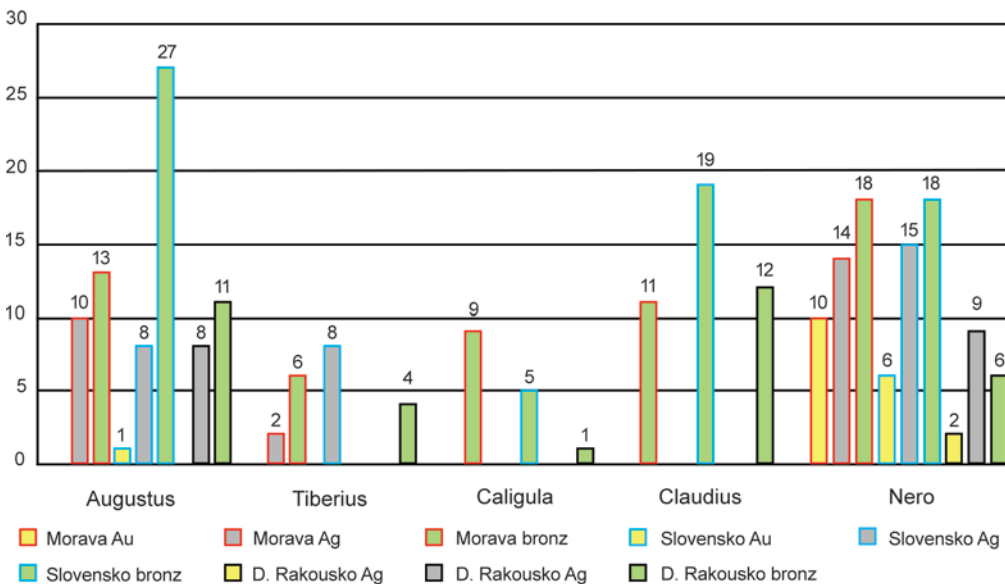
podpory, zásobování a přísunu vojenského materiálu a vybavení takto značně dislokovaných útvarů (Vlach 2018). Shromáždování těchto dat bylo úkolem flexibilních průzkumnických sborů, které nepochybně musely již v přípravné fázi tažení pronikat hluboko do barbarika a potřebné informace získávat i formou úplatků nebo darů místnímu obyvatelstvu, které v období krátce po zlomu letopočtu nebylo ve středním Podunají příliš početné, a sídelní struktura byla velmi nahodilá. Pro danou interpretaci by hovořil také nově zjištěný výskyt kontramarkou dodatečně označených raně císařských měděných mincí (Branišovice, Blatnice pod svatým Antonínkem?), který je obecně dáván do souvislosti s pobytom římských vojenských jednotek na dotyčném území (Soják, Kolníková 2018, 18).

Pokud připustíme, že Vanniovo klientské království, vazalsky závislé na Římské říši, hospodářsky prosperovalo z římských peněžních darů a subsidií, a zejména z vybírání cla od obchodníků, kteří se pohybovali po Jantarové nebo Podunajské stezce (Elschek 2018, 93), můžeme nálezy Tiberiových až Neronových ražeb volně spojovat s těmito obchodními kontakty. Římský obchodní sortiment dále obsahoval zejména šperky a součásti oděvů, tedy komponenty deponované hlavně v inventáři izolovaných germánských žárových hrobů. Archeologický záznam těchto jevů je však o několik desetiletí opožděný a plně se projevuje v nálezo- vých celcích, které jsme schopni datovat až do stupně B1c, tj. do druhé poloviny 1. století. Podle současného stavu poznání je tato situace lépe postižitelná na sídlišťích jihozápadního Slovenska, např. v Bratislavě-Dúbravce či Zohoru (Elschek 2014, 303–313; 2015, 64–69). V moravské části Vanniova království (jihovýchodní a východní Morava) představují artefakty stupně B1c dominantní složku povrchových nálezů z 1. století (75 %) s markantním podílem římských spon západní proveniencie (více než desetina v rámci spínadel) jakožto návazným prvkem na české prostředí doby Marobudovy (jiná místa jejich získání se ani nenabízí, neboť v Carnuntu ani Vindoboně jako východiscích dálkových obchodních tras směrem na Moravu, se vyskytují pouze nahodile), ale také již viditelnou orientací na podunajské provincie – viz např. obliba noricko-panonských výrazně členěných spon typu Almgren 68–69 (Zeman 2017b, 291–300, 310, obr. 5, 6, 8–10). Ojedinelé zapojení římských mincí v běžném životě Germánů na Moravě dokumentuje především žárový hrob ze Žarošic, obsahující sestercius Caliguly. Ostatně v geograficky nejbližší římské provincii, Panonii, se po pacifikaci velkého domácího povstání v letech 6–9 n. l. staly augustovské bronzové mince součástí každodenního peněžního oběhu a zůstalo to tak i během raného císařského období, ale ne rovnoměrně po celém území (Bilić 2012b, 375–376, 384). Historie Vanniova království pokračuje i po mocenském převratu králových synovců Vangia a Sida roku 51 a vyhnání Vannia s početnou skupinou do Panonie (do oblasti kolem Neziderského jezera); počátkem 70. let 1. století se do vlády zapojil i Italicus (Elschek 2018, 93).

S časně římskými nálezovými kontexty v barbariku mohou souviset právě Augustovy denáry typu Gaius/Lucius, které jsou v prostoru Germánie, Raetie i Panonie prokazatelně spjaty s Augustovými a Tiberiovými vojenskými akcemi. Jejich blíže nespecifikovaný počet obsažený v depotu eraviských mincí z Dřevohostic u Přerova byl do země uložen někdy po roce 4 n. l. a bezprostředně tak koreluje s existencí Marobudovy říše. V barbariku byla již analogická situace potvrzena i na Oravě (denár typu Gaius/Lucius jako nejmladší ražba v depotu kotinských mincí) nebo až ve východním Polsku, v przeworské kultuře (Połaniec – tři denáry typu Gaius/Lucius v depotu převážně římských republikánských mincí). Někdy ve stupni B1 se na Moravu mohly dostat také jednotlivé nálezy denárů typu Gaius/Lucius z Bzence a Vanovic (včetně jednoho bzeneckého

suberátu). Na obou lokalitách nebo v jejich bezprostředním okolí jsou totiž tyto mince doprovázeny i ostatními chronologicky současnými předměty. Na sídlišti v Bzenci byly povrchovou prospekci získány zejména časné typy noricko-panonských výrazně členěných spon (1× Almgren 68, 9× Almgren 69), západoprovinciálních spínadel (1× Aucissa, 1× šarnýrová spona Riha 5.9) a vendických spon (4× Almgren 26/28) s dlouhou chronologií po celý stupeň B1 spolu s osmi římskými republikánskými denáry časového rozpětí 128–42 př. n. l. V případě Vanovic kromě parthské drachmy Fraatese IV. byly v jejich jižním sousedství objeveny tři republikánské denáry, germánská spona s prohnutým lučičkem typu Almgren 2, zlomek plaňanského poháru a fragment teriny s radélkovým meandrem. Stav poznání distribučních tras aureí, a zejména denárů typu Gaius/Lucius prozatím ukazuje na jejich transfer z augustovských táborů v Porýní a Raetii, související s přeskupováním vojenských sil přes Norikum s centrem na Magdalensbergu (Krmnicek 2010, 370–371) do Podunají k pacifikaci povstání panonských kmenů v letech 6–9 n. l. (Bilić 2012a, 135–136; Dymowski 2016, 102, 115). Z dalmatsko-ilyrského prostoru směrem k dunajské hranici se tyto ražby dostávaly podél Jantarové stezky, jak potvrzují dva nálezy v obchodním středisku Strebensdorf v Burgenlandu (Schachinger, 2020, 125–126, tab. 2) a zejména 22 exemplářů v Carnuntu (Vondrovec 2007, 87, 89, 129). Dalším pokračováním této významné dálkové trasy podél řeky Moravy (Děvín, Malacky, Bzenec), příp. podél Dyje a Svratky (Vanovice) pronikly ještě severněji až do středodunajského barbarika. Hlouběji, mimo komunikační koridor Jantarové stezky, zatím mince typu Gaius/Lucius zjištěny nebyly, a to ani na slovenské, ani na rakouské straně.

Analýzovaný soubor moravských mincí julsko-klaudijské dynastie se dá z hlediska nálezových kontextů charakterizovat jako poměrně nesourodý celek starých, dnes nedostupných nálezů a současných detektorových objevů s velmi kusými nálezovými okolnostmi a nedostatečnými metrologickými údaji. Dosavadní známý počet 93 mincí z tohoto časového období je pouze množstevním zlomkem a předzvěstí situace, která v římsko-germánských peněžních vztazích nastává od doby vlády Vespasiána a končí konstantinovskými a valentiniánskými bronzovými ražbami pokročilého 4. století. V rámci markomansko-kvádské sídelní oblasti bylo dosud nejvíce ražeb julsko-klaudijské dynastie zdokumentováno na Slovensku (107 ks), naopak nejméně v Dolním Rakousku (53 ks).¹⁹ Tak malé množství římských mincí ve středodunajském barbariku v prvních dvou třetinách 1. století obecně odráží nejen dosud nevyvinuté obchodní vztahy Římské říše s oblastmi za Dunajem, jejichž provinciální centra ležela od nich ještě příliš daleko a sídelní struktura podunajských provincií byla teprve budována, ale v podstatě ukazuje ve shodě s archeologickými prameny teprve na pozvolné obsazování a osidlování Moravy, jihozápadního Slovenska a naddunajské části Dolního Rakouska ze strany Germánů. Jak vyplývá z přehledu mincovní struktury celé oblasti (graf 1), nepravidelný přísun raných císařských ražeb vykazuje dva chronologické vrcholy, na jeho začátku a konci (hlavními emitenty jsou Augustus a Nero). Sortiment Augustových mincí reprezentuje lehká převaha bronzových nominálů před stříbrným, stejně jako v Dolním Rakousku (pouze ve slovenské oblasti dominují bronzové mince). Procentuální podíl se zvětšuje u Tiberiových ražeb. Na Moravě je poměr stříbrných ražeb (resp. jejich dobových napodobenin – suberátů) vůči bronzovým 1 : 3, zatímco na Slovensku jsou známy pouze stříbrné mince a v Dolním Rakousku jen mince bronzové. Caligulovy a Claudiový ražby jsou výhradně bronzové, s převahou prvních na Moravě a druhých na Slovensku. Nejpestřejší sortiment nominálů z různých kovů je pozorovatelný u Neronových ražeb s vyrovnanými počty na Moravě i jihozápadním Slovensku

Graf 1. Struktura mincí julsko-klaudijské dynastie v markomansko-kvádrské sídelní oblasti (do grafu jsou zahrnuty také nekompletně publikované moravské nálezy mincí).
Graph 1. The structure of the coins of the Julio-Claudian dynasty from the Marcomannic and Quadian settlement area (the graph also includes incompletely published Moravian coin finds).

a výraznějším zapojením zlatých aureí. Některé z nich však nemusí být časově současné s dobou příchodu do barbarika, ale mohou souviset s mladšími kontexty 2. století. V případě egyptských billonových tetradrachem dokonce až s druhou polovinou 3. století či 4. stoletím.

Malý počet mincí první poloviny 1. století nalezených v barbariku je dáván i do souvislosti s několika centrálními ekonomickými opatřeními Římské říše. Zásadním milníkem v římském mincovnictví 1. století (tzv. „rok nula“) byla Neronova měnová reforma v letech 63/64. Byla snížena váha denárů z 3,7 g na 3,4–3,5 g a jejich ryzost devalvována na 80 % stříbra, tedy s dvacetiprocentní příměsí mědi (neronský mincovní standard) – Butcher, Ponting 2005, 195. Motivací tohoto aktu byly obrovské finanční potřeby na grandiózní stavby, vleklé války v Británii a Arménii i obnova Říma a Lugduna po velkých požárech v roce 64. Materiálové analýzy (atomová emisní spektrometrie pomocí indukčně vázaného plazmatu ověřená optickou a rastrovací elektronovou mikroskopií) prvkové spektra římských denárů Augusta až Claudia z britských depotů potvrdily velmi vysokou ryzost stříbra (průměrně nad 98 % obsahu stříbra). Předneronské denáry tedy byly vyráběny z kovu, který byl v té době považován za čisté stříbro extrahované kupelací ze stříbrných olovených nebo z jarositových rud (Butcher, Ponting 2005, 165–175, 178). Závěry těchto rozborů zároveň odmítají přesun ražby denárů do Říma za Caliguly nebo Claudia a za jedinou mincovnu zásobující římský svět denáry v rozmezí let cca 12 př. n. l. – 54 n. l. označují Lugdunum (Butcher, Ponting 2005, 194–195). Postupnou recyklací kvalitních starých republikánských a předneronovských ražeb s vyšším obsahem stříbra Nero do své smrti nestihl dokončit, ale pokračovala i za jeho nástupců (zejména za Domitiana a Trajána). Intenzitu procesu recyklace završil Traján svým nařízením z roku 107, kdy byly povinně z oběhu staženy všechny předneronovské emise denárů (Kolníková 1972, 85). V určitých oblastech barbarika (např. v przeworské kultuře) přitom tyto nominály mohly sloužit jako peníze v omezeném rozsahu, např. při platebních transakcích mezi členy germánských elit nebo při obchodu Germánů s Římany (Dymowski 2016, 107). Metalografické rozborů denárů vyražených po roce 107 ukazují, že k jejich výrobě byla použita slitina z recyklovaného kovu se stříbrem z nového zdroje. To je v ostrém kontrastu s Trajánovými denáry z let 103–107, vyrobenými výhradně z kovu z nového zdroje (z Dácie?). Hadriánovy denáry již stopy recyklovaných

kovů neobsahují (Butcher, Ponting 2015, 24, 37–41). Dokončení procesu recyklace starých republikánských denárů (s výjimkou emise legionářských denárů Marka Antonia) potvrzuje i složení depotů v provinciích a ve vlastní Itálii. Zatímco ve flaviovských pokladech jsou stále v určitém množství přítomny, za Trajána a Hadriána mizí (Butcher, Ponting 2015, 25).

Poděkování

Studie vznikla na základě institucionální podpory dlouhodobého koncepčního rozvoje výzkumné organizace poskytované Ministerstvem vnitra (DRKVO, MK000094862).

Poznámky

- Autorem primárního určení této mince z doby jejího objevu je Jiří Militký (viz Zeman 2017a, 274).
- Dosud nepublikováno, autor pracuje na archeologicko-numismatickém vyhodnocení tohoto souboru.
- Prvkové analýzy realizoval doc. RNDr. Lukáš Richtera, Ph.D. (Ústav chemie a biochemie, Agronomická fakulta, Mendelova univerzita v Brně), kterému tímto autor děkuje za ochotu i možnost publikování jejich přesných výsledků. Následující řádky jsou stručným excerptem jeho odborného posudku včetně použitých hodnotových tabulek.
- Hodnoty obsahu prvků ve všech tabulkách jsou v hmotnostních procentech, průměr představuje průměrnou hodnotu vypočtenou z hodnot naměřených na averzu a reverzu mince, šedě je uvedena chyba měření (v případě průměru je uvedena maximální zjištěná hodnota chyby pro daný prvek). Výsledky povrchové XRF analýzy zahrnují i prvky pocházející z korozních produktů (síra, chlor a brom). Výsledky XRF analýzy slitiny zahrnují pouze kovové prvky. Hodnoty je třeba vnímat jako semikvantitativní.
- Vyjdeme-li z idealizovaného poloměru mince 0,94 cm, při zjištěném objemu 0,2809 cm³ činí idealizovaná tloušťka mince 0,1012 cm (objem je určen na základě hmotnosti 2,5633 g a hustotě 9,1255 g·cm⁻³). Bude-li uvažováno, že vrstva stříbra je složena z 95 % Ag (hustota 10,4052 g·cm⁻³), bude při obsahu 18,8 % Ag v minci obsaženo 0,4819 g tohoto kovu (což představuje objem 0,0463 cm³). Objem odpovídající jádru z obecného kovu bude činit 0,2346 cm³. Bude-li pro zjednodušení uvažovat pokovení pouze na ploše averzu a reverzu mince (tedy nikoliv na hraně), bude při výšce

- uvažovaném poloměru mince 0,94 cm tloušťka jádra z obecného kovu 0,0845 cm. Odtud pak vychází tloušťka pokovení 0,0083 cm, tj. necelá desetina milimetru.
- 6 Zde chybně určený jako RIC 207.
 - 7 Jejich počet se bude nepochybně dále rozšiřovat, jak ukazuje dosud podrobněji nepublikovaný depot eraviských mincí z Dřevohostic u Přerova, v němž nejmladší ražbou je právě Augustův denár typu Gaius/Lucius (Beneš, Militký 2023, 172–173, tab. 2).
 - 8 Očitým svědkem této události byl Velleius Paterculus, římský historik a důstojník v hodnosti tribunus militum v Gaiově družině.
 - 9 Tato Vespasiánova kontramarka, která se objevuje téměř výhradně na republikánských denárech, je spojována s maloasijskou mincovnou v Efesu mezi léty 74–79 – viz Martini 2003, 169–171, no. 100; Bilić 2012b, 376.
 - 10 Eugen Pochitonov určuje nominál jako sestercius. Za monetáře M. Salvia Otha se však razily pouze dupondie a asy. I. L. Červinka v popisu averzu mince uvádí neověřenou hlavu císaře doleva. Tento averzní mincovní obraz byl použit pouze na asech, nominál byl tedy s největší pravděpodobností as.
 - 11 Její aktuální místo uložení se pokoušel autor marně zjistit. Je tak možné pouze konstatovat, že mince se dnes nenachází ve sbírkách Muzea a galerie v Břeclavi, Regionálního muzea v Mikulově, Ústavu archeologie a muzeologie FF MU v Brně, Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i., ani Moravského zemského muzea v Brně.
 - 12 Za možnost publikování této mince děkuji dr. Marku Vlachu (Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.).
 - 13 Za laskavé poskytnutí fotografie mince a podrobností o jejím uložení srdečně děkuji dr. Janě Langové (Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně).
 - 14 Pokud započítáme i aureus ze Zadního Arnoštova, tj. z lokality ležící historicky na Moravě, i když v současnosti administrativně náležející východním Čechám (Droberjar, Jarůšková 2018, 655–656, obr. 1–3) a koncem roku 2022 nalezený aureus typu RIC 61 zatím z neznámé lokality z českomoravského pomezí (Anonym 2022).
 - 15 Ve starých sbírkách Národního muzea byl nedávno identifikován dosud neznámý aureus z širšího okolí Brna ražený Vespasiánem pro svého syna Tita (Militký 2019, 219–220).
 - 16 Jejich výskyt v depotech uložených do země v průběhu 2. století byl zaznamenán i na Slovensku: 10 ks ve Vyškovcích nad Ipľom (Ondrouch 1934, 60, tab. I: 1–4) a 2 ks v Prešově – Mičurinově ulici (Kolníková 1970, 45, tab. VII: 93, 94, ale čím dál častěji se začínají objevovat také v Čechách (Nový Bydžov, Tuklaty, Milčice a Nakléřov – Droberjar et al. 2021, 560).
 - 17 U tohoto souboru může být problematická dosud uváděná doba jeho deponování, která vzhledem k chybějící části nálezů může být mladší než závěr období markomanských válek (k tomu podrobněji Stoklas 2021, 290–291). Navíc jde již o důsledek propracovanějších obchodních vztahů mezi Germány a Římany prostřednictvím limitních obchodních stanovišť (comercia) v blízkosti vojenských táborů (Beljak 2007, 194–195; Stoklas 2019, 186–187, Abb. 1).
 - 18 Zde je uvedeno chybně určené mince jako as Augusta s kontramarkou AVC (AVCV?).
 - 19 Rakouské nálezy jsou však spíše odrazem značné publikační absence a jejich skutečný počet bude daleko vyšší.

Literatura

- Adler, H., Nowak, H. 1987:** KG Purkersdorf, SG Purkersdorf, VB Wien-Umgebung. *Fundberichte aus Österreich* 26, 244.
- Adler, H., Nowak, H. 1989a:** KG Jedenspeigen, MG Jedenspeigen, VB Gänserndorf. *Fundberichte aus Österreich* 28, 228.
- Adler, H., Nowak, H. 1989b:** KG Sierndorf an der March, MG Jedenspeigen, VB Gänserndorf. *Fundberichte aus Österreich* 28, 245.
- AMC I = Sutherland, C. H. V., Kraay, C. M. 1975:** *Catalogue of Coins of the Roman Empire in the Ashmolean Museum, Part I: Augustus*. Oxford: Clarendon.
- Anonym 2012:** Mince [online]. In: *Lovecpokladu.cz – detektor kovu*. [cit 2023-04-20]. Dostupné z: <https://www.lovecpokladu.cz/artefakty/nalez/mince-3795-3669/>.
- Anonym 2013a:** Denár (suberát) – hybridní – Augustus [online]. In: *Lovecpokladu.cz – detektor kovu*. [cit 2023-04-26]. Dostupné z: <https://www.lovecpokladu.cz/artefakty/nalez/denarius-gaius-julius-caesar-22660/>.
- Anonym 2013b:** Prosím určení mince [online]. In: *Lovecpokladu.cz – detektor kovu*. [cit 2023-04-11]. Dostupné z: <https://www.lovecpokladu.cz/artefakty/nalez/prosim-urceni-mince-11611/>.
- Anonym 2014:** Denár, Nero, Řím. Mince (platidlo – stříbro) [online]. In: AMČR: *Záznam M-202300130-N00164* [cit. 2023-03-02]. Archeologická mapa České republiky. Dostupné z: <https://digiarchiv.aiscr.cz/id/M-202300130-N00164>.
- Anonym 2015a:** Další starší ošoupanek. [online]. In: *Lovecpokladu.cz – detektor kovu*. [cit 2023-04-20]. Dostupné z: <https://www.lovecpokladu.cz/artefakty/nalez/dalsi-starsi-osoupanek-90758/>.
- Anonym 2015b:** Štěstí nebo smůla? [online]. In: *Lovecpokladu.cz – detektor kovu*. [cit 2023-04-20]. Dostupné také z: <https://www.lovecpokladu.cz/artefakty/nalez/stesti-nebo-smula-91695/>.
- Anonym 2015c:** Tiberius, Lugdunum, denár. Mince (platidlo – stříbro) [online]. In: AMČR: *Záznam M-202101534-N00253*. [cit. 2023-04-04]. Dostupné z: <https://digiarchiv.aiscr.cz/id/M-202101534-N00253>.
- Anonym 2015d:** Prosím o určení [online]. In: *Lovecpokladu.cz – detektor kovu*. [cit 2023-05-12]. Dostupné z: <https://www.lovecpokladu.cz/artefakty/nalez/prosim-o-urceni-75452/>.
- Anonym 2016a:** -N-E-R-O- [online]. In: *Lovecpokladu.cz – detektor kovu*. [cit 2023-05-12]. Dostupné z: <https://www.lovecpokladu.cz/artefakty/nalez/n-e-r-o-106561/>.
- Anonym 2016b:** Stribrny Riman ze slepence c. 2 [online]. In: *Lovecpokladu.cz – detektor kovu*. [cit 2023-05-12]. Dostupné z: <https://www.lovecpokladu.cz/artefakty/nalez/stribrny-riman-ze-slepence-c-2-121032/>.
- Anonym 2021:** Říman z neděle [online]. In: *Lovecpokladu.cz – detektor kovu*. [cit 2023-05-12]. Dostupné také z: <https://www.lovecpokladu.cz/artefakty/nalez/riman-z-nedele-278456/>.
- Anonym 2022:** Aureus [online]. In: *Lovecpokladu.cz – detektor kovu*. [cit 2023-05-11]. Dostupné z: <https://www.lovecpokladu.cz/artefakty/nalez/aureus-304282/>.
- Beljak, J. 2007:** A few comments on occurrence of Roman coins in the Hron and Ipel' river basins. *Slovenská numizmatika* XVIII, 187–202.
- Beneš, J. 1964:** Römische Münzen aus den letzten archäologischen Forschungen in der Gegend um Břeclav. *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské university* E 9, 119–127. Dostupné také z: https://digilib.phil.muni.cz/_flysystem/fedora/pdf/110069.pdf.
- Beneš, Z., Militký, J. 2023:** Týnec nad Labem a Kojice. Aktivita ze starší doby římské na protilehlých březích Labe. *Archeologie ve středních Čechách* 27(1), 165–182.
- Berger, F. 1996:** *Kalkriese 1. Die römischen Fundmünzen*. Römisch-Germanische Forschungen 55. Mainz am Rhein: Philipp von Zabern.

- Berger, F. 2000:** Die Münzen von Kalkriese. Neufunde und Ausblick. In: R. Wiegels (Hrsg.): *Die Fundmünzen von Kalkriese und die frühkaiserzeitliche Münzprägung. Akten des wissenschaftlichen Symposions in Kalkriese, 15.-16. April 1999*. Osnabrücker Forschungen zu Altertum und Antike-Rezeption 3. Möhneseer: Bibliopolis, 11–45.
- Berger, F. 2004:** Aktuelle Varusschlachten. *Numismatisches Nachrichtenblatt* 53(7), 267–273.
- Bilić, T. 2012a:** Late Roman republican hoards terminating with the denarii of C.L. Caesares. *Vjesnik Arheološkog Muzeja u Zagrebu* 3, XLV(1), 115–138. Dostupné také z: <https://hrcaak.srce.hr/file/150361>.
- Bilić, T. 2012b:** Coin Circulation 3rd Century BC – AD 193. In: B. Migotti (ed.): *The Archaeology of Roman Southern Pannonia. The state of research and selected problems in the Croatian part of the Roman province of Pannonia*. BAR International Series 2393. Oxford: Archaeopress, 359–388.
- BMC I = Mattingly, H. 1965:** *Coins of the Roman Empire in the British museum I. Augustus to Vitellius*. London: Trustees of the British muzeum.
- Borchhardt, J. 2002:** *Der Fries von Kenotaph für Gaius Caesar in Limyra*. Forschungen in Limyra 2. Wien: Phoibos.
- Budaj, M., Militký, J. 2011:** Nálezy římských mincí z Jalšové a Sence. K problematice výskytu římských zlatých ražeb ze 2. poloviny 1. století na Slovensku. *Numismatické listy* 66(4), 151–157. Dostupné také z: <https://lurl.cz/SuazC>.
- Butcher, K., Ponting, M. 2005:** The Roman denarius under the Julio-Claudian emperors. Mints, metallurgy and technology. *Oxford Journal of Archaeology* 24(2), 163–197. DOI: 10.1111/j.1468-0092.2005.00231.x. Dostupné také z: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.1468-0092.2005.00231.x>.
- Butcher, K., Ponting, M. 2015:** The reforms of Trajan and the end of the pre-Neronian denarius. *Annali dell'Institutito Italiano di Numismatica* 61, 21–42. Dostupné také z: https://warwick.ac.uk/fac/arts/classics/intranets/staff/butcher/butcher.ponting_aain.pdf.
- Carter, G. F., Metcalf, W. E. 1988:** The Dating of the M. Agrippa Asses. *The Numismatic Chronicle* 148, 145–147. Dostupné také z: <https://www.jstor.org/stable/42668136>.
- Ciołek, R. 2014:** Znaleziška aureusów w Barbaricum — analiza wstępna. In: R. Madyda-Legutko, J. Rodzińska-Nowak (eds.): *Honoratissimum assensus genus est armis laudare. Studia dedykowane Profesorowi Piotrowi Kaczanowskiemu z okazji siedemdziesiątej rocznicy urodzin*. Kraków: Towarzystwo Wydawnicze „Historia Iagiellonica“, 329–335.
- Crawford, M. H. 1974:** *Roman republican coinage I*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Červinka, I. L. 1946:** Římské mince z nálezů na Moravě. *Časopis Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci* 55(203–204), 142–181. Dostupné také z: <https://lurl.cz/wuaJN>.
- Daňhel, M. 2019:** Nález římské mince v Holčovicích-Hejnově (okr. Bruntál). *Numismatický sborník* 33(2), 216–218.
- Dattari, G. 1901:** *Monete imperiali greche. Numi Augg. Alexandrini*. Cairo: Tipografia dell'Institutito Francese d'Archeologia orientale.
- Dembski, G. 1984:** KG Drösing, MG Drösing, VB Gänserndorf. *Fundberichte aus Österreich* 23, 352.
- Dick, F., Nebehay, S. 1983:** KG Drösing, MG Drösing, VB Gänserndorf. *Fundberichte aus Österreich* 22, 358–359.
- Droberjar, E. 2000:** *Příběh o Marobudovi a jeho říši*. Praha: Set Out.
- Droberjar, E. 2006:** Plaňanská skupina grossromstedské kultury. K chronologii germánských nálezů a lokalit v Čechách na sklonku doby laténské a v počátcích doby římské. In: E. Droberjar, M. Lutovský (eds.): *Archeologie barbarů 2005. Sborník příspěvků z I. Protohistorické konference „Pozdně keltské, germánské a časně slovanské osídlení“*. Kounice, 20.–22. září 2005. Praha: Ústav archeologické památkové péče středních Čech, 11–90.
- Droberjar, E. 2008:** Poznámky k dějinám a archeologii Marobudovy říše. *Archeologie ve středních Čechách* 12(2), 575–600. Dostupné také z: <https://lurl.cz/JuaZE>.
- Droberjar, E. 2019:** Wpływy kultury przeworskiej w Czechach i na Morawach od okresu późnolateńskiego po wczesną fazę okresu wędrówek ludów. In: K. Kot-Legieć et al. (eds.): *Kultura przeworska. Procesy przemian i kontakty zewnętrzne*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 251–290.
- Droberjar, E., Jarůšková, Z. 2017:** *Barbaři v pohybu. Jevičko a Malá Haná v době římské. Katalog výstavy 7. 12. 2017 – 31. 3. 2018*. Boskovice: Muzeum regionu Boskovicka.
- Droberjar, E., Jarůšková, Z. 2018:** Aurei císaře Nerona na Malé Haně a otázka jejich interpretace. *Archeologie ve středních Čechách* 22(2), 655–662. Dostupné také z: <https://lurl.cz/KuaZI>.
- Droberjar, E., Krásný, F., Militký, J. 2021:** Kovové artefakty na sídlišti z doby laténské a římské v Horce u Bakova nad Jizerou (okr. Mladá Boleslav). *Archeologie ve středních Čechách* 25(2), 545–566. Dostupné také z: https://www.uappsc.cz/wp-content/uploads/2021/12/ASC25_2_6_Droberjar_et_al.pdf.
- Droberjar, E., Vích, D. 2009:** Ke kontaktům mezi východními Čechami a Moravou v počátcích doby římské. In: M. Karwowski, E. Droberjar (eds.): *Archeologia Barbarzyńców 2008. Powiązania i kontakty w świetle barbarzyńskim. Materiały z IV Protohistorycznej Konferencji Sanok, 13–17 października 2008*. Collectio Archaeologica Ressoviensis 13. Rzeszów: Miel, 237–247.
- Dymowski, A. 2015:** The Problem of the Presence of Barbarian Imitations of Roman Imperial Denarii in the Lands of Present-Day Poland. An Attempt at a Balance. *Notae Numismaticae* XIV, 149–182. Dostupné také z: <https://lurl.cz/vuaZn>.
- Dymowski, A. 2016:** *Nummi, serrati, bigati et alli. Coins of the Roman Republic in East-Central Europe north of the Sudetes and the Carpathians*. Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego.
- Dymowski, A. 2018:** Two barbarian imitations of Roman Imperial denarii found in Central Poland. *Denarius* 7, 31–34.
- Dymowski, A., Myzgin, K. 2021:** „Wspólna waluta“ barbarzyńców? Barbarzyńskie naśladownictwa denarów rzymskich z okresu Cesarstwa w skarbach znalezionych w Europie Środkowej, Wschodniej i Północnej. In: E. Droberjar, B. Komoróczy (eds.): *Príspevky k poznání barbarských komunit (Archeologie barbarů 2016 a 2018)*. Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno 70. Brno: Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i., 195–217.
- Ebel-Zepezauer, W. 2003:** Die augusteischen Marschlager in Dorsten-Holsterhausen. *Germania* 81(2), 539–555. DOI: 10.11588/ger.2003.92922. Dostupné také z: <https://journals.ub.uni-heidelberg.de/index.php/germania/article/view/92922>.
- Elschek, K. 2009:** Der slowakische Abschnitt der Bernsteinstraße im 1. Jahrhundert n. Chr. nördlich von Carnuntum und neue Grabfunde von Zohor. In: V. Salač, J. Bemmman (Hrsg.): *Mitteleuropa zur Zeit Marbods. Tagung Roztoky u Křivoklátu 4.–8. 12. 2006. Anlässlich des 2000jährigen Jubiläums des römischen Feldzuges gegen Marbod*. 19. Internationales Symposium Grundprobleme der frühgeschichtlichen Entwicklung im mittleren Donauraum. Praha, Bonn: Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i., Vor- und Frühgeschichtliche Archäologie der Rheinischen Friedrich-Wilhelms-Universität, 239–250.
- Elschek, K. 2014:** Ein frühgermanisches Grubenhaus mit Aucissa-Fibel und ein augusteischer As mit Kontermarke des VARUS aus Zohor (Westslowakei). *Zborník Slovenského národného múzea CVIII, Archeológia* 24, 303–313. Dostupné také z: <https://lurl.cz/FuaIK>.
- Elschek, K. 2015:** Včasnogermánske sídliská v Bratislave-Dúbravke a Zohore v slovenskom Pomoraví. In: L. Tyszler, E. Droberjar (eds.): *Barbari superiores et inferiores. Archeologia barbarzyńców 2014. Procesy integracji środkowoeuropejskiego Barbaricum Polska*,

- Czechy, Morawy, Słowacja. Łódź, Wieluń: Instytut Archeologii Uniwersytetu Łódzkiego, Stowarzyszenie Naukowe Archeologów Polskich Oddział w Łodzi, Muzeum Ziemi Wieluńskiej w Wieluniu, 61–72.
- Elschek, K. 2018:** Jantárová cesta a Záhorie. Germánske elity vo svetle rímskych stavieb, kniežacích hrobov a rímskeho importu v Bratislave-Dúbravke a Zohore. In: R. Šenkirík et al. (eds.): *Dunajský Limes a odkaz rímskej antiky na ľavom brehu Dunaja. Zborník príspevkov z konferencie Bratislavského samosprávneho kraja Dni európskeho kultúrneho dedičstva 2018*. Bratislava: Bratislavský samosprávny kraj, Academia Istropolitana Nova, 89–103. Dostupné také z: <https://lurl.cz/PuaIT>.
- Elschek, K., Groh, S., Kolníková, E. 2015:** Eine neue germanische Siedlung und römisch-germanische landliche Niederlassung von Stupava-Mást (Westslowakei). *Slovenská archeológia* LXIII(1), 63–114. Dostupné také z: http://www.cevnad.sav.sk/aktivita_1_1/slovenska_archeologia_2015_1.pdf.
- Elschek, K., Kolníková, E. 2014:** Laténske a rímske mince zo Zohora na západnom Slovensku. Príspevok k problematike laténskeho a germánskeho osídlenia Pomoravia. *Numismatický zborník* 28(2), 171–204. Dostupné také z: <http://cms.flu.cas.cz/images/NS/NS28-2.pdf>.
- Elschek, K., Sedlmayer, H. 2022:** In caliga militari – Ein Krughenkel mit Militärsandale und ein Aureus des Vespasianus für Titus aus der germanischen Großsiedlung von Kostolište im Marchland. *Zborník Slovenského národného múzea CXVI, Archeológia* 32, 145–167. DOI: 10.55015/UZCX1036. Dostupné také z: <https://lurl.cz/6u34C>.
- Estiot, S., Aymar, I. 2001/2002:** Le trésor de Meussia (Jura). 399 monnaies d'argent d'époques républicaine et julio-claudienne. *Trésors monétaires* XX, 69–160.
- Faltýnek, K. 2009:** Loštice (okr. Šumperk). *Přehled výzkumů* 50, 327. Dostupné také z: https://www.arub.cz/prehled-vydanych-cisel/PV50_rim_a_doba_stehovani_narodu.pdf.
- Fischer, T. 1981:** Zur Münzprägung des Augustus für seine beiden Adoptivöhne Gaius und Lucius Cäsar. In: T. Fischer, P. Ilisch (eds.): *Lagom. Festschrift für Peter Berghaus zum 60. Geburtstag am 20. November 1979*. Münster: Numismatischer Verlag der Münzenhandlung Holger Dombrowski, 31–40.
- Fischer, T. 1990:** Bemerkungen zur Gaius-Lucius-Prägung des Augustus (RIC I² 205–12). *Geldgeschichtliche Nachrichten* 140, 352.
- Fishwick, D. 1992:** On the Temple of Divus Augustus. *Phoenix* 46(3), 232–255. DOI: 10.2307/1088694. Dostupné také z: <https://www.jstor.org/stable/1088694>.
- Gaspar, R. B. 2015:** Counterfeiting Roman coins in the Roman Empire 1st–3rd A.D. Study on the Roman Provinces of Dacia and Pannonia. *Journal of Ancient History and Archeology* 2(4), 31–74. DOI: 10.14795/j.v2i4.142. Dostupné také z: <https://jaha.org.ro/index.php/JAHA/article/view/142>.
- Găzdac, C., Ghemiș, C., Barbu-Tudoran, L. 2020:** A new Roman Republican hoard in pre-Roman Dacia (Romania). A preliminary note. The minting place of a hybrid type. *Journal of Ancient History and Archaeology* 7(3), 38–41. DOI: 10.14795/j.v7i3.550. Dostupné také z: <https://jaha.org.ro/index.php/JAHA/article/view/550>.
- Giard, J.-B. 1983:** *Le monnayage de l'atelier de Lyon. Des origines au règne de Caligula (43 avant J.-C. – 41 après J.-C.)*. Numismatique romaine 14. Wetteren: Éditions Numismatique romaine.
- Harmadyová, K. 2009:** Die ersten Spuren der Römer auf der Burg Devín. In: V. Salač, J. Bemmann (Hrsg.): *Mitteleuropa zur Zeit Marbods. Tagung Roztoky u Křivoklátu 4.–8. 12. 2006. Anlässlich des 2000jährigen Jubiläums des römischen Feldzuges gegen Marbod*. 19. Internationales Symposium Grundprobleme der frühgeschichtlichen Entwicklung im mittleren Donauraum. Praha, Bonn: Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i., Vor- und Frühgeschichtliche Archäologie der Rheinischen Friedrich-Wilhelms-Universität, 551–555.
- Hekster, O., Claes, L., Manders, E., Slootjes, D., Klaassen, Y., de Haan, N. 2014:** Nero's ancestry and the construction of imperial ideology in the Early Empire. A methodological case study. *Journal of Ancient History and Archeology* 1(4), 7–27. DOI: 10.14795/j.v1i4.77. Dostupné také z: <https://jaha.org.ro/index.php/JAHA/article/view/77>.
- Hendin, D. 1996:** *Guide to Biblical Coins*. Third edition. New York: Amphora.
- Horster, M. 2011:** Princeps ivventutis. Concept, realisation, representations. In: S. Benoist et al. (eds.): *Figures d'empire, fragments de mémoire. Pouvoirs et identités dans le monde romain impérial (IIe s. av. N. è. – VIe s. de n. è.)*. Archaiologia. Lille: Presses Universitaires du Septentrion, 73–103. Dostupné také z: <https://books.openedition.org/septentrion/68459#text>.
- Chantraine, H. 1982:** *Novaesium VIII. Die antiken Fundmünzen von Neuss. Gesamtkatalog der Ausgrabungen 1955–1978*. Limesforschungen. Studien zur Organisation der römischen Reichsgrenze an Rhein und Donau 20. Berlin: Mann.
- Ilisch, P. 2009:** Die Münzen aus Holsterhausen. In: W. Ebel-Zepezauer et al. (Hrsg.): *Augusteische Marschlager und Siedlungen des 1. bis 9. Jahrhunderts in Dorsten-Holsterhausen. Die Ausgrabungen 1999–2002*. Bodentalertümer Westfalens 47. Mainz: Philipp von Zabern, 127–149.
- Jančo, M. 2002:** Nálezy alexandrijských tetradrachmiem v strednej Európe. Príspevok k poznaniu obchodných kontaktov Afriky prokonzulskej a Egypta so stredným Podunajskom v mladšej dobe rímskej. *Slovenská numizmatika* XVI, 11–40.
- Jarůšková, Z., Štrof, A. (eds.) a kolektiv 2014:** *Pravěk Boskovicka*. Boskovice: Muzeum Boskovicka.
- Jedlicka, F., Schmidt, F. 1997:** KG, Drösing, MG Drösing, VB Gänserndorf. *Fundberichte aus Österreich* 36, 841–842.
- Jedlička, F. 2004:** *Ein Stück Bernsteinstraße im nordöstlichen Weinviertel. Münzgeld in keltischer und römisch-germanischer Zeit. Ur- und frühgeschichtliche Streufunde als Beitrag zur Siedlungsgeschichte Niederösterreichs*. Wien: Österreichische Gesellschaft für Ur- und Frühgeschichte, Sektion Stockerau.
- Jelínková, D. 1999:** *Slovenské pohřebišťe z 9. až 12. století v Mušově*. Katalog. Brno: Archeologický ústav AV ČR, Brno.
- Kaenel, H.-M. von 1972:** Die Fundmünzen aus Avenches. 1. Teil. Von den Anfängen bis Titus. *Schweizerische numismatische Rundschau* 51, 47–128. Dostupné také z: <https://www.e-periodica.ch/digbib/view?pid=snr-003%3A1972%3A51#51>.
- Kaenel, H.-M. von 1987:** Die Organisation der Münzprägung Caligulas. *Schweizerische numismatische Rundschau* 66, 135–156. Dostupné také z: <https://www.e-periodica.ch/digbib/view?pid=snr-003%3A1987%3A66#140>.
- Kašpar, P. 2014:** *Nálezy římských mincí na území Olomouckého kraje*. Rkp. bakalářské práce. Univerzita Palackého v Olomouci. Filozofická fakulta. Katedra historie. Uloženo: Ústřední knihovna Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci. Dostupné také z: https://theses.cz/id/0k50ea/Kapar_Bc_prce.pdf.
- Kašparová, D. 2014:** Nálezový soubor antických mincí z Vicemilic ve sbírkách Moravského zemského muzea. *Folia numismatica* 28(2), 223–239. Dostupné také z: <https://lurl.cz/Eu3rf>.
- Kašparová, D. 2017:** Drobné nálezy římských mincí ze sbírky Jaroslava Kytlicy uložené v Moravském zemském muzeu. *Numismatický zborník* 31(1), 3–8. Dostupné také z: <http://cms.flu.cas.cz/images/NS/NS31-1.pdf>.
- Kehne, P. 2000:** Zur Datierung der Fundmünzen aus Kalkriese und zur Verlegung des Enddatums des Halturner Hauptlagers in die Zeit der Germanienkriege unter Tiberius und Germanicus (10–16 n. Chr.). In: R. Wiegels (Hrsg.): *Die Fundmünzen von Kalkriese und die frühkaiserzeitliche Münzprägung. Akten des wissenschaftlichen Symposions in Kalkriese, 15.–16. April 1999*. Osnabrücker Forschungen zu Altertum und Antike-Rezeption 3. Möhnesee: Bibliopolis, 47–79.

- Kehne, P. 2006:** Vojenské podmanění Marobudovy říše plánované na rok 6 po Kr. Augustem a Tiberiem. Válka bez boje. *Archeologické rozhledy* LVIII(3), 447–461. Dostupné také z: https://www.arup.cas.cz/wp-content/uploads/2010/11/2006_3.pdf.
- Kemmers, F. 2006:** *Coins for a legion. An analysis of the coin finds of the Augustan legionary fortress and Flavian canabae legionis at Nijmegen*. Studien zu Fundmünzen der Antike 21. Mainz: Philipp von Zabern.
- Klein, S., Kaenel, H.-M. von, Lahaye, Y., Brey, G. P. 2012:** The Early Roman Imperial AES coinage III. Chemical and isotopic characterisation of Augustan copper coins from the mint of Lyons/Lugdunum. *Schweizerische Numismatische Rundschau* 91, 63–110. Dostupné také z: <https://www.e-periodica.ch/digbib/view?pid=snr-003%3A2012%3A91#70>.
- Klein, S., Lahaye, Y., Brey, G. P., Kaenel, H.-M. von 2004:** The early roman imperial AES coinage II. Tracing the copper sources by analysis of lead and copper isotopes-copper coins of Augustus and Tiberius. *Archaeometry* 46(3), 469–480. DOI: 10.1111/J.1475-4754.2004.00168.X. Dostupné také z: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.1475-4754.2004.00168.x>.
- Kolníková, E. 1970:** Hromadný nález římských mincí z Prešova a jeho numizmatičko-historický význam. *Slovenská numizmatika* I, 28–83.
- Kolníková, E. 1972:** K interpretácii nálezu římských mincí na Slovensku. *Slovenská numizmatika* II, 7–114.
- Kolníková, E. 2021:** Rímske mince z nových nálezov na juhozápadnom Slovensku. *Slovenská numizmatika* XXI, 236–264.
- Komnick, H. 2015:** *Die Fundmünzen der römischen Zeit aus dem Bereich der Colonia Ulpia Traiana*. Xantener Berichte 29. Darmstadt: Philipp von Zabern.
- Komoróczy, B., Růžičková, P., Vlach, M. 2022:** *Brána do Římské říše. Vstupte!* Brno: Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.
- Kos, P., Šemrov, A. 1995:** *Rímski novci in kontramärke iz 1. stoletja (Augustus – Trajanus)*. Ljubljana: Narodni muzej, Numizmatični kabinet.
- Kraut, J. C., Stern, W. B. 2000:** The Density of Gold-Silver-Copper Alloys and its Calculation from the Chemical Composition. *Gold Bulletin* 33(2), 52–55. DOI: 10.1007/BF03216580. Dostupné také z: <https://link.springer.com/article/10.1007/BF03216580>.
- Krmnicek, S. 2010:** *Münze und Geld im frühromischen Ostalpenraum. Studien zum Münzumlauflauf und zur Funktion von Münzgeld anhand der Funde und Befunde vom Magdalensberg*. Kärntner Museumsschriften 80. Archäologische Forschungen zu den Grabungen auf dem Magdalensberg 17. Klagenfurt am Wörthersee: Verlag des Landesmuseums Kärnten.
- Křížek, F. 1933:** Příspěvky k soupisu antických mincí nalezených na Moravě. *Numismatický časopis československý* IX, 32–44. Dostupné také z: https://rukovet.cms.flu.cas.cz/static/Odkazy_upload/NCCsl_09_1933.pdf.
- Küter, A. 2011:** Die augusteischen Münzmeisterprägungen. IIIviri monetales im Spannungsfeld zwischen Republik und Kaiserzeit. In: N. Holmes (ed.): *Proceedings of the XIVth International Numismatic Congress Glasgow 2009*. Glasgow: International Numismatic Council, 765–771. Dostupné také z: <https://archive.org/details/proceedingsofxiv00inte/page/n7/mode/2up>.
- Luther, A. 2010:** Zum Orientfeldzug des Gaius Caesar. *Gymnasium* 117(2), 103–127.
- Mackerle, J. 1957:** *Stará sídelní oblast severozápadní Moravy*. Nepublikovaný rukopis. Uloženo: Archiv nálezových zpráv Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i.
- Martini, R. 2003:** *Collezione Pangerl. Contromarche imperiali romane (Augustus–Vespasianus)*. Numismata 6. Milano: Ennerre.
- Militký, J. 2005:** Depot římských mincí z Polné (okr. Jihlava). Příspěvek k úloze alexandrijských mincí ve střední Evropě. *Numismatický sborník* 20, 3–20. Dostupné také z: <http://cms.flu.cas.cz/images/NS/NS20.pdf>.
- Militký, J. 2008:** Die römischen Fundmünzen in Böhmen – Kontexte und Funktionen. Notizen zu dem heutigen Stand der Forschung. In: A. Bursche (Hrsg.): *Roman Coins outside the Empire. Ways and Phases, Contexts and Functions. Proceedings of the ESF/SCH Exploratory Workshop, Radzwill Palace, Nieborów (Poland), 3–6 September 2005*. Collection Moneta 82. Wetteren: Moneta, Institute of Archaeology, University of Warsaw, 231–244.
- Militký, J. 2013:** *Nálezy řeckých, římských a raně byzantských mincí v Čechách (5. století před Kristem až 7. století po Kristu)*. Komentovaný katalog nálezového fondu. Monumenta numismatica 2. Praha: Filosofický ústav AV ČR, Centrum mediévistických studií AV ČR a Univerzity Karlovy v Praze, Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i.
- Militký, J. 2014:** Doplněk k nálezu římských zlatých mincí z Dobronic (okr. Tábor) z roku 1878 (m. č. 738). *Numismatický sborník* 28(1), 106–108. Dostupné také z: <http://cms.flu.cas.cz/images/NS/NS28-1.pdf>.
- Militký, J. 2019:** Nález římského aureu z okolí Brna. *Numismatický sborník* 33(2), 219–222.
- Militký, J., Vích, D. 2011:** Nové nálezy římských mincí na českomoravském pomezí. In: E. Droberjar (ed.): *Archeologie barbarů 2010. Hroby a pohřebiště Germánů mezi Labem a Dunajem. Sborník příspěvků ze VI. Protohistorické konference. Hradec Králové, 6.–9. září 2010*. Studia archaeologica suebica 1. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 279–306.
- Minarovičová, E. 1970:** Rímske mince z okolia Leányváru (Korbulyho zbierka). *Slovenská numizmatika* I, 84–150.
- Miškec, A. 2005:** Some aspects of countermarked coins from the time of the Julio-Claudian dynasty in Pannonia. In: C. Alfaro et al. (eds.): *XIII Congreso Internacional de Numismática. Madrid 2003. Actas – Proceedings – Actes I*. Madrid: Ministerio de Cultura, 1005–1011.
- Miškec, A. 2009:** The Augustan conquest of southeastern Alpine and western Pannonian areas. Coins and hoards. *Arheološki vestnik* 60(1), 283–296. Dostupné také z: <https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-Y3HAQBKJ>.
- Mitscha-Märheim, H. 1965–1967:** Römische Baureste und Münzen im nördlichen Niederösterreich. *Jahrbuch für Landeskunde von Niederösterreich. Neue Folge* XXXVII, 1–12. Dostupné také z: https://www.zobodat.at/pdf/Jb-Landeskde-Niederösterreich_37_0001-0012.pdf.
- Nebehay, S., Stuppner, A. 1989a:** KG, Drösing, MG Drösing, VB Gänserndorf. *Fundberichte aus Österreich* 28, 220–222.
- Nebehay, S., Stuppner, A. 1989b:** KG, Drösing, MG Drösing, VB Gänserndorf. *Fundberichte aus Österreich* 28, 223–225.
- Nemeškalová-Jiroudková, Z. 1958a:** Ražby alexandrijské mincovny z prvních tří století n. l. v českých a moravských nálezech. *Numismatický sborník* V, 45–65. Dostupné také z: <https://lurl.cz/Mu3Jx>.
- Nemeškalová-Jiroudková, Z. 1958b:** Nález egyptské mince na jižní Moravě. *Numismatický sborník* V, 337. Dostupné také z: <https://lurl.cz/Mu3Jx>.
- Němeček, V. 1950:** Po stopách nálezů mincí na Třebíčsku. *Numismatický časopis československý* XIX, 241–244. Dostupné také z: https://rukovet.cms.flu.cas.cz/static/Odkazy_upload/NCCsl_19_1950.pdf.
- Nicols, J. 1974:** The Chronology and Significance of the M. Agrippa Asses. *American Numismatic Society Museum Notes* 19, 65–86. Dostupné také z: <https://www.jstor.org/stable/43573521>.
- Nowak, H. 1983a:** KG Katzelsdorf, OG Katzelsdorf, VB Wiener Neustadt. *Fundberichte aus Österreich* 22, 361.
- Nowak, H. 1983b:** KG Katzelsdorf, OG Katzelsdorf, VB Wiener Neustadt. *Fundberichte aus Österreich* 22, 362.
- Nuber, E. 1974:** Der frühromische Münzumlauflauf in Köln. *Kölner Jahrbuch* 14, 28–89.

- Nuber, E. 1988:** Die antiken Münzen aus Rottweil. In: M. Klee et al. (eds.): *Arae Flaviae IV. Die Thermen auf dem Nikolausfeld. Viehhaltung und Jagd im römischen Rottweil*. Forschungen und Berichte zur Vor- und Frühgeschichte in Baden-Württemberg 28. Stuttgart: Kommissionsverlag Konrad Theiss, 235–380. DOI: 10.11588/bjb.1991.0.62523. Dostupné také z: <https://journals.ub.uni-heidelberg.de/index.php/bjb/article/view/62523>.
- Olbrycht, M. 2021a:** Phraates IV. In: *Encyclopaedia Iranica Online* [online]. Ehsan Yarshater Centr for Iranian Studies at Columbia University. [cit. 2023-04-12]. Dostupné z: http://dx.doi.org/10.1163/2330-4804_EIRO_COM_336464.
- Olbrycht, M. 2021b:** Phraates V. In: D. Elton (ed.): *Encyclopaedia Iranica Online* [online]. Ehsan Yarshater Centr for Iranian Studies at Columbia University. [cit. 2023-04-12]. Dostupné z: http://dx.doi.org/10.1163/2330-4804_EIRO_COM_336465.
- Ondrouch, V. 1934:** *Der römische Denarfund von Vyškovce aus der Frühkaiserzeit*. Bratislava: Učená spoločnosť Šafaříkova.
- Pense, A. W. 1992:** The decline and fall of the roman denarius. *Materials Characterization* 29(2), 213–222. DOI: 10.1016/1044-5803(92)90116-Y. Dostupné také z: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/104458039290116Y>.
- Peter, M. 2001:** *Untersuchungen zu den Fundmünzen aus Augst und Kaiseraugst*. Studien zu Fundmünzen der Antike 17. Berlin: Gebr. Mann Verlag.
- Peškár, J. 1964:** Pohřebišť z doby římské u Rebešovic. *Archeologické rozhledy* XVI(2), 180–191. Dostupné také z: <https://lurl.cz/2u3ex>.
- Petráň, Z. 1995:** Dva denáry císaře Augusta v historických souvislostech (k římským mincovnám na počátku císařství). *Numismatické listy* L(4), 98–103. Dostupné také z: <https://lurl.cz/zu3em>.
- Pieta, K., Kolníková, E. 1986:** Druhý hromadný nález keltských mincí z Dolného Kubína-Vel'kého Bysterca. *Slovenská archeológia* XXXIV(2), 383–408. Dostupné také z: http://www.cevnad.sav.sk/aktivita_1_1/slovenska_archeologia_1986_2.pdf.
- Pochitonov, E. 1955:** Nálezy antických mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. In: E. Nohejlová-Prátová (ed.): *Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. I. díl. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 86–314.
- Prohászka, P. 2021:** Nález antických mincí v Malackách v roku 1866 podľa záznamu Friedricha Kennera. *Slovenská numizmatika* XXI, 97–104.
- Rajtár, J. 2013:** Das Gold bei den Quaden. In: M. Hardt, O. Heinrich-Tamáska (Hrsg.): *Macht des Goldes, Gold der Macht. Herrschafts- und Jenseitsrepräsentation zwischen Antike und Frühmittelalter im mittleren Donauraum*. Akten des 23. Internationalen Symposiums der Grundprobleme der frühgeschichtlichen Entwicklung im mittleren Donauraum, Tengelic, 16.–19.11. 2011. Forschungen zu Spätantike und Mittelalter 2. Weinstadt: Verlag Bernhard Albert Greiner, 125–150.
- Rant, A. 2011:** Countermarks on the Republican and Augustan brass coins in the south-eastern Alps. In: N. Holmes (ed.): *Proceedings of the XIVth International Numismatic Congress Glasgow 2009*. Glasgow: International Numismatic Council, 941–953. Dostupné také z: <https://archive.org/details/proceedingsofxiv00inte/page/n71mode/2up>.
- Rappe, M., Fehrs, K. 2017:** Kalkriese. Hortfund 2017. Grösster Hortfund in der Forschungsgeschichte entdeckt. *Varus-Kurier* 19, 24–25.
- RIC I² = Sutherland, C. H. V. 1984:** *The Roman Imperial Coinage I. From 31 BC to AD 69*. Revised edition. London: Spink & Son Ltd.
- Romanowski, A. 2015:** An Extraordinary Barbarian Imitation of the 2nd-Century Roman Denarius from Central Poland (Osiny, Baranów Commune, Grodzisk Mazowiecki District). *Notae numismaticae* X, 115–130. DOI: 10.12797/ZP.10.2015.10.07. Dostupné také z: <https://lurl.cz/mu3QI>.
- RPC I = Burnett, A., Amandry, M., Ripollès, P. P. 1992:** *Roman Provincial Coinage I. From the death of Caesar to the death of Vitellius (44 BC – AD 69)*. London, Paris: British museum Press, Bibliothèque nationale.
- RSC = Seaby, H. A. 1967:** *Roman silver coins. Vol. I. The Republic to Augustus*. 2nd edition. London: Seaby's numismatic publications.
- Salač, V. 2016:** Kvádové v nejstarších dějinách Čech a střední Evropy. *Archeologické rozhledy* LXVIII(4), 477–531. Dostupné také z: <https://archeologickerozhledy.cz/index.php/ar/article/view/144/137>.
- Salač, V. 2021:** Jak malá byla Marobuda říše? Prameny k rozsahu Marobudem ovládaného území a jejich interpretace. *Památky archeologické* CXII, 301–332. DOI: 10.35686/PA2021.6. Dostupné také z: https://www.arup.cas.cz/wp-content/uploads/2021/11/PA_2021_SALAC_doi.pdf.
- Sellwood, D. 1971:** *An introduction to the Coinage of Parthia*. London: Spink & Son.
- Sejbal, J. 1997:** *Základy peněžního vývoje*. Brno: Masarykova univerzita v Brně.
- Sejbal ml., J. 1988:** Neznámý hybridní denár císaře Hadriána. *Numismatické listy* XLIII(1), 22–23. Dostupné také z: <https://lurl.cz/Xu3Qt>.
- Sejbal ml., J. 1989:** Pokus o interpretaci nálezů aureů císaře Nerona na Moravě. *Numismatické listy* XLIV(1), 1–5. Dostupné také z: <https://lurl.cz/0u3QP>.
- Shore, F. B. 1993:** *Parthian Coins and History. Ten Dragons Against Rome*. Quarryville, Pennsylvania: Classical Numismatic Group, Inc.
- Schachinger, U. 2020:** The coin finds from the survey and the excavation in Strebersdorf (Burgenland, Austria) on the Amber Road (2008–2017). *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* 3, LIII(1), 123–159. Dostupné také z: <https://hrcak.srce.hr/file/357168>.
- Schmidt, F. 1992:** KG Ringelsdorf, OG Ringelsdorf-Niederabsdorf, VB Gänserndorf. *Fundberichte aus Österreich* 31, 503.
- Skowronek, S. 1998:** *Imperial Alexandrian coins*. Catalogues of the collection. New series. Cracow: National Museum in Cracow.
- Skutil, J. 1927:** Soupis antických mincí nalezených na Moravě. *Numismatický časopis československý* III, 113–171. Dostupné také z: https://rukovet.cms.flu.cas.cz/static/Odkazy_upload/NCCSl_03_1927.pdf.
- Skutil, J. 1935:** Další dodatky k soupisu antických mincí z Moravy. *Sběratel* VI(4), 26–28.
- Soják, M., Kolníková, E. 2018:** Pozoruhodný nález dvou antických mincí z Spiša. *Denarius* 7, 16–25. Dostupné také z: <https://lurl.cz/Ju3Dk>.
- Stoklas, B. 2017a:** Napodobneniny a falza římských mincí v oblasti stredodunajského barbarika z 1.–3. storočia po Kr. *Numizmatika* 27, 19–26.
- Stoklas, B. 2017b:** Dve nové římske koloniálne mince z juhozápadného Slovenska. *Denarius* 6, 8–20.
- Stoklas, B. 2018:** Nálezy mincí z doby římské v katastrálním území Bratislava-Devín od počátků archeologických výzkumů po současnost. *Denarius* 7, 35–51.
- Stoklas, B. 2019:** Der Einfluss der Markomannenkriege auf die Zirkulation der römischen Münzen im Mitteldonaugebiet in der 2. Hälfte des 2. Jahrhunderts – aktuelle Forschungen. In: M. Karwowski et al. (Hrsg.): *Auf den Spuren der Barbaren – Archäologisch, Historisch, Numismatisch (Archäologie der Barbaren 2015)*. Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno 60. Brno: Archäologisches Institut der Akademie der Wissenschaften der Tschechischen Republik, Brno, 185–193.
- Stoklas, B. 2021:** Depot stříborných mincí z Vyškovic nad Ipl'om (1056 mincí). In: J. Kucharík (ed.): *Rimania a Slovensko. Katalóg výstav*. Bratislava: Slovenské národné múzeum – Historické múzeum, 290–291.
- Stuppner, A. 1991:** KG Ringelsdorf, MG Ringelsdorf-Niederabsdorf, VB Gänserndorf. *Fundberichte aus Österreich* 30, 305–306.

- Stuppner, A. 2009:** Das norisch-pannonische Limesvorland im nördlichen Niederösterreich zur Zeit des Marbodreiches – Zum Forschungsstand. In: V. Salač, J. Bemmann (Hrsg.): *Mitteleuropa zur Zeit Marbods. Tagung Roztoky u Křivoklátu 4.–8. 12. 2006. Anlässlich des 2000jährigen Jubiläums des römischen Feldzuges gegen Marbod. 19. Internationales Symposium Grundprobleme der frühgeschichtlichen Entwicklung im mittleren Donaauraum*. Praha, Bonn: Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i., Vor- und Frühgeschichtliche Archäologie der Rheinischen Friedrich-Wilhelms-Universität, 203–216.
- Sydenham, E. A. 1952:** *The Coinage of the Roman Republic*. London: Spink & Son Ltd.
- Szaivert, W. 1984:** *Die Münzprägung der Kaiser Tiberius und Caius (Caligula) 14/41*. Moneta Imperii Romani 2 und 3. Veröffentlichungen der numismatischen Kommission 13. Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften.
- Šedo, O., Kolníková, E. 2007:** Nálezy římských mincí ze záchranného archeologického výzkumu na lokalitě Mušov-Neurissen (okr. Břeclav). *Numismatický sborník* 22, 175–178. Dostupné také z: <http://cms.flu.cas.cz/images/NS/NS22.pdf>.
- Tejral, J. 1962:** Žárové hroby starší doby římské ze Žarošic. In: *Pravěk východní Moravy. Sborník pro pravěk a časnou dobu historickou na střední a východní Moravě II*. Studie Oblastního muzea v Gottwaldově. Brno: Krajské nakladatelství, 110–120.
- Tejral, J. 1977:** Die älteste Phase der germanischen Besiedlung zwischen Donau und March. In: B. Chropovský (Hrsg.): *Symposium Ausklang der Latène-Zivilisation und Anfänge der germanischen Besiedlung im mittleren Donaugebiet*. Bratislava: Veda, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 307–342.
- Tejral, J. 2009:** Das Gebiet nördlich der mittleren Donau zur Zeit Marbods. In: V. Salač, J. Bemmann (Hrsg.): *Mitteleuropa zur Zeit Marbods. Tagung Roztoky u Křivoklátu 4.–8. 12. 2006. Anlässlich des 2000jährigen Jubiläums des römischen Feldzuges gegen Marbod. 19. Internationales Symposium Grundprobleme der frühgeschichtlichen Entwicklung im mittleren Donaauraum*. Praha, Bonn: Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i., Vor- und Frühgeschichtliche Archäologie der Rheinischen Friedrich-Wilhelms-Universität, 149–202.
- Torbágyi, M. 2020:** A gold hoard from Savaria. *Journal of Ancient History and Archeology* 7(1), 503–511. DOI: 10.14795/j.v7i1_SI.498. Dostupné také z: <https://jaha.org.ro/index.php/JAHA/article/view/498>.
- Vích, D. 2008:** Nálezy doby římské v jižní části Malé Hané. In: E. Droberjar et al. (eds.): *Barbarská sídliště. Chronologické, ekonomické a historické aspekty jejich vývoje ve světle nových archeologických výzkumů (Archeologie barbarů 2007)*. Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno 37. Brno: Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i., 147–160.
- Vlach, M. 2018:** Modelování tras a prostorové aspekty římského tažení proti Marobudovi. *Přehled výzkumů* 59(1), 89–110. Dostupné také z: https://www.arub.cz/prehled-vydanych-cisel/PV-59-1_Vlach.pdf.
- Vondrovec, K. 2007:** Gesamtdarstellung und Auswertung der antiken Fundmünzen im Museum Carnuntinum. In: M. Alram, F. Schmidt-Dick (Hrsg.): *Numismata Carnuntina. Forschungen und Material*. Denkschriften der philosophisch-historische Klasse 353. Veröffentlichungen der Numismatischen Kommission 44. Archäologischer Park Carnuntum, Neue Forschungen 4. Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 55–340. Dostupné také z: https://verlag.oeaw.ac.at/produkt/numismata-carnuntina/601544?name=numismata-carnuntina&product_form=2417.
- Werz, U. 2009:** *Gegenstempel auf Aesprägungen der frühen römischen Kaiserzeit im Rheingebiet. Grundlagen, Systematik, Typologie I–V*. Winterthur. Dostupné také z: <https://publikationen.ub.uni-frankfurt.de/frontdoor/index/index/docId/6876>.
- Werz, U. 2016:** Die Prägungen des Augustus für seine adoptivsohne Caius und Lucius Caesar. In: H. Derks et al. (Hrsg.): *Neues Gold aus Kalkriese. Bramsche-Kalkriese: VERUSSCHLACHT im Osnabrücker Land - Museum und Park Kalkriese*, 17–29.
- Werz, U. 2018:** Die Kleingeldversorgung augusteischer Zeit in Gallien und Germanien. Überlegungen zu den Kleineren aus dem römischen Marschlagern von Wilkenburg. *Nachrichten aus Niedersachsens Urgeschichte* 87, 167–182. DOI: 10.11588/nnu.2018.1.83217. Dostupné také z: <https://journals.ub.uni-heidelberg.de/index.php/nnu/article/view/83217>.
- Werz, U. 2020:** Von Drusus zu Germanicus: Die Münzversorgung Galliens und Germaniens. Versuch eines Überblicks [online]. *Online Zeitschrift zur Antiken Numismatik* 2, 85–132. DOI: 10.17879/ozean-2020-2935. [cit. 2023-06-14]. Dostupné z: <https://www.uni-muenster.de/EJournals/index.php/ozean/article/view/2935/2865>.
- Werz, U., Berger, F. 2000:** Die Funde von Kalkriese. Varus, Caecina oder Germanicus? Zu den Beiträgen von Peter Kehne und Reinhard Wolters. In: R. Wiegels (Hrsg.): *Die Fundmünzen von Kalkriese und die frühkaiserzeitliche Münzprägung. Akten des wissenschaftlichen Symposions in Kalkriese, 15.–16. April 1999*. Osnabrücker Forschungen zu Altertum und Antike-Rezeption 3. Möhnesee: Bibliopolis, 237–252.
- Wigg-Wolf, D. G. 2004:** Zur Interpretation und Bedeutung der „Barbarisierungen“ der römischen Kaiserzeit. In: A.-F. Auberson et al. (eds.): *Faux – contrefaçons – imitations. Actes du quatrième colloque international du Groupe suisse pour l'étude des trouvailles monétaires (Martigny, 1er – 2 mars 2002)*. Études de numismatique et d'histoire monétaire 5. Lausanne: Les Editions du Zèbre, 55–75.
- Wigg-Wolf, D. 2009:** Waldgirmes. Eine augusteische Stadtgründung in Germanien. *Numismatisches Nachrichtenblatt* 58(9), 367–372.
- Wolters, R. 1999:** Die Organisation der Münzprägung in iulisch-claudischer Zeit. *Numismatische Zeitschrift* 106/107, 75–90.
- Wolters, R. 2000:** Anmerkungen zur Münzdatierung spätaugusteischer Fundplätze. In: R. Wiegels (Hrsg.): *Die Fundmünzen von Kalkriese und die frühkaiserzeitliche Münzprägung. Akten des wissenschaftlichen Symposions in Kalkriese, 15.–16. April 1999*. Osnabrücker Forschungen zu Altertum und Antike-Rezeption 3. Möhnesee: Bibliopolis, 81–117.
- Wolters, R. 2001:** Prägerhythmen, Soldverhältnisse und Gelumlaufigebiete in der frühen römischen Kaiserzeit. Methodische Überlegungen zur Datierung archäologischer Komplexe. In: D. Hopp, Ch. Trümpler (Hrsg.): *Die frühe römische Kaiserzeit im Ruhrgebiet. Kolloquium des Ruhrlandmuseums und der Stadtarchäologie / Denkmalbehörde in Zusammenarbeit mit der Universität Essen*. Essen: Klartext-Verlag, 39–50.
- Wolters, R. 2002:** Gaius und Lucius Caesares als designierte Konsuln und principes iuventutis. Die lex Valeria Cornelia und RIC I² 205 ff. *Chiron* 32, 297–323. DOI: 10.34780/i25g-766s. Dostupné také z: <https://publications.dainst.org/journals/chiron/article/view/926>.
- Woytek, B. E., Blet-Lemarquand, M. 2017:** The C. L. CAESARES denarii RIC I² Augustus 208. A pseudo-Augustan unsigned restoration issue. Corpus, die study, metallurgical analyses. *Revue numismatique* 174, 183–248. Dostupné také z: https://www.persee.fr/doc/numi_0484-8942_2017_num_6_174_3357.
- Zeisler, S. 2020:** Zwei Sondengänger Berichten. Mit dem Metaldetektor auf Spurensuche. *Varus-Kurier* 22, 30.
- Zeman, T. 2017a:** *Střední Pomoraví v době římské. Svědectví povrchové prospekce*. Archaeologica Olomucensia II. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta.
- Zeman, T. 2017b:** Příspěvek k poznání nejstaršího germánského osídlení Moravy optikou nových povrchových nálezů. *Slovenská archeológia* LXV(2), 279–319. Dostupné také z: http://archeol.sav.sk/files/Slov-Arch-2017_2.pdf.

Summary

The members of the first Roman imperial dynasty (27 BC – 68 AD) were to a certain degree related with the ancient Roman Julian and Claudian families. Starting with Octavian/Augustus, the nephew, adopted son and heir of Gaius Julius Caesar, and ending with Nero, they represent a group of five ruling Roman emperors, of whom none was a direct descendant of his predecessor, but they were all adopted, even though related by blood. The coinage reform of Augustus, applied to Caesar's earlier monetary system, became the mainstay of coinage for the next nearly four centuries. Through the direct presence of the Roman army during the conquest of new provinces, Roman currency was also brought to the so-called Barbaricum, a territory inhabited by a diverse mixture of Celtic, Germanic, Illyrian, Sarmatian, Dacian and other tribes. The importance of tracking the geographical dispersion of Roman early imperial coins in barbarian territory lies in their appropriate comparison with otherwise relatively sporadic chronologically sensitive archaeological finds, isolated graves and individual settlement features from the first two thirds of the 1st century. Although it is not possible to connect all the coin finds with contemporary settlement structures, in many locations they are also accompanied by period jewellery and parts of clothing.

During the 1st half of the 1st century, the fertile areas of southern and central Moravia, southwest Slovakia and Lower Austria north of the Danube were gradually occupied by new colonists from the Germanic tribes of the Marcomanni and Quadi, who replaced, and in some places partially assimilated the previous Celtic population. In central Bohemia, the first Germanic kingdom that arose from the symbiosis of several Suebic tribes under the rule of the Marcomanni, has been known as the Kingdom of Maroboduus (Droberjar 2008; Salač 2016). The advance of the Quadi forward to Moravia and southwest Slovakia could only take place after the deposition of Maroboduus by Catualda in AD 18/19, when they were relocated here together with Maroboduus's retinue under the supervision of the Romans and Emperor Tiberius installed the client king Vannius from the ranks of the Quadi as their ruler. This is also confirmed by the archaeological sources known so far, which can be dated to the second quarter of the 1st century at the earliest (Tejral 2009; Zeman 2017b). However, a new phenomenon are the hoards of Eraviscan denarii accompanied by Augustan denarii as final coins, the hoarding of which can undoubtedly be associated with the horizon of the Kingdom of Maroboduus – stage B1 (Beneš, Militký 2023, 171–173).

A traditional phenomenon of the first decade of the Common Era in the Middle Danube region is the effort to link the occurrence of solitary archaeological finds of Roman provenance from the late Augustan period with their possible export to the Barbaricum as a result of the Roman military expedition of the future Emperor Tiberius against Maroboduus in AD 6. However, this military action eventually did not surpass the stage of planning and primary preparations, and Tiberius's army came only as far as the geographical borderline Carnuntum – Devín. The troops did not continue further into the barbarian territory because they were recalled to pacify the great rebellion in Pannonia and Dalmatia (Kehne 2006). Nevertheless, a relevant argument is offered in favour of a one-off influx of Augustan coins, brooches, or belt components through the direct presence of the Romans. Planning a large-scale military campaign in an unknown territory has required, already before its beginning, gathering enough strategic and tactical information about the overall situation and the population density in the barbarian territory, and especially geographical data (geomorphology of the

terrain, topography, hydrography, climatic conditions, routes of existing roads, etc.). This information was necessary for modelling the most advantageous direction, time requirements and synchronization of both advance routes for the troops, including logistic support, provisioning and supply of military material and equipment to such largely deployed units (Vlach 2018). This was the task of the flexible reconnaissance corps, which undoubtedly had to penetrate deep into the barbarian territory already in the preparatory phase of the campaign and were supposed to obtain the necessary information by giving bribes or gifts to the local population.

If we accept that the client Kingdom of Vannius, vassal to the Roman Empire, flourished economically from Roman monetary gifts, subsidies, and the collection of customs duties from merchants who moved along the Amber or Danube roads (Elschek 2018, 93), we can freely associate the finds of Tiberian to Neronian coins with these trade contacts. The rare involvement of Roman coins in the everyday life of the Germans in Moravia is documented above all by a cremation grave from Žárošice, containing a sestertius of Caligula (Tejral 1962, 110–120, Fig. 1: 3–11). The Augustan denarii of the Gaius/Lucius type may be related to early Roman find contexts in the Barbaricum. As the latest coins, they were included in the hoards of Eraviscan coins from Dřevohostice near Přerov (Beneš, Militký 2023, 172, Tab. 2), Cotinian coins from the Dolný Kubín-Velký Bysterec hill fort in the Orava region (Pieta, Kolníková, 1986, 396, Fig. 11: 13), and Roman republican denarii in the Przeworsk Culture in eastern Poland (Połaniec) – Dymowski 2016, 77–78, 272, image 135/145–147. In the territory of Germania, Raetia, and Pannonia, they are demonstrably connected with the military actions of Augustus and Tiberius (Berger 1996, 25–30, Abb. 16–19). Moravian finds from the settlement in Bzenec and from Vanovice were also accompanied by contemporaneous archaeological finds. The state of knowledge of the distribution routes of the Gaius/Lucius type coins indicates their transfer from the Augustan camps in the Rhineland and Raetia, related to the relocation of military forces via Noricum to the Danube region to pacify the rebellion of the Pannonian tribes in AD 6–9 (Krmnicek 2010, 370–371; Bilić 2012, 135–136; Dymowski 2016, 102, 115). From the Dalmatian–Illyrian area, these coins travelled along the Amber Road as far as the Danube frontier – see the two finds in the trading centre at Strebersdorf in Burgenland (Schachinger, 2020, 125–126, Tab. 2) and 22 specimens in Carnuntum (Vondrovec 2007, 87, 89, 129, Tab. 2.2, 2.19; Katalog, 34–35, 2046). Through the continuation of this important long-distance route along the River Morava (Devín, Malacky, Bzenec), or along the rivers Dyje and Svratka (Vanovice), they penetrated even further north to the Middle Danube Barbaricum.

The analysed collection of Moravian coins of the Julio-Claudian dynasty represents a relatively disparate set of old, today unavailable finds and contemporary metal detector discoveries with very fragmentary circumstances of the discovery and insufficient metrological data. Within the Marcomannic-Quadic settlement region (graph 1), the most coins of the Julio-Claudian dynasty have so far been documented in Slovakia (107 pieces), we now have 93 specimens in Moravia, and the fewest of them are known from Lower Austria (53 pieces). Such small numbers of Roman coins in the Middle Danube Barbaricum in the first two thirds of the 1st century generally reflect not only the still undeveloped trade relations of the regions beyond the Danube with the Roman Empire, whose provincial centres were still too far away from them and the settlement structure of the Danube provinces was still being built, but, in agreement with archaeological sources, they basically point to an only slowly progressing Germanic colonisation of Moravia, southwest Slovakia and Lower

Austria north of the Danube. As can be seen from the overview of the coinage structure of the entire area, the irregular supply of early imperial coins shows two chronological peaks at its beginning and end (the main issuers are Augustus and Nero). The assortment of Augustan coins is represented by a slight predominance of bronze denominations over silver ones (Fig. 1, 2, 4, 6, 7), just as in Lower Austria (only in the Slovak region are bronze coins dominant). The percentage increases with the coins of Tiberius. In Moravia, the ratio of silver coins (or their period imitations – *suberati*) to bronze ones is 1 to 3 (Fig. 8, 10), while in Slovakia only silver coins are known and in Lower Austria only bronze coins. The coins of Caligula and Claudius are exclusively of bronze (Fig. 9–11), with a predominance of the former in Moravia and the latter in Slovakia. The most varied assortment of denominations made of different metals can be observed in the Neronian coins (Fig. 12–16), with equal numbers in Moravia and southwest Slovakia and a notable occurrence of golden *aurei*. However, some of them may not be contemporaneous with the time of arrival in the Barbaricum, but may be related to later contexts of the 2nd century. In the case of Egyptian billon *tetradrachms*, even to the second half of the 3rd or the 4th century.

The small number of coins from the 1st half of the 1st century found in the Barbaricum is also linked to several central economic measures of the Roman Empire, especially Nero's monetary reform in AD 63/64. The weight of *denarii* was reduced from 3.7 g to 3.4–3.5 g and their fineness devalued to 80% silver. The motivation for this act was the huge financial needs for monumental constructions, the protracted wars in Britannia and Armenia, and the rebuilding of Rome and Lugdunum after the great fires of AD 64. Pre-Neronian *denarii* were made from a metal that at the time was considered to be pure silver extracted by cupellation from silver lead or *jarosite* ores (the results of

material analyses confirmed an average of 98% silver content) – Butcher, Ponting 2005, 165–175, 178. The gradual recycling of high-quality old republican and pre-Neronian coins with a high silver content was not completed by Nero before his death, but continued under his successors (especially under Domitian and Trajan). The intensity of the recycling process was crowned by Trajan's decree from AD 107, when all pre-Neronian issues of *denarii* were compulsorily withdrawn from circulation (Kolníková 1972, 85). In certain regions of the Barbaricum, however, these denominations could have served as money to a limited extent, e.g. in payment transactions between members of Germanic elites or in Germanic trade with the Romans (Dymowski 2016, 107). Metallographic analyses of *denarii* minted after AD 107 show that they were made from an alloy of recycled metal with silver from a new source. This is in sharp contrast to Trajan's *denarii* from AD 103–107, made entirely of metal from a new source (Dacia?). Hadrian's *denarii* no longer contain traces of recycled metals. The completion of the recycling process of the old republican *denarii* (with the exception of the issue of Mark Antony's legionary *denarii*) is also confirmed by the composition of hoards in the provinces and in Italy itself (Butcher, Ponting 2015, 24–25, 37–41).

Translate by Jana Kličová

Kontakt

Tomáš Zeman
Numismatické oddělení, Moravské zemské muzeum
Zelný trh 6
659 37 Brno
tzeman@mzm.cz
ORCID: 0000-0001-5214-2009

Rozdělené páry? Identifikace a interpretace výskytu gombíků s identickou tepanou výzdobou z různých nálezových kontextů velkomoravské aglomerace Mikulčice–Kopčany

Separated pairs? Identification and interpretation of the appearance of spherical hollow buttons with identical chased decoration found in different find contexts at the 9th century site Mikulčice–Kopčany

– Šárka Krupičková*, Lumír Poláček, Michal Hlavica, Martin Fořt, Peter Baxa –

KEYWORDS

Great Moravia – 9th century – Mikulčice–Kopčany – spherical hollow buttons – digital models – socioeconomic models – prestige good

ABSTRACT

Spherical hollow buttons (in Czech gombíky, sgl. gombík) are garment accessories of the Great Moravian elites, which have been widely discussed over the past decades. Research into these artefacts, and particularly their chased decoration, has been ongoing for almost 70 years. The aim was to find analogies to their motifs and clarify their cultural origin. Research into decorative motifs is still justified if the questions it is supposed to answer are modified and a new methodology based on it is employed. The present paper deals with a detailed analysis of individual specimens, namely their ornamentation examined through visualisation based on digital models of spherical hollow buttons created by multi-image photogrammetry. The aim to use this method is to compare specimens with matching decorations, which were found in different graves within the Great Moravian centre of Mikulčice–Kopčany, and to define whether they could form a pair created intentionally by a single craftsman. In the conclusion, the results are confronted with the economic models hypothesised for 9th-century Moravia.

* Corresponding author – E-mail address: krupickova@arub.cz

<https://doi.org/10.47382/pv0642-04>

Received 15 August 2023; received in revised form 2 November 2023.
Available online 27 December 2023.

Copyright © 2023 Czech Acad Sci, Inst Archaeology Brno, and the authors.
This is an open access article under the CC BY-NC-ND 4.0 license
(<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).
Competing interests: The authors have declared that no competing interests exist.

1. Úvod

Gombíky jsou artefakty kulturně navázané na prostor středovýchodní Evropy 9. a první poloviny 10. století. Kulovité duté plechové knoflíky se záchytným ouškem byly v raném středověku aplikovány na oděv v širším prostoru od Černého moře po Karpatskou kotlinu, ale převážně se jednalo o malé nezdobené exempláře, případně kusy s pájenou výzdobou tvořenou granulací a/nebo filigránními dráty (Krupičková 2022a, 62–65). Dosavadní výzkum nasvědčuje tomu, že teprve v kontextu mocenského útvaru označovaného tradičně jako Velká Morava se setkáváme s aplikací tepané výzdoby na povrch těchto plechových kulovitých oděvních součástí a dochází paralelně rovněž k nárůstu jejich velikosti. Zatímco drobné knoflíky s pájenou výzdobou známé např. z chorvatských lokalit v Trilj a Brestovac (Petrinec 2009, 160–162; Bühler 2014, 24, 25, 191–192) a také obdobně provedené exempláře z Moravy mohly sloužit jako ozdobná spínadla oděvu (gombíky s dochovanými textilními poutky jsou známy z hrobů 498 a 889 v Mikulčicích, viz Krupičková et al. 2019, 89–93), u stříbrných gombíků s tepanou výzdobou dosahujících velikosti až 4 cm v průměru a vyrobených převážně z plechu o síle 0,1–0,3 mm (Ottenwelter 2020, 8, 11, 65, 69, 73) lze o každodenním praktickém využití kvůli jejich rozměrům a křehkosti pochybovat. S ohledem na omezené možnosti praktického využití gombíků s tepanou výzdobou a jejich převažující výskyt v elitních hrobech na centrálních velkomoravských pohřebištích lze spatřovat jejich účel v živé kultuře zejména v rovině společenského významu (Neustupný 2010, 83–92), tedy především jako součást společenské sebeprezentace elit prostřednictvím jejich aplikace na honosný oděv. Tuto interpretaci podtrhuje i jejich výskyt v hrobech obou pohlaví (Chorvátová 2009, 14–16; Krupičková 2022a, 89–91). Velké gombíky s tepanou výzdobou nacházíme v kontextu hrobové výbavy zejména na centrálních velkomoravských pohřebištích. S šířením velkomoravského kulturního vlivu se trend aplikace gombíků s tepanou výzdobou na oděv dostává i do Čech, kde vzniká rovněž jejich vlastní výrobní centrum (Smetánka 1994, 105–114; Profantová 2013, 28, 40; 2015 96–99; Frolíková-Kaliszová 2020, 45–46). Gombíky se i zde stávají součástí pohřební výbavy, a to ještě v průběhu 9. století, ale i s přesahem do 10. století, kdy se jádro Velké Moravy ekonomicky a politicky hroutí a moravská elitní pohřebiště ztrácejí svůj původní význam. S přítomností hrobů s „moravskými“ gombíky se dále setkáváme v rámci aglomerace Mosaburg (dnešní Zalavár, Maďarsko; Szóke 2010, 9–52; 2014, 69–70; souhrnně Krupičková 2022a, 130, tab. 44), kde jejich výskyt může souviset s příbuzenskými vazbami tamějších elit na moravské rody (Třeštíček 2010, 112–113). Jihovýchodně od někdejšího velkomoravského území se gombíky s tepanou výzdobou objevují také v kontextu několika staromaďarských

hrobů z 10. století, aniž by se ale staly integrální součástí oděvu v tomto kulturním prostředí (Mesterházy 2000; souhrnně Krupičková 2022a, 77).

Naprostá většina gombíků s tepanou výzdobou pochází z pohřebišť velkomoravských center v Pomoraví. Jako součást pohřebního oděvu všech věkových skupin a obou pohlaví zemědělských jsou nalézány zpravidla v oblasti klíčových kostí, případně v prostoru hrudníku a po stranách lebky. Jejich počet kolísá mezi jedním a šesti kusy, ale nejčastější je výskyt dvou exemplářů v jednom hrobě (Hrubý 1955, 91, 206–208; Klanica 1970, 424; Pavlovičová 1996, 99; Chorvátová 2009, 12; Krupičková 2022a, 44–46). Dvojice gombíků nacházené v kontextu jednoho hrobu jsou zpravidla ze stejné typologické skupiny a vykazují znaky společné záměrné výroby, jako je shodná výrobní technologie, obdobná velikosti gombíků, použití stejného materiálu k jejich výrobě a zejména shoda v detailech provedení výzdoby. Hovoříme proto o tzv. *párových dvojicích*. Výskyt shodných dvojic gombíků se vztahuje na všechny typologické skupiny, gombíky s tepanou výzdobou nevyjímaje. Na gombících s tepanou výzdobou lze ale dobře sledovat individuální realizaci výzdoby v mnoha detailech. Unikátnost páru a shoda provedení výzdoby dvou exemplářů v jednom hrobě je u gombíků s tepanou výzdobou lépe pozorovatelná než u jiných typologických skupin (např. gombíků s celoplošnou granulací).

Domníváme se, že podrobná analýza tepané výzdoby by mohla pomoci zodpovědět řadu otázek souvisejících s výrobou a distribucí gombíků, a přeneseně také napomoci k objasnění socioekonomických procesů v rámci Velké Moravy obecně. Princip fungování velkomoravských šperkařských dílen a způsob distribuce jejich výrobků, a to především s ohledem na jejich vazby na velkomoravskou elitu, není zatím spolehlivě vysvětlen. Specializované dílny na výrobu šperku se zatím nedaří v terénním kontextu velkomoravských center přesvědčivě doložit. Nejprůkaznější doklady dílenského okrsku, v jehož rámci docházelo k výrobě oděvních součástí a ozdob klasickými šperkařskými technikami, máme ze Starého Města, z lokality „Na Dvorku“ (Galuška 2013, 108–111, 138–155), další výrobní objekty s píčkami, tyglíky a slitky neželezných kovů byly objeveny v poloze „U Víta“ (Galuška 1989, 405–454). Doklady o existenci dílny na jemnou kovovýrobu pochází i z Mikulčic, kde bylo jednak v prostoru hradiště doloženo více koncentrací tyglíků a dalších drobných nálezů souvisejících se zpracováním neželezných kovů (Poláček 2008, 281–282), ale také byl jako šperkařská dílna interpretovaný objekt odkrytý v těsném sousedství 5. kostela na akropoli (Klanica 1974, 56–63; Poláček, Krupičková 2022, 187–189). Vše nasvědčuje tomu, že i na Velké Moravě mohly fungovat výrobní okrsky sdružující více příbuzných řemesel, podobně jako tomu bylo v západní Evropě, kde se dílenské komplexy soustřeďovaly ve společných areálech (Aufderhaar 2012, 89; Capelle 2012, 20, Fig. 5).

Co se týče organizace výroby, postrádáme z prostředí Velké Moravy odpovídající písemné prameny. Na základě analogií je ale pravděpodobné, že elitní zboží bylo vyráběno v centrech pod přímou kontrolou politické reprezentace (Donat 1995, 97; k předpokladům vázaných řemesel viz Costin 2005, 1070). Lze tak teoreticky definovat model, podle kterého byli specializovaní řemeslníci najímáni jako dvorní řemeslníci pro zadavatele, který se rekrutoval z místní elity, a dodávali mu exkluzivní výrobky demonstrující nejen jeho bohatství, ale také vysoký sociální status (Aufderhaar 2012, 88; Ungerman 2022, 179–180; analogicky rovněž pro výrobu nadstandardního textilu – Andersson 2008, 81–83). Tyto unikátní a náročnými technikami vyráběné artefakty mohly dále fungovat jako prestižní zboží, které bylo redistribuováno skrze síť společenských vazeb a bylo jasně

interpretovatelnou materializací idejí vládnoucí reprezentace (k termínu redistribuce viz Earle 2011). Sloužilo elitě zároveň k tvorbě a upevňování společenských závazků a budování sítě příznivců (Earle 1997, 143–192; Shortman, Urban 2004, 190–195). Vzhledem k tomu, že u gombíků očekáváme jejich silný sociálně-reprezentativní význam pro velkomoravskou společnost (Klanica 1970, 424; Chorvátová 2009, 16–17; Košta, Lutovský 2014, 93–99; Galuška 2017, 167–169), představují ideální modelový příklad prestižního zboží distribuovaného na území Velké Moravy. Vhodnou testovací typologickou skupinou gombíků pro podrobnější studium mohou být potom exempláře s tepanou výzdobou, které se jeví jako zcela signifikantní pro velkomoravskou společnost a její sebe prezentaci. Zároveň je šperkařská technika tepání vhodná ke sledování detailů, jež mohou vést k rozkrytí „rukopisu“ výrobců (Bühler, Freiburger 2018; Bühler, Schwarcz 2021), a napomoci tak identifikovat distribuční mechanismy prestižního zboží.

Předkládaný výzkum se zaměřuje na několik gombíků s tepanou výzdobou z různých hrobů v rámci centrální velkomoravské aglomerace Mikulčice–Kopčany, které jsme identifikovali jako potenciální *párové dvojice*, tzn. dvojice shodující se ve velikosti, v materiálu, výrobní technologii a (při porovnání standardními archeologickými postupy) také v detailech výzdoby. V jednom případě šlo dokonce o tři gombíky s téměř identickou výzdobou ze tří různých nálezových kontextů. Položili jsme si tedy otázku – jednalo se skutečně o původní záměrně společně vyrobené dvojice (a trojici?) gombíků, rozdělené sekundárně do více hrobových celků? A jakými metodami lze tuto interpretaci ověřit? Dále jsme se ptali: Pokud by došlo k druhotnému rozdělení původních dvojic, jaké jsou možnosti interpretace tohoto jevu? A mělo by pro socioekonomický výzkum Velké Moravy význam zjištění, že se nejednalo o rozdělené páry, ale o nezávisle na sobě vyrobené gombíky se shodným tepaným ornamentem (jak by napovídala i nálezy trojice shodných gombíků)?

2. Materiál a metody

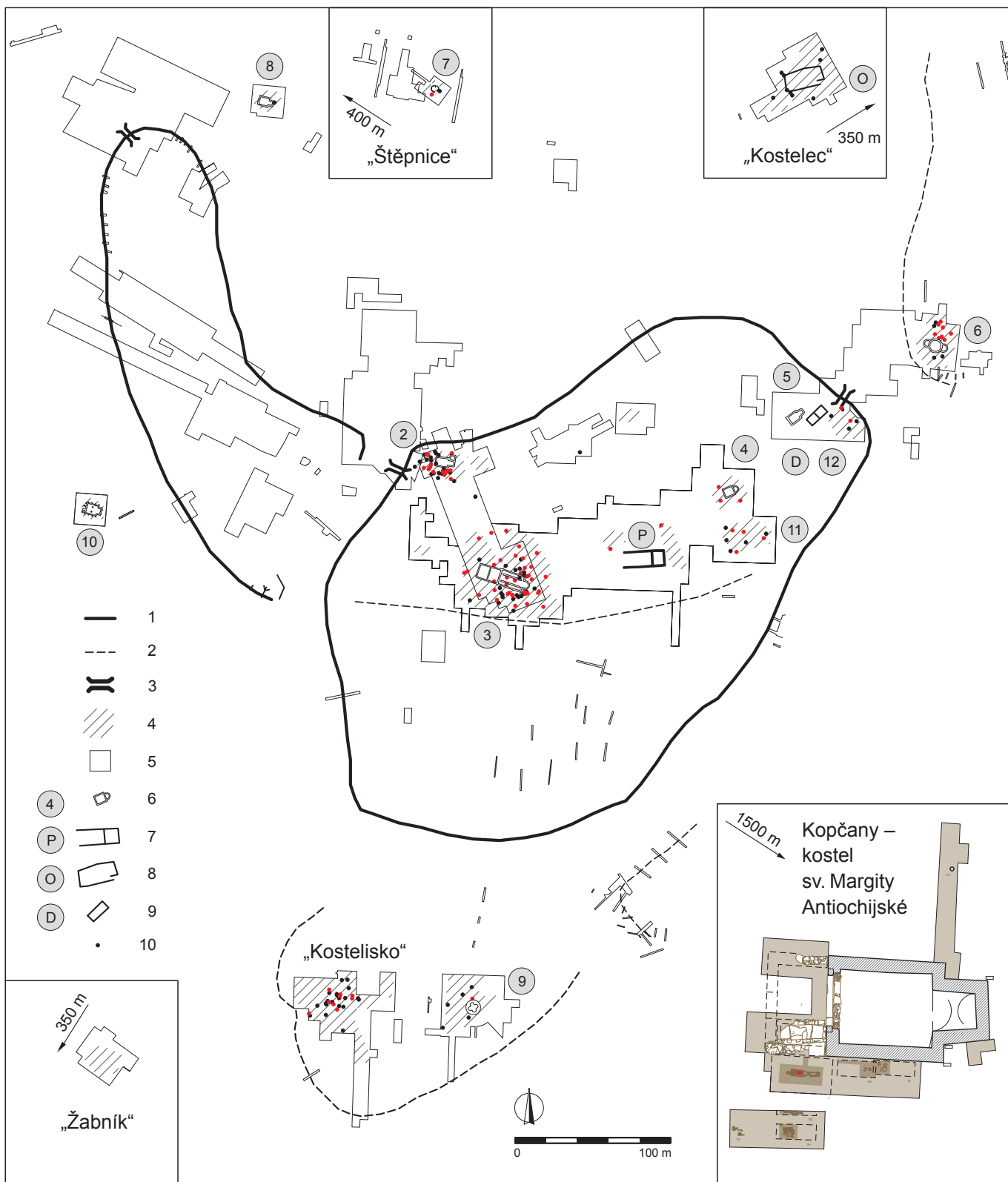
2.1 Gombíky s tepanou výzdobou z aglomerace Mikulčice–Kopčany

Největší koncentrace velkomoravských gombíků byla dosud zjištěna v rámci sídelní aglomerace Mikulčice–Kopčany (okr. Hodonín, Jihomoravský kraj / okr. Skalica, Trnavský kraj). Tato lokalita je výjimečná především neobvykle vysokým výskytem zděné církevní architektury (10 prokazatelných kostelů), profánní stavbou postavenou z kamene a mimořádnou koncentrací bohatství ve více než 2 500 hrobech, objevených na akropoli a v podhradí (Poláček 2022a, 139–147; 2022b, 163–171). Ze všech částí aglomerace evidujeme více než 380 gombíků, z nichž většina byla nalezena v hrobovém kontextu (Krupičková 2022a, 114–115, tab. 38). Část z nich představují gombíky s aplikací filigránu a granulace, většinou se ale jedná o plechové duté artefakty zdobené na povrchu tepáním v podobě rostlinných, zoomorfních, antropomorfních nebo geometrických ornamentů, doložené na lokalitě v celkovém počtu 171 kusů (obr. 1), přičemž 153 jich bylo objeveno v rámci rozpoznávaných hrobových celků a 18 jich pochází z objektů či vrstev.

Aglomerace Mikulčice–Kopčany zahrnuje poměrně rozsáhlé území, které můžeme rozdělit na několik sídelních areálů (Poláček et al. 2021, 13, 51–52; Poláček 2022c, 107–111). Centrálním opevněným útvarem hradiště byla akropole, v jejíž severní části se nacházely nejvýznamnější stavby celé aglomerace. Celkem zde byly prokazatelně objeveny základy tzv. paláce a čtyř zděných kostelů (existence dalších tří kostelů – 1., 11. a 12. – není jistá). Na pohřebištích v okolí kostelů i v rámci skupin hrobů mimo ně

bylo odkryto dohromady 1066 hrobů, z nichž 116 obsahovalo gombíky, tj. 11 % (Krupičková 2022a, 114–115, tab. 38) (počet hrobů – zpravidla bez nálezů gombíků – prakticky s každou výzkumnou sezónou narůstá, pro statistiku však setrváváme u stavu z roku 2005 – Poláček, Marek 2005, 25–27). Celkový

počet gombíků z akropole je 212 kusů, z nichž byla více než polovina (111 kusů) zdobena tepanými ornamenty. Zdejší gombíky s tepanou výzdobou byly vyrobeny výjimečně ze zlata (4 %), pravidelně ze stříbra (36 %) a nejčastěji ze slitiny mědi, ve většině případů pozlacené (60 %).

Obr. 1. Výskyt gombíků v hrobech na hradišti Mikulčice-Valy a v poloze Kopčany – kostel sv. Margity Antiochijské. Červeně gombíky s tepanou výzdobou. 1 – Opevnění akropole a předhradi; 2 – výrazné terénní hrany; 3 – mosty s bránami; 4 – pohřebiště; 5 – prozkoumané plochy; 6 – kostel; 7 – palác; 8 – dřevěný objekt; 9 – dílna na jemnou kovovýrobu; 10 – hroby s gombíky. Grafika Z. Pavková, P. Čáp, E. Stuchlíková.

Fig. 1. The finds of spherical hollow buttons in the graves of the Mikulčice-Valy fortified settlement and near Kopčany – Church of St Margaret of Antioch. Red: spherical hollow buttons with chased decoration. 1 – Fortification of the acropolis and of the outer bailey; 2 – significant terrain boundaries; 3 – bridges with gates; 4 – burial ground; 5 – excavated area; 6 – church; 7 – palace; 8 – wooden feature; 9 – fine-metal workshop; 10 – graves with spherical hollow buttons. Graphic by Z. Pavková, P. Čáp, E. Stuchlíková.

Na západní straně se k akropoli připojovalo opevněné předhradí. V jeho kontextu nebyla objevena žádná kostelní stavba ani pohřebiště, pouze ojedinělé hroby. Ačkoliv některé měly exkluzivní výbavu (vyniká hlavně ženský hrob 794 s dvojicí zlatých náušnic s deseti bubínky; Poulik 1975, 131, tab. 77, 78), gombík neobsahoval žádný z nich.

Osídlené území obklopující opevněné jádro aglomerace označujeme jako podhradí (suburbium). Zahrnuje několik osídlených poloh v okolí akropole, které nepřesahují vzdálenost 700 m od středu aglomerace. V tomto prostoru se nacházely vedle sídlištních areálů také kamenné kostelní stavby obklopené pohřebišti (6., 7., 8., 9. a 10. kostel). Z celkového počtu 1144 na podhradí objevených hrobů obsahovalo 66 gombíky, tj. necelých 6 % (Krupičková 2022a, 114–115, tab. 38). Dohromady se jedná o 112 exemplářů, z nichž bylo 42 (38 %) zdobeno tepáním na plášti. Zlaté gombíky se na podhradí dosud nenašly, stříbrných exemplářů s tepanou výzdobou bylo dohromady 13 (11 %), většina gombíků s tepanou výzdobou byla vyrobena ze slitiny mědi, zpravidla pozlacené.

Vzdálenější sídelní zónu aglomerace, která navazuje na podhradí a končí hranicí údolní nivy, označujeme jako periferní část aglomerace (Hladík et al. 2022). Naproti tomu vyvýšené okraje nivy a na ně navazující krajina po obou stranách říčního údolí v okruhu přibližně do 10 km od hradiště jsou interpretovány jako hospodářské zázemí centra. V rámci obou těchto území jsou doloženy asi dvě desítky pohřebišť z 9. století (včetně jednoho kostelního – kolem dosud stojícího kostela sv. Margity na katastru obce Kopčany), z nichž bylo 13 analyzováno v souvislosti s výskytem gombíků. Do analýzy vstoupilo celkem 1084 hrobů, ve 32 hrobových celcích byl objeven alespoň jeden gombík, tj. hroby s gombíky tvořily 3 % z celkového počtu hrobů. Dohromady v nich bylo nalezeno 62 gombíků, z toho bylo 18 kusů (29 %) zdobené na povrchu tepáním (Krupičková 2022a, 114–115, tab. 38). Všechny gombíky s tepanou výzdobou byly vyrobeny ze slitiny mědi, polovina z nich byla na povrchu pozlacená.

Co se týče variability mikulčických gombíků s tepanou výzdobou, dosud shromážděný soubor se skládá převážně z unikátních artefaktů zhotovených náročnými šperkařskými technikami. Zjevný pokus řemeslníka o shodu v provedení ornamentu gombíků s tepanou výzdobou je obvyklý pouze pro páry v rámci jednoho hrobového celku. Z uvedených charakteristik se vymykají tři specifické skupiny gombíků. Tvoří vizuálně unifikované typologické celky a objevují se ve své charakteristické podobě v různých hrobech. První z těchto tří skupin představují gombíky s vertikálním žebrovaním, které definuje zdobení pláště tepáním vertikálními liniemi, vytvářejícími na povrchu prostorový efekt v podobě plastických klínů či žeber (obr. 2: 1; viz také tykvoité

gombíky u Hrubý 1955, 213; Dostál 1966, 60, 64, tab. 14; melounovité gombíky u Pavlovičová 1996, 100–101; Kavánová 2009, 130–132). Tato skupina má zřejmě své specifické postavení mezi velkomoravskými gombíky, vyplývající z používání neobvyklé výrobní technologie, častého provedení exemplářů z vysoce ryšího zlata nebo z analogických nálezu v byzantském kulturním okruhu (více viz Galuška 1996, 100; Krupičková v tisku). Další skupinu gombíků s jednoduchou výzdobou, která vykazuje vysokou míru unifikace, představují artefakty s výzdobou uspořádanou do schématu dělicího gombík na osm polí (obr. 2: 2). Výskyt těchto gombíků souvisí s méně elitním prostředím. Obdobně můžeme charakterizovat i třetí unifikovanou skupinu jednodušších gombíků s výzdobou tvořenou spirálami (obr. 2: 3). Také tento způsob výzdoby se objevuje na více lokalitách v různých hrobech, a to i v širším kulturně-geografickém kontextu (mimo Moravu také v Čechách, Krupičková 2022a, 53, 73). Pro tyto tři typologické skupiny gombíků je charakteristické, že neobsahují vložené hlavní výzdobné motivy (viz terminologie dále).

Ostatní gombíky s tepanou výzdobou jsou zdobeny komplikovanějším způsobem s využitím zejména rostlinných, ale také zoomorfních, případně antropomorfních motivů. Složitější výzdoba vykazuje rovněž dodržování určitých ustálených principů, ale zároveň přítomnost motivů a způsob jejich uspořádání na povrchu gombíků vytváří významný prostor pro podrobné srovnávání jednotlivých exemplářů. Výzdoba přítom vychází z trendů objevujících se v daném období v nadregionálním kontextu v různých modifikacích od karolinské říše po Byzanc. Její vznik je výsledkem prolínání vlivů časově i prostorově širokého kulturního niveau a byla od 19. století zkoumána zejména uměnovědně (např. Riegl 1893; pro moravské nálezy např. Benda 1971, 1–34; 1978, 161–179), později také v archeologickém kontextu (např. Lennartsson 1997/1998; Bühler 2014).

Pro naše výzkumné potřeby jsme podobu tepané výzdoby na pláštích gombíků detailně strukturovali, aby ji bylo možné jednoznačně popsat a opakovatelně identifikovat. Popisné kategorie jsou aplikovatelné nejen na mikulčické nálezy, ale také na gombíky s tepanou výzdobou z dalších lokalit. Pokud se nám podařilo označení tvarově odpovídající výzdoby dohledat v publikované literatuře věnované velkomoravským, ale také karolinským, byzantským aj. (kovovým) artefaktům, snažili jsme se převzít příslušné pojmy (Dostál 1966, 61–62; Vítková-Klímová 1983, 256–264; Lennartsson 1997/1998; Bühler 2014, 30–61).

Elementární jednotky tepané výzdoby gombíků označujeme jako *komponenty*. Jedná se o geometrické útvary, které dělíme na linie (rovné – obr. 3: 1a, prohnuté – obr. 3: 1b), jež se zpravidla sbíhají do „neuralgických bodů“ (Lennartsson 1997/1998, 465), které jsme podle jejich utváření pojmenovali jako hlavice/patky (obr. 3: 2, 3), příčné pásky (obr. 3: 4) a terče (obr. 3: 5) (hlavice a patky rozlišuje obdobně Vítková-Klímová 1983, 256–264; „příčné pásky“ pojmenovány podle „Querbande“ u Lennartsson 1997/1998, 448, 465; pojem „terče“ je náš vlastní – podobné útvary jsou u Bühler 2014 označovány jako „runde konzentrische Punzierungen“).

Na základě specifického uspořádání komponent vznikají *schémata*. Schématem rozumíme tedy princip rozložení komponent na povrchu pláště (většinu schémat definoval – byť ne pod tímto termínem – již B. Dostál, 1966, 61–62, tab. 13). Schémata zpravidla akcentují středový pás kolem spoje polokoulí gombíků. Na mikulčických gombících se nejčastěji objevuje schéma arkády – komponenty tvoří ohraničený kvadratický útvar zaklenutý jedním obloukem nebo dvěma půloblouky se dvěma bočními podpěrami (obr. 4: 1a, b). Nachází se na povrchu 39 % gombíků s tepanou výzdobou. Druhým nejčastějším schématem je srdcovitý meandr – komponenty vytváří na povrchu gombíků

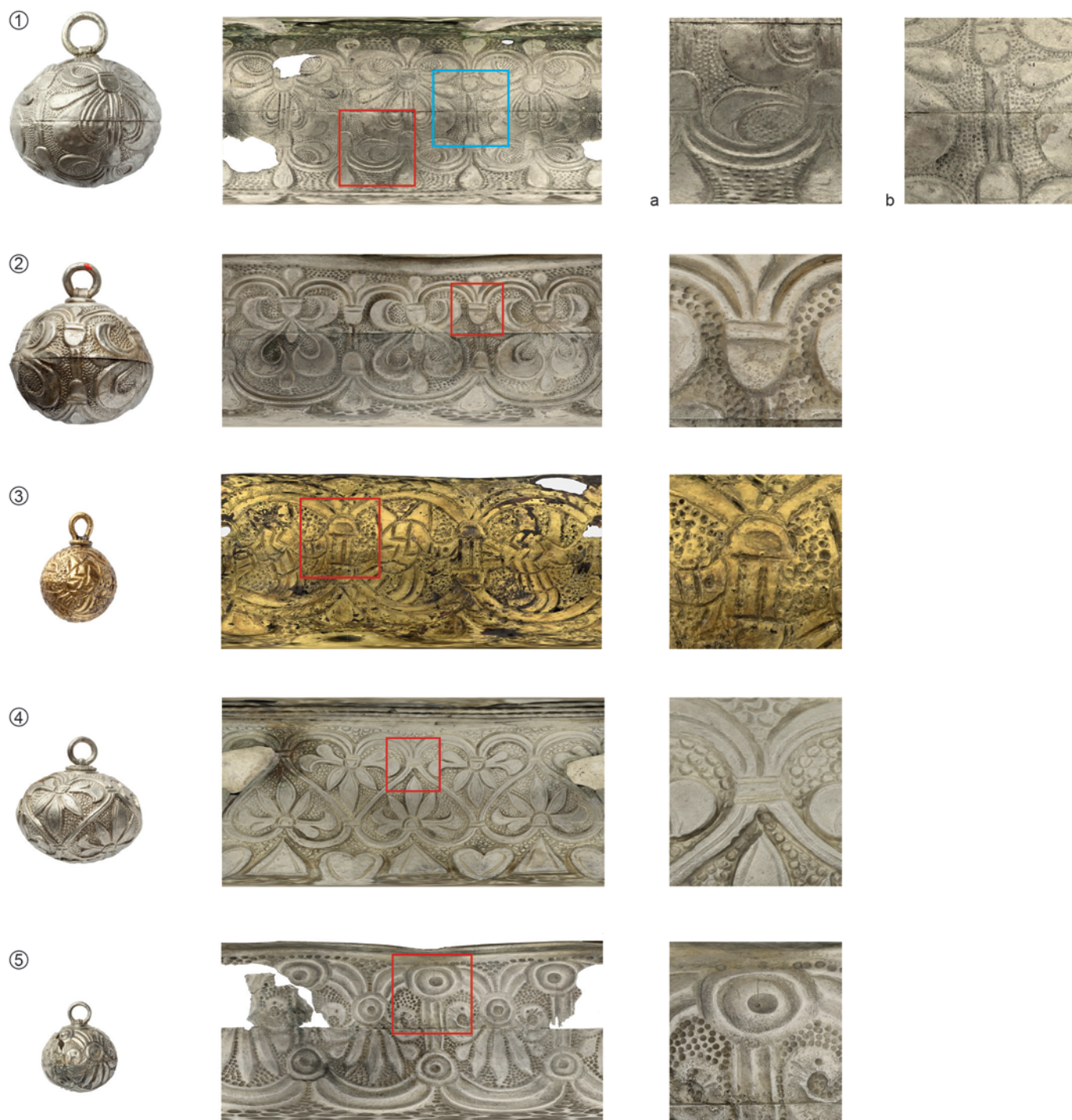
Obr. 2. Unifikované skupiny gombíků s jednoduchou tepanou výzdobou z Mikulčic. 1 – S vertikálními klíny či žeby; 2 – gombíky dělené na osm polí; 3 – gombíky s motivy spirál. Měřítko 1 : 1. Foto M. Bárta; 3D model a rozvinutí pláště J. Šindelář, M. Šindelář, B. Vácha; grafika Z. Pavková.

Fig. 2. Unified groups of Mikulčice spherical hollow buttons with simple chased decoration. 1 – With vertical wedges or ribs; 2 – spherical hollow buttons divided into eight segments; 3 – spherical hollow buttons with spiral motifs. Scale 1 : 1. Photo by M. Bárta; 3D model and surface unfolding by J. Šindelář, M. Šindelář, B. Vácha; graphic by Z. Pavková.

útvary připomínající srdce (obr. 4: 2a, b) (shodný s „S-Friese“ podle Bühler 2014, Tafel 18). Srdcovitý meandr byl identifikován na povrchu 24 % gombíků. Třetí nejčastější schéma bývá označováno jako medailon – komponenty jsou uspořádány do podoby ohraničeného kruhového útvaru (obr. 4: 3a, b). S medailony se setkáme na 20 % gombíků z mikulčické aglomerace. Schéma, které neakcentuje středový pás gombíku a pokrývá v opakujících se uzavřených polích celou plochu artefaktu, označujeme jako síť (obr. 4: 4a, b) (shodný s „Flächenornament“/„Streumuster“

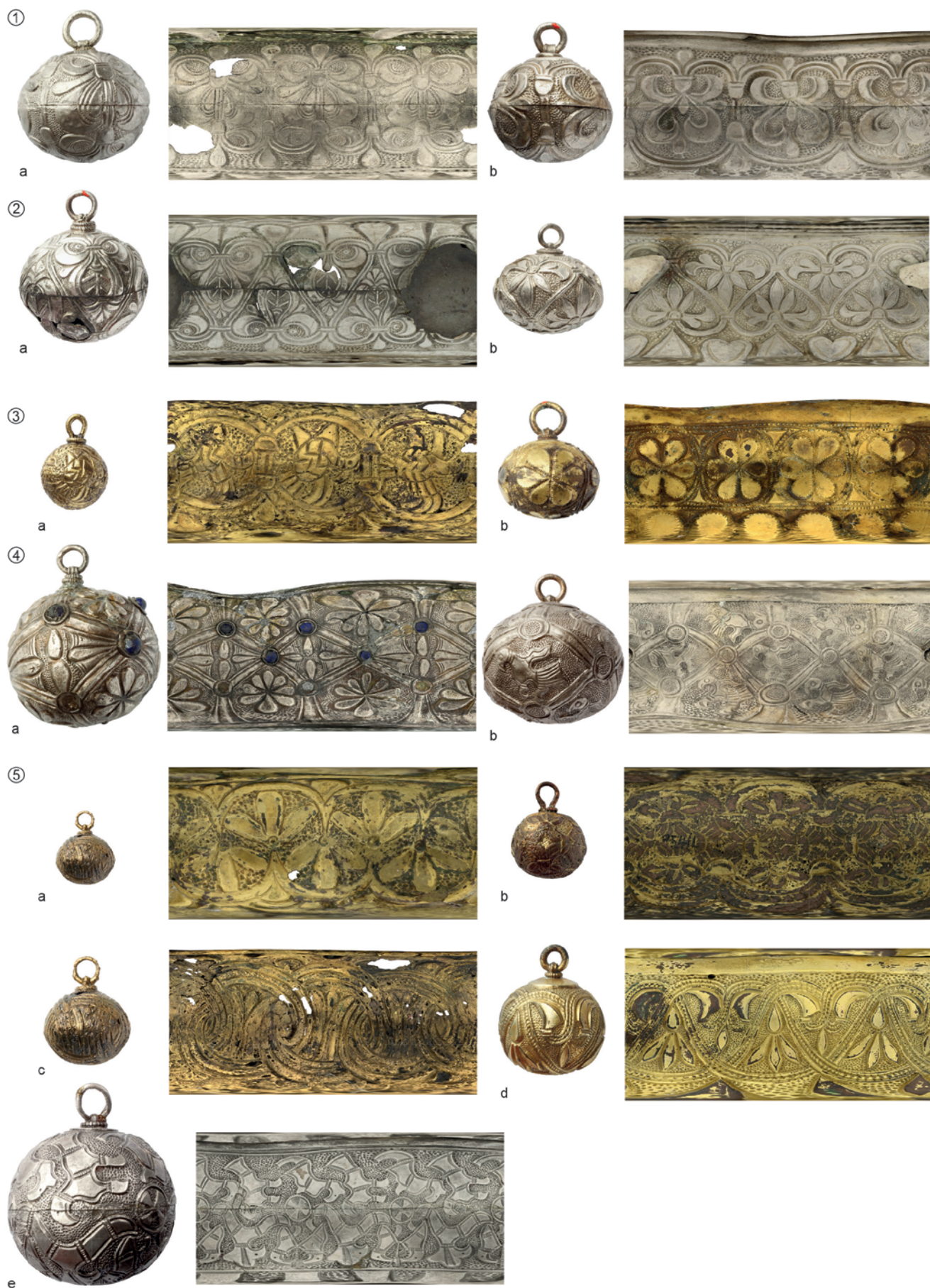
podle Bühler 2014, 35). Toto schéma bylo vytepáno do povrchu 13 % mikulčických gombíků. Uvedená schémata mohou mít více dílčích variant. Ojedinelé se objevují také jejich deriváty nebo kombinace (obr. 4: 5 a–e).

Do schémat, jejichž tvar je tvořen komponenty, jsou vkládány *motivy*, které jsou zpravidla rostlinného nebo zoomorfního charakteru a jsou určující pro nejčastěji používanou typologii gombíků. Pro gombíky s tepanou rostlinnou ornamentikou z Mikulčic se jedná zejména o motiv palmety (obr. 5: 1a, b), vzácné

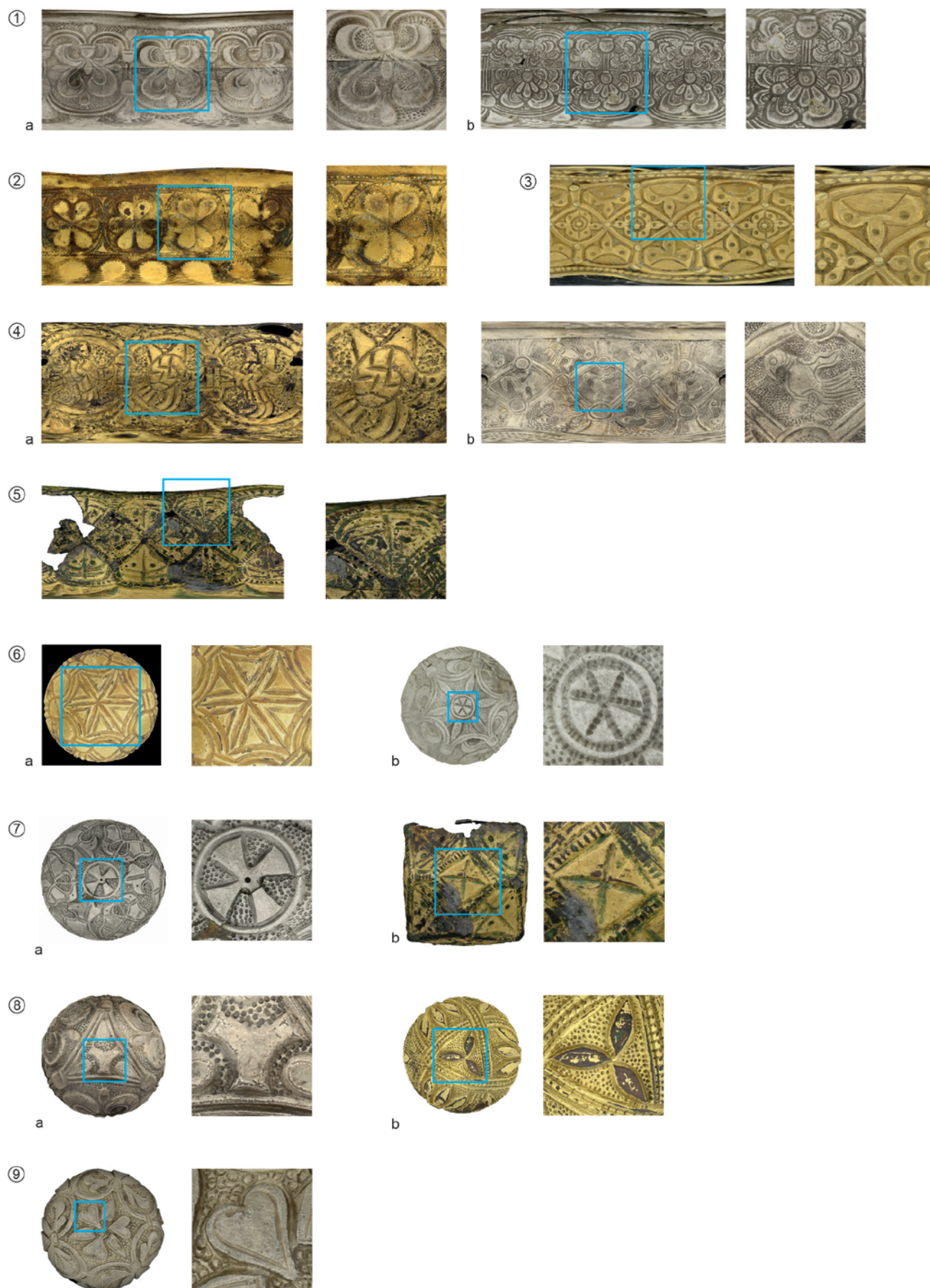
Obr. 3. Přehled komponent na gombíčkích s tepanou výzdobou z Mikulčic. 1 – Rovné a prohnuté linie; 2, 3 – hlavice/patka; 4 – příčná páska; 5 – terč. Měřítko 3 : 4. Foto M. Bárta, J. Foltýn; 3D model a rozvinutí pláště J. Šindelář, M. Šindelář, B. Vácha; grafika Z. Pavková.

Fig. 3. Components of spherical hollow buttons with chased decoration from Mikulčice. 1 – Straight and curved line segments; 2, 3 – capital/base; 4 – transverse pin, 5 – disc. Scale 3 : 4. Photo by M. Bárta, J. Foltýn; 3D modelling and surface unfolding by J. Šindelář, M. Šindelář, B. Vácha; graphic by Z. Pavková.

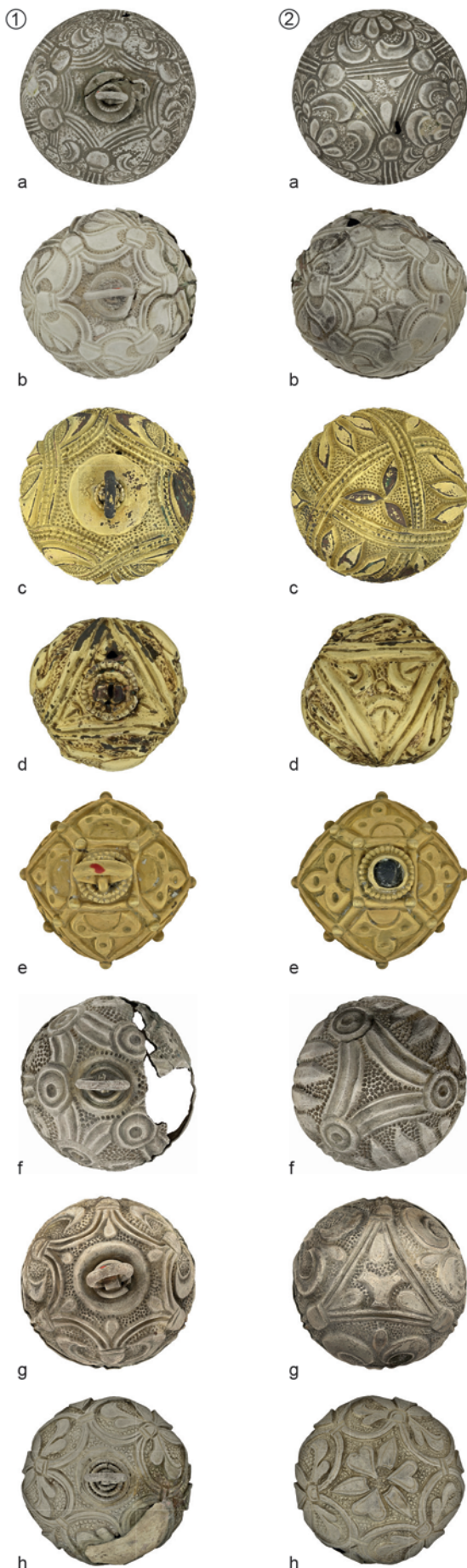
Obr. 4. Přehled schémat na gombíčích s tepanou výzdobou z Mikulčic. 1 a, b – Arkáda; 2 a, b – srdcovitý meандр; 3 a, b – medailon; 4 a, b – síť; 5 a–e – výjimky. Měřtko 3 : 4. Foto M. Bárta, J. Foltýn; 3D model a rozvinutí pláště J. Šindelář, M. Šindelář, B. Vácha; grafika Z. Pavková.

Fig. 4. Overview of schemes on spherical hollow buttons with chased decoration from Mikulčice. 1 a, b – Arcade; 2 a, b – heart-shaped meander; 3 a, b – medallion; 4 a, b – net; 5 a, b, c, d – exceptions. Scale 3 : 4. Photo by M. Bárta, J. Foltýn; 3D modelling and surface unfolding by J. Šindelář, M. Šindelář, B. Vácha; graphic by Z. Pavková.

Obr. 5. Přehled motivů na gombících s tepanou výzdobou z Mikulčic. 1 a, b – Palmeta; 2 – rozeta; 3 – lilie; 4 a, b – pták; 5 – lidský obličej; 6 a, b – hvězda; 7 a, b – kříž; 8 a, b – trikvetrum/triskelion; 9 – srdce. Foto M. Bárta; 3D model a rozvinutí pláště J. Šindelář, M. Šindelář, B. Vácha; grafika Z. Pavková.

Fig. 5. Chased motifs on the Mikulčice spherical hollow buttons. 1 a, b – Palmetto leaves; 2 – rosette; 3 – lily; 4 a, b – bird; 5 – human face; 6 a, b – star; 7 a, b – cross; 8 a, b – triquetra/triskelion; 9 – heart. Photo by M. Bárta; 3D model and surface unfolding by J. Šindelář, M. Šindelář, B. Vácha; graphic by Z. Pavková.

jsou motivy rozety (obr. 5: 2) a lilie (obr. 5: 3). Pro gombíky se zoomorfním motivem je typické zobrazení ptáků (obr. 5: 4a, b), ojediněle ryby a čtyřnohého zvířete. Unikátní je motiv lidských obličejů (obr. 5: 5). Průběžně se objevují jako součást hlavních motivů drobné lístky.

Podle výzdobných motivů (respektive s ohledem na jejich absenci) definujeme celkový ornament gombíku, a hovoříme tedy o čtyřech hlavních skupinách gombíků s rostlinným, zoomorfním, antropomorfním a geometrickým ornamentem (u kterého motivy absentují).

Hlavní část ornamentu je většinou soustředěna na středový pás gombíku a vyznívá směrem k „pólům“ – terminálním částem polokouli (obr. 6: 1, 2). Souběh výzdoby vytváří na „pólech“ samostatnou část ornamentu, který je ukončen na jedné polokouli záchytným mechanismem gombíku, na druhé potom zpravidla drobným motivem. Výjimečně může být „pól“ akcentován vložením pájeného výzdobného prvku – skleněné vložky nebo granule (6: 2e). Mezi doplňkové drobné motivy objevující se na pólech lze zařadit jednoduchou hvězdu (obr. 5: 6a, b), kříž (obr. 5: 7a, b), stylizované trikvetrum/triskelion (obr. 5: 8a, b) nebo srdce (obr. 5: 9), někdy doplněné o jednoduché lístky. Menšinu představují gombíky s ornamentem složeným do celoplošného schématu sítě, který většinou nereflektuje „póly“.

Charakteristické pro gombíky s tepanou výzdobou ve schématu arkády, medailonu a srdcovitého meandru je utváření ornamentu ze tří (případně z šesti) na sebe navazujících motivů (obr. 4: 1, 2, 3a). Tento princip je dobře patrný na pólech artefaktů, kde se výzdoba sbíhá v podobě tří (6: 1d, 2a, c, d, f, g), respektive šesti prohnutých linií (obr. 6: 1a, b, c, f, g, h, 2b, h). Pouze výjimečně (u 12 nálezů mikulčických gombíků) se setkáváme s dělením schématu na čtyři pole obsahující motivy (obr. 4: 3b, 6: 1e, 2e).

Zcela specifickou součástí tepané výzdoby gombíků je *dezén* pozadí (v archeologické literatuře obvykle označovaný jako „puncování“, Hrubý 1955, 200, 203; Dostál 1966, 60; Klanica 1970, 434, 436, 442; Pavlovičová 1996, 97, 100). Jedná se o plošné dekorování povrchu v místech, kde není plasticky vystupující tepaná výzdoba. Dekorování má zpravidla podobu kruhových důlků (obr. 7: 2b), případně kružnic s průměrem o velikosti kolem půl milimetru (obr. 7: 2a; u Bühler, Schwarcz 2021, 73–74 jsou podobné důlky na nákoncích a toreutice označované jako „stippling punches“, kružnice jako „ring-shaped punch-marks“). Na některých gombících jsou důlky aplikované také jako lem (bordura) kolem komponent a motivů (obr. 7: 3b). Aplikace *dezénu* měla vedle signalizace určitého kulturně-technologického know-how spojujícího gombíky s italo-byzantskou šperkařskou tradicí (Bühler, Schwarcz 2021, 73–74) i praktickou funkci „maskování“ nepřesností tepaných úderů a také přinášela estetickou hodnotu, protože *dezén* tvoří kontrast k vystupujícím komponentům a motivům, a umocňuje tak vizuální efekt výzdoby.

Obr. 6. Přehled různých způsobů ukončení tepané výzdoby na pólech gombíků z Mikulčic. 1 – Póly pod záchytnými mechanismy; 2 – póly bez záchytných mechanismů. Foto M. Bárta; 3D model a rozvinutí pláště J. Šindelář, M. Šindelář, B. Vácha; grafika Z. Pavková.

Fig. 6. Finishing of chased decoration on the poles of the Mikulčice spherical hollow buttons. 1 – Poles with suspension system; 2 – poles without suspension system. Photo by M. Bárta; 3D model and surface unfolding by J. Šindelář, M. Šindelář, B. Vácha; graphic by Z. Pavková.

2.2 Párové dvojice gombíků s tepanou výzdobou z aglomerace Mikulčice–Kopčany

Termín *pár* / *párová dvojice* je používán v archeologii pro různé druhy artefaktů a v souvislosti s gombíky se objevuje od počátků jejich objevů (Hrubý 1955, 91; Dostál 1966, 62). Z publikací je zřejmé, že hlavním – byť implicitním – kritériem párovosti byl shodný vzhled dvou gombíků a nálež dvojice v kontextu jednoho hrobového celku. K prvnímu obecnému definování podstaty párovosti gombíků došlo shodou okolností rovněž v souvislosti s výzkumem gombíků s tepanou výzdobou, kdy bylo konstatováno, že výzdoba celé typologické skupiny je rozmanitá a každý jeden pár tepaných gombíků je originální. Odkazováno bylo přitom na (archeologickou) analýzu materiálu, výzdoby a velikosti (Chorvátová 2008, 162).

Podobným způsobem a s obdobným očekáváním byla zpracována většina souboru gombíků z aglomerace Mikulčice–Kopčany (Krupičková 2022a, 44–46) a v rámci tohoto zpracování byly identifikovány potenciálně rozdělené páry gombíků, se kterými se podrobněji pracuje v této studii. Při tomto zpracování bylo definování párů navázáno kromě srovnání materiálu, výzdoby a velikosti ještě na kritérium výrobní technologie gombíků. Uvedená kritéria byla zpracovávána standardními archeologickými metodami bez využití přístrojového vybavení. Shoda v materiálovém složení vychází z makroskopického průzkumu bez exaktní analýzy prvkového složení. Na základě definice materiálu jsou artefakty rozčleněny do tří skupin, na výrobky ze zlata, stříbra

a slitiny mědi (zpravidla pozlacené), které si v rámci párů vždy odpovídají. Vybrané gombíky s tepanou výzdobou byly sice analyzovány metodou SEM/EDS, ale jednalo se téměř ve všech případech o analýzu pouze jednoho kusu z páru v rámci samostatného výzkumu, který srovnával nálezy z Mikulčic a z Lumbeho zahrady, (viz Ottenwelter et al. 2020; Ottenwelter 2023; dokončení analýzy celého souboru mikulčických šperků – včetně dosud neanalyzovaných gombíků z potenciálně rozdělených párů – proběhne v rámci nového projektu DH23P03OVV020, financovaného v rámci programu NAKI III Ministerstva kultury). Velikost exemplářů z párových dvojic vykazuje drobné odchylky v řádu mikrometrů, maximálně nižších jednotek milimetrů, což jsou rozdíly odpovídající charakteru ruční práce, a v tomto rozmezí nebrání dle našeho přesvědčení v označení artefaktů za páry. Výrobní technologií rozumíme postup při výrobě a spojování polotovarů, ze kterých se gombíky skládají, a také zahrnuje srovnání podoby těchto polotovarů. Prakticky je tak srovnávána u párů konstrukce pláště a záchytného systému, případně jsou sledovány další detaily související s výrobou – např. přítomnost otvorů v plášti (Krupičková 2022a, 19, obr. 3, 4; 34–35). Za nejvíce problematické považujeme srovnávání tepané výzdoby, která je obtížně exaktně porovnatelná a měřitelná. Vyhodnocovaná byla vizuální shoda jednotlivých prvků výzdoby – komponent, schéma a motivů. Základní a určující pro definici párovosti dvojice bylo srovnání podoby motivu (u nejčastější rostlinné výzdoby byla sledována zejména velikost, tvar a počet lístků

Obr. 7. Detaily tepané výzdoby gombíků z Mikulčic. 1 – Příklad odlišného uzavření hlavice/patek: a – jednou příčnou páskou, b – dvěma příčnými páskami; 2 a, b – příklady odlišných dezénů: a – kružnice, b – důlky; 3 a, b – detail lemování motivů: a – bez bordury, b – s bordurou (drobné důlky lemující lístky); 4 a, b – varianty horizontálních přeseků mezi tepanými vertikálními liniemi. Foto M. Bárta; 3D model a rozvinutí pláště J. Šindelář, M. Šindelář, B. Vácha; grafika Z. Pavková.

Fig. 7. Details of chasing decoration on the Mikulčice spherical hollow buttons. 1 – Examples of the different closure of capitals/bases: a – with one transverse pin, b – with two transverse pins; 2 a, b – examples of the different pattern: a – ring-shaped punch-marks, b – stippling punches; 3 a, b – details of edging motifs: a – without border, b – with border (stippling punches edging the leaves); 4 a, b – variants of horizontal burin strikes between the chased vertical lines. Photo by M. Bárta; 3D model and surface unfolding by J. Šindelář, M. Šindelář, B. Vácha; graphic by Z. Pavková.

Počet gombíků v hrobě	Zastoupení GTV	% podíl z GTV
celkem	171	100
1 ks	31	18
2 ks	92	54
z toho pár	80	87
3 ks	18	11
z toho pár	10	56
4 ks	22	13
z toho pár	20	91
5 ks	6	3
z toho pár	4	67
6 ks	2	1
z toho pár	2	100

Tab. 1. Výskyt gombíků s tepanou výzdobou (GTV) v závislosti na počtu gombíků v jednom hrobě.

Tab. 1. Occurrence of the spherical hollow buttons with chased decoration (GTV) according to number of spherical hollow buttons in one burial unit.

palmet) a také způsob zarámování motivů do schématu. Důležitá je ale rovněž analýza detailního provedení komponent a dezénu, např. shoda ve tvaru hlavic/patek a způsob jejich uzavření jedním nebo dvěma přeseky (obr. 7: 1), provedení dezénu (důlky versus kružnice) (obr. 7: 2), přítomnost či absence otisků důlkovacích čakanů kopírujících tvar lístků a palmet označovaných jako bordury (obr. 7: 3), přítomnost či absence „přesekávání“ (tj. horizontální údery čakanem mezi tepanými vertikálními liniemi a různé způsoby jejich provedení, obr. 7: 4), apod.

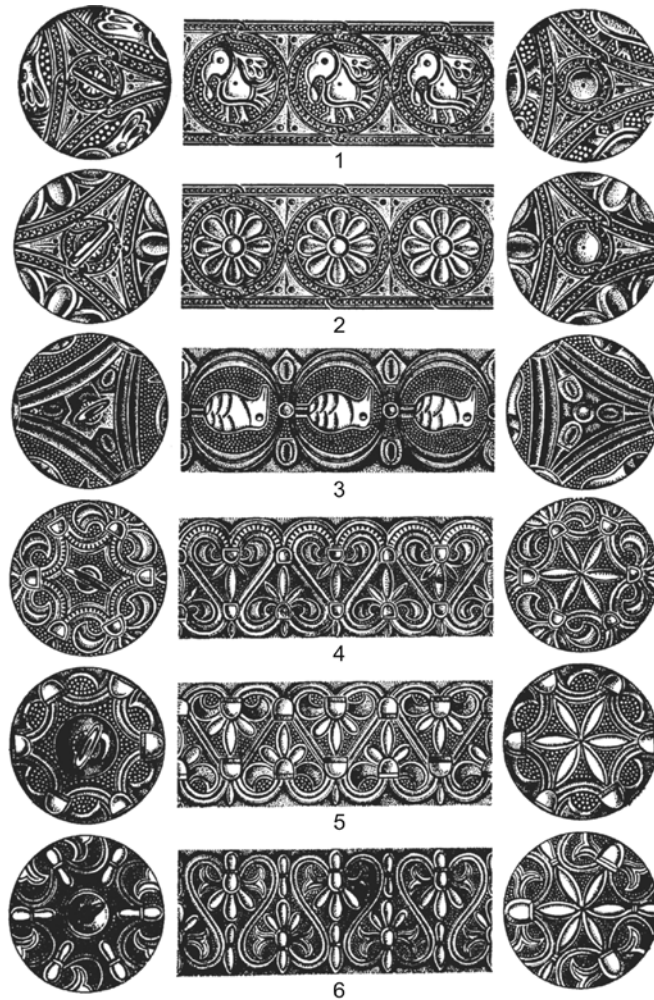
V rámci aglomerace Mikulčice–Kopčany jsou gombíky v počtu dvou kusů v jednom hrobě nejčastější variantou – byly objeveny ve 45 % hrobových celků obsahujících gombíky. Naprostá většina (90 %) z těchto dvojic odpovídala na základě porovnání prostřednictvím výše uvedené metody kritériím „párovosti“. Další páry se potom rekrutují z dvojic gombíků objevených v hrobových celcích s více kusy těchto artefaktů (Krupičková 2022a, 45). Pokud se zaměříme na gombíky s tepanou výzdobou, více než polovina takto zdobených mikulčických exemplářů byla objevena v hrobech po dvou kusech a 87 % gombíků z těchto dvojic bylo možné označit jako párové. Páry gombíků s tepanou výzdobou se nacházely i v hrobech s více kusy gombíků (tab. 1).

Při zpracovávání mikulčického souboru jsme zároveň zjistili, že gombíky s tepanou výzdobou odpovídající parametrům párovosti pocházejí v několika případech také z různých nálezových kontextů. Toto zjištění se stalo impulsem pro zpracování podrobné analýzy těchto tzv. *rozdělených párů*. Rozděleným párem rozumíme současně záměrně zhotovené gombíky se shodnými parametry, které se následně dostaly do různých nálezových celků (typicky byly uloženy do dvou různých hrobů). Předpokladem bylo zjistit, zda se i v případě těchto gombíků jedná o současně vyrobené artefakty určené ke společnému užívání v živé kultuře, které se však ocitly v jiném archeologickém kontextu. Případně zda se dá prokázat, že byly tyto shodně vyhlížející dvojice vyrobeny na sobě nezávisle, pouze s cílem napodobit ornament tepání. Standardní zpracování celého souboru mikulčických gombíků s tepanou výzdobou jsme v případě potenciálně rozdělených párů doplnili o aplikaci nové metody, založené na porovnání podoby celého ornamentu, zejména jeho pravidelnosti (s tím souvisí také sledování dokladů pomocného rozvržení výzdoby před zahájením vlastního tepání). Zatímco komponenty, motivy a schémata lze úspěšně analyzovat na základě prohlídky fyzického artefaktu, případně jeho 3D modelu nebo fotografické dokumentace, rozvržení (pravidelnost) ornamentu je standardními metodami sledovatelné obtížně. Abychom je

byli schopni postihnout, použili jsme vizualizaci v podobě rozvinutých pláštů gombíků, které jsme získali z jejich digitálních modelů. Vysvětlení metody, která dosud nebyla podrobně publikována (stručná publikace viz Krupičková et al. 2022, 117–121) (stručná publikace viz Krupičková et al. 2022, 117–121), se věnujeme samostatně v následujícím textu.

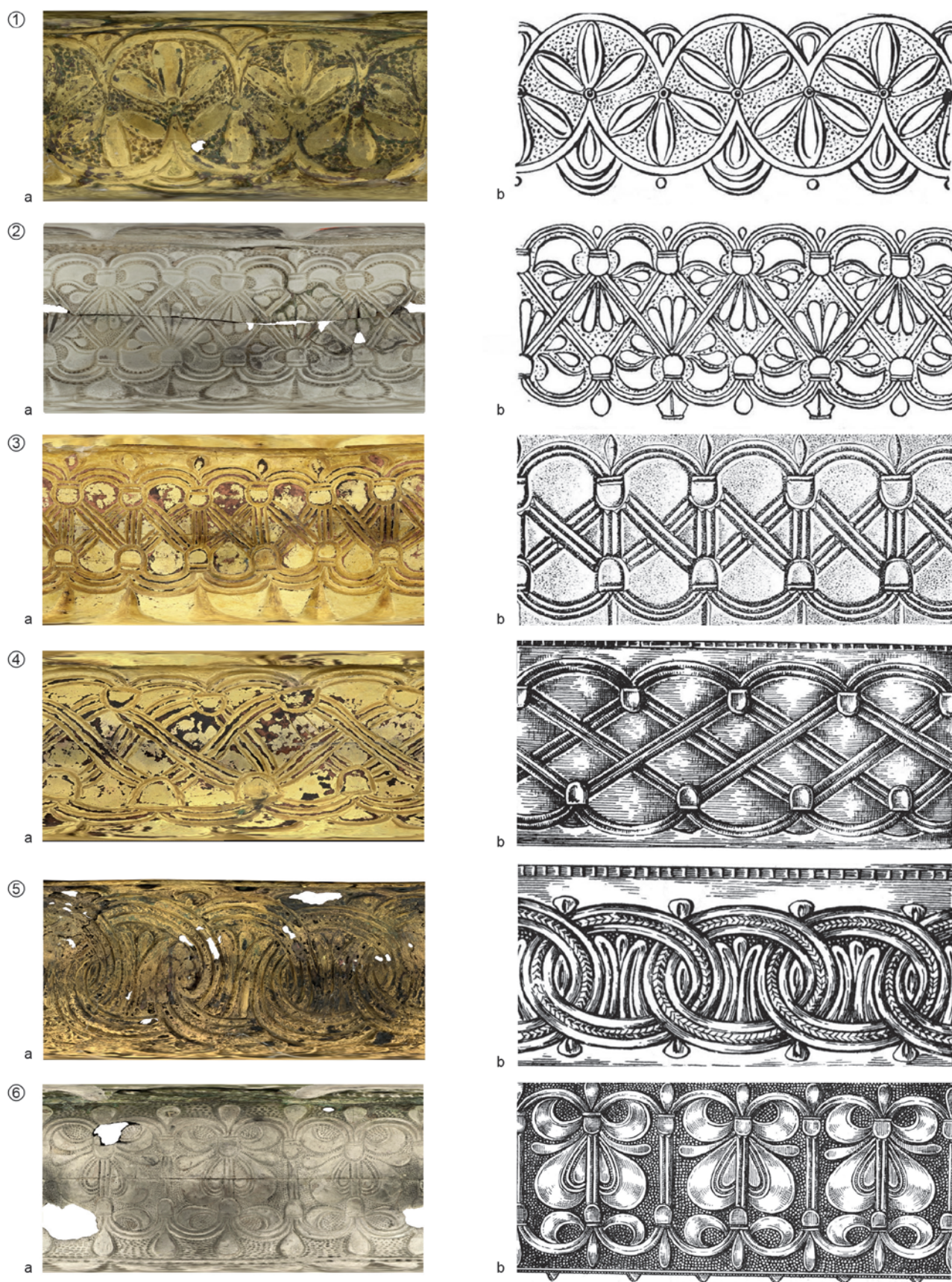
2.3 Metoda rozvinutí pláštů gombíků

Tepaná výzdoba přitahovala pozornost archeologů od počátků nálezů gombíků na lokalitách z období raného středověku. Jednalo se o první výskyt pokročilé formy této šperkařské techniky na našem území. Podoba ornamentů nalezených na velkomoravských gombících ale nebyla inovativní – kombinace palmet a lístků nebo stylizovaní ptáčky jsou známi z dalších raně středověkých artefaktů, ať už kovových nebo vyrobených z jiných materiálů (Krupičková 2022b, 301). Toho si byli vědomi již první objevitelé gombíků s tepanou výzdobou a motivování snahou porozumět lépe ornamentům aplikovaným na jejich plášť, pokusili se výzdobu rozkreslit, tedy rozvinout kulovitý plášť do roviny (poprvé tuto metodu publikoval V. Schránil, 1925, tab. IX–XII; na velkomoravské nálezy poprvé aplikoval V. Hrubý, 1955, 205, 207, 209). Použili k tomu válcovou projekci a techniku schematické kresby, tj. idealizované zpodobnění ornamentu, při kterém byl kladen důraz na podobu ornamentu jako celku, ale nebyly přitom dokumentovány individuální detaily. Tento způsob

Obr. 8. Schematická kresba rozvinutých pláštů gombíků ve válcové a azimutální projekci. Podle Hrubý 1955, 207, obr. 39.

Fig. 8. Schematic drawing of the surfaces of the spherical hollow buttons in cylindrical and azimuthal projection. After Hrubý 1955, 207, Fig. 39.

Obr. 9. Porovnání schematické kresby pláště gombíků s rozvinutím 3D modelů stejných exemplářů. 1 – Inv. č. 4443/57 (17/š), hrob 54, 2. kostel; 2 – inv. č. 4461/57 (35/š), hrob 100, 2. kostel; 3 – inv. č. 4472/57 (46/š), hrob 133, 2. kostel; 4 – inv. č. 572/60 (254/š), hrob 42/VI, 6. kostel; 5 – inv. č. 733/60 (304/š), hrob 178/VI, 6. kostel; 6 – inv. č. 72/61 (354/š), hrob 11/VII, 7. kostel. Schematické kresby podle Poulík 1957, 330, obr. 82; 336, obr. 89; Poulík 1963, 62, obr. 29; 87, obr. 45; foto M. Bárta; 3D model a rozvinutí pláště J. Šindelář, M. Šindelář, B. Vácha; grafika Z. Pavková.

Fig. 9. Comparison of the schematic drawings of the spherical hollow button surfaces and the unfolded 3D models of these artefacts. 1 – Inv. No. 4443/57 (17/š), grave 54, church 2; 2 – Inv. No. 4461/57 (35/š), grave 100, church 2; 3 – Inv. No. 4472/57 (46/š), grave 133, church 2; 4 – Inv. No. 572/60 (254/š), grave 42/VI, church 6; 5 – Inv. No. 733/60 (304/š), grave 178/VI, church 6; 6 – Inv. No. 72/61 (354/š), grave 11/VII, church 7. Schematic drawings after Poulík 1957, 330, obr. 82, 336, obr. 89; Poulík 1963, 62, obr. 29, 87, obr. 45; photo by M. Bárta; 3D model and unfolded surface by J. Šindelář, M. Šindelář, B. Vácha; graphic by Z. Pavková.

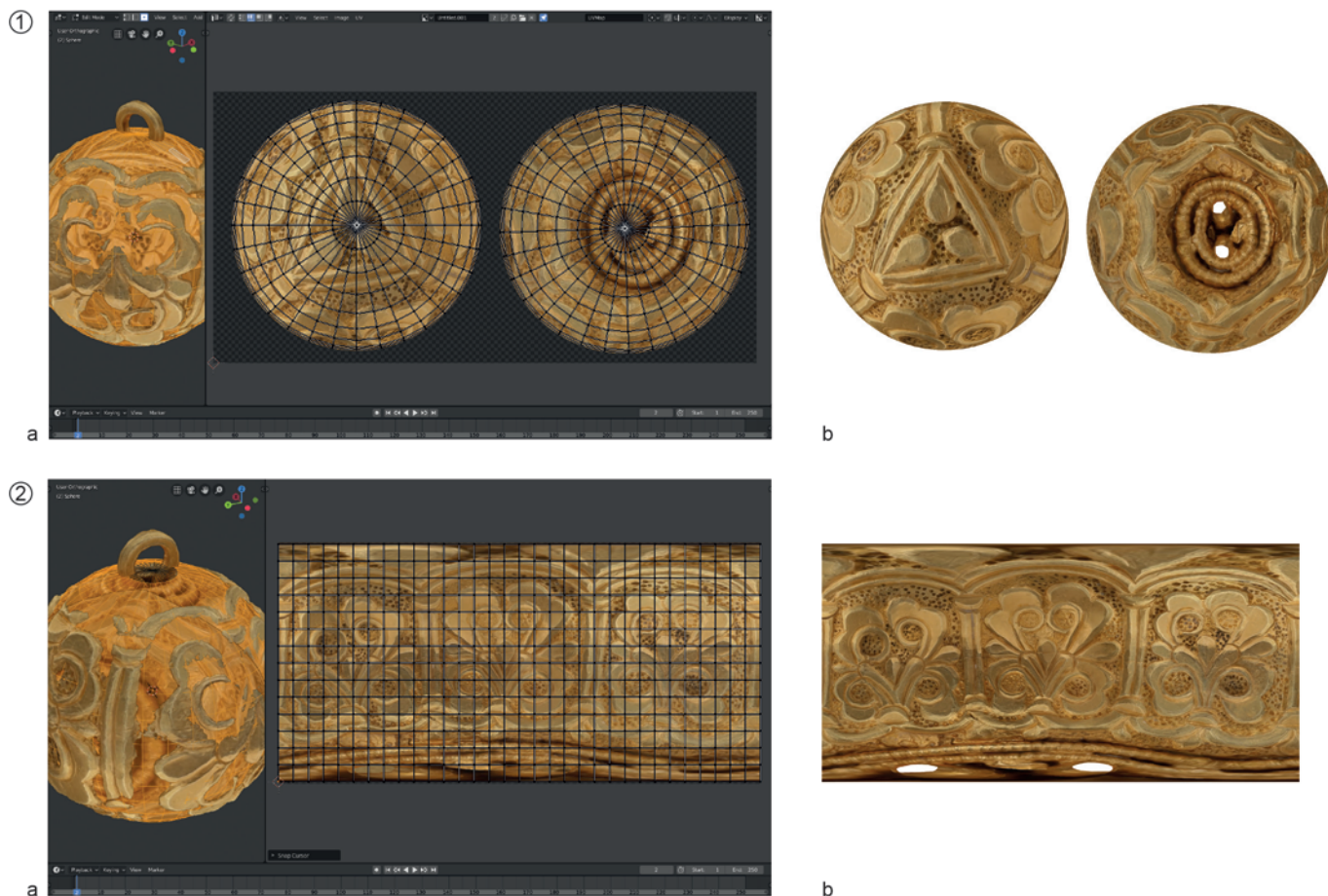
nezachycoval tedy reálnou stopu tvůrce, ale její idealizovanou podobu (obr. 8). Pomocí schematické kresby bylo možné sledovat výzdobné motivy, respektive komplexní ornament, a porovnávat je s analogickými vzory napříč kulturními okruhy i druhy nálezů (analogie pro motivy a ornamenty gombíků jsou patrné na asijské a byzantské toreutice, karolinském uměleckém řemesle, na hedvábní i vytesané do kamenných architektonických článků církevních staveb; Krupičková 2022b, 301). Ke srovnání výzdoby mezi gombíky z různých lokalit docházelo nepřímou, prostřednictvím výčtu schémat a motivů, které se na gombících z jednotlivých hradišť našly (Dostál 1966, 60–63). Již metoda rozvinutí pláště gombíků s pomocí schematické kresby umožnila prokázat, že tepaná výzdoba na gombících nebyla řemeslníky sestavována náhodně, ale že se jedná o záměrně dodržovaný a opakující se výzdobný systém. Vzhledem k omezeným technickým možnostem přenosu ornamentu však nebylo možné dříve zkoumat individuální detaily v provedení výzdoby.

Dnešní rozvoj výpočetní techniky napomohl masovější tvorbě přesných 3D modelů. Trojdimenzionální modely, používané v předkládaném výzkumu, vznikly metodou vícenásobné fotogrammetrie, realizované prostřednictvím jasně definované a publikované metodiky dokumentace (Šindelář et al. 2019, 217–219; Krupičková et al. 2022, 99–101). K počítačovým výpočtům byly používány standardně programy, které vedle výsledné dokumentace produkují i kontrolní protokoly o výpočtech. Konkrétně se jedná o software PMSAG, Elcovision Forensic, Reality Capture

a OrtoOnBlender. Při běžné velikosti gombíku o průměru kolem 2 cm je zajištěna nepřesnost bodů v řádech pod 0,07 mm u 1 % bodů z výsledného mračna bodů. Výsledkem jsou přesné modely ve vysokém rozlišení, na kterých lze sledovat i drobné detaily povrchu, jež nejsou patrné okem (např. předrýsování tepané výzdoby, přesahy otisků úderové plochy čakanu – specializovaného tepacího kovového nástroje apod.) a u kterých je možné odměřovat vzdálenosti odpovídající autentickému artefaktu. Přitom není pozorovatel omezen velikostí zorného pole mikroskopu a nemusí manipulovat s cenným originálem (Krupičková et al. 2022, 18–19).

Z těchto 3D modelů rozvíjíme aplikaci několika kartografických metod pláště gombíků. Je to důležité pro možnost porovnání komplexního ornamentu, který není při práci s 3D modelem (nebo originálem) patrný. Rozvinutí 3D modelu umožňuje oproti schematické kresbě analyzovat individuální detaily na každém artefaktu (obr. 9). Můžeme tak porovnávat dvojice gombíků z jednoho hrobu, u kterých se předpokládá jejich záměrná současná výroba. Lze ale srovnávat i podobné artefakty z různých hrobů, i zcela na sobě prostorově a typologicky nezávislé nálezy, a to podle toho, na jaké otázky má metoda odpovědět.

Pro převod 3D modelů do roviny jsme vyzkoušeli několik postupů. Pokud bychom chtěli zachovat povrch gombíku bez prostorového zkreslení, mohli bychom využít rozdělení jeho povrchu na jednotlivé segmenty. Pro studium výzdoby na gombících ale není toto řešení vhodné, protože v segmentech zaniká

Obr. 10. Rozvinutí pláště 3D modelů gombíků s pomocí kartografických metod. 1 – Azimutální projekce: a – v počítačovém programu, b – vygenerovaný pohled na póly pláště; 2 – Marinova (ekvidistální válcová) projekce: a – v počítačovém programu, b – výsledný rozvinutý plášť. Foto M. Frouz; 3D model a rozvinutí pláště J. Šindelář, M. Šindelář, B. Vácha; grafika Z. Pavková.

Fig. 10. Unfolded surfaces of 3D spherical hollow button models using cartographic methods. 1 – Azimuthal projection: a – in a computer program; b – generated view of the poles of the surface; 2 – Marinova (equidistant cylindrical) projection: a – in a computer program; b – generated unfolded surface. Photo by M. Frouz; 3D modelling and unfolding of the surface by J. Šindelář, M. Šindelář, B. Vácha; graphic by Z. Pavková.

ornament výzdoby. Zůstali jsme proto u klasického zobrazení, aplikovaného již v minulosti v souvislosti se schematickou kresbou. V klasifikaci kartografických metod podle zobrazovací plochy se jedná se o tzv. jednoduché zobrazení, dělí se dále na azimutální, válcovité a kuželovité. Pro rozvinutí pláště gombíků jsme použili první dvě jmenované metody. Azimutální zobrazení vznikne tehdy, promítáme-li část povrchu koule na rovinu (obr. 10: 1). U gombíků jsme ji použili k vizualizaci horní a spodní části (mimo centrální výzdobný pás). Průmětna se tedy dotýkala pomyslných „pólů“ artefaktů (odtud pochází také označení metody jako polární; Čapek et al. 1992, 44–51). Hlavní středový pás výzdoby, táhnoucí se po obou stranách pájeného spoje polokoulí gombíků, jsme vizualizovali pomocí válcové projekce. Zobrazovací (průmětnou) plochou je v tomto případě válec (obr. 10: 2). Válcová plocha se dotýká koule v místech pomyslného „rovníku“, tedy na gombíku v místech pájení polokoulí. Osa válcové plochy je totožná s osou koule (gombíku) a promítací paprsky „poledníků“ tvoří svazek rovin podél osy koule (gombíku). Z koule tak vzniká válcová síť. Nezkreslené měřítko se zachovává pouze na „rovníku“, na dalších místech není měřítko reálné a jeho zkrácení narůstá směrem k „pólům“ (tzv. Marinovo zobrazení; Čapek et al. 1992, 52–57). K tomuto zobrazení jsme se i přes určité zkrácení uchýlili proto, že hlavní výzdobný pás na gombících se zpravidla táhne v nejšířší středové části (jako pomyslný „rovník“) a nachází se tak v místech, která nejvíce odpovídají realitě. Výhodou metody je zobrazení celého výzdobného pásu hlavního ornamentu, což je podstatné pro potřeby výzkumu. Navíc jsou všechny artefakty zkráceny stejným způsobem. Vizualizaci „pólů“ supluje samostatným azimutálním zobrazením (Krupičková et al. 2022, 117–121). Pro počítačové rozvinutí pláště jsme využili program OrtogOnBlender.

2.4 Gombíky se shodnou výzdobou z různých hrobů v rámci aglomerace Mikulčice–Kopčany

Shodný ornament na gombících s tepanou výzdobou z různých hrobů nepředstavuje obvyklou nálezovou situaci. V rámci mikulčické aglomerace byl konstatován na základě standardního makroskopického průzkumu celkem v případě dvanácti kusů gombíků, které byly objeveny v kontextu devíti hrobových celků. Ke skupině lze přiřadit ještě třináctý gombík nalezený v sídlištním kontextu, který je téměř identický s jednou z „dvojic“ objevených ve funerálním kontextu (obr. 11).

První dvojici (potenciální pár 1) představují dva stříbrné gombíky s rostlinným ornamentem ve schématu srdcovitého meandru (obr. 11: 1); první pochází z hrobu 343 u 3. kostela (baziliky) (inv. č. 299/57, 102/š) (Klanica et al. 2019, 48, 210, Abb. 49), druhý z hrobu 328 z téže lokality (inv. č. 142b/57, 70/z) (Klanica et al. 2019, 42–43, 201, Abb. 40). Oba gombíky byly objeveny ve stejném roce a dělí je vzdálenost 20 m. První z hrobů byl uložen jižně od baziliky a patřil dítěti, které zemřelo ve věku 1–4 roky a bylo pochováno bez další hrobové výbavy. Druhý hrob se nacházel severně u 3. kostela a obsahoval pozůstatky juvenilního až adultního jedince, podle dalších nálezů pravděpodobně ženy. Zemřelá byla dále vybavena párem velkých stříbrných gombíků s tepanou výzdobou, sedmi zlatými náušnicemi (3 kusy byly konstruovány ze sedmi bubínků, 4 kusy ze čtyř košíčků) a nožem. Zatímco v ženském hrobě jsme přesně informováni o poloze gombíků, a dva z nich jsou jasně identifikovatelné a dobových fotografiích hrobu, uložení gombíku u dítěte není písemně zdokumentováno, a na fotografii není gombík identifikovatelný. Dětský hrob byl druhotně porušen sídlištním objektem, což způsobilo dislokaci dlouhých kostí a zřejmě rovněž rozbití původního kamenného obložení. Ženský hrob se nacházel v superpozici nad hrobem muže (hrob 345).

Druhá dvojice (potenciální pár 2) je tvořena gombíky s tepaným rostlinným průběžným ornamentem (obr. 11: 2), které se nacházely v dětském hrobě 550 u 3. kostela (inv. č. 1426/57, 190/š) (Klanica et al. 2019, 106–107, 281, Abb. 120) a v dětském hrobě 420b u 2. kostela (inv. č. 3003a/58, 129/š) (nepublikováno). Oba hroby byly objeveny s ročním odstupem v kontextu dvou různých pohřebišť a nacházely se ve vzdálenosti 100 m od sebe navzájem. Zatímco v hrobě 420b byl obsažen jako další hrobová výbava pouze nepárový druhý gombík (s rostlinným ornamentem v podobě srdcovitého meandru), hrob 550 obsahoval četnější výbavu. Kromě druhého gombíku (stříbrný exemplář s tepaným motivem ptáčka) se zde nacházely rovněž zlatý závěsek ve tvaru lunice s makovou granulací, stříbrný korál s pukličkami a makovou granulací, tři stříbrné kroužkové náušnice a tři nože. Hrob 550 byl zřejmě poškozený; dislokace nálezů je patrná na fotodokumentaci.

Další dvojice, respektive dokonce trojice (potenciální pár 3), je tvořena gombíky z pozlacené slitiny mědi s geometrickým ornamentem (obr. 11: 3). První exemplář, inv. č. 571/60 (253/š) byl vyzdvižen v roce 1960 z hrobu 42/VI u 6. kostela (Profantová 2003, 20–21). Bylo v něm uloženo dítě, které zemřelo ve věku 3–5 let. V hrobě se nacházel ještě jeden gombík obdobného charakteru (geometrický ornament, pozlacená slitina mědi), který ale netvořil pár s výše uvedeným kusem. Naopak potenciálně párový gombík (inv. č. 2485a) byl objeven v roce 2004 v hrobě 3 u kostela sv. Margity na katastru obce Kopčany, patřícím dospělé ženě (25–30 let), a to ve vzdálenosti téměř 1600 m od prvního hrobu (Baxa et al. 2010, 493). Žena měla v hrobě ještě jeden pozlacený gombík ze slitiny mědi, tentokrát ale zdobený tepaným rostlinným ornamentem. Oba gombíky se nacházely u levé klíční kosti ženy. Její výbavu doplňovala ještě stříbrná náušnice se šesti bubínky, zdobená makovou granulací. Oba hrobové nálezy gombíků s obdobným geometrickým ornamentem doplňuje ještě třetí téměř identický exemplář, pocházející ze sídlištního kontextu. Nález byl učiněn v roce 1957 při výzkumu valu v blízkosti 2. kostela. Gombík inv. č. 988/57 (243/š) pocházel z hloubky 100 cm, z jílovito-písčité vrstvy promísené uhlíky, pravděpodobně ze záspy objektu (nepublikovaný nález, Anonym 1957, 158).

Také druhý zmiňovaný gombík z hrobu 3 u kostela sv. Margity (inv. č. 2485b) (Baxa et al. 2010, 493) má svůj analogický nález (potenciální pár 4), uložený v hrobě vzdáleném téměř 1800 m (obr. 11: 4). Tentokrát se jedná o exemplář z hrobu 102 u 2. kostela (inv. č. 4464/57, 38/š), odkrytý v roce 1957. Byl součástí hrobové výbavy dospělého muže (40–50 let), ke které dále patří dvojice železných ostruh; u jedné z ostruh se dochovala i železná přezka. Gombík byl objeven po vyzvednutí lebky, a to bez párového exempláře.

Pátá dvojice (potenciální pár 5) (obr. 11: 5) se skládá z gombíku v dětském hrobě 133 u 2. kostela (inv. č. 4472/57, 46/š) (Poullík 1957, 306, 329, obr. 81: 7; 336, obr. 87; 371) a z gombíku v dětském hrobě 42/VI u 6. kostela (inv. č. 572/60, 254/š) (Profantová 2003, 20–21). Oba exempláře odděluje vzdálenost 337 m a časový rozdíl 4 roky mezi objevem prvního a druhého kusu. Zatímco v hrobě 133 nebyla objevena žádná další hrobová výbava, hrob 42/VI obsahoval ještě jeden gombík z pozlacené slitiny mědi s geometrickou výzdobou, ale s odlišným provedením ornamentu. Shodou okolností potenciální párový kus k tomuto exempláři se podařilo nalézt v hrobě 3 u kostela sv. Margity, a také v sídlištní vrstvě při výzkumu valu u 2. kostela (viz výše).

Poslední dvojice (potenciální pár 6) je tvořena gombíky inv. č. 996/57 (174/š) z hrobu dítěte 473, objeveného u 3. kostela (baziliky), a inv. č. 3003b/58 (130/š) rovněž z dětského hrobu 420b, nalezeného u 2. kostela (obr. 11: 6). Oba exempláře odděluje vzdálenost 110 m a časový rozdíl jeden rok mezi jejich

Obr. 11. Potenciální páry z aglomerace Mikulčice–Kopčany. 1 – Potenciální pár 1: a – inv. č. 142b/57, 70/z, b – inv. č. 299/57, 102/š; 2 – potenciální pár 2: a – inv. č. 1426/57, 190/š, b – inv. č. 3003a/58, 129/š (po revizi identifikovaný jako 996/57, 174/š); 3 – potenciální pár 3: a – inv. č. 571/60, 253/š (po revizi identifikovaný jako 1472/57, 46/š), b – inv. č. 988/57, 243/š, c – inv. č. 2485a; 4 – potenciální pár 4: a – inv. č. 2485b, b – inv. č. 4464/57, 38/š; 5 – potenciální pár 5: a – inv. č. 4472/57, 46/š (po revizi identifikovaný jako 571/60, 253/š), b – inv. č. 572/60, 254/š; 6 – potenciální pár 6: a – inv. č. 996/57, 174/š (po revizi identifikovaný jako 3003a/57, 129/š), b – 3003b/57, 130/š. Měřítko 1 : 1. Foto M. Bárta, J. Foltýn; grafika Z. Pavková.

Fig. 11. Potential pairs from Mikulčice–Kopčany centre. 1 – Potential pair 1: a – Inv. No. 142b/57, 70/z, b – Inv. No. 299/57, 102/š; 2 – potential pair 2: a – Inv. No. 1426/57, 190/š, b – Inv. No. 3003a/58, 129/š (following a revision identified as 996/57, 174/š); 3 – potential pair 3: a – Inv. No. 571/60, 253/š (following the revision identified as 1472/57, 46/š), b – Inv. No. 2485a, c – Inv. No. 988/57, 243/š; 4 – potential pair 4: a – Inv. No. 2485b, b – Inv. No. 4464/57, 38/š; 5 – potential pair 5: a – Inv. No. 4472/57, 46/š (following a revision identified as 571/60, 253/š), b – Inv. No. 572/60, 254/š; 6 – potential pair 6: a – inv. č. 996/57, 174/š (following a revision identified as 3003a/57, 129/š), b – 3003b/57 (130/š). Photo by M. Bárta, J. Foltýn; graphic by Z. Pavková.

objevením. Oba hroby obsahovaly i další hrobovou výbavu. V hrobě 420b šlo o druhý gombík s odlišným ornamentem a zlomek stříbrné náušnice, v hrobě 473 se jednalo o gombík vyrobený ze skla. Shodou okolností také druhý gombík z hrobu 420b má svůj předpokládaný párový exemplář, který je zařazen do našeho přehledu jako potenciální pár 2 (3003a/58, 129/š).

Z aglomerace Mikulčice–Kopčany bylo tedy vytipováno 13 gombíků, které spojuje v rámci pěti dvojic a jedné trojice shodná výzdoba. V dalším textu je popsáno ověřování možnosti, že tvořily současně záměrně vyrobený pár, ačkoliv tomu neodpovídají uváděné odlišné nálezové okolnosti.

3. Výsledky

3.1 Výsledek validace nálezových kontextů

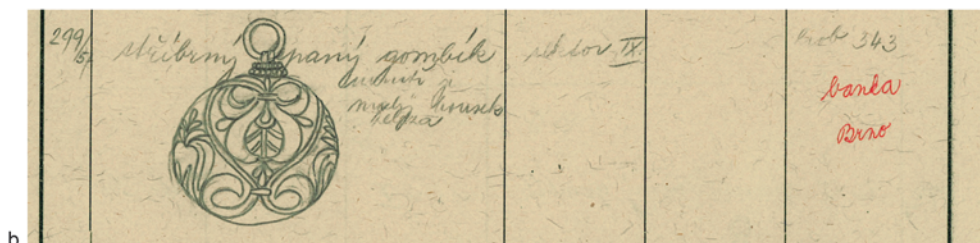
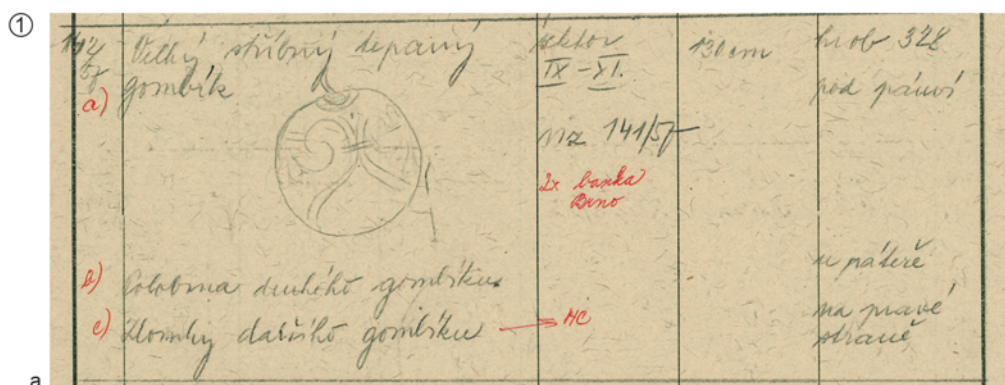
Většina ze souboru 13 gombíků se shodnou výzdobou pochází z velkoplošných odkrytů v období 50. a 60. let 20. století, proto jsme se před aplikací metody rozvinutí pláště nejprve pokusili vyloučit možnost záměny artefaktů v rámci postextkavačního

zpracování. Zcela vyloučená je záměna pouze v případě nově vyzdvižených gombíků z hrobu 3 u kostela sv. Margity na katastru slovenské obce Kopčany. Od objevů na pohřebištích moravské části hradiště je dělí nejméně čtyři desítky let, byly získány a dále zpracovávány samostatným výzkumným týmem a jsou uloženy v odlišných institucionálních sbírkách jiného státu (Baxa et al. 2010, 492–513). Potenciálně rozdělené páry objevené na katastru Mikulčic jsme podrobně zhodnotili z hlediska archivně zaznamenaných nálezových okolností, a to s pomocí nálezových deníků, inventárních knih a záznamu v tzv. knize šperků, také s využitím nejstarší kresebné a fotografické dokumentace (hrobu i artefaktu) a s přihlédnutím k primární (katalogové) publikaci. K podrobnému publikování detailního rozboru archivní dokumentace v rámci této studie přistupujeme také z toho důvodu, že zjištění jsou významná pro další vedení předmětů v systému památkové ochrany (patří do souboru prohlášeného za národní kulturní památku) a při předchozím katalogovém zpracování části gombíků nalezených na pohřebišti u 3. kostela nebyla tato zjištění evidována (Klanica et al. 2019).

Potenciální pár 1 (hroby 343 a 328 u 3. kostela) nemá záznam v nálezovém deníku. Primárním zdrojem je inventární kniha z roku 1957. Oba gombíky jsou v ní opatřeny slovním popisem i kresbou, byť v případě inv. č. 142a/57 z hrobu 328 pouze obrysovou (obr. 12: 1a, b; Anonym 1957, 18, 46). Chybí kresba další dvojice gombíků z hrobu 328; hrob 343 další gombík/y neobsahoval. Kresební dokumentace nálezové situace ve čtvrtci se nezachovala v podobě, která by byla průkazná z hlediska nálezů. Detailní kresba obou hrobů i odpovídajících nálezů byla zhotovena pro katalog pohřebiště 3. kostela (Klanica et al. 2019, 201, Abb. 40, 210, Abb. 49). Fotograficky byly zdokumentovány oba hroby v roce 1957. Hrob 328 byl vyfocen ve dvou detailech – na první fotografii je patrný inkriminovaný gombík z potenciálně rozděleného páru (obr. 12: 2b), na druhé fotografii potom také jeden z gombíků z párové dvojice, která se rovněž nacházela v tomto hrobě (obr. 12: 2a). V hrobě 343 nejsou na fotografii patrné žádné nálezy, a nezachovala se ani slovní informace o místě uložení gombíku v hrobě. Detailní ateliérová fotodokumentace gombíků i jejich záznam v knize šperků jsou v souladu se starší dokumentací. Na základě rozboru dochované dokumentace, zejména fotodokumentace

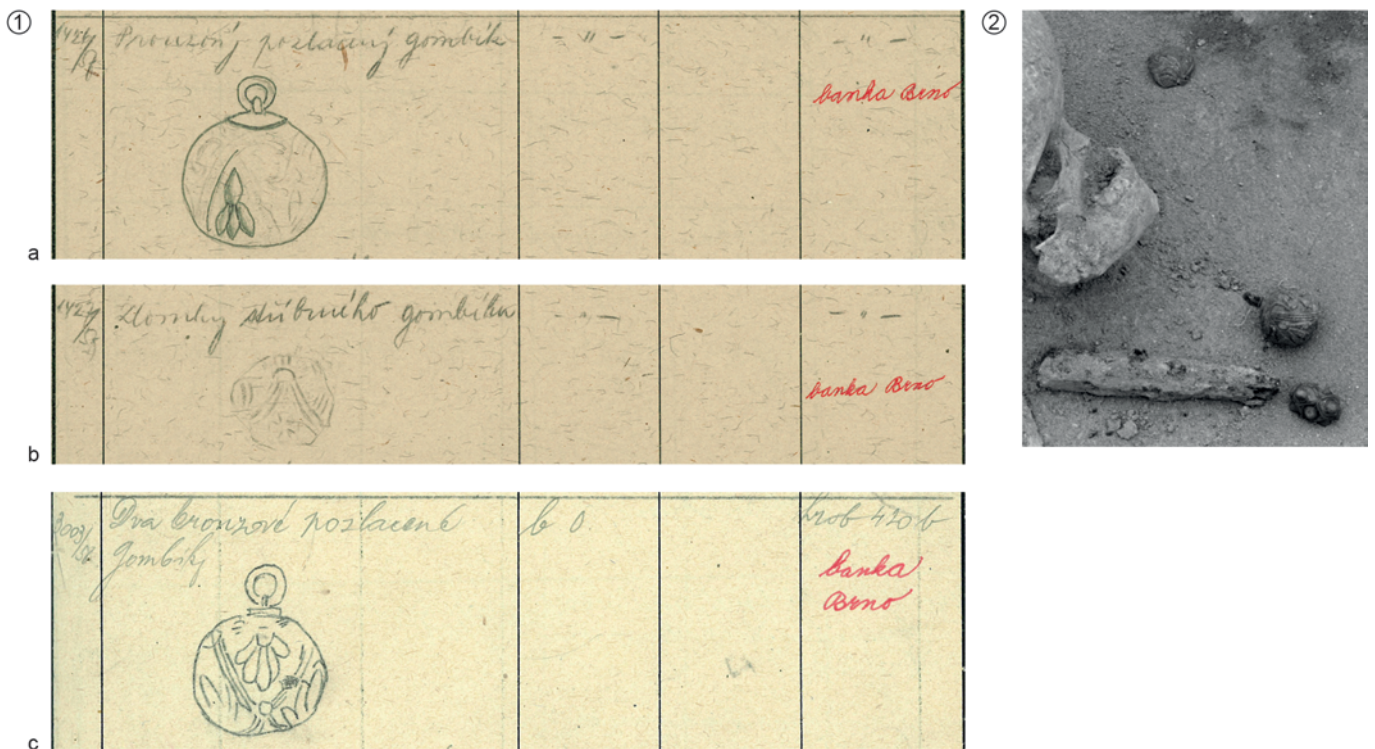
hrobu 328 s identifikovatelnými dvěma gombíky, konstatujeme s vysokou pravděpodobností nálezovou autenticitu.

Potenciální pár 2 (hrob 550 u 3. kostela a hrob 420b u 2. kostela) nemá záznam v nálezovém deníku. Primárním zdrojem jsou inventární knihy z let 1957 a 1958 (Anonym 1957, 225; 1958, 717). Zatímco pro exemplář z hrobu 550 odpovídá popis i kresba obou v hrobě nalezených gombíků (obr. 13: 1a, b), pro nález z hrobu 420b disponujeme jednotným obecným popisem dvou gombíků a náčrtem pouze jednoho exempláře, který je odlišný od potenciálně párového gombíku z hrobu 550 (obr. 13: 1c). První archivní fotodokumentace nálezů z obou hrobů pochází z 60. let 20. století. Gombíky jsou dokumentovány samostatně, i v početných skupinách, které neodpovídají nálezovému kontextu. V roce 1975 pořízená společná fotografie dvojice gombíků z hrobu 420b odpovídá současnému stavu přiřazení gombíků k tomuto hrobu. Nálezovou autenticitu rozděleného páru podporuje nejvíce fotodokumentace hrobu 550 (obr. 13: 2), kde jsou patrné oba nepárové exempláře („náš“ posuzovaný exemplář z pozlacené slitiny mědi i zlomky gombíku s ptáčkem a křížem). Záznam v knize šperků je určující pro dnešní identifikaci a přiřazení gombíků k hrobovému

Obr. 12. Nálezová dokumentace důležitá pro identifikaci potenciálního rozděleného páru 1. 1 a, b – Výřezy z inventáře 1957 s informací ke všem gombíkům z obou hrobů; 2 a, b – detail fotodokumentace hrobu 328 s viditelným tepaným ornamentem gombíků. Podle Anonym 1957, 18, 46; foto J. Škvařil (negativy č. 7217/1957, 7213/1957). Uloženo: Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.

Fig. 12. Find documentation, which was crucial for assessing hypothetical pair. 1 a, b – Excerpts from the 1957 inventory with information on all spherical hollow buttons from both graves; 2 a, b – detail of photographic documentation of grave 328 where the chased spherical hollow button ornaments are clearly visible. After Anonym 1957, 18, 46; photo by J. Škvařil (negatives No. 7217/1957, 7213/1957). Stored in: Czech Academy of Sciences, Institute of Archaeology, Brno.

Obr. 13. Nálezová dokumentace důležitá pro identifikaci potenciálního rozděleného páru 2. 1 a–c – Výřezy z inventářů 1957 a 1958 s informacemi ke všem gombíkům z obou hrobů; 2 – detail fotodokumentace hrobu 550 s viditelným tepaným ornamentem gombíků. Podle Anonym 1957, 225; 1958, 717; foto J. Škvařil (negativ č. 7288/1957). Uloženo: Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.

Fig. 13. Find documentation, which was crucial for assessing hypothetical pair 2. 1 a, b, c – Excerpts from the 1957 and 1958 inventory with information on all spherical hollow buttons from both graves; 2 – detail of photographic documentation of grave 550 where the chased spherical hollow button ornaments are clearly visible. After Anonym 1957, 225; 1958, 717; photo by J. Škvařil (negative No. 7288/1957). Stored in: Czech Academy of Sciences, Institute of Archaeology, Brno.

celku 420b. Na základě rozboru dochované dokumentace obou předmětů je možné konstatovat vysokou pravděpodobnost autenticity nálezové situace v případě hrobu 550; u hrobu 420b postrádáme detailní dobovou dokumentaci, ale nemáme ani doklady, které by hovořily proti současnému přiřazení předmětů k hrobovému celku. Hrobu bude dále věnována pozornost ještě v části analyzující nálezovou situaci potenciálního páru 6.

Potenciální pár 3 jsme se pokusili najít porovnáním tří gombíků. Jeden exemplář byl objeven v hrobě 3 u kostela sv. Margity v Kopčanech v roce 2004, a proto nebylo nutné dohledávat nálezovou dokumentaci v archivu. Nález z hrobu 42/VI u 6. kostela ani nález z prostoru valu u 2. kostela nemají záznam v nálezovém deníku. První informace o nich pocházejí z inventárních knih z let 1957 a 1960. Sídlištní nález disponuje v inventáři podrobným slovním popisem i detailní kresbou, která odpovídá současnému stavu (obr. 14: 1a; Anonym 1957, 150). Dva gombíky objevené v hrobě 42/VI jsou popsány v inventáři shodně bez doprovodné kresby (obr. 14: 1b, Anonym 1960, 73). Popis může odpovídat jakémukoliv gombíku s geometrickým ornamentem (informace o materiálu jednoho z gombíků je zcela určitě mylná – železo se podobným způsobem neužívalo). Studiová fotodokumentace se týká pouze artefaktu z hrobu, sídlištní nález byl focen až v rámci nejnovější systematické dokumentace. Nejstarší fotodokumentace jednoho z gombíků z hrobu 42/VI je datována již k roku 1957 (obr. 14: 2a), tedy před objevením samotného hrobu (který byl odkryt až v roce 1960 při výzkumu 6. pohřebiště). Tento fakt je zásadní pro jasnou identifikaci záměny artefaktů (na možnou záměnu upozorňovala již N. Profantová při zpracování pohřebiště kolem 6. kostela, Profantová 2003, 20–21). Druhý gombík z téhož hrobu byl poprvé vyfotografován v roce nález (1960) a následně byl znovu dokumentován o rok později, včetně snímku s gombíkem se zcela shodnou výzdobou

z hrobu 133 u 2. kostela (obr. 14: 2b). Tuto situaci budeme řešit v rámci potenciálního páru 5 dále v textu. V další fotodokumentaci z roku 1975 jsou již oba gombíky pod současným označením přisouzeny hrobu 42/VI. Gombíky z hrobu 42/VI nejsou zaznamenány na terénní kresebné dokumentaci hrobu, ani rozlišitelné na fotografické dokumentaci nálezové situace hrobu z roku 1960. Na základě studiové fotodokumentace nálezů je možné jednoznačně konstatovat, že v případě gombíku inv. č. 572/60 (254/š) došlo k záměně artefaktu. Potenciální trojice shodných gombíků nám tedy stále zůstává, ale jeden z artefaktů je nutné spojit s novými nálezovými okolnostmi, jak bude podrobněji popsáno dále.

Ze čtvrtého potenciálního páru je důležité identifikovat původní dokumentaci k artefaktu objevenému v hrobě 102 u 2. kostela (druhý gombík z potenciálního páru byl objeven v roce 2004 u kostela sv. Margity v Kopčanech a archivní pátrání tedy odpadá). Gombík z hrobu 102 nemá záznam v nálezovém deníku; primárním pramenem je inventář z roku 1957 (Anonym 1957, 446). Zde je gombík podrobně slovně popsán a detailně nakreslen (obr. 15: 1). Kresba odpovídá jeho současné identifikaci. Nejstarší fotodokumentace je z roku objevu artefaktu (tedy 1957) a odpovídá rovněž současné identifikaci (obr. 15: 2). Na kresbách ani fotografiích hrobu není gombík identifikovatelný, ale pro potvrzení autenticity nálezů hovoří publikace J. Poulíka (1957, 333, obr. 84: 12; 337, obr. 88: 1), kde figuruje fotodokumentace i schematická kresba rozvinutého pláště gombíku. Autenticita předmětu je potvrzena všemi dostupnými archivními prameny.

Pátý potenciální pár představují gombíky s geometrickou výzdobou z hrobů 42/VI (6. kostel) a 133 (2. kostel). Jak již bylo podrobně rozebráno výše, u hrobu 42/VI představuje druhý z nalezených gombíků s geometrickou výzdobou v podobě stylizovaného srdcovitého meandru zaměněný kus (viz potenciální pár 3).

Při rozboru archivní dokumentace hrobu 133 se ukázalo, že k záměně artefaktu došlo právě s gombíkem z tohoto hrobu. Gombík z hrobu 133 není uveden v nálezovém deníku, ale rovnou v inventární knize z roku 1957 (Anonym 1957, 449). Zde se nachází jak přesný slovní popis, tak podrobná kresba artefaktu (obr. 16). Kresba neodpovídá výzdobou gombíku, který je dnes přiřazovaný k hrobu 133, zato je totožná s fotografií gombíku z roku 1957, který je nesprávně připisován hrobu 42/VI (obr. 14: 2). Záměnu definitivně potvrzuje také publikace J. Poulíka (1957, 329, obr. 81: 7; 336, obr. 87), ve které figuruje fotografie i schematická kresba rozvinutého pláště gombíku z hrobu 133, která neodpovídá současnému přiřazení. Pro úplnost informací doplňujeme, že kresba ani fotodokumentace celého hrobového kontextu není dostatečně podrobná, aby přinášela informace o nálezech. Na základě uvedených skutečností je možné shrnout, že v hrobě 133 se nacházel soliterní gombík s geometrickým ornamentem ve schématu stylizovaného srdcovitého meandru. Tento byl nejpozději roku 1975 chybně identifikován jako exemplář z hrobu 42/VI, což víme na základě fotografie s autenticky doplněnými čísly z knihy šperků s chybným označením gombíku. Tato chyba byla dále přebírána v novější dokumentaci. V hrobě 42/VI se potom s největší pravděpodobností nacházely dva shodné gombíky s geometrickou výzdobou tvořící (nerozdělený) pár.

Poslední – šestý – potenciální pár představují gombíky z hrobu 420b od 2. kostela a 473 od 3. kostela. Ani jeden z gombíků nefiguruje v nálezových denících. Informace o dvou gombících z hrobu 420b byly zapsány rovnou do inventární knihy z roku 1958, kdy byly oba kusy objeveny (Anonym 1958, 717). V inventáři jsou stručně popsány shodným slovním popisem (obr. 13: 1c), doplněným o vyobrazení jednoho artefaktu s tepáním ve tvaru srdcovitého meandru (tedy odpovídajícím podobou tomuto poslednímu potenciálně rozdělenému páru). Hrob 473 má v inventáři připsán jediný gombík vyrobený ze skla (Anonym 1957, 226), přičemž v hrobě se měl nacházet ještě kovový exemplář, publikovaný rovněž v katalogu pohřebiště u 3. kostela (Klanica et al. 2019, 83, 258, Abb. 97). V inventáři se ale nachází pod inv. č. 996/57 gombík s průběžným rostlinným ornamentem (obr. 17: 1a; Anonym 1957, 152), připsaný (omylem) k hrobu 478, kde byly ve skutečnosti nalezeny tři jiné gombíky, samostatně rovněž popsané v inventáři (obr. 17: 1b; Anonym 1958, 155). Nejstarší fotodokumentace všech tří kovových gombíků z obou uvedených hrobů pochází ze společné fotografie z roku 1963 (obr. 17: 2). Tyto skutečnosti mohly vést k tomu, že došlo k promíchání gombíků objevených v hrobech 420b a 473. Není vyloučeno, či spíše se jeví jako vysoce pravděpodobné, že v hrobě 420b se původně nacházel shodný pár

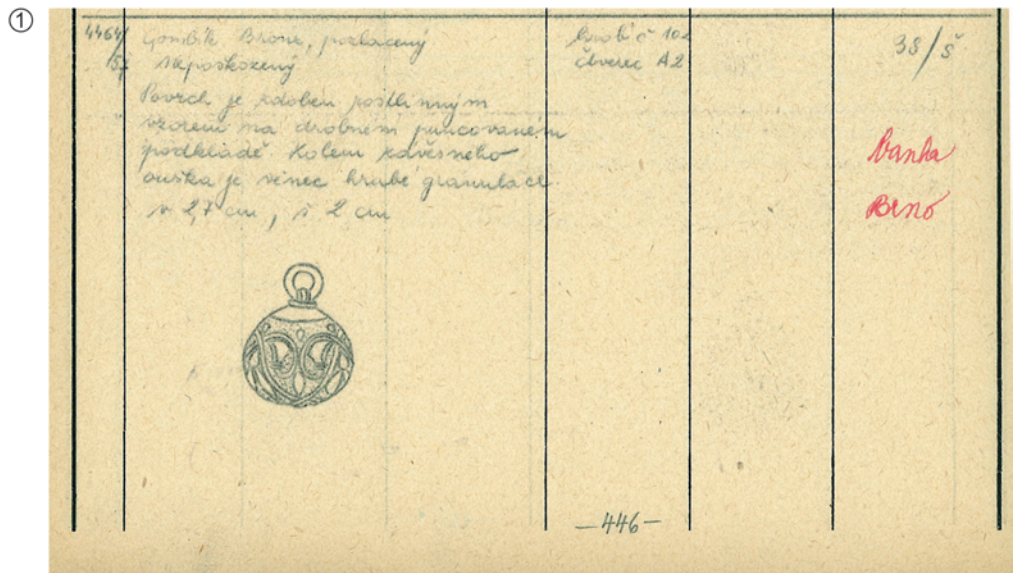
b

594-571/60	silně pozlacený železný gombík, zdobený geometrickým vzorem na hladké ploše (Ø 23 mm)			Banča Brno
594-572/60	silně pozlacený gombík, zdobený geometrickým vzorem na hladké ploše (Ø 23 mm)		hrob č. 42	Banča Brno

Obr. 14. Nálezová dokumentace důležitá pro identifikaci potenciálního rozděleného páru 3. 1 a, b – Výřezy inventářů 1957 a 1960 s informacemi ke všem gombíkům z obou hrobů; 2 a, b – fotodokumentace gombíků s jednoduchým průběžným ornamentem z let 1957 a 1961. Podle Anonym 1957, 150; 1960, 73; foto J. Škvařil (negativy č. 6752/1957 a 9897/1961). Uloženo: Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.

Fig. 14. Find documentation, which was crucial for assessing hypothetical pair 3. 1 a, b – Excerpts from the 1957 and 1960 inventory with information on all spherical hollow buttons from both graves; 2 a, b – photographic documentation of spherical hollow buttons with simple continuous ornamentation made in 1957 and 1961. After Anonym 1957, 150; 1960, 73; photo by J. Škvařil (negatives No. 6752/1957 a 9897/1961). Stored in: Czech Academy of Sciences, Institute of Archaeology, Brno.

Obr. 15. Nálezová dokumentace důležitá pro identifikaci potenciálního rozděleného páru 4. 1 – Výřez z inventáře z roku 1957; 2 – fotodokumentace gombíku z hrobu 102 u 2. kostela. Podle Anonym 1957, 446; foto J. Škvařil (negativ č. 6857/1957). Uloženo: Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.

Fig. 15. Find documentation, which was crucial for assessing hypothetical pair 4. 1 – Excerpts from the 1957 inventory; 2 – photographic documentation of the spherical hollow button from grave 102 at church 2. After Anonym 1957, 446; photo by J. Škvařil (negative No. 6857/1957). Stored in: Czech Academy of Sciences, Institute of Archaeology, Brno.

Inv. číslo	P O P I S	Čtverec	Hloubka	Poznámka
4474/57	Gombík Broně, klacuný; povrch zdoben postlepným vzorem. Povrch gombíku je zdoben upraveným geometrickým vzorem. v. 2,95 cm; š. 2,4 cm	hrob č. 133; čtv. A1		46/57 Banha Brno

Obr. 16. Nálezová dokumentace důležitá pro identifikaci potenciálního rozděleného páru 5. Výřez z inventáře z roku 1957. Podle Anonym 1957, 449. Uloženo: Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.

Fig. 16. Find documentation, which was crucial for assessing hypothetical pair 5. Excerpt from the 1957 inventory. After Anonym 1957, 449. Stored in: Czech Academy of Sciences, Institute of Archaeology, Brno.

gombíků, kterým byla přidělena inv. č. 3003a/58 a 3003b/58. V hrobě 473 se potom mohl nacházet gombík s průběžným ornamentem 996/57, který tvoří rozdělený pár s gombíkem z hrobu 550 z téhož pohřebiště. Příkláníme se k této interpretaci nálezových okolností.

Z detailní analýzy dochovaných archivních pramenů vyplývá, že dva z potenciálně rozdělených párů mohly tvořit skutečné páry, uložené společně v rámci jednoho hrobového celku. Jejich rozdělení je s největší pravděpodobností způsobeno až druhotnou záměnou, která vznikla při zpracování terénní dokumentace a fotografování artefaktů (inv. č. párů po reidentifikaci 571/60 a 572/60, 3003a/58 a 3003b/58). Byly tedy z další analýzy vyloučeny.

Nadále podrobíme detailnímu průzkumu zbylých devět artefaktů z aglomerace Mikulčice–Kopčany, z čehož sedm bylo objevených na dnešní moravské straně a dva artefakty na slovenské straně řeky Moravy (tab. 2). Jedná se o dvojici gombíků inv. č. 142b/57 (hrob 328, 3. kostel) a 299/57 (hrob 343, 3. kostel), o dvojici gombíků 1426/57 (hrob 550, 3. kostel) a 996/57 (hrob 473, 3. kostel), dále o trojici inv. č. 4472/57 (hrob 133, 2. kostel), inv. č. 988/57 (sídlištní nález – val u 2. kostela) a inv. č. 2485a (hrob 3, kostel sv. Margity) a konečně o dvojici inv. č. 4464/57 (hrob 102, 2. kostel) a 2485b (hrob 3, kostel sv. Margity). Těchto uvedených devět gombíků bylo zařazeno do další analýzy, jejímž cílem bylo najít odpověď na otázku, zda mohlo jít o tzv. rozdělené páry, tedy zda

Obr. 17. Nálezová dokumentace důležitá pro identifikaci potenciálního rozděleného páru 6. 1 a, b – Výřezy z inventáře z roku 1957; 2 – Fotodokumentace příslušných gombíků z roku 1963. Podle Anonym 1957, 152; 1958, 155; foto: J. Škvařil (negativ č. 11005/1963). Uloženo: Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.

Fig. 17. Find documentation, which was crucial for assessing hypothetical pair 6. 1 a, b – Excerpts from the 1957 inventory; 2 – 1963 photographic documentation of the assessed spherical hollow buttons. After Anonym 1957, 152; 1958, 155; photo by J. Škvařil (negative No. 11005/1963). Stored in: Czech Academy of Sciences, Institute of Archaeology, Brno.

Č. potenciálního páru	Č. hrobu původní	Inv. č. původní	Reidentifikace č. hrobu	Reidentifikace inv. č.	Analýza rozvinutého pláště
1	H 343	299/57	H 343	299/57	ano
1	H 328	142b/57	H328	142b/57	ano
2	H 550	1426/57	H 550	1426/57	ano
2	H 420b	3003a/58	H 473	996/57	ano
3	H 42/VI	571/60	H 133	4472/57	ano
3	H 3	2485a	H 3	2485a	ano
3	objekt	988/57	objekt	988/57	ano
4	H 102	4464/57	H 102	4464/57	ano
4	H 3	2485b	H 3	2485b	ano
5	H 133	4472/57	H 42/VI	571/60	ne
5	H 42/VI	572/60	H 42/VI	572/60	ne
6	H 420b	3003b/58	H 420b	3003b/58	ne
6	H 473	996/57	H 420b	3003a/58	ne

Tab. 2. Validace nálezového kontextu gombíků s tepanou výzdobou, které mohly tvořit potenciální pár.

Tab. 2. Validation of the find context of spherical hollow buttons, which could form a potential pair.

se jednalo o současně záměrně zhotovené gombíky se shodnou výzdobou, které byly následně uloženy do různých hrobů (respektive jeden se dostal do sídlištního kontextu). Současnost a záměrnost výroby jsme sledovali prostřednictvím detailní analýzy výzdoby, včetně porovnání jejího autentického rozvržení, zejména její souměrnosti a pravidelnosti, a to pomocí metody rozvinutí pláště 3D modelů gombíků.

3.2 Výsledek analýzy potenciálních párů gombíků s využitím metody rozvinutých pláště

Výzdoba gombíků inv. č. 142b/57 z hrobu 328 u 3. kostela a 299/57 z hrobu 343 u 3. kostela (potenciální pár 1, obr. 18) představuje složitou ornamentální kompozici s rostlinným motivem vepsaným do schématu srdcovitého meandru. Oba gombíky byly vyrobeny ze stříbra, u exempláře 142b/57 byla realizována materiálová analýza na elektronovém mikroskopu, a také došlo k základní deskripci výrobní technologie a provedení výzdoby. Díky tomu mohl být gombík označen za velice kvalitní výrobek, ať už po stránce použití vysoce ryziho stříbra, nebo po stránce rozvržení výzdoby, pravidelnosti a přesnosti tepání (Ottenwelter 2022, 311–313). Na rozvinutém plášti je patrné, že řemeslník ne vždy dodržel předryté linie, které mu sloužily jako podklad pro tepání. Nicméně tato korekce neměla vliv na mimořádnou souměrnost ornamentu. Linie srdcovitého meandru jsou

děleny příčnými páskami, které linie buď předělují, nebo ukončují. V místech ukončení vyrůstají z těchto příčných pásek lístky, tvořící rostlinný motiv. Celý ornament má velice blízké analogie na opracovaných kamenných člancích sakrální architektury ze severní Itálie (Krupičková 2022b, 300; 304, obr. 197: 2). Na gombíku se objevují jako charakteristický detail úderý drobným čakanem kolem tepaných lístků, které motiv rámuje. Zcela shodný obraz poskytuje rozvinutý plášť gombíku 299/57. Také zde vidíme detaily předrytých linií, které nebyly při tepání zcela dodrženy, ale nikoliv na úkor souměrnosti ornamentu. Dodržen je rovněž detail úderů čakanem kolem lístků. Na základě detailního průzkumu rozvinutých pláště obou gombíků se přikláníme k názoru, že oba artefakty byly vyrobeny shodným způsobem s cílem vytvořit identickou dvojici. Na základě použitých metod je možné vyslovit závěr, že šlo s velkou pravděpodobností o dva záměrně současně vyrobené artefakty, které byly uloženy jako hrobová výbava dvou jedinců.

Gombíky inv. č. 1426/57 z hrobu 550 u 3. kostela a inv. č. 996/57 z hrobu 473 u 3. kostela představují další příklad gombíků s tepanou výzdobou se složitou kompozicí (obr. 19). V tomto případě jde o netypické průběžné schéma doplněné rostlinným motivem. Gombík 1426/57 byl na základě materiálové a výrobně-technologické analýzy označen za gombík neobyčejně vysoké výrobní kvality po stránce tepání, pájení i zlacení

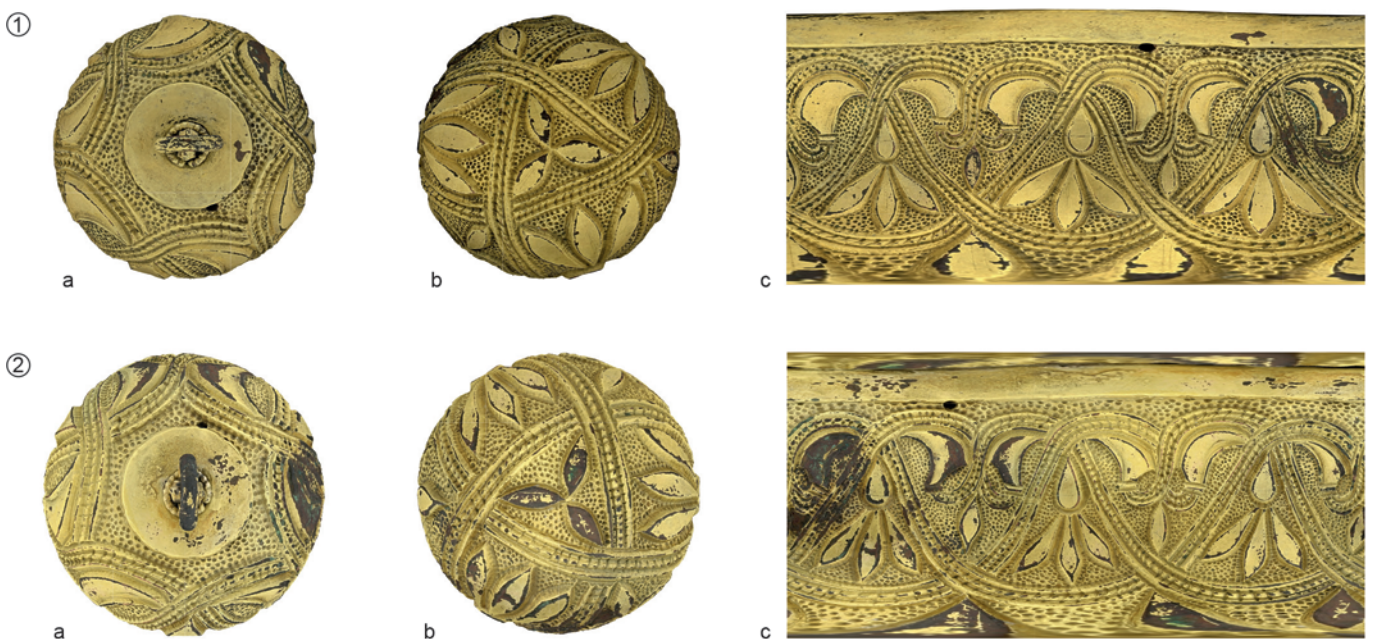
(Ottenwelter 2022, 313–315). Na obou artefaktech jsou místy patrné stopy po předrytí výzdoby, ale tyto stopy nejsou rovnoměrně viditelné z důvodu rozdílů ve zlacení povrchu ze slitiny mědi. Průběžný motiv tvoří tři propletené linie ukončené lístky s vloženými rostlinnými motivy do trojúhelníkových polí mezi nimi. Propletení linií dodržuje u obou exemplářů stejný postup (střídání průchodu nad a pod dalšími liniemi je všude shodné).

Charakteristickým detailem, který se objevuje v Mikulčicích jen na necelých třech desítkách gombíků (navíc s různým způsobem provedení), je „přesekávání“ linií s pomocí úderu nástroje v horizontálním směru přes linie. Oba gombíky jsou shodně zhotoveny pomocí překrytí horní polokoule poměrně rozměrným límcem; v blízkosti límce se rovněž na obou artefaktech nacházejí otvory, které zřejmě sloužily jako bezpečnostní prvek při pájení

Obr. 18. Rozvinuté 3D pláště modelů gombíků. 1 – Gombík inv. č. 142b/57 (70/z) z hrobu 328 u 3. kostela; 2 – gombík inv. č. 299/57 (102/š) z hrobu 343 u 3. kostela. Foto M. Bárta; 3D model a rozvinutí pláště J. Šindelář, M. Šindelář, B. Vácha; grafika Z. Pavková.

Fig. 18. Unfolded surfaces of 3D spherical hollow button models. 1 – Spherical hollow button with Inv. No. 142b/57 (70/z) from grave 328 at church 2; 2 – spherical hollow button with Inv. No. 299/57 (102/š) from grave 343 at church 3. Photo by M. Bárta; 3D model and surface unfolding by J. Šindelář, M. Šindelář, B. Vácha; graphic by Z. Pavková.

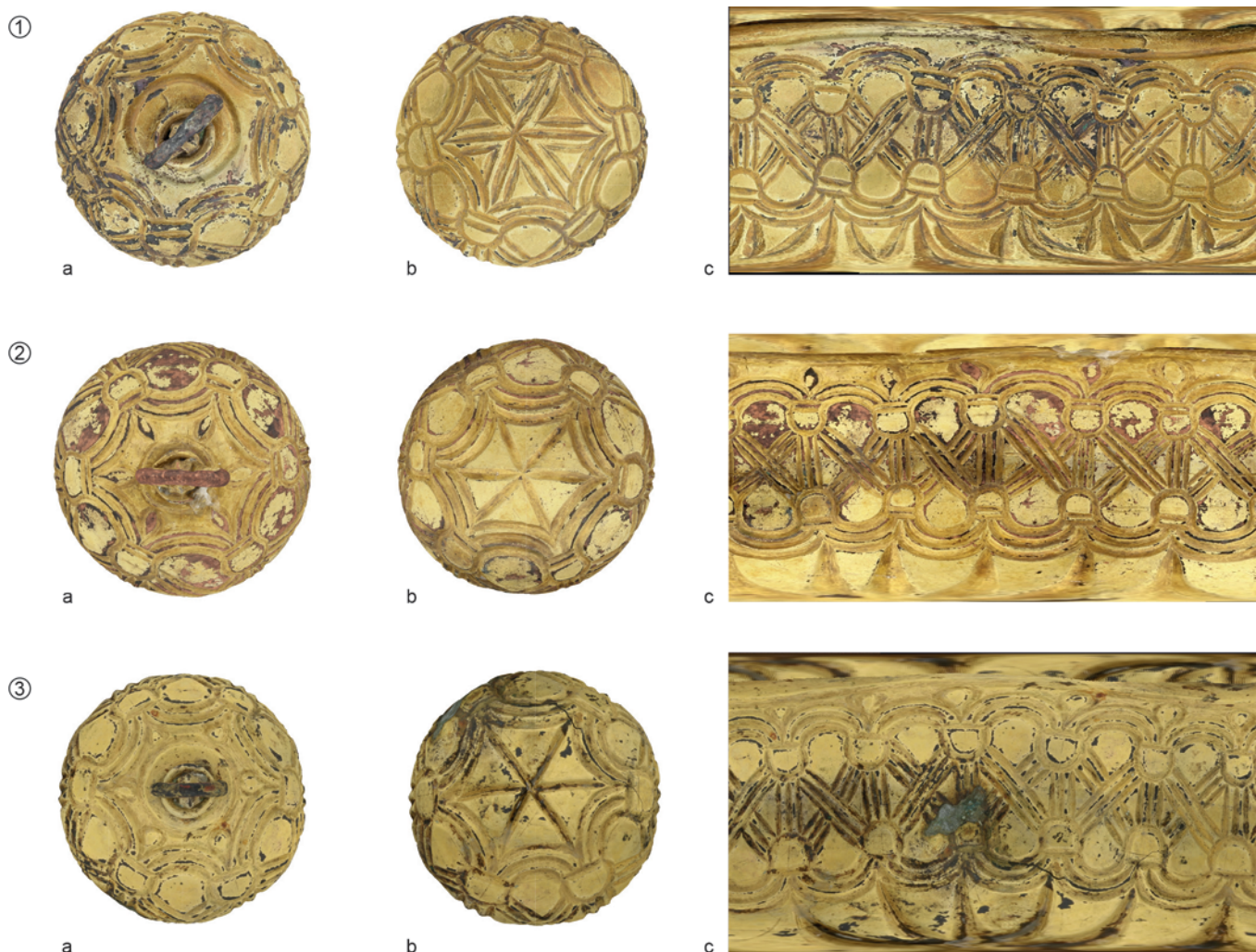
Obr. 19. Rozvinuté 3D pláště modelů gombíků. 1 – Gombík inv. č. 1426/57 (190/š) z hrobu 550 u 3. kostela; 2 – gombík inv. č. 996/57 (174/š) z hrobu 473 u 3. kostela (před revizí označovaný jako 3003a/58, 129/š z hrobu 420b u 2. kostela). Foto M. Bárta; 3D model a rozvinutí pláště J. Šindelář, M. Šindelář, B. Vácha; grafika Z. Pavková.

Fig. 19. Unfolded surfaces of 3D spherical hollow button models. 1 – Spherical hollow button with Inv. No. 1426/57 (190/š) from grave 550 at church 3; 2 – spherical hollow button with Inv. No. 996/57 (174/š) from grave 473 at church 3 (denoted 3003a/58 before the revision, 129/š from grave 420b at church 2). Photo by M. Bárta; 3D model and surface unfolding by J. Šindelář, M. Šindelář, B. Vácha; graphic by Z. Pavková.

gombíku (Ottenwelter 2022, 313). Na základě výše uvedených skutečností lze shrnout, že oba gombíky byly vyrobeny shodným způsobem a s vysokou pravděpodobností tvořily záměrně společně vyrobenou dvojici. Je možné je označit za výrobek jednoho řemeslníka, což podporuje rovněž rámcová výrobně-technologická analýza obou exemplářů provedená za účelem jejich srovnání (Kmošek 2022).

Trojice gombíků s podobným ornamentem v podobě geometrického motivu připomínajícího stylizovaný srdcovitý meandr zahrnuje exemplář inv. č. 4472/57 z hrobu 133 u 2. kostela, inv. č. 988/57 nalezený v objektu u valu v blízkosti 2. kostela a exemplář inv. č. 2485a z hrobu 3 u kostela sv. Margity (obr. 20). Gombík nalezený u kostela sv. Margity byl rámcově zpracován po stránce materiálové a výrobně-technologické. Z pohledu řemeslného zpracování všech šperků z lokality průzkum neprokázal výjimečnost ani druhořadost nálezů, což se týká i inkriminovaného gombíku (Baxa et al. 2010, 510–511). Již při porovnání běžné dokumentační fotografie bylo patrné, že se gombík od kostela sv. Margity mírně liší od dvou exemplářů od 2. kostela na katastru Mikulčic. Jednak publikované rozměry byly o několik milimetrů větší než u mikulčického exempláře, jednak tepání na „pólech“ vykazovalo dle publikovaných fotografií rozdíly. Rozdílnost

gombíku od sv. Margity a gombíků od 2. kostela se následně potvrdila rozvinutím pláště jejich 3D modelů. Za významný považujeme fakt, že se nelišil jen motiv hvězdy na pólu bez záchytného mechanismu, ale rovněž posloupnost (rytmus) tepání a symetrie rozvržení povrchu. Gombík od sv. Margity má některá pole větší než jiná a posloupnost v tepání šikmých linií byla narušena. Linie se různým způsobem křížují bez záměru dodržení postupu. Naopak oba gombíky od 2. kostela byly souměrněji rozvrženy a řemeslník dodržel pravidelnost v tepání při jejich výrobě, kdy linie tvořící geometrický ornament tepal v ustálené posloupnosti. Přes fakt, že byl geometrický ornament tepán na obou gombících od 2. kostela pravidelně, nejsou ani pláště těchto dvou exemplářů shodné. Nález z hrobu 133 dodržuje vedení linií z hlavic/patek vždy tak, že jedna vede pod a druhá nad dalšími liniemi ze sousedních hlavic/patek. Naopak gombík objevený v sídlištním kontextu střídá vždy shodně buď horní, nebo spodní vedení linií z hlavic/patek. Oba gombíky od 2. kostela vyrobil zkušenější řemeslník (či řemeslníci), který vedl tepané linie podle předem promyšleného záměru, zatímco u gombíku z Kopčan byly linie vedeny nahodile. Nicméně linie nejsou ani u nálezů z Valů vedeny shodně, proto s největší pravděpodobností netvořily pár. Různorodost všech tří gombíků dokresluje i detailní rozdíly v tepání hlavic/patek.

Obr. 20. Rozvinuté 3D pláště modelů gombíků. 1 – Gombík inv. č. 2485a z hrobu 3 u kostela sv. Margity v Kopčanech; 2 – gombík inv. č. 4472/57 (46/š) z hrobu 133 u 2. kostela (před revizí označovaný jako inv. č. 571/60, 253/š z hrobu 42/VI od 6. kostela); 3 – inv. č. 988/57 (243/š) z objektu v kontextu valu u 2. kostela. Foto M. Bárta; 3D model a rozvinutí pláště J. Šindelář, M. Šindelář, B. Vácha; grafika Z. Pavková.

Fig. 20. Unfolded surfaces of 3D spherical hollow button models. 1 – Spherical hollow button with Inv. No. 2485a from grave 3 at St. Margaret's Church in Kopčany; 2 – spherical hollow button with Inv. No. 4472/57 (46/š) from grave 133 at church 2 (denoted as Inv. No. 571/60 before the revision, 253/š from grave 42/VI at church 6); 3 – Inv. No. 988/57 (243/š) from a feature in the context of the rampart at church 2. Photo by M. Bárta; 3D model and surface unfolding by J. Šindelář, M. Šindelář, B. Vácha; graphic by Z. Pavková.

Obr. 21. Rozvinuté 3D pláště modelů gombíků. 1 – Gombík inv. č. 2485b z hrobu 3 u kostela sv. Margity v Kopčanech; 2 – gombík inv. č. 4464/57 (38/š) z hrobu 102 u 2. kostela. Foto M. Bárta; 3D model a rozvinutí pláště J. Šindelář, M. Šindelář, B. Vácha; grafika Z. Pavková.

Fig. 21. Unfolded surfaces of 3D spherical hollow button models. 1 – Spherical hollow button with Inv. No. 2485b from grave 3 at St. Margaret's Church; 2 – spherical hollow button with Inv. No. 4464/57 (38/š) from grave 102 near church 2. Photo by M. Bárta; 3D model and surface unfolding by J. Šindelář, M. Šindelář, B. Vácha; graphic by Z. Pavková.

Poslední shodná dvojice objevená v různých hrobech v rámci aglomerace zahrnuje exempláře inv. č. 4464/57 z hrobu 102 u 2. kostela a inv. č. 2485b z hrobu 3 od kostela sv. Margity (obr. 21). Jedná se v obou případech o gombíky z pozlacené slitiny mědi, s rostlinným ornamentem uspořádaným v netypickém průběžném schématu složitě propletených linií. Gombík z hrobu od kostela sv. Margity byl popsán po stránce materiálového složení a výrobní technologie obdobně jako výše analyzovaný nepárový kus ze stejného hrobu, a to tak, že nevykazuje známky výjimečnosti, ani druhořadosti. Na základě publikace bylo rovněž zřejmé, že slovenský exemplář je menší než moravský, a to s rozdílem, který nebývá u párových dvojic obvyklý (cca 2–4 mm). Na základě standardní studiové fotodokumentace nebyly patrné rozdíly ve výzdobě, ale bylo zřejmé odlišné řešení límce obou gombíků, kdy slovenský exemplář disponuje viditelně menším límcem (Baxa et al. 2010, 510–511). Po rozvinutí pláštů obou exemplářů se ukázalo, že na obou gombících je dodržena shodná posloupnost proplétání linií i počet a základní tvar motivů. Tvůrce gombíku z Kopčan ale dokázal schéma rozvrhnout pravidelně a relativně rovnoměrně, zatímco tvůrce gombíku z hrobu 102 od 2. kostela vytepal ornament nepravidelně, nedodržel shodnou velikost polí, takže linie i motivy končí v různé výšce pláště. Tato nerovnoměrnost je patrná i na azimutálním pohledu na pól bez záchytného mechanismu, kde se výzdoba posunula výrazně do strany, ačkoliv jsou zde patrné linie po předrýsování výzdoby jehlou. Na základě rozvinutí pláštů obou gombíků můžeme konstatovat, že se nedjednalo o původní pár rozdělený do dvou různých hrobů v rámci mikulčické aglomerace, ale že byly tyto gombíky vyrobeny samostatně, pravděpodobně každý jiným tvůrcem.

Abychom validovali výše uvedené výsledky, aplikovali jsme metodu rozvinutí pláštů 3D modelů na čtyřech gombících tvořících dva páry, objevené standardně v kontextu dvou hrobových celků. První dvojici tvoří gombíky inv. č. 4460/57 (34/š) a 4461/57 (35/š) z hrobu 100 u 2. kostela, druhou dvojici potom

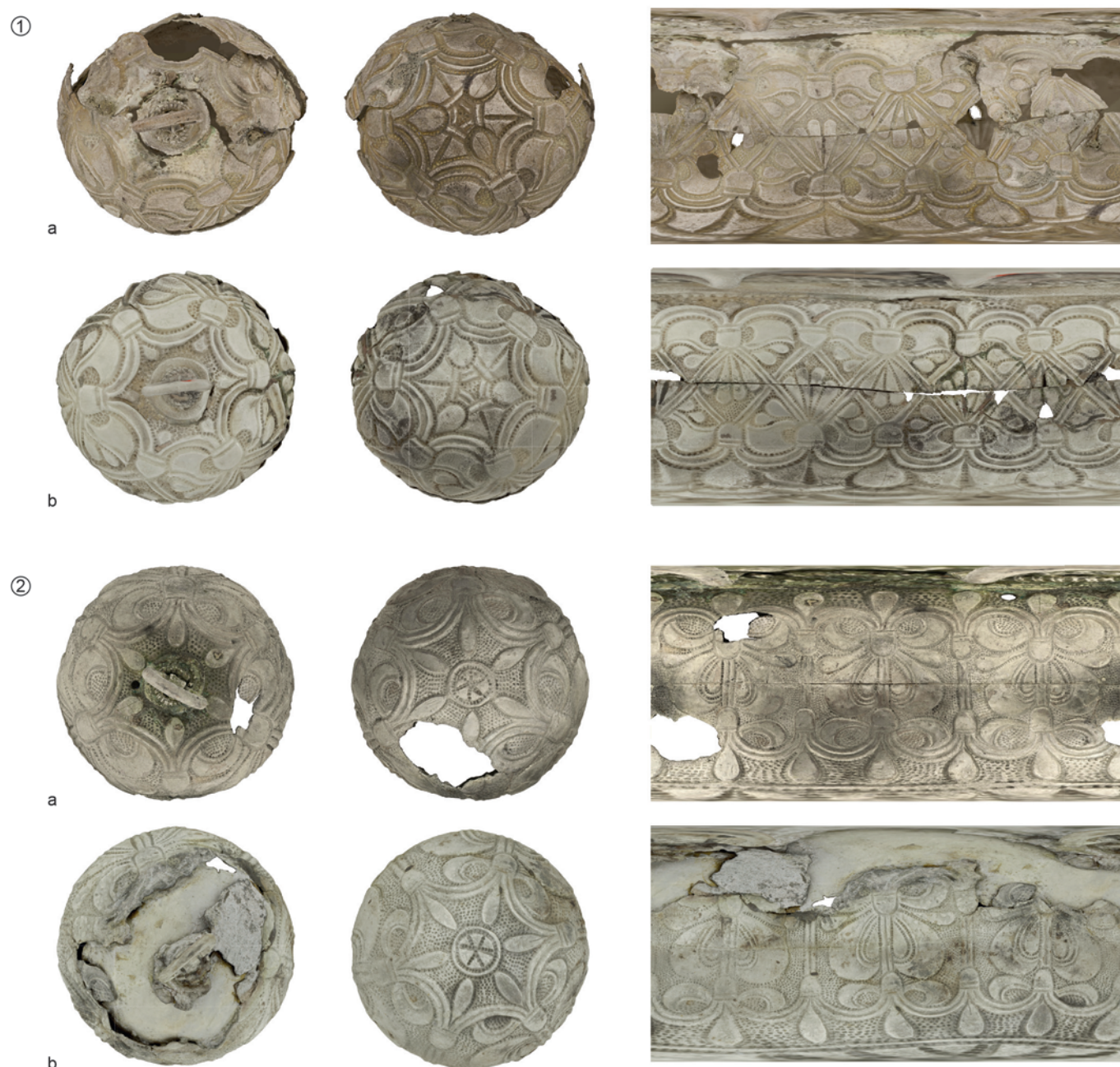
gombíky inv. č. 72/61 (354/š) a 73/61 (355/š) z hrobu 11/VII u 7. kostela. Oba páry představují velké stříbrné exempláře zdobené složitým rostlinným ornamentem. Výzdoba na gombících z hrobu 100 od 2. kostela je uspořádána do schématu srdcovitého meandru, na gombících z hrobu 11 od 7. kostela do schématu arkády. Pár od 2. kostela má u obou gombíků naprosto shodně vedené předrýsování pomocných čar, sloužících k rozvržení tepání. Postup tepání je shodný na obou artefaktech – linie tvořící křížení v rámci srdcovitého motivu se u obou kusů střídají shodným způsobem, a to tak, že jejich dvojice je vedena z patky/hlavice pod záchytným mechanismem střídavě jedenkrát vrchem, podruhé spodem pod křížujícími se liniemi. Také všechny další detaily jsou u obou gombíků shodné. Pár od 7. kostela má opět u obou kusů patrné pomocné ryté linie sloužící k rozvržení výzdoby. Pravidelnost výzdoby i její detaily jsou zcela shodné. U obou dvojic můžeme konstatovat naprostou shodu v rozvržení povrchu, v pravidelnosti vedení tepaných linií a v detailech motivů (drobné nepřesnosti patrné na rozvinutých pláštích jdou na vrub restaurátorskému lepení povrchu). Na testovacích párech se tedy potvrdil předpoklad shodného provedení ornamentu párových gombíků nalezených v kontextu jednoho hrobu (obr. 22).

3.3 Identifikace rozdělených párů

Na základě výše uvedené detailní analýzy rozvinutých pláštů 3D modelů gombíků se shodnou tepanou výzdobou objevených v různých nálezových kontextech je patrné, že se ne vždy jedná o rozdělený pár (tab. 3). Hypotéza rozdělených párů se jeví jako pravděpodobná v případě dvou dvojic. Mezi ně patří dvojice gombíků inv. č. 142b/57 a 299/57, nalezená v hrobech 328 a 343 u 3. kostela. Jde o gombíky vykazující vysokou umělecko-řemeslnou kvalitu zpracování a dosahující značných rozměrů. Můžeme je označit za elitní artefakty (Ottenwelter 2022, 311–313). Obraz pohřbu příslušnice mikulčické elity v hrobě 328 dokresluje i další výbava jejího hrobu v podobě několika zlatých náušnic.

Dětský hrob 343 neobsahoval další nálezy. Skupina velkých gombíků se srdcovitým meandrem představuje etablovanou formu artefaktu; obdobné exempláře známe v téměř třech desítkách kusů z pohřebišť u 2., 3., 6. kostela a na Kostelisku v jižním podhradí Mikulčic. Jedná se o druhé nejužívanější schéma tepané výzdoby v Mikulčicích (Krupičková 2022a, 34, tab. 7). Schéma srdcovitého meandru bývá nejčastěji vytepano do plechu z pozlacené slitiny mědi; třetina nálezů byla provedena ve stříbře. Přes relativně časté zastoupení této skupiny gombíků je každý pár unikátně provedený, včetně bohaté tvarové variability detailů na jednotlivých exemplářích, respektive párech: objevuje

se použití příčných pásek, hlavic/patek, ale i průběžných linií bez přerušení, dále různé varianty vsazených rostlinných motivů, exempláře s lemováním motivů úderu čakanů, ale i bez něj, apod. Naopak konstrukce gombíků se srdcovitým meandrem je poměrně jednotná – převažuje pájení ze dvou polokoulí za současné aplikace límce a použití závěsného mechanismu s kruhovým ouškem. Gombíky jsou vždy střední až velké velikosti (tj. nad 2 cm v průměru; Krupičková 2022a, 38–39). To, že gombíky se srdcovitým meandrem vykazují značnou míru homogeneity, co se konstrukce a velikosti týče, může mít chronologickou souvislost (Krupičková 2022a, 61, tab. 35). Vzhledem k jejich

Obr. 22. Rozvinuté pláště 3D modelů gombíků, nalezených v kontextu jednoho hrobu a tvořící párovou dvojici. 1 a, b – Gombíky inv. č. 4460/57 (34/š) a 4461/57 (35/š) z hrobu 100 u 2. kostela; 2 a, b – gombíky inv. č. 72/61 (354/š) a 73/61 (355/š) z hrobu 11/VII u 7. kostela. Foto M. Bárta; 3D model a rozvinutí pláště J. Šindelář, M. Šindelář, B. Vácha; grafika Z. Pavková.

Fig. 22. Unfolded surfaces of the 3D models of two spherical hollow buttons discovered within the context of one grave, which turned out to constitute a pair. 1 a, b – Spherical hollow buttons with Inv. No. 4460/57 (34/š) and 4461/57 (35/š) from grave 100 at church 2; 2 a, b – spherical hollow buttons with Inv. No. 72/61 (354/š) and 73/61 (355/š) from grave 11/VII at church 7. Photo by M. Bárta; 3D model and surface unfolding by J. Šindelář, M. Šindelář, B. Vácha; graphic by Z. Pavková.

Č. potenciálního páru	Č. hrobu (po reidentifikaci)	Inv. č. (po reidentifikaci)	Provedení ornamentu	Výsledek
1	H 343	299/57	shoda	PŮVODNÍ PÁR
1	H328	142b/57	shoda	
2	H 550	1426/57	shoda	PŮVODNÍ PÁR
2	H 473	996/57	shoda	
3	H 133	4472/57	není shoda	X
3	H 3	2485a	není shoda	
3	objekt	988/57	není shoda	
4	H 102	4464/57	není shoda	X
4	H 3	2485b	není shoda	

Tab. 3. Přehled výsledků analýzy rozvinutí pláště gombíků z potenciálně rozdělených párů.

Tab. 3. Overview of results of the analysis of unfolded spherical hollow buttons hemispheres from potentially separated pairs.

četnému výskytu můžeme konstatovat, že tato podoba ornamentu byla opakovaně vyráběna a těšila se oblibě mezi mikulčickou elitou. Zároveň ale dle našeho názoru nesvědčí různorodé provedení složitěho ornamentu s rostlinnými motivy o standardizaci jejich výroby. Dva analyzované exempláře z hrobů 328 a 343 u 3. kostela byly na základě porovnání svých rozvinutých plášťů s největší pravděpodobností vyrobeny současně, rukou jednoho řemeslníka a představují stále unikátní výrobky vyhrazené elitě.

Další dvojici gombíků s tepanou výzdobou, která pochází s vysokou pravděpodobností z různých hrobů a kterou lze označit za rozdělený pár, představují exempláře inv. č. 1426/57 a inv. č. 996/57 z hrobů 550 a 473 u 3. kostela. Jde opět o gombíky se složitou výzdobou v podobě průběžného ornamentu doplněného o rostlinné motivy. Signifikantní pro oba gombíky je „přesekávání“ průběžných linií tepáním pomocí dekorovacího čakanu. Tento postup se objevuje na mikulčických gombících s tepanou výzdobou u třetiny exemplářů; na exemplářích s průběžnou výzdobou se potom objevuje v ještě vyšším zastoupení, a to na více než polovině nálezů. Tato konkrétní dvojice gombíků představuje opět mimořádně kvalitní exempláře (Ottenwelter 2022, 313–315). Na základě výrobně-technologického průzkumu bylo konstatováno, že oba exempláře mohly tvořit záměrně a současně vyrobený pár (Kmošek 2022). V kontextu mikulčických gombíků nejsou průběžná schémata na gombících běžná. Jedná se o jednotky kusů, přičemž jedinou, ale zato velmi blízkou analogii k dvojici z hrobů 550 a 473 tvoří menší a jednodušší exempláře z hrobu 102 u 2. kostela a z hrobu 3 u kostela sv. Margity v Kopčanech, které jsou shodou okolností rovněž analyzovány jako potenciálně rozdělené páry (s konstatováním, že pár původně netvořily). Máme tedy před sebou typologicky nepočtenou, ale materiálem, rozvržením výzdoby i tvarováním rostlinných motivů velice blízkou a specifickou skupinu gombíků. Ačkoliv jsou si po stránce schématu výzdoby a jejich motivů blízké, liší se zároveň v detailu, kterým je přítomnost, respektive absence přesekávání průběžných linií. Přesto je možné na ně nahlížet jako na homogenní skupinu, která se skládala ze čtyř artefaktů, tvořících minimálně tři nezávisle zhotovené celky. Jeden celek je přitom tvořen dvěma gombíky, uloženými do dvou různých hrobů.

Rozdělení dvojic gombíků, které byly pravděpodobně záměrně současně vyrobeny jako jeden pár, se tedy potvrdilo u čtyř exemplářů ze čtyř různých hrobů. Ostatní potenciální páry byly vyřazeny buď při kontrole nálezových okolností, nebo se ukázalo, že gombíky nevykazují shodné provedení tepání povrchu. Z výzkumných důvodů je ale velice podnětná právě situace gombíků ze shodnou výzdobou, které se liší v drobných detailech, a mohou být dokladem vývoje organizace výroby gombíků (případně analogicky dalších produktů jemné kovovýroby) ve velkomoravském prostředí.

4. Diskuze: Je možné najít souvislosti mezi různými variantami gombíků s tepanou výzdobou a socioekonomickými proměnami v rámci Velké Moravy?

Jak bylo zmíněno výše, gombíky, jako převážně unikátní, náročnými šperkařskými technikami a často z drahých kovů vyráběné předměty vyskytující se převážně na elitních centrálních pohřebištích (jako jsou například oba mikulčické rozdělené páry identifikované na základě této studie), plnily minimálně po nějakou dobu roli prestižního zboží a přístup k nim byl závislý na konkrétních společenských vazbách. Zároveň ale vidíme, že se u některých gombíků projevuje určitá míra standardizace (viz analyzovaná trojice gombíků s téměř shodnou tepanou výzdobou), navíc se lze v materiálu setkat i s vysloveně unifikovanými skupinami jednoduchých gombíků s tepanou výzdobou, které byly vyráběné ze slitin mědi (na mysl máme zejména gombíky uspořádané do schématu děličího artefakt na osm polí, které byly představeny v úvodu). Podobné dělení na honosné (unikátní) a jednodušší (unifikované) gombíky se váže rovněž ke skupině gombíků s výzdobou v podobě pájením aplikované granulace a filigránu (Krupičková 2022a, 44–46). Jaký může mít tato kvalitativní rozdílnost v kombinaci s nálezovými okolnostmi odpovídajících artefaktů význam pro interpretaci socioekonomických poměrů na Velké Moravě? Pokusili jsme se proto o propojení výsledků analýzy gombíků s tepanou výzdobou se socioekonomickými modely, formulovanými na základě odpovídajících výzkumů.

Vycházeli jsme z obecně uznávané premisy, že unikátní a technologicky náročné gombíky (z drahých kovů) byly součástí honosných oděvů a odznakem aristokracie v čele s knížecím rodem (na počátku vývoje mohly stát menší zlaté exempláře s pájenou výzdobou, navazující na šperkařskou tradici Byzance a Balkánu a mající ojedinělé archeologické analogie v těchto oblastech, snad přímo importy – viz Krupičková 2022a, 86, 91). Akceptovali jsme rovněž o analogie se opírající předpoklad (cf. Donat 1995, 97; Andersson 2008, 81–83), že moravská aristokracie měla exkluzivní přístup k drahým kovům a disponovala adekvátně zručnými řemeslníky, díky čemuž si mohla dovolit zadat výrobu honosných gombíků. Gombíky ale mohly být postupně redistribuovány vedle aristokracie i do dalších složek společnosti – rodům družiníků, nebo dokonce znamenitým válečníkům navrátilivším se z vojenských výprav, kterým mohly být dány jako prestižní odměna (Steuer 1982, 54–59; cf. Vašica 1971, 180). Pomocí gombíků tak mohly být dále upevňovány společenské vazby mezi různými patry moravské mocenské struktury, stejně jako byla upevňována tato samotná mocenská hierarchie (obecně Schortmann, Urban 2004, 190–195, aplikace pro raný středověk např. Steuer 1982, 54–59). S redistribučním významem gombíků koresponduje i jejich archeologická nálezová situace v podobě převládající přítomnosti v hrobech na centrálních velkomoravských pohřebištích, ale také jejich nálezy na nekropolích navázaných zřejmě na lokální centra (např. Rajhradice, Staňa 2006, 56, 82–84, 142–143, 147, 149, 158, 163–164; Předmostí u Přerova, Kříž 1896, 51–61;

Staňa 1961, 90–91; 1962, 92); v konfliktu s ním není ani ojedinělý výskyt gombíků v hrobech mimo centra (např. Boleradice, Poulík 1948, 157; Morkovice–Slížany, Dostál 1966, 165), jelikož právě odtud se pravděpodobně mobilizovala značná část moravské vojenské hotovosti (Ruttikay 2014, 72–73). S ohledem na výhradní vazbu gombíků s tepanou výzdobou na Velkou Moravu (respektive interagující okolní regiony, zejména Čechy) mohla právě tato typologická skupina gombíků představovat gros společenské identifikační symboliky těchto artefaktů. S nárůstem společenského významu gombíků může souviset postupná rezignace na jejich praktickou funkci, čemuž napovídají pozorované konstrukční změny v zachytném mechanismu, a zejména zvětšování jejich velikosti (Krupičková 2022a, 85–86; analogicky Steuer 1982, 489–490). Zvětšování mohlo mít zároveň i praktickou souvislost s oblibou tepané výzdoby, která se mohla na větším prostoru lépe uplatnit (viz také Chorvátová 2008, 162). Evidentní je preference stříbra na výrobu gombíků s tepanou výzdobou, nesoucí opět minimálně praktické výhody v podobě k tepání optimální tvrdosti kovu a únosných nákladů na výrobu oproti zlatu (92 % stříbrných gombíků o velikosti nad 3 cm v průměru z aglomerace Mikulčice–Kopčany náleží gombíkům s tepanou výzdobou, Krupičková 2022a, 40). Některé ornamenty tepané výzdoby se zřejmě dostaly do zvláštní obliby, protože se s nimi v hrobech setkáváme častěji než s jinými (v Mikulčicích jde např. o gombíky s tepanou výzdobou v podobě srdcovitého meandru – Krupičková 2022a, 55–56). Stále se ale jedná o skupinu honosných gombíků, pro které je signifikantní nízká míra standardizace produkce (k termínu viz Costin 1991, 33–43), projevující se variabilitou aplikované výzdoby.

Některé velkomoravské gombíky s tepanou výzdobou se ovšem projevují také coby exempláře s výrazně jednodušším provedením. Tři obdobné gombíky s geometrickým ornamentem vstoupily i do výše popsané analýzy rozdělených párů. Z ní vyplynulo, že tento tepaný ornament byl vyroben opakovaně a nezávisle na sobě – gombíky se lišily v detailech provedení a způsobu střídání komponent i v pravidelnosti rozvržení výzdoby. Navíc je na nich aplikovaný ornament, který vzdáleně připomíná v Mikulčicích oblíbenou výzdobu ve schématu srdcovitého meandru. Můžeme tedy hovořit o zjednodušení rozšířeného výzdobného motivu, jeho opakovaném aplikování za současného snížení hodnoty materiálu použitého na výrobu gombíků. Tyto faktory mohou napovídat standardizaci výroby, která vedla ke vzniku unifikovaných exemplářů jednoho typu artefaktu. Podobný efekt postupné unifikace výroby šperku souvisí obvykle s proměnou technologie, která umožňuje rychlejší výrobu většího množství standardizovaných kusů, vhodné je např. odlévání. Tento trend můžeme sledovat např. na Balkáně, ale lze jej identifikovat i na našem území. Jako příklad mohou podle našeho názoru posloužit náušnice s bubínky, vyráběné nejdříve šperkařskými technikami, ale později také litím (Ungerma 2021, 34–36). Pozorované zjednodušení výzdobných technik mohlo být průvodním jevem ústupu role gombíků coby prestižního zboží. Mohlo zároveň souviset se ztrátou výsadního postavení aristokracie ve výrobě šperku. Příčinou postupné proměny společenské role gombíků mohlo být zintenzivnění tržní směny uvnitř velkomoravské ekonomiky, kterou naznačují dobové archeologické prameny, např. analýza velkomoravské keramiky z centra ve Starém Městě u Uherského Hradiště (Hlavica et al., online first, 1–4, 19–22), či železných sekerovitých hřiven ze Starých Zámků v Brně-Líšni (Hlavica et al. 2022, 330–331, 345–347). Moc vládnoucích elitních rodů se mohla začít opírat více o výhody a kontrolní mechanismy rodícího se trhu než o monopoly na přístup k drahým kovům a redistribuční mechanismy prestižního zboží. S tím by mohla souviset i cílená specializace šperkařů na jeden druh nebo konkrétní

jednodušší typ výrobku, který bylo snazší produkovat pro širší okruh méně elitních příjemců (Costin 1991, 33–43). Nebo naopak došlo k úpadku celé velkomoravské mocenské hierarchie a zeslabení kontrolních mechanismů pohybu zboží v rámci ekonomického systému mojmírovské Moravy. Snížení tzv. hypertrofické kvality zboží (tedy výrobních technik ztěžujících snahu o replikaci výrobku, více k termínu viz Schortman, Urban 2004, 192) sledujeme především v povelkomoravské materiální kultuře, kdy se uvolnění produkčně-distribučního monopolu projevuje zjednodušením výrobní technologie a zdobnosti, stejně jako orientací na levnější materiály (viz např. konstatování konstrukčně jednoduchých nenápadných typů šperku v hrobech datovatelných s největší pravděpodobností do povelkomoravského období z lokality Dolní Věstonice – Na Pískách; Ungerma 2023, 359–361).

Jedná se pouze o předběžné vyhodnocení, ale přesto se ukazuje, že výsledky zkoumání gombíků, jako charakteristických artefaktů se silnou vazbou na velkomoravskou elitu a její mocenské strategie, mohou významně přispět k budoucímu zodpovídání otázek spjatých s badáním nad společenskými a ekonomickými vztahy na Velké Moravě.

5. Závěr

Rozpoznání rozdělených párů (inv. č. 299/57 s inv. č. 142b/57 a inv. č. 1426/57 s inv. č. 996/57), stejně jako identifikace na sobě nezávisle vyrobených gombíků se shodnou tepanou výzdobou (trojice inv. č. 4472/57, inv. č. 2485a a inv. č. 988/57 a dvojice inv. č. 4464/57 a 2485b) vypovídá o různých výrobních strategiích šperku a oděvních součástí na Moravě v 9. století a navozuje otázku interpretace těchto jevů, která se dotýká hledání cesty k řešení složitých otázek spjatých s politicko-ekonomickou komplexitou Velké Moravy. V úvodu jsme zmiňovali předpoklady výroby elitního zboží na Velké Moravě formou vázaných řemesel – tj. pod přímou kontrolou elit, které měly ve své moci klíčové suroviny, výrobu i distribuci těchto výrobků. Tyto elitní výrobky naplňují definici prestižního zboží, které nebylo distribuováno tržně. Do této kategorie lze podle našeho názoru zahrnout dva rozdělené páry elitních gombíků z Mikulčic (inv. č. 299/57 s inv. č. 142b/57 a inv. č. 1426/57 s inv. č. 996/57). Předpokládáme, s ohledem na jejich náročnou a dokonale provedenou výzdobu i použití drahého kovu na jejich výrobu, že se po svém dokončení staly součástí společenské směny (tj. netržní redistribuce) prostřednictvím sítě elitních společenských vztahů (vedle v úvodu zmíněného obdarování se mohlo jednat i o šíření prostřednictvím např. věna nebo dědictví). Zda stála za rozdělením párových dvojic, které jsme podrobili výzkumu, některá z uvedených forem redistribuce v rámci živé společnosti, nebo se jedná čistě o doklad výběru pohřební výbavy ze strany pozůstalých, není možné na základě dostupných dat objektivně rozhodnout. Interpretačně významná zjištění by do věci mohl vnést archeogenetický výzkum, díky kterému by mohly být zjištěny příbuzenské vztahy mezi zemřelými pohřbenými s rozdělenými páry gombíků.

Velký badatelský potenciál má však také identifikace nepárových podobných gombíků s tepaným ornamentem ve zpracovávaném souboru, a to v jednom případě dokonce v počtu tří kusů ze tří částí aglomerace Mikulčice–Kopčany (inv. č. 4472/57, inv. č. 2485a a inv. č. 988/57). Tato nezávisle na sobě vyrobená trojice z pozlacené slitiny mědi byla opatřena jednodušší tepanou výzdobou, která se na jednotlivých kusech liší v detailech provedení komponent a v pravidelnosti rozvržení ornamentu, ale jinak zachovává shodné provedení motivu i schématu výzdoby. Toto zjištění by mohlo ukazovat na počínající ekonomický tlak na standardizaci výroby gombíků. Předpokládáme tedy, že tyto tři kusy byly vyrobeny bez záměru společného užívání v živé kultuře. V tuto chvíli není možné vyslovit jistotu ohledně časových a prostorových

souvislostí jejich výroby – gombíky mohly vzniknout s odstupem, ale rovněž současně, a to na různých místech, nebo v rámci jedné dílny. Nejspíše byly ale vytvořeny různými řemeslníky, protože kvalita (rovnoměrnost) rozvržení ornamentu není vyrovnaná. Pro větší pravděpodobnost vzniku v časovém odstupu a/nebo v rámci různých dílen hovoří rozdíl v komponentech, které mohou odkazovat na jiné naučené postupy tepání.

Výsledky vyhodnocení souboru gombíků s tepanou výzdobou z aglomerace Mikulčice–Kopčany ukázaly, že tyto mohou napomoci řešit obecnější badatelské otázky, které možnosti typologického bádání nad samotným šperkem přesahují. Podrobnější výzkum technologie produkce gombíků tak disponuje značným badatelským potenciálem. Jednou z možností je identifikace otisků výrobních nástrojů na pláštích rozdělených párů a porovnání jejich tvaru, hloubky a velikosti, další pak rekonstrukce postupu tepání. Metodicky by bylo vhodné se pokusit kvantifikovat údaje o otiscích nástrojů pomocí statistického vyhodnocení. Nové poznatky by mohl přinést podrobný výzkum materiálového složení různých částí (ne) párových artefaktů. Pro zajištění adekvátních dat by bylo vhodné zpracování většího množství artefaktů, což se ovšem neobejde bez podpory rozsáhlejšího výzkumného projektu.

Poznání by mělo být v budoucnu prohloubeno propojením archeologie s dalšími obory, například archeogenetikou, která dovoluje analyzovat příbuznost v případech pohřbených jedinců vybavených rozdělenými páry gombíků. Na základě stanovení příbuznosti pohřbených jedinců bychom byli schopni lépe definovat význam pohřební výbavy velkomoravské elity, a snad také lépe vyčíst její chronologický potenciál.

Poděkování

Studie vznikla s podporou výzkumného programu Strategie AV 21: Anatomie evropské společnosti a zároveň v rámci Institucionální podpory na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace RVO: 68081758 – Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i. V této studii byly použity 3D modely gombíků, které vznikly v rámci projektu Virtuální vědecký model velkomoravských Mikulčic jako systém interaktivní dokumentace, prezentace a archivace dlouholetého systematického archeologického výzkumu č. DG18P02OVV029 podpořeného v rámci programu NAKI II Ministerstva kultury.

Literatura

- Andersson, E. B. 2008:** Tools, textile production and Society in Viking Age Birka. In: M. Gleba et al. (eds.): *Dressing the past*. Oxford: Oxbow, 68–85.
- Anonym 1957:** *Přírůstková kniha nálezů 1957*. Rkp. inventární knihy, č. j. MTX202210039 [cit. 2023-11-10]. Uloženo: Archiv nálezových zpráv Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i. Dostupné také z: Digitální archiv Archeologické mapy České republiky <https://digiarchiv.aiscr.cz/id/M-TX-202210039>.
- Anonym 1958:** *Přírůstková kniha nálezů 1958*. Rkp. inventární knihy, č. j. MTX202210040 [cit. 2023-11-10]. Uloženo: Archiv nálezových zpráv Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i. Dostupné také z: Digitální archiv Archeologické mapy České republiky <https://digiarchiv.aiscr.cz/id/M-TX-202210040>.
- Anonym 1960:** *Přírůstková kniha nálezů 1960*. Rkp. inventární knihy, č. j. MTX202210042 [cit. 2023-11-10]. Uloženo: Archiv nálezových zpráv Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i. Dostupné také z: Digitální archiv Archeologické mapy České republiky <https://digiarchiv.aiscr.cz/id/M-TX-202210042>.
- Aufderhaar, I. 2012:** What would a goldsmith's workshop look like in theory? In: A. Pesch, R. Blankenfeldt (eds.): *Goldsmith Mysteries. Archaeological, pictorial and documentary evidence from the 1st millennium AD in northern Europe. Papers presented at a workshop organized by the Centre for Baltic and Scandinavian Archaeology (ZBSA). Schleswig, October 20th and 21st, 2011*. Schriften des Archäologischen Landesmuseums, Ergänzungsreihe 8. Neumünster: Wachholtz Verlag, 87–100.
- Baxa, P., Hošek, J., Ottenwelter, E., Děd, J. 2010:** Restaurátorský průzkum vybraných nálezů z lokality Kopčany. *Archeologické rozhledy* LXII(3), 492–513. Dostupné také z: <https://lurl.cz/tuVzL>.
- Benda, K. 1971:** Bemerkungen zum Stil und zur Chronologie der spätaawarenzeitlichen Metallkunst. *Umění* XIX(1), 1–34. Dostupné také z: <https://lurl.cz/IuVKq>.
- Benda, K. 1978:** Antické dědictví ve výtvarném projevu Velké Moravy. *Listy filologické* 101(3), 161–179. Dostupné také z: <https://lurl.cz/juVka>.
- Bühler, B. 2014:** *Der „Schatz“ von Brestovac, Kroatien. Seine kulturellen Beziehungen und technologischen Aspekte*. Monographien des Römisch-Germanisches Zentralmuseum 85. Mainz: Verlag des Römisch-Germanisches Zentralmuseum.
- Bühler, B., Freiburger, V. 2018:** *Der Goldschatz von Sännicolau Mare (ungarisch: Nagyszentmiklós)*. Monographien des Römisch-Germanischen Zentralmuseums 142, 1, 2. Mainz: Verlag des Römisch-Germanisches Zentralmuseums.
- Bühler, B., Schwarcz, D. Z. 2021:** The Comparative Study of Tool Marks on Non-Ferrous Metalwork from Archaeological Contexts. Methodological Considerations, Case Studies and Experimental Archaeology. *Interdisciplinaria Archaeologica – Natural Sciences in Archaeology* XII(1), 69–81. DOI: 10.24916/iansa.2021.1.5. Dostupné také z: <http://iansa.eu/papers/IANSA-2021-01-buhler.pdf>.
- Capelle, T. 2012:** An insight into the goldsmith's workshop. In: A. Pesch, R. Blankenfeldt (eds.): *Goldsmith Mysteries. Archaeological, pictorial and documentary evidence from the 1st millennium AD in northern Europe. Papers presented at a workshop organized by the Centre for Baltic and Scandinavian Archaeology (ZBSA). Schleswig, October 20th and 21st, 2011*. Schriften des Archäologischen Landesmuseums, Ergänzungsreihe 8. Neumünster: Wachholtz Verlag, 17–27.
- Costin, C. L. 1991:** Craft Specialization. Issues in Defining, Documenting, and Explaining the Organization of Production. In: M. B. Schiffer (ed.): *Archaeological Method and Theory, vol. 3*. Tuscon: The University of Arisona Press, 1–56.
- Costin, C. L. 2005:** Craft production. In: H. D. G. Maschner, C. Chippindale (eds.): *Handbook of Methods in Archaeology*. Lanham: AltaMira Press, 1032–1105.
- Čapek, R., Mucha, L., Mikšovský, M. 1992:** *Geografická kartografie*. Učebnice pro vysoké školy. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- Donat, P. 1995:** Handwerk, Burg und frühstädtische Siedlungen bei nordwestslawischen Stämmen. In: H. Brachmann (Hrsg.): *Burg – Burgstadt – Stadt. Zur Genese mittelalterlicher nichtagrarischer Zentren in Ostmitteleuropa*. Forschungen zur Geschichte und Kultur des östlichen Mitteleuropa 1. Berlin: Akademie-Verlag, 92–107.
- Dostál, B. 1966:** *Slovanská pohřebiště ze střední doby hradištní na Moravě*. Praha: Academia, 60–65.
- Earle, T. 1997:** *How Chiefs Come to Power. The Political Economy in Prehistory*. Stanford: Stanford University Press.
- Earle, T. 2011:** Redistribution and the Political Economy: The Evolution of an Idea. *American Journal of Archaeology* 115(2), 237–244. DOI: 10.3764/aja.115.2.0237. Dostupné také z: <https://www.journals.uchicago.edu/doi/10.3764/aja.115.2.0237>.
- Frolíková-Kaliszová, D. 2020:** Nový příspěvek ke šperkařské produkci pražské dílny. *Archaeologia historica* 45(1), 45–65. DOI: 10.5817/AH2020-1-2. Dostupné také z: https://digilib.phil.muni.cz/_flysystem/fedora/pdf/142957.pdf.

- Galuška, L. 1989:** Výrobní areál moravských klenotníků ze Starého Města – Uherského Hradiště. *Památky archeologické* LXXX(2), 405–545. Dostupné také z: <https://lurl.cz/nuVGO>.
- Galuška, L. 1996:** *Uherské Hradiště – Sady. Křesťanské centrum Říše velkomoravské*. Brno: Moravské zemské muzeum, Nadace Litera.
- Galuška, L. 2013:** *Hledání původu. Od avarských bronzů ke zlatu Velké Moravy*. Brno: Moravské zemské muzeum.
- Galuška, L. 2017:** *Slované – stopy předků. O Moravě v 6. – 10. století*. Brno: Moravské zemské muzeum.
- Hladík, M., Mazuch, M., Látková, M. 2022:** *Great Moravian Settlement in Mikulčice-Trapíkov and Economic Hinterland of the Power Centre. Rural Economy, Centres and Organisational and Functional Principles of Great Moravia*. Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno 62. Studien zum Burgwall von Mikulčice XIII. Brno: Czech Academy of Sciences, Institute of Archaeology, Brno. Dostupné také z: https://www.arub.cz/wp-content/uploads/spisy_arub_62_SBM_XIII_web.pdf.
- Hlavica, M., Kouřil, P., Mikulec, R. 2022:** Moravian iron money. Model of the 9th-century axe-shaped bars' genesis and its testing with the assemblage from Staré Zámky near Brno-Líšeň. *Slovenská archeológia* LXX(2), 327–350. DOI: 10.31577/slovarch.2022.70.14. Dostupné také z: https://www.sav.sk/?lang=sk&doc=journal-list&part=article_response_page&journal_article_no=30142.
- Hlavica, M., Slavíček, K., Valášková, L., Petřík, J., Všianský, D. Online first:** Pottery as a witness of commercialization: The case of 9th-century 'Great Moravia' [online]. *Præhistorische Zeitschrift*. DOI: 10.1515/pz-2023-2012. [cit. 2023-10-05]. Dostupné z: <https://www.degruyter.com/document/doi/10.1515/pz-2023-2012/html>.
- Hrubý, V. 1955:** *Staré Město – velkomoravské pohřebiště „Na válách“*. Monumenta archaeologica III. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd.
- Chorvátová, H. 2008:** Gombíky s tepanou výzdobou. *Zborník Slovenského národného múzea CII, Archeológia* 18, 153–170. Dostupné také z: <https://lurl.cz/suVP4>.
- Chorvátová, H. 2009:** Kultúrne-historický význam gombíkov. *Studia mediaevalia Bohemica* 1 (2009), 7–19. Dostupné také z: http://cms.flu.cas.cz/media/com_form2content/documents/c10/a1601/f209/SMB_09_01_7-19.pdf.
- Kavánová, B. 2009:** Zlaté gombíky z Mikulčic – spektrometrická analýza. In: P. Dresler, Z. Měřinský (eds.): *Archeologie doby hradištní v České a Slovenské republice. Sborník příspěvků přednesených na pracovním setkání Archeologie doby hradištní ve dnech 24.-26. 4. 2006*. Archeologia Mediaevalis Moravia et Silesiana, Supplementum 2. Brno: Masarykova univerzita, 127–135. Dostupné také z: <https://digilib.phil.muni.cz/cs/handle/11222.digilib/133208>.
- Klanica, Z. 1970:** Velkomoravský gombík. *Archeologické rozhledy* XXII(4), 421–446. Dostupné také z: <https://lurl.cz/euVzR>.
- Klanica, Z. 1974:** *Práce klenotníků na slovanských hradištích*. Studie Archeologického ústavu ČSAV v Brně II(6). Praha: Academia.
- Klanica, Z., Kavánová, B., Kouřil, P., Ungerman, Š. 2019:** *Mikulčice – Die Nekropole an der dreischiffigen Basilika*. Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno 58. Studien zum Burgwall von Mikulčice XII. Brno: Archeologický ústav Akademie věd České republiky, Brno, v. v. i.
- Kmošek, M. 2022:** *Traseologická analýza dvojice gombíků*. Rkp. expertního posudku. Uloženo: Archiv autorů.
- Košta, J., Lutovský, M. 2014:** *Raně středověký knížecí hrob z Kolína*. Fontes Archaeologici Pragenses 41. Praha: Národní muzeum.
- Krupičková, Š. 2022a:** *Gombíky: původ, účel a vývoj artefaktů v živé kultuře 9. století* [online]. Rkp. disertační práce. Masarykova univerzita. Filozofická fakulta. Ústav archeologie a muzeologie. Uloženo: Archiv závěrečných prací Masarykovy univerzity. [cit. 2023-10-27]. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/x59wl/disertacni_prace_Krupickova.pdf.
- Krupičková, Š. 2022b:** Gombíky. Jedinečné symboly velkomoravské elity. In: L. Poláček et al. (eds.): *Velkomoravské elity z Mikulčic*. Brno: Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i., 295–308.
- Krupičková, Š., v tisku:** Comparison between the Preslav Treasure and Great Moravia. Where Did the Spherical Hollow Buttons Come from? In: *Byzanz zwischen Orient und Okzident*. Mainz: LEIZA.
- Krupičková, Š., Ottenwelter, E., Březinová, H. 2019:** Exact evidence of the use of spherical hollow buttons (gombíky). Two case studies from Moravian finds. *Přehled výzkumů* 60(2), 87–106. Dostupné také z: <https://app2.ssc.avcr.cz/ARUB-prehled-vyzkumu/files/28732.pdf>.
- Krupičková, Š., Poláček, L., Šindelář, J. 2022:** Velkomoravské Mikulčice virtuálně / Great Moravian Mikulčice Virtually. Brno: Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i. Dostupné také z: https://www.arub.cz/wp-content/uploads/VM-virtualne_katalog_m.pdf.
- Kříž, M. 1896:** Mé výzkumné práce u Předmostí a jich hlavní výsledky. *Časopis Vlastivědného spolku musejního v Olomouci* XIII(50), 51–61. Dostupné také z: <https://lurl.cz/ouVaY>.
- Lennartsson, M. 1997/1998:** Karolingische Metallarbeiten mit Pflanzenornamentik. *Offa. Berichte und Mitteilungen zur Urgeschichte, Frühgeschichte und Mittelarchäologie* 54/55, 431–619.
- Mesterházy, K. 2000:** Nagymorva diszgyombok honfoglalás kori sírokrab (Great Moravian ornamental buttons in the Magyar graves of the Hungarian conquest period). *Communications Archaeologicae Hungariae* 2000, 211–227. Dostupné také z: <https://lurl.cz/DuV3L>.
- Neustupný, E. 2010:** *Teorie archeologie*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk.
- Ottenwelter, E. 2020:** *Report of SEM/EDS analyses jewellery from Mikulčice, Rajhradice, Rajhrad, Nechvalín, 1957–1988*. Rkp. expertního posudku TP-2020-50019. Uloženo: Archiv autorů.
- Ottenwelter, E. 2022:** Elitní šperky z Mikulčic. Technologická studie gombíků. In: L. Poláček et al. (eds.): *Velkomoravské elity z Mikulčic*. Brno: Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i., 309–316.
- Ottenwelter, E. 2022:** *Early Medieval Elite Jewellery from Great Moravia and Bohemia. Manufacturing Processes, Construction, Materials and Condition*. Monographien des Römisch-Germanischen Zentralmuseums, Band 164. Mainz: Verlag der Römisch-Germanisches Zentralmuseums.
- Ottenwelter, E., Barčáková, L., Josse, C., Robbiola, L., Krupičková, Š., Frolík, J., Poláček, L. 2020:** Technological characterization of early Medieval gilded copper hollow pendants (gombíky), from Mikulčice (Moravia) and Prague Castle (Bohemia). *Archaeological and Anthropological Sciences* 12(145). DOI: 10.1007/s12520-020-01084-4. Dostupné také z: <https://doi.org/10.1007/s12520-020-01084-4>.
- Pavlovičová, E. 1996:** K vypovedacej schopnosti gombíka u naddunajských Slovanov v 9. storočí. *Slovenská archeológia* XLIV(1), 95–153. Dostupné také z: http://www.cevnad.sav.sk/aktivita_1_1/slovenska_archeologia_1996_1.pdf.
- Petrinec, M. 2009:** *Gräberfelder aus dem 8. bis 11. Jahrhundert im Gebiet des frühmittelalterlichen Kroatianischen Staates*. Monumenta medii aevi Croatiae 3. Split: Museum der kroatischen archäologischen Denkmäler.
- Poláček, L. 2008:** Das Hinterland frühmittelalterliches Zentrum Mikulčice. Stand und Perspektiven der Forschung. In: L. Poláček (ed.): *Das wirtschaftliche Hinterland der frühmittelalterlichen Zentren*. Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno 31. Internationale Tagungen in Mikulčice VI. Brno: Archäologisches Institut der Akademie der Wissenschaften der Tschechischen Republik, Brno, v. v. i., 257–297.
- Poláček, L. 2022a:** Knížecí rezidence a protoměsto. In: L. Poláček et al. (eds.): *Velkomoravské elity z Mikulčic*. Brno: Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i., 139–147.

- Poláček, L. 2022b:** Církevní centrum a služba Bohu. In: L. Poláček et al. (eds.): *Velkomoravské elity z Mikulčic*. Brno: Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i., 163–171.
- Poláček, L. 2022c:** Sídlní aglomerace Mikulčice–Kopčany. Výzkum, topografie a sídlní vývoj. In: L. Poláček et al. (eds.): *Velkomoravské elity z Mikulčic*. Brno: Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i., 107–112.
- Poláček, L., Krupičková, Š. 2022:** Kovolitecká dílna u 5. kostela. In: L. Poláček et al. (eds.): *Velkomoravské elity z Mikulčic*. Brno: Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i., 187–189.
- Poláček, L., Baxa, P., Hladík, M., Hlavica, M., Krupičková, Š., Mazuch, M., Stuchlíková, E., Šindelář, J. 2021:** *Mikulčice 900. Atlas velkomoravské aglomerace*. Brno: Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i. Dostupné také z: https://www.arub.cz/wp-content/uploads/ARUB_Mikulcice_900_Atlas_velkomoravske_aglomerace_2021.pdf.
- Poláček, L., Marek, O. 2005:** Grundlagen der Topographie des Burgwalls von Mikulčice. Die Grabungsflächen 1954–1972. In: L. Poláček (Hrsg.): *Studien zum Burgwall von Mikulčice. Band VII*. Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno 24. Brno: Archäologisches Institut der Akademie der Wissenschaften der Tschechischen Republik, Brno, 9–358.
- Poulik, J. 1948:** *Staroslovanská Morava*. Monumenta archaeologica I. Praha: Státní archeologický ústav.
- Poulik, J. 1957:** Výsledky výzkumu na velkomoravském hradišti „Valy“ u Mikulčic. I. Zpráva za r. 1954–1956. *Památky archeologické* XLVIII(2), 241–388. Dostupné také z: <https://lurl.cz/cu2y8>.
- Poulik, J. 1963:** *Dvě velkomoravské rotundy v Mikulčicích*. Monumenta archaeologica XII. Praha: Československá akademie věd.
- Poulik, J. 1975:** *Mikulčice. Sídlo a pevnost knížat velkomoravských*. Praha: Academia.
- Profantová, N. 2003:** Mikulčice – pohřebiště u 6. kostela: pokus o chronologické a sociální zhodnocení. In: N. Profantová, B. Kavanová (eds.): *Mikulčice. Pohřebiště u 6. a 12. kostela*. Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno 22. Brno: Archeologický ústav Akademie věd ČR, Brno, v. v. i. Dostupné také z: <https://www.arub.cz/produkt/mikulcice-pohrebiste-u-6-a-12-kostela/>.
- Profantová, N. 2013:** Ke změnám ve vývoji hmotné kultury 10. století v Čechách. *Archaeologia historica* 38(1), 27–44. Dostupné také z: <https://digilib.phil.muni.cz/node/24053>.
- Profantová, N. a kol. 2015:** *Klecany. Raně středověká pohřebiště I*. Praha: Epocha, Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i.
- Riegl, A. 1893:** *Stilfragen. Grundlegungen zu einer Geschichte der Ornamentik*. Berlin: Verlag von Georg Siemens. DOI: 10.11588/diglit.8075. Dostupné také z: <https://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/riegl1893>.
- Ruttikay, A. T. 2014:** Vojenstvo Velké Moravy. In: Kouřil, P. (ed.): *Velká Morava a počátky křesťanství*. Brno: Archeologický ústav Akademie věd ČR, Brno, v. v. i., 70–78. Dostupné také z: <https://www.arub.cz/produkt/velka-morava-a-pocatky-krestanstvi/>.
- Schortman, E. M., Urban, P. A. 2004:** Modeling the Roles of Craft Production in Ancient Political Economies. *Journal of Archaeological Research* 12(2), 185–226. DOI: 10.1023/B:JARE.0000023712.34302.49. Dostupné také z: <https://link.springer.com/article/10.1023/B:JARE.0000023712.34302.49>.
- Schráníl, J. 1925:** Několik příspěvků k poznání kulturních proudů v zemích českých v X. a XI. věku. *Obzor prehistorický* IV, 160–193.
- Smetánka, Z. 1994:** Příspěvek ke studiu karolinského vlivu na velkomoravský šperk v Čechách a na Moravě. *Praehistorica* XXI, 105–115.
- Staňa, Č. 1961:** Nové slovanské pohřebiště v Předmostí u Přerova. *Přehled výzkumů* 1960, 90–91. Dostupné také z: <https://www.arub.cz/magazine/pv-5-1960/>.
- Staňa, Č. 1962:** Pokračování záchranného výzkumu na slovanském pohřebišti v Předmostí u Přerova. *Přehled výzkumů* 1961, 92. Dostupné také z: <https://www.arub.cz/magazine/pv-6-1961/>.
- Staňa, Č. 2006:** *Velkomoravská pohřebiště v Rajhradě a Rajhradcích*. Katalog. Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno 29. Brno: Archeologický ústav AV ČR Brno.
- Steuer, H. 1982:** *Frühgeschichtliche Sozialstrukturen in Mitteleuropa. Eine Analyse der Auswertungsmethoden des archäologischen Quellenmaterials*. Abhandlungen der Akademie der Wissenschaften in Göttingen. Philologisch-historische Klasse, dritte Folge, 128. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- Szőke, B. M. 2010:** Mosaburg/Zalavár und Pannonien in der Karolingerzeit. *Antaeus. Communicationes ex Instituto Archaeologico Academiae Scientiarum Hungaricae* 31–32, 9–52. Dostupné také z: https://ri.abtk.hu/images/kiadvanyok/antaeus/Antaeus_2010_opt.pdf.
- Szőke, B. M. 2014:** *The Carolingian age in the Carpathian basin. Permanent exhibitoin of the Hungarian National Museum*. Budapest: Hungarian National Museum.
- Šindelář, J., Poláček, L., Krupičková, Š. 2019:** Doporučená metodika fotodokumentace v archeologii pro následné metrické analýzy obrazu. *Přehled výzkumů* 60(2), 201–224. Dostupné také z: https://www.arub.cz/prehled-vydanych-cisel/pv_60_2_sindelar_et_al.pdf.
- Třeštítk, D. 2010:** *Vznik Velké Moravy. Moravané, Čechové a střední Evropa v letech 791–871*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- Ungerman, Š. 2021:** *Frühmittelalterliche Ohringe mit vier Blechbeeren in Nord-, Mittel- und Südosteuropa. Eine Fallstudie zur Entstehung des Großmährischen Prachtschmucks*. Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno 69. Brno: Archäologisches Institut der Akademie der Wissenschaften der Tschechischen Republik, Brno.
- Ungerman, Š. 2022:** Specializovaná řemeslná výroba. In: L. Poláček et al. (eds.): *Velkomoravské elity z Mikulčic*. Brno: Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i., 179–186.
- Ungerman, Š. 2023:** *Raně středověké pohřebiště v Dolních Věstonicích – Na pískách. Díl I. – Analýza*. Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno 74(I). Brno: Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.
- Vašica, J. 1971:** Zakon sudnyj ljudem. In: Bartoňková et al. (eds.): *Magnae Moraviae Fontes Historici IV. Leges – textus iuridici, supplementa*. Opera Universitatis Purkynianae Brunensis, Facultas philosophica 156. Brno: Universita J. E. Purkyně, 147–198.
- Vítková-Klímová, D. 1983:** Architektonická stavba výzdoby na velkomoravských gombicích. *Archeologické rozhledy* XXXV(3), 253–273. Dostupné také z: <https://lurl.cz/uuVKH>.

Summary

Currently, spherical hollow buttons with chased ornamental decoration appear to have been a phenomenon specific to Central Europe in the 9th and the beginning of the 10th century. Their finds relate to the cultural environment of the political formation traditionally referred to as Great Moravia. Apart from the core of Great Moravia, they have only been found on territories with immediate Great Moravian influence (Bohemia, Zalavár near Lake Balaton) or in the context of contacts with the Morava River region (several Old Hungarian graves). Very rarely have spherical hollow buttons with chased ornamental decoration been discovered outside of these regions. The chased ornaments on the spherical hollow buttons were popular supra-regional patterns applied to various artefacts and materials in the elite milieu from Central Asia to Western Europe.

An important method in the study of applying chased decoration on the spherical hollow buttons is observing the complex decoration as a single whole. This is possible when the surface of a spherical hollow button is unfolded into a plane. To analyse the ornament, we unfold faithful 3D spherical hollow button

models using equidistant cylindrical projection called Marinus's projection combined with the azimuthal projections of the spherical hollow button's poles. Intricate chased ornaments are usually unique and limited to a single spherical hollow button pair excavated from the same grave. However, there are several exceptions at the Mikulčice–Kopčany centre: in the archaeological documentation, the ornaments appear identical although they were discovered in different contexts. This is the case for 13 spherical hollow buttons – five pairs and a triplet – discovered at various burial sites within the centre between 1956 and 2004. A detailed analysis of the archaeological documentation, which preceded the analysis of the unfolded surfaces, revealed two cases of confusion, which arose secondarily, during the postexcavation processing of the artefacts. As a result, the unfolded surfaces of 3D models of only nine artefacts were compared. The detailed comparison method proved two pairs were most likely produced simultaneously and formed a pair of two identical artefacts. These are artefacts with inventory numbers 142b/57 and 299/57 found in graves 328 and 343 at church 3 (potential pair 1, Fig. 18), and inventory numbers 1426/57 and 996/57 from graves 550 and 473 at church 3 (potential pair 2, Fig. 19). On the contrary, more similar spherical hollow buttons require an alternative interpretation. The repeated occurrence of complex decorative ornamentation on clearly unpaired spherical hollow buttons can be proof of unification in the production of these artefacts. Especially artefacts with simpler motifs, such as geometric ornaments, might be considered marketed goods with a potential for unified production. To answer questions concerning the production and distribution of great Moravian spherical hollow buttons with chased decoration, there would have to be a very detailed and methodically clear analysis of chasing, which would include the identification of the imprints of specific production tools and an attempt to distinguish different workshop circuits. Such a detailed analysis would require the processing of the maximum number of artefacts to detect as many production tools – and their traces – as possible, using an appropriate method. The conclusions of such a detailed inquiry might significantly impact the future of the research into socio-economic relations in Great Moravia.

Kontakty

Šárka Krupičková

Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.
Čechyňská 19
CZ-602 00 Brno
krupickova@arub.cz
ORCID: 0000-0002-4834-1061

Lumír Poláček

Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.
Čechyňská 19
CZ-602 00 Brno
polacek@arub.cz
ORCID: 0000-0002-5778-2715

Michal Hlavica

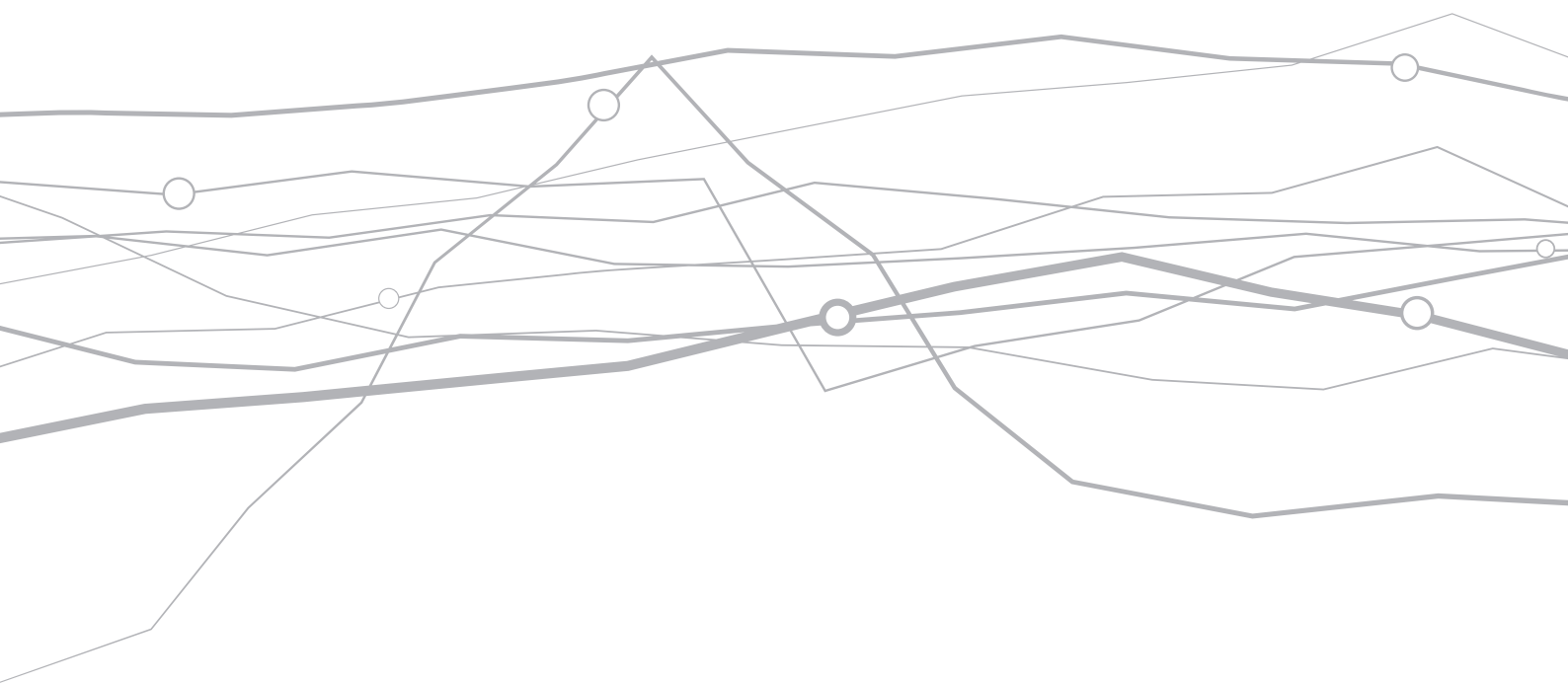
Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.
Čechyňská 19
CZ-602 00 Brno
hlavica@arub.cz
ORCID: 0000-0002-6850-9933

Martin Fořt

Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.
Čechyňská 363/19
CZ-602 00 Brno
fort@arub.cz

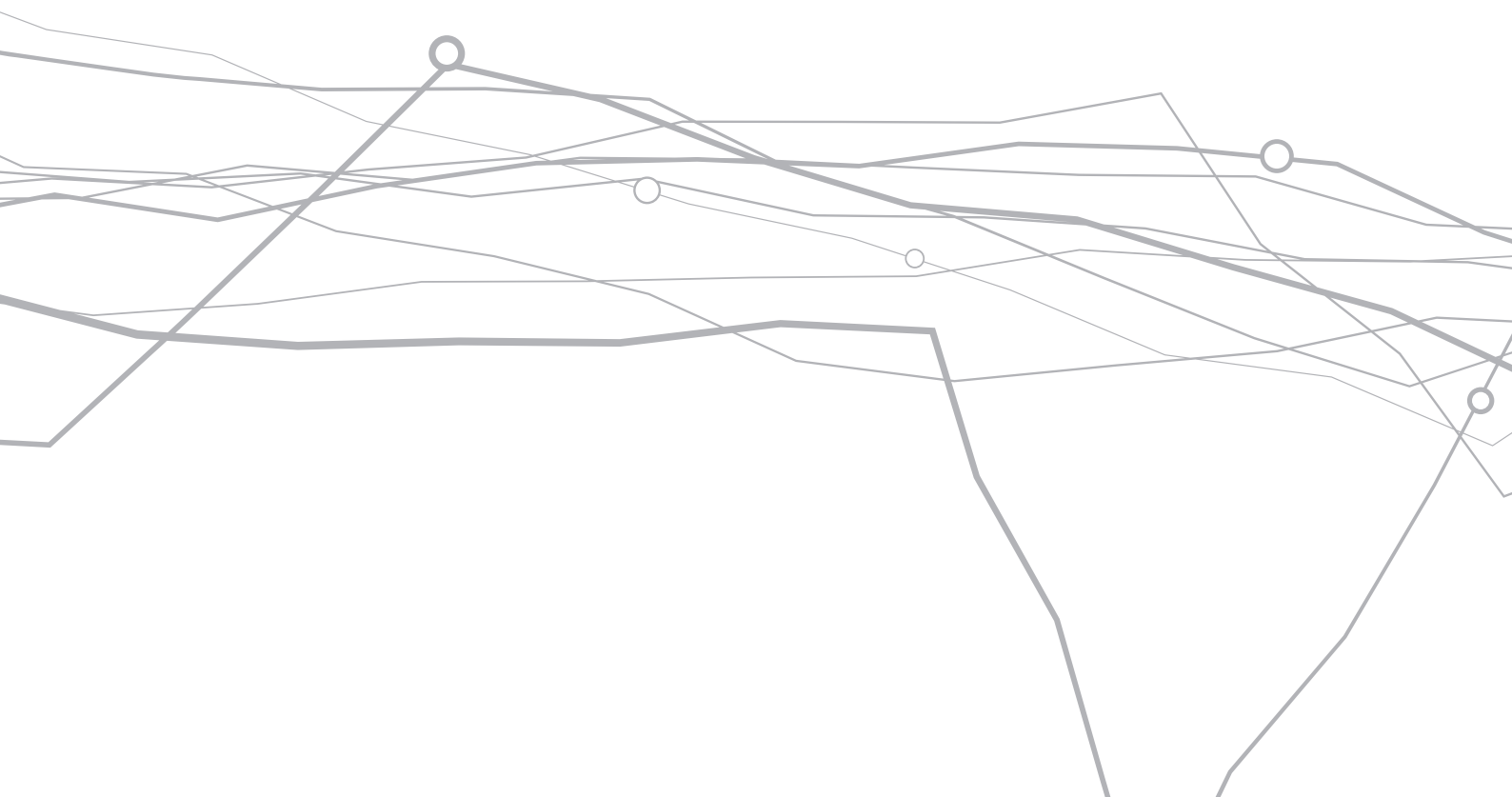
Peter Baxa

Krajský pamiatkový úrad Bratislava
Leškova 17
SK-811 04 Bratislava
peter.baxa@gmail.com

Přehled výzkumů na Moravě a ve Slezsku 2022

Overview of excavations in Moravia and Silesia 2022

Středověk a novověk

Middle Ages and Modern Times

Blansko (k. ú. Dolní Lhota, k. ú. Ráječko, okr. Blansko)
Mlýnský náhon, parc. č. 157/1, 246/1.

Novověk. Náhon. Vizuální/geodetický průzkum. Záchranný výzkum.
 Uložení nálezu: Muzeum Blanenska, p. o.

Lokalizace: WGS-84: 49.3893856N, 16.6332833E

Díky upozornění pana L. Vaška na nečekané vypuštění mlýnské náhonu na katastru obcí Dolní Lhota a Ráječko bylo možné na přelomu března a dubna zdokumentovat zbytky dřevěných konstrukcí, které se tak dočasně dostaly nad hladinu. Dokumentace dřevěných konstrukcí proběhla ve spolupráci s J. Štětinou z Národního památkového ústavu (územní odborné pracoviště Kroměříž) a T. Kynclem (DendroLab Brno). Jednotlivé konstrukce se podařilo blíže dendrochronologicky datovat.

Bývalý mlýnský náhon se dnes odpojuje z pravého břehu řeky Svitavy u jezu mezi obcemi Ráječko a Dolní Lhota, kterou dále prochází. V odvodněném korytu byly zjištěny pozůstatky několika různých dřevěných konstrukcí. Nejblíže jezu, za železniční tratí směrem k Ráječku, byla fotograficky zdokumentována štětová stěna o délce cca 25 m sestávající ze 13 svislých pilotů v rozstupech cca 2 m, mezi nimiž je svisle vetknuto vždy 6–8 fošen (obr. 1). Její výstavba patrně souvisí s povodní z roku 1938, kdy povodňová vlna podemlela a protrhla původní hráz a zaplavila obdělávané pole, které k ní přiléhalo (Šimíček 2015, 71). Tato konstrukce vzhledem k trvajícím částečným zaplavením vodou nebyla kresebně zdokumentována a nebyl odebrán ani vzorek pro dendroanalýzu.

Přímo pod současným železničním mostem (rozhraní k. ú. Dolní Lhota a Ráječko) se vynořily pozůstatky dřevěné konstrukce související se starším, již zděným mostem. Patrně starší fázi zpevnění erodujícího břehu náhonu reprezentovalo torzo stěny ze svislých desek, situované při stávajícím jižním mostním pilíři. K vytesání desek posloužilo jedlové dřevo smýcené v letech 1883–1884 (Kyncl 2022). Uprostřed koryta se v délce cca 10 m nacházelo devět dvojic mostních pilotů o průměru 20–30 cm, jež byly po obou bocích doplněné štětovými stěnami. Dle analýzy byly na piloty použity smrky pokácené v letech 1927–1929 (Kyncl 2022). O něco dál za železničním mostem na lhotecké straně byly zjištěny v místech původního splavu pozůstatky patrně dřevěného stavidla o rozměrech cca 8 × 7 m. Výstavba splavu, tedy jezu a stavidla, se datuje k roku 1798, kdy jarní povodeň zničila původní hráz a dolnohotecký mlynář Martin Moučka postavil nový jez (Šimíček 2014, 77; 2015, 70). S tímto datem se shoduje i dendroanalýza dubových trámů ze stromů kácených ve druhé polovině 18. století (Kyncl 2022). Existenci splavu v těchto místech zachycuje i II. vojenské mapování (Oldmaps).

Poslední konstrukce nejasného účelu o celkové délce téměř 12 m sestávala ze čtyř hraněných pilotů vzdálených od sebe 2–2,9 m, které spojovala jedna řada vodorovných trámů ležících v bahně. Byla identifikována v místech, kde se náhon stáčí k Dolní Lhotě, zhruba 200 m od železničního náspu. Její účel

může souviset se zpevněním břehu. Tato konstrukce patří k nejstarším zde zjištěným nálezům, neboť její dochovaný prahový trám byl zhotoven z jedle pokácené v letech 1620–1621 (Kyncl 2022). Ve dně náhonu byly objeveny také dva mlecí kameny.

Snížení hladiny v bývalém korytu Svitavy, později využívaném jako mlýnský náhon, umožnilo dokumentaci a analýzu několika vodohospodářských prvků souvisejících s provozem moučného mlýna v Dolní Lhotě, jehož původ se předpokládá v období vrcholného středověku (Šimíček 2014, 76).

Literatura

Kyncl, T. 2022: *Dendrochronologické datování dřevěných konstrukčních prvků z náhonu k mlýnu v Dolní Lhotě (okr. Blansko)*. Rkp. výzkumné zprávy č. 035-22. Uloženo: archiv Muzea Blanenska.

Oldmaps: II. vojenské (Františkovo) mapování. Morava, mapový list O_8_II [online]. © Laboratoř geoinformatiky Univerzita J. E. Purkyně. [cit. 2022-01-13. Dostupné z: http://oldmaps.geolab.cz/map_viewer.pl?lang=cs&map_root=2vm&map_region=mo&map_list=O_8_II.

Šimíček, B. 2014: Lhotecký mlýn v historii. *Sborník Muzea Blansko* 2014, 76–80.

Šimíček, B. 2015: Jak kdysi tekla řeka Svitava. *Sborník Muzea Blansko* 2015, 62–71.

Obr. 1. Dolní Lhota. Štětová stěna vystavěná na zpevnění břehu po protržení hráze v roce 1938. Foto M. Novák.

Fig. 1. Dolní Lhota. A sheet pile wall built to reinforce the river bank after the dam broke in 1938. Photo by M. Novák.

Summary

Four different wooden structures from the 17th–20th century relating to the water management use of the mill race in Dolní Lhota (Fig. 1) were documented in the cadastral areas of Dolní Lhota and Ráječko (Blansko District).

Marek Novák, Jan Štětina

Blansko (k. ú. Klepačov, okr. Blansko)**„U Hliníku“, parc. č. 504/1.**

Novověk. Milířiště. Sonda. Badatelský výzkum. Uložení nálezu: dočasně Archaia Brno z. ú.

Lokalizace: WGS-84: 49.3457056N, 16.6622694E

V rámci povrchového průzkumu lesů severovýchodně od Klepačova byla identifikována zvýšená koncentrace objektů interpretovaných jako milířiště. Milířiště č. 25 se nachází v nadmořské výšce 346 m a má oválný tvar o rozměrech přibližně 12,5 m (po vrstevnici) × 10 m (po spádnici). Vzdálenost plošiny nejbližší identifikované komunikace činí 30 m. Nejbližší vodní zdroj se nachází v hlubokém údolí ve vzdálenosti 56 m od středu plošiny. Sklon svahu, do kterého bylo milířiště zahlobeno, dosahuje hodnoty 9,3°. Výzkumná sonda byla vedena přibližně ze středu uhlířské plošiny. Její šířka činila 0,5 m a délka 12 m. Pod tenkou kyprou lesní humusovou vrstvou se nacházela mocná, místy až 30 cm silná černočerná uhlíkatá vrstva. Milířiště ukončovala jasně vymezená hrana, za kterou se hromadil odpad z přípravy objektu na další výpal. Z vrstev bohatých na fragmenty uhlíků bylo odebráno reprezentativní množství vzorků, které byly dále analyzovány a datovány. Radiokarbonové datování ukázalo široký interval kalibrovaného stáří 1640–1954 AD. Nejmladší dendrochronologická data pocházejí z rozmezí let 1753–1758. Během výzkumu se nepodařilo objevit žádné movité archeologické nálezy. Doprovodný průzkum detektorem kovů v okolí milířiště rovněž neodhalil žádný artefakt, který by bylo možné klást do souvislosti s pálením dřevěného uhlí (Novák 2022; Rybníček, Kolář 2022, 29, 33–35).

Literatura

Novák, J. 2022: Milířiště u Klepačova na Blanensku – výsledky archeologické terénní prospekce. Příspěvek k metodice výzkumu jednoho druhu archeologických památek. *Vlastivědný věstník moravský* LXXIV(3–4), 205–215.

Rybníček, M., Kolář, T. 2022: Dendrochronologie. In: K. Sklenář a kol.: *Život v lesích. Kritický katalog k výstavě Život v lesích*. Brno: Mendelova univerzita v Brně, 28–29, 33–35.

Summary

The samples of charcoal were taken during the test pitting of the charcoal kiln located in the cadastral area of Klepačov (Blansko District). The charcoal samples were dated to the period of 1640–1954; the youngest dendrochronological data ranges between 1753–1758.

Jakub Novák

Brno (k. ú. Ivanovice, okr. Brno-město)**„Ul. Černohorská“, parc. č. 965/169, 965/269, 965/163.**

Novověk. Komunikace, zákop. Náhodný zásah/nález. Záchraný výzkum. Uložení nálezu: Ústav archeologické památkové péče Brno, v. v. i.

Lokalizace: WGS-84: 49.26401216, 16.572880462

Při příležitosti výstavby objektu Ivanovice – OC Kaskády budované severně od obchodního centra Bauhaus (Řečkovická 555/3) byl při zemních pracích zachycen pozůstatek menšího pěchotního obranného okopu s pozůstatky vydržené podlahy. Byl také dokumentován řez zaniklou úvozovou cestou, která kopíruje průběh parcely č. 965/169.

Literatura

Neuveдено.

Summary

A remnant of a smaller defensive foxhole and a cross-section of the defunct hollow way were identified in the cadastral area of Ivanovice (Brno-City District).

Petr Kos

Brno (k. ú. Město Brno, okr. Brno-město)**Moravské náměstí, parc. č. 802/1, 802/2.**

Vrcholný středověk – novověk. Město. Jiná evidence.

Záchraný výzkum. Uložení nálezu: dočasně Archaia Brno z. ú.

Lokalizace: WGS-84: 49.1991217N, 16.6066386E

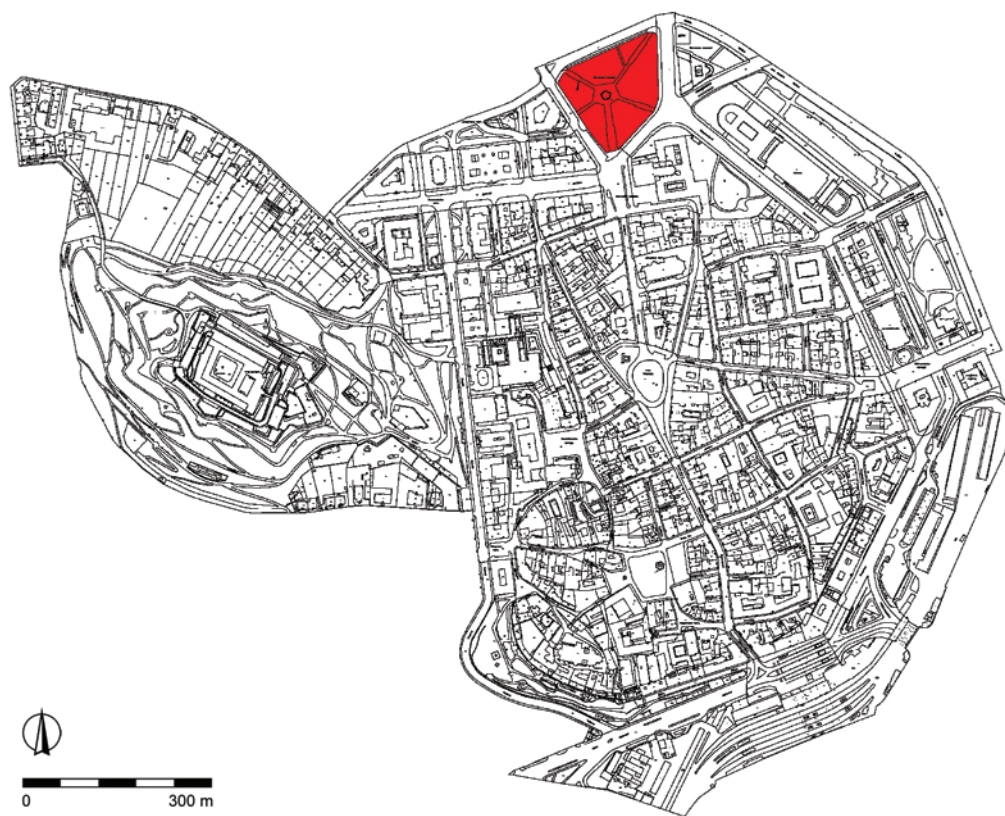
Archeologický výzkum byl realizován v souvislosti se stavbou „Revitalizace veřejného parku na Moravském náměstí“ (obr. 2). Část archeologických prací zajistila společnost Archaia Brno z. ú. na základě „Dohody o poskytnutí subdodávky na provedení záchraného archeologického výzkumu“, kterou uzavřela s Muzeem města Brna. Předmětem její činnosti byl odborný dohled nad zemními pracemi stavby a dokumentace přítomných archeologických situací (akce č. A17/2022). Vyklizení suterénních prostor zbouraného Německého domu zajistilo po archeologické stránce Muzeum města Brna. Terénní část výzkumu se realizovala ve dnech 8. 3. – 24. 5. 2022 v součinnosti s postupem stavebních prací.

Plocha revitalizovaného parku se nachází v nedalekém sousedství historického jádra města. Od počátků Brna ve 13. století byla zapojena do sídelní struktury, která vznikla v jeho okolí. Tvořila ji předměstí, jež spadala pod jurisdikci města a vůči městu byla zpoplatněna daněmi, a několik dalších osad a sídel, které měly rozličný status. S výstavbou bastionového opevnění města ve 2. polovině 17. a 1. polovině 18. století se prostor stal součástí fortifikačního pásma. V severní části parku byl v letech 1888–1891 postaven Německý dům, který tvořil spolkové a kulturní středisko německých brněnských občanů. Zbořen byl v roce 1945.

Archeologický výzkum ověřil skutečnost, že jižní část parku na Moravském náměstí byla zřízena na zásypech příkopu barokního opevnění. V malém segmentu se podařilo upřesnit průběh jeho kontreskarpy (obr. 3). Původní skladba podloží je zachována pouze v jeho předpolí. Dokumentována zde byla sekvence vrstev geologického podloží do hloubky 6 m (215,60 m n. m.). Svrchní část je tvořena půdním horizontem (ornicí), který dosedá na sprašovou návěj, jejíž mocnost činí 4 m. Pod ní byly zaregistrovány uložení, které je možné označit za pohřbený půdní horizont.

Jednoznačné doklady přítomnosti lidí v období pravěku nebyly zaznamenány. Všechny dokumentované situace náležejí do období vzniku a následného vývoje města. Na ornici se nacházela vrstva, kterou můžeme pokládat za výsledek zemědělského užívání místa. Ve východní části parku byly dokumentovány objekty, z nichž dva je možné považovat za části pyrotechnologických zařízení. Lze je spojovat s osídlením Nové ulice. Nemusely být ovšem vázány bezprostředně na zástavbu, mohly být součástí určitého výrobního areálu v jeho zázemí.

V severozápadní části parku byl zachycen segment zřejmě rozsáhlého hliníku na těžbu sprašové hlíny. V této souvislosti si musíme připomenout existenci cihelny při severním konci Hartlůvky (prostor někdejšího Zemského domu, dnes sídlo

Obr. 2. Brno, Moravské náměstí. Červeně vyznačena plocha staveniště. Archaia Brno z. ú.

Fig. 2. Brno, Moravian Square. Construction site is marked in red. Archaia Brno.

Obr. 3. Brno, Moravské náměstí. Výkop ve východní části parku, kde je patrné vyzdění kontreskarpy příkopu bastionového opevnění. Foto Archaia Brno z. ú.

Fig. 3. Brno, Moravian Square. Excavation area in the eastern part of the park shows the ditch counterscarp wall in the bastion fortification. Photo by Archaia Brno.

Obr. 4. Brno, Moravské náměstí. Relikty Německého domu. Foto Archaia Brno z. ú.

Fig. 4. Brno, Moravian Square. Relics of the German House. Photo by Archaia Brno.

Moravského zemského archivu), která zanikla před rokem 1540 (Anton, Holub 2020, 52–55). Hliník samozřejmě nemusel sloužit jejímu provozu, mohl naplňovat jiné potřeby. Další hliník zřejmě představuje jáma dokumentovaná ve východní části parku.

Přítomné souvrství antropogenního původu v severní polovině parku lze rozdělit na tři základní složky. Dolní partii je možné spojovat s budováním vnějšího pásma bastionového opevnění z 1. poloviny 18. století. Následovaly úpravy terénu spojené s jeho rušením a výstavbou Německého domu v 19. století. Nejmladší uložení pak souvisejí s jeho demolicí v roce 1945 a mladšími úpravami parku. Relikty Německého domu byly zachyceny v několika výkopech (obr. 4; Zůbek 2022).

Literatura

Anton, O., Holub, P. 2020: 99 brněnských cihelen. Historický vývoj stavebních materiálů z pálené hlíny a jejich výroby na území města Brna. Brno: Vysoké učení technické v Brně.

Zůbek, A. 2022: Nálezová zpráva o provedení záchranného archeologického výzkumu při stavbě „Revitalizace veřejného parku na Moravském náměstí“. Rkp. nálezové zprávy, č. akce A17/2022.

Uloženo: archiv Archaia Brno z. ú.

Summary

Traces of occupation evidencing the development of the settlement structure since the town foundation were uncovered during an archaeological excavation at Moravian Square (Město Brno cadastral area, Brno-City District; Fig. 2). The settlement

areas are expected to be located along the roads leading from the city (today's Lidická Street, Žerotínovo Square and Joštova Street). It is possible to associate the features documented in the eastern part of the park with settlement activities of Nová Street (Fig. 3). We assume that the park used to serve as a utility area for the surrounding settlement units. The agricultural use of this space is considered as well; however, the pits for loess exploitation were also documented here. In several features, the relics of the German House were recorded (Fig. 4).

Antonín Zůbek

Brno (k. ú. Město Brno, okr. Brno-město)
Ul. Solniční, Besední, Česká, Husova, Komenského náměstí, ul. Opletalova, Údolní, parc. č. 566, 575/1, 584, 588, 592, 596/1, 621, 769.

Vrcholný středověk – novověk. Město. Jiná evidence.
 Záchraný výzkum. Uložení nálezu: dočasně Archaia Brno z. ú.

Lokalizace: WGS-84: 49.1968150N, 16.6056544E

V roce 2022 bylo ukončeno zpracování výsledků záchraného archeologického výzkumu, který byl realizován v souvislosti se stavbou „Brno, Solniční I, Česká II, Opletalova – rekonstrukce kanalizace a vodovodu“. Jeho provedení zajistila společnost Archaia Brno z. ú. (akce č. A86/2019), terénní část výzkumu se uskutečnila v období 23. 10. 2019 – 21. 5. 2021.

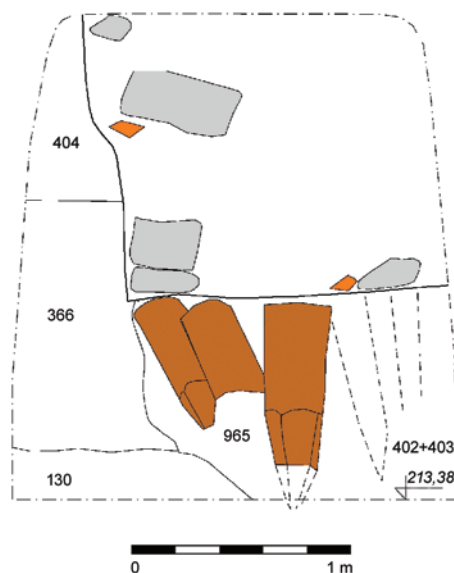
Stavební práce spojené s rekonstrukcí kanalizace a vodovodu se dotkly poměrně rozsáhlého prostoru mezi Komenského náměstím na západě a Moravským náměstím na východě. Rekonstruovány byly úseky na ulicích Česká, Opletalova a Solniční (obr. 5).

Archeologický výzkum ověřil podmínky ve skladbě geologického podloží od jeho svrchní partie, tvořené holocenním půdním horizontem (ornicí), až po úroveň, kterou zastupoval terciérní jíl – tégl. Těto problematice se však výzkum věnoval spíše jen okrajově. Systematicky byly sledovány pouze úrovně povrchu podloží za účelem rekonstrukce původního georeliéfu předmětného území v době založení města ve 13. století. Povrch půdního horizontu klesal od křižovatky Solniční a České ulice směrem k západu. V prostoru křižovatky Besední a Solniční ulice a Komenského náměstí překrýval sprašové podloží sediment, který odpovídá půdnímu horizontu, má však odlišný charakter a parametry. Jeho výrazná mocnost by mohla svědčit

Obr. 5. Brno, ulice Česká, Solniční, Opletalova, Komenského náměstí. Šedě vyznačena plocha staveniště. Archaia Brno z. ú.

Fig. 5. Brno, Česká, Solniční and Opletalova streets, Komenský Square. Excavation site is marked in grey. Archaia Brno.

Obr. 6. Brno, ulice Solniční. Profil v ražbě před domem č. 15, kde je patrné zdivo tzv. Weisser Pulver Thurm (959) založené na dřevěných pilotách (965). Archaia Brno z. ú.

Fig. 6. Brno, Solniční Street. The cross-section in front of House No. 15 shows the masonry of the Weisser Pulver Thurm (959) built on wooden piles (965). Archaia Brno.

o tom, že jde o výplň terénní deprese v povrchu sprašového podloží. Stejný sediment byl přítomen také v západní partii staveniště Janáčkova kulturního centra mezi Besední a Veselou ulicí.

Přínos archeologického výzkumu byl zásadní pro poznání historie daného území od počátků města do současnosti. Lze prohlásit, že pro nejstarší období jsou typickým projevem velké jámy, zřejmě hlíníky na těžbu sprašové hlíny. V souběhu či v krátké následnosti docházelo k budování opevnění. S výstavbou jeho zděných prvků pravděpodobně souvisí zachycené relikty dvou pecí na pálení vápna.

Vzhledem k tomu, že velká část sledovaného prostoru se stala součástí městského fortifikačního pásma, přinesl výzkum důležité poznatky právě k tématu opevnění města. Dokumentovány byly především relikty objektů středověkého opevnění. Podarilo se získat další informace k hradbě a dvěma věžím, prostoru parkánu, hradebnímu příkopu, Veselé bráně, jejímu barbakánu s příkopem a baště vsazené do parkánové hrady (tzv. Weisser Pulver Thurm; obr. 6). Relikty novověkého opevnění představovaly především segmenty bastionového pásu v západní části staveniště. Zachyceny byly konstrukce mostů přes hradební příkop a příkop barbakánu (obr. 7).

V archeologických pramenech se projevil také odraz následného vývoje, kdy objekty středověkého opevnění ustupují zástavbě. Fortifikační systém jako celek, včetně bastionového pásu, zanikl v průběhu 19. století, především však od jeho druhé poloviny po císařském rozhodnutí o zrušení statutu uzařveného města. Byla budována moderní zástavba a uliční síť až do podoby známé z dnešních dnů. Zřejmě s tímto stavebním horizontem můžeme spojit dokumentované segmenty dvou jam na hašení vápna. Město bylo vybaveno kanalizací, kterou v nejstarší fázi tvořila síť cihelných štol a šachet, jež jsou poměrně často zachycovány při stavebních zemních pracích.

Předmětný výzkum završil výsledky starších archeologických počínů a také dalších akcí, které se zde uskutečnily v průběhu jeho realizace. Společné vyhodnocení všech získaných informací a jejich konfrontace s výpovědí archivních pramenů přispěje k co nejobektivnější rekonstrukci historicko-topografického vývoje dotčeného území (Zůbek 2022).

Literatura

Zůbek, A. 2022: *Nálezová zpráva o provedení záchranného archeologického výzkumu při stavbě „Brno, Solniční I, Česká II, Opletalova – rekonstrukce kanalizace a vodovodu“*. Rkp. nálezové zprávy, č. j. MTX202200314 [cit. 2023-10-02]. Uloženo: Archiv nálezových zpráv Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i. Dostupné také z: Digitální archiv Archeologické mapy České republiky <https://digiarchiv.aiscr.cz/id/M-TX-202200314>.

Obr. 7. Brno, Komenského náměstí. Na čelbě ražby je patrné vyzdění kontreskarpy novověkého příkopu. Foto Archaia Brno z. ú.

Fig. 7. Brno, Komenský Square. The heading shows the counterscarp masonry of the modern-period ditch. Photo by Archaia Brno.

Summary

The archaeological excavation conducted in Solniční, Česká, Opletalova and surrounding streets (Město Brno cadastral area, Brno-City District; Fig. 5) yielded important findings on the medieval fortification and the development of the modern-period built-up areas. We obtained new information on the defensive wall and its two towers, Zwinger, ditch, Veselá Gate, its barbican with a ditch and a tower built into the Zwinger (Fig. 6). The relics of the modern-period construction activities were represented by the segments of bastions in the western part of the excavation site, bridges over the fortification ditch and the Zwinger ditch (Fig. 7). The geological survey was also carried out at the site.

Antonín Zůbek

Brno (k. ú. Město Brno, okr. Brno-město) Ul. Solniční č. p. 15, parc. č. 596/2.

Vrcholný středověk – novověk. Město. Jiná evidence. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: dočasně Archaia Brno z. ú.

Lokalizace: WGS-84: 49.1963961N, 16.6048228E

Archeologický výzkum byl realizován v souvislosti se stavbou „Brno, Solniční 15 – podzemní chodba“. Jeho provedení zajistila společnost Archaia Brno z. ú. (akce č. A22/2022), terénní část výzkumu se uskutečnila v dubnu 2022. Chodba byla naplánována jako spojnice sklepních prostor objektu Solniční 15 (Hotel Slavia) s interiérem středověké bašty, tzv. Weisser Pulwer Thurm (obr. 8).

Bašta byla v 15. století vsazena do parkánové hradby v severozápadním ohybu hradebního pásu a měla půlválcový tvar. Ikonografickým materiálem je zachycena od poloviny 17. až do 1. poloviny 19. století. Interiér bašty byl dokumentován v roce 2002 v rámci projektu „Sanace brněnského podzemí“ (Merta, Zůbek 2003). V roce 2020 a 2021 byl sledován základ severní části bašty, narušený raženým výkopem kanalizace (Zůbek 2022).

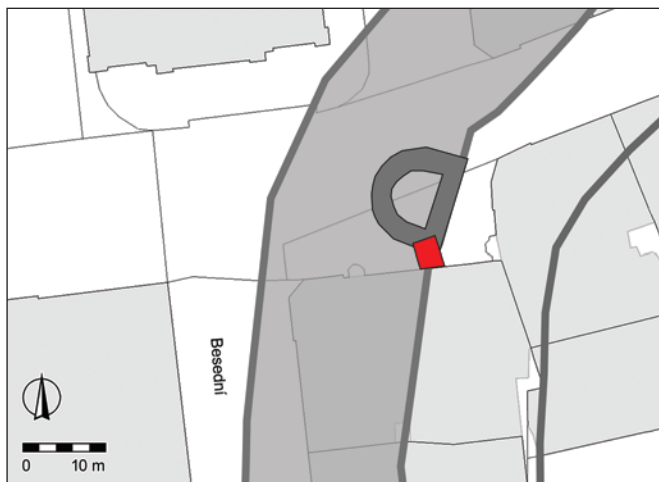
Archeologický výzkum potvrdil, že bašta byla přizděna k eskarpě městského hradebního příkopu. Eskarpa měla středověký charakter, později byla upravena. Úroveň geologického podloží byla zaregistrována v hloubce 3,8 m (217,9 m n. m.). Narušeno bylo jámou neznámé funkce. Její výplně obsahovaly víceméně jen materiál z podložních vrstev. Teoreticky je možné uvažovat o pravěkém stáří jámy, pravděpodobněji však náleží až období středověku. Snad by mohlo jít o hliník. Následovala planýrka vytěžené zeminy. Stratigraficky mladší byla další jáma neznámé funkce. Datovat ji lze obecně do období středověku a novověku (AMČR).

Literatura

AMČR: Záznam M-202201324 [cit. 2023-10-02]. Archeologická mapa České republiky.

Merta, D., Zůbek, A. 2003: *Sanace brněnského podzemí blok 44b*. Rkp. nálezové zprávy, č. j. MTX 200401851 [cit. 2023-10-02]. Uloženo: Archiv nálezových zpráv Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i. Dostupné také z: Digitální archiv Archeologické mapy České republiky <https://digiarchiv.aiscr.cz/id/M-TX-200401851>.

Zůbek, A. 2022: *Nálezová zpráva o provedení záchranného archeologického výzkumu při stavbě „Brno, Solniční I, Česká II, Opletalova – rekonstrukce kanalizace a vodovodu“*. Rkp. nálezové zprávy, č. j. MTX202200314 [cit. 2023-10-02]. Uloženo: Archiv nálezových zpráv Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i. Dostupné také z: Digitální archiv Archeologické mapy České republiky <https://digiarchiv.aiscr.cz/id/M-TX-202200314>.

Obr. 8. Brno, Solniční 15. Šedě vyznačen rekonstruovaný průběh středověkého opevnění (hradba, příkop včetně Weisser Pulwer Thurm), červeně sledovaný výkop. Archaia Brno z. ú.

Fig. 8. Brno, 15 Solniční Street. Reconstructed course of a medieval fortification (wall, ditch, Weisser Pulwer Thurm) is marked in grey, the excavated trench is in red. Archaia Brno.

Summary

The archaeological excavation in Solniční Street (Město Brno cadastral area, Brno-City District) was carried out in connection with the construction of a corridor connecting the cellars of a building at 15 Solniční Street (Slavia Hotel) with the interior of the medieval fortification tower known as Weisser Pulwer Thurm, which was built into the Zwinger in the 15th century (Fig. 8). Two stratigraphically earlier pits of unknown function (one of them could possibly serve as a clay pit) were documented at the site too.

Antonín Zůbek

Brno (k. ú. Město Brno, okr. Brno-město)

Ul. Veselá, parc. č. 593/1.

Vrcholný středověk – novověk. Město. Jiná evidence.

Záchranný výzkum. Uložení nálezu: dočasně Archaia Brno z. ú.

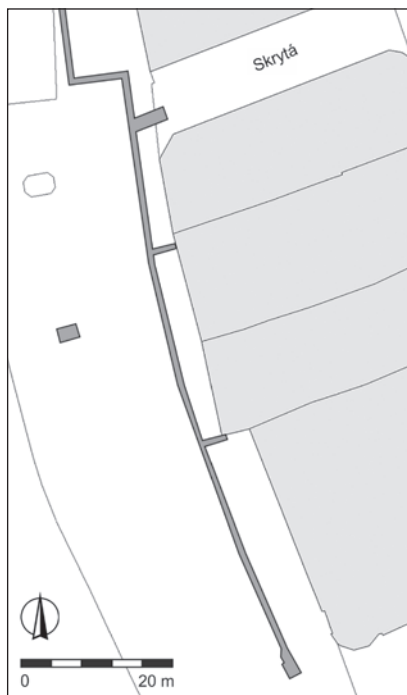
Lokalizace: WGS-84: 49.1953919N, 16.6061236E

Archeologický výzkum byl realizován v souvislosti se stavbou „REKO MS Brno – Veselá“ (obr. 9). Jeho provedení zajistila společnost Archaia Brno z. ú. (akce č. A33/2022), terénní část výzkumu se uskutečnila od května do srpna 2022.

Ulice Veselá představovala spojnicí Rybného trhu (*forum Piscium*, dnes Dominikánské náměstí) s Veselou bránou a bývala označována jako Zadní Veselá (*Hintere Fröhlicher Gasse*), aby byla odlišena od Přední Veselé (dnes České) ulice, která také vycházela z Veselé brány, ale směřovala na Dolní trh (*forum Inferius*, dnes náměstí Svobody). Západní linii Veselé ulice tvořila průčelí domů, stojících v čele parcel vyměřených mezi ulicí a hradebním okruhem, městiště při východní linii ulice byla orientována k České ulici a k náměstí Svobody.

V jižní části staveniště (od Středovy po Skrytou ulici) byly dokumentovány tři profily, které reprezentují skladbu archeologických terénů dotčených zemními pracemi stavby. Hloubka výkopů se pohybovala v rozmezí 1,3 až 2,1 m (úroveň 214,95 a 216,23 m n. m.). Žádný z nich nedosáhl geologického podloží.

Profil v prostoru Veselé ulice před domem č. 161/10 zachytil uložení, jejichž přesná interpretace nebyla zcela jasná. Lze je označit za odpadní vrstvy. Představují nárůst terénu v prostoru někdejší ulice, zřejmě v období středověku. Profil na Skryté ulici při křižovatce s ulicí Veselou dokumentoval souvrství tvořené především střídajícími se vrstvami odpadního charakteru a šterkovými úpravami povrchu komunikace. Můžeme je datovat do středověku. Reprezentují nárůst terénu v prostoru uličky propojující Zadní a Přední Veselou ulici. Profil v prostoru chodníku při západní hranici Veselé ulice naproti domu č. 164/14 zachytil vrstvy, které vznikly na parcele asanované zástavby vázané na západní linii Zadní Veselé ulice. Nejstarší vrstva představovala zřejmě planýrku dřevohliněné stavby, jež zanikla požárem. Následovala odpadní vrstva či navážka a dále uložení, kterou je možné označit za planýrku neshořelé dřevohliněné konstrukce. Situace pocházejí pravděpodobně z období středověku. Při profilu byla začištěna zeď náležející někdejšímu domu. Její charakter byl středověký, případně raně novověký (Zůbek 2022).

Obr. 9. Brno, ulice Veselá. Šedě vyznačeny sledované výkopy stavby. Archaia Brno z. ú.

Fig. 9. Brno, Veselá Street. Excavated trenches are marked in grey. Archaia Brno.

Literatura

Zůbek, A. 2022: Nálezová zpráva o provedení záchranného archeologického výzkumu při stavbě „REKO MS Brno – Veselá“. Rkp. nálezové zprávy, č. akce A33/2022. Uloženo: archiv Archaia Brno z. ú.

Summary

Three cross-sections recording the archaeological landscape in the area of the former Zadní Veselá and Přední Veselá (today's České) streets, and one of the town's plots along the western edge of Zadní Veselá Street (Fig. 9), were documented during an archaeological excavation in Veselá Street (Město Brno cadastral area, Brno-City District).

Antonín Zůbek

Brno (k. ú. Město Brno, okr. Brno-město)

Ul. Středova, Veselá, parc. č. 593/1, 615.

Vrcholný středověk – novověk. Město. Jiná evidence.

Záchranný výzkum. Uložení nálezu: dočasně Archaia Brno z. ú.

Lokalizace: WGS-84: 49.1952306N, 16.6066172E

V roce 2022 se v prostoru Středovy ulice uskutečnily dva záchranné archeologické výzkumy (obr. 10). Jeden byl realizován v souvislosti se stavbou „Brno, Středova – drobná oprava kanalizace“ (akce č. A71/2022), druhý vyvolala vynucená přeložka plynovodu („Z-Reko MS Brno – Středova“ – akce č. A50/2022). Oba výzkumy zajistila společnost Archaia Brno z. ú.

V linii Středovy ulice již ve středověku probíhala spojnice mezi Českou a Veselou ulicí. Obě tehdy nesly název Veselá, pro rozlišení byly označovány jako Přední Veselá a Zadní Veselá. Vycházely od Veselé brány, první vedla na Dolní trh (*forum Inferius*, dnes náměstí Svobody), druhá směřovala na Rybný trh (*forum Piscium*, dnes Dominikánské náměstí). Jejich spojnice bývá v některých písemných pramenech označována jako Malá ulička (*platea Parva*). Teprve po jejím rozšíření byla v roce 1898 pojmenována Středova na památku pátera Martina Středy, rektora brněnské jezuitské koleje, který se podílel na úspěšné obraně Brna proti Švédům v roce 1645 (Flodrová 1997, 229).

Problematika geologického podloží nebyla vytyčena jako jeden ze základních cílů archeologického výzkumu, jeho poměry byly sledovány pouze okrajově. Důraz byl kladen především na dokumentaci parametrů tak, aby mohl být rekonstruován původní georeliéf prostoru. Zajímavá je konfrontace se současným stavem a pozorovatelnou změnou v období založení a prvotního vývoje středověkého města. Stejně jako při starších akcích byl pozorován velký nárůst terénu (minimálně o 2 m), především během středověku. Postupné navyšování úrovně souviselo zřejmě se silně neutěšeným stavem snad podmačeného terénu.

Dokumentované situace přinesly důležité poznatky také k historickému vývoji prostoru Středovy ulice. Povrch středověké uličky byl opakovaně zpevňován šterkovými vrstvami. Po nějaký čas byla dokonce zadlážděna prostřednictvím velkých kamenů. Šířka, a do jisté míry zřejmě také průběh komunikace se měnily. Průchodnost mezi dokumentovanými reliktů zděných středověkých staveb činila 2,3 m. Dnešní parametry ulice jsou až záležitostí změny v poměrech zástavby, která se uskutečnila na počátku 20. století (Zůbek 2022; AMČR).

Literatura

AMČR: Záznam M-202203972 [cit. 2023-10-02]. Archeologická mapa České republiky.

Flodrová, M. 1997: *Brněnské ulice a vývoj jejich názvů od 13. století po dnešek*. Brno: Magistrát města Brna.

Zůbek, A. 2022: *Nálezová zpráva o provedení záchranného archeologického výzkumu při stavbě „Z-Reko MS Brno – Středova“*. Rkp. nálezové zprávy, č. akce A50/2022. Uloženo: archiv Archaia Brno z. ú.

Summary

The excavations conducted in Středova Street in 2022 (Město Brno cadastral area, Brno-City District; Fig. 10) yielded findings on the former built-up area. The surface of a medieval narrow passageway was repeatedly reinforced with gravel layers and paved with large stones. The distance between the buildings was 2.3 m. Today's parameters of Středova Street were set at the beginning of the 20th century in connection with the alternations to a built-up area.

Antonín Zůbek

Obr. 10. Brno, ulice Středova a Veselá. Šedě jsou vyznačeny sledované výkopy staveb. Archaia Brno z. ú.

Fig. 10. Brno, Středova and Veselá streets. Excavated trenches are marked in grey. Archaia Brno.

Brno (k. ú. Soběšice, okr. Brno-město)

„Spanilý les“, parc. č. 1217, 1263/1.

Středověk, novověk. Areál zemědělské výroby, areál těžby, komunikace. Náhodný zásah/nález. Záchranný výzkum.

Uložení nálezu: Ústav archeologické památkové péče Brno, v. v. i.

Lokalizace: WGS-84: 49.2618636N, 16.6230769E; 49.2621578N, 16.6220522E; 49.2614261N, 16.6192950E; 49.2600747N, 16.6122514E

U příležitosti výstavby plynovodu (Řečkovice – REKO VTL Brno–Adamov–Blansko I. – Soběšice) v úseku Soběšice–Řečkovice proběhl v místě budoucí stavby v měsíci březnu 2022 předstihový průzkum a následně záchranný archeologický výzkum. Při lesní cestě severovýchodně soběšického hřbitova byla v rýze zachycena intaktní poloha rohovců ve svrchních vrstvách třetihorních sedimentů. Jižně hřbitova byly v okolí plynovodní rýhy, vykazující bohaté polohy rohovců, zaznamenány další dva zahluobené objekty v zaniklé hospodářské plužině. Indikovány byly sypanými mezními pásy situovanými po vrstevnicích ve svahu nad hřbitovem. Ony rozměrnější prohlubně nedaleko lesní cesty odpojující se u hřbitova východním směrem z ulice Mokrohorské mohou souviset s novověkou těžbou šterku pro účely zpevnění lesních komunikací. Nelze však také vyloučit možnost, že může jít i o starší dobývky rohovců z období pravěku. Na křižovatce lesní cesty Soběšické se starým úvozem na hranici s Řečkovicemi („Spanilý les“) byl zaznamenán dosud neevidovaný hraniční kámen, zhotovený z krinoidového jurského vápence (obr. 11). Dvě zkřížené ostrve naznačují, že může jít o erbovní znak Lichtenburků na novohradském panství z 15.–16. století (za konzultaci děkuji dr. D. Novotné z Národního památkového ústavu, územní odborné pracoviště v Brně). Rudolf Procházka naopak po další konzultaci naznačil, že kámen může být už ze 14. století (Procházka 1994, 65).

Literatura

Procházka, R. 1994: Od Obřan k Novému hradu. *Castellologica Bohemica* 4, 63–66.

Obr. 11. Brno, Soběšice. Hraniční kámen. Foto P. Kos.

Fig. 11. Brno, Soběšice. Boundary stone. Photo by P. Kos.

Summary

The rescue excavation conducted to the northwest of the cemetery in the Soběšice cadastral area (Brno-City District) yielded an intact location of cherts in the upper layer of tertiary sediments. Two subsurface features in the defunct field system were recorded to the south of the cemetery. A hitherto undocumented boundary stone from the 14th–16th century, possibly with the Lichtenberg family’s coat of arms (Fig. 11), was found near the border of the Řečkovice cadastral area (‘Spanilý les’ forest trail).

Petr Kos

Brno (k. ú. Staré Brno, okr. Brno-město)

Ul. Hlinky, parc. č. 762.

Novověk – industriální období. Bez okolností. Skupina/sítě sond. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: dočasně Archaia Brno z. ú.

Lokalizace: S-JTSK: -599422.7482, -1161086.9860; -599315.0900, -1161136.8600

Záchranný archeologický výzkum byl vyvolán zemními pracemi při výkopu přípojky plynu pro pivovar Starobrnno. Proveden byl společností Archaia Brno z. ú. v říjnu 2022 (AMČR).

Geomorfologicky se zkoumaný prostor nachází pod jihovýchodním úpatím Žlutého kopce, kde terén pozvolna klesá jižním směrem k bývalému Svrateckému náhonu. Nachází se v nadmořské výšce 208,2 až 205,1 m.

Realizované výkopy byly pracovníě rozděleny na sondy S1 až S4. Kromě lokálních sond v místech protlaků byly výkopy široké 0,6 m, jejich hloubka dosahovala 1,6 m, místy až 2 m. Vzhledem k hloubce výkopů byla zvolena metoda dohledu nad zemními pracemi a dokumentace archeologických situací na stěnách, popř. dnech výkopů.

Výkopy nedosáhly geologického podloží. Nepodařilo se tedy odpovědět na otázku, zda byl zkoumaný prostor v minulosti ovlivňován řekou Svratkou, nebo zda se zde již nacházelo „nezáplavové“ území.

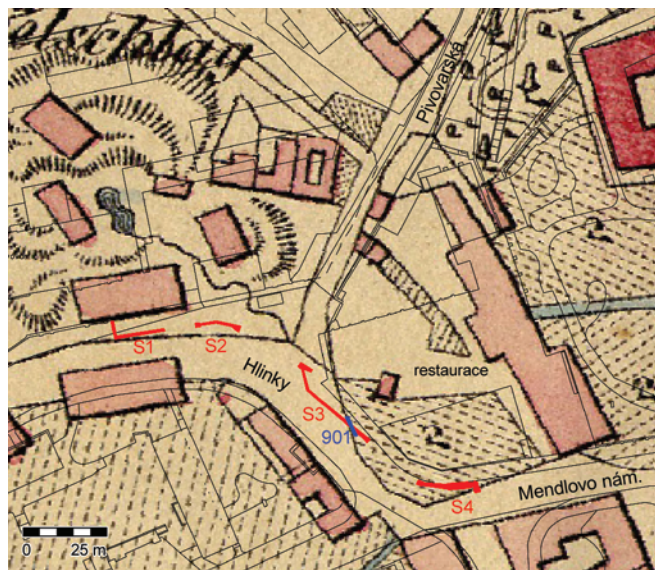
V sondách S1, S2 a S3 byly na profilech dokumentovány převážně jen vrstvy novověkých až recentních dorovnávek terénu. Přestože mapové podklady z 19. století v místech realizovaných výkopů nezobrazují žádnou zástavbu (Vilemwalter), bylo v sondě S3 zachyceno cihlové zdivo s. j. 901 probíhající přibližně severojižním směrem (obr. 12). Východně od tohoto zdiva byly dokumentovány vrstvy vyrovnávek terénu, přičemž některé z nich snad představují komunikační (?) úrovně. Jejich charakter napovídá, že se nejedná o interiérové podlahy, ale pravděpodobně o úpravy venkovního povrchu. Hypoteticky bychom je mohli spojit se zahradou Starobrněnského augustiniánského kláštera, nacházející se západně od klášterního pivovaru, jak je vyobrazena ještě na plánech z 19. století (Vilemwalter). Při interpretaci výše zmíněného zdiva se tak nabízí možnost, že by se mohlo jednat o zdivo ohrazující klášterní pozemky v novověkém období. Nejmladší aktivitu představovala úprava povrchu vozovky v podobě dlažebních kostek, která zde existovala ještě v 60. letech minulého století a předcházela novodobému asfaltovému povrchu. Starší úpravy komunikace ulice Hlinky, která vznikla v polovině 18. století, se zachytit nepodařilo.

Literatura

AMČR: Záznam M-202203656 [cit. 2023-10-02]. Archeologická mapa České republiky.

Vilemwalter: Digitalizované staré mapy Moravy a města Brna [online].

© 2004 – 2021 vilemwalter.cz. [cit. 2023-010-12]. Dostupné z: <https://vilemwalter.cz/mapy/>.

Obr. 12. Brno, ulice Hlinky. Umístění dokumentovaných sond se zaměřením cihlového zdiva (s. j. 901) v podkreslení Doležalova plánu z roku 1858 (Vilemwalter). Archaia Brno z. ú.

Fig. 12. Brno, Hlinky Street. Location of the test pits including the brick masonry (s. u. 901) in Doležal’s plan from 1858 (Vilemwalter). Archaia Brno.

Summary

Due to the limited depth of the trenches in Hlinky Street (Staré Brno cadastral area, Brno-City District; Fig. 12), the rescue excavation yielded only a modern-period levelling of the ground and road alternations. The brick masonry documented in one section could be part of the modern fencing of the Augustinian monastery complex.

Lenka Sedláčková

Brno (k. ú. Staré Brno, okr. Brno-město)
Ul. Kopečná č. p. 39, ul. Leitnerova č. p. 9, parc. č. 1122, 1123.

Raný středověk, vrcholný středověk – novověk, novověk – industriální období. Sídliště, předměstí. Plošný odkryv.
 Záchranný výzkum. Uložení nálezu: dočasně Archaia Brno z. ú.

Lokalizace: S-JTSK: -598608.0900, -1161073.2000; -598644.4410, -1161082.1060; -598639.6280, -1161106.0510; -598609.5290, -1161107.2780

Záchranný archeologický výzkum byl vyvolán stavbou bytového domu RUBIK v prostoru bývalých domů Kopečná 39 a Leitnerova 9. Proveden byl společností Archaia Brno z. ú. v období od května do října 2021.

Výzkumem dotčená plocha se nachází na východním úbočí lokálně výrazného geomorfologického prvku (tzv. Provoznického vršku) při jihovýchodním úpatí svahu Špilberku. Na východě svah dosahuje k úpatí prudkého srázu skalního ostrohu Petrova, na jihu končí v inundaci vodoteče, pravděpodobně bočního ramene řeky Svratky, které bylo ve středověku upraveno na tzv. Svratecký náhon.

Západně od zkoumané plochy je patrné mírné návrší, kterému se ve středověku říkalo Lochenberg. Později, spíše až po třicetileté válce, se ujal název Provoznický vršek, tedy Seilerberg či Seilersteig (Flodrová 1997, 193–194). Na tomto návrší, tedy při ústí dnešní Kopečné ulice do ulice Pekařské, stával od středověku kostel Všech svatých se hřbitovem, který je prvně zmiňován k roku 1260 (Dřimal, Peša red. 1969, 72–73). Kostel byl poničen za švédského obléhání Brna roku 1645 a po jeho ukončení byl zbořen. U Provoznického vršku se od Pekařské ulice odklání komunikace směřující podél úpatí Petrova ke Svrateckému náhonu (původně Malá Pekařská), z níž se později vyvinula Kopečná ulice.

Geologická situace ve zkoumaném prostoru je vzhledem k umístění na příkrém svahu a možným redepozicím terénu velmi proměnlivá a složitá (ke geologické situaci v blízkém prostoru např. Bubík et al. 2005). V základním (archeologickém) pohledu je podloží tvořeno svahovými zeminami, lokálně byly pozorovány uloženiny charakteru spraše a sprašových hlín, často promísené kamenitým až hlinito-kamenitým sedimentem

(šterkem). Pod ním je uložen jílovitý sediment upomínající na třetihorní jíly – tégl, taktéž lokálně promísený kamenitým až hlinito-kamenitým sedimentem (šterkem). Nadmořská výška zkoumané úrovně se pohybovala v rozmezí 210,35–211,10 m v severní části plochy a 207,50–208,00 m v jižní části plochy.

Značně omezený plošný archeologický výzkum byl prováděn v průběhu stavebních prací v rámci několika etap. Plocha stavby byla pracovně rozdělena na sondy S1 až S4 (obr. 13, 14).

Nejstarší zachycené osídlení náleží období raného středověku (12. století) a je reprezentováno do podloží vytesanou pecí a jedním výkopem blíže neurčené funkce. Následné období 13. století nebylo výzkumem přímo zachyceno, druhotně však byla registrována ze zásypů mladších výkopů keramika z tohoto období.

Obr. 13. Brno, ulice Kopečná 39, Leitnerova 9. Lokalizace výzkumu s vyznačením zkoumaných ploch (S1–S4). Archaia Brno z. ú.

Fig. 13. Brno, 39 Kopečná and 9 Leitnerova streets. Location of the site with marked excavated areas (S1–S4). Archaia Brno.

Obr. 14. Brno, ulice Kopečná 39, Leitnerova 9. Pracovní snímek na plochu S1 (nahore a uprostřed) a S4 (dole). Foto Archaia Brno z. ú.

Fig. 14. Brno, 39 Kopečná and 9 Leitnerova streets. Areas S1 (top and centre) and S4 (bottom). Photo by Archaia Brno.

K vrcholně středověkým aktivitám náleží jedna z odpadních jam, z jejíhož zasypu se podařilo vyzvednout součásti destilační aparatury a keramické tyglíky pro tavení a mísení neželezných kovů. Hypoteticky lze tyto nálezy považovat za odpad vyhozený z blíže nespecifikované řemeslnické dílny, která v blízkém okolí fungovala v období 2. poloviny 14. století.

Od 2. poloviny 14. století a především v následujícím 15. století lze ve zkoumaném prostoru pozorovat výraznější sídlištní aktivity. Z tohoto období bylo výzkumem dokumentováno množství jam zasypaných odpadem z domácností. Alespoň u některých z nich lze uvažovat o jejich využití jako jímky. Převážně měly tyto objekty kruhový půdorys, méně často byl dokumentován čtvercový půdorys, obvykle se stopami po zpevnění stěn výdřevou. Mnohé z těchto situací poskytly bohaté nálezy soubory keramiky a dalších předmětů hmotné kultury (obr. 15).

Jistým fenoménem pozdně středověkého období byly do podloží ražené sklípky, tzv. lochy, které většinou zanikly v průběhu 15. a 16. století. Dřevohliněnou zástavbu dokládají především dva zahloubené suterény dokumentované v severní stěně stavební jámy, tedy částečně pod dnešní ulicí Kopečnou. Na základě stratigrafické situace bude tomuto období pravděpodobně náležet i velká část sloupových a kůlových jam.

Odrázem určité změny v nakládání s odpadem, případně i změny ve využívání daného prostoru může být na první pohled výrazný pokles osídlení v období 2. poloviny 16. až 1. poloviny 17. století, byť některé z odpadních jam mohly v tuto dobu ještě fungovat. Zachyceny byly totiž pouze dvě odpadní jámy a několik funkčně blíže neurčených výkopů.

Doklad o intenzivním osídlení z období před třicetiletou válkou významně přispívá k objasnění podoby a využívání daného prostoru. Lze předpokládat, že podél komunikace vedoucí východním směrem od kostela Všech svatých (přibližně trasa dnešní ulice Kopečné) se od středověku rozvíjelo osídlení a existovala zde zástavba, jejíž hospodářské zázemí bylo dokumentováno pojednávaným výzkumem. K otázce, zda a jak výrazně byla tato zástavba poničena v souvislosti s obléháním Brna Švédy, však výzkum nepřinesl jednoznačnou odpověď. Je však pravdou, že doklady osídlení z období po třicetileté válce byly zachyceny jen sporadicky. Tato situace navozuje myšlenku, že relativně intenzivní osídlení bylo alespoň do jisté míry válečnými událostmi negativně ovlivněno. Lze předpokládat, že po polovině 17. století byla zástavba obnovena. Snad již během 18. století se při ulici Kopečné rozvíjí zástavba známá z mapových podkladů 19. století. Jižní část plochy výzkumu byla upravena na zahrady a s nově vytyčenou ulicí Školní (dnešní Leitnerovou ulicí) v polovině 19. století vznikl dům Leitnerova 9. Starší dům při ulici Kopečné byl taktéž nahrazen novou výstavbou. Zdiva, včetně sklepních prostor této zástavby byla výzkumem taktéž dokumentována.

Literatura

- Bubík, M., Petrová, P., Brzobohatý, R., Hladilová, Š., Mikuláš, R. 2005: Sediment karpátu a spodního badenu na ulici Kopečná v Brně. *Geologické výzkumy na Moravě a ve Slezsku v roce 2004*, 32–35.
- Dřímál, J., Peša, V. (red.) 1969: *Dějiny města Brna. 1 díl*. Brno: Blok.
- Flodrová, M. 1997: *Brněnské ulice a vývoj jejich názvů od 13. století po dnešek*. Brno: Magistrát města Brna.

Summary

The archaeological excavation conducted in Leitnerova and Kopečná streets (Staré Brno cadastral area, Brno-City District; Fig. 13–15) contained evidence of the occupation from the Early Middle Ages (12th century). The suburban settlement development became significant from the second half of the 14th century until the Thirty Years' War, which negatively impacted the local development that was renewed only after the mid-17th century. The urban development of Kopečná Street known from the 19th-century maps has probably started already in the 18th century. The southern part of the excavation site was transformed into garden plots, and the house at 9 Leitnerova was built with the newly founded Školní Street (today's Leitnerova) in the mid-19th century. The older house located in Kopečná Street was replaced by the new development activities. The preserved walls, including cellars, were documented during the excavation too.

Václav Kolařík, Lenka Sedláčková, Antonín Zůbek

Obr. 15. Brno, ulice Kopečná 39, Leitnerova 9. Pracovní snímek. Foto Archaia Brno z. ú.

Fig. 15. Brno, 39 Kopečná and 9 Leitnerova streets. Working photo. Photo by Archaia Brno.

Brno (k. ú. Staré Brno, okr. Brno-město)

Ul. Křídlovická, parc. č. 1551/4, 1551/5.

Pozdní středověk, novověk – industriální období. Předměstí.
Plošný odkryv. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: dočasně
Archaia Brno z. ú.

**Lokalizace: S-JTSK: -598799.3110, -1161511.0710; -598811.9210, -1161528.4520;
-598764.9880, -1161534.9590; -598761.7360, -1161527.3180**

Záchranný archeologický výzkum vyvolaný stavbou „PLF Křídlovická“ byl realizován společností Archaia Brno z. ú. (Sedláčková 2023). Terénní část probíhala v předstihu před zahájením stavby v období duben až červen 2021 při bagrování stavební jámy. V květnu 2022 byl formou dohledu sledován ještě výkop pro retenční nádrž, situovaný východně od zkoumané plochy.

Zkoumaná plocha se nachází při severní straně Křídlovické ulice, v prostoru mezi domem Křídlovická 33 a spojnicí ulice Leitnerovy a Křídlovické (obr. 16, 17). Výzkumem dotčený prostor je situován v téměř rovinnaté levobřežní nivě řeky Svatky. Archeologický průzkum širšího prostoru dnešní ulice Křídlovické prozatím nepřinesl významnější objevy. Blízkost vodního toku řeky Svatky na jihu a jejího bočního ramene na severu (později upraveno na tzv. Svratecký náhon) vedla vždy k úvahám, že se jednalo o záplavové území, které bylo výrazněji osídleno až v novověku.

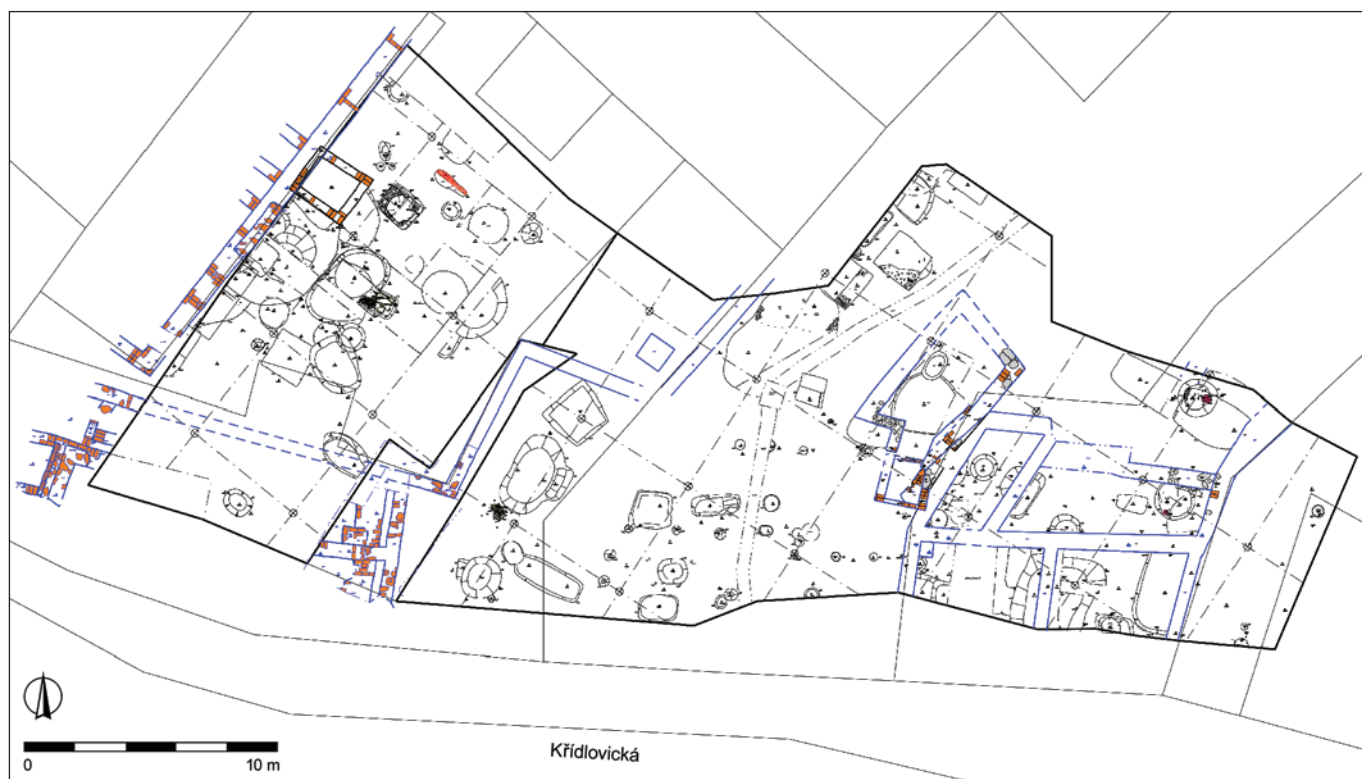
Geologické podloží je ve zkoumaném prostoru tvořeno převážně fluviaálními sedimenty. Zvláště v jižní části zkoumané plochy byla výrazněji vyvinuta „zpuďnělá“ vrstva charakteru půdního horizontu s pravěkými nálezy. Ta byla opět převrstvena fluviaálními sedimenty, jejichž část zde byla ukládána snad ještě v období pozdního středověku, popř. raného novověku. Jejich zkulturněním se zde vytvořil tzv. zahradní horizont.

Nejstarší zjištěné osídlení náleží období pravěku, přesněji únětické kultuře starší doby bronzové (Sedláčková, Šabatová 2023).

Ze starších výzkumů víme, že západní část Křídlovické ulice (spojnice s ulicemi Křížová, Václavská, Ypsilantiho) byla osídlena již v raném středověku (9.–10. století; Jordánková, Loskotová 2006, 119–130) a v období 11. až 1. poloviny 12. století patřila do areálu brněnského přemyslovského hradu (nejnověji s přehledem literatury a pramenů k otázce knížecího hradu viz Procházka et al. 2011, 488–491, 499–504, 515–540; Kolařík et al. 2014). Otázkou stále zůstává východní hranice tohoto areálu. Na námi zkoumané ploše raně středověké osídlení zachyceno nebylo, a to ani v druhotných polohách. Východní hranice raně středověké aglomerace se tedy musela nacházet západně od pojednávaného výzkumu.

Podél komunikace spojující Staré Brno a Komárov vznikla ve středověku ves Křídlovice, zmiňovaná písemnými prameny k roku 1314 (Kuča 2000, 426–428). Její rozsah a podoba v tomto období není prozatím přesně známá a ani pojednávaný výzkum nepřinesl do této diskuze mnoho nového. Přestože se podařilo zachytit osídlení vrcholného, resp. pozdního středověku (14.–15. století; 3 výkopy), lze předpokládat, že výzkumem dotčený prostor byl v tomto období osídlen jen sporadicky, nebo jen po určité období. Na otázku, jak intenzivní středověké osídlení v těchto místech bylo a jaký mělo charakter, budou muset odpovědět až další archeologické výzkumy. Nelze ovšem vyloučit, že středověká zástavba vsi Křídlovice se koncentrovala v jiných místech.

Výraznější sídelní aktivity na zkoumané ploše zachycujeme až pro následné období raného novověku (16.–17. století). Předpokládáme zde existenci více usedlostí, resp. jejich zadních dvorních částí, byť k jejich přesné rekonstrukci se pro toto období výzkumem nepodařilo získat dostatek informací. Stejněho stáří jsou pravděpodobně i tři zjištěné pohřby koní (obr. 18).

Obr. 16. Brno, ulice Křídlovická. Lokalizace plochy výzkumu se zachycenými archeologickými situacemi. Archaia Brno z. ú.

Fig. 16. Brno, Křídlovická Street. Location of the excavation site with archaeological contexts. Archaia Brno.

Obr. 17. Brno, ulice Křídlovická. Letecký pohled od východu na plochu výzkumu. Foto Archaia Brno z. ú.

Fig. 17. Brno, Křídlovická Street. Aerial image of the excavation area from the east. Photo by Archaia Brno.

Také ještě v závěru 17. a v 18. století nezasahovala zděná zástavba na plochu výzkumu, jak dokládá množství výzkumem odkrytých zahloubených aktivit. Až do 18. století lze tedy předpokládat zděnou zástavbu pouze menšího rozsahu, nacházející se pouze při uliční čáře Křídlovické ulice, která byla asi o něco více vysunutá k jihu než dnes. K rozšíření zděné zástavby do zadních částí parcel došlo tedy pravděpodobně nejdříve ve 2. polovině 18. století a zvláště v 19. století. Tato zástavba, vyobrazená na mapových podkladech z 19. a 20. století, byla při výzkumu taktéž dokumentována.

Do budoucna má dotčený prostor jistě nemalý archeologický potenciál. Pomíneme-li poněkud překvapivě pravěké osídlení, mohou budoucí výzkumy přinést důležitou výpověď nejen k počátkům vsi Křídlovice, včetně jejího vztahu k starobrněnské aglomeraci, ale také k jejímu vývoji a podobě ve vrcholném i pozdním středověku a v novověku.

Literatura

- Jordánková, H., Loskotová, I. 2006: K předlokačnickému osídlení Brna. *Archaeologia historica* 31, 119–130.
- Kolařík, V., Merta, D., Zůbek, A. 2014: Archeologická topografie levobřeží Svatky v prostoru Starého Brna. *Forum Urbes Medii Aevi* VIII(1–2), 112–125.
- Kuča, K. 2000: *Brno: Vývoj města, předměstí a připojených vesnic*. Praha, Brno: Baset.
- Procházka, R., Wihoda, M., Zapletalová, D. 2011: V raném středověku. In: Procházka, R. (red.): *Dějiny Brna 1. Od pravěku k ranému středověku*. Brno: Archiv města Brna, 447–560.
- Sedláčková, L. 2023: *Nálezová zpráva o provedení záchranného archeologického výzkumu při stavbě „PLF Křídlovická“*. Rkp. nálezové zprávy k akci A023/2021. Uloženo: Archiv nálezových zpráv, Archaia Brno z. ú.
- Sedláčková, L., Šabatová, K. 2023: Brno (k. ú. Staré Brno, okr. Brno-město). *Přehled výzkumů* 64(1), 221–222.

Summary

The rescue excavation was conducted in Křídlovická Street (Staré Brno cadastral area, Brno-City District) from April to June 2021. The archaeological site is located in the area of the medieval village of Křídlovice whose exact extent and form are yet unknown (Fig. 16, 17). In some spots, it was possible to record the 14th–15th-century occupation; however, this location was settled more intensively from the 16th century. The individual facilities (refuse pits, farm buildings) of the presumed

Obr. 18. Brno, ulice Křídlovická. Jeden ze tří odkrytých pohřbů koní. Foto Archaia Brno z. ú.

Fig. 18. Brno, Křídlovická Street. One of three horse burials. Photo by Archaia Brno.

households were documented during the archaeological excavation. Until the 18th century, the masonry walls were built only along the street line. Their expansion to the rear parts of the plots occurred at the earliest after the mid-18th century and mainly in the 19th century. Three horse burials (Fig. 18) are worthy of notice among the finds.

Lenka Sedláčková

Brno (k. ú. Staré Brno, okr. Brno-město)

Ul. Leitnerova č. p. 7, parc. č. 1120, 1121/1.

Mladohradištní období (RS4), pozdní středověk, novověk, industriální období. Předměstí, sídlišť. Plošný odkryv. Záchraný výzkum. Uložení nálezů: dočasně Archaia Brno z. ú.

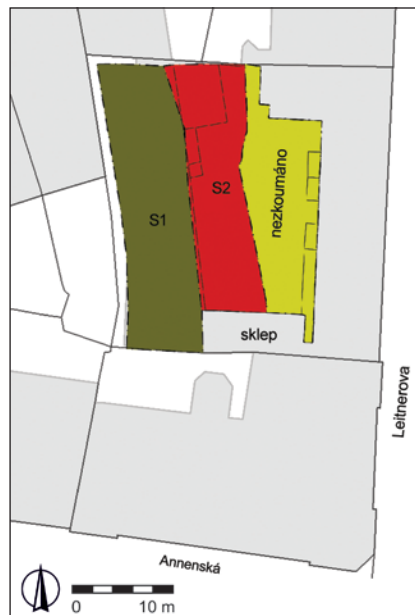
Lokalizace: S-JTSK: -598639.6280, -1161106.0510; -598637.1840, -1161134.7060; -598618.8772, -1161135.5993; -598620.57, -1161108.22

Záchraný archeologický výzkum byl vyvolán stavbou „Rekonstrukce a dostavba bytového domu Leitnerova 7“. Terénní část probíhala v součinnosti se stavbou od srpna do října 2021 a zajišťovala ji společnost Archaia Brno z. ú. (Sedláčková 2023). Zkoumaná plocha se nachází v severovýchodní části domovního bloku č. 91 ohraničeného ulicemi Kopečnou, Leitnerovou a Anenskou (obr. 19).

Výzkumem dotčené území se nachází na východním úbočí výrazného geomorfologického prvku (tzv. Provaznického vršku) při jihovýchodním úpatí svahu Špilberku. Na východě dosahuje svah k úpatí prudkého srázu skalního ostrohu Petrova, na jihu končí v inundaci vodoteče, pravděpodobně bočního ramene řeky Svatky, které bylo ve středověku upraveno na tzv. Svratecký náhon.

Geologická situace je vzhledem k umístění na příkrém svahu a možným redepozicím terénu velmi proměnlivá (ke geologické situaci v blízkém prostoru např. Bubík et al. 2005). Podloží je tvořeno svahovými zeminami, lokálně byly pozorovány uloženiny charakteru spraše a sprašových hlín, často promísené kamenitým až hlinito-kamenitým sedimentem (štěrkem). Pod ním je uložen jílovitý sediment upomínající na třetihorní jílu – tégl, taktéž lokálně promísený kamenitým až hlinito-kamenitým sedimentem (štěrkem). Ve spodní části plochy vystupovalo skalní podloží tvořené metabazity brněnského masivu.

K ověření terénních podmínek bylo v ploše plánované stavební jámy již v roce 2020 položeno šest ručně kopaných zjišťovacích sond. Plošný archeologický výzkum probíhal v součinnosti se stavebními pracemi v několika etapách. Skrývka plochy výzkumu těžkou mechanizací byla znesnadněna faktem, že zkoumaný prostor se nachází na relativně příkrém severojižním svahu, přičemž zemní práce si vyžadovaly bagrování „v rovině“. Z tohoto důvodu byla po zplanýrování původní dvorní zástavby

Obr. 19. Brno, ulice Leitnerova 7. Lokalizace výzkumu s vyznačením zkoumaných sond, včetně vybagrované plochy. Archaia Brno z. ú.

Fig. 19. Brno, 7 Leitnerova Street. Location of the site with marked trenches. Archaia Brno z. ú.

Obr. 20. Brno, ulice Leitnerova 7. Archeologické situace dokumentované výzkumem. Archaia Brno z. ú.

Fig. 20. Brno, 7 Leitnerova Street. Archaeological contexts documented during the excavation. Archaia Brno.

dohlížena skrývka na první těžební úroveň stavby a v okamžiku zjištění pozitivních archeologických situací byla skrývka terasovitě zvednuta na úroveň dochovaných archeologických situací. Z tohoto důvodu není vyloučeno, že část archeologických situací mohla být odbagrována.

V první etapě byla zkoumána plocha sondy S1 v západní části dvora, následovala plocha sondy S2 (střední část dvora). Východní část dvora (při domě Leitnerova 7) zkoumána nebyla, neboť tento prostor byl vybagrován bez přítomnosti archeologa.

Nejstarší zjištěné osídlení náleží do raného středověku, přesněji do 12. století. Je reprezentováno výkopem s. j. 501, jehož přesnou funkci nejsme schopni určit. Na základě stop práce s ohněm, a především množství opálených kamenů v zásypu lze uvažovat o souvislosti s některými výrobními aktivitami. Ty se pravděpodobně odehrávaly v blízkém okolí a odpad z této činnosti byl vyhozen do pojednávaného výkopu, byť určité aktivity nelze zcela vyloučit ani v rámci samotného výkopu. Pro řemeslnou činnost svědčí rovněž nález tyglíku, používaného nejčastěji ke slévání neželezných kovů. Doklad osídlení z tohoto období rozšiřuje obdobné nálezy z nejbližšího okolí a koresponduje s předpokladem existence mladohradištního osídlení souvisejícího s raně středověkou starobrněnskou aglomerací, nebo s rozšířením a postupným přesunem osídlení z oblasti Starého Brna do prostoru dnešního historického centra města Brna ve 12. století (srov. Procházka et al. 2011, 538).

Osídlení z následného 13. století, jak ho známe z nejbližšího okolí (např. ulice Kopečná 33, 40, 41), se zachytit nepodařilo, byť to může být dáno i omezenými možnostmi provedení výzkumu.

Ojedinelý doklad aktivit z vrcholného, popř. počátku pozdního středověku je reprezentovaný interpretačně blíže neurčeným výkopem s. j. 508.

Další dokumentované aktivity náleží až ranému novověku (16. až 1. polovina 17. století). Řadíme sem tři výkopy (s. j. 503, 507, 509), přičemž ve všech případech je lze interpretovat jako odpadní jámy. Právě nálezy z výplní těchto jam (velké kusy nádob i celé tvary) navozují myšlenku, že daný prostor byl v raném novověku využíván více než občasně.

Následné novověké období (2. polovina 17. až 18. století) výzkumem zachyceno nebylo. Lze předpokládat, že válečné události třicetileté války negativně ovlivnily zástavbu podél ulice Kopečné a výzkumem dotčený prostor již nebyl jejími obyvateli nijak intenzivně využíván. Nejpозději na počátku 19. století byl upraven na zahrady, jak nám zobrazují dobové mapové podklady. S nově vytyčenou ulicí Školní (dnešní Leitnerovou ulicí) v polovině 19. století se otevřel prostor pro budování zástavby i v původně komunikačně hůře dostupném prostoru. Nejdříve byla zastavována východní část této ulice, později byly budovány domy také při její západní straně (dnešní Leitnerova 9 a 7). Tomuto období náleží výzkumem zachycená novodobá zdíva dvorní zástavby a s ní související sklepy a sklípky (s. j. 903, 904, 907). Zjištěna byla rovněž studna konstruovaná z betonových skruží, která nebyla blíže zkoumána ani dokumentována (obr. 20, 21).

Literatura

Bubík, M., Petrová, P., Brzobohatý, R., Hladilová, Š., Mikuláš, R.

2005: Sediment karpátu a spodního badenu na ulici Kopečná v Brně. *Geologické výzkumy na Moravě a ve Slezsku v roce 2004*, 20–24.

Procházka, R., Wihoda, M., Zapletalová, D. 2011: V raném středověku. In: Procházka, R. (red.): *Dějiny Brna 1. Od pravěku k ranému středověku*. Brno: Archiv města Brna, 447–560.

Sedláčková, L. 2023: *Nálezová zpráva o provedení záchranného archeologického výzkumu při stavbě Rekonstrukce a dostavba Bytového domu Leitnerova 7, Brno (AT5)*. Rkp. nálezové zprávy k akci A052/2021. Uloženo: archiv Archaia Brno z. ú.

Obr. 21. Brno, ulice Leitnerova 7. Pohled na plochu výzkumu od jihu. Foto Archaia Brno z. ú.

Fig. 21. Brno, 7 Leitnerova Street. View of the excavation area from the south. Photo by Archaia Brno.

Summary

The archaeological excavation conducted in connection with a house reconstruction at 7 Leitnerova Street (Staré Brno cadastral area, Brno-City District; Fig. 19–21) brought evidence of unspecified production activities from the Early Middle Ages (12th century). An isolated pit documents the 14th–15th-century occupation of the site, and three other refuse pits document the activities from the early modern period (from the 16th to the first half of the 17th century). After the Thirty Years' War, this area was transformed into gardens. It was probably only the 19th century when this place was built up as evidenced by the modern masonry walls of the courtyard and its cellar spaces.

Lenka Sedláčková

Brno (k. ú. Staré Brno, okr. Brno-město)

Mendlovo náměstí, Opatství Staré Brno Řádu sv. Augustina, parc. č. 8.

Středověk, novověk. Klášter, kanál/náhon. Skleník. Plošný odkryv. Záchraný výzkum. Uložení nálezů: dočasně Archaia Brno z. ú.

Lokalizace: S-JTSK: -599282.6458, -1161078.1766; -599249.5871, -1161089.4856

V rámci stavby při obnově a rekonstrukci Mendelova skleníku probíhal v listopadu 2021 a v březnu až dubnu 2022 záchraný archeologický výzkum, který se dotkl jak prostoru samotného skleníku, tak i jeho nejbližšího okolí. Výzkum provedla společnost Archaia Brno z. ú. (Bučo, Sedláčková 2021–2022).

Základním úkolem výzkumu bylo ověřit stav a dochování zdív, popř. interiéru původního klášterního skleníku. Cílem bylo také zjistit dochování a podobu archeologických terénů ve spojitosti s raně středověkou aglomerací a následným rozvojem prostoru v souvislosti se založením kláštera cisterciáků v 1. třetině 14. století.

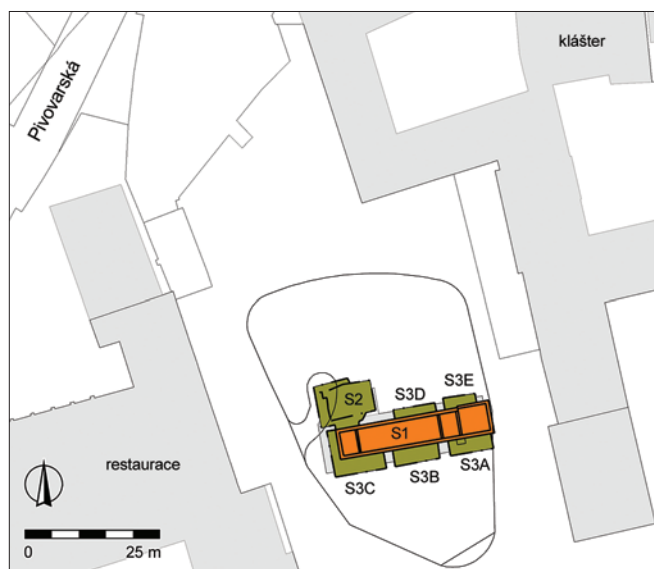
Archeologický výzkum probíhal ve dvou etapách. V první etapě byla odkryta zdiva skleníku a jeho interiéru (sonda S1; 28,5 × 5,5 m). Zároveň bylo zkoumáno nejbližší okolí skleníku v páse širokém 3 m na jeho jižní straně (sondy S3A, S3B, S3C) a 1,6 m na jeho západní (sonda S3C) a severní straně (sonda S3D, S3E). Ve druhé etapě výzkumu byla zkoumána sonda S2

(10,5 × 5,6–9 m) pro umístění technického zázemí nového skleníku v prostoru za jeho severozápadní částí (obr. 22). Nadmořská výška se pohybuje kolem 204,3 m.

Skleník nechal postavit významný Mendelův podporovatel, opat kláštera Cyril František Napp někdy po roce 1854. Dne 13. října 1870 se Brnem prohnala větrná smršť, která pravděpodobně skleník výrazně poškodila. Přestože nevíme, do jaké míry byl skleník poničen, byl s jistotou opraven a využíván i nadále, jak dokládají archivní fotografie a historické pohlednice z 1. poloviny 20. století. Skleník byl pravděpodobně poničen i během 2. světové války. Srovnáním fotografií z předválečného období a fotografií z roku 1961, jež jsou poslední, které existenci skleníku dokládají, lze dovodit, že ještě v tomto období došlo k určitým opravám. Nejmladší fotografie z 1. srpna 1961 dosvědčují, že skleník postupně chátral a někdy v mezidobí let 1961 a 1963/1964 byl zbořen. Na pohlednici z roku 1963/1964 ho již v klášterní zahradě nenajdeme. Kromě archivních fotografií, pohlednic (AMB) a svědectví pamětníků se nám prozatím nepodařilo zjistit bližší informace, které by zánik, resp. zboření skleníku blíže osvětlily. Pravděpodobně v 90. letech 20. století bylo původní historické zdvo skleníku odkryto a následně dorovnáno novodobou nadezdívkou, takže skleník byl v těchto místech půdorysně dobře patrný až do jara 2022.

Odkrytý skleník je 28,5 m dlouhý a 5,5 m široký. Orientován je ve směru Z–V. Archeologický výzkum doložil, že skleník byl původně menší a dosahoval délky jen asi 23 m. V blíže neurčené době, pravděpodobně však ještě v 19. století, byl rozšířen východním směrem na výše zmíněnou délku (obr. 23, 24).

Vyplněn byl z velké části vlastní destrukcí, pod kterou byl velmi dobře dochován interiéru skleníku (původní dlažba, nádrž na vodu, drobné zděné konstrukce pro vnitřní vybavení skleníku). Za unikátní lze považovat tři dochovaná topeniště, která vytápěla skleník skrze topné kanály a potrubí. Z tohoto pohledu představuje původní klášterní skleník velmi zajímavou technickou památkou. Vně skleníku byly na jižní a západní straně zachyceny i několikrát upravované komunikační úrovně – štetové cestičky, mocné místy až 0,4 m. Některé z nich jsou stratigraficky starší než skleník, některé jsou se skleníkem pravděpodobně současné.

Obr. 22. Brno, Mendlovo náměstí. Výzkum Mendelova skleníku. Lokalizace výzkumu s vyznačením zkoumaných sond. Archaia Brno z. ú.

Fig. 22. Brno, Mendel Square. Excavation of Mendel's Greenhouse. Location of the site with marked trenches. Archaia Brno.

Obr. 23. Brno, Mendlovo náměstí. Výzkum Mendelova skleníku. Ortofoto odkrytého skleníku. Foto Archaia Brno z. ú.

Fig. 23. Brno, Mendel Square. Excavation of Mendel's Greenhouse. Orthophoto of the excavated greenhouse. Photo by Archaia Brno.

I přes skutečnost, že archeologický výzkum měl sloužit jako podklad pro případné projektové úpravy stavby nového skleníku, bylo k závěrům archeologického výzkumu přihlédnuto jen částečně. Při realizaci stavby nového skleníku tak byla lokálně narušena zdiva historického skleníku, místy i jeho původní interiér. Historický skleník by měl být z velké části pod dnešní novostavbou zachován.

Starší archeologické situace, které můžeme spojit s fungováním kláštera, byly zjištěny vně samotného skleníku (sondy S2, S3A–E). Raně středověké osídlení zjištěno nebylo, a to ani v druhotných polohách.

V sondě S2 se podařilo odhalit několik fází náhonu (obr. 25), který byl levoběžní odbočkou náhonu svrateckého, původně protékajícího přibližně středem dnešního Mendlova náměstí. Od hlavního toku se vyděloval ve východní části dnešní ulice Veletržní a vedl severovýchodním směrem skrze dnešní park ke starobrněnskému pivovaru, kde se stácel východním směrem do klášterní zahrady. Odtud byla voda vedena pravděpodobně zpět do svrateckého náhonu na ulici Pekařskou. Hlavní funkcí tohoto menšího náhonu bylo přivádět vodu do kláštera, zároveň byla z kláštera odváděna voda odpadní; náhon tak plnil i sanitární funkci.

Obr. 25. Brno, Mendlovo náměstí. Výzkum Mendelova skleníku. Pohled od severovýchodu na situace spojitelné s levoběžní odbočkou Svrateckého náhonu v sondě S2. Foto Archaia Brno z. ú.

Fig. 25. Brno, Mendel Square. Excavation of Mendel's Greenhouse. View of the contexts associated with the left-bank branch of the Svratka mill race in the trench S2, from the north-east. Photo by Archaia Brno.

Obr. 24. Brno, Mendlovo náměstí. Výzkum Mendelova skleníku. Pohled na odkrytý skleník od západu. Foto Archaia Brno z. ú.

Fig. 24. Brno, Mendel Square. Excavation of Mendel's Greenhouse. View of the greenhouse from the west. Photo by Archaia Brno.

Výzkum je stále ve fázi zpracování. Předběžně byly vyčleněny 4 základní fáze náhonu. Břehy nejstarší fáze byly konstruovány z kamenného zdiva tvořeného převážně pískovcem Old Red, ojediněle i slepenci. Zdiva byla 0,8–0,9 m široká, základová spára se nacházela v úrovni 200,34 m n. m. Zdivo bylo tedy místy dochované do výšky až 2 m. Vnitřní šířka náhonu dosahovala 5,4–5,8 m. Především díky keramickým nálezům a ojedinělému datu z naplaveného dřeva na dně náhonu můžeme jeho fungování položit již do období kolem poloviny 14. století. Jeho výstavbu lze tedy spojit s řádem cisterciáků, pro které byl zdejší klášter budován od roku 1323. Jistá monumentálnost tohoto díla však nevylučuje možnost spojitost s nějakou další stavbou, například vodním mlýnem.

V mladších fázích byl náhon výrazně zúžen. Na základě datování dřevěných prvků můžeme jeho větší úpravy zasadit do 1. poloviny 15. století a 2. poloviny 17. století. Pravděpodobně v 19. století (?) byl náhon částečně zkanalizován.

V jedné ze zjišťovacích sond pod podlahou skleníku byla ve výseku odkryta časově blíže nezařazená kamenná studna.

Východně od skleníku, v sondě S3C, byla dokumentována blíže neurčená zdiva, orientovaná ve směru V–Z. Uvažujeme, že by se mohlo jednat o zdi související s ohrazením kláštera, popř. s blíže neurčenou klášterní zástavbou. Jejich časové zařazení je však problematické. V sondě S3B byla zkoumána dvě výrobní zařízení – pece, pravděpodobně z 18. století.

Literatura

AMB: *Archív města Brna*. Fond U5, Sbírnka fotografií, sign. Ilc 39. Soubor fotografií skleníku v zahradě augustiniánského kláštera na Mendlově náměstí v Brně. Dostupné také z: <https://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:17ac9473-b1c7-4a16-88ae-a4a72faa19d9?page=uuid:56a0988a-02d9-4d19-9005-b240d1451792>.

Bučo, M., Sedláčková, L. 2021–2022: *Terénní dokumentace k akci A076/2021*. Uloženo: archiv Archaia Brno z. ú.

Summary

The rescue excavation conducted at Mendel Square (Staré Brno cadastral area, Brno-City District; Fig. 22) in connection with the renewal of Mendel's Greenhouse, which was built after 1854 in the garden of today's Augustinian Abbey, uncovered the complete layout of the greenhouse including three heating devices (Fig. 23, 24). The greenhouse was 28.5 m long and 5.5 m wide, oriented west-east. It was demolished sometime between 1961 and 1963/1964.

The archaeological contexts associated with the operation of the Cistercian monastery, later the Augustinian, were documented around the greenhouse. One of the most important discoveries is the mill race which was the left-bank branch of the Svatka mill race (Fig. 25). It was built in the 14th century but its latest modifications were made in the 19th century. The excavation also yielded a stone well of unspecified period, masonry walls likely related to the monastery fencing, and two production facilities – kilns/furnaces (probably from the 18th century).

Lenka Sedláčková, Michal Bučo

.....

Brno (k. ú. Staré Brno, okr. Brno-město)

Ul. Poříčí č. p. 7, parc. č. 1682.

Raný středověk. Sídliště. Jiná evidence. Záchraný výzkum.

Uložení nálezu: dočasně Archaia Brno z. ú.

Lokalizace: WGS-84: 49.1878300N, 16.5954658E

Archeologický výzkum byl realizován v souvislosti se stavbou „Přístavba a nástavba ateliéru KVV“. Jeho provedení zajistila společnost Archaia Brno z. ú. (akce č. A38/2022), terénní část výzkumu se uskutečnila v květnu a srpnu 2022.

Plánované zemní práce byly tvořeny výkopem stavební jámy, jejíž hloubka dosahovala 1,2 m. Při ohledání těžného terénu bylo ověřeno, že dochází k narušení pouze souvrství novodobých navážek. Dodatečně, po zjištění havarijního stavu přítomné kanalizace, byl realizován výkop za účelem její rekonstrukce. Jeho provedení se uskutečnilo bez oznámení, a tudíž bez přítomnosti archeologa. Podařilo se dokumentovat pouze segment profilu na stěně výkopu kanalizační šachty v severozápadní části staveniště. Zachycen byl průřez terémem do hloubky 3,5 m.

Povrch geologického podloží, které tvořily vrstvy písku, byl dokumentován v hloubce 2,2 m (úroveň 200,52 m n. m.). Následovaly uloženiny, které lze označit za kulturní vrstvy. Jejich prostřednictvím se terén zvýšil o 0,55 m. Vznikly zřejmě jako výsledky sídlištních procesů. Jejich původ (především první z nich) je

však možné hledat ve fluvialních sedimentech, které prošly v důsledku lidské činnosti transformací. Z vrstev bylo získáno jen několik keramických zlomků umožňujících datování do raného středověku (snad 11.–12. století). Rozlišení kulturních vrstev na dva horizonty vybízí k úvaze o fázovitém osídlení. Upřesnění by mohla přinést pouze řádně vedená archeologická exkavace. Následovala uložení, kterou můžeme považovat za fluvialní sediment s možnou určitou přeměnou díky lidské přítomnosti. Mocnost vrstvy dosahovala 0,45 m a vznik musí odpovídat období vrcholného středověku a novověku. Dále již bylo dokumentováno souvrství navážkového charakteru, časově spadající do 19.–20. století (AMČR).

Literatura

AMČR: Záznam M-202202481 [cit. 2023-10-02]. Archeologická mapa České republiky.

Summary

A small rescue excavation in Poříčí Street (Staré Brno cadastral area, Brno-City District) yielded findings complementing the results of excavations previously conducted at the site. It verified the presence of the archaeological contexts from the Early Middle Ages and confirmed the importance of the site in the study of the historical development of Brno.

Antonín Zůbek

.....

Brno (k. ú. Staré Brno, okr. Brno-město)

Ul. Tvrého č. p. 15, parc. č. 325, 326, 328, 330.

Industriální období. Vodní dílo. Skupina/síť sond. Záchraný výzkum.

Uložení nálezu: dočasně Archaia Brno z. ú.

Lokalizace: WGS-84: 49.1957694N, 16.5910581E

V první polovině roku 2022 proběhl záchraný archeologický výzkum při stavbě „Rekonstrukce historického vodárenského areálu bývalých městských vodojemů, Žlutý kopec v Brně – I. Etapa“. Výzkum proběhl formou dohledu a dokumentace odkrytých archeologických situací. Jedná se o unikátní brněnskou technickou kulturní památku nadregionálního významu. Vodojemy zde byly budovány postupně od roku 1874 (Zbranek, Čmelák 2023).

Výkopovými pracemi při této etapě byly dotčeny objekty vodojemu z roku 1874 (stavba nového nouzového výlezu) a vodojemu z roku 1894 (stavba nového hlavního vstupu a nouzového výlezu). Během výkopových prací při severní straně vodojemu z roku 1894 (sonda S1) byly dokumentovány odkryté historické konstrukce vodojemu – cihelná klenba (s. j. 901) a obvodová zeď vodojemu (s. j. 900). Dále bylo dokumentováno zaizolování objektu vodojemu vrstvou na sebe kladených lisovaných jílových kostek o tloušťce cca 0,4 m (s. j. 100), umístěných ve výkopu pro stavbu vodojemu (s. j. 500) a dosypaných zeminou. U nového nouzového výlezu na jižní straně vodojemu (sonda S2) byla zjištěna obdobná situace. Při budování nového nouzového výlezu při severní straně vodojemu z roku 1874 (sonda S3) byla odkryta historická cihelná konstrukce vlastního vodojemu (s. j. 902), doplněná o zaizolování formou jílové vrstvy o tloušťce až 0,6 m (s. j. 101). Zajímavostí bylo umístění ve výkopu pro vodojem (s. j. 501) a dosypání zeminou (obr. 26).

Literatura

Zbranek, H., Čmelák, O. 2023: *Rekonstrukce historického areálu bývalých městských vodojemů, Žlutý kopec*. Rkp. nálezné zprávy, č. akce A30/2022. Uloženo: Archaia Brno z. ú.

Obr. 26. Brno, ulice Tvrdého. Sonda S1 s odkrytými historickými konstrukcemi vodojemu z roku 1894. Zajílování pomocí jílových lisovaných kostek s. j. 100. Foto Archaia Brno z. ú.

Fig. 26. Brno, Tvrdého Street. Test pit S1 showing the water reservoir construction from 1894. Insulation with pressed clay blocks. Photo by Archaia Brno.

Summary

During the construction of new entrances of the historical water reservoirs in Brno on Yellow Hill (Tvrdého Street, Staré Brno cadastral area, Brno-City District), the 1874 and 1894 construction elements of the cistern have been documented. The excavation also brought evidence of the historical clay insulation (Fig. 26).

Hynek Zbranek, Ondřej Čmelák

Brno (k. ú. Zábrdovice, okr. Brno-město)

Ul. Bratislavská č. p. 84.

Starohradištní období (RS2), vrcholný středověk. Sídliště. Plošný odkryv. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: dočasně Archaia Brno z. ú.

Lokalizace: WGS-84: 49,200441N, 16,623928E; 49,199637N, 16,624162E; 49,199715N, 16,624795E; 49,200150N, 16,624733E; 49,200176N, 16,625009E; 49,200572N, 16,624969E

Lokalita se nachází v Brně-Zábrdovicích na ulici Bratislavská č. 84. Leží na mírném svahu, který klesá od severu k jihu a jihovýchodu. Geologicky je podloží tvořeno kvartérní sprašovou návějí. Povrch sprašového podloží se pohybuje v nadmořské výšce 200–202 m. Na podloží nasedá holocenní humózní půda, která dosahuje mocnosti 1,5–2 m. Záchranný archeologický výzkum byl vyvolán stavbou „Rezidence Pekárenský dvůr“, prováděnou společností DOMOPLAN. Probíhal od jara do podzimu 2021.

Přibližně ve středu zkoumané plochy se podařilo zachytit část pozemní datované na základě keramického inventáře ze 7. až 8. století (obr. 27). Její větší část však byla zničena stavební aktivitou v průběhu minulého století. Objekt byl exkavován od rozhraní navážek a půdního typu, přičemž celková hloubka činila 0,88 m. Ve zkoumaném půdorysu byly identifikovány dvě kúlové jámy a pozůstatek topeniště v severní části (obr. 28). Případné kamenné obložení se nedochovalo a kameny nebyly nalezeny ani v zásypu.

Jižní hranice stavební plochy se nacházela přibližně 34 m od ulice Cejl. Téměř na této hranici byl prozkoumán soliterní objekt – pyrotechnologické zařízení ze 13. století (obr. 29). Výpal stěn byl velmi tvrdý, v zásypu se však nepodařilo objevit strusku ani defektní formy keramiky. Vzhledem k sekundárním keramickým nálezům pocházejícím ze zkulturněného půdního typu lze usoudit, že v neprozkoumaném prostoru směrem k ulici muselo v tomto období docházet k určitým aktivitám (Bučo 2023). V teoretické rovině by bylo možné uvažovat o existenci osady Zábrdovice, která je potvrzená archivními prameny k roku 1237 (CDM II, 342, č. 265). Při výzkumech v okolí kláštera se osadu nepodařilo doložit, a hledá se tak právě na západním břehu Svitavy (Zůbek 2022). K potvrzení domněnky je však potřeba dalších výzkumů v této oblasti.

Obr. 27. Brno, ulice Bratislavská. Hrnčovitá nádoba ze 7.–8. století. Foto L. Kosová.
Fig. 27. Brno, Bratislavská Street. Pot-shaped vessel from the 7th–8th century. Photo by L. Kosová.

Obr. 28. Brno, ulice Bratislavská. Prozkoumaná část zahloubeného půdorysu polozemnice. Foto M. Bučo.

Fig. 28. Brno, Bratislavská Street. Excavated part of the semi-sunken hut. Photo by M. Bučo.

Obr. 29. Brno, ulice Bratislavská. Pyrotechnologické zařízení ze 13. století. Foto M. Bučo.

Fig. 29. Brno, Bratislavská Street. Heating device from the 13th century. Photo by M. Bučo.

Literatura

Bučo, A. 2023: *Nálezová zpráva o provedení záchranného archeologického výzkumu při stavbě „Rezidence Pekárenský dvůr.“* Rkp. nálezové zprávy, č. akce A14/2021. Uloženo: archiv Archaia Brno z. ú.

CDM II: *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae. Tomus 2. Ab annis 1200–1240.* A. Boček (ed.), Olomouc 1839.

Zůbek, A. 2022: Brno (k. ú. Zábřovice, okr. Brno-město). *Přehled výzkumů* 63(2), 143–144.

Summary

A semi-sunken hut from the 7th–8th century (Fig. 27, 28) and a heating device from the 13th century (Fig. 29) were uncovered during an archaeological excavation in Bratislavská Street (Zábřovice cadastral area, Brno-City District).

Michal Bučo

Brno (k. ú. Židenice, okr. Brno-město)

Ul. Líšeňská, parc. č. 7826/55, 7827/3.

Vrcholný středověk – novověk. Cesta. Vertikální řez.

Záchranný výzkum. Uložení nálezů: Ústav archeologické památkové péče Brno, v. v. i.

Lokalizace: S-JTSK: -594581, -1160996

V dubnu 2022 byl proveden archeologický záchranný výzkum během výstavby bytových domů „Rezidence Juliana II“ v městské části Brno-Židenice. Staveniště se nachází ve čtvrti Juliánov na Líšeňské ulici. Ve stěně stavební jámy a v navazující kanalizační přípojce byl zaznamenán rozsáhlý objekt, orientovaný patrně východ–západ; byl poměrně mělký, s nepravidelným dnem. Datační materiál se z výplně nepodařilo získat. Vzhledem k orientaci objektu a blízkosti k Líšeňské ulici se pravděpodobně jedná o zbytek úvozové cesty spojující Brno s Líšní.

Literatura

Neuvedeno.

Summary

The archaeological excavation conducted in April 2022 in connection with the construction of apartment buildings in Líšeňská Street (Židenice cadastral area, Brno-City District) yielded a part of the high medieval or modern-period hollow way connecting Brno and Líšeň.

Jiří Zubalík

Břeclav (okr. Břeclav)

„Dlouhý hrůd“; obora Soutok

2. světová válka. Izolovaný pohřeb. Sonda. Záchranný výzkum.

Uložení nálezů: Ústav archeologické památkové péče Brno, v. v. i.

Lokalizace: nepublikováno z důvodu ochrany lokality

Na žádost Policie ČR byly na louce u zámečku Lány v režimu záchranného výzkumu exhumovány dva náhodně nalezené mělké hroby datované do dubna 1945. Velmi špatně zachovalé kosterní pozůstatky dvou mužů náleží dle zbytků výstroje a výzbroje příslušníkům německé branné moci z let 1939 až 1945. První, neidentifikovatelný muž zemřel na následky devastačních zranění obou dolních končetin (utrženy nad koleny). Druhý, dle identifikační známky imatrikulovaný u štábu velitele posádky v Mödlingu, zemřel patrně v důsledku mnohonásobných střepinových poranění. Kosterní pozůstatky by měly být předány německé straně k pietnímu uložení na vojenském pohřebišti.

Literatura

Neuvedeno.

Summary

Two graves of German soldiers who died in April 1945 were exhumed near Lány Chateau in ‘Dlouhý hrůd’ field (Břeclav District).

Jiří Kala

Břest (okr. Kroměříž)

Intravilán, parc. č. 42.

Mladohradištní období (RS4), středověk, novověk. Sídliště, vesnice/městečko. Vertikální řez. Záchraný výzkum. Uložení nálezu: Muzeum Kroměřížska, p. o.

Lokalizace: WGS-84: 49.3507239N, 17.4372903E

Technologie výstavby bytového domu – blok „C“ na parc. č. 42 na katastrálním území Břest do značné míry limitovala možnost prokázání archeologických objektů nebo situací, jelikož zásahy do terénu pro vlastní hlavní stavební objekty nedosáhly geologického podloží. Tato situace byla způsobena především navýšením nadloží při předchozí stavbě sousedního bloku bytového domu. Přesto se podařilo při sledování liniových prvků zdokumentovat dva zahluobené objekty. Jeden byl obecně datován do středověku a druhý do novověku. Rovněž byla ověřována vrstva, která poskytla materiál z pokročilého raného středověku. Na základě předchozích zjištění z roku 2018, kdy byl ve vzdálenosti necelých 100 m jihovýchodně od místa předmětné stavby dokumentován další raně středověký objekt (Fojtík, Popelka 2019), lze v tomto prostoru předpokládat rozsáhlejší raně středověké sídliště. Lokalita se nachází pod výraznější levobřežní terasou potoka Stonače, na níž byla následně konstituována vlastní obec Břest.

Literatura

Fojtík, A., Popelka, M. 2019: Břest (okr. Kroměříž). *Přehled výzkumů* 60(2), 255–256.

Summary

A layer from the Late Hillfort Period and two settlement features of the medieval and modern periods documented in the linear trench were excavated in connection with the construction of an apartment building in Břest (Kroměříž District).

Miroslav Popelka, Martin Paulus

Bukovina (okr. Blansko)

„Nivy“, parc. č. 1042, 1014/14.

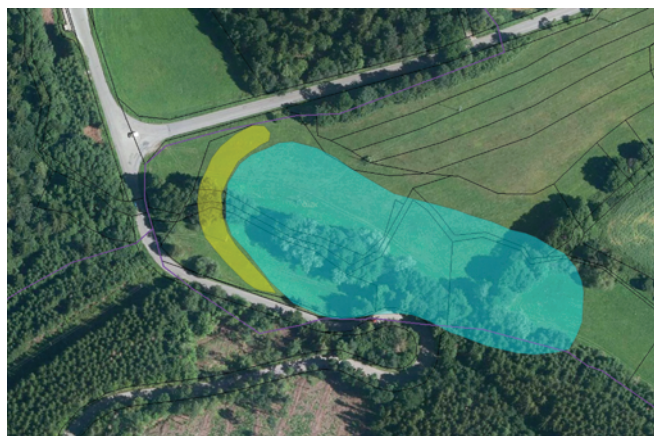
Novověk. Rybník. Vizualní/geodetický průzkum. Uložení nálezu: bez nálezu.

Lokalizace: WGS-84: 49.2894103N, 16.7652978E

V roce 2022 byl na lidarových snímcích identifikován valový útvar v blízkosti křižovatky silnic mezi obcemi Křtiny, Březina a Bukovina v místě dnes využívaném k zemědělské činnosti. Terénní prospekce a rešerše literatury a historických map bylo zjištěno, že se jedná o těleso hráze zaniklého rybníka. Délka reliktu hráze je asi 110 m, šířka až 20 m (obr. 30). Porovnání zdrojů odhalilo, že rybník existoval už v 17. století. Jednalo se pravděpodobně o rybník zvaný Březinský, který uvádí kronika obce Bukovina k roku 1656, mohl však vzniknout i dříve. Zánik rybníka se klade na přelom 18. a 19. století.

Literatura

Pavloň, T. 2022: *Bukovina 2022. Zaniklý rybník Březinský*. Rkp. nálevové zprávy, č. j. MTX202200202. [cit. 2022-06-23]. Uloženo: Archiv nálevovoých zpráv Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i. Dostupné také z: Digitální archiv Archeologické mapy České republiky <http://digiarchiv.amapa.cz/id/M-TX-202200202>.

Obr. 30. Bukovina. Žlutě vyznačený relikv hráze a modře rekonstrukce plochy rybníka. Autor T. Pavloň.

Fig. 30. Bukovina. Relic of a dyke is marked in yellow, the reconstructed area of a pond is in blue. Author T. Pavloň.

Summary

A defunct modern-period pond was identified during a surface survey carried out in the cadastral area of Bukovina (Blansko District; Fig. 30).

Tomáš Pavloň

Cetechovice (okr. Kroměříž)

„Vršovský“.

Vrcholný středověk. Neurčený areál. Plošný odkryv. Záchraný výzkum. Uložení nálezu: Archeologické centrum Olomouc, p. o.

Lokalizace: WGS-84: 49.1867813 N, 17.2431032 E; 49.1868013 N, 17.2436795 E; 49.1878138 N, 17.2436909 E; 49.1878585 N, 17.2443742 E

Záchraný archeologický výzkum na lokalitě Cetechovice v trati „Vršovský“ proběhl ve dnech 21.–22. 4. 2022 v rámci přípravy stavby VTL plynovodu Moravia. Zachyceny byly dvě komponenty, a to zemnice z doby laténské a několik objektů ze středověku. Jedná se o hlubokou zásobní jámu, ohniště a tři nepravidelné mělké rozsáhlé jámy. V zásobní jámě vejčitého tvaru bylo nalezeno několik okrajů keramiky s typickou výzdobou vrcholně středověké vlnice, zvířecí kosti a jeden neurčitelný železný zlomek.

Literatura

Neuveдено.

Summary

A group of features, which were dated based on sporadic pottery finds to the High Middle Ages, were excavated in Cetechovice, ‘Vršovský’ field (Kroměříž District).

Vít Záhorák

Čejč (okr. Hodonín)

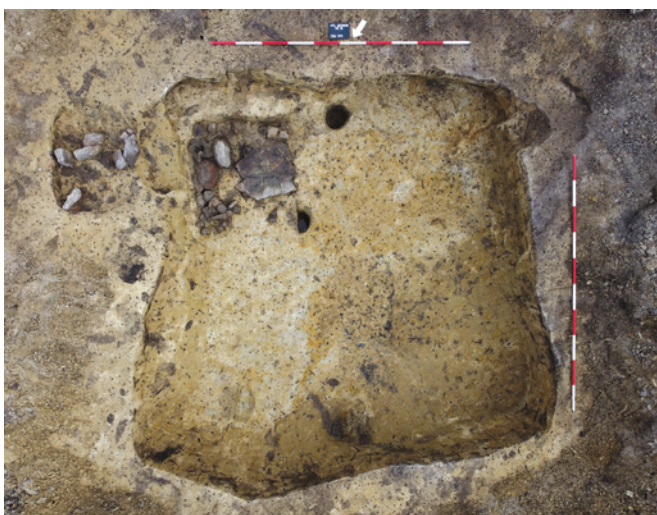
„Bílá hlína“.

Středohradištní období (RS3). Sídliště. Plošný odkryv. Záchraný výzkum. Uložení nálezu: Ústav archeologické památkové péče Brno, v. v. i.

Lokalizace: WGS-84: 48.9322069N, 16.9528731E

V jarních měsících roku 2022 pokračoval předstihový průzkum na trase VTL plynovodu Moravia (lokalita 02/12). V dosud nezkoumané ploše jižně od silnice Čejč–Čejkovice bylo odkryto několik zahloubených objektů ze střední doby hradištní. Mezi nimi vynikaly dvě zemnice čtvercového půdorysu; v severní části každého z objektů se nacházely pozůstatky po otopném zařízení (obr. 31, 32).

Odkrytou plochou probíhal ve směru S–J liniový objekt/příkop s hrotitým dnem, z něhož nebyl získán chronologicky citlivý materiál. Dle superpozice s jednou z chat se ovšem jedná o mladší situaci.

Obr. 31. Čejč. Zahloubená chata ze střední doby hradištní s pozůstatky otopného zařízení. Foto I. Čížmář.

Fig. 31. Čejč. Sunken hut from the Middle Hillfort Period with remains of a heating device. Photo by I. Čížmář.

Obr. 32. Čejč. Zahloubená chata ze střední doby hradištní s pozůstatky otopného zařízení. Foto I. Čížmář.

Fig. 32. Čejč. Sunken hut from the Middle Hillfort Period with remains of a heating device. Photo by I. Čížmář.

Literatura

Neuveдено.

Summary

Two sunken huts from the Middle Hillfort Period (Fig. 31, 32) were excavated in connection with the Moravia high-pressure gas pipeline construction in Čejč, ‘Bílá hlína’ field (Hodonín District).

Ivan Čížmář, Michal Přichystal

Deblín (okr. Brno-venkov)

Kostel sv. Mikuláše, parc. č. 1, 4/2, 28/1.

Středověk, novověk. Kostel, pohřebiště/hřbitov. Vertikální řez. Záchraný výzkum. Uložení nálezu: dočasně Archaia Brno z. ú.

Lokalizace: WGS-84: 49.3226256N, 16.3473225E; 49.3224192N, 16.3472850E

V červnu a červenci roku 2022 proběhla realizace výkopu inženýrských sítí, které zavedly vodu, plyn a kanalizaci do sakristie kostela. Liniový výkop vedl z barokní sakristie směrem na jih, kde prošel pod hřbitovní zdi a dále směřoval pod místní komunikací. V úrovni domu s č. p. 32 došlo k napojení ke zbytku sítě.

V úseku procházejícím hřbitovem bylo dokumentováno dvanáct novověkých pohřbů s orientací jih–sever. Dále byla zachycena půlkruhová apsida jižní lodi románského kostela. Nadzemní zdivo apsidy bylo výkopem odkryto v rozsahu 3 m úseče. Poprvé byla tato apsida zdokumentována roku 1943 (Samek 1994, 366–368).

V prostoru před domem č. p. 32 byla dokumentována barokní vápenná jáma a výkop středověkého stáří. Ten mohl souviset společně se dvěma kamennými zdmi s někdejší hradem pánů z Deblína, který je hledán v těchto místech (Sadílek 2014).

Literatura

AMČR: Záznam M-202201839 [cit. 2023-10-02]. Archeologická mapa České republiky.

Sadílek, J. 2014: *Deblín. Historický vývoj stavebních památek a osídlení obce*. Tišnov: Sursum.

Samek, B. 1994: *Umělecké památky Moravy a Slezska. Díl 1. A–I*. Praha: Academia.

Summary

The rescue archaeological excavation was carried out in 2022 at St Nicolas Church in Deblín (Brno-Country District). The investigation yielded modern-period graves and a Romanesque apse.

Pavel Staněk

Dolní Kounice (okr. Brno-venkov)

Areál kláštera Rosa coeli, parc. č. 156.

Středověk. Klášter. Skupina/sítě sond. Záchraný výzkum. Uložení nálezu: dočasně Archaia Brno z. ú.

Lokalizace: WGS-84: 49.0688531N, 16.4712342E

V březnu a dubnu 2022 proběhl v areálu kostela Panny Marie menší archeologický výzkum, který vyvolala realizace odvodnění vstupního prostoru (AMČR). Jednalo se o obnovu a rozšíření již existujícího odvodnění, které zde bylo vybudováno roku

2002 (Unger 2002). V rozsahu prvních dvou západních klenebních polí byla plošně odtěžena naplavená zemina o mocnosti cca 0,5 m. Snižování se zastavilo přibližně 0,2 m nad středověkou podlahou (191,98 m n. m.). Následně byl systém rýh pro drenáže zkoumán archeologicky. Jednalo se o liniové výkopy. V půdorysu tvořily jednotlivé větve výkopu obdélník o stranách 6 m a 5,2 m. Skrz tento obdélník vedla ještě jedna rýha drenáže ve směru sever–jih, umístěná mírně západně mimo střed, aby nedošlo ke kolizi stavby s předpokládaným středovým pilířem. Hloubka jednotlivých výkopů se pohybovala v rozmezí 0,5–0,6 m se sklonem k východu, kde se nacházela vsakovací jáma. Ta byla umístěna přibližně uprostřed východní strany v místě již starší vsakovací jámy z roku 2002 a nově byla rozšířena na rozměry 2,5 × 1,5 m a hloubku 1,8 m.

Zdokumentována byla středověká maltová podlaha. Nebyly zachyceny žádné dlaždice, a to ani jejich fragmenty nebo stopy po jejich uložení do maltového podkladu. Podlahu tvořila cca 0,1–0,2 m silná vrstva maltoviny, která překrývala vrstvu kamenů a zlomků stavební keramiky. Pod ní se nacházely hlinité dorovnávkové a naplaveniny. Zachyceno bylo i několik vrstev oranžových písčitých maltovin, které souvisely s výstavbou gotického kostela, a jedna výrazně hlouběji se vyskytující běžová maltovina, jež souvisela se starší stavbou, kterou výzkum jinak dále nezachytil.

Nade dnem vsakovací jámy (190,53 m n. m.) byly nalezeny čtyři pohřby, stratigraficky mladší než kostel, ale starší než maltová podlaha.

Literatura

AMČR: Záznam M-202203656 [cit. 2023-10-02]. Archeologická mapa České republiky.

Unger, J. 2002: *Dolní Kounice 2002. Klášter Rosa coeli - odvodnění.*

Rkp. nálezové zprávy, č. j. MTX 201701187 [cit. 2023-10-02].

Uloženo: Archiv nálezových zpráv Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i.

Summary

The rescue archaeological excavation conducted in 2022 at Virgin Mary Church in Dolní Kounice (Brno-Country District) yielded four medieval graves and a medieval church floor.

Pavel Staněk

Doubavnick (okr. Brno-venkov)

Kostel Povýšení sv. Kříže, parc. č. 3, st. 53.

Středověk, novověk. Kostel, pohřebiště/hřbitov, klášter.

Plošný odkryv. Záchraný výzkum. Uložení nálezů: dočasně Archaia Brno z. ú.

Lokalizace: WGS-84: 49.4254328N, 16.3516831E; 49.4255956N, 16.3515178E; 49.4257281N, 16.3515708E; 49.4257589N, 16.3518683E; 49.4256300N, 16.3521283E

V letech 2021 až 2022 probíhal archeologický výzkum v souvislosti s opravou kostela Povýšení sv. Kříže v Doubavnicku (Samek 1994, 408–410). V rámci odvlhčení byly v interiéru a podél hrobky Mitrovských vybudovány větrací kanály. Úsek větracího kanálu z vnější strany hrobky Mitrovských a sakristie byl 1,3 m široký a 1,2 m hluboký. Od 16. století se v místech někdejších klášterních budov nalézal hřbitov (Foltýn et al. 2005, 285–289; Sadílek 2008, 63–89; Staněk 2015). V jednotlivých výkopech bylo zachyceno 89 novověkých pohřbů, ve 23 z nich byly zaznamenány dřevěné rakve. V ostatních případech lze též předpokládat

původní uložení zemřelých do rakve, na což poukazovaly především nálezy jednotlivých hřebů z rakví. Většina pohřbů byla orientována ve směru kostela a jen výjimečně v jiném než západovýchodním směru. Pouze ve dvou případech se našly měděné křížky z růženců a ve třech případech byly v okolí lebky zaznamenány stopy po členkách zdobených mědí.

Intenzivní pohřbívání tak zničilo značnou část starších aktivit. Na základy jednotlivých konstrukcí se narazilo povětšinou až v nehlubších částech výkopu. Zachytil se podařilo západní stěnu západní konventní budovy, a to ve dvou stavebních fázích. Starší fáze měla sílu zdiva 0,7 m, zhotovena byla z kamenů a jako pojivo byla použita růžovošedá vápenná malta. Mladší fáze se nacházela v těsné blízkosti. Síla zdiva byla 1,2 m, konstruována byla z kamenů a jako pojivo byla užita šedá vápenná malta. Další konstrukce patřily k mladší fázi. Jednalo se o severní stěnu ambitu a v prostoru mezi sakristií a hrobkou Mitrovských pravděpodobně o jižní stěnu ambitu.

Západně od hrobky Mitrovských byla pod novověkými hroby zaznamenána dna objektů středověkého stáří. Jednalo se o tři oválné sídlíštní objekty neznámé funkce, které obsahovaly keramiku ze 13. století, a reliкty kamenného trativodu či vodovodu. Kamenná konstrukce měla spád na východ do prostoru někdejšího kláštera, což by více ukazovalo na přívod vody do kláštera.

V interiéru kostela byl zachycen výkop pro větrací kanál podél stěn kostela, jenž byl 1 m široký a 0,6 m hluboký. Dokumentovány byly mohutné základy stávajícího kostela, které by poukazovaly na složitý vývoj stavby v 16. století, kdy se původní záměr klasického řešení kostela s triumfálním obloukem v průběhu vleklé výstavby změnil v koncept síňového kostela. Dále bylo provedeno pět zjišťovacích sond v prostoru pod barokními lavicemi, které byly odvezeny na restaurování. Pod lavicemi se nacházely pozůstatky starší renesanční dlažby. Jednalo se o keramické dlaždice s rozměry 19 × 19 cm. Navzdory narušení starších aktivit uvedenými pohřby se podařilo zachytil substrukce staršího kostela, související pravděpodobně se stavební aktivitou ve 14. století, a to na vnitřní straně os pilířů členících síňový prostor kostela na trojlodí. Jednalo se o kamenné zdivo o síle 1,2 m, které mělo jako pojivo šedou vápennou maltu. Na jednom místě se na stěnách dochovaly omítky, odkazující zřejmě na položení středověké dlažby cca 0,4 m pod současným povrchem.

Literatura

AMČR: Záznam M-201901345 [cit. 2023-10-02]. Archeologická mapa České republiky.

Foltýn, D. et al. 2005: *Encyklopedie moravských a slezských klášterů.* Praha: Libri.

Sadílek, J. 2008: Založení kláštera sv. Kříže, jeho trvání a zánik.

In: M. Hrádek et al.: *Doubavnick 1208–2008.* Doubavnick: Městy Doubavnick.

Samek, B. 1994: *Umělecké památky Moravy a Slezska. Díl 1. A-I.* Praha: Academia.

Staněk, P. 2015: Panenský klášter v Doubavnicku. *Archaeologia historica* 40(2), 839–855.

Summary

The archaeological excavation conducted in 2021 and 2022 during the reconstruction of Exaltation of the Holy Cross Church in Doubavnick (Brno-Country District) yielded foundations of a medieval church and a monastery. The modern-period cemetery was also investigated.

Pavel Staněk

Habrůvka (okr. Blansko)

„Na Horkách; U Havířských děr“, parc. č. 327.

Novověk 1. Depot. Průzkum detektorem kovu. Uložení nálezu: není známo.

Lokalizace: WGS-84: 49.3137469N, 16.7305350E

V roce 2014 našel amatérský hledač s pomocí detektoru kovů depot mincí z období třicetileté války (obr. 33; Pavloň 2022). K nálezům došlo v trati „Na Horkách“ v lesním prostředí poblíž turistické stezky asi 1,2 km severovýchodně od středu obce Habrůvka. Nálezce, který s jedním z autorů sdílel základní informace o nálezě, byl požádán o odevzdání mincí do příslušného muzea; k tomu však nedošlo, nálezce mezitím skončil. Další osudy depotu nejsou známy. Z poskytnutých fotografií bylo možné identifikovat soubor mincí pocházející z konce 16. století a z 1. poloviny 17. století. Nejstaršími mincemi v depotu jsou $\frac{1}{24}$ tolar (Šlesvicko-Holštýnsko) a tříkrejcar (Krnovské knížectví), shodně vyražené v roce 1596. Nejmladší a zároveň nejpočetnější byly ražby Ferdinanda II. z let 1624 a 1625, a to krejcar (3 ks) a tříkrejcar (1 ks), který byl vyražen v Opoli. Dále se v depotu nacházel tříkrejcar z biskupského knížectví Brixen (1 ks) a tříkrejcar, jejichž původ lze najít v německých knížectvích Pfalz-Zweibrücken (1 ks) a Solms-Lich (3 ks; raženy mezi lety 1595–1616; Grossmannová 2014).

Literatura

Grossmannová, D. 2014: *Boskovický poklad. Nález mincí z období třicetileté války*. Brno: Moravské zemské muzeum.

Pavloň, T. 2022: *Habrůvka 2014. Trať na Horkách, nález depotu mincí*. Rkp. nálezové zprávy MTX202300048 [cit. 2023-02-22]. Uloženo: Archiv nálezových zpráv Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i. Dostupné také z: Digitální archiv Archeologické mapy České republiky <http://digiarchiv.amapa.cz/id/M-TX-202300048>.

Obr. 33. Habrůvka. Fotografie vybraných mincí poskytnutá nálezcem. Nálezce (anonym).

Fig. 33. Habrůvka. Photo of the selected coins provided by the finder. Finder (anonymous).

Summary

A coin depot from the Thirty Years' War period (Fig. 33) was found during an amateur metal detector survey carried out in the cadastral area of Habrůvka (Blansko District) in 2014.

Tomáš Pavloň, Vojtěch Koudelka

Holštejn (okr. Blansko)

„Strážná“, parc. č. 136/1.

Novověk. Milířišť. Sonda. Badatelský výzkum. Uložení nálezu: dočasně Archaia Brno z. ú.

Lokalizace: WGS-84: 49.4197583N, 16.7734389E

V rámci povrchového průzkumu lesů v severní části k. ú. Holštejn byla identifikována zvýšená koncentrace objektů interpretovaných jako milířišť (Novák, Kadavý a kol. 2022, 44). Milířišť č. 1440 se nachází v nadmořské výšce 549 m, má oválný tvar s průměrem 13 m (po vrstevnici) × 10,5 m (po spádnicí). Od nejbližší v terénu rozpoznané komunikace je vzdáleno 76 m, k nejbližší vodoteči je to ze středu plošiny pouze 18 m. Sklon svahu, do kterého byl milíř zahloben, činí 8,6°. Sonda na milířišti č. 1440 byla 0,5 m široká a 12,5 m dlouhá. Zvrstvení zde bylo poměrně jednoduché, pod humusovou lesní vrstvou se nacházela uhlíkatá vrstva místy mocná až 30 cm. Z ní bylo odebráno reprezentativní množství vzorků uhlíků, které byly dále analyzovány a datovány. Nejmladší dendrochronologicky datované vzorky pocházejí ze dřevin smýcených po roce 1832. Během výzkumu se nepodařilo objevit žádné movité archeologické nálezy. Doprovodný průzkum detektorem kovů v okolí milířišť rovněž neodhalil žádný artefakt, který by bylo možné klást do souvislosti s pálením dřevěného uhlí (Rybníček, Kolář 2022, 29, 33–35).

Literatura

Novák, J., Kadavý, J. a kol. 2022: Pozůstatky lidské činnosti v lesích.

In: K. Sklenář a kol.: *Život v lesích. Kritický katalog k výstavě Život v lesích*. Brno: Mendelova univerzita v Brně, 43–51.

Rybníček, M., Kolář, T. 2022: Dendrochronologie. In: K. Sklenář a kol.: *Život v lesích. Kritický katalog k výstavě Život v lesích*. Brno: Mendelova univerzita v Brně, 28–29, 33–35.

Summary

The samples of charcoal were taken for further analyses during the test pitting of the charcoal piles located in the cadastral area of Holštejn (Blansko District). The youngest dendrochronological data comes from 1832.

Jakub Novák

Hostěnice (okr. Brno-venkov)

„Nad Propastí“, „Pacholské“, „U Šedého žlábků“, parc. č. 274/1.

Novověk. Lom, milířišť, vápenka. Průzkum detektorem kovu. Záchraný výzkum. Uložení nálezu: Ústav archeologické památkové péče Brno, v. v. i.

Lokalizace: WGS-84: 49.2365156N, 16.7682381E; 49.2374264N, 16.7688494E; 49.2364947N, 16.7640322E

Během předstihového záchraného archeologického výzkumu v okolí areálu lomu Mokrá (Českomoravský cement, a. s.) byl proveden průzkum terénu v oblasti žlábků „Nad Propastí“. Nověji byla při jeho dně lokalizována hráz zaniklého záchytného

rybníka, která je navezena materiálem částečně obsahujícím vápenec i místní slepence. Vodní nádrž mohla být dříve dotována svahovým prameništěm, které zaniklo současně se vznikem mokerského lomu Břidla v 60. letech 20. století. Vzhledem k této skutečnosti a vazbě na obslužné komunikace vedoucí k okolním novověkým vápenkám a lomům lze objekt datovat nejpozději do raného novověku. Severozápadně od reliktní hráze byly dokumentovány dva větší strukturované hliníky, které by mohly být dokladem vesnické výroby sušených cihel, tzv. „vepřovic“. V trati „Pacholské“ byl zachycen reliktní obdélný plošiny určené k milířování vápna. Ve zbývajících částech tratí „Nad Propastí“, „Pacholské“, „U Knížecího lomu“ a „U Šedého žlábků“ byly zaznamenány další, převážně menší vápenické pece a lomy na vápenec, v jednom případě i válečný okop umístěný do menší vápenické pece. Současně byly monitorovány zemní práce spojené s budováním nových obslužných cest při severním okraji Prostředního mokerského lomu.

Literatura

Neuveдено.

Summary

A surface survey was carried out in the vicinity of Mokrý Quarry (Hostěnice cadastral area, Brno-Country District) in the area of 'Nad Propastí' field. The dyke of a defunct pond was identified at the bottom of the quarry. Two loam pits that could be evidence of a local mudbrick production were documented nearby. Remains of a rectangular-shaped structure for lime burning were detected in 'Pacholské' field. Small lime kilns, limestone quarries and a military foxhole were found around.

Petr Kos

Hovorany (okr. Hodonín)

„Padělky za vinohradem“, parc. č. 4820.

Raný středověk. Sídliště. Plošný odkryv. Záchraný výzkum.

Uložení nálezu: Ústav archeologické památkové péče Brno, v. v. i.

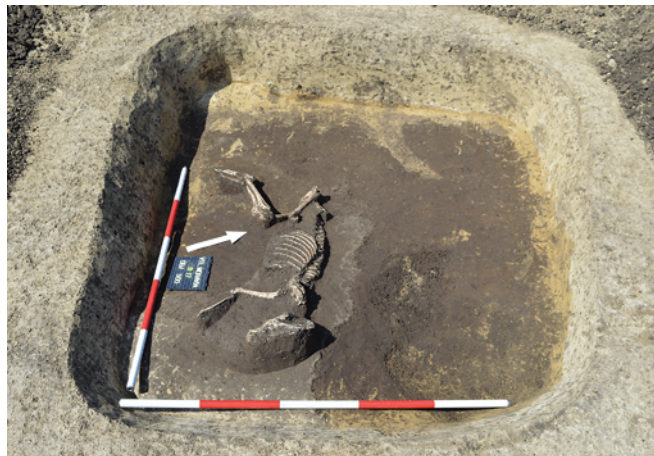
Lokalizace: S-JTSK: -574219.20, -1188701.89; -574216.46, -1188727.69; -574360.50, -1188710.18; -574357.52, -1188736.63

V dubnu a květnu roku 2022 uskutečnili pracovníci Ústavu archeologické památkové péče Brno, v. v. i., předstihový výzkum před plánovanou výstavbou VTL plynovodu Moravia v severovýchodní části polní tratě „Padělky za vinohradem“, která se rozkládá přibližně 2,3 km severozápadně od středu obce Hovorany. Existence dosud neznámé lokality v uvedeném místě byla predikována na základě výsledků geofyzikální prospekce realizované v letech 2021 a 2022 (lokalita D17; Milo et al. 2022). Řešený prostor je situován v nadmořské výšce 220–236 m, ve střední partii členitého jihovýchodního svahu, jenž spadá ze severovýchodního výběžku návrší Karlák (281,0 m n. m.) k levé straně údolí Karlánského potoka.

V rámci skryté plochy o délce zhruba 140 m a šířce 25 m byly zachyceny tři sídlištní jámy. Jednalo se o mělký žlabovitý objekt, jenž jako jediný poskytl zlomky keramických nádob datovatelných do raného středověku, rozsáhlejší nepravidelnou jámu s podhloubenými stěnami a částečně propáleným dnem a menší jámu zhruba čtvercového půdorysu se zaoblenými rohy a s částečně propálenými stěnami i dnem. Ve svrchní partii zásypu posledně uvedeného objektu byly objeveny dvě psí kostry, které ležely zrcadlově na opačných bocích těsně nad sebou (obr. 34, 35).

Literatura

Milo, P., Tencer, T., Šálka, D., Havelka, J. A. 2022: *Geomagnetická prospekcia Moravia – VTL plynovod – lokality D. Správa o geofyzikálnom prieskume*. Rkp. zprávy č. 22010. Uloženo: Ústav archeologie a muzeologie FF MU, Brno.

Obr. 34. Hovorany. První psí skelet v zásypu sídlištní jámy. Foto M. Přichystal.

Fig. 34. Hovorany. The first dog skeleton in the backfill of a settlement pit. Photo by M. Přichystal.

Obr. 35. Hovorany. Druhý psí skelet v zásypu sídlištní jámy. Foto M. Přichystal.

Fig. 35. Hovorany. The second dog skeleton in the backfill of a settlement pit. Photo by M. Přichystal.

Summary

The archaeological excavation was carried out in the spring of 2022 in Hovorany, 'Padělky za vinohradem' field (Hodonín District). Three settlement pits, one of which yielded fragments of early medieval pottery, were documented. Two dog skeletons (Fig. 34, 35), lying mirrored on opposite sides just above each other, were discovered in the upper backfill layers of a smaller pit.

Michal Přichystal

Hranice (okr. Přerov)

Svrčov, parc. č. 1930/1.

Středověk. Vápenka. Vizualní/geodetický průzkum. Uložení nálezu: Ústav archeologické památkové péče Brno, v. v. i.

Lokalizace: WGS-84: 49.5372697N, 17.7477994E

Během povrchového průzkumu torza hradu Svrčov nad údolím Bečvy, vyvolaného pracovníky Mendelovy univerzity v Brně, došlo k objevu dosud neznámé vápenické pece typu Müller 3, pravděpodobně čtyřkanálové (Müller 1976, srov. subtyp 3c; Kos 2015). Pec výrazně obdélného schématu je svou výrobní částí zadlabaná do okružního valu na severovýchodním obvodu fortifikace. V plánu M. Plačka je neúplně znázorněna a pracovně identifikována jako krátký obranný příkop oddělující malé předhradí od vlastního hradu (Plaček 2001, 601–602). Pec má na dně dobře dochovanou substrukci kamenné plenty (karbonská droba) pojené dočervena vypáleným jílem. Na povrchu plenty byly nalezeny kusy suroviny v podobě světle šedých mikritických vápenců, pravděpodobně macošského souvrství. Ty mohly být k peci transportovány, podle směru obslužné komunikace v předpeci, buďto z prostoru vápencových výchozů Velké Kobylanky, nebo nejspíše z okolí Hranické propasti, která je od hradní vápenice vzdálená cca 545 m vzdušnou čarou a je s ní propojená starou úvozovou cestou. K určení původu facie vápenců použitých k výrobě stavebního vápna hradu Svrčov však rozhodně přispěje chemický rozbor, který by mohl naznačit i jiné historické ložisko s přirozeně dostupnou kvalitnější surovinou, které mohlo ležet v dálce až 740 m od zříceniny hradu nedaleko železniční zastávky Teplice nad Bečvou. Stavební kámen, který tvořily jemnozrnné slepence a písčité droby karbonského stáří, byl podle pozůstatků v hradním příkopu (velké kvádrovité bloky) s velkou pravděpodobností lámán v kamenolomech na severním temeni a východním úbočí vrchu Hůrka.

Literatura

Kos, P. 2015: Výzkum vrcholné středověkých vápenických pecí v jižní části Moravského krasu se zřetelem na oblast u Mokrý. *Archeologia technica* 26, 27–68.

Müller, R. 1976: Die Ungarischen Kalkbrennöfen. *Zeitschrift für Archäologie des Mittelalters* 4, 69–82.

Plaček, M. 2001: *Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, hrádků a tvrzí*. Praha: Libri.

Summary

A hitherto unknown lime kiln was discovered during a surface survey of the remains of Svrčov Castle (Hranice cadastral area, Přerov District). The kiln of a distinctive rectangular shape was dug into the rampart at the north-eastern side of the castle fortification.

Petr Kos

Hulín (okr. Kroměříž)

„Hřebavec před dráhou“.

Středohradištní období (RS3). Sídliště. Plošný odkryv. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: Muzeum Kroměřížska, p. o.

Lokalizace: WGS-84: WGS-48: 49.3030703N, 17.4436711E

Pokračování prací při rozšíření ložiska těžby šterkopísků v roce 2022 přineslo zjištění pouze jediného zahloubeného objektu z raného středověku. Monitoring skrývkových prací zde probíhá dlouhodobě (Geislerová, Parma eds. 2018, 231; Fojtík,

Popelka 2020) a vyjma roku 2014, kdy byla přeložkou Němčického potoka v severní části polní trati „Hřebavec před dráhou“ zasažena část zaniklé středověké vesnice (Popelka 2015), každoročně přibývají v nově skrytých plochách v severozápadní části hulínského těžebního prostoru pouze jednotlivé, prostorově velice rozptýlené objekty.

Literatura

Fojtík, A., Popelka, M. 2020: Hulín (okr. Kroměříž). *Přehled výzkumů* 61(2), 151–152.

Geislerová, K., Parma, D. (eds.) 2018: *Výzkumy – Ausgrabungen 2011–2016*. Brno: Ústav archeologické památkové péče Brno.

Popelka, M. 2015: Hulín (okr. Kroměříž). *Přehled výzkumů* 56(2), 261–262.

Summary

During the expansion of the mining area of the gravel pit in Hulín, ‘Hřebavec před dráhou’ field (Kroměříž District), one feature from the Middle Hillfort Period was excavated.

Miroslav Popelka, Martin Paulus, Radka Popelková

Hýsly (okr. Hodonín)

„Šepruny“, parc. č. 997.

Středověk. Tvrz/hrádek. Povrchový sběr. Průzkum. Uložení nálezu: Ústav archeologické památkové péče Brno, v. v. i.

Lokalizace: WGS-84: 49.048522055, 17.178618605

V březnu 2022 byl na základě veřejně dostupné mapy povrchu (ČÚZK) lokalizován v místě kóty 304 v polní trati „Šepruny“ kruhový útvar, po jehož ověření v terénu bylo možné konstatovat reliktu zemního kruhového opevnění zaniklého feudálního

Obr. 36. Hýsly. Ortofoto místa s vegetačními příznaky zaniklého feudálního sídla. Foto R. Bíško.

Fig. 36. Hýsly. Orthophoto of the site with vegetation marks showing the former feudal seat. Photo by R. Bíško.

sídla typu *motte* s drobným severním předhradím trapézovitého tvaru (obr. 36). Okružní val o průměru takřka 200 m obklopuje asi 20 m široký příkop, jenž uzavírá mírně vyvýšenou akropoli kruhového tvaru o průměru 25–30 m. Od severu se k fortifikaci přimyká nevýrazně zvýšená, téměř pravoúhlá plošina o délce cca 50 m. Větší část objektu leží na aktivně zemědělsky obdělávaném poli (k. ú. Hýsly, parc. č. 997) a menší v trvale zatravněném mezním pásu (k. ú. Moravany u Kyjova, parc. č. 2228), který kopíruje polní cesta nyní využívaná jako cyklostezka Kyjovská. K zaniklému feudálnímu sídlu se může vázat nedaleká polní trať zvaná „Purgrabka“, zaznamenaná na mapě císařských otisků Stablního katastru (ČÚZK) severně od lokality v údolí potoka Moštěnky. Rozměry objektu jsou pro obvyklé moravské *motte* dosti naddimenzované a nevylučují ani jiné určení. Dosaďadní povrchové sběry doložily jen pravěkou keramiku (mladší neolit, střední doba bronzová) a jen ojedinělé zlomky nádob z pokročilejšího středověku.

Literatura

ČÚZK- Archiv: *Císařské povinné otisky stablního katastru 1 : 2 880 – Morava a Slezsko. Rok 1827. 0950-1 Hýsly* [online]. © Český úřad zeměměřický a katastrální. [cit. 2023-10-12]. Dostupné z: https://ags.cuzk.cz/archiv/openmap.html?type=ciom&idrastru=B2_a_6MS_950-1_2.

Summary

A circular structure was identified firstly on a map east of Hýsly village in 'Šepruny' field (Hodonín District). After its verification in the field, it was possible to classify it as a relic of a feudal seat with a motte-type fortification and a small trapezoid-shaped northern bailey (Fig. 36).

Petr Kos, Jiří Kala, Richard Bíško

Chromeč (okr. Šumperk)

„Nad Vší“.

Novověk. Komunikace. Plošný odkryv. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: Archeologické centrum Olomouc, p. o.

Lokalizace: WGS-84: 49.9322014N, 16.8871236E; 49.9321739N, 16.8873114E

V průběhu července a srpna roku 2022 provedli pracovníci Archeologického centra Olomouc, p. o., záchranný archeologický výzkum na katastru obce Chromeč, v trati „Nad Vší“. Výzkum byl vyvolán stavbou nové komunikace I/11 Postřelmov–Chromeč. Během výzkumu byl zachycen relikt zaniklé komunikace. Lokality se nachází severně na poli v těsném sousedství polní cesty vedoucí z Chromče do Vyšehoří. Terén má v místě nálezu nadmořskou výšku 302 m.

Relikt komunikace se v terénu jevil jako linie (směr SZ–JV) střední hnědošedé hlíny o maximální šířce 3,2 m. V jejím místě byly položeny tři sondy. Profil objektu měl vanovitý tvar s rovným dnem, mírně konkávními stěnami se středním sklonem a maximální hloubkou 0,18 m. Komunikace, která má také SZ–JV směr, je v těchto místech zakreslena již na mapě I. vojenského mapování (Oldmaps).

Literatura

Oldmaps: *I. vojenské mapování – josefské. Morava, mapový list č. 7* [online]. © Laboratoř geoinformatiky Univerzita J. E. Purkyně. [cit. 2022-01-13. Dostupné z: http://oldmaps.geolab.cz/map_root.pl?lang=cs&map_root=lvnm.

Summary

A relic of a defunct road was excavated with three test pits during the summer of 2022 in the cadastral area of Chromeč (Šumperk District). The maximum width of the road was around 3.2 m, the depth was 0.18 m.

Vendula Vránová

Jaroměřice nad Rokytnou (okr. Třebíč)

Nám. Míru č. p. 1, parc. č. st. 1.

Novověk – industriální období. Zámek. Vertikální řez, plošný odkryv. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: Národní památkový ústav – územní odborné pracoviště v Telči.

Lokalizace: WGS-84: 49.0937633N, 15.8922353E; 49.0935575N, 15.8921228E

Ve dnech 22. a 24. 3. 2022 proběhl na Čestném dvoře Státního zámku Jaroměřice nad Rokytnou záchranný archeologický výzkum formou dohledu při příležitosti celkové rekonstrukce elektroinstalace v hlavní budově zámku. Výkop o hloubce 1 m a šířce 60 cm probíhal v hlavní větvi 7 m od severní zdi hlavní budovy zámku přes celou šíři Čestného dvora. Druhá, kratší větev, odbočovala z hlavní větve ve vzdálenosti 9 m od západního bočního křídla dvora kolmo na hlavní budovu. Dle geofyzikální prospekce (Hašek et al. 1998, 42) nebylo v průběhu výkopu očekáváno zjištění žádných zděných konstrukcí. Výkop se dotkl zejména navážek a zásypů starších sítí (zcela to platí pro vedlejší větev výkopu). Při dně, ve vzdálenosti 2–2,6 m od západního křídla, byla pozorována cca 20 cm mocná vypálená jílovitá vrstva bez nálezů. Ve východní části byly v profilu v hloubce 50 cm sledovány stopy cihlové dlažby o šířce cca 2 m. Mezi skromné nálezy patří keramika, kosti a z východního konce hlavní větve výkopu také kachle. Zjištěné nálezy lze datovat do 19. století a do přelomu 19. a 20. století.

V souvislosti s úpravou podlah v prostoru pokladny Státního zámku Jaroměřice nad Rokytnou byl ve dnech 18. a 23. 11. 2022 proveden formou dohledu záchranný archeologický výzkum. Jednalo se o dvě místnosti v přízemí hlavního křídla při západní straně vestibulu s výhledem na jih. V obou místnostech byla snížena podlaha cca o 30 cm. V obou místnostech byly kresebně a fotograficky dokumentovány základy již zmizelých subtilních příček o šířce 20–40 cm jdoucích přes celé místnosti ve směru S–J. Ty byly pravděpodobně v 80. letech 20. století narušeny trámy, na nichž spočívala současná podlaha (Fidler et al. 2017). Ze zásypů v obou místnostech pochází množství keramického materiálu, včetně kachlů, datovaného od novověku po industriální období.

Literatura

Fidler, P., Křesadlová, L., Perutková, J., Ruhe, L., Spáčilová, J.,

Valeš, T. 2017: *Proměny zámeckého areálu v Jaroměřicích nad Rokytnou*. České Budějovice: Národní památkový ústav.

Hašek, V., Nekuda, R., Tomešek, J. 1998: *Zpráva o archeogeofyzikální prospekci na akci Jaroměřice nad Rokytnou – zámek, okr. Třebíč*.

Uloženo: Archiv SZ Jaroměřice nad Rokytnou.

Summary

The rescue archaeological excavation carried out in the Court of Honour of Jaroměřice nad Rokytnou Chateau (Třebíč District) mainly yielded modern-period backfills and older utility lines. The findings could be dated to the 19th and early 20th centuries. The second rescue excavation conducted in two rooms of the

booking office of the chateau documented the foundations of subtle partitions and yielded an amount of 19th–20th-century ceramic fragments, including tiles.

Stanislav Vohryzek

Kopřivnice (okr. Nový Jičín)

Ul. Česká, Kadláčková, parc. č. 563/10, 563/19, 563/9.

Pozdní středověk. Areál jiné aktivity. Plošný odkryv.

Záchranný výzkum. Uložení nálezů: Slezské zemské muzeum, p. o.

Lokalizace: WGS-84: 49.6032550N, 18.1407942E

V září roku 2022 probíhal v Kopřivnici dozor liniové stavby plynu, při kterém byla na ulici Česká zachycena situace skládající se z několika vrstev, včetně původního dláždění ulice z přelomu 19. a 20. století (obr. 37). Pod dlažbou se nacházely původní starší neporušené vrstvy. Nejspodnější z nich obsahovala množství pozdně středověké keramiky.

Literatura

Neuveдено.

Obr. 37. Kopřivnice. Novověké a pozdně středověké souvrství. Foto J. Juchelka.

Fig. 37. Kopřivnice. Modern and late medieval strata. Photo by J. Juchelka.

Summary

A group of cultural strata (Fig. 37) with fragments of late medieval pottery was found in Česká Street (Kopřivnice cadastral area, Nový Jičín District).

Jiří Juchelka, David Galia

Kozlov (k. ú. Kozlov u Velkého Újezdu, okr. Olomouc) Obírka, parc. č. 195.

Vrcholný středověk – novověk. Ojedinelý artefakt. Průzkum detektorem kovu. Uložení nálezů: Muzeum Komenského v Přerově, p. o.

Lokalizace: WGS-84: 49.5767667N, 17.5970167E

V roce 2020 byl při jihovýchodním okraji katastru obce Kozlov u Velkého Újezdu během preventivní detektorové prospekce realizované L. Dokoupilem, spolupracovníkem Muzea Komenského v Přerově, p. o., nalezen v úrovni kamenné suti solitérní kovový artefakt středověkého až raně novověkého stáří. Místo nálezů se nachází pod valem pravěkého hradiska na východním svahu výrazného kopce Obírka (622 m n. m.) na okraji Oder-ských vrchů, které od severu ohraničují bečevskou část Moravské brány. Lokalita je situována severně od obce Loučka, na levo-břeží potoka Trnávka. Nadmořská výška polohy činí 580 m.

Nalezena byla železná ocílka kapkovitého či mandlovitého tvaru se středovým, původně pohyblivým trnem připevněným nýtem, který umožňoval manipulaci s knotem (obr. 38). V horní části trnu jsou patrné dvě obvodové rýžky. Celková délka předmětu, který se dochoval ve velmi dobrém stavu, činí 91 mm, max. šířka 33,5 mm, max. tloušťka 7 mm, hmotnost dosahuje 44 g. Na jednom ze zaoblených ramen křesadla sblíhajících se směrem k nýtu s trnem je napříč probíhající prasklina způsobená patrně ještě v době jeho používání.

Železné křesadlo představuje předmět spojovaný s osobní výbavou a jeho ztráta patrně souvisí s pohybem lidí ve středověkém či raně novověkém období v okolí areálu zaniklého pravěkého výšinného opevněného sídliště, situovaného ve vrcholových partiích kopce Obírka. Hradisko, objevené v polovině 90. let 20. století, bylo datováno na základě archeologických nálezů, především několika depotů a rovněž velkého množství solitérních předmětů. Ty dokládají osídlení lokality v období kultury lužických popelnicových polí, v době laténské a sporadicky rovněž v době stěhování národů (Čižmář, Salaš 2009).

V případě exempláře z Kozlova se jedná o první známý nález ocílky kapkovitého či mandlovitého tvaru opatřené středovým trnem na Přerovsku. V rámci Olomouckého kraje lze uvést obdobný nález z lokality Doubravice na Šumpersku (Faltýnek, Hlubek 2022, 88, 90, obr. 5: 3). Další analogická varianta křesadla pochází z lokality Nová Sídla – Chlum v Pardubickém kraji. Obecně je tento typ křesadel možné datovat pouze rámcově od 13. do 16. století (Vích, Žákovský 2012, 96–97, 113, obr. 6).

Obr. 38. Kozlov. Železná ocílka. Foto Z. Schenk.

Fig. 38. Kozlov. Steel fire striker. Photo by Z. Schenk.

Literatura

Čižmář, M., Salaš, M. 2009: Nové hradiště v Moravské bráně.

Archeologické rozhledy LXI(1), 63–76.

Faltýnek, K., Hlubek, L. 2022: Kolekce archeologických nálezů z Doubravice (okr. Šumperk). *Archeologie Moravy a Slezska* XXII, 82–94.

Vích, D., Žákovský, P. 2012: Soubor kovových předmětů z dosud neznámé lokality na Litomyšlsku. *Archeologické rozhledy* LXIV(1), 89–128.

Summary

Isolated steel fire striker generally dated from the 13th to 16th centuries (Fig. 38) was found in 2020 during a metal detector survey on the eastern slope of Obírka, a hillfort located near Loučka village (Kozlov u Velkého Újezdu cadastral area, Olomouc District).

Zdeněk Schenk, Lubomír Dokoupil

Kroměříž (okr. Kroměříž)

„U Zachara“

Středověk, novověk. Ojedinelé artefakty. Průzkum detektorem kovu. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: Muzeum Kroměřížska, p. o., inv. č. A30603–A30640.

Lokalizace: WGS-84: 49.2876561N, 17.3833989E

Při stavební akci související se založením technické vybavenosti pro lokalitu individuálního bydlení Hanácká pole v poloze „U Zachara“ na západním okraji intravilánu Kroměříže nebyly v průběhu zemních prací zjištěny žádné zjevné archeologické objekty ani situace a je možné konstatovat, že v průběhu pravěku, rané doby dějinné ani středověku nebyla tato poloha intenzivněji využívána. Přesto byla v průběhu zahájení zemních prací provedena rozsáhlá povrchová prospekce a prospekce s využitím detektoru kovů, která přinesla ojedinelé keramické a kovové nálezy. V případě keramického souboru je zcela jisté, že se jedná o nálezy v druhotné poloze, čemuž nasvědčuje výrazná fragmentarita a výrazná abraze jednotlivých zlomků. Datačně je možné skromnou kolekci zařadit do vrcholného středověku a novověku. V případě kovových nálezů není zřejmé, zda se do tohoto prostoru dostaly také druhotně (např. v souvislosti s hnojením, jak je tomu u keramiky), či zda se jedná o předměty, které mohou souviset s případnou dobovou aktivitou v tomto prostoru. Z kovových exemplářů výrazně vyčnívá sférické bimetalické závaží o váze 24,39 g z raného středověku, jakožto předmět, který byl do dob intenzivnějšího využívání detektorů kovů považován za poměrně raritní. Zajímavým nálezem je pak nesporně také další drobné mincovní závaží o váze 6,55 g, tentokrát však již na známý nominál, a to uherský dvoudukát. V případě neurčitelného pražského groše nebo slepence drobných mincí je možné uvažovat o jejich souvislosti s „bitvou u Kroměříže“ z roku 1423, která se snad mohla odehrát někde v západním předpolí města. Ostatní nálezy mají charakter frekventovaně se vyskytujících drobných předmětů (součásti oděvu, kování atp.).

Literatura

Neuveдено.

Summary

The rescue excavation carried out in connection with construction work along the western border of Kroměříž built-up area in ‘U Zachara’ field (Kroměříž District) did not bring any positive

archaeological evidence. However, the surface and metal detector surveys yielded valuable finds, including an early medieval spherical bimetallic weight, a weight for a Hungarian ducat or small medieval coins. The artefacts were most probably found in the secondary position and are not directly associated with the site.

Miroslav Popelka

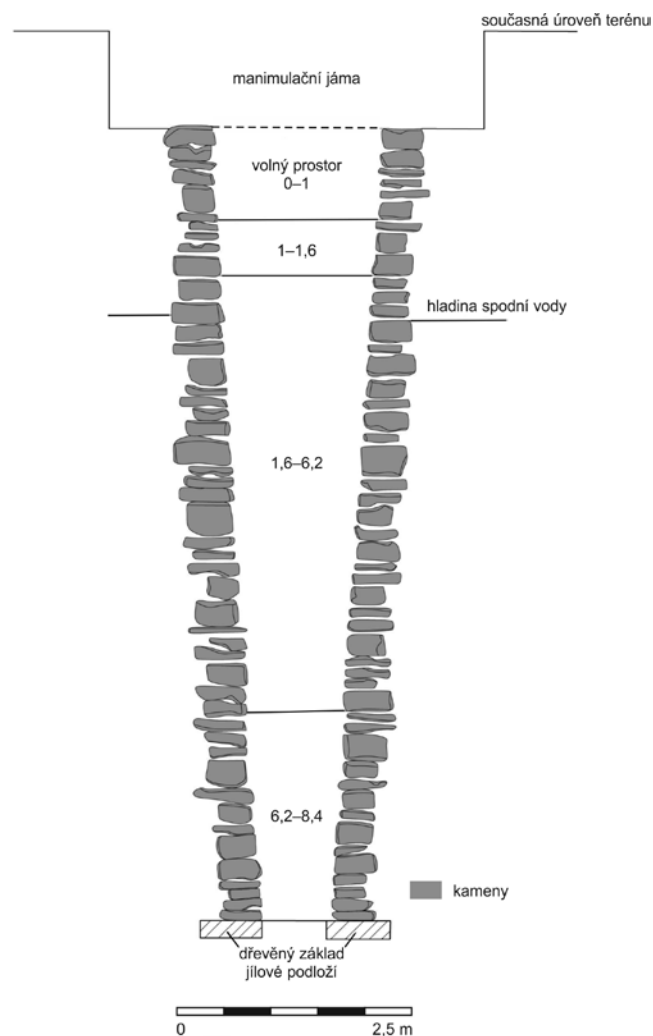
Kroměříž (okr. Kroměříž)

Ul. Jánská, parc. č. 14, 15.

Novověk. Město. Sonda. Průzkum. Uložení nálezu: Muzeum Kroměřížska, p. o. Inv. č. A30543–A30563.

Lokalizace: WGS-84: 49.2984267N, 17.3914133E

Na rozhraní parcel č. 14 a 15 v zahradě (nádvoří) ZUŠ na ulici Jánská v Kroměříži byla v roce 2022 ve spolupráci s Technickými službami města Kroměříže provedena na základě předchozího geofyzikálního průzkumu (realizovaného týmem z Ústavu archeologie a muzeologie FF MU) sondáž za účelem

Obr. 39. Kroměříž, ulice Jánská. Rekonstruovaný profil prozkoumané barokní studny. Autor F. Šrámek.

Fig. 39. Kroměříž, Jánská Street. Reconstructed profile of the investigated Baroque well. Author F. Šrámek.

zjištění predikované historické studny. Tato studna byla v první vytipované anomálii skutečně obnažena a následně byla specializovanou firmou (Filip Doležel – studnařské práce) vyčištěna a zasanována pro další využití. Paralelně s čistícími pracemi prováděl Ústav archeologické památkové péče Brno, v. v. i., průběžnou dokumentaci stratigrafické situace zásypu studny a odběr relevantních datačních vzorků (obr. 39). Studna má téměř kruhový půdorys s rozměry ústí v dochované části cca 1,7 × 1,8 m, ke dnu se plynule kónicky zužuje až na průměr 0,7 m na bázi. Hloubka studny je cca 8,5 m a byla postavena do předem připravené rozměrnější jámy z nasucho kladeného lomového kamene místního původu (pískovce), zbytek obsypu byl pravděpodobně doplněn šterkem a jílem. Na bázi se nachází dřevěný roubený základ (vzorky na dendrochronologii nebylo možné odebrat). Studna byla zasypána nehomogenními vrstvami, které bylo možné rozdělit na tři primární uloženiny, z nichž horní (hloubka 1,0–1,6 m) tvořil recentní odpad z 80. let 20. století. Prostřední vrstva (1,6–6,2 m) pocházela z průběhu 20. století a poslední vrstva (6,2–8,4 m) datuje vznik a užívání studny do průběhu 2. poloviny 18. století. Vynikajícím datačním prvkem byla dřevěná dýmka s tauzovaným letopočtem 1751 na těle, nalezená přibližně 20 cm nad jílovým dnem. Za předpokladu, že studna nebyla v 2. polovině 18. století kompletně vyčištěna, lze její stáří odhadovat zhruba na 300 let.

Literatura

Neuvedeno.

Summary

A stone well (Fig. 39) was excavated after a previous geophysical survey carried out in the centre of Kroměříž (Kroměříž District). The well is dated to the second half of the 18th century.

Miroslav Popelka, Martin Paulus, Filip Šrámek

Kroměříž (okr. Kroměříž)

Štěchovice; Ul. Kojetínská, ul. Štěchovice, parc. č. 414/3.

Vrcholný středověk, novověk. Vesnice/městečko. Vertikální řez. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: Muzeum Kroměřížska, p. o. Inv. č. A30128–A30163.

Lokalizace: WGS-84: 49.3006672N, 17.3857433E

Při rekonstrukci místní sítě plynovodního potrubí na ulici Kojetínská v Kroměříži probíhaly průběžné archeologické dohledy, které nepřinesly vzhledem k použité technologii stavby (poměrně úzký, částečně pažený výkop) a předchozí stavební činnosti (paralelně s plynovým potrubím probíhaly další inženýrské sítě, na vertikálních profilech tedy byly sledovány vesměs jejich zásypy) žádné informace o předchozím osídlení tohoto prostoru. V rámci etapy REKO MS Kojetínská I však byl v místě napojení na stávající plynovod na parcele č. 414/3, bezprostředně sousedící s historickým objektem Wechova dvora, otevřen větší výkop, na jehož vertikálních profilech byly dokumentovány a částečně prozkoumány a ovzorkovány dvě zásobní jámy a suterén nadzemní budovy (obr. 40). Materiál z nich vyzvednutý se hlásí do průběhu vrcholného středověku, přesněji do 14. století. Z tohoto zjištění plynou dva závěry. Prostor dnešního parku na nároží ulic Kojetínská a Štěchovice byl v minulosti využíván k hospodářským účelům a je otázkou, kudy v té době probíhala původní uliční čára, když jsou zjištěny zásobní jámy poměrně výrazně vysunuty do komunikačního prostoru. V tomto

prostoru se pak pravděpodobně rozrostla zástavba, o čemž svědčí zjištěný relikv suterénu nadzemní budovy, jehož obvod byl zachycen ve stavební jámě. Orientace je prakticky shodná se současnou uliční čarou, je tedy zřejmé, že zástavba původních Štěchovic nekončila budovou Wechova dvora, jak tomu napovídají mapové podklady a indikační skici, ale pokračovala dále do prostoru dnešní křižovatky. Přestože torzovitý materiál není možné přesněji hodnotit, ze stratigrafické situace superpozice jedné ze zásobních jam se suterénem je jasné, že hospodářské jámy jsou starší než následná zástavba. Na severním profilu byla při obvodu suterénu dokumentována konstrukce K901, která může být reliktem kamenné podezdívky čelní stěny zjištěné budovy. Další konstrukce (K900), odkrytá podél chodníku, probíhá paralelně s uliční čarou a dle použitého materiálu a technologie je nesporně pokročilého, novověkého stáří. Přesto se nepodařilo ji vysledovat ani na indikačních skicích, ani na historických leteckých snímcích.

Literatura

Neuvedeno.

Obr. 40. Kroměříž, Kojetínská ulice. Pohled na dokumentované souvrství ve výkopu pro napojení plynovodního potrubí. Foto M. Paulus.

Fig. 40. Kroměříž, Kojetínská Street. View of the documented stratigraphy in the construction pit for the gas pipeline connection. Photo by M. Paulus.

Summary

The high medieval and modern-period features were documented on vertical profiles (Fig. 40) during the gas pipeline reconstruction on the crossroad of Kojetínská and Štěchovice streets in Kroměříž (Kroměříž District).

Miroslav Popelka, Martin Paulus

Kroměříž (okr. Kroměříž)

Štěchovice; Ul. Štěchovice, parc. č. 413/21, 3476, 3477.

Středověk, novověk. Vesnice/městečko. Sonda. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: Muzeum Kroměřížska, p. o.

Lokalizace: WGS-84: 49.2999467N, 17.3852122E

V průběhu roku 2022 byly průběžně sledovány další práce (viz Paulus, Popelka 2022) při stavbě bytového domu v původně samostatné obci Štěchovice, později integrované do celku města Kroměříže. Na počátku roku bylo prozkoumáno několik objektů

situovaných k uliční čáře v místě založení stanoviště jeřábu (parc. č. 413/21). Mezi objekty vynikala zahloubená část nadzemního domu s roubenou dřevěnou konstrukcí (obr. 41). Další zemní práce, zasahující za hranici dosud zkoumané plochy, zde probíhaly až na podzim, kdy byla položena kanalizace a umístěna retenční nádrž (parc. č. 3476, 3477). Celá plocha retenční nádrže byla kompletně prozkoumána a poskytla na dvě desítky archeologických situací datovaných většinou do novověku (obr. 42).

Literatura

Paulus, M., Popelka, M. 2022: Kroměříž (okr. Kroměříž). *Přehled výzkumů* 63(2), 158.

Summary

Ongoing excavation along Štěchovice Street in Kroměříž (Kroměříž District) yielded about 20 features dated to the medieval and modern periods (Fig. 41, 42).

Miroslav Popelka, Martin Paulus

Obr. 41. Kroměříž, ulice Štěchovice. Kolmý snímek zahloubené části roubeného středověkého domu. Foto M. Popelka.

Fig. 41. Kroměříž, Štěchovice Street. Vertical photo of a sunken part of the medieval log house. Photo by M. Popelka.

Obr. 42. Kroměříž, ulice Štěchovice. Kolmý snímek situací v prostoru retenční nádrže – stavební a vápenné jámy, žlaby, konstrukční jámy. Foto M. Popelka.

Fig. 42. Kroměříž, Štěchovice Street. Vertical photo of features in the area of the retention basin – construction and lime pits, narrow trench-like features and post holes. Photo by M. Popelka.

Křelov-Břuchotín (k. ú. Křelov, okr. Olomouc) „Za Chaloupkami“.

Středověk. Místo sběru. Povrchový sběr. Průzkum. Uložení nálezu: Vlastivědné muzeum v Olomouci.

Lokalizace: WGS-84: 49.6091119N, 17.1981019E

V roce 2021 získalo Vlastivědné muzeum v Olomouci kolekci archeologických nálezů, která byla nasbírána v trati „Za Chaloupkami“ v katastru Křelova. Lokalita se nachází mezi křelovským Fortem XVII a rychlostní komunikací R 35. Jde o svah obrácený k východu s nadmořskou výškou 250–265 m. Předaný soubor tvoří zejména zlomky středověké keramiky, kterou doplňují dva fragmenty okrajů z mladší doby železné, osm raně novověkých střepů a část hlavičky dýmky. Středověkou keramikou reprezentuje celkem 33 kusů keramiky. Za nejstarší lze označit masivnější zlomky s příměsí grafitu ve hmotě, charakteristické pro průběh 13. až počátek 14. století. Tuto dataci také podporují tři římsovité okraje. Do 14. století spadá bílá krupičkovitá hrnčina a šedá keramika s příměsí písku. Pouze jeden okraj ve tvaru okruží a nožku z pánvičky můžeme klást do průběhu 15. století.

Interpretace shromážděných nálezů je v současné době nejasná, neboť z okolí Křelova neznáme žádnou zaniklou vesnici, s níž bychom mohli tento materiál spojovat. Snad by nalezená keramika mohla souviset s blíže neurčenou samotou stojící mimo ves. Případně lze připustit jeho uložení v sekundární či terciární poloze. V písemných pramenech se Křelov objevuje poprvé ve 2. polovině 13. století, kdy část Křelova vlastnila místní drobná šlechta a díl náležel olomoucké kapitule, která si zde zřídila dvůr (Dostál, Říkovský 1935, 258–263; Hosák 2004, 497).

Literatura

Dostál, J., Říkovský, F. 1935: *Olomoucký okres II. Místopis*. Olomouc: Musejní spolek v Brně.

Hosák, L. 2004: *Historický místopis země Moravskoslezské*. Praha: Academia.

Summary

In 2021, the Regional Museum in Olomouc acquired a collection of archaeological finds from the cadastral area of Křelov (Olomouc District). The collection predominantly contains medieval pottery dating from the 13th to the 15th century.

Lukáš Hlubek

Kyjov (k. ú. Bohuslavice u Kyjova, okr. Hodonín) „Příčníky“.

Středohradištní období (RS3). Pohřební areál. Plošný odkryv. Záchraný výzkum. Uložení nálezu: Ústav archeologické památkové péče Brno, v. v. i.

Lokalizace: S-JTSK: -562715.47, -1178930.80; -562693.64, -1178934.56; -562920.66, -1179293.15; -562942.15, -1179276.65

V lednu až březnu roku 2022 uskutečnili pracovníci Ústavu archeologické památkové péče Brno, v. v. i., předstihový výzkum před plánovanou výstavbou VTL plynovodu Moravia v severozápadní části polní tratě „Příčníky“, která se rozkládá přibližně 1,5 km severně od středu obce Bohuslavice. Existence dosud neznámé lokality v uvedeném místě byla predikována na základě výsledků systematické terénní prospekce trasy zamýšleného plynovodu, realizované v roce 2013 (lokalita 03/16: Hlas et al. 2014). Řešený prostor je situován v nadmořské výšce 225–251 m na temeni a úbočích plochého svahového hřebetu, jenž vybíhá ze západní strany Lenivé hory (462,7 m n. m.) severozápadním směrem k soutoku říčky Kyjovka (Stupava) s potokem Kratinka.

V rámci skryté plochy o délce zhruba 415 m a šířce 20 až 35 m bylo zachyceno celkem 80 zahloubených objektů. Kromě sídlištních jam lengyelské kultury (Přichystal, Kala 2023) se jednalo o 13 kostrových hrobů, které reprezentují část dosud neznámého pohřebiště ze střední doby hradištní. Všechny hroby se koncentrovaly v poměrně úzkém pásu, jenž kopíroval rozhraní temene a jihozápadního úbočí návrší. Hrobové jámy obdélníkového až oválného půdorysu byly vesměs jednotně orientovány ve směru JZ–SV, ovšem jejich hloubka výrazně kolísala v rozmezí od 0,1 m do 1,25 m. Navzdory vyvýšené poloze zasahovaly hlubší jámy až pod úroveň hladiny spodní vody, což značně znesnadňovalo jejich výzkum. Zemřelí byli uloženi v natažené pozici na zádech s horními končetinami rovně podél těla, přičemž jejich hlava se až na jednu výjimku nacházela vždy na jihozápadní straně. Jinou odchylku představuje dvojhrob dospělé osoby, patrně ženy, s novorozencem. Ve více než polovině hrobů byly zaznamenány relikty nebo alespoň negativy dřevěných konstrukcí, které dokládají, že do nich byla těla původně umístěna ve schránkách (rakvích; obr. 43), či na podložkách (márách). Ve třech případech byly ostatky uloženy ve výklenku, jenž byl vyhlouben ve spodní části podélné stěny hrobové jámy (obr. 44). Sporadickou výbavu hrobů tvořily především předměty denní potřeby (keramické nádoby, železné nože, zlomek kamenného

Obr. 43. Kyjov, „Příčníky“. Pohřeb dospělé osoby se železnými ostruhami v dřevěné schránce. Foto M. Přichystal.

Fig. 43. Kyjov, ‘Příčníky’. Burial of an adult with iron spurs in a wooden container. Photo by M. Přichystal.

brousku) a osobní šperky nebožtíků (bronzové náušnice, skleněné korálky), ojediněle se ovšem vyskytly i zbraně a součásti jezdecké výstroje (železný hrot kopí a železné ostruhy) či symbolické milodary (vejce). Nově objevené kostrové pohřebiště tvoří protipól ke známému birituálnímu mohylníku, který se rozkládá asi 1,1 km jihozápadně přes údolí Kyjovky (Stupavy) v lesní trati „Šotnery“ (Kavánová 1993; Machová 2012, 73–75).

Literatura

Hlas, J., Kiecoň, M., Zezula, M. a kol. 2014: 6114/Moravia – VTL plynovod.

Zpráva o terénní prospekci a identifikaci archeologických lokalit I–III. Rkp. náleзовé zprávy, č. j. MTX202100524 [cit. 2023-11-22].

Uloženo: Archiv náleзовých zpráv Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i. Dostupné také z: Digitální archiv Archeologické mapy České republiky <https://digiarchiv.aiscr.cz/id/M-TX-202100524>.

Kavánová, B. 1993: Slovanská pohřebiště v Kyjově-Bohuslavicích (okr. Hodonín). *Přehled výzkumů 1989*, 76–77.

Machová, B. 2012: *Mohylová pohřebiště z oblasti Chřibů, Kyjovské pahorkatiny a Ždánického lesa*. Rkp. magisterské diplomové práce. Masarykova univerzita. Filozofická fakulta. Ústav archeologie a muzeologie. Uloženo: Ústav archeologie a muzeologie FF MU. Dostupné také z: <https://is.muni.cz/th/k7wxt/DIPLOMKA.pdf>.

Přichystal, M., Kala, J. 2023: Kyjov (k. ú. Bohuslavice u Kyjova, okr. Hodonín). *Přehled výzkumů 64*(1), 184.

Obr. 44. Kyjov, „Příčníky“. Pohřeb dospělé osoby ve výklenku. Foto M. Přichystal.

Fig. 44. Kyjov, ‘Příčníky’. Burial of an adult in a niche. Photo by M. Přichystal.

Summary

From January to March 2022, a rescue excavation took place in the northwest part of ‘Příčníky’ field in the cadastral area of Bohuslavice u Kyjova (Hodonín District). In addition to settlement pits of the Lengyel culture (Přichystal, Kala 2023), there were 13 inhumation graves (Fig. 43, 44), representing a part of a previously unknown burial ground from the Middle Hillfort period.

Michal Přichystal, Jiří Kala

Kyjov (k. ú. Bohuslavice u Kyjova, okr. Hodonín) „U Hradla“.

Vrcholný středověk. Nález v druhotné poloze. Plošný odkryv. Záchraný výzkum. Uložení nálezu: Ústav archeologické památkové péče Brno, v. v. i.

Lokalizace: S-JTSK: -563014.25, -1179444.00; -563031.50, -1179411.80; -563065.15, -1179465.69; -563040.61, -1179484.85

V únoru roku 2022 uskutečnili pracovníci Ústavu archeologické památkové péče Brno, v. v. i., předstihový výzkum před plánovanou výstavbou VTL plynovodu Moravia ve střední části polní tratě „U Hradla“, která se rozkládá přibližně 1,2 km severozápadně od středu obce Bohuslavice. Existence dosud neznámé lokality v inundačním terénu při levém břehu stávajícího toku říčky Kyjovky (Stupavy) byla predikována na základě výsledků systematické terénní prospekce trasy zamýšleného plynovodu. Při třech kampaních povrchových sběrů realizovaných v roce 2013 bylo získáno neobvykle velké množství archeologických nálezů, mezi nimiž byly identifikovány mimo jiné zlomky keramických nádob z vrcholného středověku (lokalita 03/14: Hlas et al. 2014). Po plošné skrývce nadloží se však ukázalo, že pod orníční vrstvou se nachází pouze novodobé navážky a vyrovnávky terénu, a že se tedy zcela určitě jedná o materiál v druhotné pozici.

Literatura

Hlas, J., Kiecoň, M., Zezula, M. a kol. 2014: 6114/Moravia – VTL plynovod. Zpráva o terénní prospekci a identifikaci archeologických lokalit I-III. Rkp. nálezové zprávy, č. j. MTX202100524 [cit. 2023-11-22]. Uloženo: Archiv nálezových zpráv Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i. Dostupné také z: Digitální archiv Archeologické mapy České republiky <https://digiarchiv.aiscr.cz/id/M-TX-202100524>.

Summary

In February 2022, a rescue excavation was conducted in the cadastral area of Bohuslavice u Kyjova (Hodonín District) in ‘U Hradla’ field. This area yielded a significant number of finds from the High Middle Ages collected through surface surveys in 2013. However, after the removal of the overburden, it became apparent that beneath the topsoil, there were only modern-period backfills with archaeological material in the secondary position.

Michal Přichystal

Lhánice (k. ú. Lhánice, okr. Třebíč)

Intravilán, parc. č. 25, 30/1, 30/2.

Středověk, novověk. Vesnice/městečko, loch. Vizualní/geodetický průzkum. Průzkum. Uložení nálezu: Ústav archeologické památkové péče Brno, v. v. i.

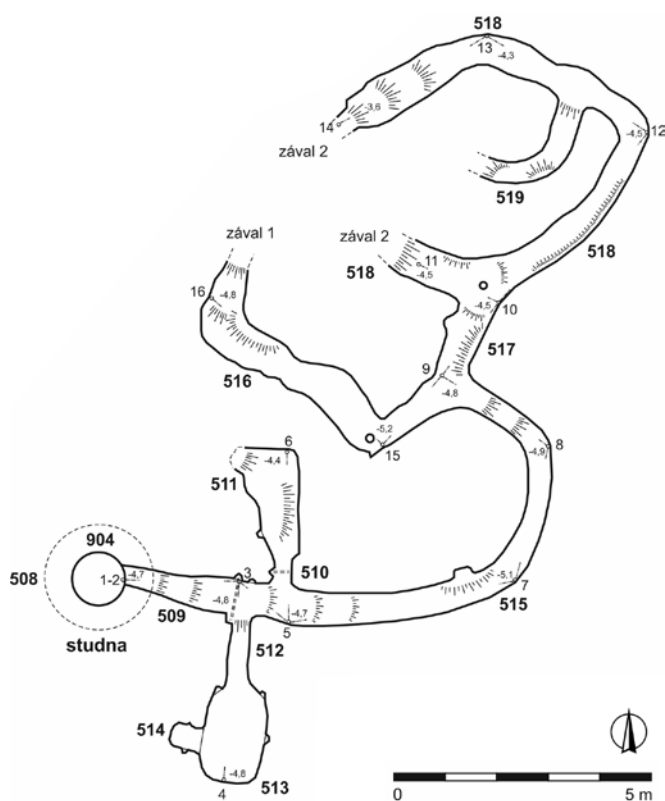
Lokalizace: WGS-84: 49.1091492N, 16.2193011E

Revizní archeologický průzkum lochu provedený roku 2022 pod domem č. p. 13 ve Lhánicích na Třebíčsku umožnil po 137 letech porovnání historické (Čapek 1885) a současné dokumentace (obr. 45). Nová dokumentace prokázala, že loch tvořený soustavou chodeb a přístupný skrze 7 m hlubokou studnu byl dokumentován poměrně zřetelně, díky čemuž vznikly při tvorbě původní mapy nepřesnosti, a některé stavební prvky, jak se ukázalo, byly dokonce zcela smyšlené (ohniště ve výklenku, vzdušníky, chyběly nebo přebývaly osvětlovací niky). Evidentně muselo někdy po roce 1885 dojít k radikální přestavbě usedlosti,

společně se studnou, v níž byla záměrně zazděna další dvě pokračování chodeb, směřujících jednak pod obytnou část domu a jednak do průjezdu usedlosti. Podle sdělení současné majitelky nemovitosti byl dům kompletně přestavěn na přelomu 60. a 70. let 20. století. Na základě nálezů vypálené mazanice a uhlíků ze spodního zásypu staršího podzemního propadu na dvoře usedlosti se zvyšuje pravděpodobnost, že někdy během 14.–15. století mohla nadzemní část středověké usedlosti podlehnout požáru. Další chodbu, zaznamenanou ve stavebním výkopu ve dvorním traktu, nelze na základě nové dokumentace spojit s dokumentovaným podzemním systémem. Patrně se jedná o další samostatný středověký loch zasahující na pozemek ze sousední východní parcely, který by bylo vhodné ještě v budoucnu podrobně sledovat během dalších stavebních úprav.

Literatura

Čapek, V. 1885: Z Oslavan: Příspěvek ku poznání lochů moravských – Lochy lhánické. *Časopis Muzejního spolku olomuckého* II, 88–91.

Obr. 45. Lhánice. Nový půdorysný plán lochu. Autor P. Kos.

Fig. 45. Lhánice. New floor plan of the cellar. Author P. Kos.

Summary

The re-excavation of the medieval cellar beneath House No. 13 in Lhánice (Třebíč District) allowed a comparison between historical (1885) and contemporary documentation (Fig. 45). According to the current property owner, the house underwent reconstruction in the late 1960s and early 1970s, including modifications of the entrance area of the cellar, which features approximately a seven-meter-deep well. Another cellar identified in the courtyard cannot be linked to the re-excavated underground system.

Petr Kos, Jiří Kala, Petr Knotek

Litovel (okr. Olomouc)

Staroměstské náměstí; parc. č. 471, 446, 1577/19, 1584/8.

Novověk. Pohřební areál. Plošný odkryv. Záchranný výzkum.

Uložení nálezu: Archeologické centrum Olomouc, p. o.

Lokalizace: WGS-84: 49.7078345N 17.0736303E; 49.7079679N 17.0735736E; 49.7081267N 17.0736803E

Záchranný výzkum byl prováděn v souvislosti s rekonstrukcí silnice II/449 a po většinu času probíhal formou odborného dohledu, během kterého nebylo zjištěno narušení archeologických situací. Pouze v prostoru budovaného autobusového zálivu na Staroměstském náměstí v Litovli byly v blízkosti kostela sv. Jakuba a Filipa nalezeny lidské ostatky, a to v kulturním souvrství novověkého stáří. Lidské ostatky byly nalézány v kontextech 0102 a 0103 izolovaně po jednotlivých kostech a nebyly pozorovány v intaktních situacích nebo v anatomické poloze. Patrně se jedná o relikt pohřbů, které byly původně uloženy na hřbitově rozkládajícím se v okolí kostela sv. Jakuba a Filipa. Zdejší hřbitov byl využíván k ukládání zemřelých nejpozději od 14. století, pohřbívání zde bylo ukončeno počátkem 20. století (Šlězár 2008, 21). Dále byly prozkoumány relikt zděné konstrukce postavené z lomového kamene na vápennou maltu, která patrně ohraničovala zdejší hřbitov.

Literatura

Šlězár, P. 2008: *Kostely a sakrální stavby v Litovli*. Archeologické památky střední Moravy, sv. 17. Olomouc: Archeologické centrum.

Summary

Human skeletal remains were discovered in a modern-period cultural layer near the Church of St Jacob and Philip in Litovel (Olomouc District). They likely represent remnants of burials originally placed in the cemetery surrounding the church.

Jakub Vrána

Lomnička (k. ú. Lomnička u Tišnova, okr. Brno-venkov)

Intravilán, parc. č. 167/1, 177, 213/1, 220.

Středověk, novověk. Vesnice/městečko. Náhodný zásah/nález.

Záchranný výzkum. Uložení nálezu: Ústav archeologické památkové péče Brno, v. v. i.

Lokalizace: WGS-84: 49.3670422N, 16.4313164E

Během obnovy kabelu nízkého napětí v obci Lomnička u Tišnova byla v historickém jádru dělníky objevena klenba opuštěného historického kamenného sklepa (obr. 46) a část základů zaniklých zděných staveb, které souvisely s objektem bývalého poplužního dvora a následně zemanského statku, zmiňovaného v historických pramenech ve 13. století coby součást majetku cisterciáckého kláštera v Předklášteří u Tišnova. Dokumentované situace naznačily, že sklep a základy dalších pevných staveb lze datovat nejdříve do průběhu 15. století a nejpozději do 18. století, kdy byly tyto objekty již součástí soukromého hospodářského statku. Z leteckého snímku z 50. let 20. století je zřejmé, že dokumentovaná základová zdiva příslušející ke statku byla tou dobou již zbořena a v jejích místech se nacházel široký vjezd. Nejstarší základová zeď byla založena v kulturní vrstvě obsahující ještě zlomky keramiky ze 13. až 15. století. Sklep byl tvořen zazděnou vstupní šíjí a podzemní komorou vystavěnou z kamene na jíl. V zadní části komory se nacházela obdélná

drenážní/vsakovací jímka, naplněná až po okraj vodou. Další situace byly zachyceny v osách domů č. p. 3, 6–9, 25, 47 a 49. Z těch důležitějších lze zmínit pozdně středověkou vápennou jámu a požárem zaniklou usedlost z 15. až 16./17. století před domem č. p. 8, snad korespondující s požárovou vrstvou v nadloží dokumentovaného historického sklepení bývalého poplužního dvora. Před domy č. p. 3, 47 a 49 byly zachyceny šterkové úpravy staré návsi, dokumentující vývoj vnitřní infrastruktury obce v průběhu 15.–18. století.

Literatura

Neuveveno.

Obr. 46. Lomnička. Interiér sklepního prostoru bývalého hospodářského dvora. Foto P. Kos.

Fig. 46. Lomnička. Interior of cellar spaces of the former homestead. Photo by P. Kos.

Summary

The vault of a historic stone cellar (Fig. 46) was discovered in the centre of Lomnička u Tišnova (Brno-Country District), along with the foundations of masonry structures from the former manor house and, subsequently, the yeoman's homestead mentioned in the 13th-century written sources. Additionally, a late medieval lime pit, a homestead destroyed by fire between the 15th to 16th/17th century and gravel adjustments to the old village square were identified at the site, providing insight into the village's development from the 15th to 18th centuries.

Petr Kos

Loštice (okr. Šumperk)

Ul. Hradská č. p. 113/5, parc. č. 1526/1.

Vrcholný středověk. Předměstí. Sonda. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: Archeologické centrum Olomouc, p. o.

Lokalizace: WGS-84: 49.7435517N, 16.9289264E

V areálu domova pro seniory v Lošticích byly v rámci stavebních úprav vyhloubeny výkopy vedoucí od dešťových svodů podél východní strany domova do většího výkopu, ve kterém bude umístěna jímka na zadržení dešťové vody. Maximální hloubka výkopu pro jímku je 3,4 m, výkopy pro umístění rour dosahují 1 m. Částečně bylo prozkoumáno kulturní souvrství a tři zahřebené sídlištní objekty, z toho dvě zásobní jámy. Sídlištní jámy byly zdokumentovány na profilech výkopu pro umístění jímky, kulturní souvrství bylo zkoumáno v délce 6 m v úrovni

severovýchodního nároží domova pro seniory. Na základě keramických zlomků z výplní objektů i z kulturního souvrství lze narušené archeologické situace datovat do období vrcholného středověku. V kulturním souvrství byly objeveny rovněž keramické zlomky z období neolitu. Při ukládání tohoto souvrství byly patrně v blízkém okolí narušeny reliktu pravěkého osídlení.

Literatura

Neuvedeno.

Summary

A cultural layer and three excavated settlement features, including two storage pits, were examined during the excavation in Loštice (Šumperk District). Based on pottery fragments, the disturbed contexts can be dated to the High Middle Ages.

Jakub Vrána

Loučka (k. ú. Loučka u Valašského Meziříčí, okr. Vsetín)

„Ratíkov“, parc. č. 2177.

Novověk. Depot. Náhodný nález. Záchraný výzkum. Uložení nálezu: Muzeum regionu Valašsko, p. o. Inv. č. AH6754/1–769.

Lokalizace: WGS-84: 49.4491444N, 17.8437558E

V březnu 2022 byl nahlášen nález depotu mincí v destruované keramické nádobce v poloze „Ratíkov“ na katastru Loučka u Valašského Meziříčí. Během následné obhlídky lokality byla předmětná situace zdokumentována a proběhla dohledávka pomocí detektoru kovů. Na poměrně velké ploše (cca 4–5 m²) byly nalezeny další mince a také keramické fragmenty, které bylo možné spojit s výše uvedenou nádobou.

Depot se skládá z rekonstruované nádoby a 768 stříbrných mincí. Jde o drobné raně novověké ražby. Rámčově jsou datovatelné od poloviny 17. do poloviny 18. století, přičemž největší podíl spadá k přelomu století. Geograficky jde také o poměrně široký rozsah – převládají zde mince z českých zemí a Polska, doplněné ražbami uherskými, německými a rakouskými.

Literatura

Neuvedeno.

Summary

A hoard of coins deposited in a ceramic vessel was discovered in the cadastral area of Loučka (Vsetín District). The hoard contains early modern small silver coins dating from the mid-17th to the mid-18th century.

Samuel Španihel

Luká (k. ú. Březina, okr. Olomouc)

Hrad Špraněk (Zkamenělý zámek, Branky).

Středověk. Hrad. Povrchový sběr. Průzkum. Uložení nálezu: Vlastivědné muzeum v Olomouci.

Lokalizace: WGS-84: 49.6673267N, 16.9036033E

V roce 2021 provedl autor příspěvku povrchový průzkum v areálu hradu Špraněk (zvaném též Zkamenělý zámek, Branky), který se nachází u obce Luká na katastrálním území Březina. Lokalita leží v Javoříčském krasu a tyčí se několik desítek metrů nad

potokem Špraňkem. Od okolního terénu sídlo vymezovala dvojice příkopů, které vznikly rozšířením skalních rozsádek. Předhradí zaujímal nevelký skalní suk, na němž byla předpokládána dřevohlinitá zástavba. Hradní jádro se rozkládalo na vrcholu nepravidelného vápencového bradla, které po obvodu chránila kamenná hradba, z níž se dodnes dochovaly pouze nevýrazné zbytky zdíva spojeného vápennou maltou. Do nejbližšího výběžku nad údolím bývá situován věžový palác o délce 14 m a šířce 6,5–9 m. Není jisté, zda v areálu jádra existovala ještě nějaká další stavba (srov. Gardavský 1961, 4; Tymonová 1996, 31–32; Plaček 2001, 615, obr. 1193; Dehnerová, Šlězár 2015, 68).

V písemných pramenech je hrad uveden poprvé v podobě přídomku Dětricha ze Spran roku 1313. Dětrich zastával v letech 1329–1355 úřad brněnského sudího. Je pravděpodobné, že si nechal vystavět na počátku 14. století své sídlo na Bouzovsku, i když dnes není jasné, jak tento majetek nabyt. Nedlouho po jeho smrti syn Ješek prodal hrad markraběti Janu Jindřichovi. Naposledy je Špraněk zmíněn roku 1398, kdy jej markrabě Jošt zapsal Erhardovi z Kunštátu s tím, že v listině bylo uvedeno už jen „tvrziště“ a k němu příslušné zboží. Předpokládá se, že Špraněk zanikl během markraběcích válek (Hosák 1961, 9–11; Plaček 2001, 615).

O zřícenině hradu nejprve projevovali zájem různí místní patrioti. Roku 1916 provedl A. Nemaier blíže nelokalizovaný výkop v hradním areálu. Měl zde zjistit silnou vrstvu uhlíků a předpokládal zánik sídla požárem na konci 14. století. Z vyzvednutých nálezů uvedl kamenné „kladívko“ a hrot „od nějakého praporce“. Ještě připomněl, že učitel Beneš z Javoříčka nalezl v prvním příkopu velký klíč (Bleka 1933, 25; Faltýnek 2014, 150). Další archeologický materiál pochází převážně z míst pod hradem. Pomineme-li nalezenou patinovanou čepelku z paleolitu a několik zlomků pravěké keramiky (Svoboda 1996; Hlava, Vích 2006; Faltýnek 2014, 150), z okolí sídla evidujeme zejména fragmenty středověké hrnčiny (Hlava, Vích 2006, 255). Dodejme ještě, že několik desítek metrů od popisované lokality byla prozkoumána z větší části poničená vápenická pec neznámé konstrukce, kterou podle několika zlomků keramiky můžeme klást do průběhu 13. století (Dehnerová, Šlězár 2015, 68).

Nově získaný materiál z roku 2021 pochází z hradního jádra a z míst poblíž jeskyně pod opevněným areálem. V hradu byly nalezeny pouze čtyři kusy vápenné malty, nepočetný soubor keramiky a amorfni hruška mazanice. Všechny exempláře mají ale velmi malé rozměry. Větší množství nálezů registrujeme z okolí jeskyně, odkud pochází několik větších kusů hrnčiny (obr. 47: 1–4), ale jde o materiál z druhotné polohy. Shromážděnou středověkou keramikou lze rozdělit na převažující materiál s příměsí grafitu v keramickém těstě, který je charakteristický pro 2. polovinu 13. až počátek 14. století, a na hrnčinu vypálenou do bílobéžové barvy s krupičkovitým povrchem, kladenou zejména do průběhu 14. století (k tomu Šlězár, Faltýnek 2019, 189). Kolekci doplňuje zlomek cihly, hrot šípů s odlomeným trnem (obr. 47: 5) a část ploché střenky nože (obr. 47: 6). Zatímco hrot šípů můžeme bezpečně zařadit do 13.–14. století, oba zbylé artefakty budou spíše recentního původu.

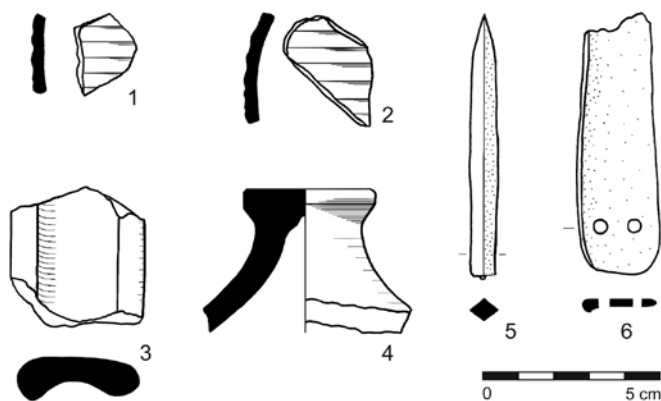
Výše prezentovaný materiál rozšiřuje naše dosavadní skromné poznatky o popsaném šlechtickém sídle. Zároveň můžeme konstatovat, že získané nálezy korespondují s písemnými prameny a podporují hypotézu o založení hradu někdy na přelomu 13. a 14. století a jeho zánik během 14. století.

Literatura

Bleka, J. 1933: Objevení trosek tvrže Spranku-Bránek. *Ročenka*

Národopisného a průmyslového musea města Prostějova a Hané 10, 17–25.

- Dehnerová, H., Šlězár, P. 2015:** Zkamenělý zámek – pravěká lokalita a středověký hrad Špraněk s vápenickými pecemi. In: M. Tomášek a kol.: *100 zajímavých archeologických lokalit Moravy a Slezska*. Praha: Národní památkový ústav, 66–69.
- Faltýnek, K. 2014:** Příspěvek k počátkům archeologického bádání na Bouzovsku. *Archeologie Moravy a Slezska XIV*, 148–151.
- Gardavský, Z. 1961:** Zhmotnění tajemného hradu na Litovelsku. *Zprávy Vlastivědného ústavu v Olomouci* 94, 1–7.
- Hlava, M., Vích, D. 2006:** Luká (k. ú. Březina, okr. Olomouc). *Přehled výzkumů* 47, 255–256.
- Hosák, L. 1961:** Mlhy kolem tajemného hradu na Litovelsku. *Zprávy Vlastivědného ústavu v Olomouci* 96, 6–11.
- Plaček, M. 2001:** *Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, hrádků a tvrzí*. Praha: Libri.
- Svoboda, J. 1996:** Nález paleolitu ze Zkamenělého zámku (Březina, k. o. Střemeničko, okr. Olomouc). *Přehled výzkumů* 1992, 41.
- Šlězár, P., Faltýnek, K. 2019:** Románský kostel sv. Prokopa v Lošticích. Příspěvek k počátkům moravské šlechty. *Přehled výzkumů* 60(2), 161–199.
- Tymonová, M. 1996:** Nástin vývoje šlechtických sídel na Olomoucku. *Střední Morava* 3, 22–44.

Obr. 47. Luká. Výběr nálezů z hradu Špraněk. Kresba L. Hlubek.
Fig. 47. Luká. Selection of finds from Špraněk Castle. Drawing by L. Hlubek.

Summary

In 2021, a surface survey was conducted in the vicinity of Špraněk Castle, near the villages of Luká and Javoříčko (Březina cadastral area, Olomouc District). The collected finds (Fig. 47) can be dated from the late 13th to the 14th century. This dating corresponds with limited written sources – the castle was indirectly mentioned for the first time in 1313 and was last referred to as a place of the former manor house in 1398.

Lukáš Hlubek

Majetín (okr. Olomouc) „Kokorské“.

Vrcholný středověk. Vesnice/městečko. Plošný odkryv. Záchraný výzkum. Uložení nálezů: Archeologické centrum Olomouc, p. o.

Lokalizace: WGS-84: 49.5044439N, 17.3566958E

Lokalita se nachází na ploše budoucí stavby dálnice D55 5501 Olomouc–Kokory na poli mezi silnicí 55 z Olomouce do Přerova a polní cestou vedoucí od studánky v Olší ke Kokorám. Zmíněná

studánka s kapličkou Neposkvrněného početí Panny Marie se nachází cca 600 m severozápadním směrem. Zhruba 75 m severně od lokality teče bezejmenná vodoteč. Nadmořská výška v místě nálezů je 225 m.

Během podzimních měsíců roku 2022 zde byla pomocí čtvercové sítě prozkoumána vrcholně středověká kulturní vrstva (max. síla 0,4 m) obsahující keramiku, mazanici, zvířecí kosti a drobné železné artefakty. Zkoumaná vrstva má nejspíše souvislost se zaniklou středověkou vsí Lhota, zmiňovanou v písemných pramenech během 14. a 15. století (Nekuda 1961, 100; Hosák 2004, 503–504; Vránová 2020, 76), která se pravděpodobně nacházela jihozápadně od zkoumané lokality v trati s názvem „Lhota“.

Literatura

- Hosák, L. 2004:** *Historický místopis země Moravskoslezské*. Reprint vydání z roku 1938. Praha: Academia.
- Nekuda, V. 1961:** *Zaniklé osady na Moravě v období feudalismu*. Brno: Moravské museum v Brně.
- Vránová, V. 2020:** Archeologické nálezy a lokality na katastrálním území obce Majetín. *Střední Morava* 49, 71–82.

Summary

In 2022, a high medieval cultural layer, dating from the 14th to the 15th century, was excavated in the cadastral area of Majetín (Olomouc District). The investigated context is likely associated with the deserted medieval village of Lhota, mentioned in written sources during this period.

Vendula Vránová

Medlov (k. ú. Medlov u Uničova, okr. Olomouc) „U Topolů“, parc. č. 3938.

Raný středověk. Železářský areál. Plošný odkryv. Záchraný výzkum. Uložení nálezů: Archeologické centrum Olomouc, p. o.

Lokalizace: WGS-84: 49.7816133N, 17.0633153E

V září 2019 bylo v katastru obce Medlov v polní trati „U Topolů“ zdokumentováno narušení archeologické situace. Jednalo se o část objektu (obr. 48), který byl zasažen skryvkou ornice pro stavbu nové polní cesty. Po jeho exkavaci byl z výplně získán poměrně obsáhlý soubor archeologických nálezů, mezi kterými byly přítomny zlomky keramiky, mazanice, zvířecích kostí a železitá struska (obr. 49). Na základě srovnání s keramikou z Haňovic (Hlubek, Šlězár 2014, 590, 592; tab. 10) je možné zkoumaný objekt datovat nejspíše do průběhu či 2. poloviny 10. století. Dokladem raně středověkého železářství na lokalitě je již zmiňovaná struska, kterou se podařilo získat z výplně objektu v počtu 139 ks o celkové váze 16,54 kg (Johančík 2019, 5). Vedle nejbližších lokalit, jako jsou Dolní Sukolom, Brníčko nebo Želechovice (Hlubek, Šlězár 2014, 600, obr. 17), je tak náš zkoumaný objekt z katastru Medlova dalším příspěvkem do dané problematiky na Uničovsku v období raného středověku.

Literatura

- Hlubek, L., Šlězár, P. 2014:** Doklady zpracování železa v raném středověku na území Uničovska a Litovelska. *Archaeologia historica* 39(2), 583–607.
- Johančík, R. 2019:** *Medlov u Uničova, trať „U Topolů“*. Rkp. náleзовé zprávy, č. j. MTX202000242 [cit. 2023-11-22]. Uloženo: Archiv náleзовých zpráv Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i. Dostupné také z: Digitální archiv Archeologické mapy České republiky <https://digiarchiv.aiscr.cz/id/M-TX-202000242>.

Obr. 48. Medlov. Objekt 1. Foto R. Johančík.

Fig. 48. Medlov. Feature 1. Photo by R. Johančík.

Obr. 49. Medlov. Železitá struska z objektu 1. Foto R. Johančík.

Fig. 49. Medlov. Iron slag from Feature 1. Photo by R. Johančík.

Summary

In September 2019, one early medieval feature (Fig. 48) was documented in the cadastral area of Medlov (Olomouc District), yielding a set of early medieval pottery fragments together with a relatively large amount of iron slag (Fig. 49) in total weight of 16.54 kg.

Radek Johančík

Mikulčice (okr. Hodonín)

Hradiště Mikulčice-Valy, poloha Dolní Valy.

Středohradištní období (RS3). Protourbánní aglomerace, dílenský areál, izolovaný pohřeb. Plošný odkryv. Badatelský výzkum. Uložení nálezu: Archeologický ústav AV ČR Brno, v. v. i.

Lokalizace: S-JTSK: -567825, -1207791

Hlavním cílem archeologického terénního výzkumu DV 2022 (č. 124) bylo ověřit přítomnost dokladů kovozpracující výroby a v obecné rovině řešit otázku doložitelnosti jemné kovovýroby v sídlištním prostředí raně středověkého mocenského centra. Výzkum měl podobu plošného odkryvu dvou standardních čtverců měřické sítě, tj. plochy 5 × 10 m, a navazoval na přílehlou, stejně velkou zkoumanou plochu DV 2016. Poloha Dolní Valy reprezentuje jižní, níže položenou část akropole mikulčického hradiště (Poláček, Marek 2005, 34). Ačkoliv areál patřil k nejnižší položeným částem celé aglomerace, byl společně s vyvýšenou částí akropole chráněn obvodovou hradbou. Z hlediska stavu poznání mikulčického hradiště patří poloha Dolní Valy k jeho nejméně prozkoumaným částem. Výsledky dosavadních terénních prací

naznačují, že Dolní Valy byly v pokročilém/pozdním 9. století a v začínajícím 10. století rezidenčním areálem elit s významným zastoupením kovozpracující výroby. Oproti výzkumu DV 2016, který ukazoval spíše jednofázové a krátkodobé osídlení, byla nálezořá situace v ploše DV 2022 o dost složitější. Naznačovala existenci nejméně dvoufázového osídlení, jehož starší fáze zanikla požárem. Požárovou vrstvou provázal nález pěti zemřelých (hroby 2060–2063 a 2065; obr. 50), z nichž někteří vykazovali znaky násilného usmrcení, respektive nepietního uložení. Mladší fázi reprezentovala písčité podlahy (kontext 124/10), do jejíhož povrchu byly mělce zahloubeny hroby dvou jedinců, orientované ve směru sever–jih (hroby 2059 a 2064). V širším prostoru podlahy byla zjištěna výrazná koncentrace keramických tyglíků, převážně ve fragmentárním stavu (k výskytu tyglíků v Mikulčicích mimo Dolní Valy viz Poláček 2008, 282). Objekt byl nejspíše pozůstatkem dílny zaměřené na jemnou kovovýrobu a reprezentoval ho roubený dům nebo prostý přístřešek s nasypanou podlahou (blíže k jemné kovovýrobě v Mikulčicích viz Poláček, Krupičková 2022, 187–189). Obrovský soubor keramických a osteologických nálezů získaný ze zkoumané plochy dokládá intenzivní osídlení místa. Ojedinělým nálezem byl zdobený parohový hřeben, jehož blízkou analogii známe z vyvýšené části akropole, z blízkosti 5. kostela.

Hlavní přínos výzkumu DV 2022 spočívá v testování vypovídacích možností nálezořových situací v Mikulčicích a moderního terénního výzkumu při zkoumání výrobních činností. Soubor keramických tyglíků získaných ze zkoumaných ploch DV 2016 a DV 2022 představuje jednu z nejvýraznějších koncentrací tohoto druhu artefaktu v Mikulčicích. Důležitým zjištěním výzkumu je doložení sídlištní stratigrafie a nestandardně uložených zemřelých jako odrazu poměrně komplikovaného sídelního vývoje areálu Dolní Valy.

Literatura

Poláček, L. 2008: Das Hinterland des frühmittelalterlichen Zentrums in Mikulčice. Stand und Perspektiven der Forschung. In: L. Poláček (Hrsg.): *Das wirtschaftliche Hinterland der frühmittelalterlichen Zentren*. Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno 31. Internationale Tagungen in Mikulčice VI. Brno: Archäologisches Institut der Akademie der Wissenschaften der Tschechischen Republik, Brno, 257–297.

Obr. 50. Mikulčice. Výzkum DV 2022, preparace kosterních pozůstatků nestandardně uložených jedinců v požárové vrstvě. Foto L. Poláček.

Fig. 50. Mikulčice. Excavation DV 2022, preparation of the skeletal remains of individuals deposited atypically in a burnt layer. Photo by L. Poláček.

Poláček, L., Krupičková, Š. 2022: Kovolitecká dílna u 5. kostela.

In: L. Poláček et al.: *Velkomoravské elity z Mikulčic*. Brno: Archeologický ústav AV ČR, Brno, 187–189.

Poláček, L., Marek, O. 2005: Grundlagen der Topographie des Burgwalls von Mikulčice. Die Grabungsflächen 1954–1992.

In: L. Poláček (Hrsg.): *Studien zum Burgwall von Mikulčice. Band VII*. Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno 24. Brno: Archäologisches Institut der Akademie der Wissenschaften der Tschechischen Republik, Brno, 9–358.

Summary

The 2022 excavation at the Dolní Vály site, which is situated in the southern part of the acropolis of early medieval stronghold in Mikulčice (Hodonín District), served to test the informational value of archaeological contexts using modern fieldwork methods in order to investigate production activities. The collection of crucibles recovered from the excavated areas in 2016 and 2022 stands out as one of the most significant concentrations of this artefact type, representing a workshop for fine metalworking. An important finding is also the evidence of settlement stratigraphy and atypical burial practices, reflecting the relatively complex settlement development of the site (Fig. 50).

Šárka Krupičková, Lumír Poláček, Jaroslav Škojec

Modřice (okr. Brno-venkov)

Ul. Za Humny č. p. 12, Náměstí Svobody, parc. č. 154/1, 155, 156/1.

Středověk, novověk. Městský dům. Náhodný zásah/nález. Záchraný výzkum. Uložení nálezu: Ústav archeologické památkové péče Brno, v. v. i.

Lokalizace: WGS-84: 49.1271728N, 16.6162828E

Počátkem roku 2022 proběhl z důvodu výstavby obytného bloku záchraný výzkum na parcelách č. 154/1, 155 a 156/1 příslušejících k bývalému domu č. p. 12 s průčelím do náměstí

Svobody. Do evidence výzkumu bylo pojato kolem 700 objektů sestávajících z kůlových a sloupových jam, žlabů, zdí, studny, sídlištních a obilních jam, pecí a sklepů (obr. 51). Několik hrobů obsahovalo pohřby domácích zvířat (koní, krav, prasete, psa apod.). Ojedinelé zlomky keramiky prokazují, že plocha byla okrajově osídlena již v mladší době bronzové. Nejstarší středověké nálezy (zásobní jáma) lze spojit s 11.–12. stoletím a informují o existenci sídliště, k němuž je známo pohřebiště z ulice Havlíčkovy. Následuje pekařský okrsek se třemi pecemi, nadzemní stavbou a obilními jámami, který byl odkryt v zahradní parcele při ulici Prusinovského. Jeho význam tkví v dataci, jež má vazbu k počátkům vrcholné středověké vsi v 1. polovině 13. století. Hlavní plocha výzkumu ležela v místech dvorního a zadního traktu bývalého měšťanského domu ze 14.–17. století, který zanikl náhle požárem v 17. století, zřejmě za obležení města Brna Švédy (nález ostruhy a dělové koule). Do počátku této éry (13./14. století) lze vřadit pozůstatky dvou velkých pražicích pecí (možná pivovarských) a fragment mlýnského kamene, lokalizované na pozemku s velkými sloupovými jámami se zbytky shořelých dřevěných sloupů, obklopeném asi 2 m širokým žlabem neckovitého profilu. Snad šlo o okraj areálu některého z někdejších manských dvorců, které jsou v Modřicích doloženy historicky právě v této době. Pro ranou topografii osídlení je důležitá zmínka o rytíři Meinhardovi v listině z roku 1268, kterou biskup Bruno udělil tomuto svému leníkovi dva lány a mlýn „u Modřic“ (Jan 2017, 153). Zadní trakt středověké usedlosti zaplňovala dlouhá víceprostorová halová stavba, plnicí úlohu chlévů a stájí pro hospodářská zvířata. Je zajímavé, že objekt byl v 15.–16. století kompletně podsklepen dnes zasypanými lochy. V jednom případě se dokonce povedlo prozkoumat část rampovitého šachtovitého vstupu skrytého v bývalé zahradě. Podzemí mělo patrně převážně skladovací funkci a z větší části vzniklo i zaniklo současně s dřevěnou hospodářskou přístavbou zadního traktu domu. Morfologicky vykazují lochy pod dvorním traktem složitější vývoj, který může sahát již do vrcholného středověku, kdy mohly plnit refugiální funkci. Větším dílem však byly před svým zánikem rozšiřovány. Za nejmladší lze na zkoumané ploše označit odpadní a vápenné jámy s potravinářskými pecemi na povídla z rozmezí 18.–20. století.

Obr. 51. Modřice. Snímek severní části zkoumané plochy. Foto M. Přichystal.

Fig. 51. Modřice. View of the northern part of the excavation area. Photo by M. Přichystal.

Literatura

Jan, L. 2017: Modřice ve středověku. In: J. Mitáček, R. Procházka (ed.): *Modřice. Dějiny města*. Modřice: Muzejní a vlastivědná společnost, 145–182.

Summary

A rescue excavation was carried out in Svobody Square in Modřice (Brno-Country District; Fig. 51) at the beginning of 2022. The oldest medieval finds can be associated with the 11th to 12th century; a bakery district with three ovens is dated to the first half of the 13th century. The main excavation area was located in the courtyard and rear part of a former burgher house destroyed by fire between the 14th and 17th centuries. Remnants of two high medieval large roasting ovens and a millstone fragment were identified in an area with large post holes and surrounded by an approximately two-meter-wide trench. This might have been the periphery of an estate belonging to one of the former vassal houses. The rear section of the late medieval homestead was occupied by a long, multi-space hall structure with cellars and tunnels, serving as stables and barns. Among the recent features are refuse and lime pits with food ovens for making plum preserves, dating from the 18th to the 20th century.

Petr Kos, Jiří Kala, Dana Vitulová, Michal Přichystal

Moravský Písek (okr. Hodonín)

„Podluží“.

Raný středověk, kultura s keramikou pražského typu (RS1), středohradištní období (RS3). Sídliště. Plošný odkryv. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: Ústav archeologické památkové péče Brno, v. v. i.

Lokalizace: WGS-84: 49.002488313N, 17.341361248E

V průběhu laboratorního zpracování výzkumu v trase dálnice D55 na katastru obce Moravský Písek v trati „Podluží“ (Popelka et al. 2022) byly identifikovány další chronologické komponenty, a to několik objektů s keramikou pražského typu a větší množství objektů středohradištního stáří.

Literatura

Popelka, M., Lečbych, M., Paulus, M. 2022: Moravský Písek (okr. Hodonín). *Přehled výzkumů* 63(2), 162.

Summary

The early medieval features (Prague-type pottery culture, Middle Hillfort period) were identified during the post-excavation laboratory processing of material from the site located on the D55 motorway (Moravský Písek cadastral area, Hodonín District).

Miroslav Popelka

Mutěnice (okr. Hodonín)

„Hrubé Padělky“.

Středohradištní období (RS3). Pohřebiště. Plošný odkryv. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: dočasně Archaia Brno z. ú.

Lokalizace: WGS-84: 48.9074819N, 16.9767089E; 48.9074819N, 16.9769700E; 48.9070211N, 16.9763411E; 48.9069339N, 16.9765900E

Během záchranného výzkumu doprovázejícího výstavbu plynovodu VTL Moravia bylo na návrší mírného kopce v trati „Hrubé Padělky“ zkoumáno pohřebiště ze středohradištního

období. Prozkoumáno bylo celkem 65 hrobů. Zachycen byl východní okraj pohřebiště. Hrobové jámy zachovávaly převážně západovýchodní orientaci a byly zahloubeny do podloží v hloubce od 0,4 m do 2 m. Hrobové jámy vykazovaly dva způsoby konstrukce. Většina jam měla stěny kolmé, objevovaly se ale i stěny se schodovitým odstupňováním. V některých případech byly dokumentovány stopy rakve v podobě dobře patrného obrysu tvořeného ztrouchnivělým dřevem, či otisků nožek rakve ve dně jámy. Jeden hrob byl výklenkový. Zemřelí byli uloženi na zádech v natažené pozici, pouze dva jedinci byli uloženi ve skrčené poloze. Hrobová výbava byla většinou skromná, obsahující jen jednoduchý podunajský šperk či nůž. V některých hrobech se však objevil i veligradský šperk, ostruhy, břitvy, křesací sady, nůžky, dřevěná vědra a keramické nádoby. Jeden ze zemřelých byl vybaven 50 cm dlouhým hrotem kopí. Na jižním svahu protějšího návrší, vzdáleného pouze několik set metrů, bylo ve stejné době kolegy z Ústavu archeologické památkové péče Brno, v. v. i., zkoumáno raně středověké sídliště, které by s pohřebištěm mohlo souviset.

Literatura

Neuveдено.

Summary

A total of 65 graves were excavated during a rescue excavation at the eastern border of the Middle Hillfort cemetery located in the cadastral area of Mutěnice (Hodonín District).

Michala Příbylová

Mutěnice (okr. Hodonín)

„Nové Kapánsko“, „Hrubé Padělky“, „Přední Odměry“, parc. č. 13029–13037, 13044, 13083, 13084.

Vrcholný středověk. Vesnice/městečko. Plošný odkryv. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: dočasně Archaia Brno z. ú.

Lokalizace: WGS-84: 48.9026400N, 16.9734569E; 48.9025481N, 16.9737939E; 48.9077739N, 16.9768550E; 48.9077739N, 16.9772789E

Během záchranných archeologických výzkumů v trase rozšíření Plynovodu VTL Moravia byla prozkoumána část středověké ohrazené vesnice (dále jen ZSOV) Kapánsko, která zanikla zřejmě někdy před polovinou 15. století. Desetiměsíčním výzkumem (duben 2021 – únor 2022) se podařilo prozkoumat přes 1,1 ha intravilánu vsi, tedy přibližně 5 % plochy vesnice.

Prozkoumáno bylo ohrazení vesnice v podobě tří souběžných příkopů. Dále byla zmapována soustava lochů a ražených sklepů v zadních částech vesnických parcel, jakož i několik desítek objemných zásobních jam. Nejatraktivnější část odkryvu představovaly reliktby obytné zástavby čtyř parcel. Zástavba měla výhradně dřevohlinitý charakter. Projevovala se stovkami sloupových jam a také destrukcemi stěn a podlah v podobě rozměrných souvrství, která se zachovala neporušená pod ornici (obr. 52). Zahloubené části obytných staveb představovaly dva suterény a nejméně tři kopané sklípky. Parcelní zástavbu doplňovaly dvě studny. Jedna z nich měla, díky zvodnělému prostředí, dochovanou konstrukci z dubového rámu a jedlových desek, které datují její stavbu do období lokace vsi, tedy do poloviny 13. století. Prozkoumán byl také prostor ulice, kde byly zachyceny četné koleje od vozů, zřejmě výrobní objekty dosud neznámého účelu a rozsáhlé planýrky.

Obr. 52. Mutěnice, „Nové Kapánsko“. Pohled na odkrytá jádra parcel. Foto Archaia Brno z. ú.
Fig. 52. Mutěnice, 'Nové Kapánsko'. View of the excavated site. Photo by Archaia Brno.

Celkem bylo v prostoru ZSOV Kapansko prozkoumáno 1092 zahloubených objektů zejména z období 2. poloviny 13. až 1. poloviny 15. století. Ojediněle bylo v prostoru vesnice zachyceno starší osídlení z mladší doby bronzové a mladší doby železné.

Literatura

Neuvedeno.

Summary

Rescue archaeological excavation conducted between 2021–2022 in the cadastral area of Mutěnice (Hodonín District) uncovered over a thousand archaeological contexts predominantly associated with the deserted fortified medieval village of Kapansko (Fig. 52).

Jakub Šimík

Nový Poddvorov (okr. Hodonín)

„Podolky“.

Středohradištní období (RS3), mladohradištní období (RS4). Pohřebiště. Plošný odkryv. Záchraný výzkum. Uložení nálezů: dočasně Archaia Brno z. ú.

Lokalizace: WGS-84: 48.8695131N, 16.9751761E; 48.8694150N, 16.9755039E; 48.8686431N, 16.9747339E; 48.8685511N, 16.9750761E

Během výzkumu doprovázejícího rozšíření plynovodu Moravia bylo zkoumáno raně středověké pohřebiště. Výstavba původní trati v 70. letech toto pohřebiště rovněž narušila a na profilu stavební rýhy tehdy bylo dokumentováno 13 mladohradištních hrobů (Klanica 1973). Během výzkumu probíhajícího od prosince 2021 do ledna 2022 byla skryta plocha 30 × 200 m. Objeveno bylo 134 hrobů. Do středohradištního období je datováno 45 hrobů, mladohradištní období reprezentuje 83 hrobů,

pět pohřbů nebylo datováno. Všichni zemřelí byli uloženi v natažené pozici na zádech s východozápadní orientací. Byl zachycen severní okraj pohřebiště. Na východ a západ pohřebiště dále pokračuje, jižním směrem bylo zničeno erozí půdy a hlubokou orbou. Na pohřebišti je patrná horizontální stratigrafie od středohradištního po mladohradištní období. V severní části jsou situovány středohradištní pohřby zahloubené do podloží (hloubka se pohybuje od 0,4 do 1,5 m od povrchu podloží). Čtrnáct hrobů z tohoto období má výklenkovou konstrukci, u většiny z nich pak bylo patrné oddělení výklenku od hrobové šachty pomocí dřevěného pažení. Ostatní hrobové jámy mají kolmé stěny. V některých případech byly dokumentovány stopy rakve ve podobě patrného obrysu ve výplni, či otisků nožek rakve ve dně jámy. Mezi milodary se běžně vyskytují keramické nádoby, veligradský šperk, břitvy, křesací kameny, nože, sekery, vajíčka, ojediněle srp, náhrdelník ze skleněných korálů a náhrdelník z trojlaločných

Obr. 53. Nový Poddvorov. Náhrdelník z trojlaločných korálů. Foto Archaia Brno z. ú.
Fig. 53. Nový Poddvorov. Necklace made of trefoil beads. Photo by Archaia Brno.

plechových korálů (obr. 53). Hrobové jámy mladohradištních pohřbů byly zahloubeny mělce, často pouze do půdního horizontu, nikoli do podloží, přičemž je patrné jejich řadové uspořádání. Milodary tvořily výhradně esovitě záušnice a denáry. Díky denárům lze dobře podchytit posun pohřbívání směrem k jihu v mladší době hradištní. Nejstarší denár představuje ražba Štěpána I. (997–1038), nejmladší je denár Konráda I. (1061–1092). Na přechodu mezi středohradištními a mladohradištními pohřby byl dokumentován hrob dítěte, v jehož výbavě byla přítomna jak esovitá záušnice, tak gombík zdobený granulací.

Literatura

Klanica, Z. 1973: Mladohradištní pohřebiště v Novém Poddvorově (okr. Hodonín). *Přehled výzkumů 1972*, 163–164.

Summary

The excavation in the cadastral area of Nový Poddvorov in 'Podolky' field (Hodonín District) yielded 134 graves, including 45 from the Middle Hillfort period and 83 from the Late Hillfort period. Several Middle Hillfort graves had a side niche. A horizontal stratigraphy of the burial ground was also documented – the earliest graves were situated in the north and the latest in the south. A necklace made of trefoil beads was discovered among the grave goods (Fig. 53).

Michala Přibyllová

Olomouc (k. ú. Neředín, okr. Olomouc)

Neředín; Ul. Okružní, parc. č. 1656.

Novověk. Cesta. Vertikální řez. Záchraný výzkum. Uložení nálezu: Archeologické centrum Olomouc, p. o.

Lokalizace: S-JTSK: 1122158.22, -549178.77

Na profilu stavební jámy bytového domu byl v červnu 2022 dokumentován řez staré cesty datované do novověku. Z výplně pochází drobné zlomky cihel.

Literatura

Neuveдено.

Summary

A cross-section of an old road was documented during the construction of a residential building in the cadastral area of Neředín (Olomouc District).

Marek Kalábek

Olomouc (k. ú. Olomouc-město, okr. Olomouc)

Ul. Lafayettova, Javoříčská, parc. č. 105/29, 105/30.

Vrcholný středověk – novověk. Barokní opevnění města. Vertikální řez. Záchraný výzkum. Uložení nálezu: Archeologické centrum Olomouc, p. o. Inv. č. 34/2022-105-1 až 34/2022-904-1.

Lokalizace: S-JTSK: 1121906.43, -547271.06; -1121879.13, -547229.48; -1121894.67, -547216.46

V červnu 2022 prořezal parovod barokní cihlové opevnění, které lze ztotožnit s detašovaným bastionem č. VIII a lunetou č. XLI. Opevnění bylo vystaveno v roce 1750 a destruováno po roce 1876 (Kuch-Breburda, Kupka 2003, 254). Pod konstrukčními vrstvami vozovky byly zachyceny vrstvy navážek a cihlové

zdi barokního opevnění. Mohutné hradby široké 2,5 m byly vystaveny z dobře vypálených cihel s menší příměsí lomových kamenů a byly dochovány 0,2 a 0,7 m pod úroveň povrchu vozovky (obr. 54). Okolní navážkové vrstvy obsahovaly sporadické nálezy středověké a novověké keramiky a velké kusy železné strusky.

Literatura

Kuch-Breburda, M., Kupka, V. 2003: *Pevnost Olomouc*. Praha: Fort-Print.

Obr. 54. Olomouc, Lafayettova ulice. Barokní hradba. Foto M. Kalábek.

Fig. 54. Olomouc, Lafayettova Street. Baroque wall. Photo by M. Kalábek.

Summary

The Baroque brick wall of Bastion VIII with Lunette XLI (Fig. 54) was intersected during the construction of a hot water pipeline in Lafayettova and Javoříčská streets in Olomouc (Olomouc District).

Marek Kalábek

Olomouc (k. ú. Olomouc-město, okr. Olomouc)

Náměstí Republiky č. p. 5; parc. č. st. 143.

Novověk. Klášter. Vertikální řez. Záchraný výzkum. Uložení nálezu: Archeologické centrum Olomouc, p. o.

Lokalizace: WGS-84: 49.5963194N, 17.2566703E; 49.5967872N, 17.2564075E

Výzkum byl realizován v rámci stavebních úprav nádvoří areálu Vlastivědného muzea v Olomouci, které bylo původně postaveno jako součást kláštera klarisek (Foltýn a kol. 2005, 485–489). Sledovány byly zejména výkopové práce při rekonstrukci kanalizace. Výkop pro její uložení až na malé výjimky kopíroval trasu stávající kanalizace. Na stěnách výkopu bylo pozorováno množství inženýrských sítí recentního stáří. V průběhu výzkumu byly zjištěny reliktů zděných konstrukcí z novověku až industriálního období, např. klenba, kanálek, relikt nadzemní stavby. Objekty byly postaveny z cihel na vápennou maltu stejně jako kamenná zeď, jež byla rovněž zdokumentována. Dále bylo částečně prozkoumáno kulturní souvrství, ve kterém se nahodile vyskytovaly keramické zlomky z období středověku a novověku.

Literatura

Foltýn, D. a kol. 2005: *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*. Praha: Nakladatelství Libri.

Summary

Remnants of brick structures from the modern to industrial periods were identified in the courtyard of the Regional Museum in Olomouc (Olomouc District), along with cultural layers containing pottery fragments from the medieval and modern periods.

Jakub Vrána

Olomouc (k. ú. Olomouc-město, okr. Olomouc)

Ul. Opletalova, parc. č. 116/31, 116/32, 330.

Mladohradištní období (RS4), vrcholný středověk – novověk. Pohřebiště/hřbitov, sídliště. Skupina/sít sond. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: Národní památkový ústav – územní odborné pracoviště v Olomouci.

Lokalizace: WGS-84: 49.5949167N, 17.2507550E

Okolí olomouckého kostela sv. Mořice patří do oblasti historického jádra města, kde bylo v minulosti zaznamenáno osídlení jak z pravěku, tak středověku. Zvláště významné situace se podařilo dokumentovat v 70. letech 20. století v místě staveniště obchodního domu Prior (Bláha 1975). Záchranný archeologický výzkum byl v zasažené ploše vyvolán rekonstrukcí vodovodu jižně, jihozápadně a západně od lodi chrámu. V předstihu byly ručně vykopány tři archeologické sondy v místech plánovaných pracovních jam. Souběžně se stavbou byl prováděn dohled a dokumentace archeologických situací zaznamenaných v liniových výkopech. Výzkum byl realizován v průběhu dubna a května 2022.

Jelikož se u kostela sv. Mořice pohřbívalo až do roku 1784, bylo možné očekávat archeologické nálezy související právě s ukládáním lidských ostatků. Jejich pozůstatky se v druhotných neanatomických polohách nacházely takřka v průběhu celé stavby. Společně s nimi se ve vrstvách vyskytovaly také zlomky keramiky, převážně z průběhu 12. až 14. století, mince, součásti oděvů zemřelých a drobné svátostky v podobě různých medailonků a křížků. Mezi nimi lze vyzdvihnout nález fragmentu textilní čelenky zdobené kovovými pozlacenými dracouny, říčními perlami a českými granáty (obr. 55) nebo například torzo relikvíře z barevného kovu i s dochovanou relikvíí. Čelenka byla nalezena společně s částí lidské lebky. Mezi ní a lebeční stěnou zůstaly dochovány vlasy pohřbené ženy.

Areál pohřebiště vymezovala až do jeho zrušení hřbitovní zeď. Její dvě části (starší a mladší) se podařilo odkrýt při východním okraji severojižního průběhu vedení ulice Opletalova. Mladší zdivo bylo dokumentováno pouze na profilu výkopu pro kanalizaci. Pravděpodobně z něj zůstala jen tenká skořepina a původní šířka byla poničena kanalizačním vedením již

v minulosti (obr. 56). V celé své šířce (přibližně 80 cm) se dochoval základ starší zdi, která ve stejném směru předstupovala ještě více na západ, tedy blíže ke kostelu. Na několika následujících místech trasy vodovodu byly zjištěny rovněž zbytky dalších zděných konstrukcí. Jejich interpretace vzhledem k malému rozsahu realizovaných prací zůstává velmi nejasná. Lze však do jisté míry předpokládat, že by mohly být spojovány s některými hřbitovními kaplemi známými z písemných pramenů (Bláha 1980).

Vedle archeologických nálezů a situací, které souvisejí s fungováním hřbitova v prostoru kolem chrámu sv. Mořice, byly dokumentovány také ojedinělé zbytky středověkých odpadních vrstev, orientačně datovaných do průběhu 12. a 13. století, jež dokládají existenci hospodářských dvorků. Z nich se podařilo vyzvednout několik fragmentů dřev, několik kusů kůží, mezi nimiž byla rozpoznána část boty, a kus vlněné textilie s keprovým vzorem a zachovaným pevným okrajem (obr. 57), která je v prostředí středomoravských měst dosud poměrně výjimečným nálezem.

Obr. 56. Olomouc, Opletalova ulice. Pozůstatek mladší hřbitovní zdi. Foto J. Novák.

Fig. 56. Olomouc, Opletalova Street. Remnant of a later cemetery wall. Photo by J. Novák.

Obr. 57. Olomouc, Opletalova ulice. Fragment vlněné textilie s keprovým vzorem a zachovaným pevným okrajem. Foto J. Novák.

Fig. 57. Olomouc, Opletalova Street. Fragment of woollen textile with herringbone pattern and preserved seam finish. Photo by J. Novák.

Obr. 55. Olomouc, Opletalova ulice. Detail textilní čelenky zdobené kovovými pozlacenými dracouny, říčními perlami a českými granáty. Foto J. Novák.

Fig. 55. Olomouc, Opletalova Street. Detail of a textile headband adorned with gilded metal guimpé, freshwater pearls and Bohemian garnets. Photo by J. Novák.

Literatura

Bláha, J. 1975: Předběžná zpráva o výsledcích archeologického výzkumu na staveništi obchodního domu Prior v Olomouci v roce 1973. *Archeologické rozhledy* XXVII(3), 283–285.

Bláha, J. 1980: Archeologické poznámky ke středověké architektuře v okolí chrámu sv. Mořice v Olomouci. *Historická Olomouc a její současné problémy* 3, 15–17.

Summary

Rescue excavation in the vicinity of the Church of St Maurice in Olomouc (Olomouc District) was conducted in April and May 2022. The acquired archaeological finds relate to the use of the space around the church as a cemetery. These include human bones in the secondary positions, ornaments, clothing fragments and small sacramentals such as crosses or medallions (Fig. 55). Remains of walls associated with the cemetery were also excavated (Fig. 56), along with remnants of medieval refuse layers providing evidence of courtyards (finds of leather, wood, textiles; Fig. 57).

Jakub Novák

Olomouc (k. ú. Slavonín, okr. Olomouc)

Slavonín; Ul. Durychova, parc. č. 556/1.

Novověk. Cesta. Skupina/sít sond. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: Archeologické centrum Olomouc, p. o.

Lokalizace: S-JTSK -1124001.6, 548342.41

V červnu 2022 proběhl archeologický výzkum na stavbě rodného domu na parcele č. 556/1. Stavba byla umístěna ve vytěženém prostoru staré cihelny, který byl posléze využit jako sad. Základové pasy zachytily průběh úvozové cesty vyplněné zlomky cihel.

Literatura

Neuvedeno.

Summary

A course of a modern-period road filled with brick fragments was documented during the construction of a family house in Olomouc (Slavonín cadastral area, Olomouc District).

Marek Kalábek

Olomučany (okr. Blansko)

Polom, parc. č. 1266.

Novověk. Milířiště. Sonda. Badatelský výzkum. Uložení nálezu: dočasně Archaia Brno z. ú.

Lokalizace: WGS-84: 49.3394861N, 16.6828722E

V rámci povrchového průzkumu lesů severovýchodně od Olomučan byla identifikována zvýšená koncentrace objektů interpretovaných jako milířiště. Milířiště č. 121 se nachází v nadmořské výšce 446 m a má oválný tvar o rozměrech přibližně 12 m (po vrstevnici) × 10 m (po spádnicí). Plošina byla vytvořena přímo v sousedství úvozových cest, přičemž jeden ze svazků prochází přímo pod spodní hranou objektu. Nejblíže vodní zdroj je dostupný v širokém a hlubokém údolí potoka ve vzdálenosti 62 m od středu plošiny. Sklon svahu, do kterého byl milíř zahlouben, dosahuje hodnoty 9°. Výzkumná sonda byla

vedena přibližně ze středu uhlířské plošiny až za hranu objektu. Její šířka činila 0,5 m a délka 8,7 m. Zvrstvení srovnané plošiny bylo poměrně jednoduché, pod tenkou humusovou lesní vrstvou se nacházela černá kyprá vrstva s vysokým obsahem uhlíků a mocností až 30 cm. Komplikovanější stratigrafii bylo možné zaznamenat při samém okraji plošiny, kde se za upravenou hranou hromadily vrstvy obsahující uhlíky v koncentraci od 30 % do 70 % z celkového objemu vrstvy. Z vrstev bohatých na fragmenty uhlíků bylo odebráno reprezentativní množství vzorků, které byly dále analyzovány a datovány. Radiokarbonové datování uhlíků ukázalo široký interval kalibrovaného stáří 1666–1950 AD. Nejmladší dendrochronologicky datované vzorky pocházejí ze dřevin smýcených po roce 1807. Během výzkumu se nepodařilo objevit žádné movité archeologické nálezy. Doprovodný průzkum detektorem kovů v okolí milířiště rovněž neodhalil žádný artefakt, který by bylo možné klást do souvislosti s pálením dřevěného uhlí (Novák 2022, 205–215; Rybníček, Kolář 2022, 29, 33–35).

Literatura

Novák, J. 2022: Milířiště u Klepačova na Blanensku – výsledky archeologické terénní prospekce. Příspěvek k metodice výzkumu jednoho druhu archeologických památek. *Vlastivědný věstník moravský* LXXIV(3–4), 205–215.

Rybníček, M., Kolář, T. 2022: Dendrochronologie. In: K. Sklenář a kol.: *Život v lesích. Kritický katalog k výstavě Život v lesích*. Brno: Mendelova univerzita v Brně, 28–29, 33–35.

Summary

Samples of charcoal were taken during a survey of a charcoal kiln in the cadastral area of Olomučany (Blansko District). The result of radiocarbon dating (C14) provided a calibrated age ranging from 1666 to 1950. The youngest dendrochronologically dated samples come from trees felled after 1807.

Jakub Novák

Olomučany (okr. Blansko)

Polom, parc. č. 1266.

Vrcholný středověk, pozdní středověk. Kanál/náhon. Sonda. Badatelský výzkum. Uložení nálezu: dočasně Archaia Brno z. ú.

Lokalizace: WGS-84: 49.3422783N, 16.6854189E

V blízkosti zaniklé středověké vesnice Polom se nachází dlouhá umělá lineární deprese, patrně vodní příkop (kanál), která ústí do jižní části intravilánu. Její délka činí 436 m a šířka až 12,5 m. Vede v přímém jihovýchodním (severozápadním) směru a po 214 m se obloukovitě prohýbá k západu (Černý 1992, 71; Slezák 2001; Merta, Hošek 2007, 37–41). Při ústí vodního příkopu byla položena drobná sonda o šířce 0,5 m a délce 2 m. Pod svrchní, velmi vlhkou hlínou byly identifikovány sedimenty indikující přítomnost stojaté vody. Pod ní následoval jemný štěr s příměsí písku. Během výzkumu byly odebrány dva mikromorfologické vzorky. Oba vykazovaly stopy proměnlivé vlhkosti, přítomnosti stojaté vody a intenzivního vlivu člověka na sedimenty (Bajer et al. 2022, 25).

Literatura

Bajer, A., Kučera, A., Lisá, L., Volánek, J., Vichta, T. 2022:

Geoarcheologie a pedologie. In: K. Sklenář a kol.: *Život v lesích*.

Kritický katalog k výstavě Život v lesích. Brno: Mendelova univerzita v Brně, 22–25.

- Černý, E. 1992: *Výsledky výzkumu zaniklých středověkých osad a jejich plužin*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost Brno.
- Merta, J., Hošek, J. 2007: Železná houba ze zaniklé středověké osady Polom (okr. Blansko). *Archeologia technica* 18, 37–44.
- Slezák, L. 2001: Zaniklá středověká osada Polom. *Archeologia technica* 12, 11–12.

Summary

A long artificial linear depression, likely a water ditch (canal), was discovered near the deserted medieval village of Polom in the cadastral area of Olomučany (Blansko District). A small test pit was dug at its mouth and two micromorphological samples were taken during the excavation, revealing traces of variable moisture, the presence of stagnant water and an intense human impact on the sediments.

Jakub Novák

Opava (k. ú. Opava-Město, okr. Opava)
Rybí trh, Horní náměstí, parc. č. 593, 582/1.

Středověk, novověk. Komunikace. Sonda. Záchraný výzkum. Uložení nálezu: Slezské zemské muzeum, p. o.

Lokalizace: WGS-84: 49.9381594N, 17.9005125E; 49.9388344N, 17.9016389E

Z důvodu výměny plynovodu proběhl v roce 2022 záchraný archeologický výzkum v centru Opavy na Rybím trhu. Naproti Matičnímu domu (parc. č. 593) byly v blízkosti konkatedrály Nanebevzetí Panny Marie zjištěny středověké a novověké vrstvy, které obsahovaly soudobý archeologický materiál (keramické fragmenty, kosti, blíže nespecifikované železné předměty, kůže, zbytky dřevěných konstrukcí z výpletu plotů aj.). Na dně sondy byla dokumentována původní dlažba z říčních kamenů, taktéž datovaná do období středověku. Sonda byla místy narušena novověkou kanalizační konstrukcí, předběžně datovanou do přelomu 18. a 19. století. Další středověké vrstvy s keramickým materiálem byly zjištěny u budovy Slezského divadla (parc. č. 582/1).

Literatura

Neuvedeno.

Summary

Medieval layers and a road pavement were discovered in Rybí trh Street and in the area of Horní Square in Opava (Opava District) during the construction of a gas pipeline.

Jiří Juchelka, Tomáš Petr, Ondřej Klápa, David Galia

Opava (k. ú. Vávrovice, okr. Opava)
„Kopec“.

Středověk. Místo sběru. Povrchový sběr. Průzkum. Uložení nálezu: Doposud neodevdáno oprávněné organizaci, záležitost v jednání.

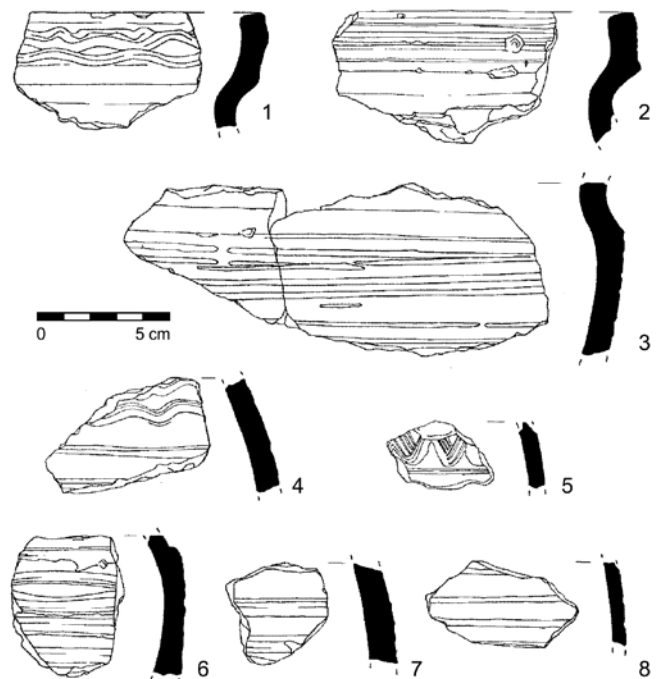
Lokalizace: WGS-84: 49.9786089N, 17.8487611E

Při povrchovém sběru na jaře roku 2022 na polykulturní lokalitě „Kopec“ (viz Motěšický 2023a; 2023b; 2023c; 2023d), v polní trati v severozápadní části katastru obce, byly nalezeny zlomky středověké keramiky. Již v minulosti zde byl nalezen okraj blíže nedatovaného středověkého hrnce (Brachtl 1997, 123). Z letošního průzkumu lokality pochází římsovitý okraj hrnce, zdobený

vlnicemi (obr. 58: 1), který lze klást do 12. století. Ke konci téhož věku, případně až do 1. poloviny 13. století, můžeme zařadit i druhý římsovitý okraj jiného hrnce (obr. 58: 2), k němuž náleží rovněž torzo výdutě s hustými horizontálními žlábkami až rýhami (obr. 58: 3). V místě hrdla došlo k citelnému poškození, proto není možná rekonstrukce. V době nálezů však ležely zlomky u sebe. V keramickém těstě je značná příměs grafitu. Do 12. století patrně patří i světlý střep, téměř béžových tónů, s velmi kvalitním výpalem. Fragment je zdobený vlnicemi a horizontálními žlábkami (obr. 58: 4). Další zlomky výdutí s horizontálními žlábkami (obr. 58: 6–8) lze pravděpodobně také zařadit do 12. století. Oranžový, značně omšelý střep výdutě zdobený násobnými vlnicemi a jemnými horizontálními žlábkami (obr. 58: 5) můžeme snad také rámcově klást do 12. století, ačkoliv je u něj možné i datování do staršího období.

Literatura

- Brachtl, Z. 1997: Vávrovice (okr. Opava). *Přehled výzkumů 1993–1994*, 123–124.
- Motěšický, J. 2023a: Opava (k. ú. Vávrovice, okr. Opava). *Přehled výzkumů 64(1)*, 189–190.
- Motěšický, J. 2023b: Opava (k. ú. Vávrovice, okr. Opava). *Přehled výzkumů 64(1)*, 212–213.
- Motěšický, J. 2023c: Opava (k. ú. Vávrovice, okr. Opava). *Přehled výzkumů 64(1)*, 237.
- Motěšický, J. 2023d: Opava (k. ú. Vávrovice, okr. Opava). *Přehled výzkumů 64(1)*, 266.

Obr. 58. Opava, Vávrovice. Středověké keramické nálezy z trati „Kopec“. Kresba H. Pravdová.

Fig. 58. Opava, Vávrovice. Medieval pottery finds from ‘Kopec’ field. Drawing by H. Pravdová.

Summary

In 2022, a surface survey was conducted in the cadastral area of Opava, northwest of the built-up area in ‘Kopec’ field, confirming medieval settlement (Fig. 58).

Jiří Motěšický

Oslavany (okr. Brno-venkov)

Ul. Zámecká č. p. 1, parc. č. 667.

Středověk, novověk. Zámek. Plošný odkryv. Záchraný výzkum.

Uložení nálezu: dočasně Archaia Brno z. ú.

Lokalizace: WGS-84: 49.1266447N, 16.3347978E; 49.1267431N, 16.3348003E; 49.1267378N, 16.3348756E; 49.1266903N, 16.3349506E; 49.1266325N, 16.3349397E

V někdejším presbytáři románsko-gotického konventního kostela (Foltýn a kol. 2005, 277–285), který byl v průběhu 16. století přeměněn na zámeckou kapli, proběhla v průběhu července a srpna 2022 realizace drenáží pro odvlhčení. Podél stěn kaple a sakristie byl veden výkop, který byl cca 0,6 široký a 0,5 m hluboký. Uvnitř kaple byla dokumentována tři maltová lůžka starších podlah. V místě sakristie, někdejší kaple severní lodi, byla odkryta v úrovni 218,96 m n. m. keramická dlažba, která se skládala z druhotně použitých románských a gotických reliéfních dlaždic.

Literatura

Foltýn, D. a kol. 2005: *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*. Praha: Nakladatelství Libri.

Summary

The dehumidification of the Chapel of the Virgin Mary in Oslavany (Brno-Country District) was carried out in July and August 2022. The excavation revealed medieval floor levels and a pavement in the sacristy with secondarily used Romanesque and Gothic tiles.

Pavel Staněk

Polešovice (okr. Uherské Hradiště)

„Na Drahách“.

Raný středověk, mladohradištní období (RS4). Pohřebiště. Plošný odkryv. Záchraný výzkum. Uložení nálezu: Moravské zemské muzeum.

Lokalizace: WGS-84: 49.0272406N, 17.3590500E

V průběhu jarních měsíců roku 2022 byl dokončen výzkum v trase stavebního objektu SO 123, souvisejícího s nově budovanou trasou dálnice D55 v úseku 5508 mezi Starým Městem (okr. Uherské Hradiště) a Moravským Pískem (okr. Hodonín). Průzkum navazoval na předchozí etapu z roku 2021 (podrobněji viz Popelka, Paulus 2022) a prozkoumáno bylo několik dalších mladohradištních hrobů v trase přeložek inženýrských sítí (sdělovací kabel, plynovod). Několik hrobů bylo v minulosti pokládáno sdělovacího kabelu porušeno (obr. 59). Opět se potvrdila rozdílná orientace mužských a ženských skeletů. Celkem bylo v letech 2021 až 2022 prozkoumáno přes 50 hrobů. Mimo mladohradištní pohřebiště byly odkryty také sídlištní objekty z doby římské (Popelka, Paulus 2023).

Literatura

Popelka, M., Paulus, M. 2022: Polešovice (okr. Uherské Hradiště). *Přehled výzkumů* 63(2), 172–173.

Popelka, M., Paulus, M. 2023: Polešovice (okr. Uherské Hradiště). *Přehled výzkumů* 64(1), 267–268.

Obr. 59. Polešovice, „Na Drahách“. Pracovní snímek kostrových hrobů. Ve střední části je dobře viditelný výkop pro sdělovací kabel. Foto M. Popelka.

Fig. 59. Polešovice, ‘Na Drahách’. Snapshot of inhumation graves. The trench for a communication line is clearly visible in the middle of the image. Photo by M. Popelka.

Summary

Several graves from the 11th century were investigated in ‘Na Drahách’ field near Polešovice (Uherské Hradiště District; Fig. 59). The fieldwork followed up on the rescue excavation from 2021. In total, over 50 graves were examined in both seasons.

Miroslav Popelka, Martin Paulus

Polešovice (okr. Uherské Hradiště)

„Nivy“.

Raný středověk, kultura s keramikou pražského typu (RS1), středohradištní období (RS3), mladohradištní období (RS4). Sídlíště, vesnice/městečko. Plošný odkryv. Záchraný výzkum. Uložení nálezu: Ústav archeologické památkové péče Brno, v. v. i.

Lokalizace: WGS-84: 49.0156464N, 17.3550589E

V první polovině roku 2022 byl dokončen průzkum trasy dálnice D55 (levá polovina trasy) v lokalitě „Nivy“ na katastru Polešovic. Výzkum navazoval na etapu z roku 2021 (podrobněji viz Popelka et al. 2023, zde i další lit.). Mezi prozkoumanými situacemi bylo opět větší množství objektů raně středověkého stáří. Rozpoznány byly v několika případech památky kultury pražského typu. Větší množství objektů pak souviselo s pokročilým raně středověkým obdobím, kdy zde postupně (od střední doby hradištní) existovalo sídliště s hospodářským zázemím. To se v mladohradištním období konstitovalo v původní ves Záblačany (k Záblačanům viz Lečbych et al. 2022, 190–191, zde i další lit.).

Literatura

Lečbych, M., Popelka, M., Paulus, M., Popelková, R. 2022:

Polešovice (okr. Uherské Hradiště). *Přehled výzkumů* 63(1), 190–191.

Popelka, M., Lečbych, M., Paulus, M., Šrámek, F. 2023: Polešovice (okr. Uherské Hradiště). *Přehled výzkumů* 64(1), 258–259.

Summary

Settlement features from the Early Middle Ages were uncovered in 2022 during an excavation carried out in the route of the D55 motorway in the cadastral area of Polešovice (Uherské Hradiště District).

Miroslav Popelka, Marek Lečbych, Martin Paulus, Filip Šrámek

Pozořice (okr. Brno-venkov)**„U Tří studánek“, „Vildenberk“, parc. č. 2127, 2037.**

Pozdní středověk, novověk. Milířiště. Sonda. Badatelský výzkum.

Uložení nálezu: dočasně Archaia Brno z. ú.

Lokalizace: WGS-84: 49.2335194N, 16.8258667E; 49.2263111N, 16.8176889E

Během povrchových průzkumů lesů v severovýchodní části katastrálního území Pozořic byly identifikovány dvě malé plošiny interpretované jako milířiště (Novák, Kadavý a kol. 2022, 44).

První objekt se nachází v trati „U Tří studánek“ v nadmořské výšce 446 m a má oválný tvar o průměru 6 m (po vrstevnici) a 4 m (po spádnicí). Od nejbližší identifikované komunikace, ať zaniklé v podobě úvozů, či současné, je střed plošiny vzdálen 26 m. Vzdálenost od nejbližší vodoteče činí 54 m. Zahlouben je do svahu o sklonu 8,8°. Realizovaná sonda byla 0,5 m široká a 6,8 m dlouhá. Pod vrstvou humusové lesní půdy místy až 10 cm tlusté byla zjištěna přibližně 10–20 cm mocná tmavě černá vrstva bohatá na fragmenty uhlíků. Z uhlíkaté vrstvy bylo odebráno reprezentativní množství vzorků uhlíků, které byly dále analyzovány a datovány. Výsledek radiouhlíkového datování stanovil kalibrovaný stáří do rozmezí let 1399–1435 AD. Dendrochronologicky se bohužel nepodařilo datovat ani jeden vzorek.

Druhý objekt se podařilo identifikovat v trati „Vildenberk“ mezi výrobním zázeminem a údolím Kovalovického potoka na konci uměle vytvořené roviny. Ta je umístěna v nadmořské výšce 390 m, má přibližně oválný tvar a průměr 8,5 m (po vrstevnici) a 6,5 m (po spádnicí). Kolem milířiště vedla obslužná komunikace (v dosahu 10 m ze středu plošiny) a hned pod ním se nacházel zdroj vody (14 m ze středu plošiny). Objekt spočíval na srovnané ploše, sklon svahu pod jeho hranou směrem k vodoteči činí 19,6°. Vzhledem k předpokládané souvislosti objektu s aktivitami odehrávajícími se na výrobním předpolí Vildenberka ve středověku bylo přistoupeno k archeologickému výzkumu milířiště, jehož cílem bylo získat vzorky pro dendrochronologické a radiokarbonové datování. Ze středu objektu byla vedena sonda o šířce 0,5 m a délce 6,8 m, zasahovala tedy až za hranu pracovní plochy. Pod vrstvou humusové lesní půdy tlusté až 10 cm ležela cca 10–20 cm mocná tmavě černá vrstva bohatá na fragmenty uhlíků. Stejně jako u předchozího objektu bylo odebráno reprezentativní množství vzorků uhlíků, které byly dále analyzovány a datovány. Výsledek radiouhlíkového datování nabídl značně široký časový interval kalibrovaného stáří 1700–1955 AD. Dendrochronologicky se bohužel nepodařilo datovat žádný vzorek.

Ani u jednoho z objektů se nepodařilo objevit žádné movité archeologické nálezy. Doprovodný průzkum detektorem kovů v okolí milířišť rovněž neodhalil žádný artefakt, který by bylo možné klást do souvislosti s pálením dřevěného uhlí (Rybníček, Kolář 2022, 29, 33–35).

Literatura

Novák, J., Kadavý, J. a kol. 2022: Pozůstatky lidské činnosti v lesích.

In: K. Sklenář a kol.: *Život v lesích. Kritický katalog k výstavě Život v lesích*. Brno: Mendelova univerzita v Brně, 43–51.

Rybníček, M., Kolář, T. 2022: Dendrochronologie. In: K. Sklenář

a kol.: *Život v lesích. Kritický katalog k výstavě Život v lesích*. Brno: Mendelova univerzita v Brně, 28–29, 33–35.**Summary**

The samples of charcoal were taken for further analyses and dating during the test pitting of two charcoal kilns located in the cadastral area of Pozořice (Brno-Country District). The result of radiocarbon dating provided a calibrated age ranging from 1399 to 1435 in one case and from 1700 to 1955 in second case.

Jakub Novák

Prušánky (okr. Hodonín)**„Od Žižkova“.**

Středohradištní období (RS3), mladohradištní období (RS4), vrcholný středověk. Hrob, sídliště. Plošný odkryv. Záchraný výzkum. Uložení nálezu: Archeologické centrum Olomouc, p. o.

Lokalizace: WGS-84: 48.8334397N, 16.9619297E; 48.8358725N, 16.9618011E

Při výzkumu v katastru obce Prušánky byly kromě pozůstatků osídlení únětické kultury objeveny i objekty středověké. Ty představoval hrob dítěte, pocházející nejspíše ze střední doby hradištní, polozemnice a zásobní jámy s keramikou z konce 12. či 1. poloviny 13. století a tři nevýrazné objekty s keramikou vrcholně středověkou. Středověké osídlení se koncentrovalo v jižní části skryté plochy, v nivě potoka Prušánka.

Objekt 68 obsahoval pohřeb dítěte s keramickým hrnečkem a železným nožkem. Dítě ve věku asi sedmi let bylo uloženo na zádech hlavou k západu. Vzhledem k malé velikosti hrobové jámy byla hlava zřejmě v předklonu, s bradou na hrudníku. Při strojní skrývce byla bohužel lebka zcela zničena, zachoval se pouze jeden zub. Stav nádoby je velmi fragmentární, nevylučuje však datování do střední doby hradištní. V tom případě by tento hrob mohl souviset s pohřebišťem na pravobřeží potoka Prušánka.

Na zkoumané ploše byla zachycena část sídliště z pozdní doby hradištní s keramikou datovatelnou do závěru 12. až 1. poloviny 13. století. Této fázi lze přiřadit objekty 53, 54, 61, 72–75, 78, 79, 81, 82, 87 a 88. Z nich nejvýraznější byl objekt 53, který představoval relikv zaniklé polozemnice s pecí. Stavba o velikosti zhruba 5 × 5 m byla vybavena masivní kamennou pecí umístěnou v jihovýchodním rohu. Konstrukci stavení tvořilo celkem osm sloupů. Žlaby přiléhající ke třem sloupovým jamám spíše než s konstrukcí stavby souvisí s mechanismem jejího zániku.

S dalšími stavbami mohou souviset žlaby (obj. 61, 73, 74, 78, 81, 82) vyplněné černou hlínou, ve zkoumaném řezu však netvořily rozpoznatelnou strukturu. Objekty 54 a 75 lze interpretovat jako rozměrné zásobní jámy.

Nejmladší komponentu osídlení na lokalitě tvoří tři objekty s keramikou zařaditelnou do vrcholného středověku. Tvoří ji drobná obdélná jamka (obj. 65), nepravidelná mělká jáma (obj. 66) a žlab (obj. 83), svým tvarem odpovídající žlabům popsaným výše.

Literatura

Neuveдено.

Summary

In addition to the Únětice culture settlement, medieval features were discovered during the excavation in the cadastral area of Prušánky (Hodonín District). These included a child's grave probably from the Middle Hillfort period, a semi-sunken hut and storage pits with pottery from the late 12th or the first half of the 13th century, and three less distinct features with a high medieval pottery.

Pavel Moš

Předklášteří (okr. Brno-venkov)

Ul. Pivovarská, parc. č. 8/2.

Středověk, novověk. Cesta, sídliště. Vertikální řez. Záchraný výzkum. Uložení nálezů: dočasně Archaia Brno z. ú.

Lokalizace: WGS-84: 49.3527606N, 16.4005819E; 49.3526472N, 16.3988861E

V červenci 2022 proběhla realizace výkopu vodovodu v prostoru komunikace Pivovarská v areálu kláštera Porta coeli (srov. Foltýn a kol. 2005, 612–619). Dokumentovány byly jednotlivé středověké a novověké štetové a valounové úpravy místní komunikace. V prostoru před bývalým pivovarem byla na profilu zachycena kulturní vrstva obsahující keramiku a zahloubený objekt ze 13. století. V úrovni domu č. p. 1002 byla na profilu dokumentována vápenná pec.

Literatura

Foltýn, D. a kol. 2005: *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*. Praha: Nakladatelství Libri.

Summary

Medieval road layers, settlement features and a lime kiln from the 13th century were documented during the construction of a water pipeline in the Porta Coeli monastery complex in Předklášteří (Brno-Country District).

Pavel Staněk

Přílepy (k. ú. Přílepy u Holešova, okr. Kroměříž)

Zámek Přílepy č. p. 1, parc. č. 7/1.

Novověk – industriální období. Zámek. Vertikální řez. Záchraný výzkum. Uložení nálezů: bez nálezů.

Lokalizace: WGS-84: 49.3208311N, 17.6125319E

V průběhu záchraného archeologického výzkumu vyvolaného pokládkou kanalizace po obvodu zámku Přílepy byly na jeho

západní straně zjištěny a zdokumentovány konstrukční prvky související s přístavbou, která vznikla mezi lety 1830 a 1871 (dle indikačních skic MZA 1; MZA 2). Současně byla dokumentována stratigrafie jižně od zámku, kam byla do rozměrnějšího výkopu umístěna akumulací nádrž. Stratigrafie zachycuje sled vrstev souvisejících s navyšováním terénu od původního půdního horizontu až po současnost.

Literatura

MZA 1: *Moravský zemský archiv*. Fond Indikační skici, Přílepy, 1830, signatura 2086. Dostupné také z: <https://www.mza.cz/indikacniskici/skica/detail/2958>.

MZA 2: *Moravský zemský archiv*. Fond Indikační skici, Přílepy, 1871, signatura 2086. Dostupné také z: <https://www.mza.cz/indikacniskici/skica/detail/2959>.

Summary

The building extension from 1830–1871 was identified during an excavation of Přílepy Chateau (Kroměříž District), along with documenting the stratification of terrain elevation.

Miroslav Popelka, Martin Paulus

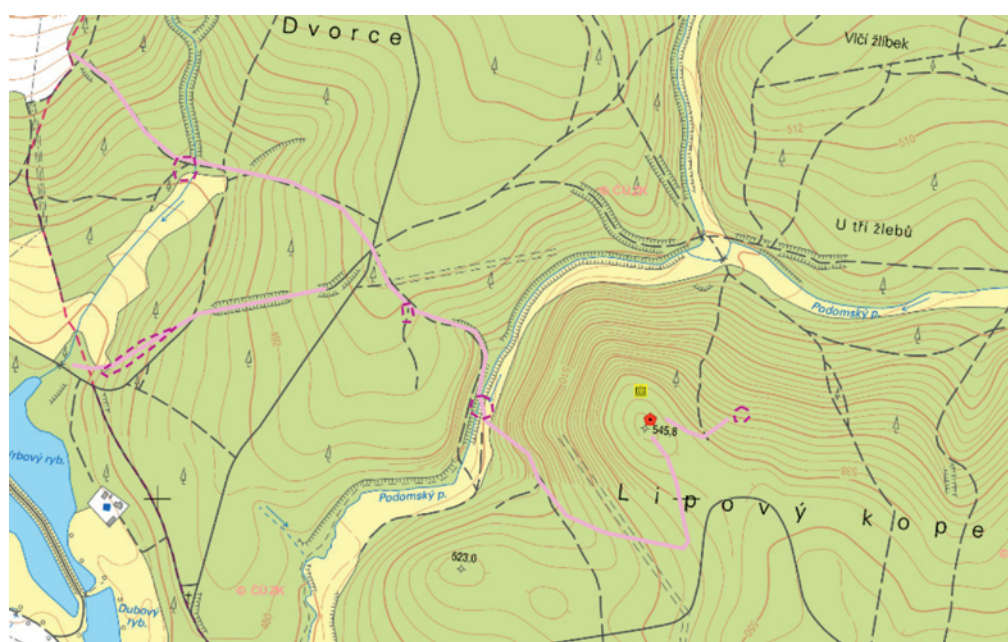
Senetářov (okr. Blansko)

Lipový kopec, „Stádliska“, „Dvorce“, parc. č. 645/1, 654/1, 655/1.

Středověk, novověk. Hrad, vápenka, komunikace. Vizualní/geodetický průzkum. Průzkum. Uložení nálezů: Ústav archeologické památkové péče Brno, v. v. i.

Lokalizace: WGS-84: 49.3333906N, 16.7943319E

V měsíci březnu 2022 proběhly ve spolupráci s Lesy ČR, s. p., závěrečné geodetické práce spojené se zaměřením reliktního zástavěného hradu v poloze Vápencová skála na Lipovém kopci na katastru Senetářova. Ze zaměření pozůstatků blízkých komunikací, datovaných detektorovými nálezy do období středověku,

technologie

- vápenná pec
- využití – stavby

- zájmová místa – oblasti
- řemesla – vazby

Obr. 60. Senetářov. Rekonstrukce cest zajišťujících provoz středověké vápenice. Autor P. Kos.

Fig. 60. Senetářov. Reconstruction of roads facilitating the operation of a medieval lime kiln. Author P. Kos.

byla částečně rekonstruována transportní síť komunikací sloužících k dopravě páleného vápna a surového vápence k vápenické peci a dále od pece k odbytišti, které se kupodivu nenacházelo jen v místě předpokládaného staveniště hradu na Lipovém kopci, nýbrž také někde v prostoru dnešního městyse Jedovnice (obr. 60). Informují nás o tom dvě místa se zřetelnými ztrátami páleného vápna v lesních tratích s úvozovými cestami „Stádliska“ a „Dvorce“. Jako primární odbytiště páleného vápna sloužila na Lipovém kopci dvě místa. Pozůstatky hrubších nedopálených kusů vápence naznačují použití vápenné malty v poloze Vápencová skála, stejně jako drobné nedopaly v jejím zvýšeném předsunutém severovýchodním předpolí, kde se však může jednat spíše o novodobou dezinfekční aplikaci v blízkosti mysliveckého posedu. V obou případech šlo ale jen o nevýrazné pozůstatky v koncentracích kamení bez prokázání nadzemního maltového zdiva. Z vápenické pece byly odebrány vzorky uhlíků.

Literatura

Neuveдено.

Summary

In March 2022, relics of an unfinished castle in the cadastral area of Senetářov (Blansko District) were surveyed. The measurement of medieval roads contributed to the partial reconstruction of the road network used for transporting burnt lime and raw limestone to the lime kiln and, subsequently, to the market. The consumption was located in the presumed construction site of the castle on Lipový Hill and the area of the present-day town of Jedovnice (Fig. 60).

Petr Kos, Dana Vitulová, Jiří Kala, Mojmír Režný

Sivice (okr. Brno-venkov)

Ul. Nová; „Pod Kostelem“, parc. č. 789/1.

Středověk, novověk. Areál zemědělské výroby, obilní jáma. Náhodný zásah/nález. Záchraný výzkum. Uložení nálezů: Ústav archeologické památkové péče Brno, v. v. i.

Lokalizace: WGS-84: 49.2045439N, 16.7878364E

Během výstavby rodinného domu pana J. Šmerdy byla během hloubení základů zachycena obilní jáma se zasypaným propadem. Jednalo se o středověký objekt zasypaný zeminou v raném novověku.

Literatura

Neuveдено.

Summary

A backfilled medieval grain pit was documented during a family house construction in the cadastral area of Sivice (Brno-Country District).

Petr Kos

Spešov (okr. Blansko)

„Kouty“, parc. č. 1147–1150, 1384, 1387.

Pozdní středověk. Tvrz/hrádek, dvorec/dvůr. Mikrosondáž / vzorkovací sondáž. Badatelský výzkum. Uložení nálezů: Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.

Lokalizace: WGS-84: 49.3965269N, 16.6364731E

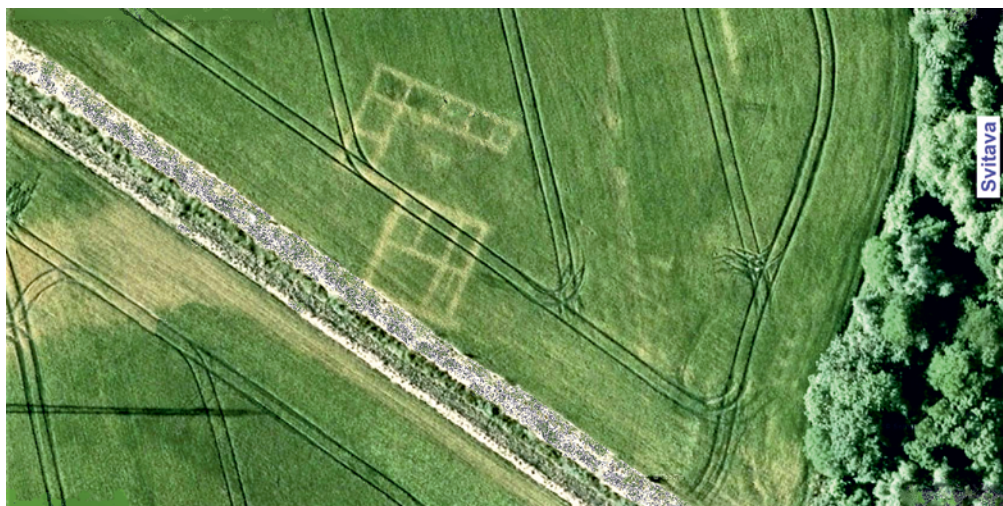
Zkoumaná lokalita se nachází v trati zvané „Kouty“ (dříve „Skřivany“) uprostřed 1,1 km široké nivy středního toku řeky Svitavy. Je lokalizována na jejím pravém břehu, asi 80 m západně od dnešního koryta, v nadmořské výšce 283 m.

Ing. Josef Havlát zjistil na leteckém snímku z roku 2015 (mapy.cz), že v polích na břehu nové trasy Spešovského potoka, asi 700 m od centra návsi ve Spešově, se nachází nápadný půdorys komplexu zděných staveb (obr. 61). Velmi dobře čitelný půdorys sestává z hlavní, téměř čtvercové stavby o rozměrech 14 × 16 m, jejíž severní a východní část je rozdělena na několik dílčích prostorů. V jihovýchodním koutě lze předpokládat schodiště. Na severní straně je k budově připojen dvůr na obdélníkovém půdorysu o rozměrech 25 × 15 m, jehož severní a západní stranu tvoří řada na sebe navazujících uzavřených prostor. U některých z nich je z porostových příznaků zřetelný vstup ze dvora. Východní strana dvora se z viditelných zbytků jeví jako neuzavřená. Podle porostových příznaků na leteckém snímku ze září 2009 (GoogleEarth), tedy ještě před stavbou dnešního příkopu Spešovského potoka, je zřejmé, že stavba dále k západu nepokračovala a končila dodnes zachovalým rohem.

K ověření situace byl v místech proveden povrchový sběr, při němž nebyla zjištěna žádná koncentrace zlomků keramiky, stavebního materiálu, malty, či jiných dokladů osídlení tohoto místa. Jen místy se nacházely malé zlomky hornin, které mohly souviset se stavbou. Byl proveden i detektorový průzkum, který kromě několika mladších hřebíků přinesl jen běžné úlomky novodobé zemědělské techniky.

Na několika místech byla situace ověřena mikrosondáží, při níž bylo zjištěno, že koruna zdiva se nachází v hloubce 45 až 60 cm a základová spára v hloubce 170 cm. Je pravděpodobné, že jemně písčité hlína nad současnou korunou zdiva byla naplavena až po zániku tvrze. Při průzkumu bylo zjištěno pouze základové zdivo nosných zdí o šířce 90 až 100 cm a příček o šířce 65 cm. Existence nadzemního zdiva není doložena, ale jeho menší vrstvu lze podle zbytků kamení a malty rozvlečených orbou předpokládat. Základové zdivo je dosud masivní, velmi kompaktní a je postaveno z hornin na kvalitní maltu. V dosahu vztlínání podzemní vody byl použit jako stavební kámen místní granodiorit brněnského masívu, svrchní vrstvy a nadzemní zdivo bylo tvořeno zřejmě výhradně místní opukou, tedy jemnozrnnými slítnými pískovci těženými někde poblíž v blanenském prolomu. Koruna základového zdiva je vyrovnána silnou maltovou vrstvou.

Ve výkopové rýze pro zdivo je patrné, že prostor mezi zdí a hranou výkopu byl zasypan materiál bez zlomků malty, hornin, mazanice, ale s malými kousky zuhelnatělého dřeva. Dále bylo sondáží zjištěno, že zdiva tvrze a dvora jsou provázána bez spáry, byla tedy stavěna současně. Jihozápadní roh hlavní budovy vybíhá z dnešního pole k příkopu Spešovského potoka, ale nebyl při budování příkopu poškozen. Při průzkumu byl obnažen malou sondou, která prokázala, že budova neměla opěrné nárožní pilíře, ale roh vybíhal do mírně vytáhlé špice zakončené ostrým úhlem. Také bylo zjištěno, že porostový příznak uprostřed dvora není pozůstatkem studny, ale rozhrnutého zbytku stavebního materiálu. Úlomky granodioritu měly velikost do 20 × 15 × 10 cm, opukové byly podstatně menší, zpravidla do průměru 10 cm.

Obr. 61. Spešov. Letecký snímek porostových příznaků půdorysu tvrze. Mapový podklad: © mapy.cz; autor M. Culek.

Fig. 61. Spešov. Aerial photograph with top view of the medieval manor house in the Spešov village, visible through vegetation marks. Map source: © mapy.cz; author M. Culek.

Nebyl získán žádný materiál umožňující datování (keramika, mince), a to ani detektorovým průzkumem výkopků. To rovněž svědčí o tom, že stavba areálu proběhla rychle a nebyla dokončena.

Situaci lze interpretovat jako nedostavěné šlechtické patrové sídlo, k němuž patřil na severní straně hospodářský dvůr. Písemné prameny uvádějí ve Spešově k roku 1390 a 1464 tvrz. Srovnáním s půdorysy známých šlechtických sídel z Čech i Moravy z této doby lze soudit, že se může jednat o nedostavěné šlechtické sídlo z 2. poloviny 15. století. V této souvislosti se jeví jako možné, že držitel Spešova Jan ze Šelenberka zde začal v 60. letech 15. století budovat svoje nové reprezentativnější sídlo. Jelikož se ale roku 1479 stal nejvyšším kancléřem Království českého a odstěhoval se do Čech, prodal roku 1482 Spešov Albrechtovi z Boskovic. Sídlo tak nedostavěl a Albrecht na pokračování stavby také stěží mohl mít zájem (Chytil et al. 1856, 398; Knies 1902, 184; Bretholz 1903, 268). Každopádně se jedná o mimořádně dobře dochovaný celkový půdorys sídla s dvorem, který si zaslouží památkovou ochranu a prezentaci veřejnosti.

Literatura

Bretholz, B. 1903: *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae XV. Nachträge 1207–1408.* Brno: Verlag des Mährischen Landesausschusses.

Chytil, J., Chlumecký, P., Demuth, K., Wolfskron, A. 1856: *Moravské zemské desky 1.* Brno: Brněnský soud.

Knies, J. 1902: *Blanský okres. Vlastivěda Moravská. II. Místopis Moravy. Díl I. místopisu.* Brněnský kraj. Číslo 4. Brno: Nákladem Musejního spolku.

Summary

Vegetation marks captured in the aerial photo (Fig. 61) showing the foundations of an unfinished fortified manor house in Spešov (Blansko District) were verified in the field using small test pits. Based on the analogies of the floor plan and non-specific historical reports, we can assume that the attempt to build the manor house took place in the second half of the 15th century.

Martin Culek, Josef Unger

Suchohrdly u Miroslavi (okr. Znojmo)

Kostel sv. Markéty, č. p. 83, parc. č. st. 22/2, 881/2.

Vrcholný středověk – novověk. Kostel. Skupina/sít sond. Záchranný výzkum. Uložení nálezů: Jihomoravské muzeum ve Znojmě, p. o. Inv. č. A 31661/1–28.

Lokalizace: WGS-84: 48.9457422N,16.3638031E; 48.94585161N, 16.364081037E

V roce 2020 byly v bezprostřední blízkosti kostela zahájeny bourací práce budovy bývalé mateřské školy a v tomtéž místě byla zahájena výstavba nové budovy se sociálními byty. Na profilech základových pásů byla patrná souvrství skládající se ze zásypu, který souvisel s odstraněním podlahy, se staršími stavebními úpravami a s regulacemi, které vyrovnávaly stávající terén. V nejširším základovém pásu hlavní budovy jsme lokalizovali kamenný základ starší stavby. Movité nálezy, které by blížely situaci datovaly, bohužel zjištěny nebyly. Jiná situace nastala při pokračování archeologického výzkumu v roce 2021 u výkopu pro kanalizaci v prostoru mezi novou budovou a jižní stranou kostela (obr. 62). Na první pohled bylo patrné převrstvení terénu. Na profilech byly zřetelné starší výkopy včetně linie starého potrubí. Obnažen byl také nový systém odvodnění kostela z roku 2010. Historické vrstvy byly silně poničeny zásypy. Velmi ojedinele byl získán střepový materiál, který dopomohl k datování nálezové situace do pozdního středověku a raného novověku.

Obr. 62. Suchohrdly u Miroslavi. Pohled na plochu výzkumu. Foto R. Hetflaiš.

Fig. 62. Suchohrdly u Miroslavi. View of the excavation area. Photo by R. Hetflaiš.

Torzovitý soubor lidských kosterních pozůstatků byl nalezen již sekundárně přemístěný a bez anatomických souvislostí. Dle antropologického rozboru, který provedl Z. Tvrdý, bylo zjištěno, že se jedná o pozůstatky minimálně 15 jedinců. Ke kosterním pozůstatkům se nevztahovaly žádné nálezy. Ostatky byly pohřbeny do karneru kostela (Nejedlá 2022).

Literatura

Nejedlá, A. 2022: *Nálezová zpráva o provedení záchranného archeologického výzkumu při akci Suchohrdly u Miroslavi – sociální byty*. Rkp. nálezové zprávy, č. j. MTX202200241 [cit. 2023-11-22]. Uloženo: Archiv nálezových zpráv Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i. Dostupné také z: Digitální archiv Archeologické mapy České republiky <https://digiarchiv.aiscr.cz/id/M-TX-202200241>.

Summary

During the excavation at the Church of St Margaret in Suchohrdly u Miroslavi (Znojmo District; Fig. 62), archaeological contexts related to the late medieval and early modern construction work were uncovered, along with secondarily displaced skeletal remains of at least 15 human individuals.

Alena Nejedlá

Syrovice (okr. Brno-venkov)

Intravilán, parc. č. 598/1.

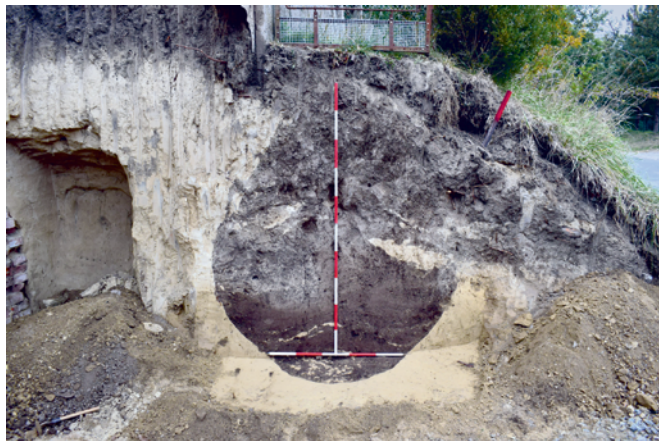
Novověk. Vesnice/městečko. Vertikální řez. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: Ústav archeologické památkové péče Brno, v. v. i.

Lokalizace: WGS-84: 49.077591667N, 16.545083333E

Během archeologického dohledu při terénních úpravách příjezdové komunikace k rodinnému domu byla ve stěně výkopu zachycena větší zásobní jáma, jejíž polovinu bylo možné při dně zkoumat plošně (obr. 63). Na dně byly zjištěny skelety několika menších zvířat. Dle předběžného osteologického určení šlo o štěňata psa domácího v počtu nejméně čtyř jedinců různého stáří (od 2 týdnů do 2 měsíců). Zásobníci je možné podle nevýrazného keramického materiálu datovat rámcově do novověkého období.

Literatura

Neuvedeno.

Obr. 63. Syrovice. Pohled na profil s novověkou zásobní jámou. Foto I. Čižmář.

Fig. 63. Syrovice. Profile of a modern-period storage pit. Photo by I. Čižmář.

Summary

A storage pit was examined (Fig. 63) during a rescue excavation in Syrovice (Brno-Country District). At its bottom, several skeletons of domestic dog puppies were discovered.

Ivan Čižmář

Šelešovice (okr. Kroměříž)

„Pod Rozdíly“, parc. č. 476/10.

Raný středověk. Sídliště. Plošný odkryv. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: Muzeum Kroměřížska, p. o. Inv. č. A30399–A30542.

Lokalizace: WGS-84: 49.2554600N, 17.3620861E

Při stavbě rodinného domu na parcele 476/10 v dlouhodobě sledované lokalitě „Pod Rozdíly“ v Šelešovicích (Bartík et al. 2018, 11–13) byly mimo starší komponenty (Popelka, Paulus 2023a; 2023b) prozkoumány také tři raně středověké sídlištní objekty.

Literatura

Bartík, J., Fojtík, A., Popelka, M. 2018: Sídliště lengyelské kultury Šelešovice – „Pod rozdíly“. *Acta Musealia (Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně a Muzea regionu Valašsko, Vsetín) XVI(1–2)*, 8–31.

Popelka, M., Paulus, M. 2023a: Šelešovice (okr. Kroměříž). *Přehled výzkumů 64(1)*, 163–164.

Popelka, M., Paulus, M. 2023b: Šelešovice (okr. Kroměříž). *Přehled výzkumů 64(1)*, 198.

Summary

Three early medieval settlement features were investigated during the construction of a family house in Šelešovice (Kroměříž District).

Miroslav Popelka, Martin Paulus

Šlapanice (k. ú. Šlapanice u Brna, okr. Brno-venkov)

„Pod Žurání“, cihelna, parc. č. 3129/65, 66.

Novověk. Areál zemědělské výroby. Plošný odkryv. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: Muzeum Brněnska, p. o.

Lokalizace: WGS-84: 49.1742561N, 16.7289942E

V ploše skrývek pro rozšíření těžebního areálu cihelny byla zachycena a zdokumentována rozměrná hruškovitá zásobní jáma se zřícenými stěnami. Datována je zatím jen rámcově do středověku či spíše novověku. Jde o stejný typ objektu, jaký byl na přilehlé ploše zkoumán v roce 2019 (Kos, Parma 2020).

Literatura

Kos, P., Parma, D. 2020: Šlapanice (k. ú. Šlapanice u Brna, okr. Brno-venkov). *Přehled výzkumů 61(2)*, 177.

Summary

During the excavation carried out in connection with the expansion of the brickyard's mining area in Šlapanice (Brno-Country District), a large storage pit generally dated to the medieval or rather modern period was discovered.

David Parma

Šošůvka (okr. Blansko)**„Šípová“, parc. č. 730/1.**

Novověk. Milířiště. Sonda. Badatelský výzkum. Uložení nálezu: dočasně Archaia Brno z. ú.

Lokalizace: WGS-84: 49.4235611N, 16.7675806E

V rámci povrchového průzkumu lesů severovýchodně od Šošůvky byla identifikována zvýšená koncentrace objektů interpretovaných jako milířiště (Novák, Kadavý a kol. 2022, 44). Milířiště č. 1464 se nachází v nadmořské výšce 586 m. Má téměř kruhový tvar s průměrem 12 m (po vrstevnici) × 12 m (po spádnicí). Od nejbližší zaznamenané komunikace je vzdáleno 32 m, k nejbližšímu vodnímu zdroji (prameni vodoteče) to je ze středu plošiny vzdušnou čarou přibližně 105 m. Sklon svahu, do kterého byl milíř zahloben, dosahuje hodnoty 7,7°. Výzkumná sonda byla vedena přibližně ze středu uhlířské plošiny až za hranu objektu. Její šířka činila 0,5 m a délka 12,2 m. Zvrstvení zde bylo velmi prosté. Pod tenkou lesní humusovou vrstvou se nacházela asi 10 cm mocná uhlíkatá vrstva. Z ní bylo odebráno reprezentativní množství vzorků uhlíků, které byly dále analyzovány a datovány. Radiokarbonové datování ukázalo široký interval kalibrovaného stáří 1667–1950 AD. Nejmladší dendrochronologicky datované vzorky pocházejí ze dřevin smýcených po roce 1807. Během výzkumu se nepodařilo objevit žádné movité archeologické nálezy. Doprovodný průzkum detektorem kovů v okolí milířiště rovněž neodhalil žádný artefakt, který by bylo možné klást do souvislosti s pálením dřevěného uhlí (Rybníček, Kolář 2022, 29, 33–35).

Literatura

Novák, J., Kadavý, J. a kol. 2022: Pozůstatky lidské činnosti v lesích. In: K. Sklenář a kol.: *Život v lesích. Kritický katalog k výstavě Život v lesích*. Brno: Mendelova univerzita v Brně, 43–51.

Rybníček, M., Kolář, T. 2022: Dendrochronologie. In: K. Sklenář a kol.: *Život v lesích. Kritický katalog k výstavě Život v lesích*. Brno: Mendelova univerzita v Brně, 28–29, 33–35.

Summary

Samples of charcoal were taken during the survey of a charcoal kiln in the cadastral area of Šošůvka (Blansko District), providing a calibrated age ranging from 1667 to 1950 AD. The youngest dendrochronologically dated samples come from trees felled after 1807.

Jakub Novák

Telnice (k. ú. Telnice u Brna, okr. Brno-venkov)**Ul. Růžová, parc. č. 365/2, 420.**

Novověk. Areál těžby, polní opevnění. Vertikální řez. Záchraný výzkum. Uložení nálezu: Muzeum Brněnska, p. o.

Lokalizace: WGS-84: 49.0991061N, 16.7149422E

Během výstavby dvou rodinných domů byl na parcele č. 365/2 dokumentován zarovnaný zbytek selského hliníku v klasické poloze za humny. Na parcele č. 420 byl zjištěn drobný střelecký zákop z dubna 1945.

Literatura

Neuveдено.

Summary

During the construction of two houses in Telnice (Brno-Country District), a peasant's clay pit and a military trench dated to April 1945 were documented.

David Parma

Tišnov (okr. Brno-venkov)**Ul. Brněnská, parc. č. 2808.**

Středověk, novověk. Sídliště. Skupina/sít sond. Průzkum. Uložení nálezu: dočasně Archaia Brno z. ú.

Lokalizace: WGS-84: 49.3473922N, 16.4236125E; 49.3473067N, 16.4237519E

V říjnu 2022 byly v přední části parcely č. 2808 na ulici Brněnská v Tišnově vyhloubeny zjišťovací sondy. Přibližně 0,3 m pod původním povrchem se nacházela uloženina obsahující keramiku ze 13. století. Mohlo se jednat jak o kulturní vrstvy, tak výplně objektů. Terén se totiž směrem na sever do hloubky parcely výrazně zvedal. V přední části parcely chyběla vrstva holocénní půdy, která byla výše do svahu mocně zastoupena. Z daného období se podařilo zachytit rovněž pyrotechnologické zařízení.

Literatura

AMČR: Záznam M-202301875 [cit. 2023-11-22]. Archeologická mapa České republiky.

Summary

Layers and features from the 13th century were documented during test pitting in 2022 on plot No. 2808 in Brněnská Street (Tišnov cadastral area, Brno-Country District).

Pavel Staněk

Tvarožná (okr. Brno-venkov)**„Pod Desátkovými hony“, parc. č. 805/64.**

Středověk, novověk. Komunikace. Náhodný zásah/nález. Záchraný výzkum. Uložení nálezu: Ústav archeologické památkové péče Brno, v. v. i.

Lokalizace: WGS-84: 49.197126612N, 16.775602745E

Při výstavbě obytného souboru na severovýchodním okraji obce byly roku 2022 zachyceny relikty hlubokého zaniklého úvozu původní formanské poštovní cesty vedoucí z Brna na Olomouc. Cesta vedla v bezprostřední blízkosti kolem místa výzkumu zaniklé panské zájezdni hospody Gerni, která byla zkoumána v roce 2021 (Kos 2022).

Literatura

Kos, P. 2022: Tvarožná (okr. Brno-venkov). *Přehled výzkumů* 63(2), 182–183.

Summary

Remnants of a deep sunken lane of the former post road leading from Brno to Olomouc were discovered during an excavation carried out in the periphery of Tvarožná (Brno-Country District).

Petr Kos

Uherské Hradiště (okr. Uherské Hradiště)

Ul. Mlýnská, ul. Prostřední, parc. č. 653/25, 653/24.

Středověk, novověk. Sídliště, město. Sonda. Záchranný výzkum.

Uložení nálezu: Slováké muzeum v Uherském Hradišti, p. o.

Lokalizace: WGS-84: 49.0695078N, 17.4604089E; 49.0691244N, 17.4607253E

Od 7. dubna do 4. května roku 2022 proběhl v centru Uherského Hradiště archeologický výzkum v souběhu s rekonstrukcí dlažby a plynovodu v ulicích Mlýnská a Prostřední (Kuchař 2022). Výzkumu, který realizovali pracovníci Slovákého muzea v Uherském Hradišti, p. o., předcházela geofyzikální prospekce, provedená v květnu roku 2020 pracovníky Ústavu archeologie a muzeologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity (Vágner 2020). Díky ní bylo v prostoru zmíněných ulic detekováno několik větších či menších anomálií, z nichž čtyři nesly potenciál archeologických situací. Z důvodu velkého množství inženýrských sítí, nacházejících se pod dlažbou dotčených ulic, se podařilo zrealizovat pouze dvě menší archeologické sondy.

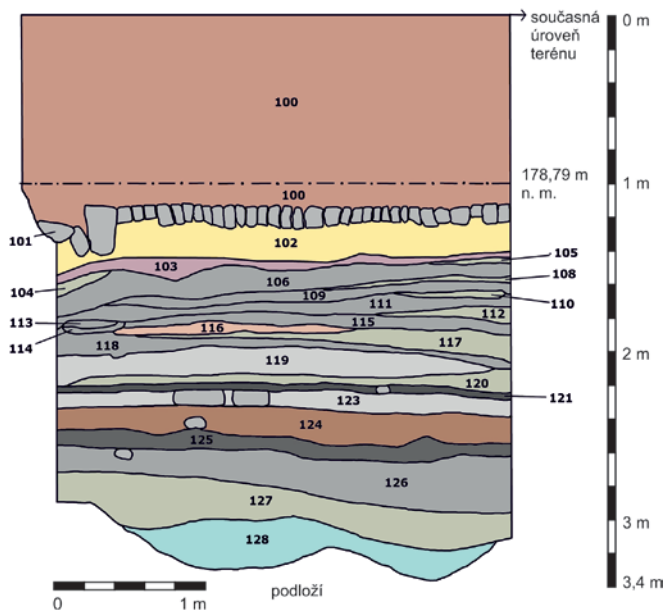
První z nich byla umístěna v ulici Mlýnská v prostoru mezi domy č. p. 133 a 134, zhruba ve třetině délky této ulice ve směru od křižovatky s ulicí Prostřední. Podařilo se zde odkrýt fragment cihlových základů zaniklé novověké stavby (obr. 64).

Druhá sonda byla umístěna v prostoru před domem č. p. 146 v místě, kde Prostřední ulice ústí do Masarykova náměstí. Díky úskoku v zástavbě se před domy č. p. 146 a 147 nachází prostor bez přítomnosti inženýrských sítí, ve kterém se podařilo sondu zrealizovat. Ta přinesla potvrzení dosud známých prvků stratigrafie pod úrovní současné nivelety povrchu ulic města (obr. 65). Po mechanickém odkrytí recentních a novověkých terénních vyrovnávek (s. j. 100) se podařilo objevit fragment barokní dlažby ze 17. století (s. j. 101) a její podsyp, tvořený uleželým žlutým pískem (s. j. 102). Ve směru k podloží bylo zdokumentováno několik vrcholně středověkých sídlištních vrstev (s. j. 103, 106, 109, 111, 113–116, 118), mezi kterými se periodicky objevovaly záplavové uloženiny (s. j. 104, 105, 108, 110, 112, 117, 120).

Obr. 64. Uherské Hradiště. Novověký cihlový základ. Foto Z. Kuchař.

Fig. 64. Uherské Hradiště. Modern-period brick foundation. Photo by Z. Kuchař.

Obr. 65. Uherské Hradiště. Stratigrafická situace zachycených uloženin. Autor Z. Kuchař.

Fig. 65. Uherské Hradiště. Stratigraphy of documented deposits. Author Z. Kuchař.

Zachyceny byly také dvě úrovně kamenných základů gotických domů (s. j. 119, 123), mezi nimiž se nacházela požárová vrstva (s. j. 121). Lokační horizont města zde představoval podmáčený sediment, obsahující velké množství tesařského odpadu (s. j. 124). Pod ním se nacházely vrstvy představující zánikový horizont velkomoravského osídlení (s. j. 125) a osídlení místa v období Velké Moravy (s. j. 126). Té stratigraficky předcházela mocná vrstva říčních naplavenin (s. j. 127), pod kterou se nacházelo geologické podloží (s. j. podloží) porušené depresí, vyplněnou tyrkysově modrým jílem (s. j. 128). Ten obsahoval množství dřevěného uhlí, jež představuje nejstarší doklad osídlení tohoto místa. S ohledem na analogickou stratigrafickou situaci zjištěnou při výzkumu ve sklepení budovy Základní umělecké školy Uherské Hradiště na Mariánském náměstí v roce 2017 lze tuto depresi předběžně datovat do konce 8. – 1. poloviny 9. století (Bartík, Chrástek 2018). Přesnější datování by umožnila radiokarbonová analýza odebraných vzorků.

Z movitých artefaktů, vyzvednutých z jednotlivých vrstev sondy, lze uvést drobné střepy keramických nádob, zvířecí kosti, říční mušle, vrcholně středověké železné předměty a železný nástroj na odstraňování kůry z kmenů stromů, nalezený ve vrstvě datované do středohradištního období. Dále se podařilo z podmáčené vrstvy lokačního horizontu vyzvednout několik artefaktů ze dřeva, odebrány byly také vzorky uhlíků pro účely environmentálních a datačních analýz.

Literatura

Bartík, J., Chrástek, T. 2018: Uherské Hradiště (okr. Uherské Hradiště). *Přehled výzkumů* 59(2), 276–277.

Kuchař, Z. 2022: *Uherské Hradiště – ul. Prostřední, ul. Mlýnská*. Rkp. nálezové zprávy, č. j. MTX202200438 [cit. 2023-11-22].

Uloženo: Archiv nálezových zpráv Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i. Dostupné také z: Digitální archiv Archeologické mapy České republiky <https://digiarchiv.aiscr.cz/id/M-TX-202200438>.

Vágner, M. 2020: *Uherské Hradiště – ulice Prostřední, Mlýnská, Masarykovo náměstí*. Zpráva o geofyzikální prospekci.

Uloženo: archiv Slovákého muzea v Uherském Hradišti, p. o.

Summary

In the spring of 2022, an excavation was carried out in the centre of Uherské Hradiště (Uherské Hradiště District). The aim was to verify anomalies identified during the previous geophysical survey. In Mlýnská Street, a modern-period foundation made of bricks bonded with mortar was uncovered (Fig. 64), while in Prostřední Street, the complete stratigraphy of deposits dating from the Middle Hillfort period to the present was confirmed (Fig. 65). Numerous artefacts were recovered from the deposits in the trenches.

Zdeněk Kuchař

Uherský Brod (okr. Uherské Hradiště)

Sídliště Olšava, parc. č. 3584/8.

Středohradištní období (RS3). Sídliště. Plošný odkryv. Záchraný výzkum. Uložení nálezů: Slováké muzeum v Uherském Hradišti, p. o.

Lokalizace: WGS-84: 49.0143847N, 17.6471864E

Od prosince 2021 do dubna 2022 proběhla první část záchranného archeologického výzkumu, který předchází stavbě nových bytových domů na zhruba hektarové ploše, v těsné blízkosti sídliště Olšava v Uherském Brodě. Při výzkumu byl mimo jiné zachycen sídelní objekt ve formě částečně dochovaného obdélného půdorysu tvořeného otiskem kúlové konstrukce, základovými žlaby a destrukcí kamenného otopného zařízení, odkrytého v blízkosti rohu tohoto půdorysu (obr. 66). Pozůstatky obytné stavby je možné na základě vyzvednutých střepů keramických nádob datovat do středohradištního období. Objekt lze interpretovat jako chatu nadzemní kúlové konstrukce s otopným zařízením ve formě kamenného ohniště či pícky (obr. 67). Toto otopné zařízení bylo umístěno při severní stěně objektu, blízko jeho severovýchodního rohu. Objekt byl orientován ve směru západ–východ, přičemž poloha destrukce otopného zařízení, zpravidla umístovaného naproti vchodu do objektu (srov. Galuška 2017, 31), napovídá, že vchod do této chaty se nacházel v její jižní či západní stěně. S ohledem na to, že se kvůli recentním terénním úpravám dotčeného prostoru dochovala jen část objektu, nelze se přesněji vyjádřit k jeho původní dispozici ani rozměrům.

Obr. 66. Uherský Brod, sídliště Olšava. Částečně zachycený půdorys slovanského sídelního objektu. Foto L. Komárek.

Fig. 66. Uherský Brod, Olšava housing estate. Partially documented foundations of the Slavic residential feature. Photo by L. Komárek.

Obr. 67. Uherský Brod, sídliště Olšava. Destrukce otopného zařízení slovanského sídelního objektu. Foto L. Komárek.

Fig. 67. Uherský Brod, Olšava housing estate. Destroyed heating device in the Slavic residential feature. Photo by L. Komárek.

Literatura

Galúška, L. 2017: *Slované – stopy předků. O Moravě v 6.–10. století.* Brno: Moravské zemské muzeum.

Summary

A sunken feature with a destroyed heating device dated to the Middle Hillfort period (Fig. 66, 67) was investigated during an excavation at the Olšava housing estate in Uherský Brod (Uherské Hradiště District) in 2021–2022.

Zdeněk Kuchař

Uherský Brod (okr. Uherské Hradiště)

Ul. Horní Vály, parc. č. 7053/3.

Vrcholný středověk. Město. Skupina/síť sond. Záchraný výzkum. Uložení nálezů: Slováké muzeum v Uherském Hradišti, p. o.

Lokalizace: WGS-84: 49.0275492N, 17.6479892E

V září roku 2022 byl při výstavbě nového bytového domu v ulici Horní Vály v Uherském Brodě proveden menší archeologický záchranný výzkum. Při bagrování terénu v blízkosti městských hradeb došlo k narušení statiky hradební zdi, kvůli čemuž bylo stavební firmou přistoupeno k odkrytí jejích základů a její stabilizaci. V předstihu před vylitím plánovaných železobetonových opěr bylo možné dokumentovat základy hradební zdi, odkryté v některých místech až na úroveň základové spáry. V 11 sondách se postupně podařilo zdokumentovat téměř celý odkrytý úsek základů o délce 20,5 m (obr. 68). Hloubka základů dosahuje až 200 cm, což odpovídá historickým záznamům (Kučera 1903, 143). Jsou vybudovány z hrubě opracovaných kusů lomového pískovce různých rozměrů spojených málo kvalitní vápennou maltou. Základová spára leží na úrovni geologického podloží, zásyp stavební jámy základů tvoří navážka jílovité hlíny bez přítomnosti archeologických nálezů.

Literatura

Kučera, J. 1903: *Paměti královského města Uherského Brodu.* Brno: Garn.

Obr. 68. Uherský Brod, ulice Horní Valy. Základy hradební zdi zachycené v jedné ze sond. Foto Z. Kuchař.

Fig. 68. Uherský Brod, Horní Valy Street. Foundations of the fortification wall documented in one of the trenches. Photo by Z. Kuchař.

Summary

In 2022, an archaeological excavation was carried out in Horní Valy Street in Uherský Brod (Uherské Hradiště District). A segment of fortification foundations, measuring 20.5 m in length (Fig. 68), was documented during the structural reinforcement of the town wall.

Zdeněk Kuchař

Valašské Meziříčí (k. ú. Valašské Meziříčí-město, okr. Vsetín)

Ul. Křížkovského, č. p. 60/8, parc. č. 1.

Vrcholný středověk – novověk. Kostel. Sonda. Záchraný výzkum. Uložení nálezů: Muzeum regionu Valašsko, p. o.

Lokalizace: WGS-84: 49.472612N, 17.970874E

Během pokračování výzkumu ve farním kostele ve Valašském Meziříčí byly odkryty relikty starší stavby, které je možné na základě keramických nálezů datovat rámcově do 2. poloviny 15. století. Jde zřejmě o jednu ze starších stavebních fází kostela, který se připomíná poprvé k roku 1419. Dále byl v zásypu nalezen renesanční měšťanský náhrobek, který byl použit ke srovnání terénu pro položení pozdně barokní dlažby.

Literatura

Neuveдено.

Summary

Excavation at the parish church in Valašské Meziříčí (Vsetín District) yielded a medieval building relict and a Renaissance tombstone.

Samuel Španihel

Valašské Meziříčí (k. ú. Valašské Meziříčí-město, okr. Vsetín)

Náměstí, parc. č. 111.

Vrcholný středověk – novověk. Město. Plošný odkryv. Záchraný výzkum. Uložení nálezů: Muzeum regionu Valašsko, p. o.

Lokalizace: WGS-84: 49.4715069N, 17.9716036E

Druhá etapa výzkumu centrálního náměstí ve Valašském Meziříčí probíhající od začátku roku 2022 do poloviny srpna přinesla zajímavé situace a nálezy, které se koncentrovaly zejména ve východní části náměstí. Jako první byly ve výkopu pro sítě nalezeny jámy, zřejmě odpadního charakteru, které vytvářely linii probíhající těsně před předními částmi dnes stojících domů východní strany náměstí. Nejstarší z těchto objektů je možné na základě keramických fragmentů datovat do závěru 13. až 1. poloviny 14. století. Dvě jámy v severní části odpovídají přibližně 2. polovině 15. století a zbytek je raně až pozdně novověkého stáří.

Dále byly objeveny suterény dřevohlinitých domů, které navazovaly na západovýchodní linii suterénů zkoumaných v minulém roce. Zřejmě jde o soudobé stavby, čemuž napovídá prakticky identická stratigrafická situace ve všech nalezených objektech. Na základě dendrochronologického datování a rozboru keramiky je možné datovat tyto domy do období závěru 13. století a do 3. čtvrtiny 14. století, kdy celé uskupení zaniklo požárem. Nejlépe zachovaný dům se skládal ze dvou částí. Zachycena byla část základového věnce jizby, připojená obvodová zeď z dřevěných půlkuláčů s omítkou z mazanice a předsín se zdí z dřevěných desek. V jejich útroběch se nacházely dvě kovové radlice, krojidlo na pluh, keramika, dva nože a mezi tím neurčené množství železných hrotů od šipek do kuše, spečených do jednoho velkého amorfního celku. V těsné blízkosti byl nalezen kovový pásový předmět, který zatím není určený. Dále se podařilo zachytit fragmenty proutěného koše (ve kterém byly zřejmě původně uloženy výše zmíněné šipky) a několik rozbitých nádob.

Zajímavá situace se nacházela i pod silnicí v severní části náměstí. Bylo zde odkryto několik velice špatně čitelných, vzájemně promíchaných vrstev, které mají očividně vztah k zaniklé vodoteči, protékající touto částí náměstí zřejmě na rozhraní 15. a 16. století. Zdá se, že tato situace vznikla působením živlu a člověk se na ni, v rámci svých možností, snažil reagovat. Dokládá to nález několika jam a dřevěných konstrukcí, které mohou být považovány za blíže neurčený typ vodního díla. Dá se uvažovat například o hatích a lávkách. Z tohoto prostoru pochází, kromě keramiky a osteologického materiálu, také drobná mince krále Vladislava Jagellonského z přelomu 15. a 16. století. Jde o jedinou minci nalezenou na celém prostoru náměstí.

Posledním, chronologicky nejmladším objevem je nález vodní nádrže neboli rezervoáru, který byl odkryt v místě, kde Polášková ulice ústí na náměstí. Zastřešená kvadratická nádrž sloužila pravděpodobně jako zásobárna vody a možná také jako odkaliště pro fontánu na náměstí, která zde stála od začátku 17. století. Zachovalé dřevěné potrubí městského vodovodu přivádějící vodu do nádrže i části potrubí nalezené mezi nádrží a fontánou tuto teorii předběžně potvrzují.

Literatura

Neuveдено.

Summary

Medieval refuse pits, house basements, relics of water management structures and an early modern water supply system with a preserved reservoir were discovered during the second stage of excavations at the central square in Valašské Meziříčí (Vsetín).

District). Additionally, a hoard of iron artefacts (plough parts and crossbow arrowheads) was found in one of the basements.

Samuel Španihel

Valašské Meziříčí (k. ú. Valašské Meziříčí-město, okr. Vsetín)

Ul. Sokolská, parc. č. 177/1.

Novověk – industriální období. Pohřebiště/hřbitov. Plošný odkryv. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: Muzeum regionu Valašsko, p. o.

Lokalizace: WGS-84: 49.4707519N, 17.9659064E

Během úpravy terénu bylo nalezeno několik destruovaných hrobů z novověku až industriálního období, které dokládají existenci zrušeného hřbitova. Nejlépe dochovaný pohřeb patřil ženě, díky oděvním doplňkům jej bylo možné datovat do poslední čtvrtiny 19. století.

Literatura

Neuvedeno.

Summary

During the terrain levelling in Valašské Meziříčí (Vsetín District), several destructed graves from the early modern to the industrial period were discovered.

Samuel Španihel

Vavřinec (k. ú. Suchdol v Moravském krasu, okr. Blansko)

Kateřinská jeskyně, parc. č. 753/1.

Pozdní středověk. Dílenský areál. Sonda. Badatelský výzkum. Uložení nálezu: Muzeum Blanenska, p. o.

Lokalizace: WGS-84: 49.3607006N, 16.7102508E

Stará Kateřinská jeskyně byla známá a navštěvovaná už od pravěku. První archeologické sondáže ve vstupní části vchodu provedl H. Wankel v roce 1865, kdy zde v hloubce 30–40 cm prozkoumal rozsáhlé ohniště s množstvím roztříštěných kostí psa, jelena, kozy a medvěda. V blízkosti ohniště se nacházelo také větší množství keramických střepů, které byly chronologicky zařazeny do neolitu (Wankel 1871). Několik dalších ohnišť, z nichž největší sahalo až do hloubky 1 m, v prostoru vstupu jeskyně zjistil později také J. Knies (1895). Uvnitř tohoto ohniště a v jeho nejbližším okolí se nacházely kosti z krávy, koně, jelena, prasete a několik grafitovaných střepů datovaných do doby halštatské. V letech 1983–1984 zde byl pracovníky Ústavu Anthropos Moravského zemského muzea v Brně pod vedením J. Svobody proveden záchranný archeologický výzkum, který byl vyvolán požadavkem organizace Moravský kras na úpravu areálu před jeskyní, ve vstupu a v přední části vstupní chodby (Geislerová et al. 1986).

Díky epigrafickému výzkumu, který probíhá od roku 2016, se ve vnitřních prostorách Staré Kateřinské jeskyně podařilo nedestruktivním způsobem (radiokarbonovou metodou AMS – Accelerator Mass Spectrometry) datovat uhlíkové kresby do pravěku. Svoji četností jsou v ČR ojedinělé. Nachází se poměrně daleko od vchodu (asi 100 metrů) a poukazují spíše jen na občasné

Obr. 69. Vavřinec. Sonda 1 umístěná v blízkosti uhlíkových kreseb v Ledové chodbě. Foto Z. Golec Mírová.

Fig. 69. Vavřinec. Test pit 1 situated near the carbon drawings in the corridor Ledová chodba. Photo by Z. Golec Mírová.

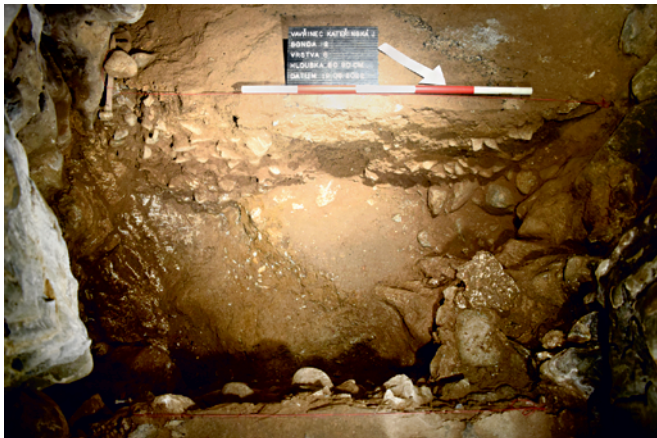
Obr. 70. Vavřinec. Dokončená sonda 1 v hloubce 65 cm. Foto I. Vostrovská.

Fig. 70. Vavřinec. Test pit 1 excavated to a depth of 65 cm. Photo by I. Vostrovská.

návštěvy než na častou přítomnost lidí, a to již od neolitu. Tvůrci je nejčastěji vkreslili buď do postranních chodeb nebo přímo do kaveren Hlavního domu. Tyto polohy jednoznačně hovoří o záměrném průzkumu podzemí. Nejnověji vzorkované kresby v hlavním domu jsou datovány 5218–5031 BC, tedy už do kultury s lineární keramikou, což koresponduje s archeologickými nálezy v portálu jeskyně. Abstraktní uhlíkové kresby v Kateřinské jeskyni jsou v současnosti nejstaršími stopami činnosti tohoto druhu na území ČR (Golec et al. 2021). Na základě těchto výsledků byl uskutečněn historicky první archeologický výzkum ve vnitřních prostorách jeskyně. Vlastnímu výzkumu předcházela průzkum sedimentů v Ledové chodbě pomocí georadaru. Terénní výzkum byl realizován ve dnech 8.–12. 8. 2022. Otevřeny byly dvě sondy.

Sonda 1 o rozměrech 1 × 1 m byla situována do Ledové chodby 10 m od Hlavního domu (obr. 69, 70), což je 1 m od stěny, kde se nachází kumulace čtyř pravěkých (zejména neolitických) uhlíkových kreseb. Již po první odkryté deseticentimetrové mechanické vrstvě bylo zřejmé, že se nejedná o původní uložení vrstev. Už od začátku se v hlinito-kamenitém sedimentu objevovaly kosti pleistocenních obratlovců, převážně medvěda jeskynního (*Ursus spelaeus*). Charakter vrstev pokračoval ve stejné podobě dále do hloubky. V hloubce asi 20 cm se objevila kovová konstrukce v podobě svisle uloženého silného plechu, která protínala celý průběh sondy. Patrně se jednalo o zbytky staré elektroinstalace z prvních prací na zavedení osvětlení v roce 1910. Konstrukce pokračovala do hloubky skoro 50 cm, pak musela být odstraněna. Až do hloubky 65 cm se nacházel stejný, sekundárně přemístěný hlinito-kamenitý sediment. Následně byla ve štěrkové vrstvě odkryta *in situ* čelist jeskynního medvěda, pod níž byl intaktně zachován pleistocenní prachovitohlinitý sediment.

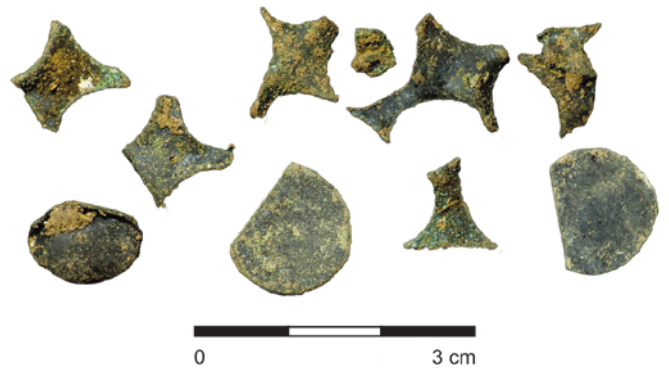
Sonda 2 byla situována v zadní části bezejmenné chodby, do místa pod uhlíkovou kresbou datovanou do neolitu. Během výzkumu byla sonda prohloubena do hloubky cca 90 cm na pleistocenní vrstvu a částečně na skalní podloží (obr. 71, 72). Ve svrchní vrstvě se podařilo nalézt kosti jeskynních medvědů a drobné kosti pleistocenních hlodavců, několik keramických střepeň ze starší doby bronzové a několik střepeň středověkých.

Obr. 71. Vavřinec. Dokončená sonda 2 v hloubce 90 cm. Foto Z. Golec Mírová.
Fig. 71. Vavřinec. Test pit 2 excavated to a depth of 90 cm. Photo by Z. Golec Mírová.

Obr. 72. Vavřinec. Severní profil sondy 2. Foto Z. Golec Mírová.
Fig. 72. Vavřinec. North profile of Test pit 2. Photo by Z. Golec Mírová.

Obr. 73. Vavřinec. Střížky z barevných kovů ze sondy 2. Foto P. Zajíček.
Fig. 73. Vavřinec. Coin blanks from non-ferrous metals from Test pit 2. Photo by P. Zajíček.

Všechny nálezy pocházejí ze stejného, sekundárně přemístěného hlinito-kamenitého sedimentu. Překvapením byly nálezy kruhových kovových plíšků podobných mincím o průměru 12 mm, avšak bez viditelné ražby. Jde o mincovní střížky a zbytek odpadu po jejich vyražení (obr. 73).

Během celého výzkumu se nepodařilo získat žádné nálezy, které by odpovídaly datovaným neolitickým kresbám. Jediná pravěká keramika pochází ze starší doby bronzové. Další uhlíkové kresby byly datovány až do doby halštatské. Je zřejmé, že Stará Kateřinská jeskyně byla navštěvována od neolitu opakovaně. Účel návštěv pravěkých lidí se zatím nepodařilo zjistit. V hlubším pravěku mohl být mohutný dóm s postranními chodbami posvátným prostorem, využívaným k obřadům. Ve středověku šlo možná také o přirozený úkryt, např. během válek, ale i příhodné místo k provozování nelegální výroby. Získané nálezy jsou přesvědčivým dokladem, že v prostorách Staré Kateřinské jeskyně byla ve středověku tajná penězokazecská dílna. Její fungování předběžně stanovujeme na konec 14. století nebo začátek 15. století. Jde o druhou či třetí jeskynní penězokazecskou dílnu na Moravě a pátou v České republice. Jeskynní penězokazecská dílna je u nás známa z jeskyně Čertova díra na Kotouči u Štramberka, možná také z jeskyně Býčí skála v Moravském krasu, Koněpruských jeskyní v Českém krasu a z jeskyně Kozákov v Českém ráji.

Literatura

- Geislerová, K., Seitl, L., Svoboda, J. A., Svobodová, H. 1986: Záchraný výzkum před Kateřinskou jeskyní. *Regionální sborník okresu Blansko* 86, 64–73.
- Golec, M., Zajíček, P., Svetlík, I., Pachnerova Brabcova, K., Maríková, L., Cermakova, E., Ovsonkova, Z. A. 2021: Prehistoric Charcoal Graffiti Discovered in Kateřinská Cave, Czech Republic. *Radiocarbon* 63(2), 473–480. DOI 10.1017/RDC.2021.5. Dostupné také z: <https://doi.org/10.1017/RDC.2021.5>.
- Knies, J. 1895: Příspěvky ku poznání diluviální fauny moravských jeskyň. *Věstník České Akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění* IV(4), 213–231.
- Wankel, H. 1871: Prähistorische Alterthümer in den mährischen Höhlen. *Mittheilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien* I(11–13), 266–281, 309–314, 329–343.

Summary

A historically first systematic excavation took place in the Kateřinská Cave in Vavřinec (Suchdol v Moravském krasu cadastral area, Blansko District) in 2022. This activity follows up on the ongoing epigraphic research carried out in the Old

Kateřinská Cave since 2016. Some of the carbon drawings have been dated to the prehistoric and medieval periods using the non-destructive AMS radiocarbon method. Based on these findings, the archaeological excavation was conducted in the interior of the cave (Fig. 69–72), revealing a part of the money-cache workshop tentatively dated to the late 14th or early 15th century (Fig. 73).

Ivana Vostrovská, Petr Zajíček, Martin Golec,
Zuzana Golec Mírová, Aleš Plichta

Velká Bíteš (okr. Žďár nad Sázavou)

Masarykovo náměstí č. p. 86, parc. č. 59, 60.

Středověk, novověk. Město. Plošný odkryv. Záchraný výzkum.

Uložení nálezu: dočasně Archaia Brno z. ú.

Lokalizace: WGS-84: 49.2888158N, 16.2268289E; 49.2888239N, 16.2270311E; 49.2888239N, 16.2270311E; 49.2890397N, 16.2268047E

Záchraný archeologický výzkum vyvolala přestavba a rozšíření mateřské školy ve Velké Bíteši. V součinnosti se stavbou probíhal výzkum v letech 2021 a 2022.

Původní dvorní trakt na parcele č. 60 byl zbourán a nově vybudovaná budova byla přičleněna ke starším prostorům mateřské školy v budově na parcele č. 59, jejíž dvorní trakt byl zároveň rekonstruován. Plošný archeologický výzkum byl prováděn v prostoru nově vznikající budovy mateřské školy. Dokumentovány byly základy zbourané budovy z 2. poloviny 19. století a starší raně novověké budovy, která je vidět ještě na stabilním katastru. Z nejstarších aktivit byly zachyceny tři chlebové pece ze 13. století, okrouhlá zásobní jáma a na profilu základového pasu byl zachycen výkop sklípku. Při bagrování základového pasu byla dále ovzorkována odpadní jáma ze 14. století.

Z východní strany dvorního traktu na parcele č. 59 byly prováděny výkopy v rozsahu statického zajištění. Jednalo se o výkop 1,3 m široký a 0,8 m hluboký, který procházel podél celé budovy. Zaznamenány byly středověké úpravy dvora. V přední části parcely byl dále zachycen výkop pro dřevěný vodovod z 15. století. V zadní části parcely se nacházel rozsáhlejší výkop, který měl délku 6,5 m a byl vyplněn odpadními uloženinami obsahujícími keramiku z 15. století.

Literatura

AMČR: Záznam M-202000382 [cit. 2023-11-22]. Archeologická mapa České republiky.

Summary

In 2021 and 2022, rescue archaeological excavation was carried out in Masaryk Square in Velká Bíteš (Žďár nad Sázavou District). Features related to the early occupation of the town (13th century) were documented, including bread ovens, storage pits, a cellar, refuse pits and modifications of courtyard.

Pavel Staněk

Veselí nad Moravou (okr. Hodonín)

Bartolomějské náměstí č. p. 47, ul. Kožešnická, parc. č. 79, 5130, 5131.

Pozdní středověk, novověk. Město. Skupina/sít sond. Záchraný výzkum. Uložení nálezu: dočasně Archaia Brno z. ú.

Lokalizace: WGS-84: 48.954016956N, 17.379795942E

Během rekonstrukce Domu přírody Bílých Karpat byla po odstranění parazitní zástavby na parcelách č. 5130 a 5131 dokumentována nově odhalená část městské hradby. Na parcele č. 5131 byla objevena masivní zeď, která je součástí hradby a pravděpodobně představuje relikv bašty. Vznik samotného městského opevnění je řazen do 1. poloviny 15. století (Dejmal 2012, 220–224). V sondách z vnitřní strany vlastní hradby byly dokumentovány pouze novověké planýrky.

Literatura

Dejmal, M. 2012: Struktura vrcholně středověkého osídlení ve Veselí nad Moravou. *Archaeologia historica* 37(1), 209–232.

Summary

An excavation conducted in the town square in Veselí nad Moravou (Hodonín District) yielded a section of the wall, likely representing a bastion of the fortification.

Michala Příbylová

Veselí nad Moravou (okr. Hodonín)

Masarykova třída, ul. Svatoplukova, parc. č. 3664/3, 3666/23.

Vrcholný středověk – novověk. Pohřebiště/hřbitov, předměstí. Plošný odkryv. Záchraný výzkum. Uložení nálezu: dočasně Archaia Brno z. ú.

Lokalizace: WGS-84: 48.9519478N, 17.3800628E; 48.9533675N, 17.3823106E; 48.9522367N, 17.3848908E

Při stavbě kruhových objezdů a rekonstrukci přilehlých úseků silnic I/54 a I/55 byl zkoumán novověký hřbitov u kostela Panny Marie. Hroby byly nalezeny pod tělesem vozovky. Vlivem absence předchozích archeologických aktivit bylo v minulosti větší množství hrobů poškozeno nebo zcela zničeno. Kosterní materiál byl díky kolísající hladině spodní vody, šterkovitému podloží a nadměrné zátěži vozovky ve velmi špatném stavu (obr. 74). I přesto bylo během šesti týdnů zachyceno 537 pohřbů, paprscitě orientovaných na stavbu kostela. Běžně se dochovaly relikvy jednoduchých dřevěných rakví, kovové součásti oděvu, skleněné medailonky, dřevěné korálky růženců, křížky ze dřeva i z barevných kovů a poutní odznaky. Dále byly na dvou místech zachyceny základy hřbitovní zdi, která areál v novověku ohraničovala.

Překvapením byl nález minimálně dvou suterénů shořelých dřevohliněných staveb v prostoru Masarykovy třídy severně od kostela Panny Marie. Bohužel se zahloubené objekty nacházely pod niveletou stavby a nemohly být exkavovány. Bylo tedy přistoupeno pouze k začištění, dokumentaci a zaměření obou situací. Na základě keramického materiálu získaného ovzorkováním výplní suterénů byly tyto předběžně datovány do vrcholného středověku. Nejedná se o první doklad osady kolem původního veselského kostela. V minulosti již byla zachycena středověká zástavba jižně od kostela v Sokolovské ulici (Dejmal, Příbylová 2019). Jeden z nově zkoumaných suterénů na Masarykově třídě byl odkryt až po exkavaci mladších novověkých hrobů, které se nacházely nad ním. Zástavba veselského předměstí v tomto prostoru patrně zanikla požárem a byla později nahrazena novověkým hřbitovem.

Obr. 74. Veselí nad Moravou. Preparace hrobů v prostoru Svatoplukovy ulice. Foto Archaia Brno z. ú.

Fig. 74. Veselí nad Moravou. Preparation of graves in Svatoplukova Street. Photo by Archaia Brno.

Literatura

Dejmal, M., Příbylová, M. 2019: Veselí nad Moravou (okr. Hodonín). *Přehled výzkumů* 60(2), 311–312.

Summary

During the reconstruction of a road near the Church of the Virgin Mary in Veselí nad Moravou (Hodonín District) in 2022, a total of 537 modern-period graves (Fig. 74) were excavated, along with a cemetery wall and remnants of a medieval built-up area.

Michala Příbylová, Jakub Šimík

Vranov (k. ú. Vranov u Brna, okr. Brno-venkov) „U Strašné studny“, „Na Plynu“, Veselý kopeček, cesta Vranovská, parc. č. 365/74, 365/75, 365/29, 365/30.

Novověk. Areál těžby, milířiště. Náhodný zásah/nález. Záchraný výzkum. Uložení nálezu: Ústav archeologické památkové péče Brno, v. v. i.

Lokalizace: WGS-84: 49.3066200N, 16.6233250E; 49.3077044N, 16.6235878E; 49.3149333N, 16.6248644E; 49.3090089N, 16.6254653E; 49.3115550N, 16.6241994E

U příležitosti výstavby plynovodu (REKO VTL Brno–Adamov–Blansko III–Vranov) v úseku Vranov – Šebrov – Sv. Kateřina proběhl v místě budoucí stavby v měsíci březnu 2022 předstihový průzkum v místech skrývky v podobě asi 10 m širokého pásu. Bylo zjištěno, že terén vykazuje známky intenzivní raně novověké povrchové těžby zvětralých granodioritů (u vranovského hřbitova, „U Strašné studny“, Veselý kopeček), s ojedinělým nálezem hlubšího „ohnišť“, které by se svou povahou dalo s jistou nadsázkou snad označit za doklad žďáření lesa nebo požáru po úderu blesku. Následný výzkum doložil v prostoru stavby mezi hřbitovem a Veselým kopečkem řadu mělce zahloubených jam a lomů na dobývku kamene, šterku a písku a úvoz cesty Vranovské, které zanikly během 19. až 20. století. Rýha hloubená na severní straně Veselého kopečku prořala rozměrné milířiště, vyznačující se vrstvou uhelného mouru a pozůstatky obvodového žlabu. Z blízkosti milířiště byla následně vyzvednuta raně novověká železná sekera, datovaná rámcově do 17.–18. století (obr. 75).

Obr. 75. Vranov. Nález sekery od milířiště. Foto P. Kos.

Fig. 75. Vranov. Axe from the charcoal kiln. Photo by P. Kos.

Literatura

Neuveдено.

Summary

The excavation conducted in the cadastral area of Vranov u Brna (Brno-Country District) yielded evidence of intense early modern surface extraction of weathered granodiorite. A rare find includes a deeper ‘hearth’ and remnants of a sunken lane, part of the Vranovská road dating from the 19th to the 20th century. On the northern side of Veselý kopeček Hill, a charcoal kiln from the 17th to 18th century was identified. An axe dated to the same period was found there (Fig. 75).

Petr Kos

Zdounky (k. ú. Nětčice, okr. Kroměříž) „Topole“.

Mladohradištní období (RS4). Neurčený areál. Plošný odkryv. Záchraný výzkum. Uložení nálezu: Archeologické centrum Olomouc, p. o.

Lokalizace: WGS-84: 49.2402311N, 17.3183956E; 49.2395991N, 17.3185462E; 49.2405936N, 17.3216261E; 49.2400009N, 17.3218248E

Záchraný archeologický výzkum na lokalitě Nětčice – „Topole“ proběhl ve dnech 4.–5. dubna 2022 v rámci přípravy stavby VTL plynovodu Moravia. Zachyceny byly dva od sebe vzdálené objekty – hliník kultury s moravskou malovanou keramikou (Záhorák 2023) a jáma ze závěru raného středověku.

Středověkou složku na lokalitě představovala samostatně se nacházející jáma. Šlo o oválnou jámu s kruhovým zahloubením ve východní části. Mělká část objektu obsahovala jen nahodilé zlomky keramiky a mazanice. Větší část nálezů se nacházela v kruhovém zahloubení. Během prací se z ní podařilo získat velké množství středověké keramiky, včetně několika kusů celých okrajů hrnců. Nejčastějším výzdobným motivem jsou jednoduché vlnovky a pásové rýhy, na několika střepech se objevuje i řada šikmých vrypů na rozhraní hrdla a výdutí. Dna nádob se v objektu téměř nenacházela. Jedno zachovalé dno na sobě neslo značku ve tvaru kříže v kruhu spojeném dvěma liniemi s větším vnějším kruhem. Na základě získaného inventáře lze objekt zařadit do 11.–12. století (dle Nekuda, Reichertová 1968).

Literatura

Nekuda, V., Reichertová, K. 1968: *Středověká keramika v Čechách a na Moravě*. Brno: Moravské zemské muzeum.

Záhorák, V. 2023: Zdounky (k. ú. Nětčice, okr. Kroměříž). *Přehled výzkumů* 64(1), 201.

Summary

An isolated pit with fragments of pots from the 11th and 12th centuries was discovered in Zdouňky (Nětčice cadastral area, Kroměříž District). A clay pit of the Moravian Painted Ware culture was found nearby.

Vít Záhorský

Znojmo (k. ú. Oblekovice, okr. Znojmo)

„U Střelnice“, parc. č. 684/1.

Středohradištní období (RS3). Ojedinelý artefakt. Průzkum detektorem kovu. Uložení nálezů: Jihomoravské muzeum ve Znojmě, p. o.

Lokalizace: WGS-84: 48.8432439N, 16.098389E

V květnu 2021 byla do sbírek Jihomoravského muzea ve Znojmě, p. o., jako náhodný nález detektorem kovů odevzdána zdobená sekera z období Velké Moravy (obr. 76). Bližší informace nálezem poskytnuty nebyly, proto jsme věnovali místu nálezů pozornost a v předjaří roku 2022 jsme zde provedli podrobný průzkum (Nejedlá et al. 2023). Na místě se nepodařilo získat další artefakty, které by se zbraní mohly souviset.

Zbraň náleží k lehkým válečným sekerám s ostrým mírně zkoseným vůči ose topora. Výjimečná je však svým zdobením, které bylo patrné na obou stranách čepele při její horní hraně. Zbraň jsme proto ve spolupráci s T. Vlasatým podrobili analogickému srovnání a tomografickému průzkumu pod vedením J. Hoška na Oddělení přírodních věd a archeometrie Archeologického ústavu AV ČR, Praha, v. v. i. Rozbor zdokumentoval motiv větévky s listy paprscitě směřujícími k násadovému otvoru (levá strana) a od něj (pravá strana), a to na celé horní hraně sekery a u obloukovitého výřezu brady. Tento ornament se spojuje v nejužším místě brady – u trnů. Na samotných trnech jsme vzhledem k jejich pokročilé korozi zaznamenali pokračující výzdobu pouze jako jednotlivou rýhu. Břit, spodní strana brady ani tlouk zdobeny nebyly. Dekorace se zdá být sekána pomocí rovného kovového nástroje (technika viz Kotowicz 2018, 37), rýhy nejsou hluboké a korozi musely značně utrpět. Průzkum

nepotvrdil vyplnění rýh jiným kovem a na předmětu nebyla konstatována žádná značka. Zdobení představuje u bradatic tohoto typu neobvyklý rys, který v současné době není znám u žádné další bradaticy z území Moravy (Luňák 2018, 74–76).

Literatura

Kotowicz, P. N. 2018: *Early Medieval Axes from Territory of Poland*. Kraków: Polish Academy of Arts and Sciences.

Luňák, P. 2018: *Velkomoravské sekery*. Rkp. disertační práce. Masarykova univerzita. Filozofická fakulta. Ústav archeologie a muzeologie. Uloženo: Ústřední knihovna Filozofické fakulty Masarykovy univerzity. Dostupné také z: <https://is.muni.cz/th/agc1n/>.

Nejedlá, A., Vlasatý, T., Hošek, J. 2023: A new find of a Great Moravian decorated battle-axe head from Znojmo-Oblekovice. *Archaeologia historica* 48(1), 209–218.

Obr. 76. Znojmo. Fotografie zdobené sekery před konzervací. Foto R. Hetflaiš.

Fig. 76. Znojmo. Photo of the decorated axe before conservation. Photo by R. Hetflaiš.

Summary

A stray find of the decorated axe (Fig. 76) from the Great Moravian period was made with a metal detector in Znojmo (Oblekovice cadastral area, Znojmo District).

Alena Nejedlá

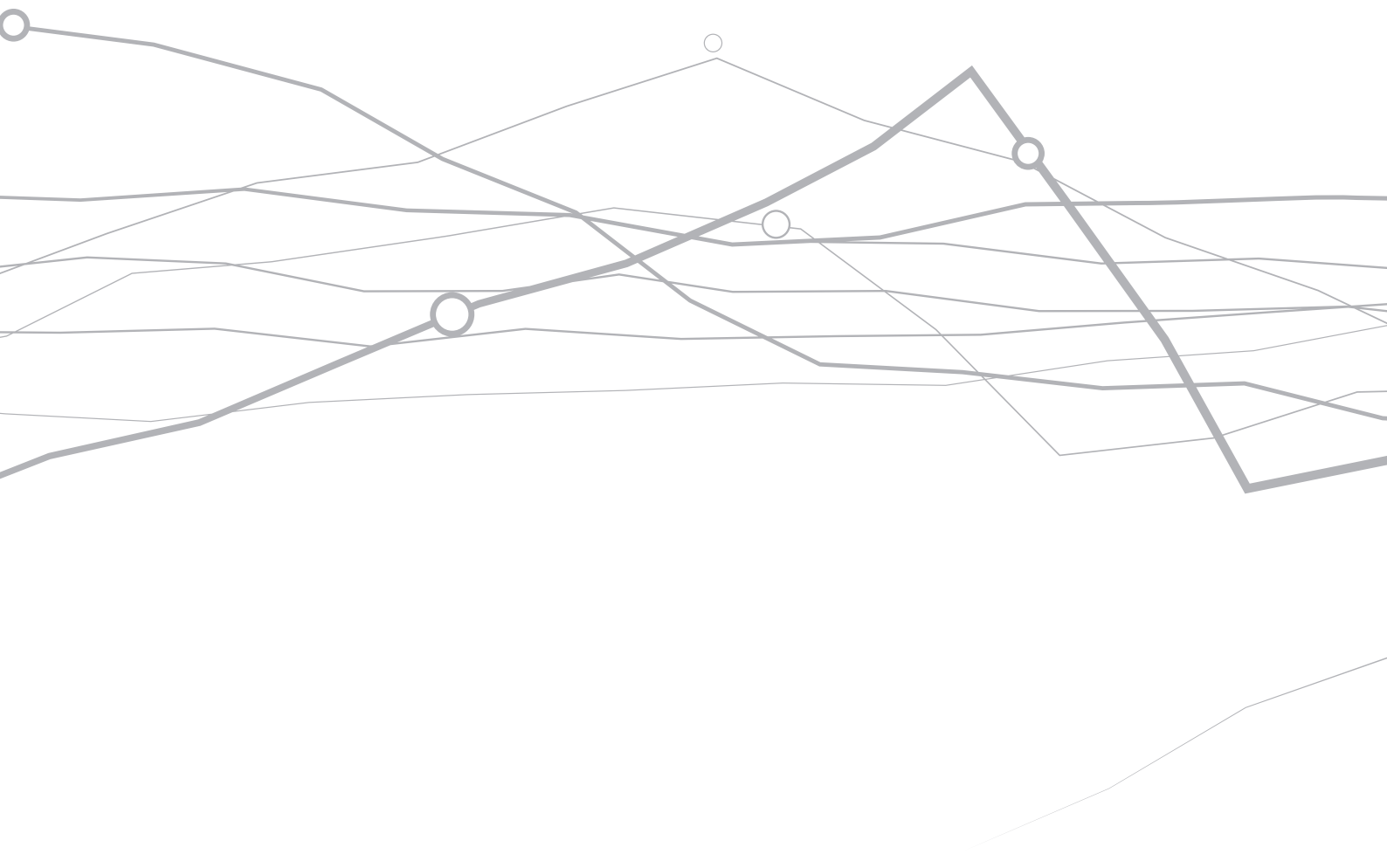
Přehled výzkumů na Moravě a ve Slezsku 2022 – seznam autorů

Biško Richard	Ústav archeologické památkové péče Brno, v. v. i.
Bučo Michal	Archaia Brno z. ú.
Culek Martin	Geografický ústav PŘF MU
Čižmář Ivan	Ústav archeologické památkové péče Brno, v. v. i.
Čmelák Ondřej	Archaia Brno z. ú.
Dokoupil Lubomír	Muzeum Komenského v Přerově, p. o.
Galia David	Slezské zemské muzeum
Golec Martin	Katedra historie FF UPOL
Golec Mírová Zuzana	Ústav pro archeologii FF UK
Hlubek Lukáš	Vlastivědné muzeum v Olomouci
Johančík Radek	Archeologické centrum Olomouc, p. o.
Juchelka Jiří	Slezské zemské muzeum
Kalábek Marek	Archeologické centrum Olomouc, p. o.
Kala Jiří	Ústav archeologické památkové péče Brno, v. v. i.
Klápa Ondřej	Slezské zemské muzeum
Knotek Petr	Neprofesionální archeolog
Kos Petr	Ústav archeologické památkové péče Brno, v. v. i.
Kolařík Václav	Archaia Brno z. ú.
Koudelka Vojtěch	Ústav archeologie a muzeologie FF MU
Krupičková Šárka	Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.
Kuchař Zdeněk	Slovácké muzeum v Uherském Hradišti, p. o.
Lečbych Marek	Ústav archeologické památkové péče Brno, v. v. i.
Moš Pavel	Archeologické centrum Olomouc, p. o.
Motěšický Jiří	Nálezce/dárce
Nejedlá Alena	Jihomoravské muzeum ve Znojmě, p. o.
Novák Jakub	Národní památkový ústav, ÚOP v Olomouci Samostatný archeolog
Novák Marek	Muzeum Blanenska, p. o.
Parma David	Ústav archeologické památkové péče Brno, v. v. i.

Paulus Martin	Ústav archeologické památkové péče Brno, v. v. i.
Pavloň Tomáš	Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.
Petr Tomáš	Slezské zemské muzeum
Plichta Aleš	Ústav geologických věd PŘF MU
Poláček Lumír	Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.
Popelka Miroslav	Ústav archeologické památkové péče Brno, v. v. i.
Popelková Radka	Ústav archeologické památkové péče Brno, v. v. i.
Příbylová Michala	Archaia Brno z. ú.
Přichystal Michal	Ústav archeologické památkové péče Brno, v. v. i.
Režný Mojmír	Neprofesionální archeolog
Sedláčková Lenka	Archaia Brno z. ú.
Schenk Zdeněk	Muzeum Komenského v Přerově, p. o.
Staněk Pavel	Archaia Brno z. ú.
Šimík Jakub	Archaia Brno z. ú.
Škojec Jaroslav	Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.
Španihel Samuel	Muzeum regionu Valašsko, p. o.
Šrámek Filip	Ústav archeologické památkové péče Brno, v. v. i.
Štětina Jan	Národní památkový ústav, ÚOP v Kroměříži
Unger Josef	Ústav antropologie PŘF MU
Vitulová Dana	Ústav archeologické památkové péče Brno, v. v. i.
Vohryzek Stanislav	Národní památkový ústav, ÚOP v Telči
Vostrovská Ivana	Katedra historie FF UPOL
Vrána Jakub	Archeologické centrum Olomouc, p. o.
Vránová Vendula	Archeologické centrum Olomouc, p. o.
Záhorák Vít	Archeologické centrum Olomouc, p. o.
Zajíček Petr	Správa jeskyní České republiky
Zbranek Hynek	Archaia Brno z. ú.
Zubalík Jiří	Ústav archeologické památkové péče Brno, v. v. i.
Zůbek Antonín	Archaia Brno z. ú.

Varia

Archeologické léto 2023 – jak si stojíme po čtyřech letech?

Archeologické ústavy AV ČR v Praze a v Brně (ARÚ, ARÚB) již po čtvrté zaštitily celorepublikovou akci pro veřejnost s názvem Archeologické léto. Ve spolupráci s 59 institucemi jsme nabídli 104 archeologických lokalit nebo expozic. Ty si návštěvníci mohli prohlédnout v průběhu celkem 238 komentovaných prohlídek, jež se konaly od 20. června do 16. září tohoto roku. Hned první exkurze čtvrté sezony proběhla na místě nově odkrytého neolitického rondelu v Praze-Vinoři, jehož fotografie se stala také ústředním motivem letošních grafických materiálů (obr. 1). Nabídka pouhých dvou prohlídek byla dostatečně silnou motivací pro veřejnost k tomu, aby se oba termíny velmi rychle zaplnily. Obecně lze říci, že výrazně nižší počet komentovaných prohlídek v roce 2023 (v minulé sezoně jsme nabídli 285 exkurzí) způsobil mnohem vyšší obsazenost jednotlivých termínů – 77 % (na Moravě až 82 %).

Pro akci nepostradatelná byla opět spolupráce s médii a jejich podpora. V průběhu tří měsíců se v médiích objevilo 103 zpráv. Nejvíce jich bylo dne 14. června, v důsledku poskytnutí tiskové zprávy. Většinou se informace vyskytovaly na internetových platformách (59 %). Zásadní novinkou tohoto roku byl přechod na samostatné webové stránky Archeologického léta (AL). Stránky vytvořila společnost Effecto Creatives a jejich hlavní předností je zejména soustředění všech potřebných informací na jednom místě, včetně rezervačního systému. V předchozích letech si museli návštěvníci rezervace vytvářet prostřednictvím externí služby RESERVIO. Další nespornou výhodou je možnost filtrace zájmových lokalit dle konkrétního termínu nebo podle krajů. Vedle nových webových stránek byly hlavními zdroji informací již tradičně facebookové stránky obou Archeologických ústavů (FB ARÚB, FB ARÚP). Podařilo se nám také navázat spolupráci se zakladatelem facebookových stránek Archeologické léto (FB AL), které vznikly již v roce 2020 (avšak nikoliv z iniciativy ARÚ či ARÚB), a přesunout na tuto platformu všechna důležitá sdělení týkající se celé akce. Tato stránka má sama o sobě 360 sledujících, prostřednictvím všech tří stránek jsme oslovili přes 270 tisíc lidí. Snad díky přechodu na nové webové stránky nebo cílenějšímu oslovení přes sociální sítě bylo letos vytvořeno 5250 rezervací. Pro srovnání – v loňském roce si místa na prohlídkách rezervovalo 3896 zájemců. Je pravděpodobné, že se nejedná o tak vysoký nárůst nových návštěvníků, spíše o vyšší počet těch, kteří se opakovaně vrací a navštěvují různé typy lokalit. To potvrzuje také

vyšší počet účastníků soutěže, která pokračovala i v letošním roce (o soutěži viz Kosarová et al. 2022, 193).

Na Moravě bylo možné prohlédnout si v průběhu léta 41 lokalit či expozic. Nově se v nabídce objevila možnost prozkoumat známé Hradisko sv. Klimenta u Osvětiman (Slovácké muzeum v Uherském Hradišti), středověké tvrziště Částkov (Slovácké muzeum v Uherském Hradišti), hrad Melice (Muzeum Vyškovska), několik archeologických lokalit v okolí obce Slatinky na východních svazích Kosíře (Univerzita Palackého v Olomouci), Návštěvnícké centrum Brána do Římské říše (ARÚB), paleolitické osídlení Mohelno-Plevovce (obr. 2; ARÚB), hrad Freudenštejn (ARÚB), hradiště z doby bronzové v Brně-Obřanech (Ústav archeologické památkové péče Brno), středověké předměstí v Olomouci (Národní památkový ústav – územní odborné pracoviště v Olomouci), okolí hradiska z doby bronzové u Velkých Opatovic (Muzeum regionu Boskovicka), hrad Brtnice (Ústav archeologie a muzeologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity), tzv. Švédské šance u Horních Moštěnic (Muzeum Komenského v Přerově) a expozici Pravěk Mohelnicka v Mohelnici (Vlastivědné muzeum v Šumperku). V rámci 84 komentovaných prohlídek navštívilo moravské lokality dle rezervačního systému celkem 1883 návštěvníků.

Jak si tedy stojí akce Archeologické léto po čtyřech letech své existence? Od roku 2020 stoupá každý rok počet nabízených lokalit a také institucí, které se chtějí do celorepublikové akce zapojit. Zdá se, že počet lokalit se nyní stabilizoval kolem čísla 100 pro celou ČR. V druhém a třetím roce jsme nabídli poměrně vyšší množství komentovaných prohlídek, což ovšem vedlo jen k nepatrnému zvýšení zájmu veřejnosti. Rostoucí číslo přímých rezervací koresponduje také s každoročním zvýšením počtu návštěvníků webových stránek z unikátních IP adres (pro konkrétní údaje viz Kosarová, Mařík 2020; Kosarová et al. 2021, 271; 2022, 192). Pro koordinátory akce byl překvapivě výrazný nárůst počtu rezervací právě v poslední, čtvrté sezoně (graf 1, 2), ačkoliv jsme nabídli o téměř 50 termínů prohlídek méně. Ukazuje se tak, že se zájemci z řad veřejnosti lze z časového hlediska pracovat mnohem efektivněji k prospěchu obou stran (menší časová náročnost pro archeology a početnější skupinky v terénu). Lze se pouze dohadovat, zda zapůsobily nové přehlednější stránky, nebo cílenější propagace na sociálních sítích; nejspíše kombinace obou faktorů.

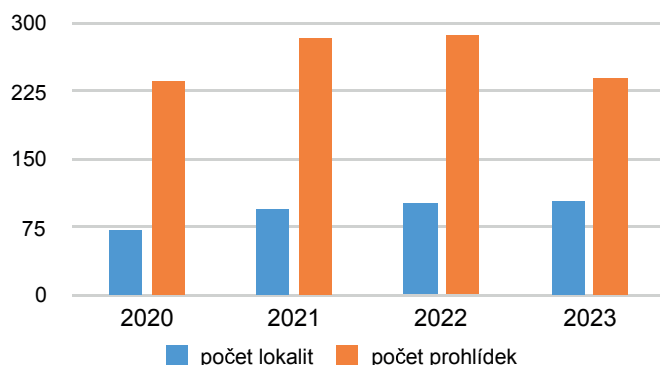
Obr. 1. Plocha zkoumaného neolitického rondelu v Praze-Vinoři v kontextu stávající zástavby. Foto J. Mařík.

Fig. 1. The area of the investigated Neolithic round in Prague-Vinoři in the context of existing built-up zone. Photo by J. Mařík.

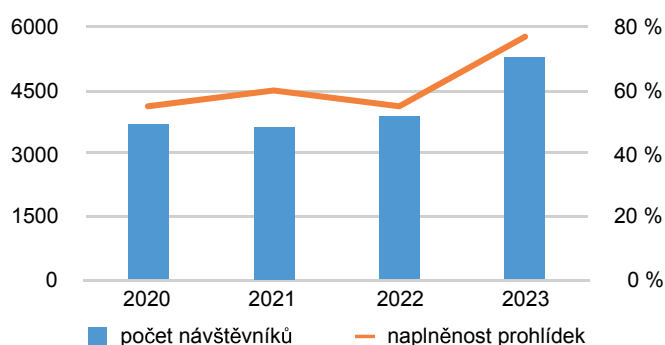
Obr. 2. Návštěvníci na dně vypuštěné přehradě při prohlídce paleolitické lokality Mohelno-Plevovce pod vedením Petra Škrdly. Foto J. Bartík.

Fig. 2. Visitors at the bottom of the drained dam during a tour of the Mohelno-Plevovce Paleolithic site led by Petr Škrdla. Photo by J. Bartík.

Graf 1. Počty lokalit a jejich komentovaných prohlídek v průběhu čtyř let konání akce Archeologické léto.

Graph 1. The number of sites and their guided tours during the 4 years of the Archaeological Summer event.

Graf 2. Sledování počtu rezervací na komentovaných prohlídkách Archeologického léta a ukazatel naplněnosti jednotlivých termínů prohlídek.

Graph 2. Tracking the number of reservations on guided tours of the Archaeological Summer and the indicator of the occupancy of individual tour dates.

Největší poděkování patří opět všem spolupracujícím organizacím a zejména jejich archeologům, kteří se uvolili stát se průvodci na „svých“ lokalitách.¹

Článek vznikl v rámci grantového projektu Archeologický informační systém ČR. Infrastruktura AIS CR je zapsána do Cestovní mapy velkých výzkumných infrastruktur ČR a jako stejnojmenný projekt je podporována Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy ČR (identifikační kód LM2023031).

Poznámka

1 Organizace, které se v roce 2023 podílely na organizaci Archeologického léta abecedně: Archeologické muzeum Šatlava v České Lípě, Archeologický ústav Filozofické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, Archeoskanzen pravěku Plzeň, Archeopark pravěku Vřestary, Archevita, Dům přírody Moravského krasu, Dům přírody Českého ráje, Jeskyňářská skupina ČSS 6-01 Býčí skála, Masarykovo muzeum v Hodoníně, Moravské zemské muzeum, Muzeum a galerie Orlických hor v Rychnově nad Kněžnou, Muzeum a galerie severního Plzeňska Mariánská Týnice, Muzeum Blanenska, Muzeum Brněnska, Muzeum Českého ráje v Turnově, Muzeum Cheb, Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně, Muzeum Jindřichohradecka, Muzeum jižního Plzeňska v Blovicích, Muzeum Komenského v Přerově, Muzeum Kroměřížska, Muzeum města Ústí nad Labem, Muzeum Mladoboleslavska, Muzeum Novojičínska, Muzeum regionu Boskovicka, Muzeum T. G. M. Rakovník, Muzeum Těšínska, Muzeum

východních Čech v Hradci Králové, Muzeum Vysočiny Jihlava, Muzeum Vyškovska, Národní památkový ústav, Oblastní muzeum Praha-východ, Oblastní muzeum v Lounech, Ostravské muzeum, Oživená (pre)historie, Podřipské muzeum, Polabské muzeum, Poutní místo Stará Boleslav, Regionální muzeum a galerie v Jičíně – Muzeum hry, Regionální muzeum v Kolíně, Regionální muzeum v Mikulově, Slovácké muzeum v Uherském Hradišti, Spolek hradu Nový Šaumburk, Správa jeskyní České republiky, Středisko ekologické výchovy Libereckého kraje, Středočeské muzeum v Roztokách u Prahy, Univerzita Hradec Králové, Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem, Univerzita Karlova v Praze – Ústav pro archeologii, Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, katedra historie – sekce archeologie, Ústav archeologické památkové péče Brno, Ústav archeologické památkové péče severozápadních Čech, Ústav archeologie a muzeologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, Brno, Vlastivědné muzeum a galerie v České Lípě, Vlastivědné muzeum v Šumperku, Vojenské lesy a statky ČR – DIVIZE MIMOŇ, Vojenský historický ústav Praha, Východočeské muzeum v Pardubicích – Zámek Pardubice, Západočeská univerzita v Plzni – Filozofická fakulta.

Literatura

AL: *Archeologické léto*, 2023 [online]. Effecto Creatives [cit. 15. 11. 2023]. Dostupné z: <https://www.archeologickeleto.cz/>.

FB AL: *Archeologické léto* [online]. In: *Facebook* [cit. 20. 11. 2023]. Dostupné z: <https://www.facebook.com/archeologickeleto>.

FB ARÚB: *Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.* [online]. In: *Facebook* [cit. 15. 11. 2023]. Dostupné z: <https://www.facebook.com/Archeologicky.ustav.Brno>.

FB ARÚP: *Archeologický ústav AV ČR, Praha* [online]. In: *Facebook* [cit. 15. 11. 2023]. Dostupné z: <https://www.facebook.com/aru.avcr.praha>.

Kosarová, Z., Mařík, J. 2020: *Archeologické léto – série komentovaných prohlídek archeologických lokalit. Přehled výzkumů* 61(2), 197–199. Dostupné také z: <https://www.arub.cz/wp-content/uploads/Varia-1.pdf>.

Kosarová, Z., Zannikos, J., Mařík, J., Poláček, L. 2021: *Archeologické léto 2021 – začínající tradice nebo „koronavirová“ aktivita? Přehled výzkumů* 62(2), 271–273. Dostupné také z: https://www.arub.cz/wp-content/uploads/62_2_08.pdf.

Kosarová, Z., Zannikos, J., Mařík, J. 2022: *Ohlédnutí za Archeologickým létem 2022. Přehled výzkumů* 63(2), 192–194. Dostupné také z: https://www.arub.cz/wp-content/uploads/PV-63_2-05.pdf.

Summary

Archaeological Summer 2023 – How are we doing after 4 years?

Within the 4th year of the Archaeological Summer event, we offered the public in the Czech Republic a chance to visit 104 archaeological sites or exhibitions on 238 guided tours. This is almost 50 dates less than in the previous year. However, the occupancy of the tours increased to 77% this year. A new website was created for the Archaeological Summer in 2023 with its own reservation system and the ability to clearly filter the tours offered by date or region. The number of visitors to locations and exhibitions reached a high number of 5,250 reservations.

Zdenka Filipová, Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.
Kristina Zannikos, Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i.

Výstava Kouzlo stavebních technologií předrománské architektury mikulčicko-kopčanské aglomerace

Počátky předrománského stavebního stylu spadají na našem území zhruba do začátku 9. století po Kr., kdy se zde poprvé od dob Římanů setkáváme s kamennými konstrukcemi stavěnými za pomoci vápenné malty. Kamenná architektura zděná na vápennou maltu je asi nejvýmluvnějším dokladem dobového významu mikulčicko-kopčanské aglomerace jako předního mocenského a církevního centra vojnovské Moravy 9. století. Deset kostelů – dosud v jeho areálu objevených – představuje pramenné bohatství a cenný materiál pro archeologický, historický, uměnovědný i stavebně-technologický výzkum předrománské architektury. Jestliže k otázce formy, původu a bližšího datování velkomoravských kostelů se počínaje 50. lety minulého století odvíjely obsáhlé vědecké diskuse, pole interdisciplinárního studia stavebních materiálů a technologií zůstalo až na výjimky neprobádané. Právě na tuto druhou, a velmi perspektivní oblast poznání se zaměřuje projekt *Předrománská architektura Velké Moravy: prameny, analýzy, souvislosti*, podpořený v rámci programu Strategie AV21 Akademie věd ČR, konkrétně výzkumného programu *Anatomie evropské společnosti, historie, tradice, kultura, identita* (Poláček et al. 2022). Hlavním výstupem projektu za rok 2023 se stala výstava *Kouzlo stavebních technologií předrománské architektury mikulčicko-kopčanské aglomerace*, otevřená v době od 3. června do 17. listopadu 2023 v návštěvnickém centru NKP Slovanské hradiště v Mikulčicích. Výstava čerpala z výsledků několikaleté spolupráce archeologů, stavebních technologií a odborníků z oblasti geologie, geochemie, mineralogie a petrografie. Z řešitelů projektu se skládal i autorský kolektiv výstavy: Lumír Poláček (Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.), Jana Maříková Kubková (Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i.), Peter Baxa (Pamiatkový úrad Slovenskej republiky), Jan Válek (Ústav teoretické a aplikované mechaniky AV ČR, v. v. i. – ÚTAM AV ČR), Petr Kozlovce (ÚTAM AV ČR), Kristýna Kotková (ÚTAM AV ČR) a Antonín Přichystal (Přírodovědecká fakulta MU). Autorkou grafického řešení výstavy je Alena Poláčková.

Po formální stránce šlo o panelovou výstavu, doplněnou výběrem originálních hmotných nálezů. Panelovou část výstavy tvořilo šest velkoformátových posterů se základními informacemi k archeologické a stavebně-technologické stránce mikulčické zděné architektury. Jednotlivé postery představily postupně následující témata: charakteristiku souboru zděných staveb 9. století z Mikulčic a Kopčan, stav jejich výzkumu a dochování (poster 1), přehled stavebních typů zděné architektury na lokalitě – kostelů a halové stavby – včetně jejich bližší interpretace (poster 2), další stavby – objekty postavené z kamene, ale bez použití malty (fortifikace) nebo naopak dřevěné stavby zbudované za pomoci vápenné malty („hrázděné“ konstrukce, lité maltové podlahy) (poster 3), dále význam vápna jako univerzálního pojiva malt, způsob jeho získávání a zpracování (poster 4) a konečně otázku hledání zdrojů jednotlivých druhů stavebního kamene použitého v Mikulčicích (poster 5) a Kopčanech (poster 6).

Druhou část výstavní instalace tvořil jednak výběr originálních hmotných dokladů stavebních činností získaných při terénním výzkumu v Mikulčicích, jednak vzorky hornin použitých jako stavební materiál mikulčických kamenných objektů. V případě originálních nálezů byly kromě řady drobných fragmentů zdiva, malty, lité maltové podlahy, omítek nebo štuků vystaveny dva objemné exponáty. První z nich, unikátně zachovaný blok omítky

2. kostela o rozměrech cca 1 × 2 m, vyzvednutý při terénním výzkumu v 50. letech, nově zrestaurovaný a fixovaný v dřevěném rámu, umožnil názorně dokumentovat podobu a kvalitu vápenných omítek mikulčických kostelů včetně typické struktury zdiva otisknuté na rubní straně omítkového bloku. Druhým objemným exponátem byl originál v podstatě jediného v Mikulčicích nalezeného kamenného architektonického článku, a sice pískovcové hlavice pilíře charakteristického kónického tvaru, která mohla být součástí stavební podoby baziliky. Mezi vystavenými exponáty nechybí ani část unikátní podlahy 9. kostela s výzdobou napodobující mozaiku (viz geometrický motiv na obr. 1). Součástí druhé části výstavy byly i haptické exponáty v podobě konkrétních druhů kamenné suroviny použité při stavbě mikulčických kostelů.

Z věcných témat pojednaných na výstavě jmenujme alespoň některé. První z nich se týká dochování zděných staveb: na rozdíl od Mikulčic, kde reliktů v podstatě všech staveb mají podobu pouhého otisku – tzv. „negativu“ – základového zdiva, kostel sv. Markéty Antiochijské v Kopčanech se dochoval v plné hmotě obvodového zdiva a klenby presbytáře, jež dovoluje doplnit naše znalosti velkomoravské zděné architektury o řadu detailních zjištění. Druhým vybraným tématem může být hodnocení funkce zděných staveb, kde vystupují zejména dva výjimečné objekty – 3. kostel neboli bazilika a halová stavba, označovaná tradičně jako „palác“. Obě stavby reprezentují nejvyšší ambice soudobé moravské architektury a dovolují uvažovat o jejich spojení s panovnickou mocí, v případě baziliky pak s pravděpodobnou funkcí biskupského, eventuálně klášterního kostela. Třetí vybrané téma reprezentují dřevěné prvky použité ve zděných

Obr. 1. Výřez plakátu výstavy s motivem imitace mozaiky na podlaze 9. kostela v Mikulčicích. Kresba M. Housková, grafika A. Poláčková.

Fig. 1. Detail of exhibition poster with motif of mosaic imitation on floor of Church No. 9 in Mikulčice. Drawing by M. Housková, graphic by A. Poláčková.

konstrukcích nebo naopak aplikace malty na dřevěné konstrukce nadzemních objektů. Oba jevy, doložené u řady staveb v širším prostoru mikulčických sakrálních staveb, demonstrují význam vápenných technologií v tradiční „dřevěné“ stavební kultuře moravských Slovanů 9. století, a to z hlediska jak stavebně-technologického, tak reprezentačního. Poslední vybrané téma se týká hledání zdrojů surovin na stavbu zděných objektů. Nové průzkumy a exaktní analýzy potvrzují závěry dnes již klasických studií J. Štelcla a J. Tejkala (Štelcl, Tejkal 1963; 1967), které lokalizovaly zdroje stavebního kamene do širšího okolí Holíče a Skalice v dnešní slovenské části zázemí velkomoravské aglomerace Mikulčice-Kopčany. Aktuální výzkumy se přednostně zaměřují jednak na bližší lokalizaci lomů na stavební kámen, jednak na určení zdroje vápence pro potřeby pálení vápna a následnou přípravu malty. V prvním případě se jako nejpravděpodobnější zdroje stavebního materiálu jeví polohy Hřebeň a Šibenica v Holíči (písčité a lumachelové vápence) a oblast flyšového pásma jihovýchodně od Skalice (pískovce s kalcitickým tmelem). V druhém případě – hledání zdrojů vápna – se ukazuje jako málo pravděpodobné využití vápenců z Pavlovských vrchů, a spíše se nabízí původ v přibližně stejné oblasti, kde předpokládáme zdroje stavebního kamene (Holíč, Skalica, Sudoměřice). Přesnější určení původu vápence by měly v budoucnu osvětlit geochemické analýzy. Lokalizace ložisek stavebního materiálu je důležitá mimo jiné z hlediska poznání hospodářských vztahů mojmírovské Moravy spojených s distribucí strategických surovin, mezi něž stavební kámen i vápno zajisté patřily.

Literatura

Poláček, L., Válek, J., Maříková Kubková, J., Baxa, P., Skružná, O., Kozlovce, P., Kotková, K., Frankeová, D., Viani, A. 2022: Předrománská architektura Velké Moravy: prameny, analýzy, souvislosti (zpráva o workshopu 2022). *Přehled výzkumů* 63(2), 194–196. Dostupné také z: https://www.arub.cz/wp-content/uploads/PV-63_2-05.pdf.

Štelcl, J., Tejkal, J. 1963: Petrografický příspěvek k výzkumu velkomoravského hradiště Mikulčic. *Folia Fac. Sci. Nat. Univ. Purk. Brunensis* IV(1), *Geologia*, 1–27.

Štelcl, J., Tejkal, J. 1967: Petrografický příspěvek k archeologickému výzkumu velkomoravského hradiště Mikulčice. *Archeologické rozhledy* XIX(1), 54–63. Dostupné také z: <https://lurl.cz/Wus3K+>.

Summary

The Magic of Construction Technologies of Pre-Romanesque Architecture in the Mikulčice-Kopčany Agglomeration Exhibition

The exhibition that was open from 3 June to 17 November 2023 in the Visitor Centre of the Slavic Fortified Settlement in Mikulčice National Cultural Monument drew on the results of collaboration between archaeologists, construction technologists and geology, geochemists, mineralogy and petrography experts over the course of several years. The exhibition took the form of a panel installation accompanied by a selection of material finds. The panel part of the exhibition was composed of six large-format posters presenting basic information on the archaeological and construction-technological side of Mikulčice masonry architecture. The second part of the exhibition installation featured a selection of original material relics of construction activities acquired during an excavation in Mikulčice, as well as samples of the stone used as a building material for the Mikulčice masonry buildings. An important part of the exhibition was the topic related to the search for sources of raw materials for the construction of masonry buildings in Mikulčice: building stone and limestone for burning lime to prepare mortar. These questions are important, among other things, for gaining insight into the economic relations in Mojmírid Moravia linked to the distribution of strategic raw materials, among which building stone and lime certainly belonged. The exhibition was the main output of the *Great Moravian Pre-Romanesque Architecture: Sources, Analyses, Contexts* project supported by the Czech Academy of Sciences' Strategy AV21 programme for 2023.

Lumír Poláček, *Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.*

Projekt SEADDA: jak na bezpečnou archivaci archeologických dat v digitálním světě

Ve dnech 6.–8. června 2023 proběhlo v prostorách Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i., závěrečné setkání projektu *Saving European Archaeology from the Digital Dark Age* (SEADDA, obr. 1). Na projektu se v letech 2019–2023 podíleli odborníci a odbornice zabývající se správou a uchováváním dat v archeologii z více než třiceti převážně evropských zemí. Za Českou republiku se projektu účastnily Archeologické ústavy AV ČR v Brně a Praze, provozovatelé Archeologického informačního systému České republiky (AIS CR), který integruje digitální zdroje české archeologie již od roku 2016.

Digitalizace společnosti nemíjí ani archeologii a její benefity pro rozvoj a růst oboru jsou evidentní. Přináší s sebou také každodenní generování nových dat ve velmi různorodých formátech, s kterými je nakládáno velmi různorodými způsoby. Budeme však schopni s nimi v budoucnu pracovat, a budeme o jejich existenci v digitálním prostoru vůbec vědět? Účastníci projektu SEADDA jsou přesvědčeni, že pokud nemá být budoucnost „dobou digitálního temna“, je potřeba si tyto otázky klást už nyní. Jejich přesvědčení vychází ze zkušeností, které mají se správou dat v různých evropských institucích, které se sběru

a kurátorství dat v archeologii věnují. Jednou zničené archeologické situace v terénu nelze znovu nahradit a archeologické dědictví v krajině je konečné. Proto je řádné uložení a dlouhodobé uchování (long-term preservation) datového záznamu a souvisejících informací klíčové jak pro rozvoj vědy, tak pro ochranu kulturního dědictví.

Náplň projektu byla realizována v rámci čtyř hlavních tematických pracovních skupin, které se zabývaly (1) správou archeologických dat, (2) plánováním archivace, (3) standardy, osvědčenými postupy a jejich diseminací a (4) využitím a opakovaným použitím (*reuse*) archeologických dat. Hlavním a dlouhodobým přínosem projektu bylo vytvoření platformy, na níž se zformovala mezinárodní komunita odborníků a odbornic zabývajících se správou archeologických archivů, která sdílí svoje zkušenosti, provádí průzkumy současného stavu a na základě jejich vyhodnocení formuluje standardy a doporučení. Projekt spojil partnery s různorodou úrovní expertízy a těm méně zkušeným nabídl školení a sdílení zkušeností, jak při zakládání a vedení digitálních archivů postupovat. Podpořil tím proces sjednocování úrovně digitalizace archivů v jednotlivých zemích Evropy.

Hlavním publikačním výstupem projektu byla tři tematická vydání časopisu *Internet Archaeology*. Číslo 58 *Digital Archiving in Archaeology: State of the Art* (Richards et al. eds. 2021) je výstupem ze setkání v Göteborgu, kde jednotliví partneři referovali o stavu archivace ve svých zemích. Články dokládají, že situace vycházející z různého historického ukotvení a organizace archeologie jako oboru v systémech státních správ jednotlivých zemí je variabilní, a současná úroveň digitalizace velmi nejednotná; daná tematika je shrnuta v předmluvě citovaného čísla časopisu. Vydání bylo realizováno ve spolupráci s *Europae Archaeologiae Consilium*, jehož pracovní skupina Archeologické archivy se tématu formulace standardů archivace v archeologii dlouhodobě věnuje, viz série *EAC Guidelines*, v jejímž rámci vyšly příručky k dobré praxi v archivování (Perrin et al. 2014) a selekci v archeologii (Oniszczuk et al. 2021).

Číslo 63 *Digital Archiving in Archaeology: Additional State of the Art and Further Analyses* (Jakobsson et al. eds. 2023) navazuje na mapování stavu archivace a obohacuje seznam o několik dalších zemí. Navíc přináší dvě studie, které se věnují analýzám současného stavu archivace v Evropě (Novák et al. eds. 2023; Seaton et al. 2023). Novák et al. 2023 vyhodnocuje průřezem v 27 zemích Evropy, který dokládá nepoměr mezi hodnotou archeologických dat a váhou jim přikládanou, resp. z ní vyplývající úrovní ochrany, která je archivům (digitální) archeologické dokumentace poskytována. Seaton et al. 2023 pak analyzuje současné standardy a bariéry využívání a znovu používání archeologických dat s cílem postihnout způsoby, jak optimalizovat digitální archivy a uživatelská rozhraní, aby se maximalizovalo využívání a opětovné použití archeologických dat, a také prozkoumat, jak mohou archeologické digitální archivy lépe reagovat na potřeby uživatelů. Číslo 64 časopisu *Internet Archaeology International Data Aggregation for Archaeological Research and Heritage Management: the ARIADNE experience* (Aspöck, Richards eds. 2023) se pak věnuje agregaci a zveřejňování archeologických dat, které je umožněno díky komplementárnímu projektu *Advanced Research Infrastructure for Archaeological Data Networking in Europe – plus* (ARIADNEplus; více viz Lečbychová et al. 2022).

Výzkum provedený v rámci projektu SEADDA zjistil v oboru archeologie značné nerovnosti v dostupnosti expertízy a existenci digitálních infrastruktur v jednotlivých zemích Evropy. Několik partnerských zemí projektu má dobře zavedená profesionální úložiště, která poskytují otevřený přístup k národním

archeologickým evidencím a výzkumným datům. V mnoha jiných zemích je ale online přístup jen velmi omezený, nebo dokonce žádný. I tam, kde existuje snaha jej zajistit, není vždy dostatek zdrojů k vytvoření potřebných systémů. Výsledky výzkumu poukazují na to, že archeologie nemusí být v dostatečné míře schopná svá data spravovat dle FAIR principů a hrozí jí, že dostatečně nezachytí současné trendy v přístupu k vědeckému poznání a jeho sdílení (Open Science, FAIR data apod.) Komunita zformovaná v rámci projektů SEADDA a ARIADNEplus v současné době pokračuje v práci pod záštitou nově ustavené mezinárodní neziskové organizace ARIADNE Research Infrastructure AISBL (ARIADNE RI). I díky spolupráci členů projektů SEADDA a ARIADNEplus byl vytvořen a naplněn daty Portál ARIADNE, který funguje jako platforma pro zpřístupnění archeologických dat v režimu Open Access pro všechny, a pomáhá tak situaci v mezinárodním měřítku řešit. V návaznosti na projekt SEADDA byl v rámci výzvy COST Innovators Grant podpořen projekt *Sharing Heritage and Archaeological Data Effectively* (SHADE). COST Innovators Grant projekty usnadňují v navazujícím roce po ukončení původního COST projektu uvést výsledky výzkumu do praxe, a zvýšit tak praktické dopady a přínosy pro společnost. Cílem projektu SHADE je proto nastavení udržitelného business modelu fungování ARIADNE RI.

Projekt *Sharing Heritage and Archaeological Data Effectively* poskytne prostor nejen pro rozšíření okruhu poskytovatelů dat a rozvoj Portálu ARIADNE, ale zejména pomůže společensky i ekonomicky ukotvit fungování ARIADNE RI a posílit její pozici jakožto jediné fungující mezinárodní výzkumné infrastruktury pro archeologii.

Literatura

- Aspöck, E., Richards, J. D. (eds.) 2023: International Data Aggregation for Archaeological Research and Heritage Management: the ARIADNE experience. *Internet Archaeology* 64 [online]. [cit. 2023-11-1]. <https://doi.org/10.11141/ia.64.1>. Dostupné z: <https://intarch.ac.uk/journal/issue64/>.
- AIS CR: Archeologický informační systém České republiky [online]. © 2023 AIS CR. [cit. 2023-11-1]. Dostupné z: <https://www.aiscr.cz/>.
- ARIADNEplus: ARIADNEplus [online]. [cit. 2023-11-1]. Dostupné z: <https://ariadne-infrastructure.eu/>.
- ARIADNE Portal: ARIADNEplus [online]. © 2023 the ARIADNE plus partners. [cit. 2023-11-01]. Dostupné z: <https://portal.ariadne-infrastructure.eu/>.
- ARIADNE RI: The ARIADNE Research Infrastructure AISBL [online]. [cit. 2023-11-01]. Dostupné z: <https://www.ariadne-research-infrastructure.eu/>.
- Jakobsson, U., Novák, D., Richards, J. D., Štular, B., Wright, W. (eds.) 2023: Digital Archiving in Archaeology: Additional State of the Art and Further Analyses. *Internet Archaeology* 63 [online]. [cit. 2023-11-1]. Dostupné z: <https://intarch.ac.uk/journal/issue63/>.
- Lečbychová, O., Novák, D., Kosarová, Z. 2022: ARIADNE – výzkumná infrastruktura ve službách mezinárodní archeologické komunity. *Přehled výzkumů* 63(1), 214–216. Dostupné také z: https://www.arub.cz/wp-content/uploads/PV-63_1_12_x.pdf.
- Novák, D., Oniszczuk, A., Gumbert, B. 2023: Digital Archaeological Archiving Policies and Practice in Europe: the EAC call for action. *Internet Archaeology* 63 [online]. [cit. 2023-11-1]. <https://doi.org/10.11141/ia.63.7>. Dostupné z: <https://intarch.ac.uk/journal/issue63/7/>.
- Oniszczuk, A., Tsang, C., Brown, H. D., Novák, D., de Langhe, K. 2021: *Guidance on selection in archaeological archiving*. EAC Guidelines 3. Namur: Europae Archaeologiae Consilium. Dostupné také z: https://www.europae-archaeologiae-consilium.org/_files/ugd/881a59_9ca3df05c91f41a68a71d0f3c66a638c.pdf.

Obr. 1. Závěrečné setkání projektu Saving European Archaeology from the Digital Dark Age na půdě Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i. Foto T. Pavloň.

Fig. 1. Final meeting of the Saving European Archaeology from the Digital Dark Age project at the Institute of Archaeology of the Czech Academy of Sciences, Brno. Photo by T. Pavloň.

- Perrin, K., Brown, D. H., Lange, G., Bibby, D., Carlsson, A., Degraeve, A., Kuna, M., Larsson, Y., Pálsdóttir, S. U., Stoll-Tucker, B., Dunning, C., Rogalla von Bieberstein, A. 2014: *The Standard and Guide to Best Practice in Archaeological Archiving in Europe*. EAC Guidelines 1. Namur: Europae Archaeologiae Consilium. Dostupné také z: https://www.europae-archaeologiae-consilium.org/_files/ugd/881a59_8f64941804054368bffd6038baf912d9.pdf.
- Richards, J. D., Jakobsson, U., Novák, D., Štular, B., Wright, H. (eds.) 2021: Digital Archiving in Archaeology: The State of the Art. *Internet Archaeology* 58 [online]. [cit. 2023-11-1]. Dostupné z: <https://intarch.ac.uk/journal/issue58/>.
- SEADDA: Saving European Archaeology from the Digital Dark Age [online]. © 2023 SEADDA [cit. 2023-11-01]. Dostupné z: <https://www.seadda.eu/>.
- Seaton, K.-L., Laužikas, R., McKeague, P., Moitinho de Almeida, V., May, K., Wright, H. 2023: Understanding Data Reuse and Barriers to Reuse of Archaeological Data. A quality-in-use methodological approach. *Internet Archaeology* 63 [online]. [cit. 2023-11-1]. <https://doi.org/10.11141/ia.63.8>. Dostupné z: <https://intarch.ac.uk/journal/issue63/8/index.html>.

Summary

The SEADDA project: how to securely archive archaeological data in the digital world

On 6–8 June 2023, the final meeting of the Saving European Archaeology from the Digital Dark Age (SEADDA; Fig. 1) project took place on the premises of the Institute of Archaeology of the Czech Academy of Sciences, Brno. In 2019–2023, experts involved in the management and preservation of data in archaeology from more than thirty mainly European countries participated in the project. On behalf of the Czech Republic, the Institutes of Archaeology of the Czech Academy of Sciences in Brno and Prague,

operators of the Archaeological Information System of the Czech Republic (AIS CR), which has been integrating digital sources of Czech archaeology since 2016, participated in the project.

The digitisation of society has not avoided even archaeology, and its benefits for the development and growth of the field are evident. It also entails the daily generation of new data in very diverse formats, which are handled in very different ways. But will we be able to work with them in the future and will we even know about their existence in digital space? SEADDA project participants are convinced that if the future is not to be a ‘digital dark age’, these questions need to be asked now. The content of the project was implemented within four main thematic working groups, which dealt with (1) stewardship of archaeological data, (2) planning for archiving, (3) preservation and dissemination best practice, and (4) use and re-use of archaeological data.

The main publication output of the project was three thematic issues of the *Internet Archaeology* journal. Issue 58 *Digital Archiving in Archaeology: State of the Art* (Richards et al. eds. 2021), Issue 63 *Digital Archiving in Archaeology: Additional State of the Art and Further Analyses* (Jakobsson et al. eds. 2023) and Issue 64 *International Data Aggregation for Archaeological Research and Heritage Management: the ARIADNE experience* (in collaboration with Europae Archaeologiae Consilium and the ARIADNEplus project (Aspöck, Richards eds. 2023).

The *Sharing Heritage and Archaeological Data Effectively* project was supported as part of the COST Innovators Grant call. It will build on the previous results of the work achieved within the SEADDA project and the ARIADNEplus project and will help to socially and economically anchor the functioning and strengthening of the position of the ARIADNE Research Infrastructure AISBL (ARIADNE RI) non-profit organization as the only functioning international research infrastructure for archaeology.

Olga Lečbychová, Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.

Proces prohlášení archeologických kulturních památek a archeologických památkových rezervací

Ochrana archeologického dědictví je v porovnání se zbytkem památkové péče specifická tím, že část archeologických nálezů je v průběhu archeologických výzkumů vyzvednuta z původního prostředí a přemístěna. O to důležitější roli hraje památková ochrana *in situ*, která z pohledu současné právní úpravy může mít podobu institutů kulturní památky a památkové rezervace s předmětem ochrany spočívajícím v archeologické podstatě, nebo ji lze zahrnout i pod ostatní kulturní památky či plošně chráněná území dle zákona o státní památkové péči. Tyto nástroje slouží k maximálnímu možnému zachování a ochraně prvků (nejen) archeologického dědictví na původním místě, a to v souladu s požadavkem tzv. Maltské konvence (Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 99/2000 Sb.m.s., o přijetí Úmluvy o ochraně archeologického dědictví Evropy (revidované). Ne všechny prvky archeologického dědictví však lze formou prohlášení za kulturní památku chránit, jelikož značná část leží stále pod zemí, dosud neodhalena a nepoznána. Dle zákona jsou za kulturní památky prohlášovány movité a nemovité věci, které

- jsou významnými doklady historického vývoje, životního způsobu a prostředí společnosti od nejstarších dob do současnosti, jako projevy tvůrčích schopností a práce člověka z nejrůznějších oborů lidské činnosti, pro jejich hodnoty revoluční, historické, umělecké, vědecké a technické,

- mají přímý vztah k významným osobnostem a historickým událostem (Zákon č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, § 2).

I tímto způsobem zákonodárce naplňuje veřejný zájem na ochraně kulturního dědictví jako složky životního prostředí, veřejný zájem na jeho zachování, zpřístupňování a další uplatnění tak, jak deklaruje v zákoně č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, ve znění pozdějších předpisů (§ 1 odst. 1).

Cílem článku je představit celý proces prohlášení archeologické kulturní památky a archeologické rezervace, nejedná se však o vyčerpávající analýzu aktuálního stavu památkové ochrany archeologického dědictví v České republice. V první části je pozornost věnována právním náležitostem, následně je popsána příprava samotného návrhu, následky nesouhlasu vlastníků dotčené nemovitosti a proces zrušení prohlášení kulturní památky. Část věnovaná kulturním památkám končí náhledem na aktuální stav prohlášení archeologických kulturních památek.

Druhá část textu se zaměřuje na problematiku archeologických památkových rezervací, nástroje ochrany, který není v poslední době adekvátně využíván. Pozornost je opět věnována procesu prohlášení a aktuálnímu stavu. Na závěr jsou stručně prezentovány vize památkové ochrany archeologického dědictví pro následující období.

Proces prohlašování kulturních památek

Věci splňující nároky výše uvedené podmínky prohlašuje za kulturní památku Ministerstvo kultury České republiky (dále jen Ministerstvo) *ex officio* (z moci úřední). Podnět¹ na prohlášení může dát kdokoli (Zidek et al. 2019, 13). Obecně lze tedy konstatovat, že iniciace procesu prohlášení je dostupná širokému okruhu subjektů. Výjimku představuje pouze prohlašování archeologických nálezů, kdy zákon vyžaduje návrh ze strany Akademie věd České republiky (dále jen AV ČR; Zákon č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, § 3 odst. 1). Omezení subjektů se jeví poněkud nelogické, ani důvodová zpráva k zákonu o státní památkové péči toto omezení nevysvětluje. Zákon tak prohlašování archeologických nálezů za kulturní památky komplikuje, když je k podávání podnětů legitimován pouze jediný subjekt. V případě snahy o ochranu archeologického dědictví musí všechny ostatní odborné organizace a jiné osoby své případné návrhy postupovat AV ČR, což se prakticky děje skrze Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i., a Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i. Ty pravidelně vyzývají k navrhování vhodných adeptů na prohlášení, a následně je také zpracovávají do finální podoby návrhu, který AV ČR zasílá Ministerstvu. Uvedeným postupem by měla být zabezpečena vysoká odbornost a adekvátnost podávaných návrhů.

Po zahájení řízení si ministerstvo vyžádá vyjádření – které nemá povahu závazného stanoviska (Zidek et al. 2019, 17) – krajského úřadu a obecního úřadu s rozšířenou působností, dále pak informuje vlastníka dotčené věci či stavby o návrhu či úmyslu věc prohlásit za kulturní památku. Ten má samozřejmě možnost seznámit se s podnětem a k věci se vyjádřit. V průběhu řízení je navíc vlastník povinen předmětnou věc či stavbu chránit před poškozením, zničením či odcizením, a dále pak oznámit ministerstvu každou zamýšlenou či uskutečněnou změnu vlastnictví, správy či užívání (Zákon č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, § 3 odst. 2, odst. 3). Nad rámec uvedeného si může Ministerstvo vyžádat také vyjádření odborných, vědeckých nebo uměleckých organizací (Vyhláška č. 66/1988 Sb., kterou se provádí zákon České národní rady č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, ve znění pozdějších předpisů, § 1 odst. 2).

Ministerstvo v řízení provádí dokazování, které není limitováno pouze na výše uvedená vyjádření. Důkazem může být také odborná, kupř. encyklopedická literatura, Ministerstvo může také pověřit Národní památkový ústav obhlídkou nebo vědeckou dokumentací předmětné věci. Je však potřeba zmínit, že v případě nesouhlasu vlastníka s obhlídkou nemovitosti, která je jeho obydlem, nelze vstup do ní vynutit.

Na konci řízení ministerstvo o výsledku vyrozumí vlastníka, krajský úřad, obecní úřad s rozšířenou působností a také AV ČR. Za předpokladu, že ministerstvo předmětnou věc prohlásilo za kulturní památku, může v rozhodnutí uvést, že výslovně uvedené stavby se kulturní památkou nestávají, a to navzdory tomu, že se kulturní památkou stal pozemek, na kterém stojí (Zákon č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, § 3 odst. 4). Toto ustanovení může mít své uplatnění právě v případě prohlašování nemovitých archeologických nálezů za kulturní památku – archeologická lokalita jako celek bude za památku prohlášena právě skrze pozemky, na kterých se rozkládá, moderní stavby však již součástí kulturní památky nebudou. Příkladem lze uvést kulturní památku Hradisko „Starý zámek“ v Lulči, které se rozkládá na více než 600 pozemcích, rodinné domy a rekreační stavby však pochopitelně součástí této významné pravěké sídelní a funerální jednotky nejsou (NPÚ-1: Hradisko „Starý zámek“; NPÚ-2: Hradiště Starý Zámek; NPÚ-3: Hrad Luleč).

Návrh na prohlášení archeologické kulturní památky

V praxi tedy návrhy na prohlášení archeologického nálezu za kulturní památku vytváří, nebo (v případě předešlého podání ze strany jiné organizace) finalizují, Archeologické ústavy AV ČR. Zákon žádné speciální požadavky na obsah návrhu nestanovuje, proto se uplatňují základní náležitosti podání stanovené správním řádem:

- z podání musí být zřejmé, kdo jej činí, jaké věci se týká a co se navrhuje,
- podání musí obsahovat označení správního orgánu, jemuž je určeno (v tomto případě Ministerstva kultury ČR),
- podpis osoby, která jej činí (Zákon č. 500/2004 Sb., správní řád, § 37).

Odborný archeologický aspekt do přípravy návrhu vstupuje v rámci zodpovězení otázek, jaké věci se podání týká, a co se navrhuje. Archeologický nález musí být dostatečně konkrétně identifikován, aby nebyl zaměnitelný. Tento popis může obsahovat vnější charakteristiky (stav dochování, poškození, popis dílčích prvků), které jsou doloženy jeho fotografickou dokumentací. Běžně jsou součástí také odborné informace kupř. o jeho datování, typologickém určení apod. V rámci popisu památky bývají prezentovány také informace o provedených archeologických výzkumech, které se předmětné věci dotkly. Nemovité nálezy lze dostatečně přesně identifikovat pomocí polohy, a to jak dotčeným parcelním číslem, tak i GPS koordinátami. Tyto informace jsou navíc následně pro Ministerstvo nepostradatelné pro správné vymezení plošného rozsahu ochrany. Součástí návrhu jsou proto v těchto případech také mapové podklady dokládající rozsah památky.

Následně je potřeba v návrhu vysvětlit význam dané věci a odůvodnit potřebu ochrany. Prohlášení věci za kulturní památku je v mnoha ohledech zásahem do vlastnických práv vlastníka, tedy střetem veřejného a soukromého zájmu. Případný zásah by neměl být nepřiměřený, proto je právě tato část návrhu zásadní. Většinou zde návrh reflektuje analogické kulturní památky v rámci regionu či České republiky a odůvodňuje význam a výjimečnost dotčené věci. Dále pak by zde měl návrh vysvětlit, jaký další přínos bude ochrana mít například pro vědecké bádání či laickou veřejnost.

Na závěr je potřeba navrhnout konkrétní podmínky ochrany. V souvislosti s nemovitými archeologickými nálezy lze uvažovat zejména o omezení stavební či hospodářské činnosti, která by mohla kulturní památku poškodit. V této části je také prostor navrhnout možné formy prezentace kulturní památky veřejnosti.

Jak upozorňují sami pracovníci Ministerstva, důležité je vhodně zvolit jazyk návrhu. Navzdory tomu, že materiál obsahuje odborné informace, neměl by návrh dosahovat úrovně plně odborného textu; posuzovat ho a vyjadřovat se k němu totiž nebudou vždy pouze osoby znalé oboru. Úroveň by se tedy měla pohybovat někde na rozmezí odborného a populárně naučného textu.

Když vlastníci nesouhlasí

Jak již bylo naznačeno, prohlášení věci za kulturní památku je zásahem do vlastnického práva jejího majitele. V případě movitých archeologických nálezů je vlastníkem kraj, obec nebo stát, lze tedy předpokládat zájem těchto subjektů na jejich ochraně.² V případě nemovitých archeologických nálezů jsou však často vlastníky soukromé osoby, které mohou pocítit omezení ve využívání věci. Lze tedy očekávat jejich nesouhlas s prohlášením.

Jelikož je Ministerstvo ústředním orgánem památkové péče, nelze se proti jeho rozhodnutí odvolat. Nástrojem na obranu je tak tzv. rozklad, o kterém v tomto případě rozhoduje ministr kultury. Návrh na rozhodnutí předkládá ministrovi rozkladová komise s nejméně pěti členy. Komisi jmenuje ministr, přičemž většinu by měli tvořit odborníci, kteří nejsou zaměstnaní na ústředním

orgánu památkové péče, tedy na Ministerstvu kultury ČR. V řízení o rozkladu může ministr:

- původní rozhodnutí zrušit nebo změnit, pokud se tím plně vyhoví rozkladu a jestliže tím nemůže být způsobena újma žádnému z účastníků řízení,³ ledaže by s tím všichni dotčení účastníci souhlasili,
- rozklad zamítnout (Zákon č. 500/2004 Sb., správní řád, § 153).⁴

V případě, kdy by nespokojenost některého účastníka přetrvala i po rozhodnutí o rozkladu, mohl by se bránit žalobou ve správním soudnictví. Podobným a mediálně známým případem, který se týká nikoliv kulturní památky, nýbrž problematiky prohlášení památkových zón, je nesouhlas Magistrátu města Brna s vyhlášením nových památkových zón na území města Brna (Kremr 2023). Výsledek není dosud znám.

Zrušení prohlášení věci nebo stavby za kulturní památku

Krátce se lze dotknout také opačného postupu, tedy zrušení prohlášení věci za kulturní památku. Okruh subjektů, které mohou proces iniciovat, je v případě archeologických nálezů širší než při jejich prohlašování. Žadatelem může být vlastník kulturní památky nebo osoba, která prokáže, že má na zrušení prohlášení právní zájem. V žádosti musí být uveden název kulturní památky a rejstříkové číslo Ústředního seznamu, umístění a bližší určení kulturní památky, vlastnické vztahy, zdůvodnění žádosti a informativní fotografie (Vyhláška č. 66/1988 Sb., kterou se provádí zákon České národní rady č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, ve znění pozdějších předpisů, § 7 odst. 1). Ministerstvo může řízení opět zahájit i z moci úřední, podnětem pro tento postup může být podání jakékoliv osoby. Zahájení řízení tedy není vázáno na podání AV ČR, Ministerstvo si od ní ale v případě řízení o archeologickém nálezů vyžádá vyjádření. Obdobně jako při prohlašování si Ministerstvo vyžádá i vyjádření krajského úřadu a obecního úřadu s rozšířenou působností (Zákon č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, § 8).

Nezbytnou podmínkou pro zrušení prohlášení za kulturní památku jsou mimořádně závažné důvody. První kategorií důvodů je posun v oblasti poznání vlastností věci, který musí prokázat, že věc nenaplnuje, nebo že nenávratně ztratila památkové hodnoty, kvůli kterým byla za kulturní památku prohlášena. Druhou kategorií důvodů jsou situace, kdy proti zachování památkové ochrany stojí jiný zájem než zájem památkové péče. Příkladem z minulosti může být veřejný zájem na těžbě nerostných surovin, dnes například výstavba dopravní infrastruktury (Zídek et al. 2019, 62–63). Ministerstvo může zrušení prohlášení podmínit zpracováním měřické a fotografické dokumentace, provedením stavebně historických, popřípadě archeologických průzkumů, přemístěním vybraných prvků kulturní památky a úpravou vzniklého prostoru (Vyhláška č. 66/1988 Sb., kterou se provádí zákon České národní rady č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, ve znění pozdějších předpisů, § 7 odst. 3). Jelikož v posledních letech k zrušení prohlášení archeologického nálezů za kulturní památku nedošlo, nelze uvést konkrétní příklady.

Aktuální stav ochrany archeologických nálezů institutem kulturní památky

Výsledkem popsáných procesů je aktuální stav ochrany archeologických nálezů v České republice. Z celkového počtu téměř 40 000 (NPÚ-4: Kulturní památky. Nemovité památky) nemovitých kulturních památek tvoří archeologické nálezové přibližně 1 700 položek.⁵ Movité archeologické nálezové jsou evidovány pouze v podobě šesti položek, jedná se však o soubory archeologických nálezů. Chráněno je tedy několik stovek movitých archeologických nálezů kupř. z období paleolitu či raného středověku.

V roce 2022 bylo za kulturní památku prohlášeno celkem 120 věcí, v prvním pololetí roku 2023 pak 50 věcí. Povaha památky však není evidována, ze zveřejněných seznamů lze dle našeho názoru za kulturní památku s čistě archeologickou podstatou považovat jen jednu – pozůstatky šibenice u Rožmberka nad Vltavou (Ministerstvo kultury: Kulturní památky. Přehled řízení o prohlášení za KP 2022). K tempu prohlašování archeologických nálezů lze uvést, že první archeologické nálezy byly za kulturní památku prohlášeny v roce 1958 v návaznosti na počátek platnosti zákona č. 22/1958 Sb., o kulturních památkách. Průměrně je tedy prohlašováno za kulturní památku více než 25 archeologických nálezů ročně. K tomu je však nutné podotknout, že toto průměrné číslo je velmi zkrslující. Systém Národního památkového ústavu (památkový katalog) však v současné době nedovoluje filtrovat prohlášené⁶ a zapsané⁷ kulturní památky, pro demonstraci tempa prohlašování po 1. lednu 1988 jsme tedy zvolili situaci na území jihomoravského kraje. Zde evidujeme v současné době 105 nemovitých archeologických kulturních památek, z nichž pouhých sedm bylo prohlášeno Ministerstvem kultury podle zákona č. 20/1987 Sb. Jedna památka (zřícenina hradu Lelekovice) pak byla postižena tzv. pozdním zápisem, tedy právním stavem, kdy byla zapsána do státního seznamu po prvním lednu 1988 a byla považována za kulturní památku až do rozhodnutí nejvyššího správního soudu 13. 11. 2020,⁸ které konstatovalo nicotnost takového zápisu. Od nabytí právní moci tohoto aktu ji tedy za kulturní památku nepovažujeme. V Jihomoravském kraji byla první prohlášenou archeologickou památkou základová zdiva původně gotického kostela sv. Alžběty ve Znojmě, a to až 21. 10. 2006. V letech 2007 a 2008 pak následovalo prohlášení tří paleolitických lokalit v Dolních Věstonicích a Pavlově, 2012 hrádka Rumberk a 2014 základových zdív románské rotundy na Starém Brně. Poslední jihomoravskou památkou archeologické povahy byly v roce 2020 prohlášeny pozůstatky vnějšího opevnění (barbakánu) tzv. Běhounské brány v Brně. Za současné situace můžeme konstatovat, že v rámci tohoto regionu mnoho signifikantních lokalit na své prohlášení ještě čeká a nepoživají ochrany podle zákona č. 20/1987 Sb. Jedním z takových případů je například areál hradiska Cezavy u Blučiny, kde i přes dosud zažehnané snahy výstavby částí hradiska v původní poloze a konstatování hodnoty archeologické nálezové situace nebyly v posledních letech provedeny adekvátní kroky k ochraně této významné památky.

Archeologické rezervace a jejich prohlašování

Druhým nástrojem ochrany archeologického dědictví, který nabízí zákon o státní památkové péči, je možnost prohlášení památkových rezervací (zákon č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, § 5 odst. 1). Památkové rezervace prohlašuje nařízením vláda, aktuálně je jich v České republice 114,⁹ přičemž archeologickou povahu má devět z nich. Kraje nejsou zastoupeny rovnoměrně, ve Středočeském kraji se nacházejí tři rezervace, v Jihomoravském dvě. Kraje Hlavní město Praha, Královohradecký, Liberecký, Moravskoslezský, Olomoucký, Plzeňský, Vysočina, Zlínský památkovou rezervací archeologické povahy nemají (Tab. 1). Účelem rezervace je poskytnout ochranu území, jehož charakter je určen souborem nemovitých kulturních památek, v případě archeologických lokalit pak archeologických nálezů. Pojem archeologický nálež jako termín je pak v zákoně specifikován v § 23 odst. 1, přičemž se jedná o obecnou formulaci, pod kterou lze zahrnout archeologické nálezové (artefakty) i archeologické situace. Zatímco v ostatních plošně chráněných územích zákon nerozlišuje charakter rezervace,¹⁰ v případě archeologických lokalit je typ rezervace specifikován oborově již v § 5 odst. 1 zákona (dále APR), kdy oproti ostatním rezervacím

není v tomto případě třeba bezprostřední přítomnost kulturních památek, ale za adekvátní kulturně historickou hodnotu je považován samotný archeologický nález, resp. jejich koncentrace.

Lokalita	kraj	datum vyhlášení
Levý Hradec	Středočeský	10. 4. 1956
Třísov	Jihočeský	15. 12. 1961
Slavníkovská Libice	Středočeský	31. 8. 1961
Pohansko/Břeclav	Jihomoravský	30. 11. 1965
České Lhotice	Pardubický	14. 5. 1965
Staré Zámky/Brno	Jihomoravský	28. 4. 1966
Tašovice	Karlovarský	28. 4. 1966
Libodřický mohylník	Středočeský	28. 4. 1966
Bílina	Ústecký	28. 4. 1966

Tab. 1. Přehled archeologických památkových rezervací.

Tab. 1. Overview of archaeological monument reservations.

Velmi účinným nástrojem, který zákon nabízí, je zpracování plánu ochrany APR a památkových rezervací obecně. V současné době si však nejsme vědomi, že by tento nástroj byl využíván, což může být spojeno s nároky na vyhotovení podobného materiálu a zároveň omezením doby jeho platnosti na max. 10 let. Na druhou stranu je však důležité zdůraznit, že zejména v případě APR by plán ochrany byl konkrétním nástrojem, který je schopen v rámci plošně chráněného území zcela čitelně vymezit předmět ochrany veřejného zájmu. Od 1. 1. 2024 bude možné plány ochrany kodifikovat na dobu neurčitou, navíc k jejich podpoře vyzval sám ministr kultury ČR Martin Baxa ve svém interpelačním projevu na půdě Poslanecké sněmovny parlamentu ČR.¹¹

Pro splnění uvedeného účelu může vláda ve vydaném nařízení stanovit podmínky ochrany. Tyto nelze generalizovat, mohou se lišit, a to s ohledem na konkrétní potřeby daného území. Obecně je však možné konstatovat, že při vyhlášení plošně chráněných území a specifikaci podmínek ochrany jsou vyhlášky publikované ve sbírce zákonů s přibývajícím časem stále stručnější a velmi obecné. Za dobu účinnosti současného památkového zákona došlo k vyhlášení památkových rezervací pouze čtyřikrát (Nařízení vlády č. 54/1989 Sb., č. 443/1992 Sb., 127/1995 Sb. a 430/2017 Sb.), kdy s výjimkou pevnostního města Terezín upravují vyhlášky většinou obecné zásady, v extrémním případě vyhlášení souboru šedesáti¹² VPR a MPR roku 1995 pak nejsou podmínky ochrany stanoveny vůbec. Takové situace ovšem navozují dojem neprůhlednosti systému památkové péče a přispívají k odlišným přístupům v regulaci totožných či obdobných záležitostí v jednotlivých plošně chráněných územích.

I když to zákon o státní památkové péči výslovně neupravuje, může vláda prohlášení památkové rezervace změnit či zrušit. V praxi došlo ke změně pouze jednou, přičemž se tato dotkla památkových rezervací Františkovy Lázně a Terezín (Zídek et al. 2019, 13).

Téměř všechny archeologické památkové rezervace jsou prohlášeny podle zákona o kulturních památkách č. 22/1958 Sb. Ministerstvem školství a kultury, když specifickou pozici zaujímá APR Levý Hradec, prohlášená již roku 1956, ostatně jako první archeologická rezervace v ČSSR. Vzhledem k době prohlášení je právní základ této rezervace opřen o § 2 vládního nařízení č. 274/1941 Sb. o archeologických památkách.¹³ Veškeré APR, opět s výjimkou Levého Hradce, byly výnosem Ministerstva kultury ze dne 21. 12. 1987 (Výnos Ministerstva kultury č. j. 16417/87-VI/1), tedy několik málo dní před nabytím účinnosti nového zákona o státní památkové péči, znovu vyhlášeny. K tomuto kroku patrně vedla roztržičnost právní praxe vyhlášení

APR v 60. letech 20. století, kdy nebyly naplněny veškeré právní náležitosti vyplývající z ustanovení zákona č. 22/1958. Situací bylo zřejmě nutné narovnat před nabytím účinnosti nové právní normy, ostatně to lze ze současného pohledu ocenit, jelikož podobný právní úkon nebyl proveden v případě tisíců kulturních památek, z dnešního pohledu nahlížených jako tzv. pozdní zápisy, které v důsledku této právní chyby statut kulturní památky pozbyly (Rozsudek Nejvyššího správního soudu č.j. 5 As 157/2019 – 27 ze dne 13. 11. 2020).

Velice zajímavou kauzou v této věci pak bylo uznání platnosti vyhlášení výše zmíněné APR Levý Hradec. Roku 2011 vydalo Ministerstvo dokument, kdy konstatuje, že na seznamu APR se nacházejí dvě položky, které nejsou podle současné právní úpravy v oblasti památkové péče za archeologické rezervace považovány. Jednalo se o jeskyni Šipka, a právě hradiště Levý Hradec, které Ministerstvo požadovalo ze seznamu vypustit (Stanovisko Ministerstva kultury České republiky č.j. MK 30426/2011 OPP). V případě lokality jeskyně Šipka došlo dle Ministerstva k situaci, že jeskyně samotná byla prohlášena za národní přírodní památku, a její ochrana je tedy dostatečně zajištěna (sic!) dle jiné právní normy – zákona č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny. V případě Levého Hradce pak byla konstatována ne navazující právní úprava. Následně však Ministerstvo svůj názor částečně revidovalo a dokumentem z roku 2016 (Stanoviska Ministerstva kultury České republiky, č.j. MK 21227/2016 PI a následně č.j. MK 56728/2018) doložila památková inspekce návaznost právních norem a konstatovala nutnost opětovného zařazení hradiště Levý Hradec do ústředního seznamu kulturních památek.

Z pohledu odborných organizací působících v oblasti památkové péče a archeologie je proto nezbytné pokračovat dále v trendu nastoleném v 60. letech 20. století, a i nadále hledat vhodné způsoby ochrany archeologického dědictví, a to jak formou prohlášení jednotlivostí za kulturní památky, tak úvahami o vyhlášení plošně rozsáhlých celků výjimečných archeologických nalezišť za památkové rezervace. Přínosem by mohla být větší flexibilita a stratifikace ochrany dle významu a rozsahu. Nutností je však dobré poznání předmětu ochrany a kritické vyhodnocení významu daného území tak, aby nebyly opakovány chyby z 60. let 20. století, kdy význam některých vyhlášených lokalit zcela jistě neodpovídal aktuálnímu stavu poznání a snad byl někdy i politicky motivován. Využití obou nástrojů ochrany by mohlo umožnit přizpůsobení ochrany tak, aby nepředstavovala přílišné zásahy do vlastnických práv a zároveň dostatečně chránila zájmové území.

Vize památkové ochrany archeologického dědictví v následujícím období

Jak oba Archeologické ústavy, tak i Národní památkový ústav aktuálně řeší otázky ohledně dalšího postupu směrem k ochraně archeologického dědictví. Příprava návrhů na prohlášení archeologických nálezů za kulturní památky průběžně pokračuje. Nabízí se však otázka, jak efektivní a pružný je současný systém, a to zejména s ohledem na nutnou ochranu archeologického dědictví v době, kdy se společnost vyvíjí takovou rychlostí a kdy jsme schopni sledovat v podstatě online jakoukoliv událost na Zemi i v blízkém vesmíru. Nastavený systém se v tomto kontextu ukazuje jako neúčinný, preventivní mechanismy v podstatě neexistují.

Krom vlastních zdrojů Archeologických ústavů a Národního památkového ústavu jsou ve věci ochrany a prohlášení památek archeologického dědictví podle zákona o státní památkové péči velmi přínosné i podněty „z venčí“, od odborné i laické veřejnosti. Na výzvu, kterou v tomto ohledu ředitel Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i., a Národního památkového

ústavu, Územní odborné pracoviště v Brně, v roce 2018, společnými silami adresovali regionálním archeologickým komisím na Moravě však nebyly zaznamenány žádné reakce (Společný dopis Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i., a Národního památkového ústavu).

Národní památkový ústav začíná v současné době opět vyvíjet aktivity k prohlášení dalších archeologických památkových rezervací, k čemuž nás vedou zcela jasné důvody. Za posledních téměř 60 let se obor archeologie vyvinul do zcela jiné podoby, než jsme jej znali v první polovině 60. let. Památková péče však tento proces nereflakuje. V podstatě každodenně je, byť odborně, likvidován archeologický fond, který by měl minimálně v reprezentativní části zůstat zachován. Pokusy o jeho zachování jsou prozatím spíše ojedinělé a svědčí zejména o vizionářském náhledu některých odborníků na celou věc, zákonná úprava a její vymahatelnost však pokulhá. Nutno podotknout, že tyto realizované projekty (jmenujme zejména Praha archeologická: kategorie Památková péče – viz odkaz v Literatuře) jsou učiněny vždy v návaznosti na tradici archeologických aktivit v daném místě, a tedy i na dokonalé poznání území tak, aby byla ochrana cílená a účinná. Jedním z účinných, efektivních a čitelných nástrojů by mohlo být již výše zmíněné využívání plánů ochrany. Je rozhodně nutné konstatovat, že i v případě kvalitního poznání území není institut vyhlášení archeologických památkových rezervací v oblasti památkové péče využíván dostatečně, respektive v posledních 57 letech nebyl využit ani jednou, když nápravu právních vad původních vyhlášení v roce 1987 nelze z hlediska památkové péče považovat za uplatnění mechanismu ochrany na nová území, ale šlo zde zejména o zachování a setrvání stavu.

V současné době je dle našeho názoru nezbytné oborovou diskuzí specifikovat, jaké jsou současné priority památkové péče v oboru archeologie, a v návaznosti na tuto skutečnost vytvořit v oborové shodě seznamy území s požadovanou nejvyšší ochranou. Následně je pak nutné, aby bylo neprodleně přistoupeno ke krokům vedoucím k prohlášení kulturních či národních kulturních památek s archeologickou povahou, u nejčinnějších rozsáhlých území pak musí být vyvíjen společenský tlak na jejich vyhlášení památkovými rezervacemi. Jelikož od platnosti aktuálního zákona o státní památkové péči nebyly žádné archeologické památkové rezervace prohlášené, jedná se i pro aktuální pracovníky ústavů o neprobádanou půdu. Na závěr tak lze vyjádřit naději, že ochrana archeologického dědictví bude pokračovat za využití všech dostupných nástrojů tak, aby byly archeologické památky v dostatečném rozsahu zachovány pro naši společnost.

Tento text vznikl v rámci naplňování poslání memoranda o vzájemné spolupráci, uzavřeného mezi archeologickými ústavu AV ČR a Národním památkovým ústavem, podepsaného dne 5. 10. 2022.

Poznámky

- 1 Text zákona sice používá pojem návrh, jelikož ale toto podání není přímo důvodem pro zahájení řízení, jedná se prakticky o podnět.
- 2 Zde je však nutné podotknout, že vlastnictví kraje vůči nálezu nastává až v momentě, kdy je tento vyzvednut ze země.
- 3 Zákon okruh účastníků nespécifikuje, obecně lze stručně konstatovat, že se jedná o osoby, kterých se řízení týká. V těchto případech to typicky budou hlavně vlastníci dotčených nemovitostí. Máme za to, že AV ČR by účastníkem řízení neměla být – prohlášení kulturní památky, změna rozhodnutí nebo zrušení rozhodnutí totiž nemají žádný dopad na její práva a povinnosti. Navzdory uvedenému jsou známá řízení, kdy byla AV ČR vyzvána k vyjádření dle § 86 odst. 2

zákona č. 500/2004 Sb., správní řád, ve znění pozdějších předpisů, jako kdyby účastníkem řízení byla (viz např. řízení zmíněné v pozn. 4).

- 4 V poslední době například zamítnut rozklad napadající prohlášení kulturní památky s archeologickou podstatou u pozemků v k. ú. Pavlov u Dolních Věstonic (rozhodnutí MK ČR č.j. MK 50924/2023 OLP).
- 5 Z důvodu odlišné metodiky a evidence jednotlivých pracovišť NPÚ nelze tento údaj vnímat jako absolutní a bezvadný.
- 6 Podle zákona 20/1987 Sb., o státní památkové péči.
- 7 Podle zákona 22/1958 Sb., o kulturních památkách.
- 8 Nejvyšší správní soud v rozsudku č.j. 5 As 157/2019-27 ze dne 13. 11. 2020 judikoval, že památka zapsaná dle zákona č. 22/1958 Sb., o kulturních památkách, do státního seznamu kulturních památek po 31. 12. 1987 za účinnosti zákona č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, kterým byl zákon č. 22/1958 Sb. zrušen, není kulturní památkou.
- 9 39 MPR, 61 VPR, 5 ostatních, a to většinou charakteru lázeňských míst a jedné technické rezervace.
- 10 Rozeznáváme rezervace vesnické, městské, technické.
- 11 Projev ministra kultury M. Baxy na 78. schůzi Poslanecké sněmovny 26. října 2023 – odpověď na interpelaci poslankyně Z. Ožanové k státní památkové péči.
- 12 Tedy více než poloviny současného fondu.
- 13 Toto nařízení pouze obecně specifikuje povinnost podrobit se nařízením úřadu a strpět jeho opatření, prohlášení rezervace bylo tedy v dané době skutečně revolučním počinem, a je v této souvislosti nutné uvažovat, že právě toto prohlášení dalo základ zákonné úpravě z roku 1958 a související vyhlášce vydané o rok později.

Literatura

- Kremr, T. 2023:** Brno podá k soudu návrh na zrušení nedávno vyhlášených památkových zón ve městě. In: *Český rozhlas. Zprávy z jižní Moravy*. 7. červen 2023, 14:30. [cit 2023-11-02]. Dostupné z: <https://brno.rozhlas.cz/brno-poda-k-soudu-navrh-na-zruseni-nedavno-vyhlasenych-pamatkovych-zon-ve-meste-9011076>.
- Ministerstvo kultury:** Přehled řízení o prohlášení za KP 2022 [online]. *Ministerstvo kultury. Kulturní dědictví. Památková péče*. [cit 2023-11-02]. Dostupné z: <https://www.mkcr.cz/kulturni-pamatky-cs-260>.
- NPÚ:** *Národní památkový ústav. Památkový katalog* [online]. [cit 2023-11-02]. Dostupné z: <https://pamatkovykatalog.cz/>.
- NPÚ-1:** Hradisko „Starý zámek“. In: *Národní památkový ústav. Památkový katalog* [online]. Kat. č. 1000142550. [cit 2023-11-02]. Dostupné z: <https://pamatkovykatalog.cz/hradisko-stary-zamek-24460357>.
- NPÚ-2:** Hradiště „Starý Zámek“. In: *Národní památkový ústav. Památkový katalog* [online]. Rejstr. č. ÚSKP 31060/7-3700. [cit 2023-11-02]. Dostupné z: <https://pamatkovykatalog.cz/pravni-ochrana/hradiste-stary-zamek-142550>.
- NPÚ-3:** Hrad Luleč. In: *Národní památkový ústav. Památkový katalog* [online]. Kat. č. 1000154096. [cit 2023-11-02]. Dostupné z: <https://pamatkovykatalog.cz/hrad-lulec-24459813>.
- NPÚ-4:** *Národní památkový ústav. Kulturní památky. Nemovité památky* [online]. [cit 2023-11-02]. Dostupné z: <https://www.npu.cz/cs/pamatkova-pece/pamatkovy-fond/kulturni-pamatky>.
- Praha archeologická:** Památková péče. *Praha archeologická. Integrovaný / informační systém archeologických pramenů Prahy*. [online]. © 2022 Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i. [cit 2023-11-02]. Dostupné z: <https://praha.aiscr.cz/map/>.
- Zídek, M. et al. 2019:** *Zákon o státní památkové péči. Praktický komentář*. Praha: Wolters Kluwer.

Další legislativní a jiné zdroje

- Nařízení vlády České socialistické republiky ze dne 19. dubna 1989 o prohlášení území historických jader měst Kolína, Plzně, Brna, Lipníku nad Bečvou a Příboru za památkové rezervace. In: *Zákony pro lidi* [online]. [cit 2023-11-02]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1989-54>.
- Nařízení vlády České republiky ze dne 29. července 1992 o prohlášení historického jádra města Františkovy Lázně a území pevnosti Terezin za památkovou rezervaci. In: *Zákony pro lidi* [online]. [cit 2023-11-02]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1992-443>.
- Nařízení vlády České republiky ze dne 24. května 1995 o prohlášení území ucelených částí vybraných měst a obcí s dochovanými soubory lidové architektury za památkové rezervace. In: *Zákony pro lidi* [online]. [cit 2023-11-02]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1995-127>.
- Nařízení vlády ze dne 6. prosince 2017 o prohlášení území vybraných částí měst Františkovy Lázně, Cheb, Karlovy Vary a Mariánské Lázně a obce Valy s lázeňskou kulturní krajinou za památkové rezervace a o změně nařízení vlády č. 443/1992 Sb., o prohlášení území historického jádra města Františkovy Lázně a území pevnosti Terezin za památkové rezervace. In: *Zákony pro lidi* [online]. [cit 2023-11-02]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2017-430>.
- Projev ministra kultury Baxy na 78. schůzi Poslanecké sněmovny 26. října 2023 – odpověď na interpelaci poslankyně Ožanové k státní památkové péči. In: ČT24. [online]. Zpráva o projevu. [cit 2023-11-02]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/clanek/domaci/poslanci-behem-interpelaci-resili-nabor-policistu-jejich-pocet-se-zvysil-o-800-rekl-rakusan-184>.
- Rozsudek Nejvyššího správního soudu č.j. 5 As 157/2019-27 ze dne 13. 11. 2020. In: *Zákony pro lidi* [online]. [cit 2023-11-02]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/judikat/nsscr/5-as-157-2019-27>.
- Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 99/2000 Sb. m. s., o přijetí Úmluvy o ochraně archeologického dědictví Evropy (revidované). In: *Zákony pro lidi* [online]. [cit 2023-11-02]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/ms/2000-99>.
- Společný dopis ředitele Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i., Lumíra Poláčka a ředitele Národního památkového ústavu, Územní odborné pracoviště Brno, Zdeňka Váchy č.j. ARUB/4935/2018 a NPU-371/70417/2018 ze dne 6. 9. 2018. Uloženo: archiv Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i.
- Stanovisko Ministerstva kultury České republiky č.j. MK 30426/2011 OPP. Uloženo: archiv Národního památkového ústavu.
- Stanovisko Ministerstva kultury České republiky č.j. MK 21227/2016 PI ze dne 15. dubna 2016. In: *Ministerstvo kultury* [online]. [cit 2023-11-02]. Dostupné z: https://www.mkcr.cz/doc/cms_library/2016_021227-5826.docx.
- Stanovisko Ministerstva kultury České republiky č.j. MK 56728/2018 OPP. Uloženo: archiv Národního památkového ústavu.
- Vyhláška č. 66/1988 Sb., kterou se provádí zákon České národní rady č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, ve znění pozdějších předpisů. In: *Zákony pro lidi* [online]. [cit 2023-11-02]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1988-66>.
- Výnos Ministerstva kultury ze dne 21. 12. 1987 č. j. 16417/87-VI/1, o prohlášení historických jader měst Kutné Hory, Českého Krumlova, Jindřichova Hradce, Slavonic, Tábora, Žatce, Hradce Králové, Jičína, Josefova, Litomyšle, Pardubic, Znojma, Nového Jičína, Olomouce, obce Kuks s přílehlým komplexem bývalého hospitálu a souborem plastik v Betlémě, souboru technických památek Stará huť v Josefovském údolí u Olomučan a archeologických lokalit Libodřický mohylník, Slavníkovská Libice, Třísov. In: *Věstník Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy a Ministerstva kultury ČSR*. 1987, XLV(8–9).
- Zákon č. 22/1958 Sb., o kulturních památkách. In: *Zákony pro lidi* [online]. [cit 2023-11-02]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1958-22>.
- Zákon č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, ve znění pozdějších předpisů. In: *Zákony pro lidi* [online]. [cit 2023-11-02]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1987-20>.
- Zákon č. 114/1992 Sb. o ochraně přírody a krajiny, ve znění pozdějších předpisů. In: *Zákony pro lidi* [online]. [cit 2023-11-02]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1992-114>.
- Zákon č. 500/2004 Sb., správní řád, ve znění pozdějších předpisů. In: *Zákony pro lidi* [online]. [cit 2023-11-02]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-500>.

Summary

The process of proclaiming archaeological Cultural Monuments and archaeological Monument Reservations

The paper briefly presents the process of proclaiming an Archaeological Find as a Cultural Monument, including both the administrative procedures and preparation of a proposal for the proclamation. Subsequently, the current state of protection of Archaeological Finds in the form of Cultural Monuments is briefly presented. In the second part, attention is similarly paid to Monument Reservations. The end of the paper is dedicated to the needs of Archaeological Heritage Care in the near future.

*Róbert Antal, Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.
Petr Holub, Národní památkový ústav, Územní odborné pracoviště v Brně*

Studie, Articles

Jaroslav Bartík, Jaromír Kovárník, Ján Tírpák

Non-destructive research of a double circular enclosure at Uherský Ostroh (Uherské Hradiště District, Czech Republic)

Nedestruktivní výzkum dvojitého rondelu u Uherského Ostrohu
(okres Uherské Hradiště, Česká republika)

Piotr Włodarczak

The raw material aspects of flint production at the end of the Eneolithic in western Lesser Poland

Surovinové aspekty silicitové produkce na konci eneolitu v západním Malopolsku

Tomáš Zeman

Augustovy denáry typu Gaius/Lucius a intenzita výskytu ražeb julsko-klaudijské dynastie na Moravě

The Gaius/Lucius denarii of Augustus and the intensity of the occurrence
the Julio-Claudian dynasty coinage in Moravia

Šárka Krupičková, Lumír Poláček, Michal Hlavica, Martin Fořt, Peter Baxa

Rozdělené páry? Identifikace a interpretace výskytu gombíků s identickou tepanou výzdobou z různých nálezových kontextů velkomoravské aglomerace Mikulčice–Kopčany

Separated pairs? Identification and interpretation of the appearance of spherical hollow
buttons with identical chased decoration found in different find contexts at the 9th century
site Mikulčice–Kopčany

